
چاپ هشتم
فرهنگنامه مهدویت
خدامراد سلیمیان

بسم الله الرحمن الرحیم

فرهنگ نامه مهدویت

نویسنده:

خدامراد سلیمیان

ناشر چاپی:

بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (علیه السلام)

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

فهرست ----- ۵

فرهنگ نامه مهدویت ----- ۲۰

مشخصات کتاب ----- ۲۰

اشاره ----- ۲۰

اهداء: ----- ۲۳

سخن ناشر ----- ۲۵

فهرست مطالب ----- ۲۷

آ ----- ۵۱

آخِرُ الزّمان ----- ۵۱

اشاره ----- ۵۱

۱. بحران معنویّت ----- ۵۴

۲. وقوع اختلاف ها و درگیری های بسیار ----- ۵۴

۳. ظهور دجّال ----- ۵۵

۴. وقوع مصیبت های بزرگ ----- ۵۵

۵. خروج سفیانی ----- ۵۶

۶. ندای آسمانی ----- ۵۶

۷. ظهور منجی بزرگ بشر ----- ۵۶

۸. نزول حضرت عیسی علیه السلام ----- ۵۶

۹. خروج جنبنده ای از زمین ----- ۵۸

۱۰. هجوم یأجوج و مأجوج ----- ۵۸

۱۱. رجعت ----- ۵۸

۱۲. صلح و آرامش پایدار در سرتاسر جهان ----- ۶۰

زندگی در آخِرُالزّمان ----- ۶۰

اشاره ----- ۶۰

۱. دین در آخِرُالزّمان ۶۲
۲. مردان آخِرُالزّمان ۶۲
۳. زنان آخِرُالزّمان ۶۲
آدینه > جمعه ۶۳
آستانه عسکریین علیهما السلام ۶۳
آستانه قیامت ۶۴
اشاره ۶۴
یک. دیدگاه پیروان اهل بیت علیهم السلام ؛ ۶۴
دو. دیدگاه اهل سنّت ۶۷
آفتاب پشت ابر > خورشید پشت ابر ۶۸
آینده پژوهی ۶۸
آیین جدید > دین در عصر ظهور ۷۰
ا ۷۱
أبدال ۷۱
ابوالادیان ۷۲
ابوصالح ۷۶
ابوالقاسم ۷۷
اثنا عشری ۷۸
احمد ۷۹
احمد بن اسحاق قمی ۷۹
احمد بن هلال کرخی ۸۳
احمدیه > قادیانیه ۸۵
اخیار ۸۵
ادله رجعت > رجعت ۸۸
اسماعیلیه ۸۸
أشراط الساعه ۸۹

اصحاب قائم > یاران حضرت مهدی علیه السلام ۹۶

اصحاب کهف ۹۶

اقامت گاه مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در عصر ظهور > مسجد سهله ۹۷

القاب حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۹۷

امامت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۹۸

امامت و مهدویّت ۱۱۲

امام حسن عسکری علیه السلام ۱۱۴

امام زمان > صاحب الزمان ۱۲۲

امام شناسی > مرگ جاهلی ۱۲۴

امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف > از ولادت تا ظهور ۱۲۴

امامیه ۱۲۵

امدادهای غیبی ۱۲۵

امکان رجعت > رجعت ۱۳۱

امنیت > حکومت جهانی ۱۳۱

انتظار فرج ۱۳۱

انتقام ۱۴۳

انجمن حجتیه ۱۴۵

انطاکیه ۱۵۳

اوتاد ۱۵۴

اهل سنت و مهدی موعود ۱۵۵

اهل سنّت و ولادت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۱۶۰

اهل کتاب در عصر ظهور > دین در عصر ظهور ۱۶۴

ایام الله ۱۶۴

ایستادن هنگام شنیدن لقب قائم ۱۶۶

ب ۱۷۰

باب (علی محمد شیرازی) ۱۷۰

بابیه > باب ---------- ۱۷۷

باران های پیاپی ---------- ۱۷۷

باقریه ---------- ۱۷۸

البرهان فی علامات مهدی آخر الزمان ---------- ۱۸۰

بعثت امام مهدی علیه السلام > ظهور ---------- ۱۸۲

بلالی > محمد بن علی بن بلال ---------- ۱۸۶

بلالیه ---------- ۱۸۶

بهائیت ---------- ۱۸۷

البیان فی اخبار صاحب الزمان علیه السلام ---------- ۱۹۱

بیت الحمد ---------- ۱۹۲

بیت المقدس ---------- ۱۹۴

بیدا > خسف به بیدا ---------- ۱۹۵

بیعت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ---------- ۱۹۵

بیعت نامه مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ---------- ۱۹۷

البیعه لله ---------- ۱۹۹

پ ---------- ۲۰۱

پایان تاریخ > آخرالزمان ---------- ۲۰۱

پدر حضرت مهدی علیه السلام > امام حسن عسکری علیه السلام ---------- ۲۰۱

پدر مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و اهل سنّت ---------- ۲۰۱

پرچم حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ---------- ۲۰۶

پرچم های سیاه ---------- ۲۰۸

پیراهن حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ---------- ۲۱۱

ت ---------- ۲۱۵

تاریخ سیاسی غیبت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف ---------- ۲۱۵

تاریخ عصر غیبت ---------- ۲۱۶

تاریخ غیبت کبرا ---------- ۲۱۸

تشرف > ملاقات با حضرت مهدی علیه السلام ---- ۲۲۰
تکذیب وقت گزاران > وقت ظهور ---- ۲۲۰
تَناثُرِ النُّجُوم ---- ۲۲۰
توقیع ---- ۲۲۳
ج ---- ۲۳۰
جبرئیل ---- ۲۳۰
جدّه ---- ۲۳۱
جزیره خضرا ---- ۲۳۲
جزیره خضرا در ترازوی نقد ---- ۲۳۸
جعفر کذّاب ---- ۲۴۱
جمعه ---- ۲۴۵
جنگ افزارهای مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف > سلاح مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف. ---- ۲۴۷
ح ---- ۲۴۹
حجّت ---- ۲۴۹
حجر الاسود ---- ۲۵۱
حدیث غدیر ---- ۲۵۲
حدیث لوح حضرت زهرا علیها السلام > لوح حضرت زهرا علیها السلام ---- ۲۵۲
حدیث معراج ---- ۲۵۲
حِزِز حضرت مهدی علیه السلام ---- ۲۵۴
حرمت نام بردن مهدی علیه السلام > محمد ---- ۲۵۴
حسن شریعی ---- ۲۵۴
حسین بن روح (نوبختی) ---- ۲۵۶
حسین بن منصور حلاج ---- ۲۵۸
حکومت جهانی ---- ۲۵۹
حکومت صالحان ---- ۲۷۲
حکومت مستضعفان ---- ۲۷۶

حکیمه خاتون ---------- ۲۷۹
حیرت ---------- ۲۸۲
خ ---------- ۲۸۶
خاتم الاوصیاء ---------- ۲۸۶
خراسانی > خروج خراسانی ---------- ۲۸۷
خردسال ترین پیشوای معصوم > امامت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ---------- ۲۸۷
خروج خراسانی ---------- ۲۸۷
خروج دابَهُ الاَرض ---------- ۲۸۸
خروج دجّال ---------- ۲۹۲
خروج سفیانی ---------- ۲۹۷
خروج سید حسنی ---------- ۲۹۹
خروج شعیب بن صالح ---------- ۳۰۰
خروج شیصبانی ---------- ۳۰۱
خروج عوف سلمی ---------- ۳۰۳
خروج مهدی علیه السلام > قیام مهدی علیه السلام ---------- ۳۰۳
خروج یأجوج و مأجوج > یأجوج و مأجوج ---------- ۳۰۳
خروج یمانی ---------- ۳۰۳
خَسْف به بَیْداء ---------- ۳۰۶
خسوف و کسوف غیرعادی ---------- ۳۰۷
خضر علیه السلام ---------- ۳۰۸
خلافت موعود ---------- ۳۰۸
خورشید پشت ابر ---------- ۳۱۳
خطبه قیام ---------- ۳۱۶
خورشید مغرب ---------- ۳۱۷
خیمه ---------- ۳۱۹
د ---------- ۳۲۰

دابه الارض > خروج دابه الارض ---------- ۳۲۰

دادگستر جهان ---------- ۳۲۰

دانشمندان عامه و مهدی موعود ---------- ۳۲۱

دجال > خروج دجال ---------- ۳۲۲

در انتظار ققنوس ---------- ۳۲۲

در فجر ساحل ---------- ۳۲۴

دست بر سر گذاشتن ---------- ۳۲۶

دعای افتتاح ---------- ۳۲۶

دعای عهد ---------- ۳۲۷

دعای ندبه ---------- ۳۲۸

دعای سمات ---------- ۳۳۲

دوازده امامی > اثنی عشری ---------- ۳۳۳

دولت کریمه > حکومت جهانی ---------- ۳۳۳

دین در آخرالزمان > آخرالزمان ---------- ۳۳۳

دین عصر ظهور ---------- ۳۳۳

ذ ---------- ۳۳۸

ذی طوی ---------- ۳۳۸

ر ---------- ۳۴۰

رایات سود > پرچم های سیاه ---------- ۳۴۰

رحلت امام مهدی علیه السلام > فرجام حضرت مهدی علیه السلام ---------- ۳۴۰

رجعت ---------- ۳۴۰

رجعت کنندگان ---------- ۳۴۸

رکن و مقام ---------- ۳۵۱

رؤیت مهدی علیه السلام > ملاقات مهدی علیه السلام ---------- ۳۵۳

ز ---------- ۳۵۴

زبور داود ---------- ۳۵۴

زمینه سازان ظهور ----- ۳۵۴

زنان آخرالزمان > آخرالزمان ----- ۳۵۶

زنان و قیام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف > یاران حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ----- ۳۵۶

زندگی آخرالزمان > آخرالزمان ----- ۳۵۶

زیارت آل یس ----- ۳۵۶

زیارت ناحیه مقدسه ----- ۳۵۷

زیارت رجبیه ----- ۳۶۰

زیدیه ----- ۳۶۰

س ----- ۳۶۳

سازمان وکالت ----- ۳۶۳

سامرّا ----- ۳۶۴

سرداب سامرا ----- ۳۶۶

سلاح امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ----- ۳۶۷

سفیانی > خروج سفیانی ----- ۳۶۹

سید حسنی > خروج سید حسنی ----- ۳۶۹

سیره حکومتی امام مهدی علیه السلام ----- ۳۶۹

سیصد و سیزده ----- ۳۷۳

ش ----- ۳۷۶

شاهدان ولادت امام مهدی علیه السلام ----- ۳۷۶

شرایط ظهور ----- ۳۷۷

شرید ----- ۳۷۹

شریعیه ----- ۳۷۹

شعبان ----- ۳۸۲

شعیب بن صالح > خروج شعیب بن صالح ----- ۳۸۳

شلمغانیه ----- ۳۸۳

شمائل حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ----- ۳۸۴

شمشیر > سلاح مهدی علیه السلام ---------- ۳۸۷

شهادت امام مهدی علیه السلام > فرجام حضرت مهدی علیه السلام ---------- ۳۸۷

شیخیه ---------- ۳۸۷

شیطان > کشته شدن شیطان ---------- ۳۹۲

شیصبانی > خروج شیصبانی ---------- ۳۹۲

شیعه ---------- ۳۹۲

ص ---------- ۳۹۶

صاحب الامر ---------- ۳۹۶

صاحب الدار ---------- ۳۹۷

صاحب الزّمان ---------- ۳۹۷

صاحب السَّیف ---------- ۳۹۹

صاحب الغیبه ---------- ۴۰۱

صاید بن صید > خروج دجال ---------- ۴۰۲

صقیل > مادر مهدی علیه السلام ---------- ۴۰۲

صیحه آسمانی > ندای آسمانی ---------- ۴۰۲

ط ---------- ۴۰۳

طالقان ---------- ۴۰۳

طرید ---------- ۴۰۵

طلوع خورشید از مغرب ---------- ۴۰۵

طویل العمر ---------- ۴۰۷

طِی الاَرْض ---------- ۴۱۳

طَیْبَه ---------- ۴۱۳

ظ ---------- ۴۱۷

ظهور ---------- ۴۱۷

ع ---------- ۴۲۲

عاشورا ---------- ۴۲۲

عبرتایی > احمد بن هلال ---- ۴۲۳

عثمان بن سعید عمری ---- ۴۲۳

عدد یاران مهدی > علیه السلام سیصد و سیزده ---- ۴۲۷

عدل و قسط > حکومت جهانی ---- ۴۲۷

العرف الوردی فی الاخبار المهدی ---- ۴۲۷

عسکریه ---- ۴۲۹

عصائب ---- ۴۳۰

عصر زندگی ---- ۴۳۰

عِقد الدرر فی اخبار المنتظر ---- ۴۳۳

علایم ظهور > نشانه های ظهور ---- ۴۳۵

علائم قیامت > اشراط الساعه ---- ۴۳۵

علی بن محمد سَمری ---- ۴۳۵

غ ---- ۴۳۷

غار انطاکیه > انطاکیه ---- ۴۳۷

غایب > امام غایب ---- ۴۳۷

غریم ---- ۴۳۷

غلام ---- ۴۳۸

غیبت (پنهان شدن) امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ---- ۴۳۸

الغیبه ---- ۴۵۰

غیبت صغرا ---- ۴۵۳

غیبت کبرا ---- ۴۵۵

ف ---- ۴۵۸

فترت ---- ۴۵۸

فرید ---- ۴۵۹

فرجام حضرت مهدی علیه السلام ---- ۴۵۹

فرجام شناسی > آینده پژوهی ---- ۴۶۴

فضیلت انتظار فرج > انتظار فرج ----- ۴۶۴

فضیلت منتظران > منتظر ----- ۴۶۴

فلسفه رجعت > رجعت ----- ۴۶۴

فلسفه غیبت صغرا > غیبت صغرا ----- ۴۶۴

فلسفه و علل غیبت > غیبت مهدی علیه السلام ----- ۴۶۴

فواید امام غایب ----- ۴۶۴

فوتوریسم ----- ۴۷۲

ق ----- ۴۷۵

قائم ----- ۴۷۵

قادیانیه ----- ۴۷۶

قتل نَفْس زَکیّه ----- ۴۷۷

قم ----- ۴۷۸

قیامت صغرا > رجعت ----- ۴۸۳

قیام های پیش از ظهور ----- ۴۸۳

ک ----- ۴۸۹

کتاب الغیبه للحجه ----- ۴۸۹

کشته شدن شیطان ----- ۴۹۱

کمال الدین و تمام النعمه ----- ۴۹۲

کوفه ----- ۴۹۶

کنیه حضرت مهدی علیه السلام > ابوالقاسم ----- ۴۹۸

کوه رَضْوی ----- ۴۹۸

کیسانیه ----- ۴۹۸

ل ----- ۵۰۱

لباس حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف > پیراهن مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ----- ۵۰۱

لوح حضرت زهرا علیها السلام ----- ۵۰۱

م ----- ۵۰۵

مادر حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ---- ۵۰۵

متمهدی > مدعیان مهدویت ---- ۵۱۱

مثلث برمودا > جزیره خضرا ---- ۵۱۱

محدَّث ---- ۵۱۱

محل بیعت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف > رکن و مقام ---- ۵۱۲

محل ظهور مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف > مسجد الحرام ---- ۵۱۲

محل قتل نفس زکیه > رکن و مقام ---- ۵۱۲

محمد ---- ۵۱۲

محمد بن عثمان بن سعید عمری ---- ۵۱۹

محمد بن علی بن هلال ---- ۵۲۱

محمد بن علی شلمغانی ---- ۵۲۱

محمد بن نصیر نمیری ---- ۵۲۴

محمدیه ---- ۵۲۷

مدعیان بابیت ---- ۵۲۷

مدعیان مهدویت ---- ۵۲۹

مرجع تقلید ---- ۵۳۰

مردان آخرالزمان > آخرالزمان ---- ۵۳۱

مرکز حکومت مهدی علیه السلام > مسجد کوفه ---- ۵۳۱

مرگ جاهلی ---- ۵۳۱

مرگ سرخ ---- ۵۳۴

مرگ سفید ---- ۵۳۴

مستضعف ---- ۵۳۴

مسجد جمکران ---- ۵۳۷

مسجد الحرام ---- ۵۴۳

مسجد سهله ---- ۵۴۳

مسجد صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه الشریف > مسجد جمکران ---- ۵۴۵

مسجد کوفه ---------- ۵۴۵

مصلای جمعه و جماعات در عصر ظهور > مسجد کوفه ---------- ۵۴۹

مُضْطَر ---------- ۵۴۹

معجم احادیث الامام المهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ---------- ۵۵۰

معمرین ---------- ۵۵۲

مُغَیْریه ---------- ۵۵۳

مقتدای مسیح علیه السلام ---------- ۵۵۵

مکیال المکارم فی فواید الدعاء للقائم عجل الله تعالی فرجه الشریف ---------- ۵۵۷

ملاحم و فتن ---------- ۵۵۸

ملاقات با حضرت مهدی علیه السلام ---------- ۵۶۰

ملیکه > مادر حضرت مهدی علیه السلام ---------- ۵۶۸

منتخب الاثر ---------- ۵۶۸

منتظِر ---------- ۵۷۱

منتَظَر ---------- ۵۸۰

مُنتقِم ---------- ۵۸۱

منصور ---------- ۵۸۲

مَوْتور ---------- ۵۸۲

موسویه ---------- ۵۸۴

موعود مسیحیت ---------- ۵۸۴

موعود یهود ---------- ۵۸۶

مهدی ---------- ۵۸۹

مهدی سودانی ---------- ۵۹۰

مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف ---------- ۵۹۱

مهدویت ---------- ۵۹۳

ممهدون > زمینه سازان ظهور ---------- ۵۹۳

مهدویت پژوهی > آینده پژوهی ---------- ۵۹۳

مهدی شخصی و مهدی نوعی ۵۹۳

مهدیّه ۵۹۶

میراث داری پیامبران ۵۹۶

ن ۵۹۹

ناحیه مقدسه ۵۹۹

نام های حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف > محمد، احمد ۶۰۰

ناووسیه ۶۰۰

نجبا ۶۰۱

ندای آسمانی ۶۰۱

نرگس > مادر حضرت مهدی علیه السلام ۶۰۵

نزول عیسی علیه السلام ۶۰۵

نشانه های آخرالزمان > آخرالزمان ۶۰۶

نشانه های ظهور ۶۰۷

نفس زکیه ۶۱۱

نماز امام زمان علیه السلام ۶۱۱

نواب خاصّ ۶۱۴

نیابت خاص ۶۱۷

نیابت عام ۶۲۱

نیمه شعبان ۶۲۵

و ۶۲۸

وقاتون > وقت ظهور ۶۲۸

وقت ظهور ۶۲۸

وقت معلوم ۶۳۵

وکلای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۶۳۷

ولادت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۶۳۹

ولایت فقیه ۶۴۶

ولی فقیه ----- ۶۴۹

ه ----- ۶۵۳

همسر و فرزند مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ----- ۶۵۳

هیبت حضرت مهدی علیه السلام > شمایل حضرت مهدی علیه السلام ----- ۶۶۵

ی ----- ۶۶۷

یأجوج و مأجوج ----- ۶۶۷

یاران حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ----- ۶۶۹

یا لثارات الحسین علیه السلام ! ----- ۶۷۲

کتابنامه ----- ۶۷۵

درباره مرکز ----- ۶۹۱

فرهنگ نامه مهدویت

مشخصات کتاب

سرشناسه : سلیمیان، خدامراد، ۱۳۴۶ -

عنوان و نام پدیدآور : فرهنگ نامه مهدویت/ خدامراد سلیمیان.

وضعیت ویراست : ویراست ۲.

مشخصات نشر : تهران: بنیاد فرهنگی مهدی موعود(عج)، مرکز تخصصی مهدویت، ۱۳۸۸.

مشخصات ظاهری : ۵۰۹ ص.

شابک : ۶۸۰۰۰ ریال : ۹۷۸-۹۶۴-۷۴۲۸-۴۷-۷

وضعیت فهرست نویسی : فاپا (چاپ دوم)(برونسپاری)

یادداشت : پشت جلد به انگلیسی: Kh.M.salimian.Farhangname mahdaviyat.

یادداشت : چاپ دوم.

یادداشت : کتابنامه: [۴۹۹] - ۵۰۹؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع : محمدبن حسن (عج)، امام دوازدهم، ۲۵۵ق -

موضوع : مهدویت-- دایره المعارف ها

رده بندی کنگره : BP۵۱/۳۵/س۸۵ف۴ ۱۳۸۸

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۴۶۲۰۳

شماره کتابشناسی ملی : ۱۲۶۸۹۰۲

ص:۱

اشاره

فرهنگنامه مهدویّت

(ویراست دوم)

خدامراد سلیمیان

فرهنگنامه مهدویّت

مؤلف: خدامراد سلیمیان

ناشر: انتشارات بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود(عج)

نوبت چاپ: هشتم/ تابستان ۹۲

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۴۲۸-۴۷-۷

شمارگان: هزار نسخه (تاکنون: چهارده هزار و پانصد نسخه)

قیمت: ۱۴۰۰۰ تومان

- قم: انتشارات بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود(عج)، مرکز تخصصی مهدویت/ خیابان شهدا/ کوچه آمار(۲۲)/ بن بست شهید علیان/ ص.پ: ۱۱۹- ۳۷۱۳۵/ همراه: ۰۹۱۰۹۶۷۸۹۱۱/ تلفن: ۳۷۷۴۹۵۶۵ و ۳۷۷۳۷۸۰۱ (داخلی ۱۱۷و۱۱۶)/۳۷۸۴۱۱۳۰ (فروش)/ ۳۷۸۴۱۱۳۱ (مدیریت)/ فاکس:۳۷۷۳۷۱۶۰ و ۳۷۷۴۴۲۷۳

- تهران: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود(عج)/ تلفن: ۸۸۹۵۹۰۴۹/ فاکس: ۸۸۹۸۱۳۸۹/ ص.پ:۳۵۵-۱۵۶۵۵

- www.mahdi۳۱۳.com

با قدردانی و تشکر از همکارانی که در تولید این اثر نقش داشته اند:

اعضای محترم شورای کتاب حجج اسلام مجتبی کلباسی، محمدصابر جعفری، مهدی یوسفیان، محمدرضا فؤادیان و آقایان احمد مسعودیان (مدیر داخلی)، عبدا... شریفی (مدیر فروش)، مرتضی دانش طلب (مدیر مالی)، عباس فریدی (طراح جلد)، رضا فریدی (صفحه آرا) و کلیه کسانی که ما را یاری نمودند.

مدیر مسئول انتشارات بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود(عج)

حسین احمدی

۰۹۰۷۸

بسم الله الرحمن الرحيم

يا أَيُّهَا الْعَزيزُ

مَسَّنا وَ أَهْلَنَا الضُّرُّ

وَ جِئْنا بِبِضاعَهٍ مُزْجاهٍ

فَأَوْفِ لَنَاالْكيْلَ وَ تَصَدَّقْ عَلَيْنا

إِنَّ اللَّهَ يَجْزِى الْمُتَصَدِّقين

يوسف(۱۲) آيه ۸۸

اهداء:

این کتاب را با احترام و فروتنی

به یکایک مهدی یاورانِ مهدی باور، به ویژه جوانان، تقدیم می کنم.

آنان که:

وارثان یک تاریخ انتظارند؛

و در اندیشه حضور در دولت عدل جهانی،

افزون بر اصلاح خویش،

برای اصلاح جامعه نیز تلاش می کنند.

ص:۴

سخن ناشر

امامت خورشید زندگی بخشی است که اعتقاد شیعه با آن گره خورده و باعث شده است تا این گروه، راه خویش را در تاریخ اسلام از کج راهه ها و بیراهه ها جدا کند. حیات، بالندگی و بقای شیعه در گرو این حقیقت بزرگ قرآنی و یادگار سترگ پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است.

در میان امامان شیعه، امام دوازدهم از ویژگی ها و امتیازهای خاصی برخوردار است. او تنها کسی است که همه جهان را از عدل و داد، سرشار خواهد ساخت؛ همان گونه که از ظلم و بیداد پر شده است.

مهدویت، به دلیل دارا بودن ویژگی های منحصر به فرد، یکی از توانمندترین عوامل رشد جامعه دینی ما است؛ از این رو طرح درست و گسترش این فرهنگ در جامعه، باعث تعالی هرچه بیشتر جامعه و حفظ آن از فرو غلتیدن در ناراستی ها، فسادها و تباهی ها است.

«مهدویت» در اندیشه اسلام و ادیان آسمانی، اندیشه ای فراگیر و پیشینه دار و نقطه اوج و کمال تاریخ بشری است. توجه جهان به این موضوع مهم در عصر حاضر و مطرح شدن اندیشه های موازی و انحرافی در این زمینه، از سوی قدرت های جهانی و اندیشمندان بشری و برداشت های غیر کارشناسانه از آن، ضرورت پاسداری از این اندیشه بنیادین اسلام را چند برابر کرده است.

در این راستا بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف و مرکز آموزشی تخصصی مهدویت، به منظور ترویج و معرفی بیشتر امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف و شناساندن فرهنگ مهدویت و آشنا ساختن جامعه _ مخصوصاً نسل نو _ با

نقش آن امام عزیز در عصر غیبت و حکومت واحد جهانی و تحکیم پایه های امامت و ولایت، تأسیس شده و اهداف مختلفی را پیگیری کرده است.

یکی از برنامه های مهم این بنیاد، تألیف و نشر کتاب و نشریه و تدوین آثار فرهنگی، علمی و ادبی درباره شخصیت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است که تا کنون در بخش کتاب، بیش از چهل عنوان، تدوین و چاپ کرده است.

اکنون نیز کتاب «فرهنگنامه مهدویت» در اختیار دوستداران و عاشقان آن امام عارفان و ذخیره پیامبران قرار می گیرد. «فرهنگنامه مهدویت» تلاشی از سوی نویسنده محترم برای تسهیل دسترسی همگان به موضوعات مهدویت است. همچنین گامی برای صیانت این فرهنگ از آسیب های گوناگون و گشودن دریچه های مختلف، به روی دانش پژوهان است.

مجموعه حاضر گامی آغازین در این زمینه به شمار می آید؛ امید است فرهیختگان با تلاش های جدید و ژرف تر، پژوهش های کامل تر و متنوع تری ارائه دهند و اقدامات پر ثمری در ترویج فرهنگ «مهدویت» به عمل آورند.

در پایان ضمن تشکر از زحمات مؤلف محترم، این نکته را یادآور می شویم که مسؤولیت علمی و درستی مطالب کتاب، بر عهده مؤلف است. امید است خوانندگان گرامی با ارائه دیدگاه ها و انتقادهای خود، ما را در پربارتر شدن این گونه آثار، یاری نمایند.

انتشارات بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف

ص:۶

فهرست مطالب

آ

آخِرُ الزَّمان۱۷

آدینه - جمعه۲۶

آستانه عسکریین علیهما السلام۲۶

آستانه قیامت۲۷

آفتاب پشت ابر-خورشید پشت ابر ۳۱

آینده پژوهی۳۲

آیین جدید - دین در عصر ظهور۳۴

ا

أبدال۳۵

ابوالادیان۳۶

ابوصالح۳۹

ابوالقاسم۴۰

اثنا عشری۴۱

احمد۴۲

احمد بن اسحاق قمی۴۲

احمد بن هلال کرخی۴۵

احمدیه- قادیانیه۴۶

اخیار۴۶

ادله رجعت □ رجعت۴۸

اسماعیلیه۴۸

أشراط الساعه۴۹

اصحاب قائم □ یاران مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۵۶

اصحاب کهف۵۶

اقامت گاه مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در عصر ظهور □ مسجد سهله۵۷

القاب حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۵۷

امامت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۵۸

امامت و مهدویّت۷۰

امام حسن عسکری علیه السلام ۷۳

امام زمان □ صاحب الزمان۷۹

امام شناسی □ مرگ جاهلی۸۰

امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از ولادت تا ظهور۸۰

امامیه۸۱

امدادهای غیبی۸۱

امکان رجعت □ رجعت۸۶

امنیت □ حکومت جهانی۸۶

انتظار فرج۸۶

انتقام۹۵

انجمن حجتیه۹۷

انطاکیه۱۰۵

اوتاد۱۰۶

اهل سنت و مهدی موعود۱۰۷

اهل سنّت و ولادت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۱۱۳

اهل کتاب در عصر ظهور□دین در عصر ظهور۱۱۶

ایام الله۱۱۶

ایستادن هنگام شنیدن لقب قائم۱۱۸

ب

باب (علی محمد شیرازی)۱۲۱

بابیه باب۱۲۸

باران های پیاپی۱۲۸

باقریه۱۲۹

البرهان فی علامات مهدی آخر الزمان۱۳۰

بعثت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ظهور۱۳۱

بلالی محمد بن علی بن بلال۱۳۴

بلالیه۱۳۴

بهائیت۱۳۵

البیان فی اخبار صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه الشریف ۱۳۹

بیت الحمد ۱۴۰

بیت المقدس۱۴۲

بیدا خسف به بیدا۱۴۳

بیعت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۱۴۳

بیعت نامه مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۱۴۵

البیعه لله۱۴۷

پ

پایان تاریخ آخرالزمان۱۴۹

پدر حضرت مهدی امام حسن عسکری۱۴۹

پدر مهدی و اهل سنّت۱۴۹

پرچم حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۱۵۴

پرچم های سیاه۱۵۵

پیراهن حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۱۵۸

ت

تاریخ سیاسی غیبت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف ۱۶۱

تاریخ عصر غیبت۱۶۲

تاریخ غیبت کبرا۱۶۳

تشرف ملاقات با مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۱۶۴

تکذیب وقت گزاران وقت ظهور۱۶۴

تَناثُرُ النُّجُوم۱۶۴

توقیع۱۶۵

ج

جبرئیل ۱۷۱

جدّه ۱۷۲

جزیره خضرا۱۷۳

جزیره خضرا در ترازوی نقد۱۷۸

جعفر کذّاب ۱۸۰

جمعه۱۸۴

جنگ افزارهای مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف سلاح مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف .۱۸۵

ح

حجّت۱۸۷

حجر الاسود۱۸۹

حدیث غدیر۱۹۰

حدیث لوح حضرت زهرا علیها السلام لوح حضرت زهرا علیها السلام ۱۹۰

حدیث معراج۱۹۰

حِرْز حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۱۹۲

حرمت نام بردن مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف محمد۱۹۲

حسن شریعی۱۹۲

حسین بن روح (نوبختی)۱۹۴

حسین بن منصور حلاج۱۹۶

حکومت جهانی۱۹۷

حکومت صالحان۲۰۹

حکومت مستضعفان۲۱۴

حکیمه خاتون۲۱۶

حیرت۲۱۹

خ

خاتم الاوصیاء۲۲۳

خراسانی خروج خراسانی۲۲۴

خردسال ترین پیشوای معصوم □ امامت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۲۲۴

خروج خراسانی۲۲۴

خروج دابَهُ الاَرض۲۲۵

خروج دجّال۲۲۸

خروج سفیانی۲۳۳

خروج سید حسنی۲۳۵

خروج شعیب بن صالح۲۳۷

خروج شیصبانی۲۳۷

خروج عوف سلمی۲۳۸

خروج مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف قیام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۲۳۸

خروج یأجوج و مأجوج یأجوج و مأجوج۲۳۸

خروج یمانی۲۳۸

خَسْف به بَیْداء ۲۴۰

خسوف و کسوف غیرعادی۲۴۱

خضر علیه السلام ۲۴۲

خلافت موعود۲۴۲

خورشید پشت ابر۲۴۶

خطبه قیام۲۴۹

خورشید مغرب ۲۵۰

خیمه۲۵۲

د

دابه الارض خروج دابه الارض۲۵۳

دادگستر جهان۲۵۳

دانشمندان عامه و مهدی موعود۲۵۴

دجال (خروج دجال۲۵۵

در انتظار ققنوس۲۵۵

در فجر ساحل۲۵۶

دست بر سر گذاشتن۲۵۷

دعای افتتاح۲۵۷

دعای عهد۲۵۸

دعای ندبه۲۵۹

دعای سمات۲۶۱

دوازده امامی (اثنی عشری۲۶۲

دولت کریمه (حکومت جهانی۲۶۲

دین در آخرالزمان (آخرالزمان۲۶۲

دین عصر ظهور۲۶۲

ذ

ذی طوی۲۶۷

ر

رایات سود (پرچم های سیاه۲۶۹

رحلت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف (فرجام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۲۶۹

رجعت۲۶۹

رجعت کنندگان۲۷۵

رکن و مقام۲۷۷

رؤیت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ملاقات مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۲۸۰

ز

زبور داود۲۸۱

زمینه سازان ظهور۲۸۱

زنان آخرالزمان آخرالزمان۲۸۳

زنان و قیام مهدی یاران مهدی۲۸۳

زندگی آخرالزمان آخرالزمان۲۸۳

زیارت آل یس۲۸۳

زیارت ناحیه مقدسه۲۸۴

زیارت رجبیه۲۸۷

زیدیه ۲۸۷

س

سازمان وکالت۲۸۹

سامرّا۲۹۰

سرداب سامرا۲۹۲

سلاح امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۲۹۴

سفیانی خروج سفیانی۲۹۷

سید حسنی خروج سید حسنی۲۹۷

سیره حکومتی امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۲۹۷

سیصد و سیزده۳۰۰

ش

شاهدان ولادت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۳۰۳

شرایط ظهور۳۰۴

شرید۳۰۶

شریعیه۳۰۶

شعبان۳۰۸

شعیب بن صالح □ خروج شعیب ۳۰۹

شلمغانیه۳۰۹

شمائل حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۳۱۰

شمشیر □ سلاح مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۳۱۳

شهادت امام مهدی□فرجام حضرت۳۱۳

شیخیه۳۱۳

شیطان □ کشته شدن شیطان۳۱۸

شیصبانی □ خروج شیصبانی۳۱۸

شیعه۳۱۸

ص

صاحب الامر۳۲۱

صاحب الدار۳۲۲

صاحب الزّمان۳۲۲

صاحب السَّیف۳۲۳

صاحب الغیبه۳۲۵

صاید بن صید □ خروج دجال۳۲۶

صقیل □ مادر مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۳۲۶

صیحه آسمانی □ ندای آسمانی۳۲۶

ط

طالقان۳۲۷

طرید۳۲۹

طلوع خورشید از مغرب۳۲۹

طویل العمر ۳۳۰

طِی الاَرْض۳۳۶

طَیْبَه۳۳۶

ظ

ظهور۳۳۹

ع

عاشورا۳۴۳

عبرتایی احمد بن هلال۳۴۴

عثمان بن سعید عمری۳۴۴

عدد یاران مهدی سیصد و سیزده۳۴۶

عدل و قسط حکومت جهانی۳۴۶

العرف الوردی فی الاخبار المهدی۳۴۶

عسکریه۳۴۸

عصائب۳۴۹

عصر زندگی۳۴۹

عِقد الدرر فی اخبار المنتظر۳۵۱

علایم ظهور نشانه های ظهور۳۵۲

علائم قیامت اشراط الساعه۳۵۲

علی بن محمد سَمری۳۵۲

غ

غار انطاکیه انطاکیه۳۵۵

غایب امام غایب۳۵۵

غریم۳۵۵

غلام۳۵۶

غیبت (پنهان شدن) مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۳۵۶

الغیبه۳۶۶

غیبت صغرا۳۶۹

غیبت کبرا۳۷۱

ف

فترت۳۷۳

فرید۳۷۴

فرجام حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۳۷۴

فرجام شناسی آینده پژوهی۳۷۸

فضیلت انتظار فرج انتظار فرج ۳۷۸

فضیلت منتظران منتظر۳۷۸

فلسفه رجعت رجعت۳۷۸

فلسفه غیبت صغرا غیبت صغرا۳۷۸

فلسفه غیبت غیبت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۳۷۸

فواید امام غایب۳۷۸

فوتوریسم۳۸۶

ق

قائم۳۸۹

قادیانیه۳۹۰

قتل نَفْس زَکیّه۳۹۱

قم۳۹۲

قیامت صغرا رجعت۳۹۷

قیام های پیش از ظهور۳۹۷

ک

کتاب الغیبه للحجه۴۰۵

کشته شدن شیطان۴۰۷

کمال الدین و تمام النعمه۴۰۸

کوفه۴۱۲

کنیه حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ابوالقاسم۴۱۴

کوه رَضْوی۴۱۴

کیسانیه۴۱۴

ل

لباس حضرت پیراهن مهدی۴۱۷

لوح حضرت زهرا علیها السلام ۴۱۷

م

مادر حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۴۲۱

متمهدی □ مدعیان مهدویت۴۲۶

مثلث برمودا □ جزیره خضرا۴۲۶

محدَّث۴۲۶

محل بیعت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف □ رکن و مقام۴۲۷

محل ظهور مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف □ مسجد الحرام۴۲۷

محل قتل نفس زکیه □ رکن و مقام۴۲۷

محمد۴۲۷

محمد بن عثمان بن سعید عمری۴۳۴

محمد بن علی بن هلال۴۳۶

محمد بن علی شلمغانی۴۳۶

محمد بن نصیر نمیری۴۳۸

محمدیه۴۴۰

مدعیان بابیت۴۴۰

مدعیان مهدویت۴۴۲

مرجع تقلید۴۴۳

مردان آخرالزمان □ آخرالزمان۴۴۴

مرکز حکومت مهدی □ مسجد کوفه۴۴۴

مرگ جاهلی۴۴۴

مرگ سرخ۴۴۷

مرگ سفید۴۴۷

مستضعف۴۴۷

مسجد جمکران۴۴۹

مسجد الحرام۴۵۴

مسجد سهله۴۵۴

مسجد صاحب الزمان□ مسجد جمکران۴۵۵

مسجد کوفه۴۵۵

مصلای جمعه و جماعات در عصر ظهور □ مسجد کوفه۴۵۸

مُضْطَر۴۵۸

معجم احادیث الامام المهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۴۵۹

معمرین ۴۶۰

مُغَیْریه ۴۶۱

مقتدای مسیح علیه السلام ۴۶۲

مکیال المکارم فی فواید الدعاء للقائم۴۶۴

ملاحم و فتن۴۶۵

ملاقات با حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۴۶۶

ملیکه □ مادر حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۴۷۲

منتخب الاثر۴۷۳

منتظِر۴۷۴

منتَظَر ۴۸۱

مُنتقِم۴۸۲

منصور۴۸۴

مَوْتور۴۸۴

موسویه۴۸۵

موعود مسیحیت۴۸۵

موعود یهود۴۸۷

مهدی ۴۹۰

مهدی سودانی۴۹۱

مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف ۴۹۲

مهدویت۴۹۴

ممهدون □ زمینه سازان ظهور۴۹۴

مهدویت پژوهی □ آینده پژوهی۴۹۴

مهدی شخصی و مهدی نوعی۴۹۴

مهدیّه۴۹۷

میراث دار پیامبران۴۹۷

ن

ناحیه مقدسه۵۰۱

نام های حضرت □ محمد، احمد۵۰۲

ناووسیه۵۰۲

نجبا۵۰۳

ندای آسمانی۵۰۳

نرگس □ مادر مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۵۰۶

نزول عیسی علیه السلام ۵۰۶

نشانه های آخرالزمان □ آخرالزمان۵۰۷

نشانه های ظهور۵۰۸

نفس زکیه۵۱۲

نماز امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف ۵۱۲

نواب خاصّ۵۱۵

نیابت خاص۵۱۸

نیابت عام۵۲۰

نیمه شعبان۵۲۴

و

وقاتون وقت ظهور۵۲۷

وقت ظهور۵۲۷

وقت معلوم۵۳۲

وکلای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۵۳۴

ولادت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۵۳۵

ولایت فقیه۵۴۱

ولی فقیه۵۴۳

ه

همسر و فرزند مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۵۴۷

هیبت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف شمایل حضرت۵۵۷

ی

یأجوج و مأجوج۵۵۹

یاران حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۵۶۱

یا لثارات الحسین علیه السلام !۵۶۴

کتابنامه۵۶۷

پیشگفتار

اسلام گرایی و گسترش اندیشه دینی در دهه های اخیر و رشد روزافزون پژوهش های اسلامی، و نیز گرایش فزاینده عموم مسلمانان _ به ویژه نسل جوان _ به مباحث مهدویت، امری مبارک و بااهمیت است؛ که زمینه مطالعات گوناگون و فراوانی را در زنجیره مباحث مهدوی فراهم آورده است.

از دیگر سو استفاده های نابجا و نادرست کژاندیشان منحرف و ناپاک از این زمینه فراهم شده، و گسترش خرافه گرایی و رواج سطحی نگری در این موضوع، ضرورت تبیین درست و واقعی آموزه های «مهدویت» را امری ناگزیر ساخته است.

این دو، افزایش منابع علمی در جنبه های مختلف موضوع، فراوانی آگاهی ها و تبیین مهدویّت در قالب مجموعه هایی گسترده و قابل قبول _ همچون فرهنگنامه، دانشنامه و دایره المعارف مهدویت _ را اجتناب ناپذیر کرده است؛ به ویژه آن که امروزه کشش و جاذبه ها ی فرامذهبی موعود منجی، و کافی نبودن منابع موجود و نیز لزوم پاسخ گویی به پرسش های نوپدید مهدوی، حساسیت موضوع را بیشتر کرده است. از این رو بر آن شدم با یاری خواهی از خداوند سبحانه و تعالی و استمداد از پیشوایان معصوم علیهم السلام و همراهی دوستان بزرگوار، با هدف گرد آوری و سامان دهی علمی آگاهی های پراکنده و فراوان و نیز پدید آوردن اطلاعات جدید متناسب با نیازهای اکنون و با هدف استفاده بهینه علاقه مندان، در این راه گامی بردارم.

نتیجه این انگیزش، کاوش و تلاش، مجموعه ای شد با نام فرهنگنامه مهدویت که در آن، بیشتر مطالب مربوط به امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، و نیز مفاهیم و اعلام و برخی آثار مرتبط با آن حضرت، بحث و بررسی شد. و هر مطلب، تحت عنوانی که «مدخل» نامیده می شود _ با رعایت ضوابط و قواعد علمی فرهنگ نامه نگاری نوین _ به نگارش درآمد.

مخاطبان عمومی این نوشتار، دانش پژوهان فارسی زبان هستند؛ اما بدان معنا نیست که دیگر علاقه مندان از آن بی بهره خواهند بود، چه آن که مطالب آن، به گونه ای سامان یافته است که همگان، از اهل مطالعه بتوانند از آن بهره گیرند.

از آن جا که بررسی های نو، یافته های ارزشمندی به دنبال داشت، و نیز نقدهای قابل توجه برخی دوستان، بر آن شدم در چاپ دوباره، کاستی های آن را برطرف کرده،

یافته های نو را پیوست کنم.

خداوند را سپاسگزارم که اینک این کتاب، با اصلاح و اضافه تقدیم علاقه مندان می گردد.

ناگفته نگذرم سیر مطالعاتی و نگارشی این کمترین، در چند سال گذشته و بررسی بیش از دو هزار و پانصد روایت نورانی از ده ها منبع روایی شیعه و اهل سنت و مطالعه ده ها کتاب در موضوع مهدویت، سرمایه اساسی در تدوین و نگارش این مجموعه بوده است. و نیز انتخاب مدخل ها و کلید واژه های فرهنگنامه مهدویت، فقط مفاهیم و مقوله هایی بوده که یا ریشه قرآنی و روایی داشته یا مورد پذیرش بزرگان بوده باشد و از هر گونه مفاهیم و مقوله های وارداتی و سست که در شأن و مرتبه «فرهنگ فاخر مهدویت» نبوده، پرهیز کرده ام. دیگر آن که بی گمان، من هم در پس سال ها پژوهش، همانند دیگر پژوهندگان به برداشت ها و دیدگاه هایی در برخی مفهوم ها و مقوله ها رسیده ام؛ اما از آن جا که مخاطب چنین فرهنگی را عموم مردم فرض کرده و این مجموعه را سرآغازی برای تشنگان فرهنگ مهدویت در ورود به این فضای نورانی می دانم، ترجیح دادم کمتر به بیان دیدگاه ها و برداشت های شخصی بپردازم.

در پایان، لازم می دانم یاد همه تلاش گران عرصه مهدویت را گرامی داشته، مجموعه پیش رو را ثمره ای از تلاش های ایشان بدانم. نیز از همه کسانی که زمینه فراهم آمدن این مجموعه را پدید آوردند، سپاسگزارم. از دست اندرکاران مرکز تخصصی مهدویت، به ویژه حجج اسلام والمسلمین مجتبی کلباسی(مدیر محترم مرکز)، علی مصلحی، علی اصغر کیانی، محمدصابر جعفری، محمدرضا نصوری، که در چاپ و نشر این اثر مساعدت های فراوانی کردند و حجج اسلام و المسلمین علیرضا عظیمی فر و حسین حجامی که راهنمایی های مفیدشان در اصلاح این اثر، ارزشمند بود، و دکتر حیدرعلی رستمی که با نکته سنجی های خود بخش هایی از این کتاب را رهین لطف خود نمود. و نیز پدر و مادرم که رنج دوری ام را تحمل کردند و همسر و فرزندانم که دشواری های راه را به شایستگی بر من هموار ساختند و اجازه دادند این مختصر سامان یابد.

به امید آن که این کمترین تلاش، با مُهر پذیرش آن مِهر پنهان، به محضر خداوند مهربان به شایستگی باریابد.

و توفیق از خداوند سبحانه و تعالی است

۲۶ تیرماه ۱۳۸۷ برابر با سیزدهم رجب ۱۴۲۹

میلاد امیرمؤمنان علی علیه السلام

خدامراد سلیمیان

آ

آخِرُ الزّمان

اشاره

دوره پایانی دنیا و زمان شکل گیری ظهور و حکومت مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف

«آخرالزمان» ترکیبی اضافی و به معنای بخش پایانی زندگی دنیا است. توجه به «آخِرالزمان» در فرهنگ بیشتر دین ها و آیین های بزرگ ــ به ویژه در ادیان ابراهیمی ــ به چشم می خورد. این توجه در فرهنگ اسلامی از اهمیّت ویژه ای برخوردار است.

واژه آخرالزمان در قرآن به کار نرفته است؛ اما مطالب گوناگونی در باره آن، از آیات قابل استفاده است. قرآن کریم به طور کلّی، جهانیان را به دو بخش پیشینیان و پسینیان تقسیم کرده(1) و برای هر یک ویژگی هایی بیان نموده است. به نظر می رسد بتوان پسینیان را بخشی از انسان های آخرالزمان دانست.

در باره آغاز شکل گیری و چگونگی انجام جهان، سخن روشنی در آیات و روایات به چشم نمی خورد؛ اما آن گاه که سخن از دوران آخرالزمان به میان می آید، همواره به دو پدیده بسیار مهم و بزرگ اشاره

1- سوره واقعه (56): 13و 40 و 49.

می شود:

۱. ولادت و برانگیخته شدن پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم در جایگاه واپسین فرستاده الهی؛(۱)

۲. ظهور و قیام موعود نجات بخش، حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف .

از این رو شکی نیست اینک ما در دوران «آخِرالزمان» به سر می بریم. این دوران، دارای دو ویژگی مهمّ و اساسی است:

نخست: آخرین مرحله زندگی در دنیاست.

با سپری شدن این دوران، زندگی در دنیا به پایان رسیده، مرحله ای دیگر در نظام آفرینش آغاز می شود.

دوم: این دوران، خود به دو بخش با ویژگی های خاص تقسیم می شود.

یک. دورانی سراسر انحطاط اخلاقی، ستم و بیداد؛

دو. دورانی سرشار از معنویت در پرتو حکومت شایستگان.

بنیان های کلی باور به این دوران را همه مذاهب و گروه های بزرگ اسلامی پذیرفته اند، ولی در راستای وابستگی این دگرگونی ها به ظهور و قیام حضرت مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف و نیز ویژگی های شخص آن مصلح جهانی، دیدگاه های ناهمگونی پدید آمده است.

شیعه دوازده امامی، با بهره گیری از آموزه های پیشوایان معصوم علیهم السلام حضرت مهدی علیه السلام را موعود امت ها و حکومت ایشان را نیکوترین فرجام زندگانی انسان ها بر زمین می داند. در این نگاه، با ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، افزون بر بهره مندی مردمان آن دوران، برخی از نیک ترین و صالح ترین و نیز بدترین و تبه کارترین انسان ها که پیشتر از دنیا رفته اند، به دنیا باز می گردند، تا شایستگان، از برپایی حکومت عدل و قسط شادمان، و تبهکاران، از آن عدل جهانی آزرده خاطر گردند.(۲) و دنیا، همچنان بر مدار دادگری خواهد گشت، تا زندگی دنیایی پایان یابد.

پیشوایان معصوم علیهم السلام، با الهام از وحی الهی و سرچشمه های آن، پیوند مهدویّت و آخِرالزمان را به روشنی

۱- «...أَنَّهُ یَأْتِی فِی آخِرِ الزَّمَانِ نَبِی...»، محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۲۶، ص۱۹۹، ح۱۲؛ همچنین ر.ک: محمد بن احمد قرطبی، تفسیر قرطبی، ج۴، ص۳۰۶؛ محمد بن جریر طبری، تفسیر طبری، ج۱، ص۵۵۷.

۲- ر.ک: نگارنده، بازگشت به دنیا در پایان تاریخ .

بیان کرده اند:

رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «دنیا به انجام نمی رسد؛ مگر این که امت مرا مردی رهبری کند که از اهل بیت من است و به او مهدی گفته می شود.»(۱)

امیرمؤمنان علی علیه السلام نیز بر منبر مسجد کوفه فرمود: «اگر از دنیا بیش از یک روز باقی نماند، خداوند سبحانه و تعالی آن روز را چنان طولانی خواهد کرد، تا این که مردی از خاندانم برانگیخته شود.»(۲)

نشانه های آخِرُالزّمان(۳)

در آیات قرآن و سخنان علیهم السلام معصومان علیهم السلام نشانه هایی برای آخرالزمان گفته شده است که در اصطلاح «علائم آخِرالزمان» خوانده می شود. ختم نبوت و نزول واپسین شریعت که با ظهور پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم پدیدار شد، نخستین نشانه آخرالزمان به شمار می رود؛ لذا مفسران، مقصود ازنشانه های قیامت را در ذیل آیه ((فَهَلْ یَنْظُرُونَ إِلاَّ السَّاعَهَ أَنْ تَأْتِیَهُمْ بَغْتَهً فَقَدْ جاءَ أَشْراطُها))؛(۴) «آیا [کافران] جز این انتظار می برند که رستاخیز به ناگاه بر آنان فرارسد؟ و علامات آن اینک پدید آمده است.» بعثت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم دانسته اند که در مقایسه با عمر جهان، فاصله بسیار کمی تا قیامت دارد.

در آخرالزمان، پدیده های فراوان دیگری نیز پیش بینی شده است، که بیشتر به دوره پایانی آن (آستانه ظهور مهدی علیه السلام) مربوط می شود که برخی از آن ها بدین قرارند:

ص:۱۷

۱- «لاتَذهَبُ الدُّنیا حَتّی یَلِیَ اُمَّتِی رَجُلٌ مِنْ اَهلِ بَیْتِی یُقالُ لَهُ المَهْدِی»، شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۱۸۲، ح۱۴۱. نیز ر.ک: سنن ترمذی، ج۴، ص۵۰۵؛ مسند احمد، ج۱، ص۳۷۷؛ ابن ابی شیبه، المصنف، ج۱۵، ح۱۹۴۸۴.

۲- «لَو لَمْ یَبْقَ مِنَ الدُّنیا اِلاَّ یَوْمٌ واحِدٌ لَطَوَّلَ اللّهُ ذلک الیَومَ حَتی یَبْعَثَ اللّهُ رَجُلًا مِنّی»، شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۶. نیز ر.ک: شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۳۱۷، ح۴؛ ابن شهرآشوب، المناقب، ج۲، ص۲۲۷؛ سنن ابی داود، ج۴، کتاب المهدی، ح۴۲۸۲.

۳- برگرفته از: دایره المعارف قرآن کریم، مدخل آخرالزمان، علی معموری، ص۱۱۹_ ۱۲۴(با تصرف).

۴- محمد(۴۷): ۱۸.

۱. بحران معنویّت

پیش از ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف جوّ حاکم بر جهان، جوّ ستم، گناه و فساد خواهد بود:

((اقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسابُهُمْ وَ هُمْ فی غَفْلَهٍ مُعْرِضُونَ))؛(۱)

برای مردم، [وقت] حسابشان نزدیک ش__ده است، و آنان در بی خب______ری روی گردانند.

در این آیه، مردم آخرالزمان، به غفلت و اعراض از خداونـد متّصف شـده انـد. در روایات نیز منظور از «اشـراط الساعه» که در آیه ۱۸ سوره محمد صلی الله علیه و آله و سلم، به آن اشاره شده است، رواج بیش از حدّ کفر، فسق و ظلم دانسته شده و موارد متعدّدی از آن بر شمرده شده است.

پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم درباره ویژگی های انسان های این دوران فرمود:

زمانی بر مردم خواهد آمد... که دِرهم های آنان دینشان خواهد بود و همّت ایشان شکمشان و قبله آن ها زنانشان. برای طلا و نقره، رکوع و سجود به جای می آورند. آنان همواره در سرگردانی و مستی خواهند بود. نه ب______ر مذهب مسلمانی اند و نه ب__ر مسلک نصرانی.(۲)

۲. وقوع اختلاف ها و درگیری های بسیار

یکی دیگر از نشانه های آخرالزمان، اختلاف ها و درگی____ری های ف_____راوان میان گروه های گوناگون است:

((فَاخْتَلَفَ الْأَحْزابُ مِنْ بَیْنِهِمْ فَوَیْلٌ لِلَّذینَ کفَرُوا مِنْ مَشْهَدِ یَوْمٍ عَظیمٍ))؛(۳)

اما دسته ها[ی گوناگون] از میان آن ها به اختلاف پرداختند، پس وای بر کسانی که کافر شدند از مشاهده روزی دهشتناک.

روایـات، این آیه را به ظهور فرقه هـای گوناگون در جهان اسـلام مربوط دانسته انـد که در آخ__رال_____زمان پدیـد آمـده، موجب اختلاف ه_______ای بسیار خواهند شد.

آیه ((یَلْبِسَکمْ شِیَعاً وَ یُذیقَ بَعْضَکمْ بَأْسَ

۱- انبیاء (۲۱): ۱.

۲- «یَأْتی عَلَی النَّاسِ زَمانٌ ... دینُهُم دَراهِمُهُمْ وَ هَمُّهُمْ بُطُونُهُمْ وَقِبلَتُهُمْ نِساؤُهُمْ یَرکعُونَ لِلرَّغیفِ وَیَسْجُدُونَ لِلدِّرْهَم حیارَی سُکاری لا مُسلِمینَ وَ لا نَصاری»، محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج۷۱، ص۱۶۶، ح۳۱؛ ر.ک: صحیح مسلم، ج۱، ص۱۳۱.

۳- مریم (۱۹): ۳۷.

بَعْضٍ))؛(۱) «... شـما را گروه گروه به هم اندازد [و دچار تفرقه سازد] و عذاب بعضـی از شما را به بعضی [دیگر] بچشاند» نیز به وقوع اختلاف ها و کشتار در آخرالزمان تفسیر شده است.

در این دوران، انسان های فراوانی به ک___ژی می گ___رایند، اما ای__ن گونه نیست که تمام انسان ها در مسیر باطل گام بردارند؛ بلکه برخی به سبب ویژ گی ها و صفاتی که در خود پدید می آورند، از نجات یافتگان این مرحله خواهند بود. دراین باره وقتی پیامبر گرامی صـلی الله علیه و آله و سـلم از چهره های پیروز این دوران یاد می کند، با شگفتی تم___ام به حض_____رت عل_ی علیه السلام چنین می فرماید:

ای علی! بدان شگفت آورترین مردم در ایمان و بزرگ ترین آنان در یقین، مردمی هستند که در آخِرالزمان _ با آن که پیامبر خود را ندیده و از امام خود در پرده اند _ به نوشته که خطی سیاه بر صفحه ای سپید است، ایمان می آورند.(۲)

۳. ظهور دجّال

در هر سه دین آسـمانی یهود، مسـیحیت و اسـلام، ظهور فاسدترین و مخرّب ترین جریان منحط در طول ت______اریخ، پیش بینی و از خط___ر آن پرهیز داده شده است. دجّال که تجسّم کفر، فریب و گم___راهی است، در آخرالزمان ظاهر شده، مردم را به پرستش خویش می خواند.

این پدی_____ده سرانج_____ام به دست عیسی علیه السلام محو و نابود خواهد شد.

۴. وقوع مصیبت های بزرگ

برخی از آیات، عذاب بر کافران و گنه کاران آخرالزمان که نزول عذاب را انکار می کنند، تطبیق داده شده است:

((إِنْ أَتاكُمْ عَذابُهُ بَياتاً أَوْ نَ___هاراً م___اذا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ))؛(۳)

اگ_____ر عذاب او شب یا روز به شما دررسد، بزهکاران چه چیزی از آن به شتاب می خواهند؟

۱- انعام (۶): ۶۵.
۲- «یا عَلی اَعجَبُ النّاسِ اِیمانـاً وَ اَعْظَمُهُمْ یَقیناً قَوْمٌ یَکونُونَ فِی آخِرالزَّمـانِ لَمْ یَلْحَقُوا النَبی وَحُجِبَ عَنْهُم الحُجَّةُ فَآمَنُوا بِسَوادٍ عَلَی بَیاضٍ ...»، شیخ صدوق، من لا یحضره الفقیه، ج۴، ص۳۶۶؛ همو، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۲۸۸، باب ۲۵، ح۸.
۳- یونس (۱۰): ۵۰.

۵. خروج سفیانی

بیشتر مفسّران، از ظهور لشکری طغیانگر که آخرالزمان در کشورهای اسلامی به ستم و تعدّی پـــــرداخته، سرانجام در صحرایی بیرون از مکه، گرفتار عذاب الهی می شود، خبر داده و آیه: ((وَ لَوْ تَری إِذْ فَزِعُوا فَلا فَوْتَ وَ أُخِذُوا مِنْ مَکانٍ قَریبٍ))؛(۱) «و ای کاش می دیدی هنگـــــامی را که [کافران] وحشت زده اند [آن جا که راهِ] گریزی نمانده است و از جایی نزدیک گرفتار آمده اند» را درباره آن لشکر دانسته اند. در روایات شیعه و سنّی، نام رهبر این لشکریان، سفیانی ذکر شده است.

۶. ندای آسمانی

بنابر روایات شیعه، جبرئیل نخستین کسی است که با امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف بیعت و با صدایی بلند به گونه ای که به گوش همه جهانیان برسد، این آیه را تلاوت می کند:

((أَتی أَمْرُ اللَّهِ فَلا تَسْتَعْجِلُوهُ))؛(۲)

فرمان خدا رسید؛ پس دیگر شتاب مکنید.

۷. ظهور منجی بزرگ بشر

مهم ترین رخداد آخرالزمان، ظهور دوازدهمین امام شیعیان علیه السلام برای رهایی انسان ها است:

((جاءَ الْحَقُّ وَ زَهَقَ الْباطِلُ إِنَّ الْباطِلَ کانَ زَهُوقاً))؛(۳)

حق آمد و باطل نابود شد. آری، باطل همواره نابودشدنی است.

این آیه که از پیروزی چشمگیر حق بـــر بـــــاطل سخن می گوید، در روایات، به ظهور مهدی علیه السلام تأویل شده است.

۸. نزول حضرت عیسی علیه السلام

یکی از رخدادهای آخرالزمان، فرود آمدن عیسی علیه السلام است. مفسّران با استفاده از آیات((وَ إِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَهِ فَلا تَمْتَرُنَّ بِها))؛(۴) «و همانا آن، نشانه ای برای [فهم] رستاخیز است؛ پس زنهار در آن تردید مکن! و ((وَ إِنْ مِنْ أَهْلِ الْکتابِ إِلَّا لَیُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ))؛(۵) «و از

۱- سبأ (۳۴): ۵۱.

۲- نحل (۱۶): ۱.

۳- اسراء (۱۷): ۸۱.

۴- زخرف (۴۳): ۶۱.

۵- نساء (۴): ۱۵۹.

اهلِ کتـاب، کسـی نیست، مگر آن که پیش از مرگ خـود حتمـاً به او ایمـان می آورد.» ظهور دوبـاره عیسـی علیه السـلام در آخرالزمان را پیش بینی کرده اند. در روایات نیز تصریح شده است که وی در بیت المقدّس به نماز امام زمان علیه السلام اقتدا و در جنگ های ایشان نیز شرکت خواهد کرد.

براساس این تفسـیر، فرود آمدن عیسـی علیه السلام، یکی از نشانه های نزدیکی قیامت شمرده شده و از ایمان آوردن همه اهل کتاب به حضـرت عیسـی علیه السلام در آخرالزمان که یکی از فرماندهان امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف به شمار می رود، خبر داده شده است.

۹. خروج جنبنده ای از زمین

قرآن با رمز و ابهام از خروج جنبده ای حکایت می کند که هنگام روی گردانی مردم از معنویّت، از زمین خارج شده، با مردم سخن می گوید:

((وَ إِذا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَیْهِمْ أَخْرَجْنا لَهُمْ دَابَّهً مِنَ الْأَرْضِ تُکلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ کانُوا بِآیاتِنا لا یُوقِنُونَ))؛(۱)

و چون قول [عـذاب] بر ایشـان واجب گردد، جنبنـده ای را از زمین برای آنـان بیرون می آوریم که با ایشان سـخن گویـد که: مردم [چنانکه باید] به نشانه های ما یقین نداشتند.

در تفاسیر، مطالب بسیاری درباره این موجود شگفت بیان شده است که تا حدّ بسیاری غیرواقعی و بی اساس به نظر می رسد و در ظاهر، برگرفته از منابع اسرائیلی است.

۱۰. هجوم یأجوج و مأجوج

قومی وحشی و فاسد، با تخریب سدّ ذوالقرنین، در اندک زمانی سرتاسر جهان را پر از ظلم و فساد خواهد کرد، تا آن که بنابر روایات، در عصر ظهـــــور مهدی علیه السلام، به طــور کلّی از بین خواهد رفت:

((حَتَّی إِذا فُتِحَتْ یَأْجُوجُ وَ مَأْجُوجُ وَ هُمْ مِنْ کلِّ حَدَبٍ یَنْسِلُونَ))؛(۲)

تـــا وقـــتی کـــه یأجوج و مأجوج [راهشان] گشوده شود و آن ها از هر پشته ای بتازند.

۱۱. رجعت

در آخرالزمان، برخی از نیکوکاران و بدکــــاران زمان های گذشته، دوباره

۱- نمل (۲۷): ۸۲.

۲- انبياء(۲۱): ۹۶.

زنده می شوند:

((وَ یَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ کلِّ أُمَّهٍ فَوْجاً مِمَّنْ یُکذِّبُ بِآیاتِنا))؛(۱)

و آن روز که از هر امّتی، گروهی از کسانی را که آیات ما را تکذیب کرده اند محشور می گردانیم.

این آیه، فقط به برانگیخته شدن عدّه ای از مکذّبان و نه همه آن ها اشاره کرده است؛ بدین دلیل، روایات و مفسّران شیعه، میان مصداق این آیه و قیامت، تفاوت قائل شده و آیه را به آخرالزمان مربوط دانسته اند که عدّه ای از نیکوکاران و بدکاران اعصار گذشته، زنده شده، هر یک نتیجه دنیایی اعمال خویش را خواهد دید.

۱۲. صلح و آرامش پایدار در سرتاسر جهان

پس از پیروزی حضرت مهدی علیه السلام و یارانش، آرامش و معنویّت بر جهان حاکم خواهد شد:

((وَعَدَ اللّهُ الَّذینَ آمَنُوا... وَ لَیُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْناً...))؛(۲)

خدا به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده اند، وعده داده است که... و بیمشان را به ایمنی مبدل گرداند....

((إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ یُورِثُها مَنْ یَشاءُ مِنْ عِبادِهِ وَ الْعاقِبَهُ لِلْمُتَّقینَ))؛(۳)

...زمین از آنِ خداست؛ آن را به هر کس از بندگانش که بخواهد می دهد؛ و فرجام [نیک] برای پرهیزگاران است.

این آیات و آیات دیگر که از میراث بری صالحان و مستضعفان و جانشینی آنان در زمین یاد می کند،(۴) همگی بیانگر این واقعیّتند که سرنوشت این جهان، پس از جهادی الهی به امامت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف سرانجام به دست مؤمنان افتاده و جهانیان همگی در سایه حکومت حضرت در صلح و معنویّت به سرخواهند برد.

زندگی در آخِرُالزّمان

اشاره

با توجه به ویژگی ها و نشانه های یاد شده و سخنان بزرگان دین، سیمای زندگی در آخِرالزمان را می توان این گونه ترسیم کرد:

۱- نمل (۲۷): ۸۳.

۲- نور (۲۴): ۵۵.

۳- اعراف (۷): ۱۲۸.

۴- انبیاء (۲۱): ۱۰۵ و اعراف (۷): ۱۳۷ و قصص (۲۸): ۵.

۱. دین در آخِرُالزّمان

روزبه روز عوامل فراوانی، گوهر تابناک دین را در هاله ای از غبار فرو می برند از ای___ن رو در جوامع انسانی هم_____واره دی_____ن رو به کم رنگ شدن می رود و خ_راف______ه ها و انحراف های فراوانی، گریبانگیر آن می شود، تا این که وقتی حض____رت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف قی___ام ک_____رده، غبار از چهره دین بر گرفت، همگی گمان می کنند این دین جدیدی است ک___ه آن حضرت آورده است. امیرمؤمن______ان عل_____ی علیه السلام این حقیقت را این گونه بیان فرموده:

ای مردم! به زودی زمانی بر شما خواهد رسید که اسلام چون_ان ظرف واژگ_______ون شده، آنچ_ه در آن است ریخته می شود.(۱)

۲. مردان آخِرُالزّمان

آزمایش های خداوند سبحانه و تعالی برای زنان و مردان یکسان است؛ ولی پاره ای از روایات، به ویژه در باره مردان نقل شده است، آن گونه که در برخی روایت ها سخن از زنان به میان آمده است.

امام صادق علیه السلام فرمود:

مردی را می بینی هنگامی که یک روز بر او گذشته و گناه بزرگی انجام نداده است _ از قبیل فحشا، کم فروشی، کلاه برداری و یا شرب خمر _ بسیار غمگین و اندوهگین می شود.(۲)

۳. زنان آخِرُالزّمان

امام علی علیه السلام فرمود:

در آخِرُالزّمان و نزدیک شدن رستاخیز که بدترین زمان ها است، زنانی آشکار می شوند که برهنه و لخت هستند؛ زینت های خود را هویدا می سازند، به فتنه ها داخل می شوند و به سوی شهوت ها می گرایند. به لذت ها می شتابند، حرام های الهی را حلال می شمارند و در جهنم جاودانه خواهند بود.(۳)

۱- «أَيُّهَا النَّاسُ سَيَأْتِى عَلَيْكمْ زَمَانٌ يُكفَأُ فِيهِ الْإِسْلَامُ كمَا يُكفَأُ الْإِنَاءُ بِمَا فِيه»، سیّد رضی، نهج البلاغه، خطبه۱۰۳.

۲- «... وَرَأَيتَ الرَّجُلَ اِذَا مَرَّ بِهِ يَوْمٌ وَلَمْ يَكسِبْ فِيهِ الذَّنبَ العَظِيمَ مِنْ فُجُورٍ اَوْ بَخْسِ مِكيالٍ اَوْ مِيزانٍ اَوْ غِشيَانِ حرامٍ اَوْ شُرْبِ مُسْكرٍ كئيباً حَزِيناً ...»، محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۸، ص ۴۰.

۳- «يَظْهَرُ فِى آخِرالزَّمانِ وَاقتِرَابِ السَّاعَهِ وَهُوَ شَرُّ الاَزمِنَه نِسْوَةٌ كاشِفاتٌ عَارِياتٌ مُتَبَرِّجاتٌ مِنَ الدِّينِ دَاخِلاتٌ فِى الفِتَنِ مَائِلاتٌ اِلَى الشَّهَواتِ مُسرِعاتٌ اِلَى اللَّذَّاتِ مُستَحِلّاتٌ لِلْمُحَرَّمَاتِ فِى جَهَنَّمَ خَالِدَاتٌ»، شیخ صدوق، من لایحضره الفقیه، ج۳، ص ۳۹۰.

نیز ن.ک: اشراط الساعه، رجعت، خروج دابه الارض، نزول عیسی، خروج یأجوج و مأجوج، آستانه قیامت.

آدینه > جمعه

آستانه عسکریین علیهما السلام

محل خاک سپاری پدربزرگ، پدر و مادر حضرت مهدی علیهم السلام

آستانه عسکریین علیهما السلام در شهر سامرا در ۱۲۰ کیلومتری شمال بغداد و در شرق دجله قرار دارد. محل دفن امام هادی علیه السلام (۱) و امام عسکری علیه السلام،(۲) جدّ و پدر بزرگوار حضرت مهدی علیه السلام (۳) و نیز مقبره نرجس خاتون مادر ایشان و حکیمه خاتون عمه پدر آن حضرت، آن جا قرار دارد. در ضلع غربی آستانه، سرداب معروف به «غَیْبَهُالمَهْدِی»، محل پنهان شدن حضرت مهدی علیه السلام واقع شده است.(۴)

شیعه و اهل سنّت، اتفاق نظر دارند که امام هادی علیه السلام پس از شهادت، در خانه خود به خاک سپرده شد. پیکر مطهر امام عسکری علیه السلام نیز پس از شهادت، در کنار مرقد مطهر پدر بزرگوارش به خاک سپرده شد.(۵)

از آن جا که اطراف آن پادگان نظامی بود، شیعیان و دوستداران خاندان عصمت و طهارت، پنهانی به زیارت آن دو امام می شتافتند. این بارگاه ملکوتی، در طول تاریخ، کانون توجه و علاقه دوستداران خاندان وحی بوده و هم اکنون نیز یکی از مهم ترین زیارتگاه های شیعیان و هزاران عاشق شیفته است.

این مضجع شریف، در سال ۱۳۸۵ه.ش با انفجاری بزرگ به دست دشمنان پلید مکتب اهل بیت علیهم السلام تخریب شد و دل های شیعیان را غرق حسرت زیارت و اندوه این مصیبت کرد. باشد که خشم الهی به زودی با

۱- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۴۹۸.

۲- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۲۱۸.

۳- یاقوت حموی، معجم البلدان، ج۴، ص۱۲۳.

۴- ر.ک: یاقوت حموی، معجم البلدان، ج۳، ص۱۷۶.

۵- شیخ مفید، الارشاد، ج۲، ص۲۸۵و۳۰۱؛ شهرستانی، الملل و النحل، ج۱، ص۱۵۰.

قیام آخرین حجت الهی، انتقام مظل_ومیت ان_سان ه___ای صال___ح را از ستم پیشگان بستاند.

نی___ز ن.ک: امام عسکری علیه السلام، حکیمه خاتون، سامرا، سرداب سامرا.

آستانه قیامت

اشاره

پیش از برپایی قیامت

درباره وضعیت جهان پس از حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و جانشین آن حضرت و رخدادهای آستانه رستاخیز بزرگ، دیدگاه های متفاوتی ارائه شده که برخی مخالف یکدیگر است. از آن جا که جهت گیری دیدگاه ها بین شیعه و اهل سنّت به طور کلّی با یکدیگر متفاوت است، به هر دو دیدگاه اشاره می کنیم:

یک. دیدگاه پیروان اهل بیت علیهم السلام ؛

به طور عمده دیدگاه های شیعه، با بیان های متفاوت، جهان پس از حضرت مهدی علیه السلام را بر خیر و صلاح معرفی کرده است و بر این باورنـد غیر از این نیز از حکمت و لطف الهی انتظـار نیست؛ چرا که چگونه می توان تصور کرد پس از انتظـاری چنـدین صـد سـاله، یـا چنـد هزار سـاله پس از حکومـتی کوتـاه بـاز هم اوضـاع به هرج و مرج منتهی شود. برخی از مهم ترین دیدگاه ها بدین قرار است:

۱. وضعیت جهان پس از حضرت

مهدی علیه السلام بر نیک بختی است و جانشینان آن حضرت از بین رجعت کنندگان خواهند بود.

همان گونه که در محل خود اشاره شده،(۱)یکی از باوره‌ای ژرف میان شیعیان، باور به زنده شدن دو گروه از مؤمنان خالص و کافران خالص است. یکی از مسائلی که آن جا مطرح شده، حکومت برخی از رجعت کنندگان مؤمن است. البته چگونگی این حکومت به روشنی بیان نشده است. کسانی که بر این دیدگاهند، افزون بر دلیل های فراوانی که از آیه ها و روایت ها ارائه می کنند بر این باورند روایاتی که می گوید هرگز زمین از حجت خالی نخواهد ماند، جهان پس از حضرت مهدی علیه السلام را ناگزیر به دو گونه تصویر خواهد کرد:

الف. بی درنگ، قیامت بر پا شود.

ب. حجت هایی از طرف پروردگار واسطه فیض باشند. از آن جا که شمار امامان، به تصریح پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بیش از دوازده نفر نخواهند بود، پس کسانی که بر مردم حکومت خواهند کرد، همانا امامان علیهم السلام هستند.

۲. جهان پس از حضرت مهدی علیه السلام همواره با حکومت دوازده مهدی اداره خواهد شد.

شیخ طوسی با ذکر سند از امام علی علیه السلام نقل کرده که در شبی که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم رحلت کرد، مطالبی را به ایشان املا نموده که در آن پس از اشاره به امامان دوازده گانه، آن گاه که به آخرین پیشوا رسید، چنین فرمود:

پس آن گاه که حضرتش]امام حسن عسکری علیه السلام [را هنگام وفات فرا رسید، پس آن]امر امامت[را به فرزندش محمد تسلیم می کند. ایشان دوازده امام هستند. بعد از او، دوازده مهدی خواهد بود...(۲)

ابوبصیر گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم از پدر شما شنیدم فرمود پس از قائم دوازده مهدی خواهد بود. امام صادق علیه السلام فرمود:

همانا فرمود: دوازده مهدی و نفرمود: دوازده امام ولکن ایشان گروهی از شیعیان ما هستند که

۱- ر.ک: نگارنده، بازگشت به دنیا در پایان تاریخ .

۲- «فَإِذَا حَضَرَتْهُ (الحسن) الْوَفَاهُ فَلْيُسَلِّمْهَا إِلَى ابْنِهِ مُحَمَّدٍ الْمُسْتَحْفِظِ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ فَذَلِكَ اثْنَا عَشَرَ إِمَاماً ثُمَّ يَكونُ مِنْ بَعْدِهِ اثْنَا عَشَرَ مَهْدِيّا ...»، شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص ۱۵۰.

مردم را به دوستی ما و شناخت حق ما دعوت می کنند.(۱)

آن حضرت به ابوحمزه نیز فرمود:

ای ابوحمزه! همانا پس از قائم، یازده مهدی از ما از فرزندان حسین خواهد بود.(۲)

۳. در جهان پس از آن حضرت، تا برپایی قیامت، حکومت فقط در دست اولیای الهی خواهد بود. دلیل این دیدگاه، روایتی است که خداوند سبحانه و تعالی شب معراج به رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

...پس هر آینه او را به سپاهیان خویش یاری خواهم کرد و او را به فرشتگان خویش کمک خواهم نمود، تا آن که دعوتم برتری یابد و آفریدگان بر یکتاپرستی ام گرد آیند. آن گاه پادشاهی او را ادامه خواهم داد و تا قیامت اولیایم چنین خواهند کرد.(۳)

۴. جهان پس از حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به دست یکی از اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم ادراه خواهد شد. جابر بن یزید جعفی گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم فرمود:

و به خدا سوگند! هر آینه مردی از ما اهل بیت مدت ۳۰۹ سال حکومت خواهد کرد.

جابر می گوید عرض کردم: «این چه زمانی خواهد بود؟» آن حضرت فرمود: «پس از رحلت قائم...»(۴)

۵. روایاتی است که بدون اشاره به وضعیت جهان و جانشین حضرت مهدی علیه السلام آن را فقط در آگاهی خداوند سبحانه و تعالی دانسته است.(۵)

۱- «إِنَّمَا قَالَ اثْنَا عَشَرَ مَهْدِيّاً وَ لَمْ يَقُلْ اثْنَا عَشَرَ إِمَاماً وَ لَكِنَّهُمْ قَوْمٌ مِنْ شِيعَتِنَا يَدْعُونَ النَّاسَ إِلَى مُوَالَاتِنَا وَ مَعْرِفَهِ حَقِّنَا»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۳۵۸، ح۵۶.

۲- «يَا أَبَا حَمْزَهَ إِنَّ مِنَّا بَعْدَ الْقَائِمِ أَحَدَ عَشَرَ مَهْدِيّاً مِنْ وُلْدِ الْحُسَيْنِ علیه السلام»، شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۷۸.

۳- «... فَلَأَنْصُرَنَّهُ بِجُنْدِي وَ لَأَمُدَّنَّهُ بِمَلَائِكَتِي حَتَّى تَعْلُوَ دَعْوَتِي وَ تَجْمَعَ الْخَلْقُ عَلَى تَوْحِيدِي ثُمَّ لَأُدِيمَنَّ مُلْكَهُ وَ لَأُدَاوِلَنَّ الْأَيَّامَ بَيْنَ أَوْلِيَائِي إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ»، شیخ صدوق، علل الشرایع، ج۱، ص۷؛ همو، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۲۵۵، ح۴.

۴- «وَ اللَّهِ لَيَمْلِكَنَّ رَجُلٌ مِنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ ثَلَاثَمِائَهِ سَنَهٍ وَ يَزْدَادُ تِسْعاً قَالَ فَقُلْتُ لَهُ مَتَى يَكُونُ ذَلِكَ قَالَ بَعْدَ مَوْتِ الْقَائِمِ علیه السلام ...»، نعمانی، الغیبه، ص۳۳۱؛ عیاشی، تفسیر عیاشی، ج۲، ص۳۲۶.

۵- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۳۳۸.

همان گـــونه كـــه ديـده شد، چهار ديدگاه اخير، نه فقط مخالفتى با ديدگاه نخست ندارد، بلكـــه مى تواند به نوعى در تأييد ديدگاه نخست باشد.

دو. ديدگاه اهل سنّت

بسيارى از اهل سنّت بر اين باورند كه پس از وفات مهدى عليه السلام هيچ خيرى در زندگى نخواهد بود(۱) و دنيا به صورت هرج و مرج تا قيامت ادامه خواهد داشت.(۲)

در كتـاب البرهـان فى علامات مهـدى آخرالزمان بابى با عنوان «فى موت المهـدى عليه السـلام و ذكر احوال تقع بعـده» سامان يافته است كه در آن، چگونگى وفات آن حضـرت و رخدادهايى كه پس از او پديد خواهد آمد، بيان شده است و در رواياتى سخن از فتنه هـــا و شرهـــا پـــس از درگذشت آن حضرت به ميان آورده است.(۳)

در عقد الدرر نيز روايتى از پيامبر اكرم صلى الله عليه و آله و سلم به نقل از ابوسعيد خدرى آمده كه پايان آن چنين است:

«...]حكومت مهـدى[همچنان تا هفت يا هشت يا نه سال ادامه خواهـد يافت سـپس هيـچ خيرى در زنـدگى پس از او نيست.» (۴)

ناگفته نمانـد آنچه در آيات قرآن آمـده است، مبنى بـــر اين كـــــــه در آستانه برپايى قيامت همه چيز نابود و منهدم مى شود،(۵) مقصود زمان پيوسته به برپايى قيامت است.

نيز ن.ك: آخرالزمان، اشراط الساعه، رجعت، فرجام حضرت مهدى عليه السلام .

۱- ر. ك: ابن منادى، الملاحم، ص۱۸۴.

۲- ر.ك: نعيم بن حماد، الفتن، ص۲۰۷، ۱۰۷۱؛ سنن ابى داود، ج۴، كتاب المهدى، ح۴۲۸۱.

۳- متقى هندى، البرهان فى علامات مهدى آخرالزمان، ص۹۵.

۴- «... سَبْعَ سِنِينَ أَوْ ثَمَانَ سِنِينَ أَوْ تِسْعَ سِنِينَ ثُمَّ لَا خَيْرَ فِي الْحَيَاهِ بَعْدَهُ»، مقدسى شافعى، عقد الدرر فى اخبار المنتظر، ص۲۲۰.

۵- ((وَ لا ـ تَـدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلهـاً آخَرَ لا إِلهَ إِلاَّ هُوَ كلُّ شَـىْ ءٍ هالِك إِلاَّ وَجْهَهُ لَهُ الْحُكمُ وَ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ))، «و با خـدا معبودى ديگر مخوان. خـدايى جز او نيست. جز ذات او همه چيز نابودشونده است. فرمان از آنِ اوست. و به سوى او بازگردانيده مى شويد.»، قصص (۲۸): ۸۸.

آینده پژوهی

فعالیت های پژوهشی در باره آینده جهان

«آینـده»، کلید واژه، مفهوم و انگاره ای است که اندیشه و تأمّل درباره آن، برای همگان جالب و پرجاذبه است. مردم دوست دارند بدانند سرنوشت جه‍‍‍‍‍‍ـــــــان در آین‍ـــده چگونه رقم خواهد خورد؟ آیا دنیا به سمت پیشرفت، توسعه، تعالی و تکامل حرکت می کند یا نه؟ در آینده نزدیک یا دور، زندگی بشری چگونه خواهد بود؟ آیا وعده های ادیان و مکاتب درباره آینده تحقّق خواهد یافت یا نه؟ با توجّه به پیشرفت مادی بشر، وضعیت تکنولوژی و صنعت چگونه خواهد بود؟

بـا رخ نمـایی این گونه پرسـش هـا و صـدها سؤال دیگر، توجه به آینـده، ضـرورت و اهمیّت ویژه ای یافته است و دولت ها و صاحبان دانش و انـدیشه، همواره به فکر برنامه ریزی و سیاسـتگذاری (در عرصه اقتصاد، سیاست، امنیت، مـدیریت و...) برای آینده و پیشدستی برابر مشکلات احتمالی بوده اند و خواسته اند آینده ای مطمئن و توسعه آمیز برای کشورهای خود رقم زنند.

از طرف دیگر، پدیـده هـا و تحولاـت سـری‍ـــع و شـگ‍ـــرفی ک‍ـــه در عرص‍ـــه بیـن الملـل رخ داده اسـت (مـانند تحولات جهانی شدن و پیشرفت های فن‍ـــــــاوری اطلاع‍ـــاتی و ارتباطاتی و تشکیل دهک‍ـــده جهانی و...) باعث شده اسـت اندیشـمندان و فیلسوفـان تـوجّه ویژه ای نسـبت بـه آینـده جهـان داشـته باشـند و در بـاره خطرات و تحوّلاـت احتمـالی هشدارهایی بدهند.

ادیـان ــ به ویژه دین اسـلام ــ نیز تـوجّه ویژه ای به آینـده بشـر دارنـد و افـق‍ـــی روشن و امی‍ـــدوارانه ف‍ـراروی انسـان گشوده اند و آینده ای توأم با عدالت، امنیت، معنویت و پیشـرفت برای جهان پیش بینی کرده اند. این وعده و بشارت به دست خاتم اوصیا، موع‍ـــود آسمانی و حجت اله‍ـــی عجل الله تعالی فرجه الشریف، تحقق خواهد یافت.

پس مطـالعه و پژوهش درباره «آینـده»، در حال حاضـر اهمیت و ضـرورت وی‍ـــژه ای ی‍ــــــافته و «آینـده پژوهی» ــ هر چند با پیشینه اندک و نوظهور ــ جایگاه مهم و برجسته ای میان علوم پیدا کرده و یکی از رشته های علمی، مطرح شده است.

در رابطه با آینده، اصطلاحات و الفاظ گوناگونی از قبیل: فرجام مندی،

آینده نگری، پیش بینی، سرنوشت باوری، آینده باوری، غیب گویی، آینده شناسی، دوراندیشی و... به کار می رود؛ اما آنچه اهمیّت دارد «روش منـد کردن پژوهش درباره آینده» و نشان دادن تصویری جامع و نزدیک به واقع از آینده است. بـــــــر ایـــن اســــاس فهم «آینده»، «تصویرسازی واقع بینانه از آینده» و «روش مند کردن پژوهش

دربـــــاره آینـــــده»، امری بایســـــته و ضروری به نظر می رسد.

در باره مهدویت پژوهی و آینده پژوهی چند نکته قابل تأمل است:

۱. آینـــده پژوهی، اعـم از غـایت و نهـایت پژوهی اسـت. مهـدویت پژوهی از ایـن حیـث، جزئی از آینـــده پژوهی اسـت. البته مهدویت، آینده نهایی محسوب می شود.

۲. آینـده پژوهی، کلّی و مفهومی است؛ حال این که مهدویت پژوهی، مصداقی است؛ آن هم در باره همان یک مصداق تامّ و تمام. از طرفی جزئیات آینده جهان در نظام مهدوی، از جهـات گوناگونی روشن شده است.

۳. مهدویت پژوهی، کمال پژوهی است؛ پـــــس در واقع، در «مهدویت»، نهایت همراه کمال مطرح است.

بنابراین مهـدویت پژوهی، علاوه بر منابع عقلی ـ فلسـفی و احیاناً علمی ـ تجربی، به شدّت در تبیین جزئیات، به منابع وحی و سنت و روش استنادی و اجتهادی وابسته است؛ برای نمونه، عقل با برهان و استدلال، غایت و علت نهایی را به صورت قطعی و حتمی برای انسان، جامعه، جهان و تاریخ پذیرفته و آن را تعمیم می دهد و نمی پذیرد این ها عبث آفریده شده باشند و این که نظام درآینده، نظامی متشکل از جمعیت، دولت، سرزمین و حاکمیت جهانی خواهد بود.

علم و تجربه های علمی، با تحلیل گذشته، به صورت احتمالی وضعیت آینده را پیش بینی می کند؛ ولی فراتر از همین احتمال کلی، پیش نمی رود و از محـدوده علم تجربی، سیاسـی و تاریخی خارج است. حداکثر می تواند تا این اندازه احتمال دهد که شکـل جهـانی و مردمی تری باشـد. منابع قرآنی و سنّت (احادیث)، در تبیین مبانی و شـرایط و حتی شـکل، شـیوه ها و ساختار آینـده جهـان و تاریـخ و وضـعیت نظـام سیاسـی، سیاست و دولـت جهـانی، به کمـک عقـل و تجربه می آیـــــنـد و بـــــه صـــــورت یقیـــــنی، دانسته های عقل را تفسیر و تفصیل

داده و شکل و ساختار سیاسی آینده را تبیین و روشن می سازند و از آن خبر می دهند.(۱)

نیز ن.ک: آخرالزمان، حکومت جهانی.

آیین جدید > دین در عصر ظهور

- - -

۱- رحیم کارگر، آینده جهان (دولت و سیاست در اندیشه مهدویت)، ص۱۵ _ ۱۷.

۱

أبدال

از یاران حضرت مهدی علیه السلام در عصر ظهور

«أبدال» جمع «بَدَل» یا «بَدِیل»، عده ای معلوم از شایستگان و خاصان خدا [هستند] که گویند: هیچ گاه زمین از آنان خالی نباشد و جهان بدیشان برپا است و آن گاه که یکی از آنان بمیرد، خدای سبحانه و تعالی دیگری را به جای او برانگیزد،(۱) تا آن شمار _ که به قولی هفت و به قولی هفتاد است _ همواره کامل بماند.(۲)

برخی نیز گفته اند:

آنان، گروهی اند که خداوند سبحانه و تعالی به وسیله آن ها دین را بر پا نگه می دارد و روزی را نازل می کند. چهل نفر از ایشان در شام و سی نفر در سایر بلاد هستند. هر گاه یکی از دنیا برود، کس دیگری همانند او به جای او قرار می گیرد.(۳)

سبب این که «ابدال» نامیده شده اند، همین است که چون یکی از دنیا رود، کسی مانند او جایش را

۱- ر.ک: متقی هندی، کنزالعمال، ج۱۱، ص۱۲۵.

۲- علی اکبر دهخدا، لغت نامه، ابدال.

۳- خلیل بن احمد، العین، ج۸، ص۴۵.

می گیرد.(۱)

در روایات اسلامی آمده است:

ایشـــان گـــروهی از یاران حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در شام هستند(۲) و هنگام ظهور آن حضرت، خود را به مکه رسانده با ایشان بیعت می کننـد. البته در برخی روایات، «ابـدال» همان اوصیا معرفی شده اند. از خالد بن هیثم فارسی نقـــل شـده است که به امام رضا علیه السلام عرض کرد: «مردم اعتقاد دارند که بر روی زمین ابدالی هسـتند؛ ایشان کیانند؟» حضرت فرمود:

راست می گویند. ابدال همان اوصیا هستند که خداوند سبحانه و تعالی ایشان را بدل پیامبران قرار داد؛ وقتی که نبوّت با پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم به پایان رسید.(۳)

درباره ویژگی این افراد گفته شده است:

آنان راهبان شب و شیران روز هستند. دل هایشان چون فولاد سخت است که میان رکن و مقام، با آخرین ذخیره الهی حضرت مهدی علیه السلام بیعت می کنند.(۴)

نیز ن.ک: یاران مهدی علیه السلام، اوتاد، اخیار، عصائب، زمینه سازان ظهور.

ابوالادیان

از شاهدان نماز حضرت مهدی علیه السلام بر پیکر امام عسکری علیه السلام

«اَبُوالاَدْیـــان» از خـدمتکـاران خـانه امـام حسـن عســکری علیـه السـلام بـود کـه افزون بـــر حـــضـور در خـــانـه آن بزرگـــوار، سـرپرست امور نـامه هـای آن حضرت و بردن آن ها به شـهرهای مختلف نیز بود. او از کسانی است که روایت شهـادت امـــام عسکـــری علیـه السـلام و نمـــاز خوانـدن حضـرت مهـدی عجـل الله تعـالی فرجه الشـریف بـــر آن حضرت را ذکر کرده است. وی

۱- طریحی، مجمع البحرین، ج۵، ص۳۱۹.

۲- شـیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۷۶؛ شـیخ مفید، الاختصاص، ص۲۰۸؛ مسـند ابی یعلی، ج۱۲، ص۲۷۰؛ صحیح ابن حبان، ج۱۵، ص۱۵۹؛ ابن ابی شیبه، کتاب المصنف، ح۱۹۰۷۰؛ صنعانی، المصنف، ح۲۰۷۶۹.

۳- «صَدَقُوا الابْدَالُ هم الْأَوْصِيَاءُ جَعَلَهُمُ اللَّهُ فِي الْأَرْضِ بَدَلَ الْأَنْبِيَاءِ إِذا رَفَعَ الْأَنْبِيَاءَ وَ خَتم بمُحَمَّد صـلی الله علیه و آله و سـلم»،

طبرسی، الاحتجاج، ج۲، ص۴۳۷.

۴- «... رُهْبانٌ بِاللَّیْلِ لُیُوثٌ بِالنَّهارِ کانَ قُلُوبُهُم زُبُرَ الحَدِیدِ فَیُبایِعُونَهُ بَیْنَ الرُّکْنِ وَالْمَقامِ ...»، شیخ مفید، الاختصاص، ص۲۰۸.

گوید:

من خدمتکار امام حسن عسکری علیه السلام بودم و نامه های او را به شهرها می بردم. در آن بیماری که منجر به فوت او شد، نامه هایی نوشت و فرمود: «آن ها را به مدای‍‍ـــن برس‍ـــان. چهارده روز این جا نخواهی بود و روز پانزدهم وارد سامرّا خواهی شد و از آن جا صدای واویلا می شنوی و مرا در محل غسل می یابی.»

پرسیدم: «ای آقای من! چون این امر واقع شود، امام و جانشین شما که خواهد بود؟» فرمود: «هر کس پاسخ نامه های مرا از تو خواست، همو قائم پس از من خواهد بود.» گفتم: «دیگر چه؟» فرمود: «کسی که بر من نماز خواند، همو قائم پس از من خواهد بود.» گفتم: «دیگر چه؟» فرمود: «کسی که خبر دهد در آن همیان چیست، همو قائم پس از من خواهد بود.» بزرگ‍ـــواری آن حضرت مان‍ـــع شد ک‍ـــه از او بپرسم در آن همیان چیست.

نامه ها را به مداین بردم و پاسخ آن ها را گ‍ـــرفتم و همان گ‍ـــونه که ف‍ـــرموده بود، روز پانزدهم ب‍ـــه سامرّا رسیدم. ناگاه صدای واویلا از سرای او شنیدم و او را بر محل غسل یافتم. برادرش جعفر بن علی را بر در سرا و شیعیان را بر در خانه اش دیدم که وی را به مرگ برادر تسلیت و بر امامت تبری‍ـک می گویند. ب‍ـــا خ‍ـــود گفتم: «اگر این امام است که امامت باطل خواهد بود»؛ زیرا می دانستم او شراب می نوشد و قِمار می کند و تار می زند. پیش رفتم و تبریک و تسلیت گفتم. او از من چیزی نپرسید. آن گاه عقید بیرون آمد و به جعفر گفت: «ای آقای من! برادرت کفن شده است؛ برخیز و بر او نماز بگ‍ـــزار!» جعفر بن علی داخل شد و برخ‍ـــی از شیعیان مانن‍ـــد سمّان و حسن بن علی ـ که معتصم او را کشت و به سلمه معروف بود ـ اطراف وی بودند.

چون به سرا در آمدیم، حسن بن علی را کفن شده، بر تابوت دیدم. جعف‍ـــر ب‍ـــن علی پی‍ـــش رفت تا بر برادرش نماز گزارد. چون خواست تکبیر گ‍ـــوید، ک‍ـــودکی گندمگون با گیسوانی مجعّد و دندان های پیوسته بیرون آمد و ردای جعفر بن علی را گرفت و گفت: «ای عمو! عقب برو که من ب‍ـــه نم‍ـــازگ‍ـــزاردن ب‍ـــر پدرم سزاوارترم.»

جعفر با چهره ای رنگ پریده و

زرد، عقب رفت. آن کودک پیش آمد و بر او نماز گزارد. آن حضرت کنار آرامگاه پدرش به خاک سپرده شد. سپس گفت: «ای بصری! پــاسخ نامه هــایی را کــه همراه تــو است، بیاور.» آن ها را به او دادم و بــا خود گفتم: «این دو نشــانه. باقی می ماند همیان.» آن گاه نزد جعفر بن علی رفتم؛ در حالی که او آه می کشید، حاجز وشّاء به او گفت: «ای آقا من! آن کــودک کیست تــا بــر او اقامه حجّت کنی‌ـم؟» گفت: «بــه خــدا سوگــند! هــرگز او را ندیده ام و او را نمی شناسم.»

نشسته بودیم که گروهی از اهل قم آمدند و از حسن بن علی علیهما السلام پرسش کردند. فهمیدند او در گذشته است و گفتند: «به چه کسی تسلیت بگوییم؟» مردم به جعفر بن علی اشاره کردند. آنان بر او سلام کردند و به او تبریک و تسلیت گفتند و از وی پرسیدند: «همــراه ما نامه هــا و اموالی است؛ بگو نامه ها از کیست و اموال چقدر است؟» جعفر در حالی که جامه های خود را تکان می داد، برخاست و گفت: «آیا از ما علم غیب می خواهید؟» راوی گوید: خادم از خانه بیرون آمد و گفت: «نامه های فلانی و فلانی همراه شما است نیز همیانی که درون آن، هزار دینار است و نقش ده دینار آن محو شده است.» آنان نامه ها و اموال را به او دادند و گفتند: «آن که تو را برای گرفتن اینها فرستاد، همو امام است.»

جعفر بن علی نزد معتمد عباسی رفت و ماجرای آن کودک را گزارش داد. معتمد کارگزاران خود را فرستاد. صقیل جاریه را گرفتند و از وی آن کودک را طلب کردند. صقیل منکر او شد و مدعی شد باردار است، تا به این وسیله، کودک را از نظر آنان مخفی سازد. وی را به ابن الشوارب قاضی سپردند، تا این که مرگ ناگهانی عبیداللّه بن یحیی بن خاقان و شورش صاحب زنج در بصره پیش آمد؛ از این رو از آن کنیز غافل شدند و او از دست آن ها گریخت.(۱)

نیز ن.ک: امام حسن عسکری علیه السلام، جعفر کذاب، امامت حضرت مهدی علیه السلام .

۱- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۷۵؛ باب۴۳، ح۲۵. همچنین ر.ک: نیلی نجفی، منتخب الانوار المضیئه، ص۱۵۷؛ قطب الدین راوندی، الخرائج والجرائح، ج۳، ص۱۱۰۱.

ابوصالح

از کنیه های حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

در برخی از کتاب ها، «ابوصالح» یکی از کنیه های حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف یاد شده است. در هیچ روایتی به این کنیه اشاره نشده است. آنچه گفته

ص:۳۶

شده این که شاید این کنیه با استفاده از این روایت باشد که امام صادق علیه السلام فرمود:

هرگاه راه خود را در سفر گم کردی، بانگ برآور:ای ابا صالح یا ای صالح! خداوند سبحانه و تعالی رحمتش را بر تو فرود آورد! راه را به ما نشان ده.(۱)

معروف است برخی از عرب های شهـــری و بیـــابان گرد، پیوسته در توسلات و یاری خواستن های خود، آن حضرت را به این اسم می خوانند و شعرا و ادبا نیز در قصیده ها و مدح های خود، از این کنیه استفاده کـــرده اند.(۲) از ایـــن رو در بـــرخی از حکایت های مربوط به آن حضرت، عنوان «ابا صالح» یاد شده است.(۳)

نیز ن.ک: بقیه الله، حجت، خاتم الاوصیا، صاحب الامر، صاحب الدار، صاحب الزمان، صاحب الغیبه، محمد.

- - -

ابوالقاسم

از کنیه های حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

در برخی از روایات، ابوالقاسم، کنیه حضرت مهدی علیه السلام شمرده شده است. البته دسته ای از روایات با این بیان که آن حضرت هم کنیه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم است، به این کنیه اشاره کرده است. از رسول گرامی اسلام نقل شده است که فرمود:

«مهدی، از فرزندان من است. نام او نام من و کنیه ام کنیه من است.»(۴)

روشن است که این کنیه، از کنیه های پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بوده است.

در برخی از روایات نیز از آن، به روشنی یاد شده است. در کمال الدین و تمام النعمه، شیخ صدوق از عقید خادم نقل کرده است که آن حضرت، با این کنیه یاد می شد.(۵)

۱- «إِذَا ضَلَلْتَ عَنِ الطَّرِيقِ فَنَادِ يَا صَالِحُ أَوْ يَا أَبَا صَالِحٍ أَرْشِدُونَا إِلَى الطَّرِيقِ يَرْحَمُكُمُ اللَّهُ»، شیخ صدوق، من لایحضره الفقیه، ج۲، ص۲۹۸.

۲- میرزا حسین طبرسی نوری، نجم الثاقب، ص ۶۰.

۳- ر.ک: محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۵۳، ص۲۹۲.

۴- «الْمَهْدِيُّ مِنْ وُلْدِي اسْمُهُ اسْمِي وَ كُنْيَتُهُ كُنْيَتِي»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۲۸۶، ح۱.

۵- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۷۳، ح۲۴.

نیز ن.ک: القاب حضرت مهدی علیه السلام، نام حضرت مهدی علیه السلام .

- - -

اثنا عشری

پیروان دوازده امام مشخص پس از پیامبر خاتم صلی الله علیه و آله و سلم

«اثنـا عشـری» یا «دوازده امامی» پر جمعیت ترین فرقه های شـیعه هسـتند. آنان معتقـد به دوازده امامنـد که با حضـرت علی علیه السـلام آغاز می شود و به محمـد بن حسن مهدی آل محمد صـلی الله علیه و آله و سـلم ختم می گردد. شـیعه با بهره مندی از برهـان هـای عقلی و آموزه هـای آفتـابگون پیشوایـان معصوم علیهم السـلام، بر این بـاور است که در هر زمان، برای انسان ها، ناگزیر باید حجّتی(۱) از طرف خداوند سبحانه و تعالی نصب شود.(۲)

ایشـان دلایـل فراوانی از آیـات قرآن و احـادیث نبـوی بر امـامت علی علیه السـلام اقـامه کرده و امـامت آن حضـرت را به نص صریح، از طرف خداوند دانسته اند. همچنین معتقدند پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم از طـــرف خـــداوند، تمـــام امامـــان دوازدهگانه را معرفـــی کـــرده است. آنان، امامان راماننـد پیامبر، ملهم از جانب خدا می دانند و می گویند: امام ریاست عامّه دارد و مقام او ما فوق بشـر عادی است و از آن روزی که خداونـد آدم را آفریـد، نور خود را در برگزیدگان خویش ــ از حضـرت نوح، ابراهیم، موسـی و عیسـی علیهم السلام گرفته تا به حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم، خاتم الانبیا ــ سـرایت داد و از وی آن نور را به اوصـیـــای او، امامـــان معصـــوم علیهم السـلام، سریان داد. همان نور و روح خـــدایی است که در امام عصـــر علیه السـلام تجـــلّی می کند و او را از سطح بشر عادی فراتر می برد و وی را قادر می سـازد کـه قرن هـا، بلکـه هزاران سـال بی هیـچ گزنـد و آزار و بـدون ضـعف و پیری، بـا بـدن جسـمانی کـــه در بشـــر عـــادی موجب کون و فساد است زندگی کند و در زمان مناسب، به امر خداوند از پس پرده غیب ظهور فرماید.(۳)

نیز ن.ک: امامیه، امامت حضرت مهدی علیه السلام .

- - -

ص:۳۸

۱- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۱۷۸ (باب ان الارض لاتخلو من حجه).

۲- بقره (۲): ۱۲۴.

۳- ر.ک: محمد جواد مشکور، فرهنگ فرق اسلامی، ص۲۴.

احمد

از نام های حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

در برخی روایات، غیر از نام محمد،

نـام هـای دیگری نیز برای آن حضـرت یـاد شـده است؛ از جمله می توان به نام احمـد اشاره کرد. شـیخ صـدوق روایتی از امیر مؤمنان علی علیه السلام نقل کرده که در باره دو نام آن حضرت چنین فرمود:

مردی از فرزنـدان من در آخرالزمان خروج می کنـد...برای او دو نام است: نامی پنهان و نامی آشکار. اسـمی که پنهان است، احمد است و نامی که آشکار است، محمد.(۱)

نیز از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل شد که فرمود:

همانا با او بین رکن و مقام بیعت می شود. نام او احمد است.... (۲)

افزون بر روایت های یادشده می توان با استفاده از روایاتی که آن حضـرت را هم نام پیامبر صـلی الله علیه و آله و سـلم دانسته نیز این نام را برای آن حضرت مسلم دانست.

نیز ن.ک: محمد، ابوالقاسم.

- - -

احمد بن اسحاق قمی

از افراد مورد اعتماد امام عسکری علیه السلام و وکلای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

احمد بن اسحاق قمی، بزرگ شیعیان قم و از اصحاب امام جواد، هادی و عسکری علیهم السلام بود.(۳) او، زمان امام عسکری علیه السـلام به دیـدن حضـرت صاحب الزّمان عجل الله تعالی فرجه الشـریف شـرفیاب شد او از وکلای حضـرت عسـکری علیه السـلام و حضـرت مهدی علیه السـلام بود.(۴) در خانـدان امـامت از شـأن و مرتبه والاـیی نیز برخوردار بود. احمـد بن اسـحاق گوید:

بر امام عسکری علیه السلام وارد شدم و خواستم از جانشین پس از وی

۱- «یَخْرُجُ رَجُلٌ مِنْ وُلْدِی فِی آخِرِ الزَّمَانِ... لَهُ اسْمَانِ اسْمٌ یَخْفَی وَ اسْمٌ یَعْلَنُ فَأَمَّا الَّذِی یَخْفَی فَأَحْمَدُ وَ أَمَّا الَّذِی یَعْلَنُ

فَمُحَمَّدٌ»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۶۵۳، ح۱۷.

۲- «إِنَّهُ یُبَایَعُ بَیْنَ الرُّکنِ وَ الْمَقَامِ اسْمُهُ أَحْمَدُ وَ عَبْدُ اللَّهِ وَ الْمَهْدِیُّ فَهَذِهِ أَسْمَاؤُهُ ثَلَاثَتُهَا»، شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۵۴.

۳- ر.ک: احمد بن علی نجاشی، رجال النجاشی، ص۹۱، رقم ۲۲۵؛ شیخ طوسی، رجال الطوسی، ص۳۷۳، رقم ۵۵۲۶.

۴- ر.ک: شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، باب۴۳، ش۱۶.

پرسش کنم؛ او آغاز سخن کرد و فرمود:

«ای احمد بن اسحاق! خدای سبحانه و تعالی از زمان آدم علیه السلام زمین را خالی از حجّت نگذاشته است و تا روز قیامت نیز از حجّت خالی نخواهد گذاشت. به واسطه او بلا را از اهل زمین دفع می کند و باران می فرستد و برکات زمین را بیرون می آورد.»

پرسیدم: «ای فرزند رسول خدا! امام و جانشین پس از شما کیست؟»

حضرت شتابان برخاست و داخل خانه شد و سپس برگشت، در حالی که بر شانه اش کودکی سه ساله بود که صورتش مانند ماه شب چهارده می درخشید. پس فرمود: «ای احمد بن اسحاق! اگر نزد خدای سبحانه و تعالی و حجّت های او گرامی نبودی، این فرزندم را به تو نمی نمودم. او هم نام و هم کنیه رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم است، کسی است که زمین را پر از عدل و داد می کند؛ همچنان که پر از ظلم و جور شده باشد.ای احمد بن اسحاق! مَثَل او در این امّت، مَثَل خضر و ذوالقرنین است، او غیبتی طولانی خواهد داشت که هیچ کس در آن نجات نمی یابد، مگر کسی که خدای سبحانه و تعالی او را در اعتقاد به امامت ثابت بدارد و در دعا به تعجیل فَرَج موفّق سازد.»

پرسیدم: «ای مولای من! آیا نشانه ای هست که قلبم بدان آرام گیرد؟» آن کودک به زبان عربی فصیح به سخن در آمد و فرمود: «اَنَا بَقِيَّةُ اللّهِ فی اَرْضِهِ وَالمُنْتَقِم مِنْ اَعْدائِه فَلاتَطْلُبْ أَثَراً بَعْدَ عَيْنٍ يَا أَحْمَدَ بن إِسْحَاق ؛ من بقیت الله در زمین خدا هستم و منتقم از دشمنان اویم، ای احمد بن اسحاق! پس از مشاهده، جست وجوی نشانه مکن.»

شاد و خرّم بیرون آمدم و فردای آن روز نزد امام عسکری علیه السلام بازگشتم و گفتم: «ای فرزند رسول خدا! شادی من به واسطه منّتی که بر من نهادید، بسیار است. بفرمایید آن سنّتی که از خضر و ذوالقرنین دارد چیست؟» فرمود: «ای احمد! غیبت طولانی.» گفتم: «ای فرزند رسول خدا! آیا غیبت او به طول خواهد انجامید؟» فرمود:

«به خدا سوگند! چنین است. تا به اندازه ای که بیشتر معتقدان به او بازگردند و باقی نماند، مگر کسی که خدای سبحانه و تعالی عهد و پیمان ولایت ما را از او گرفته و ایمان را در دلش نگاشته و با روحی از جانب خود مؤید کرده باشد.ای احمد بن اسحاق! این امری از امر الهی و رازی از رازهای خداوند و غیبی از

غیب پروردگار است. آنچه به تو دادم، بگیر و پنهان کن و از سپاسگزاران باش، تا فردا با ما در علّیین باشی.» (۱)

ص:۴۱

۱- «إِی وَ رَبِّی حَتَّی یَرْجِعَ عَنْ هَذَا الْأَمْرِ أَکثَرُ الْقَائِلِینَ بِهِ فَلَا یَبْقَی إِلَّا مَنْ أَخَذَ اللَّهُ عَهْدَهُ بِوَلَایَتِنَا وَ کتَبَ فِی قَلْبِهِ الْإِیمَانَ وَ أَیَّدَهُ بِرُوحٍ مِنْهُ یَا أَحْمَدَ بْنَ إِسْحَاقَ هَذَا أَمْرٌ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ وَ سِرٌّ مِنْ سِرِّ اللَّهِ وَ غَیْبٌ مِنْ غَیْبِ اللَّهِ فَخُذْ ما آتَیْتُک وَ اکتُمْهُ وَ کنْ مِنَ الشَّاکرِینَ تَکنْ غَداً فِی عِلِّیِّین»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۳۸۴، باب ۳۸،ح۱.

احمـد بن اسـحاق در یکی از سـفرها چون به شـهر حلوان رسـید، بیمـار شـد و آن جـا وفـات یـافت. همراهانش او را در کفنی کـه حضرت امـام حسن عسکری علیه السلام یا حسین بن روح ـ بنا به اختلاف روایات ـ برایش فرستاده بودند، کفن کرده و همان جا به خاک سپردند.

نیز ن.ک: وکلای مهدی علیه السلام، نواب خاص، نیابت خاص.

احمد بن هلال کرخی

از پیروان اهل بیت و منحرف از مهدویت

احمد بن هلال، اهل روستای بزرگی از منطقه «نهروان» بود که میان واسط و بغداد قرار دارد. گفته شده است وی از یـاران حضـرت هـادی علیه السلام یـا امـام عسـکری علیـه السـلام بـود. وی مشـهور بـه غلـو و مـورد لعـن ونفرین ابـدی است.(۱)

نخست از افراد مورد اطمینان حضرت عسکری علیه السلام و از اصحاب ویژه و روایت کننده از امامان معصوم علیهم السلام بود. ۵۴ بـار بـه زیـارت خـانه خـدا رفـت که بیست بـار آن بـا پـای پیـاده بـود، امّـا دچـار کـژی شـد؛ بـه گـونه ای کـه حضـرت عسـکری علیـه السـلام او را بسـیار نکـوهش کرد و دربـاره اش فرمـود: «از این صـوفی ریاکـار و بازیگر پروا کنید.» (۲)

برخی نیز این جمله را در نکوهش او، از جـانب حضـرت مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف دانسته اند که در هر حال نشانگر پلیدی و گمراهی این مرد است. او تا زمان نیـابت محمد بـن عثمـان زیست و با سـماجت بسیار، سفارت آن جناب را انکار کرد. از حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف درباره لعن و نفرین بر او و لزوم بیزاری از کارهایش توقیعی صادر شد.(۳)

بیشتر کتاب های رجالی، به او لقب «عَبَرْتایی» داده اند.(۴) شیخ طوسی در کتاب الغیبه وی را «کرخی» نامگذاری کرده و به او «بغدادی» نیز گفته شده است.

احمد بن هلال تا آخر سفارت نایب نخست، دچار کژی نشده بود؛ ولی پس

۱- ر.ک: احمد بن علی نجاشی، رجال النجاشی، ص۸۲، رقم ۱۹۹.
۲- «احْذَرُوا الصُّوفِیَّ الْمُتَصَنِّع»، محمد بن عمر کشی، رجال الکشی، ص۵۳۵، ش۱۰۲۰.
۳- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۵۳.

۴- ابن داود حلی، رجال ابن داود، ص۴۲۵؛ شیخ طوسی، رجال الطوسی، ص۳۸۴؛ علامه حلی، رجال العلامه، ص۲۰۲.

از وفات عثمان بن سعید، در نایب دوم شک کرد و نیابت او را نپذیرفت.(۱)

شیعیان هم پس از برکناری، او را نفرین شده دانسته و از وی دوری جستند. پس از مرگ وی، توقیعی از ولی عصر علیه السلام صادر شد:

خداوند سبحانه و تعالی از فرزند هلال نگذرد که بدون هماهنگی و خشنودی ما، در کار ما مداخله و فقط به میل خود عمل می کرد، تا آن که پروردگار، با نفرین ما زندگی اش را به انجام رساند. ما در زمان زندگی اش نیز انحرافش را به شیعیان خاص خود گوشزد کردیم. این را به هر کس که در باره او می پرسد، برسانید. هیچ یک از شیعیان ما معذور نیست در آنچه افراد مورد اعتماد از ما نقل می کنند، تردید کند؛ زیرا می دانند ما اسرار خود را با آنان می گوییم.

آن حضرت در توقیعی دیگر فرمود:

ابن هلال، ایمان خود را پایدار نداشت و با آن که مدت طولانی خدمت کرد، به دست خود ایمانش را به کفر دگرگون ساخت و خدا نیز او را کیفر داد.(۲)

نیز ن.ک: مدعیان مهدویت.

احمدیه > قادیانیه

اخیار

برخی از یاران برجسته حضرت مهدی علیه السلام در عصر ظهور از عراق

«اخیار» در لغت به معنای نیکان، برگزیدگان، نیکوتران(۳) و انسان های نیک رفتار است. در فرهنگ مهدوی گروهی از یاران خاصّ حضرت مهدی علیه السلام و از جمله۳۱۳ تن هستند که از عراق به آن حضرت می پیوندند و بین رکن و مقام با ایشان بیعت می کنند. امام باقر علیه السلام در این باره فرمود:

سیصد و چند نفر به شمار اهل بدر با قائم بین رکـــن و مقـــام بیعت می کنند. در بین آنان نجبا از اهل مصر، ابدال از اهل شام و اخیار از اهل عراق می باشند....(۴)

۱- سید محمد صدر، تاریخ الغیبه الصغری، ص۵۰۲.

۲- محمد بن عمر کشی، رجال الکشی، ص۵۳۶؛ ر.ک: شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۵۳.

۳- دهخدا، لغتنامه، أخیار.

۴- «يُبَايِعُ القائِمَ بَيْنَ الرُّكْنِ وَالمَقَامِ ثَلاثُمِائَةٍ وَ نَيِّفٌ عِدَّةُ اَهلِ بَدْرٍ فِيهِمُ النُّجباءُ مِنْ اَهْلِ مِصْرَ وَالاَبْدالُ مِنْ أَهلِ الشّامِ وَالاَخْيارُ مِنْ اَهْلِ الْعِراقِ ...»، شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۷۶، ح۵۰۲.

نیز ن.ک: نجبا، ابدال، اوتاد، یاران حضرت مهدی علیه السلام .

اسماعیلیه

از موعود باوران غیر معتقد به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

«اسماعیلیه» به امامت شش امام اول شیعیان اثنا عشری معتقد بودند؛ امّا پس از امام صادق علیه السلام بزرگ‌ترین فرزند او اسماعیل، یا فرزند او محمد را به امامت پذیرفتند.(۱) و از پذیرش امامت امام موسی کاظم علیه السلام خودداری کردند.

شیخ مفید در باره اسماعیل می گوید:

اسماعیل، بزرگ ترین پسر امام صادق علیه السلام بود و امام، او را بسیار دوست داشت و به او بیش از دیگران نیکی و محبت می کرد؛ ولی اسماعیل در زمان حیات پدر در «عُریض» (دره ای نزدیک مدینه) از دنیا رفت. مردم، جنازه اش را به مدینه نزد امام صادق علیه السلام آوردند و در قبرستان بقیع دفن کردند. روایت شده است حضرت در مرگ او بسیار بی تابی می کرد؛ به گونه ای که با پای برهنه و بی ردا، دنبال تابوت او می رفت.

همچنین دستور فرمود تابوت او را پیش از دفن، چندین بار به زمین نهادند و هر بار حضرت می آمد و پارچه از روی صورتش بر می داشت و در روی او نگاه می کرد. مقصود امام علیه السلام از این کار این بود که مرگ او را پیش چشم آنان که گمان امامت و جانشینی او را داشتند، قطعی کند و شبهه آنان را درباره زنده بودنش، برطرف سازد و به آن ها بفهماند که اسماعیل از دنیا رفته است.

افرادی از اصحاب که او را پس از حضرت صادق علیه السلام امام می پنداشتند، از این عقیده بازگشتند. گروهی اندک از مردمان بی خبر که نه در زمره نزدیکان امام بودند و نه از راویان حدیث آن بزرگوار گفتند: اسماعیل زنده و امامِ پس از پدرش است و بر این عقیده باقی ماندند.(۲)

گروهی از شاخه اسماعیلیه (فرقه مبارکیه) هم محمّد بن اسماعیل را مهدی و امام زنده غایب می دانند.(۳)

قرامطه (از گروه اسماعیلیه)، محمّد بن اسماعیل را مهدی موعود

ص:۴۵

۱- شهرستانی، الملل و النحل، ج۱، ص۱۴۹؛ دهخدا، لغتنامه، اسماعیلیه.

۲- شیخ مفید، الارشاد، ص۵۵۳ _۵۵۴.

۳- میرزا حسین طبرسی نوری، نجم الثاقب، ص۲۱۵.

می دانستند و عقیده داشتند که وی زنده است و در بلاد روم زندگی می کند. آنان در طول تاریخ، بدنامی های بسیاری را برای شیعه به ارمغان آورده اند و هنوز هم رسوبات آن، در ذهن بسیاری از مخالفان شیعه مانده است؛ به گونه ای که عقاید قرمطیان را به شیعه نسبت می دهند. آنان، در بحرین قدرت یافته و دولت تشکیل دادند و به شدت با عباسیان مخالفت کردند. قرامطه، قائم را کسی می دانند که با رسالت و شریعت جدیدی مبعوث می شود و شریعت محمّد صلی الله علیه و آله و سلم را منسوخ می کند. البته این فرقه، سیاسی بودند، نه مذهبی و به دنبال اهداف خاص و منافع خود بودند.

طرفداران ابوالخطاب (م ۱۳۸ ق) به خدایی امام صادق علیه السلام باور داشتند و ابوالخطاب را فرستاده او می دانستند. برخی از آنان، ابوالخطاب را قائم دانسته، گفتند: «وی نمرده است.» گروهی از پیروان وی، پس از مرگ اسماعیل، فرزندش محمّد را امام دانستند و در هواداری او و فرزندانش، استوار ماندند. امام صادق علیه السلام همه این گروه‌ها را نکوهش کرده، ترک و انکار نمود.

نیز ن.ک: مدعیان مهدویت.

أشراط الساعه

حوادث طبیعی و دگرگونی های کیهانی در عصر ظهور و آستانه قیامت

أشراط جمع «شَرَط» به معنای نشانه یا ابتدای چیز است و «الساعه» به جزئی از اجزای شبانه روز گفته می شود و مقصود از آن در این جا قیامت است؛ بنابراین، مراد از اشراط الساعه، نشانه هایی است که پیش از قیامت یا در آستانه آن، واقع می شود.(۱)

واژه اشراط در قرآن، فقط یک بار و به صورت اضافه به ضمیر "الساعه" این گونه به کار رفته است:

((فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلاَّ السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً فَقَدْ جاءَ أَشْراطُها فَأَنَّى لَهُمْ إِذا جاءَتْهُمْ ذِكْراهُمْ))

آیا آن ها جز این انتظاری دارند که قیامت ناگهان بر پا شود؛ [آن گاه ایمان آورند] در حالی که هم اکنون نشانه های آن آمده است؛ اما هنگامی که بیاید،

۱- خلیل بن احمد، کتاب العین، ج۶، ص۲۳۵؛ طریحی، مجمع البحرین، ج۴، ص۲۵۷.

تذکر و ایمان آن ها سودی نخواهد داشت.(۱)

مفسران، برخی از تحولات اجتماعی

۱- سوره محمد (۴۷): ۱۸.

و همچنین فروپاشـی نظام طبیعت و درهم پیچده شدن و تبدیل آسـمان و زمین پیش از ظهور قیامت را که در آیات گوناگونی به آن ها اشاره شده است، از نشانه های قیامت دانسته اند.

در روایات ــ به ویژه روایات اهل سنّت ــ نیز بر تحولات اجتماعی و دگـــرگونی های کیهانی که پیش از قیامـــت واقع می شود "اشراط الساعه" اطلاق شده است.(۱)

پیـــامبر گـــرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم درباره نشانه های قیامت می فرماید:

به نـاگزیر ده چیز، پیش از برپایی قیامت، رخ خواهـد داد: خروج سـفیانی، دجّال، پیـدا شـدن دود، جنبنـده، خروج قائم، طلوع خورشـید از مغرب آن، فرود آمـدن حضـرت عیسـی، فـــرو رفتـن [در زمیـــن] در نـاحیه مشـرق و فرو رفتـن در منطقه جزیرهالعرب و آتشی که از انتهای عدن بر می خیزد و مردمان را به ســـوی صحرای محشـــر راهنمـــایی می کند.(۲)

بر ایـن اسـاس می تـوانیم "اشـراط السـاعه" را سلسـله ای از حـوادث اجتمـاعی و طـبیعی بـــدانیم که از زمـان بعثت رسـول اکـــرم صـلی الله علیه و آله و سـلم آغـاز، و تـا فروپاشـی کامل نظـــام طبیعت ادامه می یابـد و همه آن هـــا را می توان نشانه هایی از نزدیک شدن رستاخیز بزرگ دانست.

البته در برخی روایات، افزون بر موارد یادشده، از پـــاره ای پدیده های اجتماعی نادرست و گـــناهان آشـکار و عمومی نیز به عنوان اشـراط السـاعه نـام برده شـده که مشـروح ترین و جـامع ترین حـدیث در این زمینه حـدیثی است که ابن عباس از پیغمبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم در داستـــان حجه البلاغ نقل كـــرده که

۱- ر.ک: صـنعانی، المصنف، ج۱۱، ص۲۷۴؛ علی بن جعد، مسـند، ص۲۴۸؛ ابن ابی شـیبه، المصنف، ج۸، ص۲۶۷؛ ابن ابی عاصم، کتاب الاوائل، ص۱۱۴؛ نسائی، السنن الکبری، ج۱، ص۲۵۵؛ طبرانی، المعجم الکبیر، ج۹، ص۲۹۶.

۲- «عَشْرٌ قَبْلَ السَّاعَهِ لَا بُدَّ مِنْهَا السُّفْيَانِيُّ وَ الـدَّجَّالُ وَ الدُّخَانُ وَ الدَّابَّهُ وَ خُرُوجُ الْقَائِمِ وَ طُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا وَ نُزُولُ عِيسَـى عليـه السـلام وَ خَسْـفٌ بِالْمَشْـرِقِ وَ خَسْـفٌ بِجَزِيرَهِ الْعَرَبِ وَ نَـارٌ تَخْرُجُ مِنْ قَعْرِ عَـدَنٍ تَسُـوقُ النَّاسَ إِلَى الْمَحْشَـرِ»، کتـاب الغیبه، ص۴۳۶، ح۴۲۶؛ ر.ک: ابن حبان، الصحیح، ج۱۵، ص۲۵۷.

بسیاری از مسائل را به مـــا می آموزد و حاوی نکات فراوانی است.

مرحوم علامه طباطبایی در تفسیر المیزان این روایت را به نقل از تفسیر قمی، از رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم این گونه نقل کرده است:

قمی در تفسیر خود از پدرش از سلیمان بن مسلم خشاب از عبد اللَّه بن جریح مکی از عطاء بن ابی ریاح از عبداللَّه بن عباس نقل کرده که گفت: با رسول خدا به زیـــارت حج رفتیم، همان حجی که بعد از آن رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم از دنیا رفت، رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در کعبه را گرفت و سپس روی نازنین خود را به طرف ما کرد و فرمود: می خواهید شما را خبر دهم از علامات قیامت؟

و در آن روز سلمان رضی الله عنه از هر کس دیگـــر به آن جناب نزدیک تر بود، لذا او در پاسخ رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم گفت: بله یا رسول اللَّه، حضـــرت فـــرمود: یکی از نشانه های قیـــامت ایـــن است که نماز ضایع می شودـ یعنی از میـــان مسلمین می رود. و از شهوات پیروی می شود و مردم به سوی هواها میل می کنند، ثروت، مقـــامی عظیم پیدا می کند و مردم آن را تعظیم می کنند، دیـن به دنیا فروخته می شود، در آن زمـــان است که دل افراد با ایمان درونشـان، برای منکرات بسیاری که می بینند و نمی تـــوانند آن را تغییر دهند آب می شود آن چنان کـــه نمـک در آب حل می گردد.

سلمـان با تعجب گفت: یـــا رسول اللَّه! بـــه راستی چنین روزی خـواهد رسید؟

فرمود: آری، به آن خدایی که جانم به دست او است، ای سلمان در آن هنگام سرپرستی و ولایت مسلمانان را امرای جور به دست می گیرند امـرایی کـــه وزرایـــی فـــاسق و سرشناسانی ستمگر و امنایی خائن دارند.

سلمـــان پـرسید: به راستی چنین وضعی پیش خواهـــد آمـد یـا رسول اللَّه؟ فرمود: آری به آن خدایی که جانم به دست او است ای سلمان. در ایـــن موقع منکر، معروف، و معروف، منکـــر می شود، خائن امین قلمداد می گـــردد و امین خیـانـــت می کند، دروغگـو تصدیق می شـــود و راستگو تکذیب می گردد.

سلمان با حالت تعجب پرسید: یا رســـول اللَّه بـه راستی چنین چیزی خواهد شد؟ فرمود:

آری به آن خ‍‍‍‍دایی که جان‍‍‍‍م به دست او است ای سلمان در آن روزگار زنان به امارت می رسند و کنیزان ط‍‍‍‍رف مشورت قرار می گ‍‍‍‍یرند و کودکان بر فراز منبر می روند و دروغ ن‍‍‍‍وعی زرنگ‍ی و زک‍‍‍‍ات خسارت، و خ‍‍‍‍وردن بیت الم‍‍‍‍‍ال نوعی غنیمت شمرده شود، مرد ب‍‍‍‍ه پ‍در و مادرش جف‍ا ولی به دوستش نیکی می نماید و ستاره دنباله دار طلوع می کند.

سلمان باز پرسید: یا رسول اللّٰه آیا چنین چیزی خواه‍‍‍‍د ش‍‍‍‍د؟ فرمود: آری به آن خدایی که جانم به دست او است ای سلمان! در ای‍ن موق‍ع زن با شوهرش در تجارت شرکت کند و باران در فصلش نیامده بلکه در گرمای تابستان می ب‍ارد و افراد کریم سخت خشمگین می گردند، مرد فقیر تحقیر می شود، در ای‍ن هنگام بازارها ب‍‍‍‍ه ه‍م نزدیک می شوند وقتی یکی می گوی‍‍‍‍د: "من چی‍زی نفروختم" و آن دیگ‍‍‍‍ری می گوی‍‍‍‍د: "من سودی نبرده ام" طوری می گویند ک‍‍‍‍ه هر شنونده می فهمد دارد به خدا بد و بیراه می گوید.

سلمان پرسید: آیا حتماً چنین وضعی خواهد شد یا رسول اللّٰه؟ فرمود: آری به آن خدایی که جانم به دست او است، ای سلمان در این هنگام اقوامی بر آنان مسل‍ط می شوند که اگر لب بجنبانند کشته می شوند و اگ‍‍‍‍ر چیزی نگ‍‍‍‍ویند دشمن‍‍‍‍ان همه چیزشان را مباح و برای خود حلال می کنند تا با بیت المالشان کیسه های خود را پر کنند و به ناموسشان تجاوز نموده، خونشان را بریزند و دل هاشان را پ‍ر از وحشت و رعب کنند و در آن روز مؤمنین را جز در حال ترس و وحشت و رعب و رهبت نمی بینی.

سلم‍ان گفت: ی‍‍‍‍ا رس‍‍‍‍ول اللّٰه آیا چنین روزگ‍‍‍‍اری بر مؤمنین خواه‍د گذشت؟ فرمود:

آری به آن خدایی که جانم به دست او است ای سلمان در این هنگ‍ام چیزی از مش‍‍‍‍رق می آورند و چی‍‍‍‍زی از مغ‍رب ت‍‍‍‍ا امت اسلام را سرپرستی کنند، در آن روز وای به حال ناتوانان امت من، از شر شرقی و غربی ها و وای به حال آن شرقیان و غربیان از عذاب خدا، آری نه کوچکی را رحم می کنند و نه پاس حرمت بزرگی را دارند و نه از هیچ مقصری عف‍و می کنند، اخبارشان همه فحش و ناسزا است، جثه آنان جثه و بدن آدمیان است ولی دلهاشان دل های

شیاطین.

سلمـان عرضه داشت: یـا رسـول الله آیـا چنین روزی خواهـد رسـید؟ فرمود: آری به آن خـدایی که جـانم به دست او است ای سلمان، در این هنگام مـــردان بـــه مردان اکتفاء می کننـد و زنان به زنان و همان طوری که پدر و اهل خانواده نسبت به دختر غیرت به خرج می دهند نسبت به پسر نیز غیرت به خرج می دهند، مردان به زنان شبیه می شوند و زنان به مردان و زنان بر مرکب ها سوار می شوند که از طرف امت من لعنت خدا بر آنان باد.

سلمان از در تعجب پرسید: یا رسول اللّٰه آیا چنین وضعی پیش می آید؟ فرمود: آری به آن خدایی که جانم به دست او است ای سلمان، در این هنگام مساجد طلا کاری و زینت می شود آن چنان که کلیساها و معبد یهودیان زینت می شود، قرآن ها به زیور آلات آرایش و مغازه ها بلند وصف ها طولانی می شود اما با دل هایی که نسبت به هم خشمگین است و زبان هایی که هر یک برای خود منطقی دارد.

سلمان پرسید: یا رسول اللّٰه آیا این وضع پیش می آید؟ فرمود: آری به آن خدایی که جانم به دست او است، در آن روز مردان و پسران امت من با طلا خود را می آرایند و حریر و دیبا می پوشند و پوست پلنگ کالای خرید و فروش می گردد.

سلمان پرسید: یا رسول اللّٰه آیا این نیز واقع خواهد شد؟ فرمود: آری به آن خدایی که جانم به دست او است، ای سلمان در آن روز ربا همه جا را می گیرد و یک عمل آشکار می شود و معاملات با غیبت و رشوه انجام می شود و دین خوار و دنیا بلند مرتبه می شود.

سلمان گفت: یا رسول اللّٰه آیا این نیز واقع خواهد شد؟ فرمود: آری به آن خدایی که جانم به دست او است ای سلمان در این هنگام طلاق زیاد می شود و هیچ حدی جاری نمی گردد و البته خدای تعالی از این بابت هرگز متضرر نمی شود.

سلمان عرضه داشت: یا رسول اللّٰه آیا این نیز واقع خواهد شد؟ فرمود: آری به آن خدایی که جانم به دست او است ای سلمـــان در ایـــن زمـــان کنیزان آوازه خـــوان و نـــوازنده پیدا می شوند و اشرار امت من بر امت، ولایت و حکومت می کند.

سلمان پرسید: یا رسول الله آیا

چنین وضـعی خواهد شد؟ فرمود: آری به آن خدایی که جانم به دست او است ای سلمان در این موقع اغنیای امت من صرفا به منظور گردش و تفریـح به حـج می رونـد و طبقه متوسط برای تجارت و فقرا به منظور خودنمایی و ریا حـج می رونـد، در این هنگام است که اقوامی قرآن را برای غیر خدا می آموزند و آن را نوعی مزمار و آلت موسـیقی اتخاذ می کنند، اقوامی دیگر به تعلم فقه اسـلامی می پردازند امـا برای غیر خدا در آن روزگـــار زنـــا زادگـــان زیاد می شوند با قرآن آوازه خوانی می کنند و بر سر دنیا سر و دست می شکنند.

سلمان عرضه داشت: یا رسول اللّه آیا چنین وضـعی خواهـد شـد؟ فرمود: آری به خدایی سوگند که جانم به دست او است ای سلمان این وقتی است که حرمت ها و قرق ها شکسته شود و مردم از روی آگاهی و عمد در پی ارتکاب گناه باشند و اشرار بر اخیـار مسـلط شونـد، دروغ فـاش و بی پرده و لجاجت ها ظاهر گردد و فقرا فقر خود را علنی کننـد، مردم در لباس به یکـدیگر مباهات کنند و باران در غیر فصل ببارد و مردم شـطرنج و نرد و موسـیقی را کاری پسندیده بشمارند و در مقابل امر به معروف و نهی از منکر را عملی نکوهیده بدانند تا آن جا که یک فرد با ایمان ذلیل ترین و منفورترین فرد امت شود و قاریان عابدان را ملامت کنند و عابدان قاریان را این مردمند کـــه در ملکـــوت آسمـان ها رجس و نجس نامیده می شوند.

سلمـان از در تعجـــب پـرسید: یا رسول الله آیا چنین وضعی پیش می آید؟ فرمود: آری به آن خدایی که جانم به دست او است ای سـلمان در این هنگـــام است که توانگـــر هیـچ دلواپسـی جز فقیر شـدن ندارد، حتی یک گدا در طول یک هفته یعنی بین دو جمعه درخواست می کند و کسی نیست که چیزی در دست او بگذارد.

سلمـان بـاز پرسـید: یا رسول الله آیا چنین روزگاری خواهـد رسید؟ فرمود: آری به آن خـدایی که جانم در دست او است ای سلمان در این زمان رویبضه تکلم می کنند، پرسـید: یا رسول الله پدر و مادرم فدای تو، رویبضه چیست؟ فرمود: چیزی و کسی بـــه سخن در می آیـد و در امور عـامـــه سخـــن می گـــوید که هرگز سخن نمی گفت، در این هنگام است که مردم، دیگر زیاد زنده نمی مانند

ناگهان زمین نعره ای می کشد و هر قومی چنین می پندارد که زمین تنها در ناحیه او نعره کشید بعد تا هر زمانی که خدا بخواهد هم چنان می مانند و سپس واژگونه می شوند و زمین هـــر چـــه در دل دارد بیـرون می ریزد ــ و خود آن جناب فرمود: یعنی طلاـ و نقره را ــ آن گاه با دست خود به ستون هایی که در آن جا بود اشاره نموده و فرمود مثل این، ولی در آن روز دیگر نه طلایی فائده دارد و نه نقره ای، این است معنای آیه: ((فَقَدْ جاءَ أَشْراطُها))؛ علامت هایش بیامد.(۱)

نیز ن.ك: آخرالزمان، خروج سفیانی، خروج دجال، خروج دابه الارض، طلوع خورشید از مغرب، نزول عیسی علیه السلام .

اصحاب قائم > یاران حضرت مهدی علیه السلام

اصحاب کهف

از رجعت کنندگان و یاران حضرت مهدی علیه السلام

در قصه های قرآنی «اصحاب کهف»، نام گروهی از مؤمنان است که از ستم پادشاهی مشرك به غاری پناه بردند و سالیانی دراز به خواب عمیقی فرو رفتند. بر پـــایه روایات، این پـــادشاه مشـــرك «دقیانوس» و محل واقعه «افسوس» دانسته شده است.(۲) داستان این گروه، با اشاراتی کوتاه اما پر مغز، در آیه های نخستین سوره «کهف» یاد شده است. در آن آیات، سخن از یکتاپرستانی است که برای گریز از پرستش خدایان دروغین، به غاری پناه بردند تا از گزند ستمکاران بت پرست برهند. خوابی که آنان را در ربود، به فرمان پروردگار سالیانی به طول انجامید و در ایـــن مدت، چنان هیبتی داشتند کـــه کسی را یارای نزدیك شدن و نگریستن به آنان نبود و آنان را بیدار می پنداشتند.

این خفتگان سالیانی چند را (بر پایه آیات قرآنی، ۳۰۹ سال) در همان حال

۱- محمد حسین طباطبایی، ترجمه تفسیر المیزان، ج۵، ص۶۴۹ ــ ۵۵۲.

۲- ر.ك: محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج۱۴، ص۴۱۱؛ حسن بن ابی الحسن دیلمی، ارشاد القلوب، ج۲، ص۳۶۰.

گذراندنـد. چون به خواست الهی از خواب برخاسـتند، چنان گمان بردنـد که فقط روزی یا نصـفی از روز را خواب بوده انـد. چون یکی از ایشان، برای فراهم آوردن غذا به شهر در آمد، مردم از حال شگفت انگیزشان آگاهی یافتند و بر آن شدند بر در غار آنان، مسجدی به پا

ســـازند.(۱) در روایات، آنان را گروهی از یـــاران حضـرت مهـدی علیه السلام دانسته اند که در ایـــن بازگشت، از حکـومت جهـــانی عدل و قسط، بهره وافری خواهند برد. امام صادق علیه السلام در این باره فرمود:

هنگـامی کـه قـائم صـلی الله علیه و آله و سـلم از پشت این خـــانه ظهـور کنـد، خداونـد همراه او ۲۷ تـن بر می انگیزد که چهارده تن از قوم موسـی علیه السلام هستند، و هشت تن از اصحاب کهف و مقداد و جابر انصاری و مؤمن آل فرعون و یوشع بن نون وصی موسی.(۲)

اگر چه اهل سنّت به شـدّت با اعتقاد به رجعت مخالفنـد اما برخی از مفسـران آن ها به زنـده شدن اصـحاب کهف در دوران ظهور حضرت مهدی علیه السلام اشاره کرده اند.(۳)

نیز ن.ک: رجعت، رجعت کنندگان، یاران مهدی علیه السلام، ظهور.

اقامت گاه مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در عصر ظهور > مسجد سهله

القاب حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

القـاب، جمع لقب است و لقب، نام دوّم انسان است که با آن خوانـده می شود و در آن، مراعات معنا، لازم است به خلاف نام اول که شاید بدون مراعات معنا باشد؛ مانند امیرالمؤمنین که لقب علی علیه السلام است.

استفاده از لقب، گاهی برای مدح و

۱- ر.ک: ناصر مکارم شیرازی و دیگران، تفسیر نمونه، ج۱۲، ص۳۵۴.
۲- «اِذَا ظَهَرَ القائِمُ مِنْ ظَهْرِ هَذا البَیْتِ بَعَثَ اللهُ مَعَهُ سَبْعَةً وَعِشْرینَ رَجُلاً مِنْهُم اَرْبَعَهَ عَشَرَ رَجُلاً مِنْ قَوم مُوسی و اَصْحابُ الکَهْفِ ثَمـانِیَةٌ وَالمِقـدادُ وَجابِرُ الاَنْصارِیُّ وَمُؤمِنُ آلِ فِرْعَوْنَ وَ یُوشَعُ بْنُ نُونٍ وَصـیُّ مُوسـی»، ر.ک: طبری، دلائل الامامه، ص۲۴۸؛ فتال نیشابوری، روضه الواعظین، ص۲۶۶.
۳- محمـد بن احمد قرطبی، الجامع لاحکام القران، ج۱۰، ص۳۹۰؛ سیوطی، الدر المنثور، ج۴، ص۲۱۵؛ متقی هندی، البرهان، ص۱۵۰، ح۱۵.

ست___ایش و گ___اهی ب____رای طع_ن و ناسزاگویی است.(۱)

حضـرت مهـدی علیه السـلام به ادله ای چنـد، از پیشوایـانی است که دارای القـاب فراوانی است. برخی از این لقب هـا، بیـانگر فضـیلت های بی پایان آن امام و برخی دیگر پوششی است برای حفظ جان آن حضرت. بسیاری از این القاب توسط معصومان پیشین علیهم السلام بر آن حضرت اطلاق شده و برخی، بر زبان یاران و اصحاب ایشان جاری شده است.

در هر حـال تـوجه به القـاب آن حضـرت و معـانی آن، یکی از اموری است که می توانـد معرفت وشـناخت مـا را به حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف افزایش دهد. برخی از دانشمندان شیعه در شماره این القاب گاهی افزون بر ده ها لقب نام برده اند.(۲) برخی از القاب آن حضرت بدین قرارند:

بَقیهُ اللّه، حجّت، خلف صالـح، سـید، شـرید، صاحب، صاحب الـدار، صاحب الزمان، طریـد، غریم، غلام، فرید، قائم، مضـطر، منتظر، منصور، مهدی، وحید، ولی الله، و....

نیز ن.ک: بَقیهُ اللّه، حجّت، شرید، صاحب الدار، صاحب الزمان، طرید، غریم، غلام، فرید، قائم، مضطر، منتظر، منصور، مهدی.

امامت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

امامت، به معنای پیشوایی، پیشـروی، و رهبری است. امام نیز به معنای پیشوا، پیشـرو، مقتـدا،(۳) قیّم، مصـلح، الگو، راه اصلی و راهنما است. کسی یا چیزی که از آن پیروی شود، انسان باشد یا کتاب یا چیزی دیگر، به حق باشد یا بر باطل، امام است.(۴)

ریشه این واژه «ا م م» و به معنای قصد یا قصد با توجه خاص است. این معنا در همه مشـتقات آن محفوظ است. امام نیز کسـی است که همواره مقصود و هدف حرکت و تلاش

۱- حسن مصطفوی، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، ج ۱۰، ص۲۱۸.

۲- ر. ک: محدث نوری، نجم الثاقب . البته برای برخی از این القاب، دلیل معتبری ارائه نشده است.

۳- جوهری، صحاح اللغه، ج۵، ص۱۸۶۴؛ ابن فارس، مقاییس اللغه، ج۱، ص ۲۳؛ فراهیدی، العین، ج۱، ص۱۰۶.

۴- راغب اصفهانی، المفردات، ص۲۴.

دیگران قرار گیرد؛ گرچه بـا اختلاف مـوارد و قصدکننـدگان و جهـات و اعتبـارات، گونـاگون می شـود؛ ماننـد امـام جمعه و جماعت، امام هدایت و امام ضلالت. بر این اساس، دیگر معانی این واژه و مشتقات آن، از لوازم معنای ریشه است. واژه امام بر زن و مرد اطلاـق می شود و جمع آن «ائمّه» و «ایمّه» است. در اصـطلاح کلامی معانی متعـددی از این واژه ارائه شـده که شایع ترین معنای آن، ریاست عمومی در امور دین و دنیا

است و برخی جانشینی پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در حفظ دین و سیاست دنیا را در تعریف اصطلاحی آن آورده اند.

برخی کامـل ترین تعریـف را ریـاست بالاصـاله عمومی در امر دین و دنیـا در دار تکلیف می داننـد که عموم مردم را به حفظ مصالح دین و دنیایشان ترغیب و از آنچه به حال آنان زیانبار است منع کنند.

طبرسـی با ژرف نگری در عبارات لغت دانان کوشـیده است دایره معنای امام را گسترده تر تعریف کنـد. وی به جایگاه امام و پیروی مردم از امام توجه کـــرده و در این بـــاره نوشته است:

از لفظ امام دو چیز را می توان استفاده کرد:

۱. امام کسی است که به کارها و گفته های وی اقتدا می شود.

۲. امام کسـی است که به اداره کردن و برنامه ریزی کار مردم اقدام می ورزد و دارای جایگاهی چون مجازات تجاوزکاران به حقوق دیگران، سرپرستی کار کارگزاران، اقامه حدود الهی، جنگیدن با جنگ افروزان و اختلاف برانگیزان می باشد...

بر پـایه معنـای نخست، هیـچ پیـامبری نیست، مگر آن که امـام بوده است؛ امـا بر اساس معنای دوم، هر پیامبری لازم نیست امام باشـد؛ زیرا امکان دارد پیامبری از ناحیه خـدای متعال ماموریت مجازات جنایت کاران و جنگیـدن با دشـمنان و دفاع از دین و مبارزه با کافران را نداشته باشد.(۱)

از این عبارت مرحوم طبرسی و برداشت وی از لفظ امام به دست می آید که نوع ماموریت و جایگاه امام به دلیل آن که مردم لازم است از افعالش و گفتارش پیروی کنند، با نوع مأموریت نبی و رسول متفاوت است؛ زیرا لازمه اقتدا به امام، اطاعت از

۱- طبرسی، مجمع البیان، ج۱، ص۲۰۱.

فرامین او در به اجرا در آوردن دستور العمل های اجرایی است. با این تعریف، امام به کسی گفته می شود که رهبری جامعه ای کوچک یا بزرگ را بر عهده دارد و به اداره امور زندگی آن ها می پـــردازد و مردم از اقـــدامـــات و دستورالعمل های وی پیروی می کنند.

امروزه در حوزه علم کلام، امام و امامت، دارای بار معنایی خاصی است که تفسیرهای گوناگونی ازآن ارائه شده است. متکلمان اسلامی ـ شیعه و اهل سنت ـ امام و به دنبال آن، خلیفه را درباره کسی به کار می برند که از ناحیه پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله و سلم نیابت و ریاست یافته است؛ تا امور دینی و دنیوی مردم را بر عهده گیرد و دین و دنیای آنان را سامان داده، آباد سازد؛ از این رو بر مردم است تا از دستورات وی پیروی کنند.

قاضی ایجی (م۷۵۶ق) ازمتکلمان نامور اهل سنت در المواقف، امامت را عبارت از «ریاست عمومی در امور دین و دنیای مردم» دانسته است.(۱) و همو نوشته است:

امامت، جانشینی رسول صلی الله علیه و آله و سلم در برپایی(امور) دین است؛ به گونه ای که بر همه امت اسلامی پیروی از او واجب می باشد.»(۲)

ابن خلدون (م۸۰۸ ق) دیگر چهره معروف دانشمندان اهل سنت، امامت را این گونه تفسیر کرده است:

امامت، جانشینی از صاحب شریعت در حفظ دین و سیاست گذاری و اداره امور دنیایی مردم است.(۳)

سعدالدین تفتازانی(م۷۹۲ ق) در شرح المقاصد نوشته است:

امـــامت، ریاست عمومی در امـــور دین و دنیای مردم به هدف خلافت از ناحیه پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است.(۴)

سید شریف جرجانی (م۸۱۶ ق) در شرح المواقف نوشته است:

امامت، جانشینی رسول گرامی در برپایی دین و حفظ اسلام است؛ به گونه ای که بر همه امت اسلامی پیروی از امام واجب است. و خلیفه، امام نامیده می شود.(۵)

بنابراین، امامت، به معنای ریاست

۱- المواقف، ص۳۴۵.

۲- المواقف، ص۳۴۵.

۳- ابن خلدون، مقدمه، ص۱۹۱.

۴- شرح المقاصد، ج۳، ص۴۶۹.

٥- شرح المواقف، ج٨، ص٣٧٦.

عمومی فردی خاص بر امور دیـــن و دنیـای مردم در دنیا بـالاصاله یا بـــه جانشینی از پیامبر است؛ زیرا امامت، دارای شأن هایی همچـــون رهبـــری سیـــاسی و زعـــامت اجتمـــاعی و مرجعیت دینی و تبیین و تفسیر وحی و ولایت باطنی و معنوی است که از این جهت، امام حجت خدا در زمان، ولی الله، انسان کاملِ حامل معنویت کلی انسانیت و قطب است. چون امامت دارای جایگاه والایی است، شیعه آن را همانند نبوت به نصّ و امر الهی و از اصول دین (مذهب) می داند؛ در حالی که در دیـــدگاه اهـــل سنت، از فروع دیـن شمرده شده و از این جهت، از افعال مکلفان به شمار می آید.(۱)

شیعه، بر این باور است که پیامبران چون از جهت عمر و امکانات محدودند، برای محقق ساختن اهداف خود به امر الهی، جانشین خود را به مردم معرفی و مردم را به اطاعت از آنـان سفـارش می کنند. بر این اساس اگر پیامبر خلیفه و امام معرفی نکند، رسالتش را به انجام نرسانده است.(۲)

دیگر آن که، وجود امام در هر عصر و زمان و در هر جامعه ای برای هدایت انسان ها به سوی کمال و برقراری نظم در جامعه ضرورت دارد. خداوند در این باره فرمود:

((انَّما انتَ مُنذِرٌ ولِکلّ قَومٍ هاد))؛(۳)

همانا تو انذاردهنده ای و برای هر قومی هدایت گری است.

روایات تفسیری این آیه نیز این حقیقت را تأیید می کند که امامی زنده تا روز قیامت میان انسان ها حضور دارد. همچنین براساس روایاتی درباره سوره قدر، در شب قدر هر سال تا روز قیامت، فرشتگان بر امام آن زمان نازل می شوند و این سوره دلیل روشنی بر وجود امام در همه زمانها است.

افزون بر آیات، از روایات فراوانی نیـــز استفـــاده می شود که زمین، هیچ گاه از حجـت الـهی تهی نخواهد بود و هرگاه از حجت الهی تهی باشد، اهلش را فرو خواهد بُرد؛ به گونه ای که حتی اگر دو نفر بر روی

۱- جمعی از نویسندگان، دائره المعارف قرآن کریم، ج ۴، ص ۲۲۰.

۲- مائده (۵): ۶۷.

۳- رعد (۱۳): ۷.

زمین زندگی کنند، یکی از آنان حجت و امام خواهد بود.(۱)

روایات فراوانی در دست است که امامت در ادامه پیامبری اسلام در دوازده نفر معین شد که آخرین آن ها حضرت مهدی علیه السلام است. نه فقط پیروان مکتب اهل بیت علیهم السلام که برخی از دانشوران اهل سنّت، در روایاتی چند به این حقیقت بزرگ اشاره کرده اند.(۲)

سال ها پیش از آن که نهم ربیع الاول سال ۲۶۰ق فرا رسد، پیشوایان معصوم علیهم السلام و به ویژه واپسین فرستاده خداوند سبحانه و تعالی، پیامبر خاتم صلی الله علیه و آله و سلم امامت آخرین حجّت الهی، حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را نوید داده بودند. رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

پیشوایان پس از من، دوازده نفرند؛ نخستین ایشان، علی بن ابی طالب، و آخرین آن ها قائم است. آن ها جانشینان و اوصیای و اولیای من و حجت های خداوند سبحانه و تعالی پس از من، بر امت من هستند. اقرار کننده به آن ها مؤمن، و انکار کننده ایشان، کافر است.(۳)

پیشوایان معصوم علیهم السلام نیز به پیروی از رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم همواره به سلسله امامان دوازدهگانه اشاره کرده اند؛ به روشنی از دوازدهمین ایشان یاد نموده، شیعیان را از افتادن در دام انحراف و مدعیان، برحذر داشته اند.

آن گاه که از حضرت علی علیه السلام در باره معنای روایت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم که فرموده بود: «إِنِّی مُخَلِّفٌ فِیکمُ الثَّقَلَیْنِ کتَابَ اللَّهِ وَ عِتْرَتِی»؛ «همانا من دو چیز گرانبها را در میان شما می گذارم کتاب خداوند و عترتم را.» پرسیده شد: «عترت» چه کسانی هستند؟ فرمود:

من و حسن و حسین و پیشوایان نه گانه از فرزندان حسین. نهمین آن ها مهدی آن ها است. هرگز از کتـــاب خـــدا جدا نمی شوند و کتاب خدا نیز از آن ها جـدا نمی شود. تا آن

۱- جمعی از نویسندگان، دائره المعارف قرآن کریم، ج ۴، ص۲۲۵.

۲- ر.ک: لطف الله صافی گلپایگانی، منتخب الاثر، الفصل الاوّل فیما یدّل علی انّ الائمه اثنا عشر...

۳- «الْأَئِمَّهُ بَعْدِی اثْنَا عَشَرَ أَوَّلُهُمْ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ وَ آخِرُهُمُ الْقَائِمُ فَهُمْ خُلَفَائِی وَ أَوْصِیَائِی وَ أَوْلِیَائِی وَحُجَجُ اللَّهِ عَلَی أُمَّتِی بَعْدِی الْمُقِرُّ بِهِمْ مُؤْمِنٌ وَ الْمُنْكِرُ لَهُمْ كافِرٌ»، شیخ صدوق، من لایحضره الفقیه، ج۴، ص۱۷۹.

كـــه كنـــار حـــوض پيـامبر، بـــر او بازگردند.(۱)

افزون بر روايت هـاى يـاد شـده كـه از مهـم ترين دليـل هـا بر امـامت حضـرت مهـدى عجـل الله تعـالى فرجه الشـريف است، ديگـــر پيشواىـــان معصوم عليهم السلام نيز سخنان ارزشمندى در اين باره فرموده اند. كه برخى بدين قرار است:

امام حسن عليه السـلام، حضـرت مهـدى عجل الله تعالى فرجه الشـريف را نهمين فرزند برادر خود حسـين و پسـر سـرور كنيزان دانسته است.(۲)

امـام حسـين عليه السـلام در اشـاره به امـامت نهمين پيشـــواى هـــدايتگر از نسـل خود، از وى بـا «قائم به حق» ياد كرده است.(۳)

امـــام سجّـــاد عليه السـلام نيز بـــه امـامت حضـرت مهـدى عجـل الله تعالى فرجه الشـريف اشاره كرده، آن حضـرت را دوازدهمين جـــانشينان پيامبر صلى الله عليه و آله و سلم و پيشواىـــان پس از او دانسته است. (۴)

امام باقر عليه السلام حضرت مهدى عجل الله تعالى فرجه الشريف را نهمين پيشواى پس از حسين بن على عليهما السلام و قائم آن ها خوانده است.(۵)

ششـمـــين پيشـــواى شـيعيـــان، بـه روشـنـــى حضـــرت مـهـــــــدى عجـل الله تعـالى فرجـه الشـريف را دوازدهمين از پيشوايان هدايت پس از پيامبر گرامى اسلام صلى الله عليه و آله و سلم ذكر كرده است.(۶)

هفتمين امـــام معصـــوم نيـــز آن حضـرت را پنجمين از فرزنـدان خود دانسـته، فرمود: «براى او غيبتى است كه مـدتش طولانى خواهد شد.» (۷)

امـام رضـا عليه السـلام پس از اشاره به دوران غيبت و سـختى هاى آن، سـبب آن سـختى ها را پنهان بودن پيشواى ايشان ذكر كرده است. (۸)

امام جواد عليه السلام نيز درباره آن حضرت، وى را سومين از فرزندان خود دانسته است.(۹)

ص:۶۰

۱- «أَنَا وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ وَ الْأَئِمَّةُ التِّسْعَةُ مِنْ وُلْدِ الْحُسَيْنِ تَاسِعُهُمْ مَهْدِيُّهُمْ وَ قَائِمُهُمْ لَا يُفَارِقُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَ لَا يُفَارِقُهُمْ حَتَّى يَرِدُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله و سلم حَوْضَهُ»، شيخ صدوق، كمال الدين و تمام النعمه، ج۱، ص۲۴۰.

۲- شيخ صدوق، كمال الدين و تمام النعمه، ج۱، ص۳۱۵.

۳- شيخ صدوق، كمال الدين و تمام النعمه، ج۱، ص۳۱۷.

۴- شيخ صدوق، كمال الدين و تمام النعمه، ج۱، ص۳۱۹.

۵- محمد بن يعقوب كلينى، الكافى، ج۱، ص۵۳۳، ح۱۵.

۶- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۳۴۲.

۷- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۳۶۱.

۸- شیخ صدوق، عیون اخبار الرضا علیه السلام، ج۱، ص۲۷۳.

۹- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۳۷۷.

امام هادی علیه السلام، جدّ بزرگوار آن حضرت نیز به پیشوایی آن حضرت پس از فرزند خود امام عسکری علیه السلام تأکید کرده است.(۱)

و سرانجام این تلاش پیوسته، به دست یازدهمین پیشوای معصوم علیه السلام به اوج خود رسید که در آن، آخرین ذخیره الهی به نیکوترین صورت ممکن، معرفی شده است؛ آن جا که از آن حضرت در باره درستی یا چگونگی این خبر که به نقل از پدران بزرگوارش رسیده است، پرسیدند که: «زمین، هیچ گاه از حجت خدا بر خلقش خالی نیست. هر کس بمیرد و امام زمانش را نشناسد، به مرگ جاهلیّت مرده است.»(۲) آن حضرت فرمود: «این مطلب حق است؛ آن گونه که روز، حق است.» (۳) سپس از آن حضرت سؤال شد: «ای پسر پیامبر! حجت و امام پس از شما کیست؟» فرمود: «فرزندم محمّد. او امام و حجّت پس از من است. هر کس بمیرد و او را نشناسد، به مرگ جاهلیّت مرده است.» (۴)

تا این که با شهادت یازدهمین پیشوای شیعیان در هشتم ربیع الاول سال ۲۶۰ ق،(۵) در حالی که بیش از پنج بهار(۶) از عمر آخرین ذخیره الهی سپری نشده بود، فصل بهره مندی مستقیم انسان ها از امام ظاهر به پایان رسید و در پی آن، دورانی بسیار مهّم در زندگی پیروان اهل بیت علیهم السلام پیش آمد. این دوران، همزمان با دو رخداد مهم آغاز شد: رسیدن آخرین حجّت الهی به مقام امامت و دیگر؛ قرار گرفتن آن حضرت در پرده پنهان زیستی.

اگر چه برگزیدگانی از شیعه برای این مرحله آمادگی کامل داشتند، می بایست هر دو رخداد (امامت و غیبت)، برای عموم شیعیان به اثبات

۱- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲،ص۳۸۳.
۲- «أَنَّ الْأَرْضَ لَا تَخْلُو مِنْ حُجَّهِ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ وَ أَنَّ مَنْ مَاتَ وَ لَمْ يَعْرِفْ إِمَامَ زَمَانِهِ مَاتَ مِيتَهً جَاهِلِيَّه»، همان، ص۴۰۹، ح۹.
۳- «إِنَّ هَذَا حَقٌّ كَمَا أَنَّ النَّهَارَ حَقٌّ»، همان.
۴- «ابْنِي محمد وَ هُوَ الامامُ وَ الْحُجَّهُ بَعْدِي مَنْ مَاتَ وَ لَمْ يَعْرِفْهُ مَاتَ مِيتَهً جاهِلِيَّه»، همان.
۵- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۵۰۳.
۶- شیخ مفید، الارشاد، ج۲، ص۳۳۹.

برسد؛ چرا که حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نخستین روز امامت را در حالی آغاز کرد که جز افرادی اندک که پیش از آن، در دوره امام عسکری علیه السلام آن حضرت را دیده بودند(۱)، کسی او را ندیده بود. تا این که روزِ در گذشتِ امام یازدهم و نخستین روز امامت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، فرا رسید و آن حضرت، ناگزیر میان مردم آمده، بر پیکر پدر نماز گزارد.

این رخداد، به گونه هایی چند روایت شده است. در یک روایت، شیخ صدوق، آن را به صورت مفصل از زبان ابوالادیان، یکی از خدمتکاران خانه و متصدی امور نامه های امام عسکری علیه السلام گزارش کرده است.(۲)

در این رخداد، آنچه برای مردم، از همه شگفت آورتر بود، این که با کودکی پنج ساله روبـــه رو بودند که می گفت جانشین امـــام عسکری علیه السلام است. البته پیش از آن، با هدایت های پیوسته پیامبر و امامان نور علیهم السلام شیعه به این نکته باور پیدا کرده بود که خداوند سبحانه و تعالی، از طریق آخرین پیامبر خود، مقام امامت و ولایت را به سبب قابلیت های ذاتی به افرادی خاص عطا فرموده و فقط از طرف او است که برای جامعه امام نصب می شود. نیز این که این قابلیت، هیچ ارتباطی به کمی یا زیادی سن ندارد. جالب این که این گونه پیشوایی، پیش از آن، هم بین امامان علیهم السلام و هم در زنجیره پیامبران علیهم السلام دارای سابقه بود. یکی از دانشوران معاصر، امامت در سنین کم را پدیده ای واقعی دانسته، چنین استدلال کرده است:

... امـامی کـه در کـودکی بـه پیشـــوایی روحی و فـکـــری مردم رســـیـــده، و مسـلمـــانـــان ـ حـتی در کشـــاکش آن همه موج ویرانگر ـ باز خویشتنِ خویش را به پیروی و دوستی او گماشتند، به طور مسلّم باید از دانش و آگاهی و گستردگی دید و دانا بودن به فقه و تفسیر و عقـــاید، بهره ای آشکـــار و چشمگیر داشته باشد؛ چـــون در غیـــر این صورت، نمی تـــوانست مـــردم را به پیروی از خویش وادارد... .

به فرض مُحال که مردم نتوانستند

۱- ر.ک: شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۳۸۴ و ۴۵۷.

۲- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۷۵، باب۴۳، ح۲۵. همچنین ر.ک: نیلی نجفی، منتخب الانوار المضیئه، ص۱۵۷؛ قطب الدین راوندی، الخرائج والجرائح، ج۳، ص۱۱۰۱.

حقیقت و واق___عیت ام___ر را دریابند، دستگاه خلافت و نیروی حاکم که آن همه دشمنی علنی با امام داشته، چرا بر نخاسته و پرده از رخسار حقیقت نینداخته است؟

اگر امام خردسال، از دانش و سطح تفکر عالی برخوردار نبود، خلفای معاصر، خیلی خوب می توانستند جنجال به پا کنند؛ امّا سکوت آن ها و سکوت تاریخ، گواه است که امامت در سنین ک___م، پدیده ای حقیقی ب_وده است، نه ساختگی.(۱)

البته پیش از آن ک_____ه در مسیر هدایت ج___امعه، نوبت ب___ه پیشوایی جانشینان آخرین فرستاده الهی برسد، خداوند سبحانه و تعالی، پیامبرانی را در کودکی به مقام نبوّت مفتخر ساخته بود. از میان پیامبران اولوالعزم، یگانه پیامبری که از هنگام ولادت، به نبوّت خویش به طور آشک___ار تصری___ح ک_رده، حضرت عیسی بن مریم علیها السلام است.

خداوند سبحانه و تعالی در آیات قرآن، در بخشی از داستان حضرت مسیح علیه السلام از زبان پیامبر خود در پاسخ منکران چنین می فرماید:

((قَالَ اِنّی عَبْدُاللّه آتَانِی الکتابَ وَجَعَلَنِی نَبِیّاً))؛(۲)

]ک___ودک[گفت: من بن___ده خ___دا هستم، به من کتاب داده و مرا پیامبر قرار داده است.

یزید کناسی از امام باقر علیه السلام پرسید: «آیا عیسی بن مریم علیهما السلام هنگامی که در گ___هواره سخن گفت، حجّت خدا بر اه___ل زم___ان خ_ود بود؟» حضرت فرمود:

او آن زمان پیغمبر و حجت غیر مرسل خدا بود]= در آن زمان، به تبلیغ و دعوت مأمور نبود[. مگر نمی شنوی گفته خود او را که می گوید: «من بنده خدایم. خدا به من کتاب داده و پیغمبر ساخته و هر جا باشم، پر برکتم قرار داده و تا زنده باشم، مرا به نماز و زکات سفارش کرده است.

عرض کردم: «در آن زمان و در همان حالی که درگهواره بود، حجّت خدا بود بر زکریا؟»

فرمود:

...چون عیسی هفت ساله شد و خدای سبحانه و تعالی به او وحی فرستاد، از نبوت و رسالت خود سخن گفت و بر یحیی و همه مردم حجّت شد....(۳)

۱- سیّد محمد باقر صدر، جست و جو و گفت و گو پیرامون امام مهدی علیه السلام، ص۴۷_۴۸.

۲- مریم (۱۹): ۳۰.

۳- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، باب حالات الأئمه علیهم السلام فی السّن.

حضرت یحیی علیه السلام یکی دیگر از پیامبرانی است که در کودکی به مقام نبوّت رسید. خداوند سبحانه و تعالی در این باره خطاب به وی فرمود:

((یا یَحْیی خُذِالکتابَ بِقُوَهٍ وَآتَیْناهُ الحُکمَ صَبِیّاً))؛(۱)

ای یحیی! کتاب خدا را به جدّ و جهد بگیر. ما از کودکی به وی حکم]نبوّت[دادیم.

یکـــی از مفســـران اهـــل سنّت، حکمی را که خداوند سبحانه و تعالی به حضرت یحیی علیه السلام داد، همان نبوّت دانسته، بر این باور است که خداوند سبحانه و تعالی، عقل او را در سنین کودکی محکم و کامل کرد و به او وحی فرستاد.(۲)

در یکی از تفسیرهای معاصر، پس از آیه پیشین چنین آمده است:

درست است که دوران شکوفایی عقل انسان به صورت معمول حد و مرز خاصی دارد؛ ولی می دانیم همیشه در انسان ها افرادی استثنایی وجود داشته اند. چه مانعی دارد که خداوند سبحانه و تعالی این دوران را برای بعضی از بندگانش به خاطر مصالحی فشرده تر کند و در سال های کمتری چکیده نماید؟ همان گونه که برای سخن گفتن، به صورت معمول گذشتن یکی دو سال از تولد لازم است؛ در حالی که می دانیم حضرت عیسی علیه السلام در همان روزهای نخست زبان به سخن گشود؛ آن هم سخنی پر محتوا که طبق روال عادی در شأن انسان های بزرگسال بود.(۳)

این تفسیر، در ادامه، این آیه را دلیل روشنی بر درست بودن امامت برخی امامان علیهم السلام در خردسالی دانسته است.

بنابراین، همان گونه که خداوند سبحانه و تعالی، مقام نبوّت را به کودک خردسالی داد، می تواند مقام امامت را نیز با تمام ویژگی های لازم، به کودکی عطا فرماید.

همان گونه که پیش از این نیز یاد شـــد، روایـت هـــای فراوان و شواهد تاریخی، گویای آن است که پیش از حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف دو امام (امام جواد و امام هادی علیهما السلام) نیز پیش از سن بلوغ

۱- مریم (۱۹): ۱۲.

۲- فخر رازی، تفسیر فخر رازی، ج۱۱، ص۱۹۲.

۳- ناصر مکارم شیرازی و دیگران، تفسیر نمونه، ج۱۳، ص۲۷.

جسـمانی به امامت رسـیدند. این، خود ایجاد آمادگی برای پـذیرش امامت حضـرت مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف، در کودکی بود. در می_ان امـام___ان دوازدهـگ___انه، نخستین پیشوایی که در سن کودکی به امـامت رسـید، جواد الائمه علیه السلام بود. حضرت امام محمد تقی علیه السلام نهمین پیش_وای شیعی___ان و یگ___انه ف___رزند حضرت رض___ا علیه السـلام، در روز دهـم رجب س___ال ۱۹۵ق در مـدینه چشم ب___ه جه___ان گ_شود. آن حضـرت، در هفت سـال___گی ب_ه مق___ام امامت رسید.(۱) از آن جـا ک_ه ایـن مسأله در دوران امـامت بی سـابقه بـود، در ابتـدا برخی بـدان اعـتراض کردند؛ ولی رفته رفته با هدایت های امام رضا علیه السلام و کرامت هایی از خود آن حضرت، دل شیعیان آرام گرفت.

معمّر بن خلّاد گوید: از امام رضا علیه السلام شنیدم مطلبی درباره امر امامت بیان کرد و سپس فرمود:

«به این موضوع چه احتیاجی دارید؟ این ابوجعفر است که او را به جای خود نشانده و قائم مقام خود ساخته ام»

و فرمود: «ما خاندانی هستیم که خردسالانمان مو به مو از بزرگسالان مان ارث می برند.» (۲)

این روایت، بیانگر آن است که مقام امامت، به کمی و یا زیادی سن ربطی ندارد.

ابوبصیر گوید: خدمت امام صادق علیه السلام رسیدم، در حالی که کودک نابالغی عصاکش من بود. حضرت به من فرمود:

چگونه خواهیـد بود زمـانی که حجت بر شـما هم سـال این کودک باشـد؟»(۳) یـا فرمود: «همسـال این کودک بر شـما ولایت داشته باشد.(۴)

صفوان بن یحیی گوید: به امام

ص:۶۵

۱- شیخ مفید، الارشاد، ج۲، ص۲۷۳.

۲- «مَـا حَاجَتُكُمْ إِلَی ذَلِكَ هَـذَا أَبُو جَعْفَرٍ قَدْ أَجْلَسْـتُهُ مَجْلِسِـی وَ صَـیَّرْتُهُ مَكانِی وَ قَالَ إِنَّا أَهْلُ بَیْتٍ یَتَوَارَثُ أَصَاغِرُنَا عَنْ أَكابِرِنَا الْقُذَّةَ بِالْقُذَّه»، محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۳۲۰، ح۲.

۳- به نظر می رسـد مقصود آن حضـرت، امام جواد علیه السـلام بوده است. اگر چه می توانـد اشاره به امامت حضـرت مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نیز باشد.

۴- «كیْفَ أَنْتُمْ إِذَا احْتَجَّ عَلَیْكمْ بِمِثْلِ سِـنِّهِ؟، أَوْ قَالَ: سَـیَلِی عَلَیْكمْ بِمِثْلِ سِـنِّهِ»، محمـد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، (حالات الأئمه علیهم السلام فی السن، ح۴) .

رضـا علیـه السـلام گفتم: پیش از آن که خـدا ابـوجعفر را به شـما ببخشـد، دربـاره جانشـینتان از شـما می پرسـیدیم و شـما می فرمودیـد: «خـدا به من پسـری عنایت می کند.» اکنون او را به شـما عنایت کرد و چشم ما را روشن نمود. اگر خدای ناخواسـته برای شـما پیش آمـدی پدیـد آیـد به که بگرویم؟» حضـرت بـا دست به ابو جعفر که برابرش ایسـتاده بود، اشاره فرمود. عرض کردم: «قربانت شوم! این پسر، سه ساله است.» فرمود:

چه مانعی دارد؟ عیسی سه ساله]کمتر[بود که به حجّت قیام کرد.(۱)

اگر چه برخی برابر این اراده از خود واکنش های نامناسبی نشان دادند، کم نبودند انسان های وارسـته ای که برابر این خواست الهی، در کمال تواضع سر فروتنی و پـذیـــرش فـــرود آورده، بـــا خشـنودی کامل آن را پذیرفتنـد. از جمله ایشان، علی بن جعفر بن محمد، عموی امام رضا علیه السلام "بود که در کهولت سن، برابر امام جواد علیه السلام در نهایت فروتنی بر پیروی از ایشان تأکید می کرد.(۲)

از ایـن جـا بـود که پیروان راسـتین اهـل بیت علیهم السـلام بـا این بـاور که مقـام امـــامت امـــری فـــراتر از محاسبات ظـــاهـــری است در امـــامت امـــام هـادی علیه السـلام، بـا اطمینـان بیشتری آن را پذیرفتنـد. چرا که ایشـان نیز در سـنّ هشت سالگی به امامت رسید.(۳)

از آن جـا که شـرایط امـامت حضـرت مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف دیگرگون بود، تردیـدهایی در ذهن شـیعه پـدید آورده، کـار امـام حسن عسـکری علیه السـلام را مشـکل سـاخت. آن حضـرت، نه فقـط در سن کمتر از دیگر امامـان به امامت رسـید، بلکه ولادتش نیز به خـاطر مصالحی پنهانی بود و تا زمان امامت، جز انـدکی، جمال دل آرای او را ندیـده بودنـد. البته حـافظه شـیعه، آمـوزه هـای پیشوایـان معصـوم علیهـم السـلام پیشـین را که بـا اقـداماتی منـاسب، برای این امر زمینه ســـازی كـــرده بودند(۴)، هرگـز

۱- «وَ مَا یَضُرُّهُ مِنْ ذَلِكَ فَقَدْ قَامَ عِیسَى علیه السلام بِالْحُجَّهِ وَ هُوَ ابْنُ ثَلَاثِ سِنِینَ»، محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، (باب الاشاره والنّص علی ابی جعفرالثانی).

۲- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۲، ص۳۲۲، ح۱۲.

۳- ر.ك: شیخ مفید، الارشاد، ج۲، ص۲۹۷.

۴- ابن ابی زینب نعمانی، الغیبه، ص۳۲۲، ح۱.

فراموش نکرده بود.

شایان ذکر است که افزون بر پیامبران و پیشوایان معصوم علیهم السلام که بـــه تأییـــد الهـی دارای ویژگی های خـــاصی هستند، بیـــن انسان هـــای معمولی نیز کســـانی یـافت می شوند که دارای نبوغ خاصی هستند که آن هـا را از دیگران متمـــایز می کند. یکی از پژوهشگران معاصر، پس از بیان آیات و روایات، کودکان نابغه ای را مؤید رخداد فوق یاد کرده، افرادی چون ابـــو علی سینا، فـــاضل هندی، توماس یونگ، را فقط نمونه ای از این گونه انسان ها دانسته است.(۱)

برآیند سخن آن که: امامت مانند نبوّت، موهبتی الهی است که خدای متعال به بندگان برگزیده و شایسته خود بخشیده است و در این بخشش سن و سال، دخالتی ندارد؛ از این رو امر پیشوایی در کودکی، نه فقط امری بعید نیست که در طول تاریخ میان پیامبران الهی علیهم السلام سابقه ای دیرینه دارد. و کسانی که برای خرده گیری بر پیروان مکتب اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام این مطلب را دستاویز خود قـــرار داده اند، در بیـان پیامبریِ برخی پیامبران و نبوغ برخی بزرگان دین و دانش هیچ تردیدی به خود راه نداده اند.

امامت و مهدویّت

کتابی فارسی در معارف مهدوی

ایـــن اثـــر که نوشته آیت الله شیخ لطف الله صافی گلپایگانی،(۲) از مراجع تقلید معاصر شیعه است، مجموعه ای از مقاله ها و رساله های علمی _ تحقیقی است که در مناسبت ها و

۱- ابراهیم امینی، دادگستر جهان، ص۱۲۳و ۱۲۴.

۲- وی، نوزدهم ماه جمادی الاول۱۳۳۷ق در گلپایگان دیده به جهان گشود. مراحل تحصیلی خود را در گلپایگان، قم و نجف سپری کرد و از خرمن علمی اساتیدی چون آیات عظام: خوانساری، حجّت، صدر، بروجردی، گلپایگانی در قم، سید جمال الدین گلپایگانی، شیخ محمد علی کاظمی و شیخ محمد کاظم شیرازی در نجف اشرف و پدر بزرگوارش در گلپایگان خوشه چید. حدود ۸۰ اثر ارزشمند نوشته که قسمتی از آن ها را به بحث در باره حضرت بقیه الله علیه السلام اختصاص داده است. (جمعی از نویسندگان، مشعل جاوید، ص۱۸۵)

فرصت هـای گونـاگون دربـاره «ولایت و امامت عامه و خاصه» به ویژه امامت حضـرت مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف، نوشته شده و پی___ش از آن، به صورت کتاب ه___ای جداگانه ای به چاپ رسیده بود.

نویسـنده، بـا بهره گیری از آیـات، روای___ات، منـابع تـاریخی و ک___لامی، موض___وع ام___امت و مه___دویت را به ص__ورت مسـتدل و تحقیقی ب___ررسـی کرده است. وی در ایـن مقـاله هـا کـه بـه طـور عمـده رویکرد کلامی دارنـد، به پاسـخگویی برخی شـبهه هـا پرداخته که در این حوزه پدیـد آمـده است و سـعی کرده است با دلیل های عقلی و نقلی، زوایای بحث ها را کنکاش کند.

این مجموعه، پس از تنظیم در سـال ۱۳۸۰ ش، در دو جلـد به چاپ رسـیده است. جلد نخست، درباره مباحث بنیادین امامت و جلد دوم، ویژه مباحث مهدویّت است.

عناوین مطالب جلد نخست این کتاب بدین قرار است:

۱. ولا‌ی___ت تک___وین___ی و ولا‌ی___ت تشریعی: در این مقاله، به بحث هایی چون توحیـد و پرهیز از شـرک و غلوّ، ولایت تکوینی، ولایت تشریعی، و ... پرداخته شده است.

۲. تجلی توحیـد در نظام امامت: در این مقاله، به بحث درباره تجلی توحید در رسالت های پیامبران، در اسـلام، در نظام امامت و در امامت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف پرداخته شده است.

۳. پیرامون معرفت امام: در این

مقاله، به موضوعاتی که به شناخت و معرفت امام مربوط است، توجه شده و به مناسبت، به بحث هایی چون نیاز جامعه به مرکز و مدیر و وجوب اطاعت امام نیز پرداخته شده است.

۴. نظام امامت و رهبری: در این بخش، به بررسی معنای امام و در پی آن، انواع حکومت ها اشاره شده است.

۵. فروغ ولایت: در این بخش، به بررسـی دعای نـدبه _ چه از دیدگاه سـند و چ___ه از دیدگاه محتوا _ توجه شده و در پایان نیز به برخی پرسش ها در باره این دعای شریف، پاسخ داده شده است.

۶. انتظـار، عامل مقاومت و حرکت: در این مقاله که بخش پایانی جلـد نخست به شـمار می آیـد به موضوعات مربوط به بحث انتظار پرداخته شده است.

عنوان نوشته های جلد دوم چنین است:

۱. وابستگی جهان به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف ؛

۲. عقید، نجات بخش؛

۳. اصالت مهدویّت؛

در این مقاله، اصالت های عقیده مهدویّت را از ده جهت بحث و بررسی کرده که برخی از این قرار است:

ـ معقول بودن امکان آن؛

ـ اتکا بر مبانی معقول و منطقی؛

ـ موافقت با فطرت و سنن عالم خلقت؛

ـ قبول امت ها و مبتنی بودن آن، بر بشارت های پیامبران و ادیان آسمانی؛

ـ ابتنای آن بر آیات قرآن کریم؛

ـ ابتنای بر احادیث معتبر و متواتر؛

ـ اتفاق مسلمانان و اجماع شیعه و اهل سنت؛

ـ معجزه ها و کرامت ها؛

ـ ابتنای آن بر توحید و یکتا پرستی؛

ـ نقش آن در عمل و برقراری عدالت و به ثمر رساندن انقلاب اسلام.

۴. معرفت حجت خدا: در این نوشتار، به صورت عمده، به بحث درباره دعای اللهم عرفنی نفسک... پرداخته شده است.

۵. نوید امن و امان: در این مقاله، به بشارت های قرآن مجید و نیز احادیث به ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف اشاره شده است.

۶. پاسخ به ده پرسش: در بخش پایانی این مجموعه، ضمن پرسش و پاسخ به مباحثی چون استمرار نظام امامت، چگونگی تسخیر جهان با یاران معدود، چگونگی پیروزی امام زمان علیه السلام بـــر جنگ افزارهای ویرانگر، مکان آن حضرت در دوران غیبت کبرا و موضوعاتی دیگر، آن ها را نقد و بـــررسی کـــرده و سعی نموده با استفـــاده از آیـــــات و روایـــات و دانش های نو و استدلال های عقلانی به پرسش ها پاسخ معقول و منطقی دهد.

امام حسن عسکری علیه السلام

امام حسن عسـکری علیه السـلام فرزند امام علی النقی علیه السلام، پدر بزرگوارحضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و یازدهمین پیشوای شیعیان است. آن حضرت در ماه ربیع الاول یا ربیع الثانی سال۲۳۱یا **۲۳۲** ق در مدینه، چشم به جهان گشود. مادرش بانویی پارس ـــا و ش ـــایسته به نام «حُدَیثه» علیها السلام، بود که برخی، از او به نام «سوسن» یاد کرده اند.(۱)

۱- ر.ک: محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۵۰۳.

از آن جا که پیشوای یازدهم به دستور خلیفه عباسی در «سامّرا»، در محله «عسکر» سکونت اجباری داشت، «عسکری» نامیده می شود.(۱) از مشهورترین لقب های آن حضرت، «نقی»، «زکی»، «فاضل»، «امین» و کنیه اش «ابو محمد» است. او ۲۲ ساله بود که پدرش به شهادت رسید. مدّت امامتش شش سال و عمرش ۲۸ سال بود. امام عسکری علیه السلام در سال ۲۶۰ ق در حالی که یگانه پسر او در جایگاه آخرین حجّت الهی در سن پنج سالگی قرار داشت، به شهادت رسید و در خانه خود در سامرا، کنار مرقد پدرش به خاک سپرده شد.(۲)

درباره ویژگی‌های آن حضرت آورده اند: رنگش گندمگون، چشمانش درشت و سیاه، رویش زیبا، قامتش معتدل و اندامش متناسب بود. با آن که جوان بود، بزرگان قریش و دانشمندان زمان خود را تحت تأثیر و نفوذ قرار می داد. دوست و دشمن به برتری او در دانش، بردباری، بخشش، پارسایی، پروای الهی و دیگر مکارم اخلاقی باور داشتند.(۳)

مدت کوتاه عمر امام به سه دوره

۱- شیخ صدوق، علل الشرایع، ج۱، باب۱۷۶، ص ۲۳۰.
۲- شیخ طوسی، التهذیب، ج۶، ص۹۲. ر. ک: مهدی پیشوایی، سیره پیشوایان علیهم السلام، ص۶۱۵.
۳- ر. ک: شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، مقدمه.

تقسیم می شود: تا چهار سال و چند ماهگی (و بنا به یک قول تا سیزده سالگی)، در مدینه به سر برد. تا ۲۳ سالگی به اتفاق پدر بزرگوارش در سامرا می زیست و تا ۲۸ سالگی (شش سال و اندی پس از شهادت امام دهم)، در سامرا ولایت بر امور و پیشوایی شیعیان را بر عهده داشت.

روایاتی از رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و اهل بیت او علیهم السلام بر امامت دوازده امام وارد شده و در آن ها، به روشنی، به نام ایشان ــ از جمله امام حسن بن علی عسکری علیهما السلام ــ اشاره شده است. اضافه بر آنکه در روایاتِ نقل شده از پدر بزرگوارش، به امامت آن حضرت تصریح شده است.

جابر بن عبداللّه انصاری، با اشاره به لوحی که در دستان مبارک حضرت زهرا علیها السلام مشاهده کرده بود، به امامت و نام امام عسکری علیه السلام تصریح کرده است.(۱)

مشهور بین شیعه آن است که امام عسکری علیه السلام فرزندی جز امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از خود به یادگار نگذاشت.(۲) آن حضرت، با همه فشارها و پی جویی های پیوسته حکومت عباسی، یک سلسله فعالیت‌های سیاسی، اجتماعی و علمی، در راستای حفظ اسلام و مبارزه با افکار ضد اسلامی انجام می داد. گوشه‌ای از این فعالیت‌ها ــ که پیوند بیشتری با موضوع مهدویّت دارد، به شرح زیر است:

۱. کوشش علمی در دفاع از اسلام و ردّ شبهات

امام عسکری علیه السلام به دلیل شرایط نامساعد و تنگناهای شدید حکومت عباسی، در گسترش دانش بی کران خود در همه جامعه پیروزی چندانی به دست نیاورد؛ اما شاگردانی تربیت کرد که هر کدام در گسترش معارف اسلام و رفع شبهات دشمنان، نقش مؤثر و ارزنده‌ای داشتند.

شیخ طوسی، شمار شاگردان آن حضرت را افزون بر یک صد نفر ثبت کرده است.(۳) میان آنان چهره ها و شخصیت ه‍ای ب‍رجست‍ه و وارسته ای مانند احمد بن اسحاق اشعری قمی، ابو هاشم داود بن قاسم جعفری، ابوعمرو عثمان بن سعید عمری، علی بن جعفر و محمد ب‍ن حسن صفّ‍ار ب‍ه چشم می خورند.

۱- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، باب۲۸، ح۱.

۲- شیخ مفید، الارشاد، ص۳۴۶.

۳- شیخ طوسی، رجال الطوسی، ص۴۲۷ به بعد.

۲. گسترش حلقه ارتباطی با شیعیان از طریق نمایندگان

در پـــــی تــــلاش‌هـای فراوان امــــامـان پیشین علیهـم السلام، در زمـان امـام عسکری علیه السلام تشیّع در منـاطق و شهرهای مختلف، گسترده شـده و شیعیان در گستره وسیعی زندگی می کردند. گستردگی و پراکندگی مراکز شیعی، وجود سازمان ارتباطی منظمی را ایجاب می کرد، تا پیوند شیعیان را با حوزه امامت و نیز ارتباط آنان را با هم دیگر برقرار سازد و از این رهگذر، آنان را از نظر دینی و سیاسی، رهبری و سازماندهی کند.

این نیـاز، از زمان امام نهم علیه السلام احساس می شـد و چنان که در روش آن حضــــرت و امام دهم علیه السلام آمـده، شبکــــه ارتبــــاطی وکــــالت و نصب نمایندگان در مناطق گوناگون، از آن زمان وجود داشته است. این برنامه، زمان امـام عسکری علیه السلام نیز پی گیری شـد. بنـا بر یافته ها و شواهـد تاریخی، آن حضـرت نمــــاینـدگــــانی از میــــان شخصیت هــــای بــــرجسته شیعه، در مناطق فراوان نصب کــــرده و بــا آنان در ارتباط بود و از این راه، شیعیان را در همه مناطق زیر نگاه داشت.

یکی از نمــایندگان امــــام «احمد بن اسحاق بن عبدالله قمی اشعری»، از یاران ویژه امام و از شخصیت‌های بزرگ شیعی در قم بود. برخی از دانشـمندان علم رجال، از او به عنوان رابط بین قمی‌ها و امام و از جمله اصـحاب خاصّ آن حضـرت یاد کرده اند.(۱) اما دانشمندان دیگــــر، او را وکیــــل و نمــــاینده امام دانسته اند.(۲)

در رأس وکیـل های امام، «محمـد بن عثمان عَمْری» قرار داشت و وکیل های دیگر، به وسـیله او با امام در ارتباط بودنـد. آنان نوعاً اموال و وجوهات جمع‌آوری شده را به وی تحویل می‌دادند و او آن ها را به امام علیه السلام می رساند.

افزون بر شبکه ارتبـاطی وکـالت، امام از طریق فرسـتادن پیک، با شـیعیان و پیروان خود ارتباط برقرار می ساخت و مشـکلات آنـان را برطرف می کرد. امـام، گذشـته از پیـک‌ها، از طریق نامه نگاری نیز با شـیعیان ارتباط داشت و آنان را در موقعیت‌های حسـاس راهنمایی می‌کرد. نامه ای که امام به «ابن بابویه» نوشـته، نمونه ای از این نامه ها است. امام دو نامه نیز به شـیعیان قم و آبه (آوه) نوشته که

۱- نجاشی، فهرست اسماء مصنفی الشیعه، ص۶۶؛ شیخ طوسی، الفهرست، ص۲۳.

۲- محمد جواد طبسی، حیاه الامام العسکری علیه السلام، ص۳۳۳.

متن آن ها در کتاب ها گردآمده است.(۱)

بر اساس روایتی، امام عسکری علیه السلام بامداد روز هشتم ربیع الأول سال ۲۶۰ق اندکی پیش از رحلت، نامه های فراوانی به مردم مداین نوشت.

۳. فعالیت‌های سیاسی سرّی

امام عسکری علیه السلام با وجود همه محـــدودیت‌ها و کنترل‌هـــای دستگـاه خـــلافت، یک زنجیـــره فعـــالیت‌های سیاسی سرّی را رهبری می کرد که با گزینش شیوه های پنهان کاری، از چشم جاسوسان دربار، به دور می ماند.

برای نمونه، عثمان بن سعید عمری ـ از نزدیک ترین و صمیمی ترین یاران امام علیه السلام ـ در پوشش روغـــن فـــروشی فعالیت می کرد. شیعیان و پیروان آن حضرت، اموال و وجوه خود را به او می رساندند و او آن ها را در ظرف های روغن قرار داده، به حضور امام علیه السلام می‌رساند.(۲)

۴. پشتیبانی مالی از شیعیان

یکی دیگر از موضع گیری‌های امام عسکـــری علیه السلام، حمایت مالی از شیعیان ـ به ویژه از یـــاران خـــاص و نزدیک آن حضرت ـ بود. این کـــار سبب شد آنان زیر فشار مالی، جذب دستگاه حکومت عباسی نشوند.(۳)

۵. آگاهی بخشی سیاسی به چهره‌های برجسته شیعه

از دیگر فعالیت‌های سیاسی امام عسکری علیه السلام، تقویت و توجیه سیاسی رجال مهم شیعه، برابر فشارها و سختی‌های مبـــارزات سیـــاسی، بـــرای حمایت از آرمان‌های بلند تشیّع بود. از آن جا که شخصیت‌های بزرگ شیعه در فشار بیشتری بودند، امام به تناسب مورد، آنان را راهنمایی می کرد و روحیه آنان را بالا می برد. همچنین می کوشید صبر و آگاهی آنان در برابر فشارها، تنگناها و تنگدستی ها فزونی یابد، تا بتوانند مسؤولیت بزرگ اجتماعی و سیاسی و وظایف دینی خود را به خوبی انجام دهند.

۱- حسن بن علی بن شعبه، تحف العقول، ص۴۸۶.

۲- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۲۱۴.

۳- شیخ مفید، الارشاد، ص۳۴۳؛ ابن شهر اشوب، مناقب آل أبی طالب، ج ۴، ص۴۳۹؛ مسعودی، اثبات الوصیه، ص۲۴۲؛ سید محسن امین، اعیان الشیعه، ص۴۰؛ طبرسی، اعلام الوری، ص۳۷۲؛ محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۱، ص۵۰۸.

۶. بهره گیری از دانش غیبی برای ارشاد دیگران

امامـان معصـوم علیهم السـلام، در پرتو ارتبـاط بـا پروردگـار جهـان، از دانش غیـبی برخوردار بودنـد و در مواردی که اسـاس حقانیت اسـلام یا مصالح بلندمرتبه امت اسـلامی، در خطر قرار می گرفت، از این آگاهی به صورت «ابزار هدایت» استفاده می کردنـد. پیش گویی ها و گزارش های غیبی آنان، بخش مهمّی از زنـدگی ایشان را در بر می گیرد؛ با مطالعه در زنـدگی امام عسـکری علیـه السـلام، چنین به نظر می رسـد که آن حضـرت، بیش از امامـان دیگر، دانش غیـبی خـود را آشـکار می سـاخته است.(۱)

پس از انتقال امام هادی علیه السـلام به سامّرا، آن حضـرت تحت مراقبت و کنترل شدی___د بود؛ از ای___ن رو امکان معرفی فرزندش «امام حسن علیه السـلام» به عموم شـیعیان، در جایگاه امام بعدی وجود نداشت. به طور اصولی این کار، زندگی او را از ناحیه حکومت وقت، در معرض خطر جـدّی قرار می داد. به همین سـبب کار معرفی امام عسـکری علیه السـلام به شـیعیان و گ___واه گرفتـن آنـان در ای___ن بـاب، در مـاه ه___ای پـای___انی عمر ام___ام هـادی علیـه السـلام صـورت گرفـت؛ به گـون___ه ای کـه هنگـام رحلـت آن حضـرت، گروهی از شـیعیان از ام___امـت ام___ام عسـکری علیـه السـلام، آگ___اهی نداشتند.(۲) امـام عسـکری علیه السـلام برای زدودن زنگـار شک ها و تردیـدها و نیز برای حفظ یاران خود از خطر یا هـدایت گمراهان، ناگزیر می شد پرده های حجاب را کنار زده، از آن سوی جهان ظاهر خبر دهد.

۷. معرفی حضرت مهدی علیه السلام به عنوان جانشین

یکی از مسؤولیت ه___ای بزرگ ام___ام عسـکری علیه السـلام، معرّفی حضـرت مهدی علیه السـلام به جانشینی خود بود. این ام___ر، زمانی سـخت تر می‌شـد که آن حضـرت می‌بایست بنا به دلایلی، فرزند خود را در پرده «پنهان زیستی» نگه دارد، تا از گزنـد بـدخواهان در امان بماند. با این ح___ال در م___وارد ف___راوانی، ب___ه معرفی جانشـین خود به افراد مورد اطمینان پرداخته است.

تعابیری که امام یازدهم برای معرفی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به کار برده، بدین قرار است:

ص:۷۴

۱- محمد جواد طبسی، حیاه الامام العسکری علیه السلام، ص۱۲۱.

۲- مسعودی، اثبات الوصیه، ص۲۳۴.

ـ «هذا صاحبکم بعدی ...؛(۱) این، بعد از من صاحب شما است...».

ـ «ان ابنی هو القائم من بعدی ... ؛(۲) همانا فرزندم، قائم بعد از من است....»

ـ «هذا امامکم من بعدی و خلیفتی علیکم... ؛(۳) این پیشوای شما پس از من و جانشین من بر شما است ...».

ـ «ابنی محمد هو الامام الحجه بعدی ...؛(۴) فرزندم محمد، همان امام و حجت پس از من است...».

و مواردی از این دست که در کتاب ها بدان اشاره شده است.

۸. آماده سازی شیعیان برای دوران غیبت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف

از آن جا که پنهان شدن پیشوا و رهبر هر جمعیت، یک حادثه غیر طبیعی و نامأنوس است و باور کردن آن و نیز تحمل مشکلات ناشی از آن، برای مردم دشوار است، پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم و امامان پیشین علیهم السلام، به تدریج مردم را با این موضوع آشنا ساخته، افکار را برای پذیرش آن آماده می کردند.

این تلاش، در عصر امام هادی و عسکری علیهما السلام، به صورت جدی تری به چشم می خورد؛ چنان که امام هادی علیه السلام بعضی از کارها را به وسیله نمایندگان انجام می داد و خود کمتر با افراد تماس می گرفت. این امر در زمان امام عسکری علیه السلام، جلوه بیشتری یافت؛ زیرا با وجود تأکید بر تولد حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، او را فقط به شیعیان خاص و بسیار نزدیک نشان می‌داد. از سوی دیگر، تماس مستقیم شیعیان با خود آن حضرت نیز روز به روز محدودتر و کمتر می شد؛ به گونه ای که حتی در شهر سامرا از طریق نامه یا به وسیله نمایندگان خویش، به مردم پاسخ می داد. بدین ترتیب، آنان را برای پذیرش اوضاع و شرایط عصر غیبت و ارتباط غیر مستقیم با امام آماده می ساخت. این همان روشی است که امام دوازدهم علیه السلام در زمان غیبت صغرا در

۱- شیخ مفید، الارشاد، ج۲، ص۳۴۸.
۲- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۵۲۴، ح۴.
۳- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۳۵، ح۲.
۴- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۰۹، ح۹.

پیش گرفت و به تدریج شیعیان را برای دوران غیبت کبرا آماده ساخت.(۱)

حوادث ناگوار پس از شهادت امام عسکری علیه السلام :

سوگمندانه پس از امام عسکری علیه السلام، پدیده های ناگواری رخ داد که برخی بدین قرار است:

۱. بازجویی حاکمان ستمگر از خانه آن حضرت، برای دستیابی به حضرت مهدی علیه السلام ؛(۲)

۲. برخورد جعفر کذّاب با مادر امام عسکری علیه السلام بر سر میراث؛

۳. ترور، حبس، تهدید و اذیّت و آزار شیعیان؛

شیخ مفید، تهدیدات بر ضد شیعه پس از شهادت امام عسکری علیه السلام، را یکی از تلخ ترین فرازهای تاریخ تشیّع یاد کرده است.(۳)

۴. اختلاف و چند دستگی بین شیعیان.

یکی از حادثه های کمرشکن پس از شهادت امام عسکری علیه السلام، تفرقه ای بود که در میان برخی از شیعیان پدید آمد و آن ها را از یکپارچگی خارج کرد. البته این تفرق پیش از آن، از سوی امام عسکری علیه السلام پیش بینی شده بود. ابوغانم می گوید: از امام عسکری علیه السلام شنیدم که می فرمود: «در سال ۲۶۰ پیروانم فرقه فرقه می شوند.»

آن گاه در ادامه ابوغانم می‌گوید:

در آن سال امام عسکری علیه السلام رحلت فرمود و پیروان و یارانش متفرق شدند. دسته ای خود را منتسب به جعفر ـ پسر امام دهم ـ کردند، گروهی سرگردان شدند، عده‌ای به شک افت_ادند، دست___ه ای در ح___الت سرگردانی ایستادند و جمعی دیگر به توفیق خدای سبحانه و تعالی بر دین خود ثابت ماندند.(۴)

نیز ن.ک: پدر مهدی و اهل سنت، ولادت مهدی علیه السلام .

امام زمان > صاحب الزمان

ص:۷۶

۱- با استفاده از: مهدی پیشوایی، سیره پیشوایان علیهم السلام، ص۶۱۵ ـ ۶۶۲.

۲- ر. ک: محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۵۰۵؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۴۳.

۳- شیخ مفید، الارشاد، ص۳۲۵؛ محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۵۰، ص۳۳۴.
۴- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۰۸، ح۶.

امام شناسی > مرگ جاهلی

امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف > از ولادت تا ظهور

کتابی در باره امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از ولادت تا ظهور

این کتاب، ترجمه کتاب الامام المهـدی من المهد الی الظهور اثر سـید محمد کاظم قزوینی(۱) است که به قلم حسین فریدونی انجام شده است.

کتاب، دربردارنده گزارشـی مستند درباره زندگی، ویژگی ها، فضیلت ها و راه و رسم حضرت و بررسی نشانه ها و چگونگی حوادث عصـر ظهور است که بـا اسـتناد به آیـات قرآن و روایـات معصومان علیهم السـلام و نیز آثار دانشـمندان بزرگ در این زمینه، نگاشته شده است.

نویسـنده، موضوعاتی را درباره شخصـیت حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف مورد بحث قرار داده که عبارت است از: شـناخت امام مهدی علیه السلام، نام و نسب آن حضرت، قرآن و نوید از آن حضرت، نویدها در سخنان یامبر صلی الله علیه و آله و سلم، نوید از آن حضرت در روایات امامان علیهم السلام، آیا حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف جهان را به نـور وجـودش روشـن سـاخته اسـت؟ چگـونه از دیـدگان نهـان گ‍ـشـت؟ غیبت کـوتـــاه آن حضـــرت، سـفیـــران چـــارگـانه یا چهار نایب خاص، چه کسـانی در دوران غیبت صـغرا به دیـدارش مفتخر شـده انـد؟ غیبت کبرای او، چه کسانی در غیبت کبرا به دیدارش نایل شده اند؟ چگونه تا کنون زیسته است؟ چه زمانی ظهور خواهد کرد؟ ویژگی های

ص:۷۷

۱- وی در روز۱۲ شوال سال۱۳۴۸ق در شـهر مقـدس کربلاـ دیـده به جهـان گشود. تحصـیلات سـطح و خارج را نزد اساتید معروف، از جمله آیت الله سـید هـادی میلانی، آیت الله سـید محمـد حسـین قزوینی، آیت الله شـیخ جعفر رشتی و شـیخ محمد خطیب و ... فرا گرفت. او خطیبی توانـا و زبردست بود. آثـار فراوانی از وی نشـر یـافته است که مهم ترین آن ها موسوعه امام صادق علیه السلام است که تا کنون هفده جلد آن منتشر شده است. سرانجام وی پس از عمری تلاش، کوشش و فداکاری در ابعـاد گونـاگون علمی، دینی و اجتمـاعی، در سـیزدهم جمـادی الثـانی سال ۱۴۱۵ق جهـان را بـدرود گفـت (ر.ک: جمعی از نویسندگان، مشعل جاوید، ص۵۸۹).

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و نشانه‌های او، نشانه‌های ظهور آن حضرت، مدعیان دروغین، چگونه و از کجا ظهور می کند؟ پــــس از ظهور چگـــونه حکومت خواهد کرد؟ چگونه دولت ها وقدرت ها برابر او سر فــرود خــــواهند آورد؟ زندگی جامعه در عصر طلایی او، مدت حکومت عادلانه او، چگونه روزگارش به پایان می‌رسد و...

کتاب، شامل، چندین فهرست است که کار را برای خوانندگان آسان کرده است.

امامیه

باورمندان به پیشوایی معصومان علیهم السلام پس از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم

امامیّه، نام عمومی فرقه هایی است که به امامت علی بن ابیطالب علیه السلام و فرزندان او علیهم السلام معتقدند.(۱) از دیدگاه آنان، جهان، نمی تواند از امام تهی باشد. آنان، چشم به راه خروج واپسین امام هستند که در آخِرالزمان ظهور می کند و جهان را پس از آن که پر از ستم و بیداد شده است، سرشار از عدل و داد می فرماید.

نیز ن.ک: امامت حضرت مهدی علیه السلام، اثنا عشری.

امدادهای غیبی

کمک های غیرعادی خداوند، اثرگذار در پیروزی حضرت مهدی علیه السلام در قیام جهانی

امداد غیبی تعبیری مرکب از دو واژه «امداد» و «غیب» است. ریشه «امداد» کلمه «م د د» است که معنای انبساط و امتداد دارد. «مدّت» نیز که برای زمان مستمر به کار می رود از همین باب است. «امداد» یاری کردن دیگری است، و بیشتر، در موارد دوست داشتنی به کار می رود، بر خلاف «مدّ» که در موارد ناپسند استعمال می شود. امداد، به چیزهای مادی منحصر نیست و در معنویات هم به کار می رود.

«غیب» چیزی است که از انسان پوشیده و مخفی است؛ گرچه به معنای شک نیز به کار رفته است، زیرا شک، به طور معمول در امر مخفی پدید می آید. برخی واژه پژوهان، آن را به معنای پوشیده از چشم گرفته اند.

امداده‍ـــــای غ‍ـی‍ـب‍ـی، ب‍ــــه معن‍ـای مددهایی است که از غیب سرچشمه

۱- شهرستانی، الملل و النحل، ج۱، ص۱۷۹.

می گیرد؛ هر چند با عنایت به معنای لغوی واژه مزبور می توان جهان و نظم، حیات و نشاط و همه نعمت های موجود در آن را مدد گرفته از عالم غیب و از مصادیق امدادهای غیبی دانست؛ چنان که قرآن، اموال و فرزندان را از امدادهای خداوند دانسته است؛(۱) ولی این ترکیب در اصطلاح به معنای مددهای غیبی ویژه در زندگی بشر است.

با توجه به این که کمک های ویژه پروردگار با وجود غیر عادی بودن، به اسباب طبیعی مستند است و از

۱- اسراء(۱۷): ۶.

سوی دیگر معجزات و کرامات نیز مستند به سبب های طبیعی غیر عادی است، به نظر می رسد مهم ترین ویژگیِ جداکننده معجزات پیغمبران و کرامات اولیا، از امدادهای غیبی این است که با وجود آن که هر دو به اذن خدا و وساطت نیروهای غیبی و اسباب طبیعی غیر عادی انجام می گیرد؛ ولی در معجزه و کرامت، خود شخص نقش اصلی دارد؛ اما در امداد غیبی شخص چنین نقشی ندارد و در حالی که امیدش از همه جا قطع شده است، مدد الهی از او دستگیری می کند.(۱)

اگـــر چه اســاس قیـــام حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف بر امـــور طبیعی است، به اقتضای عظمت و گستردگی آن قیام جهانی، خداوند سبحانه و تعالی برخی از نیروهای پنهان و فوق طبیعی را در اختیار آن حضرت قرار خواهد داد،تا موجبات پیروزی ایشان، هر چه بهتر فراهم آید. نمونه هایی از امدادهای غیبی چنین است:

۱.یاری الهی

یاری الهی،یکی از نمونه های بارز جانبداری خداوند سبحانه و تعالی از اهل ایمان و جریان حق است. قرآن در این باره می فرماید:

((وَ لَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ))؛(۲)

و به طور قطع، خداوند سبحانه و تعالی به کسی که [دین] او را یاری می کند، یاری می دهد؛ چرا که خدا سخت نیرومند شکست ناپذیر است.»

این یاری، نه فقط پیامبران الهی را در بر می گیرد که در روایات فراوانی آن را یکی از عوامل پیروزی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف دانسته اند. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «... قائم اهل بیت من، به یاری الهی تأیید می شود.(۳)

۲. فرشتگان

از دیگر نیروهای غیبی خداوند سبحانه و تعالی که به یاری مؤمنان آمده و می آید، فرشتگان الهی هستند. خداوند سبحانه و تعالی در قرآن مجید، در مواردی چند یاری فرشتگان را بر شمرده است.

ص:۸۰

۱- جمعی از پژوهشگران، دائره المعارف قرآن کریم، ج ۴، ص،۳۰۰.

۲- حج (۲۲): ۴۰.

۳- «قائِمُ اَهْلِ بَيْتی ... يُؤَيَّدُ بِنَصرِ اللّهِ ...»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۲۵۷، ح۲.

۲_۱. فرشتگان یاری دهنده حضرت لوط علیه السلام

((قالَ فَمَا خَطبُكمْ اَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ قَالُوا اِنَّا اُرْسِلْنا اِلی قَوْمٍ مُجْرِمِينَ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِم حِجارَةً مِنْ طينٍ مُسَوِّمَةً عِنْدَ رَبِک لِلْمُسْرِفينَ))؛(۱)

... پس مأموریت شما چیست ای فرستادگان؟ گفتند: ما به سوی قوم مجرمی فرستاده شدیم تا بارانی از سنگ _ گل بر آن ها بفرستیم؛ سنگ هایی که از ناحیه پروردگارت برای اسرافکاران نشان شده است.

۲_۲. فرشتگان جنگ بدر

((إِذْ تَسْتَغيثُونَ رَبَّكمْ فَاسْتَجابَ لَكمْ أَنّی مُمِدُّكمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلائِكهِ مُرْدِفينَ))؛(۲)

[به خاطر بیاورید] زمانی را [که از شـدت نـاراحتی در میـدان بـدر] از پروردگارتان تقاضای کمک می کردید و او تقاضای شما را پذیرفت [او گفت] من شما را به یک هزار از فرشتگان که پشت سر هم فرود می آیند یاری می کنم.

۲_۳. فرشتگان در جنگ احزاب

((يا أَيُّهَا الَّذينَ آمَنُوا اذْكرُوا نِعْمَهَ اللَّهِ عَلَيْكمْ إِذْ جاءَتْكمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنا عَلَيْهِمْ ريحًا وَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْها وَ كانَ اللَّهُ بِما تَعْمَلُونَ بَصيرًا))؛(۳)

ای کسانی که ایمان آورده اید! نعمت خدا را بر خودتان به یاد آورید؛ در آن هنگام که لشکرهای [عظیمی] به سراغ شما آمدند؛ ولی ما باد و طوفان سختی بر آن ها فرستادیم و لشکریانی که آن ها را نمی دیدید [و به این وسیله آن ها را در هم شکستیم]. و خداوند سبحانه و تعالی به آنچه انجام می دهید، بینا است.

پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم در روایتی، پس از آن که یاری خداوندی را از جمله امدادهای غیبی مربوط به قیام حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ذکر فرموده، چنین می گوید: ... و به وسیله فرشتگان خداوند سبحانه و تعالی یاری می شود... .(۴)

از روایات استفاده می شود فرشتگانی که به یاری حضرت مهدی علیه السلام می شتابند، سه گروه هستند: فرشتگان مقرّب،

۱- ذاریات (۵۱): ۳۱ _ ۳۴.

۲- انفال (۸): ۹.

۳- احزاب (۳۳): ۹.

۴- «...وَ يُنْصَرُ بِمَلَائِكهِ اللّه...»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۲۵۷، ح۲.

فرشتگان حاضر در جنگ بدر،(۱) فرشتگان حاضر در قیام امام حسین علیه السلام (۲).

۳. افکندن ترس در دل دشمنان

خدای جهان آفرین، در قیام جهانی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، ترس و دلهره را بر قلب کافران و مشرکان و ستمگران حق ستیز خواهد افکند و آنان قدرت تصمیم گیری و دشمنی را از دست خواهند داد. البته این القای ترس، پیش تر نیز در زمان پیامبران وجود داشته است. قرآن شریف در آیات فراوانی به آن اشاره کرده است؛ از جمله می فرماید:

((سَنُلقِی فِی قُلُوبِ الَّذِینَ کفَرُوا الرُّعْبَ...))؛(۳)

ما در دل های کسانی که کفر ورزیدند بیم و هراس خواهیم افکند.

امام باقر علیه السلام در این باره فرمود:

قائم ما منصور به رعب (یاری شده با القای ترس در دل دشمنان او) است.(۴)

۴. نیروهای طبیعت

بخشی از امدادهای غیبی الهی، تسخیر نیروها و امکانات طبیعی است که خداوند سبحانه و تعالی پیامبران خود را به آن ها مجهز کرده است؛ همانند: بادها، طوفان ها، ابرها و... که در قرآن از آن ها یاد شده است.(۵)

در روایات فراوانی، عوامل طبیعی از جمله امدادهای غیبی برای واپسین حجّت الهی ذکر شده است. رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم در حدیث معراج به نقل از خداوند سبحانه و تعالی چنین فرموده است:

... و باد را مسخَّر او می کنم و گردنکشان سخت را رام او می سازم....(۶)

بنابراین، به روشنی می توان گفت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف افزون بر بهره مندی از یاران و اصحاب خود، به دلیل عظمت قیام جهانی خود به اذن و اراده الهی، از

۱- «یَا ثَابِتُ کأَنِّی بِقَائِمِ أَهْلِ بَیْتِی قَدْ أَشْرَفَ عَلَی نَجَفِکمْ هَذَا وَ أَوْمَأَ بِیَدِهِ إِلَی نَاحِیَهِ الْکوفَهِ فَإِذَا هُوَ أَشْرَفَ عَلَی نَجَفِکمْ نَشَرَ رَایَهَ رَسُولِ اللَّهِ فَإِذَا هُوَ نَشَرَهَا انْحَطَّتْ عَلَیْهِ مَلَائِکهُ بَدْرٍ ...»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۲۵۷، ص۳۰۷، ح۲.

۲- شیخ صدوق، عیون اخبار الرضا علیه السلام، ج۱، ص۳۹۹، ح۵۸.

۳- آل عمران (۳): ۱۵۱.

۴- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص ۳۳۰، ح۱۶.

۵- انبیا(۲۱): ۸۱؛ احزاب (۳۳): ۹.

۶- «... وَلَأُسَخِّرَنَّ لَهُ الرِّیاحَ وَلَأُذَلِّلَنَّ لَهُ الرِّقابَ الصِّعاب ...»، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۲۵۴، باب۲۳، ح۴.

امدادهای غیبی نیز استفاده خواهد کرد.

نیز ن.ک: ظهور، قیام، جبرئیل، یاران حضرت مهدی علیه السلام .

– – –

امکان رجعت > رجعت

امنیت > حکومت جهانی

انتظار فرج

امید به گشایش عمومی

انتظار، در لغـــت بـه معنـــای چشم داشتن، چشـمداشت و چشم به راه بـودن(۱) اســت. ایـن واژه کـه از ریشــه (نظر) گــرفته شـده در معنا مشابه اصــــل خود است و آن عبارت است از تأمل یک چیز و چشم داشـتن به آن. این که گفته می شود: "نظرته"، یعنی "انتظرته"، مثل این است که به زمانی می نگرد که شی ء مورد انتظارش در آن زمان می آید.

انتظـار در اصـطلاح «مهـدویّت»، به معنـــای چشـــم بـــه راه بــودن ظهور واپسـین ذخیره الهی و آمـاده شـدن برای یاری او در برپایی حکومت عدل و قسط در سراسـر گیتی است. برخی بزرگان، با بهره مندی از سخنان پیشوایان معصوم علیهم السلام انتظار را این گونه معنا کرده اند:

کیفیتی روحی است که بـاعث به وجود آمـدن حالت آمادگی (انسان ها) برای آنچه انتظار دارنـد، می شود و ضـد آن یأ س و ناامیدی است. هر چه انتظار بیشتر و هر چه شـعله آن، فروزان تر و پر فروغ تر باشد، تحرک و پویایی او و در نتیجه آمادگی نیز بیشتر خواهد بود.(۲)

مؤلفه های انتظار

دست کم سه مؤلفه را می توان بنیان های اساسی انتظار، به شمار آورد:

الف. قانع نبودن به وضع موجود؛

بـدون تردیـد وضع موجود در عصـر غیبت، دارای کـاستی هـایی است که هر انسـان کمال طلب را ناراضـی خواهـد کرد. این کاستی ها به طور عمده از عدم حضور ظاهری امام ناشی شده است.

در باور شیعه است که آخرین

۱- ر.ک: دهخدا، علی اکبر، لغتنامه، کلمه انتظار؛ محمد معین، فرهنگ فارسی، ص۱۲۶.

۲- ر.ک: محمّد تقی موسوی اصفهانی، مکیال المکارم، ترجمه مهدی حائری قزوینی، ج ۲، ص۲۳۵.

پیشوای معصوم علیه السلام به دلایلی که برخی از آن ها بر ما پوشیده است، غایب شده است.(۱) این پنهان بودن، باعث شده است جامعه بشری از فواید ظاهری آن امام معصوم بی بهره

ص:۸۴

۱- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۳۳۸، ح۹؛ ابن ابی زینب نعمانی، الغیبه، ص۱۶۶، ح۶.

باشد. یک منتظر راستین، کسی است که نه فقط به سبب محروم بودن خود از حضور ظاهری امام وضع موجود را بر نمی تابد که محروم بودن جامعه بشری از نعمت حضور ظاهری امام نیز او را آزار می دهد. او بر خود لازم می داند همه عواملی را که باعث غیبت آن حضرت شده است، به اندازه توان خود برطرف کند.

ب. امید دستیابی به وضع مطلوب

یکی از نعمت های بزرگ خداوند در نهاد انسان، کمال طلبی او است، به گونه ای که همه فعالیت های خود را در سمت آن، سوق می دهد.

ج. حرکت و تلاش برای گذر از وضع موجود و قرار گرفتن در وضع مطلوب

شکی نیست غیبت آخرین پیشوای معصوم، سبب می شود برخی راه های کمال بر انسان و جامعه بسته شود. در انتظار، امید به دستیابی وضع بهتر، مؤلفه ای اساسی است که انسان را از رکود و خمودگی برحذر داشته، او را به تلاش در راه رسیدن به وضع مطلوب وا می دارد. در این صورت، اگر به دلایلی به وضع مطلوب هم نرسید، به دلیل اهتمام و سعی او، خداوند سبحانه و تعالی پاداش کسانی را آن مرحله را درک می کنند به او خواهد داد.

این امیدواری، ناگزیر مراحلی را در بر خواهد داشت که برخی بدین قرارند:

۱. آگاهی به عدم حضور ظاهری امام

گاهی انسان در زندگی کمبودی دارد؛ امّا به سبب آن که به آن کمبود آگاهی ندارد، هرگز در پی رفع آن کمبود هم نمی رود و هرگز برای جبران آن از خود تلاشی نشان نمی دهد؛ پس در نخستین مرحله انتظار، می بایست آگاه شد که حجت الهی در پرده غیبت است.

۲. احساس نیاز به امام حاضر

ممکن است در عصر پنهان زیستی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف کسی به غیبت آن حضرت آگاهی هم داشته باشد؛ امّا هرگز به این دیدگاه نرسیده که جامعه بشری نیازمند چنین رهبری الهی است. به بیان دیگر، مؤلفه پیشین وجود دارد؛ امّا فرد هرگز به آن حجت الهی احساس نیاز پیدا نکرده است. او بر این باور است که مردم چه نیازی به امام معصوم دارند؛ در حالی که زندگی خود را سپری می کنند. چنین کسی هرگز نمی تواند انتظار ظهور حضرتش را درون خود پدید آورد.

۳. یقین به ظهور امام غایب

شکی نیست کسانی که به ظهور امام غایب یقین ندارند، در انتظار نیز نخواهند بود؛ بلکه انتظار برای آن ها بی معنا خواهد بود.

هر قدر آگاهی و یقین شخص به ظهور امام علیه السلام بیشتر و عمیق تر باشد، انتظارش به آن، بیشتر است. اگر شک و تردیدی در اصل وقوع آن داشته باشد یا اعتقادش به آن سست و ضعیف باشد، انتظارش هم به همان اندازه سست خواهد بود.

پیشوایان معصوم علیهم السلام با در نظر گرفتن این نکته اساسی، همواره در سخنان نورانی خود، باور قطعی به ظهور آخرین حجّت الهی را تقویت کرده، ایشان را از هرگونه ناامیدی، پرهیز می دادند. رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

قیامت بر پا نمی شود، تا این که قیام کننده ای به حق از خاندان ما قیام کند و این، هنگامی است که خداوند به او اجازه فرماید. هر کس از او پیروی کند، نجات می یابد و هر کس از او سرپیچد، هلاک خواهد شد.(۱)

۴. دوست داشتن ظهور مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

کسی که به ظهور امام زمان علیه السلام معتقد است و وقوع آن را هم نزدیک می بیند، هر قدر ظهور موعود را بیشتر دوست بدارد، انتظارش برای آن بیشتر خواهد بود و اگر آن را خوش نداشته باشد، انتظارش ضعیف و سست می شود. این دوست داشتن فقط زمانی به وجود می آید که مؤمنان، تصویر روشنی از زمان ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف داشته باشند، تا این که نه فقط از آن نهراسند، بلکه برای وقوعش لحظه شماری کنند.

متأسفانه تصویرسازی دوران ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف همواره از افراط ها و تفریط ها در امان نبوده است. گاهی دوران حکومت آن حضرت را سخت ترین و تلخ ترین دوران یاد می کنند و گاهی آن دوران را دوران رفاه و آسایش مطلق و تن پروری معرفی می نمایند که بدون تردید، هر

۱- «لَما تَقُومُ السَّاعَهُ حَتَّی یَقُومَ الْقَائِمُ الْحَقُّ مِنَّا وَ ذَلِک حِینَ یَأْذَنَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ وَ مَنْ تَبِعَهُ نَجا وَ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهُ هَلَک اللَّهَ اللَّهَ عِبَادَ اللَّهِ فَأْتُوهُ وَ لَوْ عَلَی الثَّلْجِ فَإِنَّهُ خَلِیفَهُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ خَلِیفَتِی»، شیخ صدوق، عیون اخبار الرضا علیه السلام، ج ۲، ص ۵۹. ر.ک: اربلی، کشف الغمه فی معرفه الائمه علیهم السلام، ج ۲، ص ۴۵۹.

دو تصویر، زیان های خود را در باورهای جامعه گذاشته است.

۵. نزدیک دانستن ظهور

اگر چه انتظار با مؤلفه های یاد شـده تحقق می یابـد، نزدیک دانسـتن ظهور حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف می تواند بر شدت انتظار افزوده، آمادگی فرد را افزایش دهد. نزدیک دانسـتن ظهور باعث می شود توجه به حضـرت مهدی عجل الله تعـالی فرجـه الشـریف بیش از پیش افزایش پیـدا کنـد، مشـکلات دیگر، تحـت الشـعاع قرار گرفته، تمـام رفتـار در راسـتای خشنودی آن حضرت انجام شود.

فضیلت انتظار فرج

روایاتی که سخن از انتظار گفته اند، به دو دسته کلی تقسیم می شود:

۱. انتظار فرج به معنای عامّ

در این معنا، آموزه های دینی بر آن است تا افزون بر بیان فضـیلت «گشایش عمومی» و امیـد به آینـده، و سوق انسان ها به این عرصه، نومیدی را نیز نکوهش کرده، از ورود جوامع بشری به آن جلوگیری کند.

اهتمام آموزه های اسلامی در بیان معنای عام انتظار و امید، تا بدان حد بوده که از آن، با بلندترین عنوان ها یاد نموده، ارزش های شگف___ت آوری برای آن ذکر کرده است.

برخی عبـادت هـا بر برخی دیگر برتری دارد؛ از این رو انجـام آن، اف___زون ب___ر آن که در کان__ون تأکیـد آموزه های دینی است، از پاداش افزون تری نیز برخوردار است و نقش آن، در سازندگی انسان بیشتر است.

رسول گرامی اسـلام صـلی الله علیه و آله و سـلم پس از آن که انتظـار فرج را در زمره عبـادت هـای خداونـد سـبحانه و تعـالی دانسته است، آن را یکی از برترین عبادت ها برشمرده، فرمود:

برترین عبادت انتظار فرج است. (۱)

دربـاره اهمیّت انتظـار فرج ــ افزون بر آنچه اشـاره شـد ــ به روایـاتی بر می خوریم که بسـی شـگفتی آور است و آن، این که انتظـار را نه فقـط «جهـاد» که «برترین جهاد» دانسـته است. از این نوع روایات نیز به خوبی اسـتفاده می شود انتظار، از نوع عمل است. رس___ول گ___رامی اس___لام صلی الله علیه و آله و سلم فرموده است:

ب___رترین جهاد امت من انتظار گشایش است.(۲)

۱- «اَفضَلُ العِبادَهِ اِنتِظارُ الفَرَجِ»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۲۸۷؛ ر.ک: ترمذی، سنن، ج۵، ص۵۶۵.
۲- «اَفْضَلُ جِهادِ اُمَّتی اِنْتِظارُ الفَرَجِ»، حسن بن علی حرانی، تحف العقول، ص۳۷.

۲. انتظار فرج به معنای خاص

در این معنا، انتظار به معنای چشم به راه بودن آینده ای بـــا تمـــام ویژگی های یک جامعه مورد رضایت خداوند سبحانه و تعالی است که یگانه مصداق آن دوران حاکمیت آخرین ذخیره الهی وجود مقدّس حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف است. امام باقر علیه السلام آن گاه که دین مورد رضایت خداوند سبحانه و تعالی را تعریف کرد، پس از شمردن اموری فرمود:

...و تسلیم به امر ما و پرهیزکاری و فروتنی و انتظار قائم ما.... (۱)

از روایات انتظار ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به دست می آید انتظار ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نه فقط راه رسیدن به جامعه موعود است؛ بلکه خود نیز موضوعیت دارد؛ بدان معنا که اگر کسی در انتظار راستین به سر برد، تفاوتی ندارد که به مورد انتظار خویش دست یابد یا دست نیابد.

در این باره شخصی از امام صادق علیه السلام پرسید: «چه می فرمایید در باره کسی که دارای ولایت پیشوایان است و انتظار ظهور حکومت حق را می کشد و در این حال از دنیا می رود؟»

حضرت علیه السلام در پاسخ فرمود: «او، همانند کسی است که با حضرت قائم در خیمه او باشد.» سپس کمی سکوت کرد و فرمود: «مانند کسی است که با پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم در مبارزاتش همراه بوده است.» (۲)

انواع انتظار

انتظار، دو گونه تفسیر شده است:

۱. انتظار درست و سازنده

همان انتظار راستینی است که در روایات، آن را با فضیلت ترین عبادت و برترین جهاد امت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم دانسته اند که تحرک بخش و تعهدآور است.

یکی از اندیشوران معاصر در گفتاری کوتاه و جامع، انتظار را این گونه تفسیر کرده است:

معنای انتظار ظهور مصلح حقیقی و نجات بخش الهی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف این نیست که مسلمانان در وظایف دینی خود دست روی دست گذاشته و در

۱- «... وَالتَّسْلِیمُ لِاَمْرِنا وَالوَرَعُ وَالتَّواضُعُ وَاِنتِظارُ قائِمِنا ...»، محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۲، ص۲۳، ح۱۳.

۲- احمد بن محمد بن خالد برقی، ال محاسن، ج ۱، ص۱۷۳؛ محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۵۲، ص۱۲۵.

آنچه بر آن ها واجب است، مانند یاری حقّ، زنده کردن قوانین و دستورهای دینی، جهاد و امر به معروف و نهی از منکر فروگذاری کنند و به این امید که قائم آل محمد عجل الله تعالی فرجه الشریف بیاید و کارها را درست کند، از آن ها دست بردارند. هر مسلمان، موظف است خود را به انجام دستورهای اسلام مکلف بداند؛ برای شناسایی دین از راه صحیح، از هیچ کوششی فروگذاری نکند و به توانایی خود از امر به معروف و نهی از منکر دست نکشد؛ همچنان که پیامبر بزرگوار صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «همه شما رهبر یکدیگر و در راه اصلاح هم مسئول هستید.» (۱)

بر این اساس، یک مسلمان نمی تواند به دلیل انتظار به ظهور مهدی مصلح، از وظایف مسلّم و قطعی خود دست بکشد یا کوتاه بیاید؛ چه، انتظار به ظهور، نه اسقاط تکلیف می کند و نه مجوز تأخیر انداختن عمل را می دهد. سستی در وظایف دین و بی تفاوتی به آن به هیچ وجه جایز نیست.(۲)

۲. انتظار نادرست و ویرانگر

انتظار ویرانگر، فلج کننده و باز دارنده که در واقع نوعی اباحی گری است، همواره مورد مذمت و سرزنش بزرگان دین قرار گرفته است و این بزرگان پیروان مکتب اهل بیت را از آن پرهیز داده اند.

علامه مطهری در این باره می نویسد:

برداشتِ قشری از مردم از مهدویّت و قیام و انقلاب مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف این است که صرفاً ماهیت انفجاری دارد؛ فقط و فقط از گسترش و اشاعه و رواج ظلم ها، تبعیض ها، اختناق ها، حق کشی ها و تباهی ها ناشی می شود؛ نوعی سامان یافتن است که معلول پریشان شدن است. آن گاه که صلاح به نقطه صفر برسد، حق و حقیقت هیچ طرفداری نداشته باشد، باطل، یکه تازِ میدان گردد و جز نیروی باطل نیرویی حکومت نکند و فرد صالحی در جهان یافت نشود، این انفجار رخ می دهد و دست غیب برای نجات حقیقت ـــ نه اهل حقیقت؛ زیرا حقیقت، طرفداری ندارد ـــ از آستین بیرون می آید؛ بنابراین هر اصلاحی محکوم است؛ زیرا هر

۱- «کلُّکمْ رَاعٍ وَ کلُّکمْ مسؤول عَنْ رَعِیَّتِهِ»، صحیح مسلم، ج۳، ص۲۰؛ صحیح بخاری، ج۲، ص۱۸؛ محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج۷۲، ص۳۸.

۲- محمّدرضا مظفر، عقاید الامامیه، ترجمه: علی رضا مسجدجامعی، ص۱۱۸.

اصلاح یک نقطه روشن است؛ تا در صحنه اجتماع، نقطه روشنی هست، دست غیب ظاهر نمی شود. بر عکس، هر گناه و هر فساد، هر ستم و هر تبعیض و هر حق کشی و هر پلیدی ای به حکم این که مقدمه صلاح کلی است و انفجار را قریب الوقوع می کند رواست؛ زیرا (هدف ها وسیله های نامشروع را مشروع می کنند)؛ پس بهترین کمک به تسریع در ظهور و بهترین شکل انتظار، ترویج و اشاعه فساد است... .

این نوع برداشت از ظهور و قیام مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف و این نوع انتظار فرج که به نوعی تعطیل در حدود و مقررات اسلامی منجـــر می شود و نـــوعی اباحی گری باید شمرده شود، به هیچ وجه با موازین اسلامی و قرآنی وفق نمی دهد.(۱)

بنیانگذار نظام اسلامی ایران، در بیاناتی ارزشمند پس از بیان برداشت های نادرست از انتظار، کسانی را که چنین تصوراتی دارند، به شدت سرزنش کرده است.(۲)

بنابراین، منتظر راستین، برای چنان برنامه مهمی، هرگز نمی تواند نقش تماشاگر را داشته باشد؛ بلکه باید از هم اکنون به طور حتم در صف یاران آن حضرت قرار گیرد؛ چرا که ایمان به نتایج و عاقبت این تحوّل بزرگ، هرگز به او اجازه نمی دهد در صف مخالفان باشد و قرار گرفتن در صف موافقان نیز محتاج داشتن «اعمال پاک» و «روحی پاک تر» و برخورداری از «شهامت» و «آگاهی» کافی است.

آثار انتظار

در انتظار و امید به آینده ای روشن و رشدآفرین است که، بسیاری از نیازهای روحی و جسمی انسان ها پاسخ داده می شود. آدمی در پرتو انتظار و امید، رنج ها و گرفتاری ها را تحمل می کند و با کشتی امید و آرزو در دریای پرتلاطم و طوفان زای زندگی، به سلامت به سیر خود ادامه می دهد.

اگر کسی به راستی به همه شرایط انتظار، پای بند باشد و بایسته های آن را انجام دهد، آثاری تربیتی برای وی در پی خواهد داشت که برخی چنین است:

۱. گسترش امیدهای راستین

روشن است که انسان برای گذران

۱- مرتضی مطهری، قیام و انقلاب مهدی علیه السلام، ص۵۴ (با تصرّف).

۲- امام خمینی، صحیفه نور، ج۲۱ (۱۴ فروردین ۱۳۶۷ش).

زنـدگی و پـذیرش دشواری های آن، نیازمنـد انگیزه ای نیرومنـد است که در پدیـده ای با نام «امیـد به آینـده» تجلی می یابد؛ آینـده ای که به مراتب، عالی تر، زیباتر و بهتر از امروز باشـد. این مسأله ـ به ویژه برای جوانان ـ دارای اهمیّت بیشتری است؛ زیرا آنان می توانند در پرتو امید به فردایی بهتر به نیروی فراوان خود، جهت و معنا بخشند.

۲. پویایی و نشاط

زنـدگی انسـان، آن زمـان قابـل توجیه است که آثار حرکت، پویایی و شادابی در تمام زوایای آن به چشم خورد. آن گاه که انسان، به وضعیت موجود راضی نیست و در صدد ایجاد شرایطی بهتر است، همانا در انتظار به سر می برد.

این اثر ارزنده در جوامع شـیعی به روشـنی تمام دیــــده می شود؛ به گونه ای که آن را از دیگر جوامع به روشـنی تمــــام، متمایز و برجــــسته ساخته است.

۳. وحدت و هم گرایی

انتظـار ـ افزون بر آثـار فردی ـ دارای آثـار اجتماعی فراوانی نیز است که از مهم ترین آن ها می توان به وحـدت، انسـجام و همدلی بین منتظران اشاره کرد. این همدلی، به سبب توجه به هدف مشترکی است که در مسأله انتظار به روشنی تمام در چشم انداز آن، قابل دیدن است.

امروزه ثابت شـده است افرادی که در پی هـدفی مشترک هسـتند، از عملکردی مشابه برخوردارنـد؛ به گونه ای که هم گرایی در آن ها در مقایسه با جوامع دیگر، بسـیار است. در جامعه شیعی، انتظار ظهور مردی از سلاله پاک رسول گرامی اسلام عجل الله تعالی فرجه الشریف باعث شده است همه پیروان این آرمان مقدس، از همدلی بسیار خوبی برخوردار باشند.

۴. احساس حضور

یکی دیگر از آثـار غیر قابل تردیـد در انتظار راستین، احساس حضور در محضـر آن امام غایب از سویی و احساس حضور آن امام غایب در زنـدگی از سوی دیگر است. یک منتظر راستین، همواره بر این باور است که همه کارهای او در نگرگاه آن امام پنهـان است و این خود در اصـلاح رفتـار وی بسـیار مؤثر است. این مهم، نه فقـط به اصـلاح فرد منجر می شود که رفته رفته به اصلاح و سلامت اخلاقی جامعه می انجامد که خود در زمینه سازی ظهور، نقشی بس مهم و انکار ناپذیر خواهد داشت.

۵. آمادگی همه جانبه

انتظار مصلح جهانی به طور قطع، به معنای آماده باش کامل فکری، اخلاقی، مادی و معنوی برای اصلاح همه جهان است. اصلاح تمام روی زمین و پایان دادن به همه ظلم ها و نابسامانی ها، شوخی نیست و نمی تواند کار ساده ای باشد. آماده باش برای چنین هدف بزرگی، باید متناسب با آن باشد؛ یعنی باید به گستردگی و ژرفای آن باشد.

۶. مراقبت اجتماعی

منتظران راستین وظیفه دارند مراقب حال یک دیگر نیز باشند و علاوه بر اصلاح خویش، در اصلاح دیگران نیز بکوشند؛ زیرا برنامه عظیم و سنگینی که منتظر آنند، یک برنامه فردی نیست.

نیز ن.ک: منتظر، زمینه سازان ظهور، یاران حضرت مهدی علیه السلام .

انتقام

عقوبت به قصد تشفی دل

انتقام(۱)، گاه به انسان نسبت داده می شود و گاه به خداوند. تفاوت این دو در این است که انتقام های بشری بیشتر در پی زیانی است که فرد بر اثر ناتوانی از ناحیه دشمن دیده و بدین وسیله می خواهد ناکامی و شکست خود را جبران کند؛ ازاین رو گاه ضمن گرفتن انتقام، از حدّ میانه روی بیرون رفته، مرتکب کار ناروا و خلاف حق می شود؛ اما انتقام الهی بر اثر آسیب دیدن خداوند یا برای تشفی خاطر نیست، زیرا خداوند آسیب پذیر نیست و تشفی خاطر در او راه ندارد، بلکه انتقام او به معنای کیفر دادن گناهکاران براساس حق و عدالت است.

انتقام بشری نیز به فردی و اجتماعی تقسیم می شود. انتقام فردی، بیشتر برخاسته از احساس و غایت آن تشفی خاطر است؛ اما انتقام اجتماعی که در قالب قصاص و مجازات صورت می گیرد، و بیشتر مبتنی بر عقل است و هدف آن، حفظ نظامِ اصلاح و تربیت افراد جامعه و بستن راه های ناامنی در اجتماع است. این نوع انتقام، بیشتر

۱- برگرفته از: دایره المعارف قرآن کریم، مدخل انتقام، محمدابوطالبی.

در قلمرو وظایف حکومت است.

اقسام انتقام

حس انتقام جویی یک اصل حیاتی است که خداوند آن را در وجود همه انسان ها و حتی برخی حیوانات به

ودیعه نهاده است؛ لیکن بهره وری از این حس خدادادی به تناسب مورد و کیفیت و مقدار استفاده از آن دارای احکام و وجوه گوناگونی است که می توان آن را به انتقام پسندیده، مباح و ناپسند تقسیم کرد.

۱. انتقام پسندیده و لازم

اسلام، با هرگونه ظلم و تعدی، به فرد یا جامعه مخالف است؛ ازاین رو مقابله با ستمگران و گرفتن حق مظلومان را امری ممدوح و گاه واجب می شمارد. قرآن کریم در آیات ۱۴و ۱۵ سوره توبه، به مسلمانان فرمان می دهد با کافران و مشرکان نبرد کنند، تا ضمن رفع شرک و کفر از روی زمی___ن، خش___م م___ؤم___نان ستمدیده فرو نشسته و دل های آنان تشفی یابد. شاید پسندیده بودن و وجوب انتقام در این موارد بدان سبب باشد که اگر از ستمگران انتقام گرفته نشود. موجب گستاخی آنان و پایمالی حقوق دیگران شده و فساد و ناامنی در جامعه گسترش می یابد.

۲. انتقام مُجاز

اگر ستم و تجاوز متوجه شخص انسان شده باشد و انتقام گرفتن او پیامدی برای دیگران نداشته باشد، این کار، جایز و روا خواهد بود؛ بدین معنا که انسان در این گونه موارد، بین گرفتن انتقام از ظالم یا عفو او مخیّر است. البته گرفتن انتقام به طور مطلق و در همه موارد روا نیست؛ بلکه در مواردی جایز است که اسلام آن را روا دانسته باشد.

۳. انتقام مذموم و ناروا

انتقام، اگر برخاسته از تعصب های جاهلانه، دشمنی های نابجا و همراه تجاوز و تعدی باشد، ناروا و ناپسند است؛ زیرا در این انتقام ها نه فقط حقی ب___ه دست نی___امده و ظلمی برطرف نمی گردد، بلکه خود موجب پای مالی حقوق دیگران و منشأ ظلم و فساد خواهد گشت. انتقامی که در روایات و کتب اخلاقی از رذایل اخلاقی شمرده شده است و مؤمنان از آن نهی شده اند، چنین انتقامی است.

از روایات فراوانی استفاده می شود حضرت مهدی علیه السلام هنگام قیام جهانی خود، از ستمگرانی که به خاندان او و

بشریت ستم کردند، انتقام خواهد گرفت؛ چه آنان که حقوق پدران او را غصب کردند و مردم را از بهره مندی از این چراغ های هدایت محروم ساختند، و چه آنان که به فرودستان در طول تاریخ ستم کردند؛ بدین سبب است که یکی از لقب های آن حضرت، منتقم است.

رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم در حدیث معراج، پس از بیان دیدن نور پیشوایان معصوم علیهم السلام و آخرین جانشین خود میان آن ها، فرمود: ...عرض کردم: «پروردگارا! اینان چه کسانی هستند؟» فرمود: «ایشان پیشوایانند و این قائم است؛ همو که حلال مرا حلال می کند و حرام مرا را حرام می سازد و از دشمنان من انتقام می گیرد...»(۱).

البته تفاوتی نمی کند خداوند به دست او از دشمنانش انتقام بگیرد یا این که خود حضرت از دشمنان خود و خاندانش انتقام بگیرد.

نیز ن.ک: منتقم، قیام.

انجمن حجتیه

از گروه های فعّال معاصر در حوزه مهدویت با دیدگاه های ویژه

یکی از گروه هایی که در بیش از نیم قرن گذشته در بحث های مهدویت به نوعی در کانون توجه بوده اند انجمن حجتیه است. سابقه شکل گیری این گروه به جریان های دهه ۱۳۲۰ ش تا میانه های دهه ۳۰ در جامعه ایران بر می گردد. در این دوره، دو خطر عمده در حوزه دین پدید آمد:

نخست: حزب توده

این گروه، مرام مارکسیسم را میان جوانان نشر می داد و متدینان، ملی ها و رژیم پهلوی همه با آن درگیر بودند.

دوم: بهائیت

در این بخش، فقط متدینان روی آن حساسیّت داشتند و پس از شهریور ۱۳۲۰ش متوجه نفوذ آن، در دستگاه اداری پهلوی شده، به مبارزه با آن پرداختند. طبعاً از نگاه متدینان، خطر بهائیان نه فقط کمتر از حزب توده نبود، بلکه پس از سرکوبی حزب توده در سال های ۳۲_ ۳۶ جدّی تر هم شده

ص:۹۴

۱- «هَؤُلَاءِ الْأَئِمَّهُ وَ هَذَا الْقَائِمُ الَّذِی یُحِلُّ حَلَالِی وَ یُحَرِّمُ حَرَامِی وَ بِهِ أَنْتَقِمُ مِنْ أَعْدَائِی ...»، نعمانی، الغیبه ؛ ص۹۳؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۲۵۲، ح۲.

بود.(۱)

برابر خطر دوم، عالمان و مراجع تقلید به مبارزاتی جدّی دست زدند.

از میانه دهه ۳۰ یک تشکل مذهبی

۱- رسول جعفریان، جریان ها و سازمان های مذهبی سیاسی ایران، ص۳۶۸.

ویژه با هـدف مبارزه با بهائیت تهران و سـپس دیگر شـهرها پدیـد آمد. انجمن خیریّه حجّتیه مهدویّه به سال۱۳۳۲ ش با تلاش شیخ محمود ذاکرزاده تولایی، معروف به شیخ محمود حلبی (۱۲۷۹ _ ۱۳۷۶ ش) با همکاری جمع زیادی از متدینان که تحت عنوان هیئت مدیره، امور انجمن را اداره می کردند، فعالیت خود را آغاز و تا آغاز پیروزی انقلاب اسلامی، به فعالیت فرهنگی بر ضـد این فرقه اشـتغال داشت و تلاـش می کرد افزون بر جمع آوری اطلاعـات، به تربیت نیرو برای مقابله با بهائیان و تبلیغات آنـان بـپردازد. از آن جـا که کـار عمـده آقـای حلبی پس از شـهریور بیست، کارهـای تبلیغی در قـالب منبر بود و در این کـار، مهارت و شهرت خاصی به دست آورده بود، همراه جمعی از فعالان مذهبی مشهد و نیز انجمن ها و هیأت های مذهبی، به طور منظم با بهائیان درگیر شدند.

اساسـنامه انجمن حاوی اصولی بود که چهار چوب فعالیّت آن را مشـخص می کرد: تبلیغ دین اسـلام و مذهب جعفری و دفاع علمی از آن، تشـکیل کنفرانس هـا و سـمینارهای علمی و دینی در نقـاط گونـاگون کشور بـا رعایت مقررات عمومی، چاپ و پخش جزوات و نشـریه هـای علمی و دینی با رعایت مقررات مطبوعاتی کشور، تأسـیس کلاس های تعلیم و تـدریس اخلاق و معـارف اسـلامی بـا رعـایت مقررات عمومی، ایجـاد کتابخانه و قرائتخانه و اماکن ورزشـی با رعایت قوانین مربوطه، انجام امور خیریه عمومی و مساعدت فرهنگی مؤسـسات اسـلامی و برقراری تماس با مجامع بین المللی با نظر مقامات ذی صلاحیت و ... در تبصـره دوم این اساس نامه تأکید شده بود که «انجمن به هیچ وجه در امور سیاسـی مداخله نخواهد داشت و نیز مسؤلیت هر نوع دخـالتی را که در زمینه هـای سیاسـی از طرف افراد منتسب به انجمن صورت گیرد، بر عهـده نخواهـد داشت.» این، همـان تبصره ای بود که انقلابیون پیش و پس از انقلاب، از آن ناراحت بودند.

انجمن در هر شـهری، دفـتری داشت که تحت عنوان بیت (بیت امـام زمـان عجـل الله تعـالی فرجه الشـریف) شـناخته می شـد. ای___ن بیت، مسؤلی داشت و زیر نظر وی سه گروه تـدریس، تحقیـق و ارش___اد فعـالیت می کردنـد. گ___روه نخست به آموزش نیروها در سه مرحله ابتـدائی، متوسط و عالی می پرداختند. گروه دوم در پی یافتن افرادی از مسـلمانان بودند که تحت تأثیر

بهائی ها، به این آیین گرویده بودند و گروه سوم، کار ارشاد این افراد را با شیوه های خاصّ خود دنبال می کردند. سخنرانی های عمومی نیز در محافلی که بیشتر منازل بود، برگزار شده و از سخنرانان معروف استفاده می شـــد. بـــه طور معمول، در سال روز تولد امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف نیز جشن هایی برگزار می شد. بیشتر افرادی که از بهائیت بر می گشتند، توبه نامه و تبرانامه ای می نوشتند که متن بسیاری از آن ها در یک مجموعه، در کتابخانه آستان قـــدس نگهداری می شود. این جلسات بیشتر توسط سخنرانانی اداره می شد که خود انجمن تربیت کرده بود. نکته قابل توجه آن که این افراد غیر روحـــانی بودند. انجمن در ایـــن باره استدلال های ویژه خود را داشت. این نیروها از مدارس برگزیده می شدند و در این میان مدرسه علوی جایگاه خاص خود را داشت. این مدرسه به همان اندازه که خاستگاه بسیاری از نیروهای مذهبی بود که در انقلاب اسلامی فعالانه شرکت کردند، فرصتی برای انجمن بود تا از میان آنان کسانی را برای کارهای فکری و تبلیغی خود گزینش کند.(۱)

ایـــن انجمن پیش از انقلاب، با فرستادن نامه هایی برای برخی مراجع و بزرگان از جمله رهبر فقید انقلاب که در آن اهمیت مبارزه با بهائیت را گوشزد کرده، فعالیت های خود را در این زمینه شرح می دادند، تأییدیه هایی برای خود می گرفتند که امروزه نیز بدان ها استناد می کنند.

افکار و عقاید انجمن حجتیه

۱. بهائیت، دشمن اصلی

همواره مؤسس انجمن تأکید می کرد: امروز امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف از کسی جز این خدمت را نمی پذیرد و چیزی جز این انتظار ندارد. به خدا قسم! امروز تکلیف شرعی و دینی همه ما آن است که با بهائیت مبارزه کنیم.(۲)

۲. جدایی دین از سیاست

در تبصره ۲ از ماده دوم اساسنامه انجمن، تصریح شده است: انجمن به هیچ وجه در امور سیاسی مداخله نخواهد کرد و مسئولیت هر نوع دخالتی را که در زمینه های سیاسی از طرف افراد منتسب به انجمن صورت گیرد، به

۱- رسول جعفریان، جریان ها و سازمان های مذهبی سیاسی ایران، ص۳۷۳.

۲- نشریه «چشم انداز ایران»، سال اول، ش ۲.

عهده نخواهد گرفت.(۱)

بر این اساس چنانچه فردی از اعضای انجمن به طرف مسائل سیاسی کشیده می شد، بی درنگ عذر او را می خواستند. به زعم آنان اسلام یگانه دین عبادت است و دخالت در سیاست، زیبنده پیشوایان دینی نیست.(۲)

۳. ناموفق بودن قیام های پیش از ظهور

آنان با استفاده از برخی روایات، صاحب پرچم های قیام پیش از ظهور را گمراه می دانستند و تشکیل حکومت و بسط عدل را در جهت انسداد باب مهدویّت می شمردند.(۳)

در ۱۵ خـــرداد ۱۳۴۲، کـــه قیـــام خونینی آغاز گشت و حاصل آن، هزاران شهید بود، رهبر انجمن، با اعتراض شدید، امام را مورد مؤاخذه قرار می دهد کـــه چـــه کسی مسئول ایـــن همه خون های به هدر رفته است؟ وی طی یک سخنرانی در مدرسه مروی، امام را مسئول ریختن خون جوانان در ۱۵ خرداد دانست.(۴)

۴. بی معنا بودن جهاد در دوران غیبت

شیخ حلبی در این باره می گوید: [شیعه می گوید:] در عصر غیبت امام زمان علیه السلام جهاد نیست. چرا؟ چون حاکم اسلامی که باید معصوم باشد، مصداق پیدا نکرده است. وظیفه داریم فقط دین خود را حفظ کنیم. تکالیف شرعی مان را انجام دهیم و به شبهات منکران پاسخ دهیم و دیگر هیچ.(۵)

ناگفته نماند برخی از آنچه در دهه های اخیر به انجمن یاد شده نسبت داده می شود و در مواردی برای مقابله با آن ها بدان استناد می شود، به هیچ وجه به همه افراد در همه رده ها قابل انطباق نیست. اگرچه برخی باورها و نسبت ها به برخی عوام از این گروه درست می نماید، به تحصیل کردگان و فرهیختگان از این مجموعه نسبت های

۱- برخی بر این باورند که این سیاست برای نفوذ در برخی دستگاه ها از جمله ارتش جهت مقابله با بهایی ها بود. و اگر چنانچه به این جدایی تظاهر نمی کردند بی درنگ از همه فعالیت ها محروم می شدند.

۲- روزنامه کیهان، ۱۰ شهریور ۱۳۸۱، ص ۲.

۳- ر.ک: روزنامه کیهان، ۱۰ شهریور ۱۳۸۱، ص ۲.

۴- سید ضیاء الدین علیا نسب، جریان شناسی انجمن حجتیه، ص ۲۴، به نقل از روزنامه صبح آزادگان، ۲۷/۱۱/۱۳۶۰، قسمت سوم مصاحبه با مهندس طیّب.

۵- نشریه «پگاه»، ش ۷۱، ۴ آبان ۱۳۸۱.

نادرستی است. چنان چه برخی نسبت ها از جمله باور آن ها به انجام فساد و گناه برای نزدیک کردن ظهور، محل تأمل است. و کسی نیز به روشنی ادعا نکرده که این مجموعه، مردم را به فساد و ستم سفارش کرده اند. سخنرانی های موجود از مؤسس انجمن گواه بر این مدعاست.

انجمن حجتیه و انقلاب اسلامی

از دیدگاه های کلّی این گروه که به برخی از آن ها اشاره شد، به خوبی به دست می آید کسانی که بر آن مبانی پافشاری داشتند، هرگز با انقلاب اسلامی رابطه ای برقرار نکردند؛ چه این که این قیام شیعی را بر خلاف دیدگاه خود می دانستند. یکی از تئوری پردازان و مؤثران در شکل گیری انقلاب شکوهمند اسلامی در این باره می گوید: آنان مبارزه را ممنوع کرده و معتقد بودند این مبارزه به جایی نمی رسد. مسئولان انجمن اعلام کردند: هر کس مایل به شرکت در فعالیت های سیاسی و تظاهرات باشد، باید از انجمن کناره گیری کند. در این ایام، بسیاری از اعضا که عمدتاً مقلد امام خمینی؛ بودند، افزون بر شرکت در فعالیت های ضد رژیم، برخوردهای فکری با انجمن را آغاز کردند و برخی با عنوان سازمان «عباد صالح» انشعاب یافتند.(۱)

آیت الله خزعلی در این باره می گوید:

چون مسأله بهائیت امری خیلی مهم برای مسلمین بود آن ها (انجمن) سعی کردند در انقلاب شرکت نکرده و به این مهم نپردازند؛ چون فکر نمی کردند انقلاب پیروز شود. اجازه فعالیت به افراد انجمن داده نمی شد و علت آن هم این بود که افراد اگر بخواهند کار سیاسی بکنند، سازماندهی انجمن پاشیده شده و نمی تواند دیگر با بهائیت مبارزه کند.(۲)

بنابراین نیروهای تربیت شده در انجمن در سطوح گوناگون، پس از انقلاب به سه دسته تقسیم شدند:

برخی مانند آقای پرورش، دکتر صادقی استاد دانشگاه الهیات مشهد، عبد الکریمی استاد دانشگاه مشهد، مهندس مصحف و بسیاری دیگر به انقلاب پیوستند. از میان اینان، جوانانی نیز بودند که دست کم چند سالی انجمن را تجربه کرده و به صف انقلابیون پیوسته بودند. برخی مانند

۱- جریان شناسی انجمن حجتیه، به نقل از: علی اکبر هاشمی رفسنجانی: روزنامه عروه الوثقی، ۲۲مهرماه۱۳۶۱.
۲- جریان شناسی انجمن حجتیه، به نقل از: علی اکبر هاشمی رفسنجانی: روزنامه عروه الوثقی، ص۲۴، به نقل از: در شناخت حزب قاعدین، ص۵۸.

آقای طیّب که مسئولیت برگزاری مراسم سخنرانی ها را در تهران بر عهـده داشت، نه فقط به انقلابیون پیوست، بلکه به نوعی برابر انجمن هم قرار گرفتند.

دسته دوم در برابر انقلاب بی تفاوت ماندنـد. و دسته سوم، به انتقاد از آن پرداخته به صف مـخـــالفان _ از نوع دینـدار _ پیوستند.

انجمن، چنـد ماه پیش از انقلاب، یعنی در شـهریور ۵۷ مواضع خود را در ارتبـاط بـا سیاست تغییر داده، شروع به همراهی با انقلاب کرد. پس از انقلاب از سوی برخی از رهبران انقلابی، انجمن به عنـوان یـک عنصر خطرنـاک معرفی شـده و برای جلوگیری از نفـوذ آن در مراکز، تبلیغـات گسـتردهی بر ضـد آنـان آغـاز شـد. ایـن اعتراضـات که غالباً در پـــوشـــش دفـــاع از انقـــلاب صـــورت می گـــرفت، بـــه مـــرور به حـذف شـمار زیـــادی از چهره هـای مـذهبی بـــا سابقه منجـــر شـد. طبعـــاً بـــرخی از سوابق برخوردهـای منفی رهبران انجمن بـا جریـان انقلاب به عنوان یک تجربه برای موضع گیری بر ضـد آنان مورد استفاده قرار گرفت؛ برای نمونه امام خمینی که روزگاری آقای حلبی را تأیید می کرد، در سال های پیش از انقلاب به تدریج به حرکت انجمن بدبین شده و حمایت خود را قطع کرد.(۱)

بـا ایـن همـه، جهـت گیری انجمن پس از انقلاب به تدریـج به سـمت هـواداری از آن پیش می رفت. آقـای حلـبی از مشـهد کاندیدای مجلس خبرگان قانون اساسـی شد و ۳۰۷۳۷۴ رأی آورد؛ اما برگزیده نشد. نوع هواداری انجمن از نشـریّه انتظار که انجمن پس از پیروزی انقلاب آن را انتشـار می داد، به دست می آمـد؛ امـا مـخـــالفت بـا آن، در سال شـصت اوج گرفت و برخی از جریـان هـای افراطی درون انقلاب، به ویژه نیروهای سازمان مجاهـدین انقلاب با هر نیّتی که بود، درست در وقتی که امکـان بهره گیری از بیشتر از نیروهـای مـذهبی می رفت، یـک جبهه داخلی بر ضـد نیروهـای متهم به وابستگـــی بـــه انجـــمن گـــشوده و دشواری هایی را پدید آوردند.

برخی از این نیروهای چپ افراطی که آن زمان در محور این فعالیت قرار داشـتند، بعـدها به فرو غلطیـدن به دامن تفریط از آن اقدام ها اظهار پشیمانی کردند؛ از آن جمله انتشار کتابی با عنوان «در شناخت حزب

۱- رسول جعفریان، جریان ها و سازمان های مذهبی سیاسی ایران، ص۳۷۴.

قاعـدین» از «عماد الدین باقی» در سال۱۳۶۲ بود که ضـربه سـختی بر انجمن وارد کرد. این کتاب پیش از آن به صورت بخش بخش در روزنامه اطلاعات به چاپ رسید، زمانی که کتاب در تیراژ بالغ بر هشتاد و هشت هزار نسخه به چاپ رسید، ضربه ای سهمگین بر انجمن وارد آمد. پس از اشاره غیر مستقیم رهبر انقلاب به انجمن که بدون تصریح به اسم انجمن صورت گرفته و ضمن آن از ایشان خواسته شده بود اعوجاجات خود را کنار بگذارند، انجمن در سال ۱۳۶۲ش، به طور رسمی تعطیلی خود را اعلام کرده و ضمن آن توضیح داد که چون خود را مصداق سخنان رهبر انقلاب نمی داند انجمن را تعطیل می کند.

انجمن در شوال۱۴۰۳ ق ضمن بیانیه ای با اعلام این مطلب افزود:

بر اساس عقیـده دینی و تکلیـف شـرعی خود، تبعیت از مقـام معظم رهـبری و مرجعیت و حفـظ وحـدت و یکپـارچگی امت و رعـایت مصالـح عـالیه مملکت و ممـانعت از سوء اسـتفاده دسـتگاه های تبلیغاتی بیگانه و دفع غرض ورزی دشـمنان اسلام ... اعلام می داریـم کـه از این تاریـخ، تمـام جلسـات انجمن تعطیـل می باشـد و هیـچ کس مجـاز نیست تحت عنـوان این انجمن کوچک ترین فعالیتی کند.(۱)

به نظر می رسـد انجمـن بـه جز کـ_اره___ای تبلیغی و برگـ___زاری بـ___رخی جلسـات ضـد کمونیسـتی و مارکسیستی، بـ___ه نقد جـ___دّی عقاید بهـ___ایی هم می پرداخت؛ گر چه این مسأله ممکن بود در قالب کمک به دیگر نویسندگان باشد که نمونه آن آقای محمّد باقر نجفی در کتاب بهائیان است که از آقای حلبی به دلیل در اختیار نهادن برخی اسـناد تشکر کرده است. همین طور خود آقای حلبی هم گویا به نقد «ایقان» مشـغول بوده و مرحوم محیط طباطبایی در مقاله ای گفته است: آقای حاجی شیخ محمود حلبی ... ۱۵۴ غلـط ادبی از متن ایقان بیرون آورده و در کتاب پژوهش جامع در باره ایقان تألیف خود به تفصیل یاد کرده است.(۲) یـادآوری آن لازم است که طبعاً در این سال ها مبارزه با بهائیت منحصـر به انجمن حجّتیه نبود. در اطلاعیه هایی که گاه از

۱- روزنامه «اطلاعات»، ۲۲ تیر ماه ۱۳۶۲ش.

۲- ر.ک: مجله «گوهر»، سال ششم، شماره ۶۱، فروردین ۱۳۵۷ش.

سوی مراجع انتشار می یافت، با نفوذ اقتصادی بهائیان مبارزه می شد.

در سال های پس از انقلاب همچنان موضوع انجمن حجّتیه مطرح بوده و تا کنون که نزدیک به ۲۴ سال از انقلاب می گذرد، هر از چندی، برخی جناح ها باز هم از نفوذ انجمن حجّتیه سخن می گویند.(۱)

نیز ن.ک: بهائیت، انتظار.

انطاکیه

محل بیرون آوردن تورات و انجیل واقعی از آن در عصر ظهور

شهری در روم باستان بوده که به دست یونانیان در سال ۳۰۰ پیش از میلاد مسیح علیه السلام بنا شده و هم اکنون جزو قلمرو کشور ترکیه است. این شهر، در روزگار قدیم از جهت ثروت، علم و تجارت، یکی از سه شهر بزرگ کشور روم محسوب می شد.(۲) که دارای موقعیتی سرسبز، نهرهای آب خوش گوار و مرکز تجارت آسیای غربی و نزد یونانیان به انطاکیه زیبا و ملکه شرق مشهور بود. نصارا از شهر انطاکیه با وصف شهر خدا، شهر شاهی و مادر شهرها یاد می کردند؛ زیرا نخستین شهری بود که اهل آن همگی به حضرت مسیح علیه السلام و به دین نصارا گرویدند. پولس و برنابا آن جا به تبلیغ اشتغال داشتند. شهر انطاکیه پیش از اسلام، محل درگیری بین قوم ها و پیروان ادیان یهود، نصارا و بت پرستان بوده است.(۳)

این شهر، افزون بر آن که در پاره ای از آیات مورد اشاره قرار گرفته، در برخی روایات ــ به ویژه در روایات مهدویت ــ بدان توجه شده است. شاید ذکر «انطاکیه» در روایات مهدویّت، وجود رابطه تنگاتنگ بین حضرت مهدی علیه السلام و مسیح علیه السلام است.

در روایات مربوط به حضرت مهدی علیه السلام، آن محل، سرزمینی معرفی شده است که حضرت مهدی علیه السلام پس از ظهور، از غاری در آن سرزمین، تورات و انجیل را بیرون می آورد و با یهود و

۱- رسول جعفریان، جریان ها و سازمان های مذهبی سیاسی ایران، ص۳۷۷ــ ۳۷۸.

۲- ر.ک: یاقوت حموی، معجم البلدان،ج۱، ص۱۸۲و ص۲۶۶.

۳- جمعی از نویسندگان، دایره المعارف قرآن کریم، واژه انطاکیه، محمد مهدی خراسانی.

نصارا با آن استدلال می کند.(۱) پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «تورات و انجیل را از سرزمینی که انطاکیه نامیده می شود، بیرون می آورد.»(۲)

و به وسیله آن کتاب ها، با مسیحیان و یهودیان به استدلال می پردازد و سرانجام، بسیاری از آن ها اسلام می آورند.(۳)

نیز ن.ک: دین در عصر ظهور، موعود مسیحیت، موعود یهودیت.

اوتاد

از یاران برجسته حضرت مهدی علیه السلام

از آن جا که «اوتاد» جمع «وَتَد» به معنای میخ است، به نظر می رسد این گروه، از مردان بسیار خالص و دلاور هستند که همچون کوه استوار، در خدمت به آن حضرت به سر می برند.(۴) از روایات استفاده می شود که «اَوْتاد» سی تن از یاران خاصّ حضرت مهدی علیه السلام هستند که همواره در خدمت آن حضرت به سر می برند. هر یک از آنان که از دنیا بروند، فرد شایسته دیگری جانشین او می شود. امام صادق علیه السلام و امام باقر علیه السلام فرمودند:

به ناگزیر، برای صاحب این امر، غیبتی است و به ناگزیر در غیبت او کناره گیری است. و نیکو جایگاهی است مدینه. و با وجود سی نفر ملازم هیچ گونه وحشتی نخواهد بود.(۵)

نیز ن.ک: غیبت، فرید، وحید، یاران حضرت مهدی علیه السلام .

۱- مقدسی شافعی، عقد الدرر، ص۳۹؛ عبدالرزاق، المصنف، ج۱۱، ح۲۰۷۷۲.

۲- شیخ صدوق، علل الشرایع، ج۱، ص۱۶۱، ح۳؛ محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج۵۱، ص۲۵.

۳- «... یَسْتَخْرِجُ التَّوْرَاةَ وَ سَائِرَ کتُبِ اللَّهِ مِنْ غَارٍ بِأَنْطَاکیَهَ فَیَحْکمُ بَیْنَ أَهْلِ التَّوْرَاهِ بِالتَّوْرَاهِ وَ بَیْنَ أَهْلِ الْإِنْجِیلِ بِالْإِنْجِیلِ وَ بَیْنَ أَهْلِ الزَّبُورِ بِالزَّبُور ...»، ر.ك: نعمانی، الغیبه، ص۲۳۷، ح۲۶.

۴- ر.ك: محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۵۳، ص۳۰۰.

۵- «لَا بُدَّ لِصَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ مِنْ غَیْبَهٍ وَ لَا بُدَّ لَهُ فِی غَیْبَتِهِ مِنْ عُزْلَهٍ وَ نِعْمَ الْمَنْزِلُ طَیْبَهُ وَ مَا بِثَلَاثِینَ مِنْ وَحْشَهٍ»، محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۳۴۰، روایت۱۶؛ شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۱۶۲؛ نعمانی، الغیبه، ص۱۸۸، ح۴۱

اهل سنت و مهدی موعود

مهدویت در نگاه روایات و باورهای اهل سنت

اندیشه ظهور مهدی موعود _ بر خلاف پندار برخی _ نه فقط ویژه شیعه نیست؛ بلکه بخش مهمّی از

باورهای اسلامی به شمار می آید، که بر پایه بشارت های پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم، میان همه گروه ها و مذاهب اسلامی شکل گرفته است. در حوزه اعتقادات اسلامی، کمتر موضوعی را می‌توان یافت که تا این اندازه به آن اهمیت داده شده باشد، از این رو در اصل اعتقاد به ظهور مهدی موعود، نوعی اتفاق نظر و وحدت فکر، شکل گرفته است.

در مراجعه به منابع اهل سنت به روشنی به دست می آید در بسیاری از آن ها _ با وجود برخی تحریفاتی که بویژه در دهه های اخیر در روایات مربوط به اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در این منابع صورت گرفته است _ احادیث مربوط به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، در کانون توجه قرار گرفته است؛ به گونه ای که در بیشتر این کتاب ها، از اوصاف و زندگی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، نشانه‌های ظهور، محل ظهور و بیعت، شمار یاران و دیگر موضوعات سخن به میان آمده است. این بدان گونه است که برخی از کسانی که به نوعی در بحث های مهدویت تردید کرده اند، درباره اساس آن، چنین گفته اند:

مشهور میان مسلمانان در طول تاریخ، این است که در آخرالزمان، مردی از اهل بیت علیهم السلام ظهور کرده، عدالت را آشکار می‌کند. مسلمانان از او پیروی می کنند و او بر کشورهای اسلامی چیره می‌شود. نام او مهدی است.(۱)

البته عده کم شماری، از پذیرفتن اصل «مهدویّت» سر باز زده، با دلایلی سست و واهی، به انکار آن پرداخته و آن را فکری شیعی معرفی کرده اند.

افزون بر روایات فراوانی که در منابع اهل سنّت به صورت پراکنده به چشم می خورد، تدوین و نگارش کتاب های حدیثی ویژه حضرت مهدی علیه السلام، به وسیله دانشمندان اهل سنّت، نیز کتاب های مفصل تحلیلی، گویای جایگاه والای «مهدویّت» نزد آنان است؛ از این رو منابع روایی اهل سنت را

ص:۱۰۴

۱- ر.ک: عبد الرحمن ابن خلدون، مقدمه العبر، ص۲۴۵.

می توان به دو دسته تقسیم کرد:

نخست. کتاب های عمومی

در این منابع روایات مربوط به مهدویت و حضرت مهدی علیه السلام در کنار دیگر روایات ذکر شده است.

برخی از این کتاب ها عبارتند از:

_ المصنف، اثر ابوبکر عبد الرزاق بن همام صنعانی (م۲۱۱ ق)

وی در این کتاب فصلی را با عنوان «باب المهدی» سامان داده و در آن بیش از ده حدیث نقل کرده است. وی پس از این باب، با عنوان باب «اشراط الساعه» به برخی موضوعات دیگر اشاره کرده است. این اثر، از نخستین کتاب های اهل سنّت است که احادیث مربوط به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را به شکلی منظم، گرد آورده است.

_ کتاب الفتن، اثر حافظ ابوعبد الله نعیم بن حماد المروزی (م ۲۲۹ ق)؛

وی در این کتاب، احادیث فراوانی درباره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، ویژگی‌ها و حوادث عصر او روایت کرده است.

_ المصنف فی الاحادیث و الآثار، اثر حافظ عبد الله بـــن محمد بـــن ابی شیبه کوفی (م۲۳۵ ق)؛

وی در فصل ۳۷ این کتاب، بخشی را با عنوان «الفتن» قرار داده است. در این بخش، احادیثی را در رابطه با حضرت مهدی و مباحث مربوط به او ذکر کرده است. از موضوعاتی که در این روایات مورد اشاره قرار گرفته است، می توان به ویژگی های نسبی و اخلاقی مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، مدت حکومت و عمر آن حضرت، شرایط پیش از ظهور، نشانه‌های ظهور و ویژگی‌های دوران ظهور ایشان اشاره کرد.

_ مسند، اثـــر احمد بـــن حنبـــل ابوعبدالله شیبانی (م۲۴۱ ق)

وی که از پیشوایان چهارگانه اهل سنّت است، در کتاب خود احادیث پرشماری درباره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف یاد کرده است.(۱) میان کتاب های نخستین حدیثی، مسند احمد بیشترین حدیث را در این موضوع ذکر کرده است.

_ سنن ابن ماجه، اثر محمّد بن یزید ابوعبدالله قزوینی

۱- این کتاب که از گسترده ترین جوامع حدیثی کهن اهل سنّت است، در چاپ جدید، در پنجاه مجلد به چاپ رسیده است.

(م۲۷۵ ق)

وی که از حدیث شناسان و محدثان معروف و زبردست اهل سنّت بوده و سنن وی در زمره صحاح ششگانه قرار گرفته است، در کتاب الفتن این مجموعه، بخشی را به بیان احادیث مهدی با عنوان «باب خروج المهدی» اختصاص داده است. نسب حضرت مهدی علیه السلام، شرایط پیش از ظهور، زمینه سازان ظهور، یاران وی، مدت حکومت او و سرانجام ویژگی های اقتصادی و اجتماعی حکومت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، از جمله موضوع___ات ای___ن روایات است. نکته قابل توجه این که در شش حدیث از مجموع هفت ح___دیث، به نام امام مهدی علیه السلام تصریح شده است.

ــ سنن ابو داود، اثر سلیمان بن اشعث ابو داود سجستانی (م۲۷۵ ق)

وی در این مجموعه بخشی را با عنوان «کتاب المهدی»(۱) به صورت مستقل ذکر کرده است.

برخی موضوعاتی که در روایات این مجموعه، مورد اشاره قرار گرفته است، عبارتند از: حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از اهل بیت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم است، ویژگی‌های نسبی وی، ویژگی های جسمی او، شرایط پیش از ظهور، حتمی بودن ظهور، اوضاع اجتماعی ــ اقتصادی عصر ظهور و سرانجام جهان پس از حضرت مهدی علیه السلام .

احادیث سنن ابو داود یکی از منابع قابل ملاحظه، در باره «مهدویّت» نزد اهل سنّت است.

ــ الجامع الصحیح، از صحاح ششگ_انه اه___ل سنّت، اث___ر محمّد ب___ن عیسی ابوعیسی تِرمَذی سلمی(م۲۷۹ق)

وی در فصل «ما جاء فی المهدی»، سه حدیث به نقل از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم آورده است. در دو حدیث اول، به نام حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف تصریحی نشده و صرفاً مسأل___ه منجی و حتمی ب_ودن حاکمیت شخصی از اهل بیت علیهم السلام و هم نام رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم بیان شده است. ترمذی در باره حدیث اول گفته است: «هذا حدیث حسن صحیح» و درباره حدیث سوم گفته است: «هذا حدیث حسن.»

هرچند در این مجموعه حدیثی، شمار حدیث های مربوط به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، بسیار اندک است، با توج___ه

۱- سلیمان ابن الاشعث، سنن ابی داود، ص۷۱۲.

بـــه اسناد خوب آن ها، ایـــن احادیث مهم و قابـــل تـــوجه دارای اطـــلاعات جـــامعی در بـاره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف می‌باشند.

ـ المستدرک علی الصحیحین؛ اثر محمد بن عبدالله، ابوعبد الله حاکم نیشابوری (م ۴۰۵ ق)

وی احادیث مربوط به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را در فصلی ویژه، در کتاب الفتن و الملاحم و در برخی قسمت‌های دیگر به صورت پراکنده ذکر کرده است. وی در این احادیث، به برخی موضوعات مربوط به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ـ اعم از نسب، ویژگی‌های جسمانی، شرایط پیش از ظهور، اصل ظهور و مسائل مختلف دیگر ـ پرداخته است.

ـ کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال، اثر علاء الدین علی المتقی بن حسام الدین هندی (م۹۷۵ ق)

این جامع حدیثی، از معروف ترین مجموعه های حدیثی موجود اهل سنّت است. نگارنده این اثر ـ که تألیفـــی مستقـــل دربـــاره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به نام البرهان فی علامات مهدی الآخر الزمان دارد ـ در مجموعه حدیثی کنزالعمال افزون بر روایات پراکنده،(۱) فصلی را با عنوان «خروج المهـــدی» گشـــوده و در آن ده‌ها حدیث را از منابع مختلف نقل کرده است. در این مجموعـــه، زوایـــای گوناگون مهدویّت، از جمله شرایط پیش از ظهور، یاوران مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در دوران حکـــومت، رخ‌دادهـــای عصر ظهور، شرایط اقتصادی در آن زمان و ویژگی های جسمی آن حضرت، بیان شده است.

دسته دوم. کتاب های ویژه حدیثی مهدویت

دانشمندان اهـــل سنّت ـ همـانند عالمان شیعه ـ فقط به نقل روایات مهدویّت در کتاب های مختلف بسنده نکرده، کتاب... هایی چند، ویژه موضوعات مربوط به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف تألیف کرده اند. برخی از این آثار بدین قرار است:

ـ اربعون حدیث، اثر ابونعیم اصفهانی (م۴۲۰ ق)؛

۱- وی در بخشی با عنوان «جامع الاشراط الکبری» ده ها روایت دیگر را در موضوعات مهدویّت ذکر کرده است.

کتاب اربعون حدیث اکنون در دسترس نیست؛ ولی محقق اربلی در کتاب کشف الغمه فی المعرفه الائمه آن را آورده است.(۱)

ــ البیان فی اخبار صاحب الزمان علیه السلام ؛ اثر ابوعبد الله محمّد کنجی شافعی (م۶۵۸ق)

او مجموع هفتاد حدیث را در۲۵ باب منظم کرده و حتی به بعضی از جزئیات مربوط به حضرت مهدی علیه السلام نیز اشاره کرده است.

ــ عِقد الدرر فی اخبار المنتظر؛ نگارش یوسف بن یحیی بن علی بن عبد العزیز مقدسی شافعی (م بعد ۶۵۸ق)

این کتاب، به لحاظ جامع بودن و گستردگی، در نوع خود کم نظیر و منبع مهمی برای کتاب‌های پس از آن بوده است.

ــ العرف الوردی فی الاخبار المهدی، اثر جلال الدین عبدالرحمان بن ابی بکر سیوطی (م۹۱۱ ق)

وی احادیث مربوط به مهدی را در این کتاب به شکلی گسترده جمع‌آوری کرده است. این کتاب ضمن مجموعه رساله هایی به نام الرسائل العشر در مجموعه‌ای بزرگ‌تر با عنوان الحاوی للفتاوی به چاپ رسیده است. وی در ابتدای این رساله می نویسد:

این، بخشی است که احادیث و آثار وارد شده راجع به مهدی را در آن جمع کردم و چهل حدیثی که حافظ ابو نعیم آن ها را ذکر کرده است، به صورت خلاصه آوردم و آنچه او نیاورده است بر آن افزودم و به صورت «ک» آن را رمزگذاری کردم.(۲)

مجموع احادیثی که در این کتاب جمع آوری شده ــ چه آنچه از ابونعیم آورده و چه آنچه خودش بر آن افزوده ــ بالغ بر دویست حدیث است.

ــ البرهان فی علامات مهدی آخر الزمان، اثر علاء الدین علی بن حسام، الدین مشهور به متقی هندی (م۹۷۵ق)؛

۱- علی بن عیسی اربلی، کشف الغمه فی معرفه الائمه، ج۳، ص۲۵۵.

۲- سیوطی، الحاوی للفتاوی، ص۶۹.

این کتاب، از کتاب‌های حدیثی درباره مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است که بیش از ۲۷۰ حدیث را در بر گرفته است.

نکته قابل توجه در باره روایات مربوط به حضرت مهدی علیه السلام در منابع اهل سنّت، این است که بزرگان فراوانی از ایشان، از جمله: ترمذی (م۲۹۷ق)،(۱) حاکم نیشابوری (م۴۰۵ق)،(۲) بیهقی (م۴۵۸ق)،(۳) قرطبی مالکی (م۶۷۱ق)،(۴) به صحت آن ها تصریح کرده اند.(۵)

افزون بر منابع روایی، امروزه ده ها کتاب به دست نویسندگان اهل سنت در موضوع مهدویت نوشته شده که در دسترس علاقه مندان است.

اهل سنّت و ولادت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

بیشتر اهل سنّت به تولد حضرت مهدی علیه السلام اعتقادی ندارند؛ اما دانشمندانی چند از آنان، افزون بر اشاره به ولادت آن حضرت در سال۲۵۵ق، آن حضرت را همان موعود مورد اشاره در کلام پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم دانسته اند.

کسانی که در نوشته های خود به ولادت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف اشاره کرده اند را می توان به دو دسته تقسیم کرد:(۶)

۱. کسانی که ولادت امام مهدی علیه السلام را گزارش کرده اند، ولی بر موعود بودن آن حضرت، ساکت مانده اند.(۷)

الف. ابن اثیر جزری (م۶۳۰ ق)، در کتاب الکامل فی التاریخ در باره حوادث سال ۲۶۰ ق چنین نوشته است:

در این سال، ابومحمد علوی

۱- سنن ترمذی، ح۲۲۳۲.
۲- مستدرک حاکم، ج۴، ص۴۲۹ و ۴۶۵و ۵۵۳ و ۵۵۸.
۳- الاعتقاد و الهدایه الی سبیل الرشاد، ص۱۲۷.
۴- کتاب التذکره، ص۷۰۴.
۵- ر.ک: سید ثامر هاشم العمیدی، مهدی منتظر علیه السلام در اندیشه اسلامی، ص۵۴ _ ۶۰.
۶- این جا فقط به موارد اندکی اشاره شد. برای تفصیل بیشتر ر. ک: لطف اللّه صافی گلپایگانی، منتخب الاثر ؛ سیّد ثامر هاشم العمیدی، مهدی منتظر در اندیشه اسلامی، ص۱۸۵ _ ۲۰۰؛ همو، در انتظار ققنوس، ترجمه و تحقیق مهدی علی زاده، ص۱۸۸ تا ۱۹۸.

۷- یادآوری: برخی از اهل سنّت که ولادت حضرت مهدی علیه السلام را گزارش کرده اند، آن را از دیدگاه شیعه بیان کرده اند؛ در حالی که عده ای گمان کرده اند تمام کسانی که ولادت آن حضرت را نقل کرده اند، بر این باور هستند که آن حضرت به دنیا آمده است.

عسکری وفات کرد. او یکی از دوازده امام مذهب امامیه و پدر محمّد است که معتقدند او منتظر می باشد.(۱)

ب. ابن خلکان (م۶۸۱ ق) در کتاب وفیات الاعیان گوید:

ابوالقاسم محمد بن حسن عسکری، فرزند علی الهادی، فرزند محمد الجواد که پیشینیان او ذکر شد. بر اساس اعتقاد امامیه دوازدهمین از دوازده امام، و معروف به الحجه است... ولادتش، روز جمعه نیمه شعبان سال ۲۵۵ بود.(۲)

ج. ذهبی (م۷۴۸ ق) در کتاب العبر گوید:

و در آن سال (یعنی۲۵۶ ق) محمّد، فرزند حسن فرزند علی الهادی فرزند محمد الجواد، فرزند علی الرضا، فرزند موسی الکاظم، فرزند جعفر الصادق علوی حسینی، ابوالقاسم به دنیا آمد که رافضی ها او را الخلف الحجه و مهدی منتظر و صاحب الزمان لقب داده اند و او،

۱- سیّد ثامر هاشم العمیدی، مهدی منتظر در اندیشه اسلامی، ص۱۸۶، به نقل از: الکامل فی التاریخ، ج۷، ص۲۷۴ در پایان حوادث سال ۲۶۰ ق.

۲- سیّد ثامر هاشم العمیدی، مهدی منتظر در اندیشه اسلامی، ص۱۸۶، به نقل از: وفیات الاعیان، ج۴، ص۱۷۶، ح۵۶۲.

واپسین از دوازده امام است.(۱)

۲. کسانی که افزون بر گزارش ولادت آن حضرت، به موعود بودن او تصریح کرده اند:

الف. کمال الدین محمد بن طلحه شافعی (م۶۵۲ ق) در کتاب «مطالب السؤول» گوید:

ابوالقاسم محمد بن حسن خالص، پسر علی متوکل، پسر قانع، پسر علی الرضا، پسر موسی الکاظم، پسر جعفر الصادق، پسر محمد الباقر، پسر علی زین العابدین، پسر حسین الزکی، پسر علی المرتضی امیر المؤمنین، پسر ابوطالب، مهدی، حجّت، خلف، صالح، منتظر و رحمت و برکات خداوند سبحانه و تعالی بر او باد.(۲)

ب. نورالدین علی بن محمد بن صباغ مالکی (م ۸۵۵ ق) فصل دوازدهم از کتابش الفصول المهمّه را با این عنوان آورده است: «در شرح حال ابوالقاسم حجه، خلف صالح، پسر ابو محمد حسن خالص، او امام دوازدهم است.»

در این فصل، به گفته کنجی شافعی چنین احتجاج می کند:

از چیزهایی که دلالت می کند مهدی از هنگام غیبتش تا کنون زنده و باقی است، کتاب و سنّت می باشد و در بقای او هیچ مانعی نیست؛ همانند باقی ماندن عیسی بن مریم و خضر و الیاس از اولیای خدا و دجال کور و ابلیس ملعون از دشمنان خدا.

سپس دلیل های خود را از کتاب و سنّت بیان می کند و تاریخ ولادت، دلیل های امامت، گوشه هایی از اخبار زندگانی، غیبت، مدت دولت کریمه، کنیه، خاندان و مطالب دیگری از حضرت مهدی محمد بن حسن عسکری را به تفصیل ذکر می کند.(۳)

البته کسانی که به این حقیقت اعتراف کرده اند، بسیار بیش از افراد مورد اشاره اند. علاقه مندان، لازم است به کتاب های مفصل مراجعه کنند.

نیز ن.ک: اهل سنت و مهدی موعود.

ص:۱۱۱

۱- سیّد ثامر هاشم العمیدی، مهدی منتظر در اندیشه اسلامی، ص۱۸۶، به نقل از: وفیات الاعیان، ج۴، ص۱۷۶، ح۵۶۲.

۲- مطالب السؤول، ج۲، ص۷۹، باب ۱۲.

۳- ابن صباغ مالکی، الفصول المهمه، ص۲۸۷.

ایام الله

روزهای بزرگ تاریخی، هنگام پیدایش رحمت ها یا بلاهای ویژه

ایام جمع یوم، به معنای روز است و برای بزرگداشت حوادثی که در روزهایی خاص رخ داده است _ اعم از نعمت ها و بلاهای الهی _ ایام ظهور آن ها به خدا نسبت داده می شود. این واژه ترکیبی فقط دو بار در قرآن کریم به صراحت آمده است:

۱. خداوند، پس از آنکه یکی از وظایف حضرت موسی علیه السلام را خارج کردن قوم خود از تاریکی به روشنایی می شناساند به یکی دیگر از مأموریت های مهم آن حضرت، یعنی یادآوری روزهای خدا (ایام اللّه) به قوم خود اشاره کرده است:

((وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا مُوسی بِآیاتِنا أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَکَ مِنَ الظُّلُماتِ إِلَی النُّورِ وَ ذَکِّرْهُمْ بِأَیَّامِ اللَّهِ إِنَّ فی ذلِکَ لایاتٍ لِکُلِّ صَبَّارٍ شَکُورٍ))؛(۱)

در حقیقت، موسی را با آیات خود فرستادیم [و به او فرمودیم] که قوم خود را از تاریکی ها به سوی روشنایی بیرون آور، و روزهای خدا را به آنان یادآوری کن که قطعاً در این [یادآوری]، برای هر شکیبایِ سپاسگزاری عبرت هاست.

۲. پروردگار، در خطابی به رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به روش برخورد مؤمنان با کافران اشاره کرده و از آن ها می خواهد از کسانی که روزهای سخت و ناگوار خدا (ایام اللّه) را باور ندارند، درگذرند، تا خداوند خود سزای کردار بد ایشان را بدهد:

((قُلْ لِلَّذینَ آمَنُوا یَغْفِرُوا لِلَّذینَ لا یَرْجُونَ أَیَّامَ اللَّهِ لِیَجْزِیَ قَوْمًا بِما کانُوا یَکْسِبُونَ))؛(۲)

به کسانی که ایمان آورده اند، بگو تا از کسانی که به روزهای [پیروزیِ] خدا امید ندارند در گذرند، تا [خدا هر] گروهی را به [سبب] آنچه مرتکب می شده اند، به مجازات رساند.

خداوند سبحانه و تعالی در آیه نخست، به یکی از مأموریت های بزرگ حضرت موسی علیه السلام اشاره کرده، می فرماید: تو

۱- ابراهیم (۱۴): ۵.

۲- جاثیه (۴۵): ۱۴.

موظفی ایّام الهی و روزهای خدا را

ب____ه ی____اد ق____وم خود بیاوری. به طور مسلم، همه روزها، ایام خداوند است؛ همان گونه که همه مکان ها متعلق به خدا است. اگر مکان خاصی به نام بَیْتُ اللّه (خانه خدا) نامیده شد، دلیل بر ویژگی آن است. همچنین عنوان «اَیّام اللّه» اشاره به روزهای مخصوصی است که امتیاز و روشنایی و درخشش فوق العاده ای دارد. به همین سبب مفسران، در تفسیر آن، احتمالات مختلفی داده اند؛ برخی گفته اند: اشاره به روزهای پیروزی پیامبران پیشین و امت های راستین آنان و روزهایی است که گونه های نعمت های الهی بر اثر شایستگی ها شامل حال آن ها است. عده ای گفته اند: اشاره به روزهایی است که خداوند سبحانه و تعالی اقوام سرکش را به زنجیر عذاب می کشید و طاغوت ها را با یک فرمان درو می کرد؛ گروهی نیز به هر دو قسمت اشاره کرده اند؛ اما اصولاً نمی توان این تعبیر گویا و رسا را محدود ساخت. «ایّام اللّه»، تمام روزهایی است که دارای عظمتی در تاریخ زندگی بشر است. هر روز که یکی از فرمان های خدا در آن چنان درخشیده که بقیه امور را تحت الشعاع خود قرار داده، از ایّام اللّه است.

هر روز که فصل تازه ای در زندگی انسان ها گشوده و درس عبرتی به آن ها داده شده است و ظهور و قیام پیامبری در آن بوده یا طاغوت و فرعون گردن کشی در آن به قعر دره نیستی فرستاده شده، و خلاصه هر روز که حق و عدالتی بر پا شده و ظلم و بدعتی خاموش گشته است، همه آن ها از ایّام اللّه است.(۱)

در روایاتی که از امامان معصوم علیهم السلام به ما رسیده، «ایام اللّه» به روزهای گوناگونی تفسیر شده است؛ امام باقر علیه السلام فرموده است:

ایّام اللّه سه روز است؛ روزی که حضرت قائم علیه السلام قیام خواهد کرد و روز بازگشت برخی از مردگان و روز رستاخیز. (۲)

روشن است که این گونه احادیث دلیل بر انحصار نیست؛ بلکه بیان قسمتی از مصداق های روشن است.

ص:۱۱۳

۱- ناصرمکارم شیرازی و دیگران، تفسیر نمونه، ج ۱۰، ص ۲۷۱ _ ۲۷۲.

۲- «اَیّامُ اللّهِ ثَلاثَهٌ یَوْمُ یَقُومُ القائِمُ وَیَوْمُ الکَرَّهِ وَیَوْمُ الْقِیامَهِ»، شیخ صدوق، الخصال، ص۱۰۸، ح۷۵.

نیز ن.ک: قیام، ظهور، رجعت.

- - -

ایستادن هنگام شنیدن لقب قائم

سنّتی اجتماعی برای احترام به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

یکی از وظایف مهم عاشقان و شیفتگـــان حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف، احترام و تعظیم آن حضرت است. این احترام و تعظیم، متناسب با سنت ها و فرهنگ های هر جامعه متفاوت خواهد بود.

یکی از کارهایی که برای احترام به آن حضرت انجام می شود ایستادن هنگام شنیدن لقب «قائم» است. در باره این ایستادن دو دیدگاه وجود دارد:

برخی چنین کاری را فقط یک سنت اجتماعی لازم می دانند و بر این باورند در منابع معتبر نخستین، دلیل روایی بر آن وجود ندارد. برخی دیگر، با استناد به برخی کتاب هایی که در سده های اخیر نوشته شده است، آن را عملی مستحب دانسته، انجام آن را اقتدا به عمل معصوم می دانند و در این زمینه دو روایت را ذکر می کنند:

یک. روایتی که در آن از امام صادق علیه السلام پرسیده شد: چرا هنگام شنیدن نام «قائم» باید برخیزیم؟ حضرت فرمود:

«برای او، غیبتی طولانی هست و این لقب، یادآور دولت حق آن حضرت و ابراز تأسف بر غربت او است؛ لذا آن حضرت، از شدّت محبت و مرحمتی که به دوستانش دارد، به هر کس که حضرتش را با این لقب یاد کند، نگاه محبت آمیز می کند. از تجلیل و تعظیم آن حضرت است که هر بنده خاضعی مقابل صاحب عصر خود ـ هنگامی که مولای بزرگوارش به سوی او بنگرد ـ از جای برخیزد؛ پس باید برخیزد و تعجیل در امر فرج مولایش را از خداوند سبحانه و تعالی بخواهد.» (۱)

در بررسی این روایت، نکاتی گفته شده است:

۱. این روایت و حتی مضمون آن،

۱- «لان له غیبه طولانیه و من شده الرأفه الی احبته ینظر الی کل من یذکره بهذا اللقب المشعر بدولته والحسره بغربته و من تعظیمه ان یقوم العبد ...»، لطف الله صافی گلپایگانی، منتخب الاثر، ص ۶۴۰، ح ۴.

در هیچ یک از کتاب های معتبر اولیه نیامده است.

۲. روایت، مشتمل بر برخی کلمات نامأنوس مانند«غیبه طولانیه»، است که در هیچ یک از سخنان

معصومان علیهم السلام نیامده است.

۳. در هیچ روایتی از امامان پیش از امام صادق علیه السلام به انجام دادن این کار اشاره نشده و هیچ جا از انجام آن توسط پیروان اهل بیت علیهم السلام سخن به میان نیامده است. در حالی که صدها روایت دارای این کلمه است.

۴. این لقب، چه خصوصیتی دارد که آن حضرت فقط با این لقب به دوستداران خود توجه می فرماید و با لقب های دیگر چنین نیست؟

دو. در روایت است که چون دعبل، قصیده معروف خود را برای امام رضا علیه السلام خواند، آن حضرت دست بر سر نهاده و به حالت تواضع ایستاد و برای فرج آن حضرت دعا کرد.(۱) این روایت، در منابع معتبر اولیه این گونه نقل شده است که: عبدالسلام هروی گوید: از دعبل بن خزاعی شنیدم که می گفت: بر مولای خود امام رضا علیه السلام قصیده خود را خواندم که چنین آغاز می شود:

مَدَارِسُ آيَاتٍ خَلَتْ مِنْ تِلَاوَةٍ

وَ مَنْزِلُ وَحْيٍ مُقْفِرُ الْعَرَصَاتِ

و چون به این ابیات رسیدم:

خُرُوجُ إِمَامٍ لا مَحَالَةَ خَارِجٌ

يَقُومُ عَلَى اسْمِ اللَّهِ وَ الْبَرَكَاتِ

يُمَيِّزُ فِينَا كـُلَّ حَقٍّ وَ بَاطِلٍ

وَ يُجْزِى عَلَى النَّعْمَاءِ وَ النَّقِمَاتِ

امام رضا علیه السلام به سختی گریست. سپس سر خود را بلند کرده و به من فرمود: «ای خزاعی! روح القدس این دو بیت را بر زبان تو جاری کرده است آیا می دانی این امام کیست و کی قیام خواهد کرد؟» گفتم: «نه؛ای مولای من! فقط شنیده ام امامی از شما خروج می کند و...». (۲)

در بررسی این روایت نیز گفته شده است:

همان گونه که ملاحظه می شود

۱- پیشین، ص ۶۴۰، ح۳.

۲- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۲۷۶، ح۶.

به ایستادن آن حضرت هیچ اشاره ای نشده است، تا چه رسد به این که آن حضرت دست به سر هم گذاشته باشد. نکته قابل تأمل این که در منابع نخستین، تمام کسانی که این روایت را نقل کرده اند، به همین صورت ذکر کرده اند.(۱)

ناگفته نماند در شعر دعبل (آن گونه که در کتاب های یاد شده ذکر شده است) نه فقط لقب قائم به کار نرفته که هیچ یک از القاب دیگر آن حضرت نیز نیامده است.

البته باید توجه داشت امروزه ایستادن هنگام شنیدن لقب خاص حضرت مهدی علیه السلام در فرهنگ شیعه به معنای احترام به آن حضرت است و در جمعی که چنین می کنند، اگر برنخاستن، بی احترامی به آن حضرت باشد، به طور قطع جایز نیست.

نیز ن.ک: قائم، قیام، انتظار

۱- علی بن محمد خزاز قمی، کفایه الاثر، ص۲۷۶؛ شیخ صدوق، عیون اخبار الرضا علیه السلام، ج۲، ص۲۶۶؛ امین الاسلام طبرسی، اعلام الوری، ص۳۳۱؛ علی بن عیسی اربلی، کشف الغمه، ج۲، ص۳۲۸؛ علی بن عبدالکریم نیلی، منتخب الانوار المضیئه، ص۳۹؛ محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج۵۱، ص۱۵۴.

ب

باب (علی محمد شیرازی)

از مدعیان ارتباط خاص با امام دوازدهم

«بـاب» در لغت فارسـی به معنـای پـدر، سـزاوار، ملایـم، متعـارف و حـاجب است. در عربی نیز به معنـای «در» و «محل ورود و خروج» به کـار می رود. راغب اصـفهانی می گویـد: محل دخول و ورود به چیزی را باب می خواننـد؛ ماننـد «باب المـدینه» یا «باب البیت.»(۱)

در روای___ات ف___راوانی، از پیشوای__ان معصوم علیهم السـلام بـا عنوان «بـابُ اللّه» یاد شـده است.(۲) در دعای نـدبه می خوانیم: «أیْنَ بَـابُ اللَّهِ الَّذِی مِنْهُ یُؤتی؟»(۳) بنـاب___راین بـاب، یعنی چی___زی ک___ه می توان به وسـیله آن، به چیز دیگر رسید. حدیث «اَنَا مَدِینَهُ العِلْمِ وَ عَلیٌّ بابُها»؛(۴) بدان معنا است که به

۱- راغب اصفهانی، المفردات، ص۶۴.

۲- محمـد بن یعقـوب کلینی، الکـافی، ج۱، ص۱۴۵، ح۷؛ و ر.ک: شـیخ صـدوق، مـن لایحضـره الفقیه، ج۲، ص۵۸۹؛ شیخ طوسی، ال تهذیب، ج۶، ص۲۷.

۳- سید بن طاوس، اقبال الاعمال، ص۲۹۷.

۴- حر عاملی، وسائل الشیعه، ج۲۷، ص۳۴، ح۳۳۱۴۶؛ شیخ صدوق، عیون اخبار الرضا علیه السلام، ج۲، ص۶۶.

وسیله حضرت علی علیه السلام می توان به شهر علم دست یافت. از دیگر موارد، می توان به «بابُ الحَوائج»، «بابُ حِطه»، «بابُ مَدینَهِ عِلْمِ النَّبی صلی الله علیه و آله و سلم»(۱)، «بابُ الحِکمَه» و «بابُ اللَّه» اشاره کرد.

اما در اصطلاح «باب» امامان علیهم السلام، بـــه کسی گفتـــه می شود کـــه بـــه معصومان علیهم السلام بسیار نزدیک است و در همه کارها یا کاری خاص، نماینده مخصوص آنان شمرده می شود.(۲) بر این اساس، می توان وکیل یا نماینده امام را «باب» امام نامید؛ چنان که ابن شهـــرآشوب می نویســـد: جمعـــی از اصحاب امامان علیهم السلام باب آن بزرگواران بوده اند؛ مانند «رشید هجری» باب سیّد الشهداء علیه السلام،(۳) «یحیی بن ام الطویل مطعمی» باب حضرت سجّـــاد علیه السلام،(۴) «جابر بن یزید جعفی» باب امام باقر علیه السلام (۵).

رفته رفته این واژه با سوء استفاده مدعیان دروغین ــ به ویژه «بابیّت» ــ روبه رو شد. ادعاهای نادرست کسانی چون سیّد علی محمد باب، این واژه را از جایگاه واقعی اش دور و متروک ساخت؛ به گونه ای که امروزه کمتر درباره نمایندگان امام معصوم علیه السلام به کار می رود و بیشتر برای اشاره به کسانی است که به دروغ، خود را نماینده معصومان معرفی می کنند.

علی محمد در سال۱۲۳۵ در شیراز به دنیا آمد.(۶) در کودکی به مکتب شیخ عابد رفت و خواندن و نوشتن و سیاه مشق آموخت. شیخ عابد که از شاگردان شیخ احمد احسائی و سید کاظم رشتی بود،(۷) و

۱- ر.ک: ابن شهرآشوب، ال مناقب، ج۴، ص۳۲۳؛ محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۴۸، ص۶؛ شیخ صدوق، الخصال، ج۲، ص۶۲۶؛ شیخ طوسی، الامالی، ص۵۲۵؛ سید بن طاوس، الاقبال، ص۶۱۰.

۲- ر.ک: محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۱۷، ص۲۵۳.

۳- ابن شهرآشوب، المناقب، ج۳، ص۲۳۲.

۴- ابن شهرآشوب، المناقب، ج۳، ص۳۱۱.

۵- ابن شهرآشوب، المناقب، ج۳، ص۳۴۰.

۶- برگرفته از: دانشنامه جهان اسلام، مقاله "باب"، نوشته: مصطفی حسینی طباطبائی.

۷- عبدالحمید اشراق خاوری، تلخیص: تاریخ نبیل زرندی، ص۶۳ ـ۶۴.

از همان دوران، علی محمد را با نام رؤسای شیخیه (احسائی و رشتی) آشنا کرد؛ به طوری که چون سید علی محمد در حدود نوزده سالگی به کربلا رفت، در درس سید کاظم رشتی حاضر شد.(۱) در مدتی که نزد سید کاظم رشتی شاگردی می کرد، با مسائل عرفانی و تفسیر و تأویل آیات و احادیث و مسائل فقهی به روش شیخیه آشنا شد و از آرای شیخ احسائی آگاهی یافت.(۲) به علاوه هنگام اقامت در کربلا، از درس ملاصادق خراسانی که او نیز مذهب شیخی داشت بهره گرفت و چندی نزد وی بعضی از کتب ادبی متداول آن ایام را خواند.(۳) در ۱۲۵۷ به شیراز بازگ___شت و در ه___ر فرصت، مطالعه کتب دینی را فراموش نمی کرد. خودش می گوید:

ولقد طالعت سنابرق جعفرالعلوی و شاهدت بواطن آیاتها؛(۴)

همانا کتاب سنابرق، اثر سید جعفرعلوی]مشهور به کشفی[را خواندم و باطن آیاتش را مشاهده کردم.

علی محمد، گذشته از دلبستگی به اندیشه های شیخی و باطنی به ریاضت کشی نیز مایل بود و هنگام اقامت در بوشهر، در هوای گرم تابستان، از سپیده دم تا طلوع آفتاب و از ظهر تا عصر بر بام خانه، رو به خورشید اورادی می خواند.(۵)

پس از درگذشت سید کاظم رشتی، مریدان و شاگردان وی جانشینی برای وی می جستند که به قول ایشان مصداق «شیعه کامل» یا «رکن رابع» باشد. در این باره، میان چند تن از شاگردان سید کاظم رقابت افتاد. علی محمد نیز در این رقابت شرکت کرد، بلکه پای از جانشینی سید رشتی فراتر نهاد و خود را «باب» امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف یا «ذکر» او یعنی واسطه میان امام و مردم شمرد. ادعای علی محمد، چون شگفت آورتر از دعاوی سایر رقیبان بود، واکنش بزرگ تری یافت و نظر گروهی از شیخیان را به سوی وی جلب کرد. هجده تن از شاگردان

۱- فاضل مازندرانی، ظهورالحق، ج۳، ص۹۷ .

۲- فاضل مازندرانی، اسرار الاثار، ج۱، ص۱۹۲_۱۹۳.

۳- فاضل مازندرانی، اسرار الاثار، ج۴ ص ۳۷۰.

۴- فاضل مازندرانی، ظهورالحق، ج۳، ص۴۷۹.

۵- تاریخ نبیل زرندی، ص۶۷.

سید کاظم که همگی شیخی مذهب بودند (و بعدها سید علی محمد آن ها را حروف حیّ نامید) پیرامونش را گرفتند.(۱)

علـــی محمـــد، در آغـــاز امـــر، بخش هایی از قرآن کریم را با روشی که از مکتب شیخیه آموخته بود، تأویل کرد و آنجا به تصریح نوشت که امام دوازدهم شیعیان او را مأمور کرده است جهانیان را ارشاد کند و خویشتن را «ذکر» نامید.

همین که مدتی از دعوت وی سپری شد و گروهی به او گرویدند، ادعای خود را تغییر داد و از مهدویت سخن به میان آورد و گفت: «منم آن کسی که هزار سال می باشد که منتظـــر آن می بـــاشید.» (۲) سپس به ادعای نبوت و رسالت برخاست و به گمان خود، احکام اسلام را با آوردن کتاب بیان نسخ کرد.(۳)

بـدین ترتیب، علی محمـد هرچند زمانی دعاوی خود را به مقامات بـــالاتری تغییـــر می داد و سخـــنان پیشین را برای یـارانش تأویـل می کرد و آنـان را در پی خود می کشید. پس از بـازگشت سید علی محمـد به بوشـهر (در زمانی که هنوز از ادعـای بـابیت امـام زمـان علیـه السـلام فراتر نرفتـه بـود) بـــه دستـــور والـــی فـــــــــارس در رمضـان ۱۲۶۱ق دسـتگیر و به شـیراز فرسـتاده شـد. در شـیراز او را تنبیه کردند آنگاه نزد امام جمعه آن شـهر اظهار توبه و ندامت کرد و به قول یکی از موافقان خود برفراز منبر در حضور مردم گفت: «لعنت خـدا برکسـی که مرا وکیل امام غایب بداند! لعنت خدا برکسـی که مرا باب امام بدانـد!...»(۴) پس از آن شـش ماه در خانه پـدری خود تحت نظر بود و از آن جا به اصـفهان و سـپس به قلعه ماکو تبعید شد. در دورانی که در آن قلعه زندانی بود، با مریدانش ملاقات و مکاتبه داشت و از این که می شـنید آنـــان در کـــــــار تبلیغ دعـــاوی او می کوشـند به شوق می افتاد و سـخنانی را به عنوان کلمات الهی به مریدان عرضه می داشت؛ چنان که

۱- عبدالحسین آیتی، الکواکب الدریه فی مآثر البهائیه، ج۱ ص۴۳.

۲- حاجی میرزاجانی کاشانی، نقطه الکاف، ص۱۳۵.

۳- ن.ک: علی محمد باب، بیان عربی، ص۳.

۴- تلخیص تاریخ نبیل زرندی، ص۱۴۱.

کتاب بیان را در همان قلعه نوشت.(۱)

دولت محمدشاه قاجار برای آن که پیوند او را با مریدانش قطع کند، در صفر۱۲۶۴ وی را از قلعه ماکو به قلعه چهریق در نزدیکی ارومیه و در اواخر سلطنت محمد شاه به تبریز بردند و مجلسی با حضور ناصرالدین میرزا (که در آن وقت ولیعهد بود) و چند تن از علما ترتیب دادند. علی محمد را در آن مجلس حاضر کردند. علی محمد در آن جا آشکارا از مقام مهدویت خود سخن گفت؛ ولی در پاسخ اشکالات و پرسش های علمای حاضر، فروماند.(۲)

پس از آشکارشدن عجز علی محمد در اثبات ادعای خود، وی را چوب زده تنبیه نمودند. او از دعاوی خویش تبری جست و اظهار پشیمانی کرد و خطاب به ولیعهد توبه نامه رسمی نوشت. صورت توبه نامه علی محمد را یکی از مریدانش در کتاب خود آورده است.(۳)

بدین سان علی محمد از دعاوی خود بازگشت؛ ولی توبه او صوری بود، چنان که پیش از توبه اخیر در شیراز نیز برفراز منبر و برابر مردم نیابت و بابیت خود را انکار کرد؛ اما چیزی نگذشت که ادعاهای بالاتری را به میان آورد و از پیامبری و رسالت خویش سخن گفت. در اواخر سلطنت محمدشاه و پس از مرگ او (۱۲۶۴) از سوی مریدان سید علی محمد آشوب هایی در کشور پدید آمد.(۴) و آنان، چنین می پنداشتند که یاران مهدی موعودند و بزودی جهان را در تسخیر خود خواهند گرفت و برشرق و غرب فرمانروایی می کنند. میان ایشان و نیروی دولتی، جنگ درگرفت و فتنه آنان با پیروزی قوای دولت و کشته شدن ملاـ محمدعلی بارفروشی در جمادی الثانی ۱۲۶۵ پایان گرفت. در زنجان نیز شورشی به سرکردگی ملا محمدعلی زنجانی پدید آمد که به شکست بابیان

۱- احمد یزدانی، نظراجمالی در دیانت بهائی، ص۱۳.

۲- ن.ك: فاضل مازندرانی، ظهورالحق، ج۳، ص۱۴.

۳- ن.ك: ابوالفضل گلپایگانی، کشف الغطاء، ص۲۰۴ ـ ۲۰۵.

۴- ن.ك: حاجی میرزاجانی کاشانی، نقطه الکاف، ص۱۶۲.

انجامید (۱۲۶۶). در تهران نیز گروهی از بابیان به رهبری علی ترشیزی برآن شدند تا ناصرالدین شاه و امیرکبیر و امام جمعه تهران را به قتل رسانند؛ اما نقشه آنان کشف شد و ۳۸ تن از سران بابیان دستگیر و هفت تن از آن ها کشته شدند. شگفت آن که مریدان علی محمد در جنگ های قلعه طبرسی و زنجان، از مسلمانی دم می زدند و نماز می گزاردند و از «بابیت» سید علی محمد جانبداری می کردند.(۱)

ظاهراً در آن هنگام هنوز ادعای مهدویت و نبوت وی بدیشان نرسیده بود؛ از این رو به اعتراف وقایع نگاران بابی برخی از بابیان به محض این که در «بدشت» از ادعای مهدویت علی محمد و تغییر احکام اسلام باخبر شدند، به شدت از او روی گرداندند.(۲) پس از مرگ محمدشاه و بالاگرفتن فتنه بابیه، میرزاتقی خان امیرکبیر ــ صدراعظم ناصرالدین شاه ــ مسامحه در کار علی محمد باب را روا ندید و تصمیم گرفت او را در ملاعام به قتل رساند و از این راه آتش شورش ها را فرونشاند. برای این کار، از برخی علما فتوا خواست؛ ولی به گفته ادوارد براون:

دعاوی مختلف و تلون افکار و نوشته های بی مغز و بی اساس و رفتار جنون آمیز او علما را برآن داشت که به علت شبهه خبط دماغ بر اعدام وی رأی ندهند.(۳)

با وجود این برخی از علما که احتمال خبط دماغ درباره علی محمد را نمی دادند و او را مردی دروغگو و ریاست طلب می شمردند، به قتل وی فتوا دادند و علی محمد همراه یکی از پیروانش در۲۷ شعبان۱۲۶۶ در تبریز تیرباران شد.

عقاید

علی محمد باب، از آغاز دعوت خود، عقاید و آرای متناقضی ابراز داشت. آنچه از بیان (مهم ترین کتاب او نزد پیروانش) فهمیده می شود، آن است که وی خود را برتر از همه انبیای الهی می انگاشته و مظهر نفس پروردگار می پنداشته

۱- عبدالحسین آیتی، الکواکب الدریه فی مآثرالبهائیه، ج۱ ص۱۶.
۲- عبدالحسین آیتی، الکواکب الدریه فی مآثرالبهائیه، ج۱، ص ۱۳۰.
۳- محمد باقرنجفی، بهائیان، ص۲۵۲.

است(۱) و عقیـده داشـته که با ظهورش، آیین اسـلام منسوخ و قیامت موعود در قرآن به پا شده است.(۲) به علاوه علی محمد خـود را مبشـر ظهور بعـدی شـمرده و او را «من یظهره الله» خوانـده است و در ایمـان پیروانش بـدو تأکیـد فراوان دارد.(۳) علی محمد در حقانیت این آرا پافشاری نموده و در برخورد با افرادی که بابی نباشند، خشونت بسیاری را سفارش کرده است؛

ص:۱۲۳

۱- علی محمد باب، بیان عربی، ص۱.

۲- همو، لوح هیکل الدین، ص۱۸.

۳- بیان عربی، ص۵ _۶.

چنان که در الواح بیان درباره وظیفه اولین فرمانروای بابی می گوید:

لن تذر (کذا) فوق الأرض إذااستطاع أحدا غیرالبابیین؛(۱) چون]فرمانروای بابی[توانایی یافت، هیچکس ـ جز بابی ها ـ را برروی زمین باقی نگذارد.

وی، در بیان فارسی فرمان می دهد همه کتاب ها را محو و نابود کنند؛ جز کتبی که درباره آیین وی پدید آمده یا می آید. همچنین تأکید کرده است پیروانش جز کتاب بیان و آنچه بدان وابسته می شود نیاموزند.(۲) افکار سیدعلی محمد باب مجموعه ای از برخی آرای شیخیان و باطنیان (تأویل گرایان) و صوفیان و کسانی که به علم حروف و اعداد گرایش داشته اند و پاره ای از دعاوی شخصی بوده است.

آثار

علی محمد باب، آثاری چند از خود به جای نهاده که برخی از آن ها چاپ شده و پاره ای دیگر به دلیل کشاکش های داخلی میان پیروانش هنوز به چاپ نرسیده است. جز آثاری که پیش از این نام بردیم، برخی کتاب های دیگر او عبارت اند از: پنج شأن، دلائل السبعه، صحیفه عدلیه، تفسیر سوره کوثر، تفسیر سوره بقره، قیوم الأسماء، کتاب الروح.

آثار علی محمد باب غالباً به زبان عربی نوشته شده و سرشار از غلط های صرفی و نحوی است. البته وی کوشیده است ـ برای آنکه نشان دهد سخنانش رنگ قرآنی دارد ـ گفتارش را با سجع و وزن همراه سازد و با آن که یگانه معجزه خود را همین سخنان می شمارد،(۳) تکلف و ابتذال در عباراتش سخت آشکار است.

بابیه > باب

باران های پیاپی

از نشانه های غیر حتمی ظهور

یکی از پدیده های سال ظهور و نشانه های غیر حتمی آن، باران های پیاپی است که تا آن روز، مانند آن دیده نشده است و زمینه آبادی و

۱- علی محمد باب، لوح هیکل الدین، ص۱۵.

۲- بیان عربی، ص۱۵.

۳- بیان عربی، ص۲۵.

سرسبزی زمین را فراهم می کند و به بهبود وضع زمین منجر می شود؛ چنان که امام صادق علیه السلام می فرماید:

در آستانه [قیام] قائم علیه السلام سالی پرباران خواهد بود که در اثر آن، خرما بر روی نخل می پوسد. در این، تردیدی به خود راه ندهید.(۱)

بـارش این مقـدار بـاران پیاپی، کم سابقه یا بی سابقه است. البته احتمال دیگری نیز وجود دارد که این باران ها، هم زمان و در همه جای زمین ببارد. در این صورت، می تواند جنبه اعجاز داشته باشد. امام صادق علیه السلام فرمود:

وقتی که زمان قیام قائم علیه السلام فرا رسد، بر مردم باران فرو خواهد ریخت؛ در ماه جمادی الثانی و ده روز رجب؛ بارانی که مانندش دیده نشده است.(۲)

نیز ن.ک: ظهور، نشانه های ظهور، قیام.

باقریه

شیعیان معتقد به مهدویت امام باقر علیه السلام

«باقریه»، به گروهی از شـیعیان گفته می شود که به رجعت امام محمـد باقر علیه السـلام معتقـد بودنـد. آنان، رشـته امامت را از حضـرت علی بن ابی طالب علیه السـلام به نواده او امام باقر علیه السـلام کشانده و او را مهدی منتظر می دانسـتند. به نظر آنان، جابر بن عبدالله انصاری روایت کرده که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به او فرموده است:

همانا تو مردی از اهل بیت مرا ــ که نام او محمد بن علی و کنیه اش اباجعفر است ــ خواهی دید و چون او را دیدی سـلام مرا به وی برسان.(۳)

جـابـــر، آخـــرین کس از اصحـاب پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم بود که در سن پیری و نابینایی درگذشت. وی به دنبال امام

۱- «اِنّ قُدّامَ القائِمِ علیه السـلام لَسَنَهٌ غَیْداقَهٌ یَفْسُدُ فِیها الثَّمَرُ فِی النَّخْلِ فَلا تَشُکُّوا فِی ذلکَ»، شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۴۹؛ اربلی، کشف الغمه، ج۲، ص۴۶۱.
۲- «اِذا آنَ قِیـامُ القائِمِ مَطَرَ النّاسَ جَمادِی الآخِرهِ وَعَشْرَهَ اَیّامٍ مِنْ رَجَبَ مَطَراً لَم یَرَ الخَلایِقُ مِثلَهُ ...»، شـیخ مفیـد، الارشاد، ج۲، ص۳۸۱؛ فتال نیشابوری، روضه الواعظین، ج۲، ص۲۶۴؛ اربلی، کشف الغمه، ج۲، ص۴۶۳.
۳- «انک سَتُدرِک رَجُلًا مِنْ اَهْلِ بَیْتی اسْمُهُ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِی یُکَنَّی اَبا جَعْفَرٍ فَاقْرَئهُ مِنی السَّلام»، محمد بن یعقوب کلینی، الکافی،

ج۱، ص۳۰۴.

محمدباقر علیه السلام که در آن وقت، کودک بود در کوچه های مدینه می گشت و می گفت: «یا باقر! متی القاک؟؛ای باقر! کی تو را خواهم دید؟»

روزی در یکی از کوچه های مدینه، به آن حضرت برخورد و او را به سینه

خود چسباند و سر و دستش را بوسید و گفت: «یابُنَّی! جَدُک رَسُولُ اللّهِ یَقْرَئُک السَّلام؛(۱) ای فرزند من! جدّت رسول خدا به تو سلام می رساند.» گویند جابر در همان شب پس از دیدار آن حضرت، درگذشت.

باقریه گویند: از آن جا که جابر، مأمور رساندن سلام از سوی جدش به وی بود، پس آن مهدی منتظر است!(۲) البته این استدلالی بسیار سست و بی ارزش است. بر خلاف این پندار، روایات فراوانی ــ حتی از خود امام باقر علیه السلام ــ این ادعا را باطل می‌داند.

ابوبصیر نقل کرده است که امام باقر علیه السلام فرمود:

بعد از حسین علیه السلام نُه امام می آیند. نُهمین آنان، قائم ایشان است.(۳)

نیز ن.ک: مدعیان مهدویت.

– – –

البرهان فی علامات مهدی آخر الزمان

از کتاب های اهل سنت در مهدویت

این کتاب، از کتاب‌های حدیثی مفصل در باب مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است که بیش از ۲۷۰ حدیث را در بر گرفته و به وسیله علاء الدین علی بن حسام الدین مشهور به متقی هندی (م۹۷۵ ق) نوشته شده است. ابواب کتاب درباره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و موضوعات مربوط به آن حضرت، به شرح زیر است:

۱. فی الکرامات؛

۲. فی نسب المهدی علیه السلام ؛

۳. فی حلیه المهدی علیه السلام ؛

۴. فی احوال تقع قبل خروج المهدی علیه السلام ؛

۵. فی جامع العلامات و ...

در باب‌های بعد، به چگونگی بیعت با حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، یاران، فتوحات، مدت حکومت و نازل شدن عیسی علیه السلام

ص:۱۲۶

۱- ر.ک: محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۶۸، ص۱۸۵.

۲- محمد جواد مشکور، فرهنگ فرق اسلامی، ص۹۶.

۳- «یَکونُ تِسْعَهُ أَئِمَّهٍ بَعْدَ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ تَاسِعُهُمْ قَائِمُهُمْ»، شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص ۱۴۰.

برای یاری آن حضرت، اشاره شده است. نگارنده درباره کتاب خود می گوید:

چون کتـاب العرف الوردی فی اخبار المهـدی نگارش جلال الـدین سیوطی را مشاهـده کردم، از آن جا که آن کتاب، دارای باب بندی و نظم لازم کرد، آن را باب بندی نمودم و برخی احادیث دیگر بر آن افزودم.(۱)

بعثت امام مهدی علیه السلام > ظهور

بَقیهُ اللّه

از القاب حضرت مهدی علیه السلام

واژه «بقیت»، به معنـای، بـاز مانـده و پاینـده و آن چیزی است که از چیزی بـاقی گذاشـته شود. عبارت «بَقیه اللّه»، هم در قرآن مجید و هم در روایات آمده است.

در قرآن، فقط یک بار و در داستان حضرت شعیب علیه السلام ذکر شده است؛ آن جا کـــه وی قـــوم خـــود را از کم فروشی نهی کرده، می گوید:

((بَقِیتُ اللّهِ خَیرٌ لَکمْ إِنْ کنْتُمْ مُؤْمِنینَ وَ ما أَنَا عَلَیکمْ بِحَفیظ))(۲)

اگر مؤمن باشید، باقی مانده خدا برای شما بهتر است و من بر شما نگاهبان نیستم.

در روایات گوناگونی «بقیه الله» به وجود امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف یا برخی دیگر از امامان علیهم السلام تفسیر شده است. امام باقر علیه السلام فرمود:

نخستین سـخنی که مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف پس از قیام خود می گویـد، ایـــن آیه است: ((بَقِیتُ اللّهِ خَیرٌ لَکمْ إِنْ کنْتُمْ مُؤْمِنینَ))؛ سپـــس می گـــوید: «منم بقیهالله بر روی زمین.» (۳)

درست است که در آیه مورد بحث، مخاطب، قوم شعیب بوده و منظور از«بقیه الله»، سود و سرمایه حلال یا پاداش الهی است؛ ولی هر موجودی نافع که از طرف

۱- متقی هندی، البرهان فی علامات مهدی آخر الزمان، ص ۱۰.

۲- هود (۱۱): ۸۶.

۳- «وَ أَوَّلُ مَـا ینْطِقُ بِهِ هَـذِهِ الْآیهُ (بَقِیتُ اللَّهِ خَیرٌ لَکمْ إِنْ کنْتُمْ مُؤْمِنِینَ) ثُمَّ یقُولُ: أَنَا بَقِیهُ اللَّهِ فِی أَرْضِه»، شـیخ صـدوق، کمال

الدين و تمام النعمه، ج۱، ص ۳۳۰، باب۳۳، ح۱۶.

خداونـد سـبحانه و تعـالی برای بشـر باقی مانـده و مایه خیر و سـعادت او گردد، «بقیهالله» محسوب می شود. بر این اساس، تمام پیـامبران الهی و پیشوایان بزرگ، بقیهالله هسـتند. تمام رهبران راستین نیز که پـــس از مبـــارزه بـــا یـــک دشـمن سرسـخت برای یک قوم و ملت باقی می مانند، از این نظر بقیهالله هستند. سربازانی که پس از پیروزی از جنگ باز می گردند، آنان نیز بقیهالله هستند.

در روایات، دعاها و زیارات، امامان

معصـــوم علیهم السلام بـــه عنـــوان «بقیهاللّه» توصیف شده اند، برای نمونه به بعضی از آن ها اشاره می شود:

۱. به دسـتور هشام بن عبدالملک، امام باقر علیه السلام را به شام بردند. هنگام بازگشت به مدینه، هشام فرمان داد بازارها را بر روی آن حضـرت و همراهانش ببندنـد و آنان را از خوراک و آشامیدنی محروم سازند. وقتی به شـهر مدینه رسـیدند، مردم درِ شهر را بر رویشان بسـتند و اصـحاب آن حضـرت به سبب کمبود آب و غذا به زحمت افتادند و به آن بزرگوار شکایت بردند. امام باقر علیه السلام بالای کوهی مشرِف به شهر رفت و با صدای بلند فرمود:

ای اهل شـهری کـــه مردمـــانش ستمگرند! به خداوند سبحانه و تعالی سوگند! من بقیهاللّه هستم. خداوند سبحانه و تعالی فـــرمود: «بقیهاللّه برایتان بهتر است؛ اگر ایمان دارید.» (۱)

۲. در زیـــارت جـــامعه کبیـــره، می خوانیم: «سلام بر امامان که... بقیهاللّه هستند...».(۲)

از آنجـــا کـــه مهـــدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشـریف، آخرین پیشوا و بزرگترین رهبر انقـــلابی پـــس از بعثت پیـــامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله و سـلم است، یکی از روشنترین مصادیق «بقیهالله» و شایسته ترین فرد به این لقب است؛ به ویژه که یگانه باقی مانده بعد از پیامبران و امامان است. نمونه ای از این روایات بدین قرار است:

۱. در دعای ندبه می خوانیم: «کجا است آن بقیهاللّه که از

۱- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۴۷۱، ح۵.

۲- «اَلسَّلامُ عَلَی الاَئِمَهِ... وَ بَقِیهِ اللَّهِ...»، شیخ صدوق، من لایحضره الفقیه، ج۲، ص۶۰۹.

عترت هدایتگر بیرون نیست؟»(۱)

۲. مردی از امام صادق علیه السلام پرسید: «آیا بر امام قائم می‌توان با عنوان امیرمؤمنان سلام کرد؟» فرمود: «نه؛ خداوند سبحانه و تعالی این نام را به حضرت امیر مؤمنان علی علیه السلام اختصاص داده است. پیش از او کسی این نام بر خود ننهاده و پس از او نیز کسی این نام را به خود نبندد، مگر آن که کافر باشد.»

راوی گوید: پرسیدم: «فدایت شوم! پس چگونه بـــر او سلام کنند؟» فرمود: «می گویند «السَّلامُ عَلَیک یا بَقیهَ اللَّهِ» سپس این آیه شریفه را تلاوت فرمود: ((بَقیتُ اللهِ خَیرٌ لَکم اِنْ کنتُم مُؤمنین))».(۲)

۳. امام باقر علیه السلام فرمود:

نخستین سخن حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف پس از ظهور، این آیه است که می گوید: بقیه اللّه برایتان بهتر است؛ اگر ایمان دارید. آن گاه می فرماید: «منم بقیهاللّه و حجّت و خلیفه او در میان شما.» در آن زمان هر کس بر آن حضرت سلام کند، می گوید: «السَّلامُ عَلَیک یا بَقیهَاللّهِ فِی اَرْضِهِ».(۳)

۴. وقتی احمد بن اسحاق بن سعد اشعری، به محضر امام عسکری علیه السلام شرفیاب شد و درباره جانشین آن حضرت پرسید، آن حضرت کودکی خردسال، همچون قرص ماه را به او نشان داد. احمد بن اسحاق پرسید: «آیا نشانه ای هست تا قلبم اطمینان یابد؟» آن کودک زبان گشود و با زبان عربی فصیح فرمود:

من بقیهالله بر زمین و منتقم از دشمنان او هستم.ای احمد بن اسحاق! بعد از دیدن]این کرامت[، نشانه‌ای طلب نکن.(۴)

۱- «أینَ بَقِیهُ اللَّهِ الَّتی لاتَخْلُو مِنَ العِتْرَهِ الهادِیهِ...»، سید بن طاوس، الاقبال، ص۲۹۷.

۲- «لا ذاک اِسْمٌ سَمَّی اللّهُ بِهِ اَمیرَالمؤمِنینَ لَمْ یسَمَّ بِهِ اَحَدٌ قَبْلَهُ وَلا یتَسَمَّی بِهِ بَعْدَهُ اِلّا کافِرٌ»، محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۴۱۱، ح۲؛ تفسیر فرات کوفی، ص۱۹۳، ۲۴۹؛ تفسیر عیاشی، ج۱، ص۲۷۶.

۳- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۳۳۰، ح۱۶.

۴- «اَنَا بَقِیهُ اللّهِ فِی اَرْضِهِ وَالْمُنْتَقِمُ مِنْ اَعْدائِهِ فَلا تَطْلُبْ اَثَراً بَعْدَ عَینٍ یا اَحْمَدَبنَ اِسْحاقَ»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۳۸۴، ح۱.

بلالی > محمد بن علی بن بلال

بلالیه

پیروان محمد بن علی بن بلال از مدعیان نیابت امام مهدی علیه السلام

ازفرقه های «غالیان» منسوب به ابوطاهر محمد بن علی بن بلال (از اصحاب امام یازدهم علیه السلام) و از منکران نیابت محمد بن عثمان عمری (از نواب اربعه) هستند.

ابـــوطـــاهر از تسلـــیم اموالی که شیعیان بـــه عنوان سهم امـــام به او داده بودند، به محمد بن عثمان خودداری کرد. سپس ادعای نیابت کرد و گفت وکیل امام است. از طرف حضرت صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه الشریف توقیعی در

ص:۱۳۰

لعن او صادر شد و شیعیان نیز از وی تبرّی جستند.(۱)

- - -

بهائیت

بهائیت(۲)

فرقه ای منشعب از آیین بابی، پیروان بهاء الله

بهائیت، فرقه ای منشعب از آیین بابیه است. بنیان گذار آیین بهایی، میرزا حسین علی نوری، معروف به بهاء الله است. این آیین نیز نام خود را از همین لقب برگرفته است.

وی در سال ۱۲۳۳ق در تهران به دنیا آمد و مانند برادرانش آموزش های مقدماتی ادب فارسی و عربی را زیر نظر پدر و معلمان و مربیان گذراند. در زمان ادعای بابیت سید علی محمد شیرازی، در جمادی الاولی ۱۲۶۰ ق، او جوانی ۲۸ ساله و ساکن تهران بود که در پی تبلیغ نخستین پیرو باب، ملاحسین بشرویه ای در شمار نخستین گروندگان به باب در آمد. از آن پس، همراه برادرش، میرزا یحیی صبح ازل یکی از فعّال ترین افراد بابی شد و به ترویج بابی گری ـ به ویژه در نور و مازندران ـ پرداخت.

پیدایش فرقه بهائیت

در دوران جانشینی صبح ازل، حسین علی مسئول تمام امور بابی بود؛ ولی هرگز به این سِمت قانع نبود؛ از این رو در پی آن بود مقصود نهایی خود را ابراز دارد و خویشتن را همان «من یظهره الله» معرفی کند که در کتاب باب ذکرش رفته بود و امور بابی ها را یکسره در دست گیرد. وی پس از بازگشت از سلیمانیه در باغ نجیب پاشا ادعای خود را آشکار کرد(۳) نخستین کسی که به شدت بر او تاخت و ادعایش را باطل شمرد میرزا یحیی ازل، برادرش بود.(۴) رقابت دو برادر بر سر رهبری بابیان کم کم به اوج خود رسید، تا جایی که طرفین یک دیگر را به مرگ تهدید کردند؛ بنابراین در سال۱۲۸۵ق به دستور دولت عثمانی، یحیی صبح ازل به قبرس، و حسین علی به عکا در سرزمین

۱- ر.ک: شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص ۲۶۰ و ۲۶۱.

۲- برگرفته از: محمود صدری، «بهائیت»، دانشنامه جهان اسلام .

۳- آیتی، الکواکب الدریه، ج ۱، ص۲۵۷.

۴- موسوی، جمال ابهی، ص۱۳۶.

فلسطین تبعید شدند. در همین ایام بود که برای تشخیص طرفداران آن دو، اطرافیان صبح ازل به فرقه «ازلیه» و پیروان میرزا حسین علی بهاء، فرقه «بهائی» نامیده شدند. اما با مرگ یحیی صبح ازل، ازلیه و به تبع آن، بابیان برای ابد فراموش شدند.

سرانجام دعوت میرزا بهاء

وقتی میرزا حسین علی احساس کرد دعوت او مؤ ثر افتاد و عده ای گرد او حلقه زدند، نوع دعوتش را در مراحل گوناگون زمانی تغییر داد. وی پس از ادعای «من یظهره الله» ادّعای رسالت و شارعیت و سپس ادعای حلـــول روح خـــدا در خـــود به نحو تجسد و تجسّم کرد. او با عبارت «انا الهیکل الاعلی» از این مطلب یاد می کرد.

بهاء در بغداد و اسلامبول و ادرنه و نیز در عکا همواره با تقیّه و تظاهر به اسلام زندگی می کرد، تا خشم حکومت عثمانی را بر ضد خود بر نینگیزد. وی در نماز جمعه عکا شرکت می جست و در ماه رمضان، به روزه داری تظاهر می کرد؛ با این حال، رابطه سرّی خود را با بابیان ایران که بعدها «بهائی» نام گرفتند، قطع نکرده و همواره مکتوبات و وحی های ادعایی، یا تجلّیات خدا منشآنه خود را برای آنان می فرستاد یا باز می گفت.

وی سرانجام در سال ۱۸۹۲م (حدود ۱۳۰۹ق) پس از سال ها سکونت در عکا درگذشت و آن جا به خاک سپرده شد.

پس از میرزا حسین علی، فرزندش عبدالبهاء رهبر بهائیان شد و نظام جدیدی را در تفکرات بهائیت پدید آورد. وی در سفرهای خود، تعالیم باب و بهاء را با آنچه در قرن نوزدهم در غرب، به ویژه تحت عناوین روشنگری و مدرنیسم و اومانیسم متداول بود، آشتی داد. او تعالیم دوازدهگانه بهائیت را با الهام از همین آموزه ها تدوین و عرضه کرد که عبارتند از: ترک تقلید، تطابق دین با علم و عقل، وحدت اساس ادیان، بیت العدل، وحدت عالم انسانی، ترک تعصبات، الفت و محبت میان افراد بشر، تعدیل معیشت عمومی، تساوی حقوق زنان و مردان، تعلیم و تربیت اجباری، صلح عمومی و تحریم جنگ و وحدت خط و زبان.(۱)

۱- عباس افندی، رساله دیانت جهانی بهائی، ص ۲۰.

تعالیم دوازدهگانه یادشده، در ظاهر بسیار جذاب و زیبا است و از طرفی شعارهای تبلیغاتی مؤثری در جذب افراد بهائی به این آیین است؛ اما با عملکرد رهبران و پیروان آن در گذشته و حال _ به ویژه برنامه های اعمال شده از سوی «بیت العدل اعظم» بهاییان _ مغایرت بسیار دارد.

پس از مرگ عبد البهاء، نوه دختری او شوقی افندی رهبر بهائیان شد. پس از وی، هدایت بهائیان به شورایی با عنوان بیت العدل واگذار شد که تا کنون در فلسطین اشغالی به هدایت بهائیان می پردازد.

آیین ها و باورهای بهائیان

نوشته های علی محمد باب، میرزا حسین علی بهاءالله، عبدالبهاء و تا حدی نیز شوقی افندی از نظر بهائیان مقدس است و در مجالس ایشان قرائت می شود؛ اما کتب باب، به طور عموم در دسترس بهائیان قرار نمی گیرد و دو کتاب اقدس و ایقان میرزاحسین علی نوری است که نزد بهائیان از اهمیت خاصی برخورد است.

تقویم شمسی بهائی از نوروز آغاز شده به نوزده ماه در هر ماه به نوزده روز تقسیم می شود. چهار روز (در سال های کبیسه، پنج روز) باقیمانده که موسوم به ایام «هاء» است، ایام شکرگزاری و جشن تعیین شده است.(۱)

بهائیان موظف به نماز خاصی به صورت روزانه، روزه به مدت نوزده روز از طلوع تا غروب آفتاب (در آخرین ماه سال) و زیارت یکی از اماکن مقدس ایشان شامل منزل سیدعلی محمد باب در شیراز یا منزل میرزاحسین علی نوری در بغدادند.

آیین بهائی از ابتدای پیدایی، میان مسلمانان یک انحراف اعتقادی (فرقه ضاله) شناخته شد ادعای قائمیت توسط علی محمد باب با توجه به اح_ادی___ث قط___عی پ___ذیرفت___ه نبود. ویژگی های مهدی در احادیث اسلامی به گونه ای تبیین شده که راه هرگونه

۱- ر.ک: آیتی، کشف الحیل، ج۲، ص۲۰۸؛ عبدالحمید اشراق خاوری، رساله گنجینه حدود و احکام، ص۳۰ _ ۳۴؛ احمد یزدانی، نظر اجمالی در دیانت بهائی، ص۹۷_ ۹۸.

ادعـــای بیجا را بسته است. مخالفت علما با علی محمد به سبب همین ادعا و ادعای بابیت او بود.

مشکل بهائیت از این حیث مضاعف است. میرزاحسین علی، علاوه بر قبول قائمیت سیدعلی محمد باب و این که او دین جدیدی آورده است، خود را «من یظهره الله» نامید و ادعای شریعت مستقل را مطرح کرد. همه مسلمانان، خاتمیت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم را مسلم می دانند و بالطبع هر ادعا که با این اعتقاد سازگار نباشد و هر فرقه ای که این اصل را نپذیرد، از نظر مسلمانان از اسلام جدا شده است و به هیچ روی نباید خود را برآمده از اسلام بداند.

گذشته از این، اثبات ادعای رسالت برای رهبران آیین بهائی با توجه به مخاطبان اصلی آن ها (مسلمانان و به ویژه شیعیان) ممکن نبود. و مبلغان و مدافعان بهائی _ با وجود تلاش بسیار برای استدلالی کردن این ادعا _ در اثبات مدعا درماندند و غالباً به شیوه های خاص برای تأیید درستی دین جدید روی آوردند. مهم ترین برهان ایشان، کثرت آیات و نوشته های میرزاحسینعلی و نیز گسترش آیین بهائی بود.

تاریخ پرحادثه رهبران بهائی، نادرست درآمدن پیش گویی های آنان و منازعات دور از ادب از یک سو، حمایت های دولت های استعماری از سران بهائی در مواضع مختلف، به ویژه همراهی آنان با دولت اسرائیل از سوی دیگر، زمینه فعالیت در کشورهای اسلامی به ویژه ایران را از بهائیان گرفت و با وجود فعالیت گسترده تشکیلات بهائی برای تثبیت حضور رسمی پیروان خود در این کشورها، هیچ گاه چنین خواسته ای تحقق نیافت. مؤلفان بسیاری در نقد ایـــن آیین کتاب نوشتند؛ مطبوعات فارسی و عربی، رویکردهای سیاسی آنان را افشا کردند؛ علمای حوزه های علمیه شیعه و دانشگاه الازهر و مفتیان بلاد اسلامی جدا بودن این فرقه از امت شورای اسلامی را اعلام داشتند و سازمان های بین المللی اسلامی نیز در قبال آیین بهائی همین موضع را گرفتند. (برای نمونه، رجوع کنید به مصوبه شورای مجمع فقه اسلامی در۱۸تا ۲۳ بهمن ۱۳۶۶ش تا ۱۱ فوریه ۱۹۸۸م در سازمان کنفرانس اسلامی و مجمع فقه اسلامی ص ۸۴_ ۸۵ که ادعای رسالت بهاءالله و نزول وحی بر وی و

دیگر باورهای بهائی را مصداق انکار ضروریات دین دانسته است). بازگشت برخی مقامات و مبلغان بهائی از این آیین و افشای مسائل درونی این فرقه نیز عامل مهم فاصله

گرفتن مسلمانان از این آئین بوده است.

البیان فی اخبار صاحب الزمان علیه السلام

از منابع روایی اهل سنت در مهدویّت

ابوعبدالله محمّدکنجی شافعی (م۶۵۸ق)، احادیث مربوط به مهدی و ویژگی های او را با ترتیب ویژه و در باب های منسجم، در این کتاب ذکر کرده است. وی در مقدمه کتابش ــ برای ردّ اتهام شیعی بودن عقیده مهدویّت و اثبات آن به عنوان یک موضوع اسلامی ــ اذعان می کند که در این کتاب، فقط احادیثی را آورده است که از طریق اهل سنّت، روایت شده و از ذکر روایات شیعی پرهیز کرده است.(۱) وی در کتاب البیان، می نویسد:

احادیث پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم درباره مهدی به دلیل راویان بسیاری که دارد، به حد تواتر رسیده است.

او مجموع این احادیث (هفتاد حدیث) را در۲۵ باب منظم کرده و حتی به بعضی از جزئیات مربوط به حضرت مهدی علیه السلام نیز اشاره نموده است. برخی عناوین باب های این کتاب عبارت است: فی ذکر خروجه فی آخر الزمان، فی قوله صلی الله علیه و آله و سلم : المهدی من عترتی من ولد فاطمه، فی ذکر المهدی من سادات اهل الجنه، فی امر النبی صلی الله علیه و آله و سلم بمبایعه المهدی، فی ذکر نصره اهل المشرق للمهدی، فی مقدار ملکه بعد ظهوره، فی بیان انّه یصلی بعیسی علیه السلام ؛ فـــی تحلیـــه النبی صلی الله علیه و آله و سلم المهدی علیه السلام، فی تصریح النبی بانّ المهدی مـن ولـــد الحسین علیه السلام، فی ذکر کرم المهدی. علیه السلام

نکته قابل توجه این که وی ــ با

۱- ابو عبد الله محمد کنجی شافعی، البیان فی اخبار صاحب الزمان، تحقیق: مهدی حمد الفتلاوی، ص۱۹.

وجود انکـار ولاـدت حضـرت مهـدی عجـل الله تعـالی فرجه الشـریف از سوی بیشتر علمـای اهل سـنّت ـ آخرین باب را چنین نامیـده است: «فی الـدلاله علی جواز بقاء المهـدی حیاً». بر این اساس، وی نه فقط ولادت حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را پذیرفته، بلکه هرگونه استبعاد در باره طول عمر آن حضرت را نیز منتفی دانسته است.

کنجی شافعی در آغاز این باب می نویسد:

هیـچ امتناعی در بقای مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشریف وجود نـدارد؛ به دلیل این که عیسـی، الیاس و خضـر که از اولیای خداونـد می باشـند، زنـده هسـتند و دجال و ابلیس، که از دشـمنان خداونـد می باشـند نیز زنده هسـتند و زنده بودن این ها، به وسیله قرآن و سنّت اثبات شده است. آن گاه که بر این موضوع اتفاق کرده اند، زنده بودن مهدی را انکار نموده اند... پس به سخن هیچ عاقلی بعد از این توجه نمی شود، در این که باقی بودن مهدی را انکار کند.(۱)

به باور تاریخ نگاران، نویسنده کتاب، در سال ۶۵۸ ق در جامع اموی دمشق، به دست گروهی از عوام و به جهت تمایل وی به شیعه، کشته شد.(۲)

آیت الله حسن زاده آملی در وصف این کتاب می نویسد:

کتاب بیان در عین حال که صغیر الحجم است، بسیار عظیم النفع است. این کتاب موجز حائز فوایدی گرانقدر و ارزشمند است و هر چند هر یک از ابواب آن را در امر صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه الشریف اهمّیّتی بسزا است؛ لکن بعضی از ابواب ـ به خصوص بـاب های دوم و هفتم و نهم و سـیزدهم و بیست و چهارم و بیست و پنجم ـ را شأنی دیگر و در خور دقت بیشتر و بهتر است.(۳)

- - -

بیت الحمد

خانه ای که از هنگام ولادت حضرت مهدی علیه السلام چراغی در آن روشن شده

«بیت» در لغت به معنای خانه و «حمد» به معنای ستایش و ثنا است.

۱- ابو عبد الله محمد کنجی شافعی، البیان فی اخبار صاحب الزمان، تحقیق: مهدی حمد الفتلاوی، ص۹۷.
۲- ابو عبد الله محمد کنجی شافعی، البیان فی اخبار صاحب الزمان، تحقیق: مهدی حمد الفتلاوی، ص۱۲.
۳- حسن حسن زاده آملی، نهج الولایه، ص۹۳.

این واژه در بعضی از روایـــات، بـــه کـار رفته و به عنـوان جایگـاهی مربـوط به حضـرت مهـدی عجـل الله تعـالی فرجه الشریف معرفی شده است. مفضل گوید: شنیدم امام صادق علیه السلام فرمود:

همانا برای صاحب این امر، خانه ای است که بـدان بیت الحمـد می گویند. در آن، چراغی هست که از هنگام ولادت روشـنی می بخشد و تا روزی که با شمشیر قیام می کند، خاموش نخواهد شد.(۱)

۱- «اِنَّ لِصَاحِبِ هَذا الاَمْرِ بَیتاً یقَالُ لَهُ بَیتُ الحَمْدِ فِیهِ سِراجٌ یزهَرُ مُنذُ وُلِدَ اِلَی یوْمَ یقُومُ بِالسَّیفِ لایطْفَأ»، نعمانی، الغیبه، ص۲۳۹، ح۳۱.

جایگـــاه ایـــن خانه و چگـــونگی روشنایی آن، به روشنی بیان نشده است؛ ولی احتمال می رود مقصود، معنایی کنایی باشد یعنی با ولادت آخرین حجّت الهی، چراغ هدایت بشر با فروغی هر چه بیشتر، به پرتو افشانی پرداخته و زمین را از نور وجود خود آکنده ساخته است.

این روایت با همین مضمون از امام باقر علیه السلام نیز نقل شده است.(۱)

- - -

بیت المقدس

محل اقتدای مسیح علیه السلام به حضرت مهدی علیه السلام در عصر ظهور

شهر «البیت المُقَدَّس» یا «بَیت المَقدِس» یا «قُدس» در غرب آسیا و شمـــال خـــاورمیانه، در فلسطین واقع شده و نخستین قبله مسلمانان است. قداست این شهر بسیار است. آن را پیـــامبران بنـــا كـــرده اند، داود علیه السلام و سلیمـــان علیه السلام در ایـــن شهـــر حشمت داشتند.(۲)

خداوند سبحانه و تعالی در همین شهر، زکریا علیه السلام را به یحیی علیه السلام بشارت داد. جبال و طیر را در بیت المقدس برای داوود علیه السلام مسخر ساخت.(۳) هاجر از کوثا به بیت المقدس هجرت كـــرد. موسی علیه السلام این جا به نور رب العزه نگریست و همین جا با خداوند سخن گفت.(۴) مریم عـذرا در بیت المقدس وفـــات یـــافت عیسی بن مریم در همین جا به دنیا آمد و عروج کرد. حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم مدت ها رو به بیت المقدس نمـــاز می گـــزارد(۵) و أسـرای آن حضرت به این جا و معراج آن حضرت، از همین جا بود.(۶) بالاخره در اینجا حضرت مسیح نـــازل شده و در نمـــاز بـــه حضرت مهدی علیه السلام اقتدا خواهد کرد.(۷)

۱- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۶۷، ح۴۸۳.

۲- ر.ك: محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۸، ص۱۴۴، ح۱۱۴؛ شیخ طوسی، التهذیب، ج۶، ص۲۲، ح۱۰۷.

۳- ر.ك: محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۱۴، ص۷۲.

۴- ر.ك: میرزا حسین طبرسی نوری، مستدرك الوسائل، ح۱۰، ص۳۲۴.

۵- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۳، ص۲۸۶.

۶- اسراء (۱۷): ۱.

۷- ر.ك:صافی گلپایگانی، منتخب الاثر، فصل۸۴، ح۱۳؛ ابن بطریق، العمده، ص۴۳۰، ح۹۰۱.

امام علی علیه السلام از «بیت المقدس» در آستانه ظهور به عنوان بهترین جاها یاد کرده، فرمود:

بهترین جاها در آن روز، بیت المقدس باشد و بر مردم زمانی در آید که هر کدامشان آرزو کنند از ساکنان آن جا باشند.(۱)

نیز ن.ك: نزول عیسی علیه السلام .

بیدا > خسف به بیدا

بیعت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

«بیعت» واژه عربی از ریشه (ب ی ع) بـــــه معنـای خریـد و فروش و ایجـاب و پـذیرش بیع و در اصـطلاح بر هم زدن کف دست راست از طرفین معـامله به نشـانه ختم معـامله و تسـلیم است و نیــز بـــــه هـــــر عمـل و رفتـاری اطلاـق می شـود که شخص به وسیله آن فرمانبرداری خود را از شخص دیگر و سرسپردگی در برابر امر و سلطه او نشان دهد.

شایـد اطلاـق کلمـه «بیعـت» به این معنـا، از این جهت است که هر یـک از دو طرف، تعهّـدی همچـون دو معـامله گر در برابر دیگری می کننـد؛ بیعت کننـده حاضـر می شود تا پای جان و مال و فرزنـد در راه اطاعتِ او بایسـتد و بیعت پذیر نیز حمایت و دفاع او را بر عهده می گیرد.

بیعت، سنّتی بود که پیش از اسلام، میان عرب رواج داشت؛ به همین دلیل در آغاز اسلام که طائفه اوس و خزرج موقع حج از مدینه به مکه آمدند و با پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم در عقبه بیعت کردند، برخورد آن ها با مسأله بیعت، برخورد با یك امر آشـنا بود. پس از آن نیز پیغمبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم در فرصت های گوناگون، با مسلمانان تجدید بیعت کرد.

پیـامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله و سـلم بیعت زنـان را نیز می پـذیرفت؛ امـا نه از راه دست دادن؛ بلکه دسـتور می داد ظرف بزرگی از آب حاضـر کننـد. سـپس آن حضـرت دست خود را در یـک طرف ظرف فرو می برد و زنان بیعت کننـده در طرف دیگر.

گفتنی است در باره پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و امامان معصوم علیهم السلام ــ که از سوی خدا

۱- «... خَیرُ المَسَاکِنِ یومَئِذٍ بَیْتُ المَقْدِسِ، وَلَیَأتِیَنَّ عَلَی النَّاسِ زَمَانٌ یَتَمَنّی اَحدُهُم اَنَّهُ مِنْ سُکّانِهِ»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، باب۴۷، ح۱.

نصب می شوند، به بیعت نیازی نیست؛ یعنی اط___اعت پی___امبر صلی الله علیه و آله و سلم و ام___ام

معصوم علیهم السلام منصوب از سوی او، واجب است؛ چه بر کسانی که بیعت کرده اند و چه با آنان بیعت نکرده باشند. و به تعبیر دیگر، لازمه مقام نبوّت و امامت، وجوب اطاعت است؛ همان گونه که قرآن می فرماید:

((یَا اَیُّها الَّذِینَ آمَنُوا اَطیعُوا اللّهَ وَاَطِیعُوا الرَّسُولَ وَأُولِی الاَمْرِ مِنْکمْ))(۱)

ای کسانی که ایمان آورده اید خدا را اطاعت کنید و پیامبر و اولیای امر خود را [نیز] اطاعت کنید.

حال این پرسش پیش می آید که اگر چنین است، چرا پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم از یاران خود یا تازه مسلمانان، بیعت گرفت که دو نمونه آن (بیعت رضوان و بیعت با اهل مکه) به طور صریح در قرآن آمده است؟(۲)

در پاسخ باید گفت: بدون شک این بیعت ها یک نوع تأکید بر وفاداری بوده که در مواقع خاصی انجام می گرفته است؛ به ویژه برای مقابله با بحران ها و حوادث سخت از آن استفاده می شده است، تا در سایه آن، روح تازه ای در کالبد افراد دمیده شود.

همین امر در بیعت با حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف خواهد بود که جنبه تأکید بر وفاداری دارد. یکی از کاره___ای نخست حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف هنگ___ام ظهور، بیعت با یاران خود است. این بیعت، در مسجد الحرام و بین رکن و مقام صورت می گیرد.(۳) همان گونه که پیش از این یاد شد، در روایاتی نقل شده است که نخستین بیعت کننده با حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، جبرئی___ل امی___ن است.

امام باقر علیه السلام فرمود:

... پس نخستین کسی که با او بیعت کند، جبرئیل است. سپس آن ۳۱۳ نفر [بیعت می کنند]....(۴)

پس از این بیعت ویژه، حضرت

۱- نساء (۴): ۵۹.

۲- ر.ک: سوره فتح (۴۸): ۱۰ و ۱۸.

۳- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۷۶، ح۵۰۲؛ عبدالرزاق بن همام صنعانی، المصنف، ج۱۱، ح۲۰۷۶۹.

۴- «... فَیکونُ أَوَّلُ مَنْ یُبَایِعُهُ جَبْرَئِیلَ ثُمَّ الثَّلَاثَمِائَهِ وَ الثَّلَاثَهَ عَشَر»، علی بن ابراهیم قمی، تفسیر قمی، ج۲، ص۲۰۴؛ نیز ر.ک: محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۴، ص۱۸۴، ح۳.

مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف با دیگر یاران خود بیعت خواهد کرد.

افزون بر روایات شیعه در پاره ای از روایات اهل سنّت نیز بر بیعت یاران حضرت با ایشان تأکید شده است. صنعانی (م۲۱۱ق) یکی از بزرگان اهل سنّت در باره این بیعت در روایاتی اشاره کرده است.(۱)

بنابراین بیعت فقط به دلیل تأکید بر دلدادگی یاران است و هرگز به سبب اعتماد و یا عدم اعتماد نیست.

بیعت نامه مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

مفاد بیعت حضرت مهدی علیه السلام با یاران خود هنگام ظهور

امیرمؤمنان علی علیه السلام به مفاد بیعت نامه مردم و حضرت مهدی علیه السلام این گونه اشاره کرده است:

... با او بیعت می کنند که هرگز دزدی نکنند، مرتکب فحشا نشوند، مسلمانی را دشنام ندهند، خون کسی را به ناحق نریزند، به آبروی کسی لطمه نزنند، به خانه کسی هجوم نبرند، کسی را به ناحق نزنند، طلا، نقره، گندم و جو ذخیره نکنند، مال یتیم نخورند، در باره چیزی که یقین ندارند، گواهی ندهند، مسجدی را خراب نکنند، مشروب نخورند، حریر و خز نپوشند، برابر سیم و زر سر فرود نیاورند، راه را بر کسی نبندند، راه را ناامن نکنند، گرد همجنس بازی نگردندف خوراکی از گندم و جو انبار نکنند، به کم قناعت کنند، طرفدار پاکی باشند و از پلیدی گریزان باشند، به نیکی فرمان دهند و از زشتی ها باز دارند، جامه های خشن بپوشند، خاک را متکای خود سازند، در راه خدا حق جهاد را ادا کنند و....

او نیز در حق خود تعهد می کند:

از راه آنان برود، جامه ای مثل جامه آن ها بپوشد. مرکبی همانند مرکب آنان سوار شود و آن چنان که آن ها خواهند، باشد... با کم راضی و قانع شود، زمین را به یاری خدا پر از عدالت کند، آن چنان که پر از ستم شده است، خدا را آن چنان که شایسته است بپرستد، برای خود دربان و نگاهبان اختیار نکند.» (۲)

۱- صنعانی، المصنف، ج۱۱، باب المهدی، ح۲۰۷۶۹؛ نیز: ر.ک: مقدسی شافعی، عقد الدرر، ص۱۲۳.

۲- لطف الله صافی گلپایگانی، منتخب الاثر، ص۴۶۹.

ص:۱۴۲

البیعه لله

شعار پرچم مهدی علیه السلام هنگام ظهور

از برخی روایات اسلامی ـ اعم از شیعه و اهل سنّت ـ استفاده می شود که شعار پرچم پر افتخار حضرت مهدی علیه السلام هنگام ظهور، جمله «البَیْعَهُ لله» است. شیخ صدوق روایت کرده است: «همانا بر پرچم مهدی البَیْعَهُ لِلّهِ است.»(۱)

همچنین در برخی روایات دیگر گفته شده است: البَیْعَهُ لِلّه ندایی است که از سوی جبرئیل امین به گوش جهانیان می رسد. شیخ مفید ازامام صادق علیه السلام نقل کرده است:

جبرئیل، از کنار دست راست او ندا سر می دهد: «البَیْعَهُ للّه». پس در آن هنگام، پیروان او از اقصی نقاط گیتی به سوی او می شتابند، تا این که با آن حضرت بیعت کنند. پس خداوند سبحانه و تعالی به وسیله او زمین را پر از عدل و داد می سازد؛ آن سان که پر از ظلم و جور شده است.» (۲)

۱- «اِنَّهُ یَکُونُ فِی رایَهِ المَهدِیّ علیه السلام البَیْعَهُ لِلّهِ عَزَّوَجل»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۶۵۴، ح۲۲؛ علی بن عبدالکریم نیلی نجفی، منتخب الانوار المضیئه، ص۱۷۸؛ علی بن یوسف حلی، العدد القویه، ص۶۶؛ نعیم بن حماد المروزی، الفتن، ص ۲۲۰؛ قندوزی، ینابیع الموده، ج۳، ص۲۶۷.
۲- «... جَبْرَئیلُ عَنْ یَدِهِ الیُمْنی یُنادِی البَیْعَهُ لِلّهِ فَتَصِیرُ اِلَیهِ شِیعَتُهُ مِنْ اَطْرَافِ الاَرضِ تُطْوی لَهُمْ طَیّاً حَتّی یُبایِعُوهُ فَیَمْلَأُ اللّهُ بِهِ الاَرْضَ عَدْلاً کَمَا مُلِئتْ ظُلْماً وَ جَوراً»، شیخ مفید، الارشاد، ج۲، ص۳۷۹؛ طبری، دلائل الامامه، ص ۲۵۰؛ شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۵۳؛ فتال نیشابوری، روضه الواعظین، ص۲۶۲.

پ

پایان تاریخ > آخرالزمان

پدر حضرت مهدی علیه السلام > امام حسن عسکری علیه السلام

پدر مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و اهل سنّت

یکی از موارد اختلاف بین شیعه و سنّی در موضوع مهدویّت، اختلاف در پدر حضرت مهدی است. شیعه، با استناد به دلیل های فراوان ثابت کرده پدر حضرت مهدی علیه السلام، امام حسن عسکری علیه السلام است؛ در حالی که بیشتر اهل سنّت، با بیان برخی روایات در این زمینه، بر این باورند که نام پدر مهدی عبدالله، هم نام پدر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم است.

دانشمندان شیعه، با حفظ امانت کامل، برخی از این احادیث را ــ هر چند صحیح نمی‌دانسته اند ــ بدون کم و کاست از کتاب‌های اهل سنّت نقل کرده‌اند؛ اما هرگز در این موضوع تردید به خود راه نداده‌اند. برخی از احادیثی که اهل سنّت با استناد به آن ها، چنین دیدگاهی را انتخاب کرده اند، بدین قرار است:

ابن ابی شیبه، طبرانی و حاکم، از عاصم بن ابی النجود، از زِرّ بن حُبَیش از عبدالله بن مسعود روایت کرده‌اند که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

لا تذهب الدنیا حتی یبعث الله رجلا یواطئ اسمه اسمی، و اسم ابیه اسم ابی؛(۱)

دنیا از میان نمی رود، مگر این که خداونـد سـبحانه و تعالی مردی را بر می انگیزانـد که نام او هم نام من و نام پـدرش نام پدر من است.

ابو عمرو دانی و خطیب بغـدادی، از عاصم بن ابی النجود از زرّ بن حبیش، از عبدالله بن مسـعود نقل کرده اند که پیامبر صـلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

قیامت بـر پـا نمی شود؛ مگر آنکه مردی از خانـدان من بر همه مردم پادشاهی کنـد، نام او نام من و نام پدرش، نام پدر من است.(۲)

نعیم بن حماد، خطیب و ابن حجر، همگی از عاصم، از زرّ بن حبیش از ابن مسـعود روایت کرده انـد که رسول اکرم صـلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «المهدی یواطئ اسمه اسمی و اسم ابیه اسم ابی»؛(۳) «مهدی نامش هم نام من و نام پدرش نام پدر من است.»

نعیم بن حماد به سند خودش از ابوالطفیل آورده است که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

«المهدی اسمه اسمی و اسم ابیه اسم ابی؛(۴) مهدی نامش نام من و نام پدرش، نام پدر من است.»

هیـچ یـک از ایـن احـادیث، نمی توانـد دلیلی محکـم، بر ادعـای کسـانی باشـد که نـام پـدر مهـدی علیه السلام را «عبـدالله» دانسته انـد. سـند حـدیث چهارم به اتفاق همه محـدثان ضـعیف است؛ زیرا یکی از راویان آن رشـدین بن سعد است؛ یعنی همان «رِشدین بن ابی رِشدین» است که همه بزرگان اهل سنّت در علم رجال بر ضعف او اتفاق دارند.(۵) بدین

۱- ابن ابی شـیبه، المصنف، ج۱۵، ص۱۹۸، ح۱۹۴۹۳؛ طبرانی، المعجم الکبیر، ج۱۰، ص۱۶۳، ح۱۰۲۱۳ و ص۱۶۶، ح۱۰۲۲۲؛ مستدرک حاکم، ج۴، ص۴۴۲؛ علی بن عیسی اربلی، کشف الغمه، ج۳، ص ۲۶۱.

۲- ابو عمرو دانی، سنن، ص۹۴و۹۵؛ خطیب بغدادی، تاریخ بغداد، ج۱، ص ۳۷۰.

۳- خطیب بغـدادی، تاریخ بغداد، ص۳۹۱؛ نعیـم بن حمـاد، الفتن، ج۱، ص۳۶۷، ح۱۰۷۶ و ۱۰۷۷؛ متقی هنـدی، کنز العمال، ج۱۴، ص۲۶۸، ح۳۸۶۷۸ به نقل از ابن عساکر.

۴- نعیم بن حماد، الفتن، ج۱، ص۳۶۸، ح ۱۰۸۰.

۵- ر. ک: المزی، تهذیب الکمال، ج۹، ص ۱۹۱؛ ابن حجر، تهذیب التهذیب، ج۳، ص ۲۴۰.

ترت___یب و ب___دون شک در چن___ین امر مهمّی، نمی توان سخن این گونه افراد را پذیرفت.

سه حـدیث نخستین، نیز نمی تواننـد حجّت و دلیـل باشـند؛ چون عبـارت «نـام پـدرش نام پـدر من است» را بزرگان و حافظان حدیث نقل نکرده اند و فقط جمله «نام او، نام من است» را همگان، بدون اضافه‌ای دیگر آورده‌اند.

برخی از پژوهشگران اهل سنّت که روایت کنندگان از عاصم بن ابی النجود را بررسی کرده اند، به این مطلب تصریح کرده و گفته اند: «این اضافه در اصل حدیث نیست.»

از طرف دیگر، هر سه حدیث، فقط به ابن مسعود، ختم می شود و حال آن که در مسند احمد در چند مورد، همین حدیث از ابن مسعود نقل شده که با جمله «نام او، نام من است»، پایان یافته است.(۱)

تِرمذی می گوید: «حدیث از علی علیه السلام، ابو سعید خدری، ام سلمه و ابوهریره، فقط با لفظ «نام او، نام من است» روایت شـده است.» آن گـاه _ بعـد از نقـل حـدیث ابن مسعود بـا این لفـظ _ می‌افزایـد: «در این بـاب، از علی، ابوسعید، ام سلمه و ابوهریره روایت شده و این حدیث نیکو و صحیح است.» (۲)

طبرانی در المعجم الکبیر آن را از ابن مسعود، از چنـد طریق فقط با لفظ «نام او نام من است» در حـدیث های ۱۰۲۱۴ به بعد، نقل کرده است.

حـاکم نیز در مسـتدرک، حـدیث را از ابن مسـعود فقـط با جمله «نام او نام من است»، نقل کرده و گفته است: «این حـدیث با شرط شیخین صحیح است و آنان آن را نقل نکرده اند.»(۳)

بغوی در مصابیح السنه حدیث را _ بدون اضافه _ نقل کرده و گوید: حدیث نیکو است.(۴) مقدسی شافعی تصریح می کند: ایـن افزوده را بزرگـان حـدیث روایت نکرده انـد. پس از نقـل حـدیث _ بـدون آن اضـافه _ می نویسـد: «گروهی از بزرگـان حدیث، در کتاب های خود به همین گونه آورده اند؛ مانند: ابو عیسی ترمذی در جامع، ابی داود در

۱- احمد بن حنبل، مسند، ج۱، ص۳۷۶ و ۳۷۷ و ۴۳۰ و ۴۴۸.

۲- سنن ترمذی، ج۴، ص۵۰۵، ح ۲۲۳۰.

۳- حاکم نیشابوری، المستدرک، ج۴، ص۴۴۲.

۴- مصابیح السنه، ص۴۹۲، ح ۴۲۱۰.

سنن و حافظ ابو بکر بیهقی و شیخ ابوعمرو دانی.»(۱)

سپس حدیث های دیگری در تأیید درستی نقل خود از بزرگانی چند ـ مانند طبری، احمد بن حنبل، ترمذی، ابو داود، حافظ ابو داود و بیهقی ـ به نقل از عبدالله بن مسعود، عبدالله بن عمر و حذیفه می‌آورد.(۲)

همان گونه که اشاره شد، تِرمذی این حدیث را از حضرت علی علیه السلام، ابوسعید خدری، امسلمه و ابوهریره فقط با جمله «نام او، نام من است»، روایت کرده است. اگر جمله «و نام پدرش، نام پدر من است» در متن اصلی روایت ابن مسعود می بود، قابل تصور نیست که همه این شخصیت های یاد شده، به اتفاق آن را حذف کرده باشند؛ هر چند آنان از عاصم بن ابی النجود هم روایت کرده باشند.

اما اینکه این افزوده چگونه به روایت ها راه یافته، احتمالاتی قابل طرح است:

۱. از سوی پیروان حسنی ها به منظور اثبات مهدویّت محمد بن عبدالله بن حسن مثنا، اضافه شده است.

۲. از سوی طرفداران بنی عباس، برای تأیید مهدویّت محمد بن عبدالله (ابو جعفر) منصور عباسی، به حدیث ابن مسعود افزوده شده است. این احتمال، زمانی به واقعیت نزدیک می شود که بدانیم محمد بن عبدالله بن حسن مثنا، لکنت زبان داشت؛. از این رو پیروانش دروغ دیگری به روایت ابوهریره افزوده و چنین نقل کرده اند: «به درستی که مهدی نامش محمد بن عبدالله است و در زبانش کندی وجود دارد.» (۳)

بر این اساس هر سه حدیث نخستین، با نقل حافظان حدیث از عاصم مخالفت دارد. از این رو حافظ ابو نعیم اصفهانی (م ۴۳۰ ق) در مناقب المهدی این حدیث را با ۳۳ سلسله راویان مختلف تا عاصم، نقل کرده است. در این نقل ها حتی یکی از آن ها عبارت «ونام پدرش نام پدر من است» را ندارد و با عبارت «نام او نام من است» پایان یافته است.

گنجی شافعی (م ۶۳۸ ق) متن اصفهانی را نقل و اضافه می کند: «این حدیث را غیر از عاصم، دیگرانی هم

۱- مقدسی شافعی، عقد الدرر، باب۲، ص۵۱.

۲- مقدسی شافعی، عقد الدرر، باب۲، ص۵۱ ـ ۵۶.

۳- ر. ك: ابوالفرج اصفهانی، مقاتل الطالبین، ص۱۶۳ و ۱۶۴.

مانند عمرو بن حره، از زرّ نقل کرده اند و همگی با «نام او نام من است»، آن را به پایان برده اند؛ جز روایتی که عبارت «و نام پدرش نام پدر من است» را دارد.

ص:۱۴۹

کوتاه سخن این که چنین اضافه ای پذیرفتنی نیست؛ به خصوص که احمد بن حنبل با دقتی که در ضبط حدیث دارد، این حدیث را چند بار در مسندش با جمله «و نامش نام من است» نقل کرده است.» (۱)

از بحث‌های گذشته روشن می‌شود که تبار امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، به امام حسین علیه السلام می‌رسد و دیگر احادیثی که خلاف این را می رسانند، ضعیف و بی اعتبار بوده، هیچ قرینه ای بر صحت آن ها در دست نیست. با توجه به نتیجه بحث های گذشته نیز به دست می آید: نقل متواتر نزد مسلمانان نیز همین نتیجه را تأیید می کند.(۲)

پرچم حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

در روایات آمده پرچم حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف هنگام ظهور، همان پرچم پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم است.

امام صادق علیه السلام فرمود: «مَعَهُ رَایَهُ رَسُول اللّه صلی الله علیه و آله و سلم ؛ همراه او پرچم پیامبر اکرم است.»

آن گاه آن حضرت در پاسخ شخصی که پرسید: «آیا نزد او است یا این که برای او آورده می شود؟ فرمود: «بلکه جبرئیل آن را خواهد آورد.»

سپس فرمود: با آن پرچم، بر هیچ [قوم ستمگری] نمی گذرد، مگر آن که خداوند سبحانه و تعالی آن ها را هلاک می سازد.(۳)

شبیه همین روایت از امام سجاد علیه السلام نیز نقل شده است.(۴)

اهمیّت این امر، به قدری است که در غیبت نعمانی بابی تدوین شده است با این عنوان که پرچم پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بعد از جنگ جمل، باز نخواهد شد؛ مگر به دست قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف .(۵)

امام صادق علیه السلام درباره آن پرچم به ابوبصیر فرمود:

ای ابا محمد! به خدا سوگند! آن پرچم نه از پنبه است و نه از کتان و

۱- کنجی شافعی، البیان فی اخبار صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه الشریف، ص۴۸۲.

۲- سید ثامر هاشم العمیدی، مهدی منتظر در اندیشه اسلامی، ص۹۲ _ ۱۰۷ (با تصرف).

۳- «بَلْ یُؤْتَی بِهَا یَأْتِیهِ بِهَا جَبْرَئِیلُ علیه السلام ...»، نعمانی، الغیبه، ص۳۰۹، ح۴؛ و ر.ک: کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۶۷۲، ح۲۳.

۴- ر.ک: محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۵۱، ص۱۳۵، ح۳.

۵- نعمانی، الغیبه، ص۳۰۷.

نه از ابریشم و نه از حریر. سپس در پاسخ از جنس آن، فرمود:

از ورق (برگ) بهشتی است. رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم روز بدر، آن را برافراشت و بعد، آن را در هم پیچید و به علی علیه السلام داد. همچنان نزد علی علیه السلام بود، تا هنگامی که روز بصره فرا رسید، آن را برافراشت. و خداوند سبحانه و تعالی پیروزی را نصیب او ساخت. سپس آن حضرت آن را در هم پیچید و آن این جا نزد ما است. هیچ کس آن را نخواهد گشود، تا آن گاه که قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف قیام کند و چون او قیام نمود، آن را برخواهد افراشت.(۱)

و از امام علی علیه السلام روایت ش_ده است:

آن گاه که مهدی پرچم خویش را به اهتزاز در آورد، بین مشرق و مغرب برای او روشن خواهد شد.(۲)

پرچم های سیاه

از نشانه های ظهور حضرت مهدی علیه السلام

در روایات مربوط به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و ظهور ایشان سخن از «پرچم های سیاه از خراسان» به میان آمده است. مضمون این روایات، آن است که پیش از ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در منطقه خراسان (خراسان قدیم، شامل قسمت های زیادی از ایران، افغانستان، ترکمنستان، تاجیکستان و ازبکست___ان) انق___لابی برپا می شود و مردم، در حالی که پرچم های سیاه را به اهتزاز در آورده اند، به حرکت در می آیند.(۳)

پدیدار شدن این نشانه در آستانه ظهور و اندکی پیش از آن خواهد بود؛ به گونه ای که حضرت مهدی علیه السلام آنان را به سوی خویش فرا می خواند. امام باقر علیه السلام می فرماید:

پرچم های سیاهی از خراسان بیرون می آید و به جانب کوفه به حرکت

۱- «یا اَبا مُحَمَّدٍ ما هِیَ وَاللّهِ قُطْنٌ وَلاکَتانٌ وَلاقَزٌّ وَلاحَریرٌ. قُلْتُ: فَمِنْ اَیِّ شَیْ ءٍ هِیَ قالَ مِن وَرَقِ الجَنّهِ نَشَرَها رَسُولُ اللّهِ صلی الله علیه و آله و سلم یَومَ بَدرٍ ثُمَّ لَفَّها وَدَفَعَها اِلَی عَلیّ علیه السلام فَلَمْ تَزَلْ عِنْدَ عَلیٍّ حَتَّی اِذا کانَ یَوْمَ البَصْرَهِ نَشَرَها اَمیرُالمُؤمِنینَ فَفَتَحَ اللّهُ عَلَیهِ ثُمَّ لَفَّها وَهِیَ عِندَنا هُناکَ لا یَنْشُرُها اَحَدٌ حَتَّی یَقُومَ القائِمُ فَاِذا هُوَ قامَ نَشَرَها...»، نعمانی، الغیبه، ص۳۰۷، ح۲.

۲- «اِذا هَزَّ رایَتَهُ اَضاءَ لَها ما بَیْنَ المَشْرِقِ وَالمَغْرِبِ»، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۶۵۳، ح۱۷.

۳- ر.ک: شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۵۲.

درمی آید. چون مهدی علیه السلام ظاهر شود، اینان کسی را برای بیعت نزد آن حضرت می فرستند.(1)

ص:۱۵۲

۱- «تَنْزِلُ الرّایاتُ السُّودُ حَتّی تَخْرُجَ مِنْ خُراسان اِلَی الکُوفَهِ فَاِذا ظَهَرَ المَهْدِیُ علیه السلام بَعَثَ اِلَیهِ بِالبَیْعَهِ»، شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۵۳، ح۴۵۷.

سخنان دیگری نیز وجود دارد که نشان می دهد خروج پرچم های سیاه از خراسان، قیامی است که در آینده و در آستانه ظهور برپا می شود. در حقیقت، برخی یاران حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف همراه آن پرچم های سیاه خواهند بود. رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرموده است:

هنگامی کـــه پرچم هـــای سیاه را دیدید که از خراسان می آیند، به سوی آن بشتابید؛ اگرچه با سُر خوردن بر روی برف ها باشد. به درستی که در آن، خلیفه مهدی است.(۱)

برخی پنداشتند مقصود از خروج پرچم های سیاه از خراسان، قیام ابومسلم خراسانی (در سال ۱۴۰ق) بر ضد حاکمیت هزار ماهه بنی امیه است(۲) که به از هم گسستن حکومت بنی امیه و روی کارآمدن بنی عباس انجامید.

مستند اینان، روایت زکار از امام صادق علیه السلام و بعضی قراین و مؤیدات تاریخی است. در این روایت، با اشاره به نام و مشخصات ابومسلم خراسانی، وی صاحب پرچم های سیاه، یاد شده است.(۳) این پندار نادرست است؛ زیرا روایت زکار که مهم ترین مستند و دلیل به شمار می رود از نظر سند ضعیف و غیرقابل اعتماد است. افزون بر این، تطبیق این نشانه بر شورش ابومسلم خراسانی، در بیش از یک قرن پیش از تولد امام مهدی علیه السلام و نشانه ظهور دانستن آن، بسیار بعید است.

این نکته نیز در خور توجه است که حاکمان بنی عباس، تلاش می کردند قدرت را از دست بنی امیه بگیرند؛ از این رو می خواستند شورش ابومسلم خـــراسانی را در راستـــای قیـــام مهدی علیه السلام و نشانه ظهور وی قلمداد کنند بر این اساس، بعید نیست حاکمان بنی عباس، به دلخواه خویش، در این روایات دست برده و آن ها را بر خود تطبیق کرده باشند.(۴)

نیز ن.ک: زمینه سازان ظهور، یاران حضرت

۱- «اِذَا رَأَیْتُمُ الرّایاتِ السُّودَ قَد اَقْبَلَتْ مِنْ خُراسانَ فَأتُوها وَلَو حَبْواً عَلَی الثَّلْجِ فَاِنّ فیها خَلیفَهَ المَهْدِیّ»، اربلی، کشف الغمه، ج۲، ص۴۷۲. نیز، ر.ک: مسند احمد، ج۵، ص۲۷۷؛ متقی هندی، کنز العمال، ج۱۱، ص۱۶۰، ح۳۱۰۳۳.

۲- ر.ک: سید محمد صدر، تاریخ غیبت کبرا، ص۴۵۸.

۳- نعمانی، الغیبه، ص۱۲۵.

۴- جمعی از نویسندگان، چشم به راه مهدی علیه السلام، ص۲۹۶.

مهدی علیه السلام، مدعیان مهدویت.

پیراهن حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

در روایات فراوانی گفته شده برخی از میراث پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و امامان معصوم علیهم السلام نزد حضرت مهدی علیه السلام است؛ از جمله آن ها پیراهن پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است: یعقوب بن شعیب از امام صادق علیه السلام روایت کرده است که آن حضرت فرمود: «آیا پیراهن قائم را که با [بر تن داشتن] آن قیام کند، نشانت ندهم؟

عرض کردم: «چرا....» پس [آن حضرت] جعبه ای خواست و آن را گشود و از آن، پیراهن کرباسی را بیرون آورد. آن را باز کرد (یا روی زمین پهن کرد). ناگاه دیدم در آستین چپ آن، خون مشاهده می شود (خونین است).

سپس فرمود: «این، پیراهن رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم است. روزی که دندان های پیشین آن حضرت ضربه دید، آن را بر تن داشت و قائم در این پیراهن قیام خواهد کرد.» [راوی گوید:] من آن خون را بوسیدم و بر گونه خویش نهادم. سپس امام صادق علیه السلام آن را در هم پیچید و برداشت.»(۱)

هم چنین ابوبصیر از حضرت صادق علیه السلام نقل کرده است:

...پیراهن رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم که در روز احد به تن داشت، بر تن او است....(۲)

البته در برخی روایات نیز لباس حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف همان لباس حضرت علی علیه السلام بیان شده است.

حماد بن عثمان گوید: در خدمت امام صادق علیه السلام فرمود:

بهترین لباس هر زمان، لباس اهل آن زمان است؛ ولی هنگامی که قائم ما اهل بیت قیام کرد، لباس علی علیه السلام را بر تن کرده و به روش آن حضرت عمل خواهد کرد.(۳)

نیز ن.ک: میراث های پیامبران.

۱- نعمانی، الغیبه، ص۲۴۳، ح۴۲.

۲- «... يَكونُ عَلَيهِ قَمِيصُ رَسُولِ اللهِ صلى الله عليه و آله و سلم الَّذِی عَلَيْهِ يَومَ اُحُدٍ ...»، نعمانی، الغيبه، ص۳۰۷، ح۲.

۳- «فَخَيرُ لِباسِ كُلِّ زَمانٍ لِباسُ اَهْلِهِ غَيرَ اَنَّ قائِمَنا اَهلَ البَيْتِ اِذَا قَامَ لَبِسَ ثِيابَ عَلِيٍّ وَسَارَ بِسيرهِ عَلیّ عليه السلام»، محمد بن يعقوب كلينی، الكافی، ج۱، ص۴۱۱، ح۴.

تاریخ سیاسی غیبت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف

اثری تحلیلی درباره غیبت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف

نگارنده این کتاب دکتر جاسم محمد حسین، اهل عراق و متخصّص در تاریخ اسلام است. وی تحصیلات خود را در تاریخ خاورمیانه در بصره، بغداد و ادینبورگ به انجام رسانده و دکترای خود را از دانشگاه ادینبورگ گرفت. سپس در بخش «مطالعات اسلامی و خاورمیانه» آن دانشگاه، دوره تحقیقات فوق دکترا را ادامه داد.

علاوه بر این کتاب، مقالات و کتاب های محققانه دیگری نیز از دکتر جاسم حسین به زبان های انگلیسی، عربی و اردو به چاپ رسیده که برخی از آن ها عبارت است از:

۱. بررسی مراسم مذهبی تعزیه میان شیعیان از دیدگاه تاریخی و جامعه شناسی؛

۲. سیاست اصولی و منسجم امامان؛

۳. نقش احادیث مذهبی در غیبت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف ؛

۴. تأثیر غیبت کبرا بر موقعیت سیاسی و مذهبی فقهای امامیه؛

۵. نقش وکالت امامیه با عنایت خاص نسبت به دوران نخستین سفیر.

در این کتاب، مطالعه ای تفصیلی

در نهضت شیعه امامیه از زمان امام صادق علیه السلام تا آخر غیبت صغرای امام دوازدهم علیه السلام انجام شده است.

آنچه ارائه شـده، تصویری است از سازمـان مخفی وکالت با پیروانی در سراسـر جهان اسـلام که با اعتقاد به امامت، در جایگاه قطب سازمان، قادر به حفظ تمامیت اسلام از گزند رویدادهای روزگار است.

کتاب تاریخ سیاسـی غیبت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشـریف با ورود و خروج خوبی به مباحث، یک مسـیر تحقیقی محققانه و منصفانه را پی می گیرد و از یک مقدمه، هفت فصل و نتیجه گیری تشکیل شده است.

مقدمه: معرفی منابع اولیّه و بررسی آن ها؛

فصل اول. نقش احادیث در غیبت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف ؛

فصل دوم. نقش امامان در فعالیت های مخفی و تأثیر آن بر تکامل تدریجی غیبت؛

فصل سوم. دیدگاه های امامیه درباره امام غایب و ولادت آن حضرت؛

فصل چهارم. بازتاب فعالیت های مخفی امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف در اقدام های سفیران آن حضرت؛

فصل پنجم. فعالیت های مخفی دومین سفیر امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف ؛

فصل ششم. دوران نوبختی، سومین سفیر؛

فصل هفتم. سفیر چهارم و غیبت کبرای امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف .(۱)

تاریخ عصر غیبت

کتابی تحلیلی در باره غیبت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

در ای___ن کتاب که به وسـیله گروهی از نویسـندگان و پژوهش گران معاصـر: پور سیّد آق___ایی، جبّ___اری، عاشوری و حکیم، نوشـته شـده، تلاش شـده است تحلی___لی از دوران غی___بت حض___رت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف در اختیار خواننده قرار گیرد.

کت___اب، نـگ___اهی است از منظ___ر ت___اریخی و تلاشـی است در جه___ت بررسـی تاریخ «غیبت صـغرا» و «غیبت کبرا»ی امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف .

در بررسـی غیبت صـغرا، ابتدا مروری شده است بر بررسی منابع و شناخت وضعیت سیاسی _ اجتماعی و فکری عصر حضرت

مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در آستانه غیبت و آشنایی با زمینه های تاریخی و

ص:۱۵۸

۱- جاسم حسین، تاریخ سیاسی غیبت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف، ترجمه محمد تقی آیت اللهی، ص۱۲.

تمهیدات امامان علیهم السلام ــ به ویژه امام هادی علیه السلام و امام عسکری علیه السلام ــ برای ورود شیعه به این عصر و بررسی سازمان مخفی وکالت و تکوین و فرایند تکاملی آن و نقش آن، در زمان غیبت صغرای حضرت و سپس چگونگی آغاز غیبت، دلایل آن، شرح نواب خاص و وظایف و نقش آنان در این عصر.

در بررسی غیبت کبرا نیز به تاریخ شیعه، نهضت ها و دولت های آن همراه حرکت های علمی و مبارزه های دانشمندان و دوران های مرجعیت فقیهان و مدارس آنان، اشاره شده است. در نهایت نیز بررسی کوتاهی درباره آثار و سیرت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف صورت پذیرفته است.

عناوین فصل های نه گانه کتاب بدین قرار است:

۱. معرفی و بررسی منابع تاریخ عصر غیبت

۲. نگاهی کوتاه به زندگی امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف

۳. وضعیت سیاسی، اجتماعی و فکری عصر عباسیان در آستانه غیبت صغرا

۴. وضعیت فکری، سیاسی و اجتماعی شیعه در آستانه غیبت صغرا

۵. زمینه سازی معصومان علیهم السلام برای ورود شیعه به عصر غیبت

۶. پیشینه سازمان وکالت و جایگاه آن در عصر غیبت صغرا

۷. عصر غیبت صغرا

۸. مروری بر برخی از مهم ترین مسایل عصر غیبت کبرا

۹. سیرت و آثار امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف .

تاریخ غیبت کبرا

کتابی کلامی تاریخی در تحلیل دوران غیبت کبرای امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف

تاریخ غیبت کبرا، کتابی تاریخی و کلامی است که اصل آن، به زبان عربی با عنوان تاریخ الغیبه الکبری توسط سید محمد صدر نوشته شده است.

این اثر، دومین مجموعه ای از رشته پژوهش هـــای مؤلـــف دربـــاره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است

و عنوان کلــــی آن، موسوعه الامام المهدی علیه السلام است.

این کتاب، دارای پیشگفتاری درباره تعریف «غیبت کبرا» و سه بخش است:

بخش اول: تاریخ زندگی شخصی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف که دارای پنج فصل است:

۱. راز بنیادی غیبت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

۲. تکلیف اسلامی امام، در زمان غیبت کبرا و کارهایی که در این مدت انجام می دهد؛

۳. زندگی خصوصی آن حضرت؛

۴. دیدارهایش در طول غیبت کبرا؛

۵. نامه های ایشان به شیخ مفید.

بخش دوم: تاریخ انسانیت در روزگار غیبت کبرا که دارای سه فصل است:

۱. بررسی اخبار مربوط به پیشگویی آینده؛

۲. اخباری مشتمل بر پیشگویی ها؛

۳. تکلیف اسلامی در عصر غیبت کبرا.

بخش سوم: شرایط ظهور و نشانه های آن که دارای دو فصل است:

۱. شرایط ظهور، برنامه ریزی ویژه ایجاد رهبر؛

۲. نشانه های ظهور: تعیین روش کلّی، رویدادهایی که در تاریخ اتفاق افتاده است، روی دادن معجزه ها بیش از اندازه، قانونمندی معجزات، شمارش یکایک نشانه های ظهور و کوشش برای فهم کلی و منظم علایم ظهور.

تشرف > ملاقات با حضرت مهدی علیه السلام

تکذیب وقت گزاران > وقت ظهور

تَناثُرُ النُّجُوم

سال پایان غیبت صغرا

تناثر به معنای پراکنده شدن و از بین رفتن، و «نجوم» به معنای ستارگان است. در آداب و رسوم عرب ها ـ پیش و پس از اسلام ـ است که نام برخی سال ها را طبق حوادث و رخدادهای مهم آن سال بر می گزیدند؛ برای نمونه آن که سالی که سپاه ابرهه به خانه کعبه حمله کرد را عام الفیل نهادند.

سال تناثر النجوم نیز بر اساس رخدادهای مهم آن سال نام گذاری شد. مشهور است که چون در سال پایانی غیبت صغرا و آغاز غیب کبرا، ستارگان فروزان بسیاری در آسمان علم و دانش و تقوا افول کرده، چهره در نقاب خاک بردند، از آن سال، با این عنوان یاد شده است.

کلینی صاحب کتاب کافی، علی بن بابویه قمی و سمری(۱) آخرین

۱- ابن داود، رجال، ص ۳۴۱.

سفیر

ص:۱۶۱

حضرت حجّت علیه السلام از کسانی هستند که در سال ۳۲۹ ق دار فانی را وداع گفتند.(۱)

نیز ن.ک: نیابت خاص، نواب خاص.

توقیع

دست نگاشته های حضرت مهدی علیه السلام در غیبت صغرا

توقیع در لغت، به معنای نامه را نشان کردن و نوشتن عبارتی در ذیل نامه و نوشته است؛ همچنین پاسخ های نوشته شده بزرگان و دولتمردان به پرسش ها و درخواست های نوشتاری که از ایشان می شود.(۲)

از بررسی نوشته های تاریخی به دست می آید، از زمان های دور بین حاکمان و فرمانروایان، توقیع نویسی رواج داشته و موارد فراوانی از توقیعات آن ها در متن های تاریخی ثبت و ضبط شده است. افزون بر موارد پیشین، در منابع روایی، فقهی و تاریخی شیعه نیز سخن از توقیع به چشم می خورد. توقیع در این کتاب ها به طور عمده، به قسمتی از نوشته های پیشوایان دینی علیهم السلام اطلاق شده است که برای پیروان خود نوشته اند.

امروزه به سبب کاربرد بیشتر توقیعات در منابع مهدویّت، هنگامی که سخن از «توقیع» به میان می آید، ذهن به توقیعات واپسین پیشوای معصوم، حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف منصرف می شود؛ اما از امامان دیگر علیهم السلام نیز نوشته هایی با عنوان توقیع صادر شده است.(۳)

چگونگی صدور توقیعات

درباره چگونگی صادر شدن توقیعات از سوی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، آگاهی روشنی در دست نیست؛ اما بدون شک، بسیاری از این توقیعات، به گونه ای غیر متعارف صادر شده است؛ به گونه ای که می توان گفت: صدور آن ها به نحو عادی و از شخص معمولی صورت نگرفته است. برای نمونه، می توان به حکایتی در این باره اشاره کرد.

۱- محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۵۸، ص۲۳۳.

۲- علی اکبر دهخدا، لغت نامه، ج۵، ص۷۱۴۵.

۳- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۱۴۵، ح۴؛ اربلی، کشف الغمه، ج۳، ص۳۶.

محمد بن فضل موصلی، یکی از شیعیان بود که نیابت حسین بن روح را قبول نداشت. روزی هنگام بحث با یکی از دوستانش (حسن بن علی وجنا) و بنا به پیشنهاد او، در صدد آزمودن نایب امام برآمدند. آنان بر مطلبی محرمانه توافق کردند. حسن بن علی وجنا کاغذی از دفتر موصلی جدا کرد و قلمی تراشید. سپس با قلم بدون مرکب، مطالبی را بر آن نوشت و آن کاغذ سفید را مهر کرد و به وسیله خدمتکار نزد حسین بن روح فرستاد.

ظهر همان روز در حالی که محمد بن فضل مشغول غذا خوردن بود، پاسخ نامه آمد که دقیقاً در همان برگه فرستاده شده، پاسخ ها با مرکب نوشته شده بود. محمد بن فضل، در حالی که سخت تحت تأثیر قرار گرفته بود، همراه حسن بن وجنا به محضر حسین بن روح وارد شد و از وی به سبب گمان نادرست خود عذرخواهی کرد.(۱)

افـــزون بـــر كـــرامت های حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در صادر شدن توقیعات که به یک نمونه آن اشاره شد، در متن توقیعات نیز موارد فراوانی از کرامت به چشم می خورد که بیشتر به صورت آگاهی بخشی غیبی، از حوادث آینده، اتفاقات پنهانی، شفای بیماران و مانند آن می باشد.

یک نمونه از این توقیعات، آن گاه صـــادر شـــد كـــه دربـــاره وکلا و نمایندگان حضرت، نزد خلیفه وقت، بدگـــویی شده بـــود. خلـــیفه، برای شناسایی و دستگیری آنان، دستور داد افراد ناشناسی را همراه پول نزد وکلا به جاسوسی بفرستند. اگر کسی از آن ها چیزی پذیرفت، او را دستگیر کنند.

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در توقیعی خطاب به همه وکیل ها، دستوری فرمود از هیچ کس و تحت هیچ شرایـــطی چیزی نپذیرند و خـــود را بی اطلاع نشان دهند.(۲)

در مـــاجـــرای دیگـــری حضـــرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، با صدور توقیعی، شیعیان را از زیارت کربلا و کاظمین برحذر داشت. پس از چند ماه، دانسته شد خلیفه در آن موقع، دستور داده بود

۱- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۱۵، ح۲۶۴.

۲- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۵۲۵، ح ۳۰.

هر کس به زیارت رود، در کمینش باشند و او را دستگیر کنند.(۱)

ناگفته نگذرم که بخش مهمی از توقیعات به خط آن حضرت بوده است.

شیخ طوسی به نقل از راوی یک توقیع، این جمله را در کتاب خود این گونه نقل کرده است که در پاسخ نوشته آنان، به خط امام زمان علیه السلام وارد شده است که:

به نام خداوند بخشنده مهربان؛ خداوند ما و شما را از گمراهی و فتنه ها سلامت بخشد و به ما و شما روح یقین عطا کند و ما و شما را از عاقبت بد پناه دهد!.... (۲)

شیخ صدوق؛ نقل کرده است، محمد بن عثمان عمری می گوید: «خَرَجَ تَوقِيعٌ بِخَطِّهِ نَعْرِفُهُ...؛ توقیعی به خطی که ما آن را می شناختیم، خارج شد....» (۳)

وی همچنین نقل کرده است؛ اسحاق بن یعقوب گوید: از محمد بن عثمان عمری خواهش کردم پاسخ نامه ای را که در آن از مسایل مشکلی پرسش کرده بودم، به من برساند. پس در توقیع به خط مولایمان صاحب الزّمان عجل الله تعالی فرجه الشریف وارد شده بود:

اما آنچه درباره آن پرسیدی _ که خدایت هدایت کند و پایدارت بدارد! _ راجع به امر منکران من از خاندان و عموزادگان خودم؛ بدان که میان خدا و کسی خویشاوندی نیست و هرکس مرا منکر باشد، از من نیست و راه او راه فرزند نوح علیه السلام است. اما راه عمویم جعفر و فرزندانش، راه برادران یوسف است....(۴)

عبارت های یادشده بیانگر این است که بزرگان از محدثین، اطمینان داشته اند همه توقیعات یا بیشتر آن ها، به خط خود حضرت نگاشته شده است.

این توقیعات، به وسیله نواب خاص در دوران غیبت صغرا، برای افراد صادر می شد و ارتباط نوشتاری با حضرت، فقط از راه آنان امکان پذیر بود؛ به صورتی که حتی وکیل های آن حضرت، نامه های خود و دیگران را نزد نایب امام می فرستادند و از ایشان پاسخ دریافت می کردند. به

۱- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۵۲۵، ح۳۱.
۲- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۲۸۵.
۳- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۱۶۰، ح۳.
۴- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۱۶۰، ح۴.

طور اساسی، فلسفه نیابت خاص نیز همین است؛ وگرنه چنانچه هر کس می توانست به شرف گرفتن توقیع نایل آید، دیگر نیازی به نایب خاص نبود.

یادآوری این نکته لازم است که بیشتر دانشمندان شیعه بر این باورند که توقیعات صادر شده از ناحیه صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه الشریف فقط در دوران غیبت صغرا و نواب خاص بوده است و بدین سان نمی توان به توقیعات منسوب به امام زمان علیه السلام پس از این دوران چندان اعتماد کرد و به صدور آن ها از طرف حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف اطمینان یافت.

برخی از این نوشته ها که پس از دوران غیبت صغرا به آن حضرت نسبت داده شده، از این قرار است:

۱. نامه هایی که گفته شده از طرف حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف بـــه شیـــخ مفیـد رسیده است.

این توقیعات برای نخستین بار، به وسیله ابومنصور طبرسی (از عالمان قرن ششم)، بدون سند، افزون بر یک صد سال پس از درگذشت شیخ مفید، در کتاب ا لاحتجاج نقل شده است. آن گاه شاگرد وی، ابن شهر آشوب (م ۵۸۸ق) به آن اشاره کرده و ابن بطریق (م۶۰۰ق) شاگرد ابن شهر آشوب آن ها را مطرح کرده است. در آن کتاب گفته شده: این نامه ها به وسیله شخص مورد اعتمادی به شیخ مفید می رسید؛ ولی نام آن شخص ذکر نشده است.(۱)

برخی در نوشته ها تردید کرده اند که: شاگـــردان شـیخ مفیـد، از جمله آن ها: سیّد مرتضـی، ابن ادریس، نجـــــاشی، شیخ طـــوسی(۲)، ابویعلی جعفری، ابوالفتح کراجـکی، سلار بن عبدالعزیز دیلمی و... ـ با این که نگارش های فراوانی داشته و بیشتر شرح حال نویس بوده اند ـ هرگز به ایـــن توقیعات اشـــاره نکرده اند؛(۳) در حالی که اگر چنین سخنانی به شیخ مفید رسیده بود، با توجه به اهمیّت شایان آن، به طور حتم، شاگردان او، نقل می کردند.(۴)

۱- شیخ طبرسی، الاحتجاج، ص۴۹۷.

۲- وی در کتاب الغیبه به صورت مفصل به توقیعات پرداخته است.

۳- ر.ک: گروهی از نویسندگان، چشم به راه مهدی علیه السلام، ص۹۸.

۴- ر.ک: نجم الدین طبسی، سفارت و نیابت خاصه، فصلنامه انتظار، ش۱۸، ص۱۵۲.

افزون بر آن، خود شیخ مفید نیز در آثار فراوان خود، هیچ اشاره ای به این نامه ها نکرده است.(۱)

ناگفته نماند پیش بینی این توقیعات از حوادث آینده دلیل بر درستی آن نخواهد بود؛ زیرا آنچه به دست ما رسیده است پس از حوادث بوده که امکان جعل آن ها وجود دارد.

۲. برخی نویسندگان، پیامی را که برای مرحوم آیت اللّه سیّد ابوالحسن اصفهانی به وسیله مرحوم شیخ محمد کوفی شوشتری نقل شده است، در شمار توقیعات و سخنان حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ذکر کرده اند.

در این نامه چنین آمده است:

خودت را در اختیار [مردم] بگذار و محل نشستن خویش را در محل در ورود خانه قرار بده [تا مردم سریع تر بتوانند با تو ارتباط پیدا کنند] و نیازهای مردم را بر آور؛ ما تو را یاری می کنیم.(۲)

برای اهل اطلاع، روشن است که برخی نوشته هایی که این روزها به عنوان دست نوشته آن حضرت ارائه می شود، هیچ پایه و اساسی ندارد. و این احتمال دور نمی نماید که ممکن است این کارها، از طرف دشمنان و برای مخدوش ساختن چهره تابناک شیعه انجام شده باشد.

درباره چگونگی صادر شدن توقیعات در دوره غیبت صغرا، از برخی نقل ها استفاده می شود، سفیران حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف پرسش ها و درخواست های مراجعه کنندگان را در یک برگه به نوبت می نوشتند. آن گاه پاسخ آن ها که حداکثر ظرف سه روز صادر می شد و یک جا می آمد. گاهی نیز پاسخ پرسش ها به صورت شفاهی، به نائبان خاص گفته شده و آنان به قلم خود، آن را می نگاشتند یا به صورت حضوری به پرسش کننده پاسخ می دادند. در پاره ای از موارد نیز ــ به سبب مصلحت ــ پاسخی صادر

۱- یادآوری این مطلب ضروری است که اثبات نامه حضرت برای شیخ مفید، فضل بزرگی برای شیخ به شمار می آید؛ اما نفی آن، هرگز چیزی از مقام بلند آن شخصیت بزرگ اسلامی نمی کاهد؛ چه این که دانشمندان بزرگی از علمای شیعه هستند که هرگز رسیدن نامه از حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف برای آن ها ادعا نشده است.

۲- ر.ک: محمد خادمی شیرازی، مجموعه فرمایشات حضرت بقیه اللّه عجل الله تعالی فرجه الشریف، ص۱۷۰.

نمی شد. برخی از توقیعات نیز بدون این که در پاسخ به پرسشی باشد، صادر شده است.

موضوعات منـدرج در توقیعات، گستره وسـیعی را در بر می گیرد؛ از معارف و حقایق دینی گرفته تا امور تربیتی و برنامه های زندگی فردی و اجتماعی و....

نیز ن.ک: غیبت صغرا، نیابت خاص، نواب خاص.

ج

جبرئیل

از فرشتگان بزرگ الهی و نقش آفرینان در قیام جهانی حضرت مهدی علیه السلام

جـب___رئیـل، یکی از چهـار فرشـته مقرّب (علاـوه بر میکائیـل، اسـرافیل و عزرائی___ل) اسـت. او راب___ط می___ان خ___داوند سبحانه و تعالی و پی___امبران است. و در کتاب های دینی یهودیت، مسیحیت و اسلام از نقش جبرئیل بسیار یاد شده است.

در سنّت اسلامی و قرآن کریم، جبرئیل همان روح القُدُس است. دلیل صریح این مطلب، آیه ۱۰۲ سوره نحل است: ((قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ القُدُسِ مِنْ رَبِّک))؛ «بگـو آن (قرآن) را روح القـدس از سوی پروردگـارت نـازل کرده است.» در آیه۹۷ سـوره بقره نیز آمـده است: ((قُلْ مَنْ کانَ عَدُوّاً لِجِبْریلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلی قَلْبِک بِإِذنِ اللّهِ))؛ «بگو هر کس دشـمن جبرئیل شـد [بداند] که جبرئیل آن (قرآن) را به دستور الهی بر دل تو نازل کرده است.»

همچنین در قرآن با نام های «روح» (غاف___ر، ۱۵)، «ال___رُّوحُ الاَمین» (شع___راء،۱۹۳)، «شَدی______دُ

القُـــوی» (نجم،۵۰) و «رَسُولٌ کریم» (تکویر، ۱۹ ــ ۲۱) از او یاد شده است.

روایاتی چند، از نقــــش آن فرشته بزرگ الهی در قیـــام عظیم و جهانی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، به روشنی سخن گفته و از او به عنوان نخستین کسی که با حضرت مهدی علیه السلام بیعت خواهد کرد، نام برده اند.

در بعضـی از روایات گفته شده: او به همراه گروه بزرگی از فرشتگان، هنگام ظهور در محضر واپسین حجّت الهی حاضر شده و به یاری آن حضرت خواهند شتافت. امام صادق علیه السلام در قسمتی از یک روایت طولانی فرمود:

نخستین کس که با او بیعت می کند، حضرت جبرئیل است.(۱)

این، بـدان معنـاست که یکی از امـــداده‌ـــای غیـبی خداونـد سبحانه و تعـالی در آن قیـام جهـانی، یـاری دادن جبرئیـل به حضـرت مهـدی عجـل الله تعالی فرجه الشـریف است. همان گونه که این فرشـته بزرگ الهی، به یاری پیامبران دیگر نیز آمـده بود.

نیز ن.ک: ظهور، بیعت، امدادهای غیبی.

جدّه

مادر بزرگ حضرت مهدی علیه السلام

پــــس از شهـــادت امـــام حســـن عسـکری علیه السـلام مشـهور است که امور شیعیان به طور عمده بر دوش مادر آن حضـرت؛ یعنی، مادربزرگ حضـرت مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف بود و در روایات، از او به «جدّه» یاد شده است.(۲) وی نقشی مهم و اســـاسی در نگهـــداری شیعه داشت.

روزی احــمـــد بـــن ابـــراهیـم نـــزد حکیـمـــه خـــاتـــون رفـــت، ضـمـــن پرســـش هـــایی از او پـــرسید: «شـیعیـان به چه کسـی مراجعه کنند؟» حکیمه گفت: «به جده او، مادر امام یازدهم.» گفتم: وصیت خـــود را بـــــه زنـــی واگـــذاشـته است؟ حکیـــمه گـفـــت: «پیـــروی از حسـین بـــن علی بـــن ابی طـالب علیه السلام کرده است؛ زیرا آن حضرت، به حسب ظاهر وصایای خود را به

۱- «اَوَّلُ مَنْ یُبایِعُهُ جَبْرَئیل ...»، علی بن ابراهیم قمی، تفسیر قمی، ج۲، ص۲۰۴؛. ر.ک: محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۴، ص۱۸۴، ح۳.

۲- ر.ک: شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص ۲۳۰، ح۱۹۶.

خواهرش زینب، دختر علی بن ابی طالب سپرد]برای پنهان کردن امامت پسرش علی بن الحسین[.» سپس فرمود: «شما مردمی آگاه از اخبار هستید. آیا در روایات به شما نرسیده که نهمین فرزند حسین علیه السلام زنده است و میراثش تقسیم می شود؟»(۱)

جزیره خضرا

از مکان های ادعایی و بحث برانگیز زندگی امام زمان علیه السلام و فرزندان ایشان در دوران غیبت کبرا

محل زندگی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در دوران غیبت که یکی از بحث های مهم و قابل توجه است، از عرصه هایی بوده که از خیال پردازی ها مصون نبوده است.

داس___تان «ج___زی___ره خض___را» از داستان هایی است که در زمینه محل زندگی آن حضرت در پاره ای متون اسلامی وجود دارد و لازم است درباره آن بحث شود.(۲)

به نظر می رسد بین منابع موجود، نخستین اثری که به گونه ای گسترده به نقل داستان جزیره خضرا پرداخته، بحار الانوار(۳) است. پس از آن، مرحوم محدث نوری در کتاب های خود(۴) در کنار نقل حکایاتی از این دست، به نقل این داستان و مانند آن مبادرت کرده است.

نخست لازم است به چکیده این

۱- «إِنَّکمْ قَوْمٌ أَصْحَابُ أَخْبَارٍ أَمَا رُوِّیتُمْ أَنَّ التَّاسِعَ مِنْ وُلْدِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام یُقْسَمُ مِیرَاثُهُ وَ هُوَ فِی الْحَیَاه»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۵۰۷، ح۲۴.

۲- البته درباره نقد این داستان، در سال های اخیر آثار ارزشمندی از طرف دانشوران شیعه در دسترس قرار گرفته که هر یک در نوع خود قابل استفاده و ستایش است. از جمله این تلاش ها می توان به مقاله های استاد کلباسی اشاره کرد که مبنای تدوین این مدخل نیز بوده است. ر.ک: مجتبی کلباسی، «بررسی افسانه جزیره خضراء»، فصلنامه انتظار، ش۱، ۲، ۳، ۴.

۳- محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج۵۲، ص۱۵۹.

۴- میرزا حسین طبرسی نوری، نجم الثاقب، باب هفتم، حکایت۳۷. با این وجود این که وی حکایت را از بحار الانوار نقل کرده است، تفاوت های فراوانی با نقل علامه مجلسی دارد.

داستان که به دو داستان بر می گردد اشاره کنیم.

علامه مجلسی در بحارالانوار در بابی با عنوان «نادر فی ذکر من رآه علیه السلام فی الغیبه الکبری قریباً من زماننا» ـ فقط به دلیل این که مشتمل بر دیدار با آن حضرت و نیز رخدادهای عجیب و غریب است ـ به نقل آن پرداخته، می نویسد: «رساله ای یافتم مشهور به داستان جزیره خضراء... و چون آن را در کتاب های روایی معتبری ندیدم، آن را در فصل جداگانه ای آوردم.»

چکیده رساله ای که این عالم بزرگوار یافته چنین است:

بسم الله الرحمن الرحیم... نوشته ای یافتم به خط شیخ فاضل عالم عامل «فضل بن یحیی بن علی طیبی کوفی» که متن آن چنین است:

... من در سال ۶۹۹ق در کربلا از دو نفر، داستانی شنیدم. آن ها داستان را، از «زین الدین علی بن فاضل مازندرانی»، نقل می کردند. داستان مربوط به جزیره خضرا در دریای سفید بود. مشتاق شدم داستان را از خود علی بن فاضل بشنوم؛ به همین دلیل به شهر حلّه رفتم و در خانه سیّد فخرالدین، با علی بن فاضل ملاقات کردم و اصل داستان را پرسیدم.

او، داستان را در حضور عده ای از دانشمندان حله و نواحی آن چنین بازگو کرد:

سال ها در دمشق نزد شیخ عبدالرحیم حنفی و شیخ زین الدین علی مغربی اندلسی دانش آموختم. روزی شیخ مغربی عزم سفر به مصر کرد. من و عده ای از شاگردان با او همراه شدیم. به قاهره رسیدیم. استاد مدتی در الازهر به تدریس پرداخت، تا این که نامه ای از اندلس آمد که خبر از بیماری پدر استاد می داد. استاد عزم اندلس کرد. من و برخی از شاگردان با او همراه شدیم. به نخستین روستای اندلس که رسیدیم، من بیمار شدم. به ناچار، استاد مرا به خطیب آن قریه سپرد و خود به سفر ادامه داد.

سه روز بیمار بودم، پس از آن، روزی در اطراف ده قدم می زدم که کاروانی از طرف کوه های ساحل دریای غربی وارد شدند. پرسیدم: «از کجا می آیند؟» گفتند: «از دهی از

سرزمین بربرها می آیند که نزدیک جزایر رافضیان است.»

هنگامی که نام جزیره رافضیان را شنیدم، مشتاق زیارت آنان شدم. تا محل آنان، بیست و پنج روز راه بود که دو روز بی آب و آبادی و بقیه آباد بودند. حرکت کردم و به سرزمین آباد رسیدم. به جزیره ای رسیدم با دیوارهای بلند و برج های مستحکم که بر ساحل دریا قرار داشت. مردم آن جزیره، شیعه بودند و اذان و نماز آن ها بر هیأت شیعیان بود.

آنان از من پذیرایی کردند. پرسیدم: «غذای شما از کجا تأمین می شود؟» گفتند: «از جزیره خضرا در دریای سفید که جزایر فرزندان امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف است که سالی دو مرتبه، برای ما غذا می آورند.»

چهل روز منتظر ماندم تا کاروان کشتی ها از جزیره خضرا رسید. فرمانده آن، پیرمردی بود که مرا می شناخت و اسم من و پدرم را نیز می دانست. او مرا با خود به جزیره خضرا برد.

شانزده روز که گذشت، آب سفیدی در اطراف کشتی دیدم و علت آن را پرسیدم. شیخ گفت: «این دریای سفید است و آن جزیره خضرا. این آب های سفید، اطراف جزیره را گرفته است و هرگاه کشتی دشمنان ما وارد آن شود، غرق می گردد.» وارد جزیره شدیم. شهر دارای قلعه ها و برج های زیاد و هفت حصار بود. خانه های آن از سنگ مرمر شفاف بود....

در مسجد جزیره، سیّد شمس الدین محمد را که عالم آن جزیره بود، ملاقات کردم. او مرا در مسجد ج___ای داد. آن___ان نم___از جمع___ه می خواندنـد. از سیّد شمس الدین پ___رسیدم: «آی___ا ام_ام حاضر است؟» گفت: «نه؛ ولی من نایب خ___اص او هستم.» ب______ه او گفت___م: «ام___ام را دی___ده ای؟» گفت: «ن___ه؛ ول_ی پدرم، صدای او را شنیده و جدم، او را دیده است.»

سیّد مرا به اطراف برد. آن جا کوهی مرتفع بود که قُبّه ای در آن وجود داشت و دو خادم آن جا بودند. سیّد گف___ت: «من ه___ر صبح جمعه آن جا می روم و امام زمان را زیارت می کنم و آن جا ورقه ای می یابم که مسایل مورد نیاز درآن نوشته شده است.»

من نیز به آن کوه رفتم و خادمان قبه از من پذیرایی کردند... در باره

دیدن امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف از آنان پرسیدم، گفتند: «غیر ممکن است.»

در باره سیّد شمس الدین از شیخ محمد (که با او به خضرا آمدم) پــــرسیدم. گفــــت: «او از فــــرزندانِ فرزندان امام است و بین او و امام، پنج واسطه است.»

با سیّد شمس الدین، گفت وگوی بسیار کردم و قرآن را نزد او خواندم. از او درباره ارتباط آیات و این که بــرخی آیــــات، بــــا پیش بی ارتبــــاط هستند، پرسیدم.

پاسخ داد: «...مسلمانان پس از رسول خدا و به دستور خلفا، قرآن را جمع آوری کردند؛ از همین رو، آیاتی که در قدح و مذمت خلفا بود، از آن ساقط کردند؛ لذا آیات را نامربوط می بینی؛ ولی قرآن علی علیه السلام که نزد صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه الشریف است، از هر نقصی مبرّا است و همه چیز در آن آمده است.»

در جمعه دومی که آن جا بودم، پس از نماز، سر و صدای فراوانی از بیرون مسجد شنیده شد. پرسیدم: «این صداها چیست؟» سیّد پاسخ داد: «فرماندهان ارتش ما هر دو جمعه میانی ماه سوار می شوند و منتظر فرج هستند.» پس از این که آنان را در بیرون مسجد دیدم، سیّد گفت: «آیا آنان را شمارش کردی؟» گفتم: نه. گفت: «آنان، سیصد نفرند و سیزده نفر باقی مانده اند.»

از سیّد پرسیدم: «عالمان ما احادیثی نقل می کنند که هر کس پس از غیبت ادعا کند مرا دیده است، دروغ می گوید. حال چگونه است که برخی از شما او را می بینید؟»

سیّد گفت: «درست می گویی؛ ولی این حدیث به زمانی مربوط است که دشمنان آن حضرت و فرعون های بنی العباس فراوان بودند؛ امّا اکنون که این چنین نیست و سرزمین ما از آنان دور است، دیدار آن حضرت ممکن است.

سیّد شمس الدین ادعا کرد: تو نیــــز امــــام زمــــان عجل الله تعالی فرجه الشریف را دو مرتبه دیده ای، ولی نشناخته ای. همچنین گفــــت: آن حضرت، خمــــس را بــــر شیعیان خود مباح کرده است.

سپس جناب سیّد شمس الدین به من دستور داد در بازگشت درنگ نکنم و در سرزمین های مغرب توقف نکنم. پس از آن با همان کشتی که آمده بودم بازگشتم.

واپسین مطلبی که که از علی بن فاضل شنیدم این بود که: «در جزیره خضرا فقط نام پنج تن از دانشمندان

شیعه مطرح بود: سیّد مرتضی، شیخ طوسی، شیخ کلینی، شیخ صدوق، شیخ ابوالقاسم جعفر بن اسماعیل حلی.»

بررسی داستان

الف. از نظر سند

۱. ناقل داستان، نامعلوم است.

۲. این مـــرد «ناشناخته» چگـــونه فهمید آنچه پیدا کرده است همان خط طیبی است؟

۳. معاصران او از قبیل علامه حلی و ابن داود که کتابش را در سال ۷۰۷ قمری به پایان رسانده هیچ اشاره ای به وی نکرده اند.

۴. علی بن فاضل در روایت یادشده تصریح می کند از اوّل تا آخر روایت خویش را در حضور طیبی و گروهی از عالمان حله و اطراف آن که برای دیدار این شیخ آمده بودند، نقل کرده است.

امّا ــ با این وجود ــ هیچ یک از عالمان را نمی شناسیم که به طور مسقیم یا با واسطه روایت یاد شده را نقل کرده باشند.(۱)

ب. از نظر محتوا

برخی از مهم ترین ایرادهای متنی داستان از این قرار است:

۱. دلالت قصه بر تحریف قرآن؛

۲. تعارضات فراوان در متن؛

۳. نسبت طول عمر به غیر از حضرت مهدی علیه السلام ؛

۴. حلال دانستن خمس بر شیعیان، بر خلاف نظر بیشتر فقهای اسلام؛

۵. نام بردن پنج تن از علمای شیعه و نادیده گرفتن علمای بزرگ دیگر؛

علامه شیخ محمد تقی شوشتری در الاخبار الدخیله پس از نقد عالمانه این داستان و داستان بعدی می نویسد:

شاید ناقل این دو داستان، از دشمنان شیعه بوده که چنین داستانی را جعل کرده است تا حقایق را وارونه جلوه دهد.

و نیز می نویسد:

در داستان جزیره خضرا آمده است که: «شمار فرمانده های لشکر امام زمان علیه السلام سیصد نفر بودند.

و در داستان ابن انباری آمده است که:

مسافت سرزمین فرزندان امام زمان علیه السلام به اندازه یک سال راه و جمعیت آن ها بسیار زیاد است.

ص:۱۷۵

۱- سیّد جعفر مرتضی، جزیره خضرا در ترازوی نقد، ترجمه: محمد سپهری، ص۱۸۶.

اگر یـاران حضـرت حجّت عجل الله تعالی فرجه الشـریف تا این انـدازه زیاد است، چرا ظهور نمی کنـد تا مخالفان را سـرکوب نماید؟ چرا چنین چیزی در خبر یا اثری از امام___ان علیهم السلام ب___ا توصیف خصوصیات آن ها نیامده است؟(۱)

اما متأسـفانه با وجود تأکیـد فراوان دانشـمندان شـیعه بر افسانه بودن داسـتان یاد شـده، باز عده ای به دلایلی به ترویج آن اقدام کرده و از آن، پا را فراتر نهاده، بین داسـتان جزیره خضـرا و مثلث برمودا ارتباط برقرار کرده اند.(۲) غافل از این که گذشته از اشـکالات متعـدد، تطـبیق آن بر «مثلث برمودا» که ترسـیمی نـادرست و غیرمعتبر است، چهره امـام زمـان عجـل الله تعـالی فرجه الشریف را نیز مخدوش می سازد.(۳)

درباره «جزیره خضرا» و تطبیق نادرست آن بر «برمودا» باید گفت:

یک___م. اص___ل داست___ان، غیر قابل پذیرش است؛

دوم. «جزیره خضرا» در دریای مدیترانه است، نه اقیانوس اطلس؛

سوم. وقایع «مثلث برمودا» ساخته رسانه های غربی و افسانه سازان است؛

چهارم. بر فرض که افسانه های «برمودا» درست باشد، هیچ ربطی به امام زمان و مقام آن حضرت ندارد.

اگر چه افرادی که به بررسی داستان پرداخته اند، هر دو داستان را بررسی کرده اند، به نظر می رسد نیازی به بررسی داستان دوم نیست و علاقه مندان به منابع یاد شده مراجعه می نمایند.

نیز ن.ک: ملاقات.

- - -

جزیره خضرا در ترازوی نقد

کتابی در نقد داستان جزیره خضرا

این کتـاب، پژوهشـی است انتقـادی دربـاره پـاره ای از حکـایت هـای مربوط به مهـدویّت و نشـانه هـای آخرالزمـان که به قلم سیدجعفرمرتضی تألیف و به دست محمد سپهری به فارسی برگردان شده است.

نویسنده با هدف گزارش واقعیت مسایل آخرالزمان، نخست پیشگویی های

۱- جزیره خضرا افسانه یا واقعیت ؟، ص۲۲۲، به نقل از: محمد تقی شوشتری، الاخبار الدخیله، ج۲، ص۷۲.

۲- ر.ك: ناجی نجار، جزیره خضرا و تحقیقی پیرامون مثلث برمودا، ترجمه: علی اکبر مهدی پور.

۳- ر.ك: غلامرضا نظری، جزیره خضرا تحریفی در تاریخ شیعه، بخش۱۴و۱۵.

منسوب به امامـان علیهم السـلام درباره نشانه های ظهور را به دو دسـته محتوم و غیر محتوم تقسـیم و بسـیاری از روایات آن را ساختگی و جعلی معرفی کرده است. سپس به تفصیل، متن دو کتاب بیان الائمه و خطبه البیان را بررسی و مطالعات عنوان شده در آن ها را بی اساس و موهوم ارزیابی کرده است. در پایان، به حکایت مربوط به جزیره خضـرا پرداخته و آن ها را مخـدوش شمرده است.

از دیدگاه نویسنده، بسیاری از این سخنان، پس از وقوع حوادث مورد نظر، جعل شده و به طور یقین نمی توان آن ها را به معصوم استناد داد.

این کتاب دارای یک پیشگفتار و سه بخش است. بخش نخست، با دو فصل به بحث از پیشگویی های غیبی امامان علیهم السلام از نشانه های ظهور و دیدگاه انتخاب شده و موضعی که باید انتخاب شود و سپس تقسیم نشانه های ظهور، به حتمی و غیر حتمی می پردازد.

در بخش دوم، طی چهار فصل، به ارائه دو نمونه از روایات و اخبار و پیشگویی هایی پرداخته که در اخبار ساختگی و تحریف شده به صورت کاملاً آشکاری نمایان است. این دو نمونه عبارتند از:

۱. کتاب بیان الائمه علیهم السلام

این کتاب چند سال پیش با روایاتی منسوب به حضرت علی علیه السلام منتشر شد که هیچ اساسی ندارد. دانسته شد که یا این روایات پس از وقوع حوادث جعل شده یا آن موقع که علامات و نشانه های صریح و روشن آن نمایان شده است.

۲. خطبه البیان

نقد و بررسی خطبه معروف به خطبه البیان منسوب به حضرت علی علیه السلام و نیز مطالب کذب و نادرست و تحریف شده ای که در این باره آمده است.

در بخش سوم با چهار فصل به بررسی روایت مربوط به جزیره خضرا پرداخته و می نویسد: ما این روایت را قابل قبول و معتبر ندیدیم؛ بلکه بر عکس در لابه لای آن، مطالب فراوانی است که باعث شک و تردید در صحت آن بوده و این احتمال قوی می نماید که از اساس ساختگی و جعلی باشد.

علامه سیّدجعفرمرتضی عاملی تلاش نموده است با ارائه ادله فراوانی، خط بطلان به هر سه موضوع بکشد و از اساس آن ها را باطل کند.

جعفر کذّاب

عموی امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف و مدعی جانشینی امام عسکری علیه السلام

جعفر، یکی از فرزندان حضرت هادی علیه السلام است که پس از شهادت برادرش امام حسن عسکری علیه السلام، ضمن

ادعاهای باطلی چند، ادعای امامت کرد و از این رو به کذّاب (بسیار دروغگو) شهرت یافت.

این شهرت و نیز ادعای او، پیش تر در کلمات معصومان علیهم السلام پیشگویی شده بود. امام سجاد علیه السلام به نقل ازپیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرموده است:

آن گاه که فرزندم جعفر بن محمد بن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب متولد شد، نامش را صادق بگذارید که پنجمین فرزند از سلاله او، نامش جعفر است که از روی تجرّی بر خدای تعالی و دروغ بستن بر او، ادعای امامت می کند! او نزد خدا جعفر کذّاب و مفتری بر خدا و مدعی مقامی است که اهل آن نیست. وی، مخالف پدر خویش و حسود بر برادر خود و کسی است که می خواهد در هنگام غیبت ولی خدا او را بر ملا سازد.

امام سجاد علیه السلام پس از نقل فرمایش پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم بسیار گریسته و فرمود:

گویا جعفر کذّاب را می بینم که طاغی زمانش را وادار می کند، تا در امر ولی اللّه و غایب در حفظ الهی و موکل بر حرم پدرش، تفتیش کند؛ به سبب جهلی که بر ولادت او و حرصی که بر قتل او دارد؛ اگر به او دسترسی یابد، و طمعی که در میراث او دارد، تا آن را به ناحق غصب کند.(۱)

بدون شک انحراف جعفر از خط پدران معصومش، نه به علت کوتاهی و سستی پدر در تربیت وی بود و نه به سبب محیطی که در آن می زیست. این انحراف به علت همنشینی با بدکاران و منحرفان برای وی پدید آمد و شکی نیست همنشین در انسان تأثیر فراوانی دارد. همان گونه که قرآن کریم از ماجرای نافرمانی همسر لوط علیه السلام سخن می گوید.

فاطمه، دختر محمد بن هیثم معروف به ابن سیابه گوید: هنگام ولادت جعفر، من در خانه امام هادی علیه السلام بودم و اهل خانه به این ولادت شادمان شدند. نزد امام هادی علیه السلام رفتم و او را شاد نیافتم. گفتم: «ای سرورم! چرا شما را به

۱- «كأَنِّی بِجَعْفَرِ الْكَذَّابِ وَ قَدْ حَمَلَ طَاغِيَةَ زَمَانِهِ عَلَى تَفْتِيشِ أَمْرِ وَلِيِّ اللَّهِ وَ الْمُغَيَّبِ فِی حِفْظِ اللَّهِ وَ التَّوْكيلِ بِحَرَمِ أَبِيهِ جَهْلًا مِنْهُ بِوِلَادَتِهِ وَ حِرْصاً عَلَى قَتْلِهِ إِنْ ظَفِرَ بِهِ وَ طَمَعاً فِی مِيرَاثِ أَبِيهِ حَتَّى يَأْخُذَهُ بِغَيْرِ حَقِّه»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۳۲۰، ح۲.

واسطه این مولود شادان نمی بینم؟» فرمود: «این امر بر تو آسان خواهد شد؛ زیرا به زودی او گروه پرشماری را گمراه می سازد.» (۱)

اوج کژی جعفـــر پس از شهادت امـــام حســـن عســـکری علیه السلام صورت گرفت. وی، با این که اهل فسق و فجور و گناهان بزرگ بود، خود را جانشین آن حضرت معرفی کرد.(۲)

عملکرد جعفر کذّاب در مقابل روش امامان معصوم علیهم السلام در موارد ذیل قابل بررسی است:

۱. ادعای امامت

وی پس از برادر خود امام حسن عسکری علیه السلام، ادعای امامت کرد و برای رسیدن به این هدف خود، نقشه هایی کشید. اوّل خود، را در معرض تسلیت گویی مردم و تبریک بر امامت خود قرار داد؛ دوم خود را آماده اقامه نماز بر جنازه برادرش کرد، تا بلکه از این راه منصب رسمی (امامت) را به چنگ آورد. نقشه دیگر این بود که دست به دامن دولت شد تا دولت، او را به جای برادرش گذاشته و زعامت شیعیان را به وی واگذار نماید؛ اما در تمام این نقشه ها شکست خورد و جز رسوایی، چیزی به دست نیاورد.

۲. انکار وارث امام عسکری علیه السلام

جعفر کذّاب، منکر وارث شرعی امام عسکری علیه السلام و امامت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف شد. به همین دلیل مدعی شد وارث منحصر به فرد امام عسکری علیه السلام است و به کمک دولت، توانست اموال امام عسکری علیه السلام را تصرف کند.

۳. تحریک دولتمردان بر ضد امام مهدی علیه السلام .

وی وقتی دید حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در جریان نماز، بر او احتجاج کرده و رسوایش کرد، دولت حاکم را بر ضد آن حضرت و وجود او تحریک کرد و در نتیجه حاکمان جور، دوباره به خانه امام عسکری علیه السلام یورش بردند و برای یافتن حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف تلاش های مذبوحانه ای انجام دادند؛ ولی خواست الهی بر آن تعلق گرفت که آن حضرت از گزند بدخواهان در امان بماند.(۳)

احمد بن اسحاق گوید: از جعفر بن علی نامه ای به دست من رسید و طی آن ادعا کرده بود به علم دین (حلال و

۱- «يَهُونُ عَلَيْكَ أَمْرُهُ فَإِنَّهُ سَيُضِلُّ خَلْقاً كَبِيراً»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۳۲۱.

۲- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، باب۴۳، ح۲۶.

۳- سیّد محمد صدر، پژوهشی در زندگی امام مهدی علیه السلام، ص۲۴۷.

حرام) و نیز کلیه علوم و آنچه که مردم بدان نیازمندند، آگاهی دارد. پس از این که نامه را خواندم، عریضه ای به پیشگاه مقدس حضرت امام عصر علیه السلام نگاشتم و نامه جعفر را نیز به پیوست آن قرار دادم. به دنبال آن، از ناحیه مقدسه پاسخی بدین شرح صادر شد:

به نام خداوند بخشاینده مهربان؛ خداوند سبحانه و تعالی تو را پایدار بدارد! نامه تو و ضمیمه آن]نامه جعفر[به من رسید و از مضمون آن _ که با اختلاف الفاظ و اشتباهات بسیار توأم بود _ آگاه شدم. اگر شما هم دقّت کرده بودید، به برخی از آن ها آگاه می شدید.

آن گاه حضرت مهدی علیه السلام در ادامه با ذکـــر حمد و ثنـــای پروردگارسبحانه و تعالی، مطالبی در ردّ جعفر بیان فرمود: «...این پیرو باطل و دروغگو، بر خداوند افترا بسته است. این شخص با امید به چه چیز می خواهد این ادعای عاری از حقیقت خود را ثابت کند؟ آیا با اطلاعاتی که در احکام الهی دارد؟ به خدا قسم! این فرد آن قدر بی اطلاع است که حلال و حرام را نمی شناسد و میان بد و خوب فرق نمی گذارد. آیا به دانش خود تکیه دارد؟ او به قدری تهیدست است که حق و باطل را نمی شناسد، محکم و متشابه را نمی داند و از احکام نماز _ حتی وقت آن _ آگاهی ندارد. آیا این مدعی فاقد صلاحیت، به ورع و پرهیزگاری خویش تکیه می کند؟ خداوند شاهد است که نماز واجب خویش را برای این که شعبده بازی یاد بگیرد، ترک کرده است. حتماً از ظروف مشروب و آثار دیگری از گناهان او اطلاع دارید...

خداوند سبحانه و تعالی تو را توفیق دهد! آنچه برایت گفتم، از این ستمکار ستمگر بپرس و او را آزمایش کن. از یکی از آیات قرآن و تفسیر آن از وی بپرس یا از نماز و شرایط آن از او بپرس، تا به معایب و کمبودهای او پی ببری و حال او را بدانی. خداوند سبحانه و تعالی کفایت کننده است؛ او حق را برای اهلش حفظ می کند و آن را در جایگاهش قرار می دهد.(1)

1- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۲۸۹، ح۲۱.

منابع شیعه درباره پایان کار او دو دیدگاه دارند:

یک. وی تا پایان زندگی بر ادعای دروغین خود پای فشرده، همچنان خود را امام می دانست.

دو. وی از دعوی دروغین خود دست برداشته، توبه کرد و شیعیان نیز نامش را از جعفر کذّاب به جعفر تائب برگرداندند.

کلینی به نقل از محمد بن عثمان عمری می گوید: امام دوازدهم علیه السلام در توقیعی به توبه او تصریح کرده است: راه جعفر، راه برادران یوسف است(۱) که سرانجام توبه کردند و گناه شان بخشوده شد.

وی با وجود زندگی کوتاه، دارای فرزندان بسیاری شد. نوادگان وی چون نسبت خود را به امام رضا علیه السلام می رساندند، به رضویان شهرت یافتند.

نیز ن.ک: ولادت حضرت مهدی علیه السلام، توقیع.

جمعه

روز ظهور مهدی علیه السلام

جمعه، روز پایانی هفته، مورد احترام مسلمانان و یکی از اعیاد مهم آنان است. به عقیده برخی، جمعه از آن رو جمعه نامیده شده است که در آن جهت نماز اجتماع می کنند.(۲) اهمیت شب و روز جمعه، در احادیث بسیاری بیان شده و اعمال و ادعیه فراوانی برای آن مقرر گشته است.

از مهم ترین اعمال مؤمنان در روز جمعه، توجه به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و انتظار فرج آن بزرگوار است. در این رو، زیارت آن حضرت و دعا برای تعجیل فرج او مستحب است؛ زیرا طبق برخی از روایات و زیارات، امید ظهور آن حضرت در روز جمعه بیش از سایر روزها است.(۳)

امام صادق علیه السلام در این باره فرموده است:

... و قائم ما اهل بیت در روز جمعه خروج می کند.(۴)

۱- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص ۲۹۰؛ ر.ک: کمال الدین و تمام النعمه، ج ۲، ص ۴۸۳، ح ۴.

۲- راغب اصفهانی، مفردات .

۳- ر.ک: محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۹۹، ص ۲۱۵.

۴- «... وَيَخرُجُ قائِمُنا اَهْلَ البيْتِ يَوْمَ الجُمُعَهِ ...»، شيخ صدوق، الخصال، ص۳۹۴، ح۱۰۱.

همچنین در روایاتی آمده است:

روزی که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم حضرت علی علیه السلام را در غدیر خم نصب فرمود، جمعه بود و روز قیام قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف جمعه خواهد بود و روز بر پایی رستاخیز جمعه خواهد بود.(۱)

البته بین این سه رخداد عظیم، وجوه مشترک فراوانی وجود دارد. از ویژگی های دیگر این روز با عظمت، آن است که حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در آن روز شریف پای به عرصه گیتی نهاد.(۲)

نیز ن.ک: ظهور، قیام.

جنگ افزارهای مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف > سلاح مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف.

ص:۱۸۳

۱- «وَکانَ الیَوْمُ الَّذِی نَصَبَ فِیهِ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله و سلم اَمِیرَالمُؤمِنینَ علیه السلام بِغَدِیرِ خُمٍّ یَوْمَ الجُمُعَهِ وَقِیامُ القائِمِ عجل الله تعالی فرجه الشریف یَکونُ فِی یَوْمِ الجُمُعَهِ وَتَقُومُ القِیامَهُ فِی یَومِ الجُمُعَهِ ...»، شیخ صدوق، من لایحضره الفقیه، ج۱، ص۴۲۲، م ۱۲۴۱.

۲- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۹۳؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ح۲، ص۴۳۲، ح۱۲، ۱۳.

ح

حجّت

از القاب حضرت مهدی علیه السلام

حجّت از نظر لغت، به معنای برهان و دلیل است که با آن، حریف را قانع یا دفع کنند و جمع آن حجج و حجاج است.(۱)

این کلمه در قرآن مجید در موارد مختلفی به کار رفته است؛ از جمله:

((لِئَلَّا یکونَ لِلنّاسِ عَلَی اللّهِ حُجَةٌ بَعدَ الرُّسُلِ وَکانَ اللَّهُ عَزیزاً حَکیماً))(۲)

تا اینکه برای مردم، پس از فرستادن پیامبران، در مقابل خدا بهانه و حجّتی نباشد و خدا توانا و حکیم است.

و نیز:

((قُلْ فَلِلّهِ الحُجَّةُ البالِغَهُ فَلَو شَاءَ لَهَداکمْ اَجْمَعین))(۳)

بگو برهان رسا (حجّت) ویژه خداوند سبحانه و تعالی است و اگر او می خواست، قطعاً همه شما را هدایت می کرد.

در ادبی___ات گ___فتاری و نوشتاری

ص:۱۸۵

۱- ر.ک: ابن منظور، لسان العرب، ج۲، ص۲۲۸.

۲- نساء (۴): ۱۶۵.

۳- انعام (۶): ۱۴۹.

شیع___ه، حج___ت دو مفه___وم وصفی هم سنگ دارد:

۱. مفهومی وصفی و عام که درباره هر دلیل و برهان الهی چون پیامبران و امامان علیهم السلام یا عقل به کار برده می شود و این دلیل همواره در زمین بر انسان آشکار است؛ از این رو در روایت امام کاظم علیه السلام آمده است که فرمود:

خداوند سبحانه و تعالی را بر مردم دو حجّت است: یکی ظاهر که آن عبارت است از پیامبران و رهبران دینی و دیگری باطن که آن عقول مردم است.(۱)

پیامبران و اوصیای آنان علیهم السلام به این دلیل حجّت نامیده شده اند که خداوند سبحانه و تعالی به وجود ایشان، بر بندگان خود احتجاج کند. آنان همچنین دلیل بر وجود خدا هستند و گفتار و کردارشان دلیل بر نیاز مردم به قانون آسمانی است.

بر اساس روایات فراوانی، زمین هرگز از حجّت خالی نیست؛ چنان که از امام رضا علیه السلام پرسیده شد: آیا زمین از حجّت خالی می ماند؟ حضرت فرمود: «اگر زمین از حجّت خالی باشد، اهلش را فرو می برد.» (۲)

۲. مفهوم وصفی خاصی که از نگاه شیعه، حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف آخرین حجّت الهی است؛ از این رو به حجه بن الحسن العسکری علیهما السلام شهرت دارد.(۳) داود بن قاسم گوید: از امام دهم علیه السلام شنیدم که فرمود: «جانشین من، پسرم حسن است. شما نسبت به جانشینِ پس از جانشین من چه حالی خواهید داشت؟»

عرض کردم: «خداوند سبحانه و تعالی مرا قربانت کند؛ چرا؟»

فرمود: «برای آن که شخص او را نمی توانید ببینید و ذکر او به نام مخصوصش روا نیست. عرض کردم: «پس چط___ور او را ی___اد ک__نیم؟» ف___رمود: «بگ__ویید حجّت از خ_اندان محمد صلی الله علیه و آله و سلم .»(۴)

۱- «إِنَّ لِلَّهِ عَلَی النَّاسِ حُجَّتَیْنِ حُجَّهً ظَاهِرَهً وَ حُجَّهً بَاطِنَهً فَأَمَّا الظَّاهِرَهُ فَالرُّسُلُ وَ الْأَنْبِیَاءُ وَ الْأَئِمَّهُ علیهم السلام وَ أَمَّا الْبَاطِنَهُ فَالْعُقُول ...»، محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۱، ص۱۵.

۲- «لَوْ بَقِیتْ بِغَیرِ إمَامٍ لَسَاخَتْ»، شیخ صدوق، علل الشرایع، ج ۱، ص۱۹۸.

۳- محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۲۵، ح۶ و ج۹۷، ص۳۴۳.

۴- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۲۰۲، ح۱۶۹؛ محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۱، ص۳۲۸، ح۱۳.

در بیشتر روایات، این لقب به صورت الحُجَّهُ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ به کار رفته است.(۱)

- - -

حجر الاسود

تکیه گاه حضرت مهدی علیه السلام هنگام ظهور

از بخش های مهم مسجد الحرام و کعبه، حجر الاسود است که همواره در طول تاریخ _ به ویژه در تاریخ صدر اسلام _ از ارزش و اعتبار ویژه ای برخوردار بوده است.

در برخی روایات از اهمیت و جایگاه آن در عصر ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نیز سخن به میان آمده است. امام باقر علیه السلام فرمود:

به خدا سوگند! گویا می بینم قائم پشت خود را به حجرالاسود تکیه داده، از خداوند سبحانه و تعالی می خواهد به حق خود برسد. آن گاه]قائم[می فرماید: «ای مردم! هر کس درباره حضرت آدم با من احتجاج کند، بداند من از او به آدم برترم و آن کس که در رابطه با شخصیت نوح با من احتجاج کند، من بر او به نوح مقدم هستم. و هر کس بخواهد در باره با ابراهیم با من مجادله کند، من از او به ابراهیم برتری دارم... و اگر کسی بخواهد با شخصیت محمد صلی الله علیه و آله و سلم با من محاجه کند، به طور مسلم من به حضرت محمد از او اولی هستم و هر کس که بخواهد در قرآن با من مجادله نماید، من از همه اولی به قرآن خداوند هستم....» (۲)

نیز ن.ک: ظهور، مسجدالحرام.

- - -

۱- ر.ک: شیخ صدوق، علل الشرایع، ج۱، ص۲۴۵؛ همو، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۶۴۸.

۲- «وَ اللَّهِ لَکَأَنِّی أَنْظُرُ إِلَ ی الْقَائِمِ علیه السلام وَ قَدْ أَسْنَدَ ظَهْرَهُ إِلَ ی الْحَجَرِ ثُمَّ یَنْشُدُ اللَّهَ حَقَّهُ ثُمَّ یَقُولُ یَا أَیُّهَا النَّاسُ مَنْ یُحَاجَّنِی فِی اللَّهِ فَأَنَا أَوْلَ ی بِاللَّهِ أَیُّهَا النَّاسُ مَنْ یُحَاجَّنِی فِی آدَمَ فَأَنَا أَوْلَ ی بِآدَمَ أَیُّهَا النَّاسُ مَنْ یُحَاجَّنِی فِی نُوحٍ فَأَنَا أَوْلَی بِنُوحٍ أَیُّهَا النَّاسُ مَنْ یُحَاجَّنِی فِی إِبْرَاهِیمَ فَأَنَا أَوْلَ ی بِإِبْرَاهِیمَ أَیُّهَا النَّاسُ مَنْ یُحَاجَّنِی فِی مُوسَ ی...»، نعمانی، الغیبه، ص۱۸۱؛ با اندک تفاوتی: تفسیر عیاشی، ج۲، ص۵۶؛ تفسیر قمی، ج۲، ص۲۰۴.

حدیث غدیر

روایتی بشارت دهنده به حضرت مهدی علیه السلام

پیـــامبر اســـلام صـلی الله علیه و آله و سلم در واپـــسین ماه های عمر خود، در محل غـدیر خم، ضـمن پافشاری بر امامت نخستین پیشوای مسلمانان، درباره آخرین پیشوا چنین فرمود:

...ای مردمان! همانا به درستی که من پیامبرم و علی جانشین من است. آگـــاه بـــاشید! ختـــم کنن‌ـــده پیشوایان از ما است. او قائم مهدی است. آگاه باشید! همو است که دین را بـــرتـــری خـــواهـــد بخـــشید و انتقام گیرنده از ستمگران است.(۱)

حدیث لوح حضرت زهرا علیها السلام > لوح حضرت زهرا علیها السلام

حدیث معراج

بشارت خداوند به پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم درباره حضرت مهدی علیه السلام در معراج

یکی از رخدادهای مهم زندگی رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم معراج آن حضرت است. قرآن در آیاتی چند بـه برخی از حـوادثی کـه در آن سـفر آسـمانی رخ داده، اشـاره هـایی کرده است و یـک سـوره را نیز برای این حـادثه بزرگ اختصاص داده است.

افزون بر آیـات قرآن، برخی از آنچه در آن سـفر ملکوتی اتفـاق افتـاد، به بیان روایات نورانی معصومان علیهم السـلام برای ما بـازگو شـده اسـت. رسـول اکرم صـلی الله علیـه و آله و سـلم در بـاره آنچه در شب معراج دیـده بـود، پس از بیـان دیـدن نـور پیشوای‌ـــــان معصوم علیهم السـلام و آخـــــرین جانشـین خود میان آن ها، فرمود: ... عرض کردم: «پروردگارا! اینان چه کسانی هسـتند؟» فرمود: ایشان پیشوایانـند و این قائم است؛ همو که حلال مرا حلال می کنـد و حرام مرا را حرام می سازد و از دشـمنان مـن انتقـام می گیرد.ای محمـد! او را دوسـت بـدار. پس همانـا مـن او را دوست می دارم و هر کس که او را دوسـت بدارد، نیز دوست می دارم....(۲)

ص:۱۸۸

۱- محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج۳۷، ص۲۱۳.

۲- «هَؤُلَاءِ الْأَئِمَّهُ وَ هَذَا الْقَائِمُ یُحِلُّ حَلَالِی وَ یُحَرِّمُ حَرَامِی وَ یَنْتَقِمُ مِنْ أَعْدَائِی یَا مُحَمَّدُ أَحْبِبْهُ فَإِنِّی أُحِبُّهُ وَ أُحِبُّ مَنْ یُحِبُّه»، محمد باقر مجلسی، بحارالأنوار۳۶، ص۲۲۲؛ نعمانی، الغیبه ؛ ص۹۳؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۲۵۲.

حِرْز حضرت مهدی علیه السلام

دعای منسوب به حضرت مهدی علیه السلام برای در امان ماندن از بلاها

حِرْز، در لغت به معنای جای استـــوار و پناهگـــاه است. نیز دعای حفظ و تعویذ را گویند. در اصطلاح، بیشتر معنای دوم مقصود است؛(۱)یعنی هر گونه دعای خواندنی و نوشتنی، بلکه هر گونه تعویذی است که مایه حفظ باشد و به وسیله آن پناه جویند. وجه مشترک بین همه حرزها، به کار بستن آن ها برای محفوظ ماندن شخص و یا همراهان یا اموال او از گزند دشمنان یا پیش آمدهای ناگوار و حوادث پیش بینی نشده روزگار است.

برخی حرزها ــ مانند سایر احادیث و دعـــاها ــ با ذکـــر سنـــد معتبر از معصوم نقل شده است؛ اما بعضی از آن ها استناد محکمی ندارد.

هر یک از حرزها، ویژگی هایی دارند که در کتاب های دعا مورد اشاره قرار گرفته است. برای هر کدام از معصومان علیهم السلام حرزهایی نقل شده است که بعضی از آن ها شهرت بیشتری دارند؛ یکی از آن ها حرز حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است که چنین است:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحیم یا مالِكَ الرِّقابِ یا هازِمَ الَاحْزابِ یا مُفَتِّحَ الَابْوابِ یا مُسَبِّبَ الَاسْبابِ سَبِّبْ لَنا سَبَباً لانَسْتَطیعُ لَهُ طَلَباً بِحَقِّ لااِلهَ اِلّااللّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّهِ صلی الله علیه و آله و سلم .(۲)

حرمت نام بردن مهدی علیه السلام > محمد

حسن شریعی

از مدعیان دروغین نیابت از حضرت مهدی علیه السلام

یکی از مدعیان دروغین نیابت، حسن شریعی است. البته به یقین مشخص نیست که اسم او حسن باشد؛ بلکه او با لقب معروف شـده اسـت. در روایـتی کـه نقـل خواهـد شـد، راوی حـدیث بـه صـورت حـدس و گمـان اسـم او را حسـن ذکر کرده است.(۳) نگارنده قاموس الرجال

۱- ابن منظور، لسان العرب، ج۵، ص۳۳۳؛ طریحی، مجمع البحرین، ج۴، ص۱۵.

۲- مصباح کفعمی، ص۳۰۵؛ مهج الدعوات، ص۴۵.

۳- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۹۷.

می نویسد:

از حدیثی که شیخ طوسی نقل کرده است، روشن می شود اسم او به صورت یقین روشن نیست و او به وسیله لقب معروف بوده است و این که تلعکبری راوی حدیث، به صورت گمان حکم کرده که اسم او حسن است، به سبب این است که او «ابومحمد» بوده و بیشتر اسم کسانی که کنیه آن ها «ابومحمد» است، حسن می باشد.(۱)

شریعی نخستین کسی است که به دروغ و افترا، ادعای نیابت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف را کرد. او پیش تر، از یاران امام هادی و امام حسن عسکری علیهما السلام بود؛ ولی پس از آن منحرف شد. تاریخ ادعای نیابت دروغین او به صورت دقیق بیان نشده است؛ لیکن چون این ادعاهای دروغین، از دوران نایب دوم آغاز شده است، به نظر می رسد وی در دوران سفارت و نیابت محمد بن عثمان، به چنین عملی دست زده است.

دانشوران علم رجال در باره شرح حال او چندان بحث نکرده اند؛ لذا جامع ترین سخن درباره ایشان، کلام شیخ طوسی در کتاب الغیبه است. شیخ طوسی درباره «شریعی» می نویسد:

نخستین کسی که به دروغ و افترا، ادعای نیابت خاص از جانب امام زمان علیه السلام کرد، شخصی معروف به «شریعی» بود. جماعتی از عالمان، از ابومحمد تلعکبری از ابوعلی محمد بن همام نقل کرده اند: کنیه شریعی «ابومحمد» بود.

تلعکبری می گفت: «گمان دارم نام وی حسن باشد.» او از اصحاب امام هادی علیه السلام و امام حسن عسکری علیه السلام به شمار می آمد. او نخستین کسی است که مدعی مقامی شد که خداوند سبحانه و تعالی برای او قرار نداده بود و شایسته آن هم نبود. در این خصوص، بر خدا و حجّت های پروردگار دروغ بست و چیزهایی به آنان نسبت داد که شایسته مقام والای آنان نبود و آن ها از آن به دور بودند؛ از این رو، شیعیان هم او را ملعون دانسته و از وی دوری جستند و توقیعی از جانب ولی عصر علیه السلام درباره نفرین و دوری از وی صادر شد.(۲)

۱- محمدتقی تستری، قاموس الرجال، ج۳، ص۲۶۲.

۲- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۹۸.

حسین بن روح (نوبختی)

نایب سوم حضرت مهدی علیه السلام در غیبت صغرا

سومین نایـــب خـــاص حضـــرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، محدث، فقیه و متکلم شیعی ایرانی، حسین بن روح نوبختی است. وی میان شیعیان بغداد، شهرت ویژه ای داشت و یکی از افراد مورد اعتماد محمد بن عثمان عمری به شمار می رفت. او در سال های۳۰۵ _ ۳۲۶ ق نایب امام زمان علیه السلام و واسطه بین حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و شیعیان بود. حسین بن روح دارای بـــرتری هـــای فراوانی بود؛ امّا به طور عمده شهرت و اعتبـــار او، بـــه مسأله نیـــابتش بـــاز می گردد.

پیش از آن، محمد بن عثمان، او را حلقه اتصال بین خود و وکلای دیگرش در بغداد قرار داده بود. وی در زمان حیات نایب دوم، در دربار عباسی نفوذ چشمگیری داشت و از ناحیه برخی مقامات دولتی کمک های مالی به او می رسید.(۱)

نایب دوم، از دو یا سه سال پیش از درگذشت خود، با ارجاع برخی از شیعیان که اموالی از سهم امام و غیر آن پیش او می بردند به حسین بن روح نوبختی، زمینه را برای نیابت وی از طرف امام زمان علیه السلام هموار می کرد. او به کسانی که در این موضوع دچار شک و تردید می شدند، تأکید می کرد این دستور، از طرف امام علیه السلام صادر شده است.(۲)

وی در انتصاب حسین بن روح به جانشینی خود، تأکید فراوانی می کرد. گاهی به صورت انفرادی و گاهی میان عموم شیعیان مخلص و وکلای خویش، این مطلب را یادآور می شد. این تأکید، بدان علّت بود که از طرف امامان علیهم السلام، سخن روشنی که بیانگر وثاقت، امانت و نیابت حسین بن روح صادر نشده بود. از طرفی میان وکلای بغداد، کسانی بودند که در ظاهر ارتباط محمد بن عثمان با آنان بیشتر بود؛ از این رو عوام و خواص شیعیان، تصور نمی کردند حسین بن روح به جانشینی انتخاب شود؛ بدین سبب، نایب دوم از

۱- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۷۲، ح۳۴۳، با تصرف.

۲- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۶۹، ح۳۳۷ و ح۳۳۵.

هر فرصتی برای تبیین نیابت خود از طرف امام زمان علیه السلام، برای رفع تردید از آنان استفاده می کرد.(۱)

پس از وفات ابوجعفر عمری و وصیت او درباره نصب حسین بن روح به عنوان نایب سوم امام غایب، ابوالقاسم حسین بن روح به «دارالنیابه» در بغداد آمد و بزرگان شیعه گرد او جمع شدند. حسین بن روح، با همکاری وکلای بغداد و سایر مناطق، کار خویش را در جایگاه نیابت امام زمان علیه السلام آغاز کرد و توانست با روش عالمانه و منطقی، بین دوست و دشمن از پذیرش بالایی برخوردار شود.

روایت ها، حکایت از آن دارد که بر خلاف سفیر اوّل و دوم، موقعیت حسین بن روح در جایگاه سفیر امام دوازدهم بین شیعیان امامیه آشکار بود؛ به همین دلیل عده ای از عوام امامیه، بر آن شدند که وکلای نواحی خود را نادیده گرفته، به طور مستقیم با خود او در تماس باشند؛ ولی رفته رفته با انجام تغییراتی در دستگاه حاکم و برکناری برخی حامیان او، وضع دگرگون شد؛ به گونه ای که وی بخشی از پایان عمر خود را در زندان به سر برد.(۲)

از حوادث مهم دوران نیابت حسین بن روح، جدا شدن ابوجعفر محمد بن علی شلمغانی (معروف به ابن ابی عزاقر) از آیین شیعی و تکفیر او به دست حسین است.(۳)

مدت نیابت

حسین بن روح، با وفات ابوجعفر محمد بن عثمان عمری، در سال۳۰۵ ق منصب نیابت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را عهده دار شد و در سال۳۲۶ ق وفات یافت. بدین سان مدت نیابت وی نزدیک به ۲۱سال بود.

در وفات وی که در سال۳۲۶ ق بوده، هیچ اختلافی نیست، و محدثان و مورخان در این مسأله اتفاق نظر دارند؛ لیکن در محل قبر او، اختلاف و شبهاتی وجود دارد. مسلم است که قبر او در بغداد است؛ ولی این که قبر در قسمت غربی بغداد است یا قسمت شرقی، مورد اختلاف است.(۴)

نیز ن.ک: نیابت خاص،

۱- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۶۹، ح۳۳۶.
۲- ر.ک: شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۰۲، ح۲۵۶.
۳- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۸۹، ح۳۵۵.
۴- علی غفارزاده، پژوهشی پیرامون زندگانی نواب خاص امام زمان علیه السلام، ص۲۷۶.

نواب خاص.

– – –

حسین بن منصور حلاج

از مدعیان دروغین نیابت حضرت مهدی علیه السلام

حسین بن منصور حلاج، حدود سال ۲۴۴ ق در قریه «طور» از قرای بیضای فارس (هفت فرسنگی شیراز) زاده شد. وی با پدرش منصور از بیضا، به واسط رفت و آن جا علوم اسلامی را آموخت و در بیست سالگی به بصره رفت. مرید صوفی آن سامان شد و به دست او خرقه تصوّف پوشید. در سال ۲۷۰ ق به مکه سفر کرد و از آن جا به اهواز رفت و به دعوت پرداخت. حلاج برای دعوت به مذهب صوفیانه خود که جنبه «حلولی» داشت، به مسافرت می پرداخت. وی در آغاز، خود را رسول امام غایب و باب آن حضرت معرفی می کرد؛ به همین سبب علمای علم رجال شیعه، او را از مدعیان بابیّت شمرده اند.

نام او ابوالمغیث حسین بن منصور حلّاج بود که در سال ۳۰۹ ق کشته شد. حلّاج پس از ادعای بابیّت، بر این شد که ابوسهل اسماعیل بن علی نوبختی (متکلم امامی) را در سلک یاران خود در آورد و به تبع او، هزاران شیعه امامی را که در قول و فعل تابع او بودند، به عقاید حلولی خویش معتقد سازد؛ به ویژه آن که جماعتی از درباریان خلیفه به حلّاج حسن نظر نشان داده و جانب او را گرفته بودند؛ ولی ابوسهل که پیری مجرّب بود، نمی توانست ببیند او با مقالاتی تازه، خود را معارض حسین بن روح نوبختی وکیل امام غایب معرفی می کند. اسماعیل در پاسخ گفت: «وکیل امام زمان علیه السلام باید معجزه داشته باشد. اگر راست می گویی، موه___ای مرا سیاه کن. اگر چنین ک___اری انج___ام دهی، همه ادعاهایت را می پذیرم.» ابن حلاج که می دانست ناتوان است، با استهزای مردم روبه رو شد و از شهر بیرون رفت. آن گاه به قم شتافت و به مغازه علی بن بابویه (پدربزرگوار شیخ صدوق) رفت و خود را نماینده امام زمان علیه السلام خواند. مردم بر وی شوریدند و او را با خشونت از شهر بیرون افکندند.

ابن حلاج، پس از آن که جمعی از خ___راسانیان ادع___ایش را پذیرفتند،

دیگر بار به عراق شتافت.(۱) در این زمان، چون فقه امامیه از سوی خلفا به رسمیت شناخته نشده بود، شیعیان، میان مذاهب اهل سنّت «مذهب ظاهری» را که مؤسس آن، ابوبکر محمد بن داوود اصفهانی است، پذیرفته بودند.

رؤسای امامیه و خاندان نوبختی، برای برانداختن حلّاج ناچار به محمد بن داوود ظاهری متوسل شدند و او را به صدور فتوایی وا داشتند که در سال ۲۹۷ ق و اندکی پیش از مرگ خود در وجوب قتل حلّاج انتشار داده بود. ابوالحسن علی بن فرات، وزیر شیعی مذهب مقتدر (خلیفه عباسی) نیز در تکفیر حلّاج به آل نوبخت کمک کرد.

حلّاج در سال ۲۹۶ ق به بغداد رفت و مردم را به طریقه خاصی مبتنی بر نوعی تصوف آمیخته با گونه ای «حلول» دعوت کرد. ابوالحسن بن فرات، وی را تعقیب کرد و ابن داوود فتوای معروف خود را در حلال بودن خون او صادر نمود. وی در سال ۳۰۱ ق به دست کارگزاران خلیفه گرفتار شد و به زندان افتاد. پس ازهفت ماه محاکمه، علمای شرع او را مرتد و خارج از دین اسلام شمردند (۲۴ذیقعده ۳۰۹ق) و به فرمان مقتدر و وزیر او حامد بن عباس به دار آویخته شد.(۲) سپس جسد او را سوزاندند و سرش را بر بالای جسر بغداد زدند.

حکومت جهانی

از مهم ترین اه___داف قی___ام جهانی حضرت مهدی علیه السلام

یک___ی از ویژگی ه___ای دول___ت مهدوی عجل الله تعالی فرجه الشریف، جهانی بودن آن است. حکومت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، شرق و غرب عالم را فرا می گیرد و آبادی ای در زمین نمی ماند، مگر این که گلبانگ محمدی از آن بر می خیزد و سراسر گیتی از عدل و داد آکنده می شود. در آن دوران به دست آن حضرت، آرمان والای تشکیل جامعه بزرگ بشری و خانواده انسانی تحقّق می پذیرد و آرزوی دیرینه همه پیامبران، امامان،

ص:۱۹۵

۱- ر.ک: سید محسن امین، اعیان الشیعه، ج۲، ص۴۸؛ سید محمد صدر، تاریخ الغیبه الصغری، ص۵۳۲.

۲- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۰۱، محمد جواد مشکور، فرهنگ فرق اسلامی، ص۱۶۲.

مصلحان و انسان دوستان برآورده می شود.

امام رضا علیه السلام از پدرانش از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم نقل کرده است:

خداوند سبحانه و تعالی در شب معراج در بخشی از بیانی طولانی فرمود: «... و به درستی زمین را به وسیله واپسین آنان]ائمه معصومین علیهم السلام [از دشمنانم پاک خواهم ساخت و تمام گستره زمین را در فرمانروایی او قرار خواهم داد....»(۱)

در دوران رهبری امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، با ایجاد مدیریت و حاکمیت یگانه برای همه اجتماعات، نژادها و منطقه ها، یکی از عوامل اصلی تضاد و جنگ و ستم از بین می رود.(۲)

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

پیشوایان پس از من دوازده نفرند؛ نخستین آنان تو هستی ای علی و واپسین آنان قائم است؛ همو که خداوند سبحانه و تعالی بر دستانش مشارق و مغارب زمین را فتح خواهد کرد.(۳)

امام صادق علیه السلام نیز در این باره فرمود:

سپس خدای عزوجل او را ظاهر سازد و مشرق ها و مغرب های زمین را به دست او بگشاید و....(۴)

این امید به آمدن مصلح جهانی، ریشه در افکار و عقاید تمام اقوام و ملل دارد و کم و بیش به گونه های متفاوت همه جا وجود دارد؛ اما در تفکر شیعی به طور روشن و شفاف مطرح است. در این تفکر، امام منتظر و منجی نهایی، زنده است و روزی به فرمان خداوند سبحانه و تعالی ظهور کرده و جهان

۱- «... وَلَأُطَهِّرَنَّ الاَرْضَ بِآخِرِهِم مِنْ اَعدَائِی وَلَأُمَلِّکَنَّهُ [وَلَأُمَکنَنَّهُ] مَشارِقَ الْاَرْضِ وَمَغارِبَها ...»، شیخ صدوق، عیون اخبار الرضا علیه السلام، ج۱، ص۲۶۲، ح۲۲؛ همو، علل الشرایع، ج۱، ص۵، ح۱. همچنین ر.ک: محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۴۳۲، ح ۹۱ .

۲- محمد حکیمی، عصر زندگی، ص۱۶۲.

۳- «اَلاَئِمَّهُ مِنْ بَعْدِی اِثْنا عَشَرَ اَوَّلُهُمْ اَنْتَ یا عَلِی وَآخِرُهُم الْقائِمُ الَّذِی یَفْتَحُ اللّهُ تَعالی ذِکرُهُ عَلی یَدَیْهِ مَشارِقَ الاَرْضِ وَمَغارِبَها»، شیخ صدوق، الامالی، ص۹۷، ح۹؛ فتال نیشابوری، روضه الواعظین، ص۱۰۲؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۳۹۸.

۴- «ثم یُظْهِرُهُ اللّهُ عَزَّوَجَلَّ فَیَفتَحُ اللّهُ عَلَی یَدِهِ مَشارِقَ الاَرضِ وَ مَغارِبَهَا»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۱۵، ح۳۱.

را پر از عدل و داد خواهد کرد.

بر اساس دیدگاه «تشکیل حکومت جهانی»، با ظهور امام غایب عجل الله تعالی فرجه الشریف، اسلام، یگانه دین حق و کامل و دارای شریعت جامع، مقبول همگان خواهد شد. در آن زمان ستمگران و جباران از مسند قدرت به زیر کشیده می شوند. پس از آن حکومت جهانی اسلام با زعامت و رهبری امام معصوم و عادل برپا شده و عدالت بر بنیاد دیانت و اخلاق در مقیاسی جهانی اجرا می گردد.

در برخی آیات قرآن، به این حاکمیت اشاره شده است و آیات مربوط به جهانی بودن اسلام نیز مؤید این معنا است. جهانی بودن دین اسلام و عدم اختصاص آن به قوم یا منطقه خاصّی، از ضروریات این آیین الهی است و حتی کسانی که ایمان به آن ندارند، می دانند که دعوت اسلام، همگانی بوده و به منطقه جغرافیایی خاصّی محدود نبوده است. از جمله آیه هایی که به حکومت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف تفسیر شده، آیه ارسال است. در این آیه می خوانیم:

((هُوَ الَّذی أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدی وَدینِ الْحَقّ ِلِیظْهِرَهُ عَلَیالدِّینِ کلِّهِ وَلَوْکرِهَ الْمُشْرِکونَ))؛(۱)

او کسی است که پیامبرش را با هدایت و دین درست فرستاد، تا آن را بر هر چه دین است پیروز گرداند؛ هر چند مشرکان خوش نداشته باشند.

آیه یادشده، با همین الفاظ در سوره «صف»، آمده و با تفاوت مختصری در «سوره فتح»، تکرار شده است و از رویدادی مهم خبر می دهد. این اهمیّت، موجب تکرار آن شده است و از جهانی شدن اسلام و فراگیری این آیین بر روی زمین خبر می دهد.

شکی نیست در حال حاضر، این موضوع تحقق نیافته است؛ ولی این وعده حتمی خدا به تدریج در حال تحقق است. طبق روایات، تکامل این برنامه، هنگامی خواهد بود که حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ظهور کند و برنامه جهانی شدن اسلام را تحقق بخشد. شیخ صدوق، از امام صادق علیه السلام، در تفسیر این آیه نقل می‌کند:

به خدا سوگند! هنوز تأویل این آیه

۱- توبه (۹): ۳۳.

نازل نشده و نخواهد شد، تا آن که قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف خروج کند. وقتی او ظهور کرد، دیگر هیچ کافر به خدا و منکر امامی نمی ماند؛ مگر این که از خروج آن حضرت ناراحت می شود. حتی اگر کافری در دل سنگی پنهان شود، آن سنگ می گوید:ای مؤمن! در دل من کافری پنهان شده است، مرا بشکن و او را بیرون بیاور و به قتل برسان.(۱)

در تفسیر قمی آمده است: این آیه درباره قائم آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم نازل شده و این که در باره آن حضرت نازل شده، بدین معنا است که خروج او تأویل این آیه است. از روایت صدوق هم این برداشت استفاده می شد.

افـــزون بـــر ایـــن، شواهد تاریخی فـــراوانی وجـــود دارد کـــه پیـــامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم بـه ســـران کشـوره‌ـــا ماننـد قیـــصر روم و پـــادشـــاه ایـــران و فرمانروایـان مصـر و حبشـه و شامـات و نیز به رؤسای قبایل گوناگون عرب و... نامه نوشت همگان را به پـذیرفتن این دین مقـدس دعوت کرد و از پیامـدهای وخیم کفر و روی گردانی از اسلام، برحذر داشت. اگر دین اسلام جهانی نبود، چنین دعوت عمومی انجام نمی گرفت و دیگر اقوام و امت ها هم برای عدم پذیرش، عذری می داشتند.(۲)

مبانی و مقدماتی که ناگزیر به آرمان حکومت واحد جهانی شیعی می انجامد، از این قرار است:

یک. اعتقاد به برتری اسلام و جهانی بودن آن

به اجماع تمام مسلمانان، اسلام دینی است که در واپسین حلقه از سلسله طولانی نبوت ظاهر شده و از هر جهت کامل ترین و جامع ترین دین ها است و تا روز قیامت نیز بشـــریت را از هـــر جهـــت کفـــایت می کنـد. دیـــن اسلام، روزی تمـــام انسان ها را پیرو و مطیع خود خواهد کرد و بدین ترتیب جهان در تسخیر آموزه های بلند و آسمانی اسلام در خواهد آمد. از آیاتی چون:

((اِنَّ الدِّینَ عِنْدَ اللَّهِ الاِسْلامُ))؛(۳)

در حقیقـــت، دیـــن نزد خداوند سبحانه و تعالی همان اسلام است.

۱- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص ۶۷۰.
۲- محمد تقی مصباح، آموزش عقاید، ج۲، ص۱۱۶.
۳- آل عمران (۳): ۱۹.

((وَمَنْ یَبتَغِ غَیرَ الاِسْلامِ دِیناً فَلَنْ یُقبَلَ مِنهُ))؛(۱)

و هر که جز اسلام، دینی [دیگر] جوید، هرگز از وی پذیرفته نشود.

((اَلیَوْمَ اَکمَلْتُ لَکمْ دِینَکمْ))؛(۲)

امروز دین شما را برایتان کامل گردانیدم.

((ما کانَ مُحَمَّدُ اَبا اَحَدٍ مِنْ رِجالِکم وَلکنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخاتَمَ النَّبیین))؛(۳)

محمد، پدر هیچ یک از مردان شما نیست، ولی فرستاده خدا و خاتم پیامبران است.

((وَلَقد کتَبنا فِی الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّکرِ اَنَّ الاَرْضَ یَرِثُها عِبادِیَ الصَّالِحُونَ))؛(۴)

و در حقیقـــت، در زبـــور پس از تورات نوشتیم که زمین را بندگان شایسته ما به ارث خواهند برد.

((وَهُوَ الذِی اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالهُدی وَدین الحَقِ لِیُظْهِرَهُ عَلَی الدِّینِ کلِه))؛(۵)

او کسی است که پیامبرش را با هدایت و دین حق فرستاد تا آن را بر هر چه دین است پیروز گرداند.

به دست می آید که مسلمانان، به حقانیّت، جامعیّت، خاتمیّت، جهان شمولی و سرانجام جهان گستری و پیروزی و غلبه نهایی آن دست خواهند یافت.

دو. اعتقاد به مهدویت

چیـــرگـــی اسلام بر تمام ادیان و مکـــاتب و استیلا بـــر جبـــاران و فرمـــانروایان غیـــر الهـــی و تأسیس حکومت جهانی، لازمه اعتقاد به مهدویّت و ظهور منجی دادگستر است.

از نگاه شیعیان، تاریخ اسلام پس از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم با حذف امام علی بن ابی طـــالب و فـــرزنـــدان معصوم او علیهم السلام، در حـــوزه سیاست و حکومت به انحراف گرایید و پیامدهای منفی متعددی نیز در پی داشت که یکی از آن ها محرومیت جامعه از رهبری معنوی و آسمانی است؛ چرا که امام

۱- آل عمران (۳): ۸۵.

۲- مائده (۵): ۳.

۳- احزاب (۳۳):۴۰.

۴- انبیاء (۲۱): ۱۰۵.

۵- توبه (۹): ۳۳؛ الفتح (۴۸): ۲۸؛ صف (۶۱): ۹.

علی علیه السلام و پس از او بقیه امامان دوازده‌گانه، پیشوایان دینی ـ سیاسی بر حق و دارای حق خلافت و امامت انحصاری اند. دیگران ـ هر کس باشد ـ غاصب حق معصومند و لذا جائر و باطل می باشند. این انحراف تا کنون ادامه پیدا کرده است.

از آن جا که شیعیان دوازده امامی در عصر امامان، هرگز به قدرت و تأسیس دولت دست نیافتند، منتظرند که واپسین بازمانده از امامان معصوم علیهم السلام که از سال ۳۲۹ ق غیبت کبرا برای او آغاز شده است، ظهور کند و تاریخ اسلام و در نهایت تاریخ انسان را به مسیر طبیعی و الهی اش باز گرداند. در آن عصر، اسلام، عزیز، مسلّط و همگانی می شود و مسلمانان، قدرتمند و بر جهان چیره می گردند. طبق این تفسیر، تشکیل حکومت واحد جهانی اجتناب ناپذیر خواهد بود.

ویژگی ها و اختیارات مهدی منتظر

در منابع روایی اسلامی (به ویژه شیعی)، از ویژگی ها، اختیارات و عملکردهایی یاد شده است که آن ها جز با تشکیل حکومت واحد جهانی محقق نخواهند شد؛ از جمله گفته شده است: حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ستم و جور را برای همیشه برمی اندازد و عدالت و دین حق را در سطح جهان برای همیشه مستقر می کند. در برخی روایات، از اختیارات قدرت و امکانات مطلق و جهانی امام غایب یاد شده است که نتیجه آن، چیرگی بر جهان و تشکیل حکومت مقتدر جهانی است. امام باقر علیه السلام فرمود:

قائم ما، با در انداختن بیم و هراس در دل ستمگران یاری می شود، با پشتیبانی و حمایت از سوی خداوند سبحانه و تعالی تأیید می گردد. زمین برایش خاضع و تسلیم می شود، گنج ها برایش آشکار و نمایان می شود. حکومت او شرق و غرب عالم را فرا می گیرد. خداوند سبحانه و تعالی به وسیله او دینش را بر همه دین ها چیرگی می بخشد؛ هر چند مشرکان را ناخوشایند باشد. [در عصر ظهور] در زمین خرابی و ویرانی ای نمی ماند، مگر آن که آباد می شود. عیسی بن مریم علیه السلام فرود آید و پشت سر او نماز گزارد.(۱)

بر این اساس، حکومت جهانی واحد از دیرباز به عنوان یکی از

۱- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۳۳۱، ح۱۶.

باورهای مسلّم شیعی و یکی از نیازهای بشر مطرح بوده است. اکنون نیز شیعیان امامی در انتظار روزی به سر می برند که چنین حکومتی، با ظهور منجی غایب تشکیل شود و تاریخ بشر در مسیر حق قرار گیرد و بشریت از برکات واقعی و همه جانبه آن بهره مند شوند.

با این که آرمان هایی چون عدل جهانی و حکومت جهانی سابقه ای دیرینه دارد؛ اما در قرن اخیر به دلیل های خاصّ سیاسی، فرهنگی و اجتماعی ـ به ویژه گسترش ارتباطات ـ آرمان جهانی شدن تشدید و تقـــویت شده و عملی تــــر بــــه نظر می رسد. در جنبش های اسلامی معاصر نیز بار دیگر آرمان دیرین جهانی و چیره شدن اسلام با قدرت تمام مطرح شده و مفاهیمی چون دین جهانی، عدل جهانی، حکومت جهانی یا بین الملل اسلامی و... گسترش یافته است.

آرمان های یاد شده در میان شیعیان در سطح گسترده تر مطرح و تقویت شده و اکنون در دوران پس از پیروزی انقلاب اسلامی و تشکیل جمهوری اسلامی در ایران، از آن آرمان ها ـ از جمله حکومت واحد جهانی ـ تبلیغ می شود.

برخی از ویژگی های حکومت جهانی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

۱. این حکومت دارای رهبری است که مشروعیت خود را از پروردگار متعال گرفته و از هر گونه خطا و عصیان به دور است. افزون بر این، کسانی که او را در اجرای حکومت جهانی یاری خواهند کرد، انسان هایی هستند برگزیـــده و دارای صفـــات اخلاقی ویژه که این خود بر عظمت این حکومت می افزاید.

۲. در حکومت جهانی حضرت مهدی علیه السلام قـــانـــون گـذار خداوند سبحانه و تعالی است، از این رو تمام نیازهای مادی و معنوی انسان ها مورد توجه واقع شده و از هر گونه خطا دور خواهد بود.

۳. محور تمام قوانین در حکومت جهانی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف امور دینی و اخلاقی است؛ در حالی که تمام نیازهای مادی و معنوی بشر در تمام قوانین مورد توجه واقع شده است.

۴. دانش، در دولت مهدوی در کل جامعه بشری گسترش می یابد و هرگز در انحصار عده ای خاص نخواهد بود؛ از این رو همگان از دانشی بس ارجمند برخوردار خواهند بود. البته از این دانش نیز در راه

رشد و تعالی جامعه بشری استفاده خواهد شد، نه در راه ستم و تعدی به دیگران.

۵. حکـــومت جهـــانی حضـــرت مهـدی عجـل الله تعـالی فرجه الشـریف بر عـالی ترین انـدیشه هـای عاقلانه مبتنی است؛ چرا که در آن دولت مبارک است که عقول بشری به کامل ترین وجه امکان رشد خواهد کرد.

۶. حکومت جهانی مهدی علیه السلام مبتنی بر بهره مندی عاقلانه، عالمانه و عابدانه از همه منابع موجود و ظرفیت های ممکن در کره زمین است و این بـدان معنـا است که مردم در عین بهره منـدی از تمـام مـواهب الهی هرگز گرد اتراف و اسـراف نمی گردنـد. افزون بر آن، با وجود فراوانی نعمت، حالت استغنایی در روح انسان ها بوجود می آید که باعث می شود با وجود در اختیار داشتن موهبت های فراوان هرگز دست به طغیان و عصیان نزنند.

در جامعه مهدوی، به سبب وجود تمام شرایط ممکن، راه رشد و تعالی به سوی پروردگار بر همگان باز خواهد بود و در عین اختیار داشتن، همگان بر دینی توحیدی و باوری الهی خواهند بود.

از دستاوردهای مهم برپایی حکومت جهانی مهدی علیه السلام

۱. امنیت

امنیت مصدر جعلی از ریشه «ا م ن»، و با مشتقاتی مانند: ایمان، ایمنی و استیمان، به کار برده می شود.

امنیت در لغت فارسـی به ایمن شـدن، در امـان بودن و بی بیمی،(۱) اطمینـان خاطر یافتن و برطرف شـدن ترس و بیم،(۲) معنا شده است. و در زبان عربی به معانی پرشماری آمده است.

برخی امن و امنیت را در اصل به معنای آرامش نفس و از بین رفتن ترس دانسته،(۳) برخی با ذکر مثال "أمن زید الأسد أمنا" معنای امنیت را آرامش و زوال ترس یاد نموده است. آنگاه این واژه را هم از نظر وزن و هم از نظر معنا همانند "سلم" دانسته است(۴). و برخی دیگر امن را به ضد ترس و خوف معنا کرده، و مأمن را موضع بدون ترس دانسته است.(۵)

۱- محمد معین، فرهنگ فارسی، ص۱۲۲.

۲- محمد بندریگی، فرهنگ بندرریگی، ص۳۲۳.

۳- راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، ص۲۵.

۴- فیومی، المصباح المنیر، ص۲۴.

۵- خلیل بن احمد، العین، ج۸، ص۳۷۷.

آنچه از مجموع دیدگاه اهل لغت به دست می آید، این که امنیت به معنای آرامش، نترسیدن، وحشت نداشتن و اضطراب نداشتن است. با توجه به معانی لغوی، می توان گفت «امن» شامل دو جهت ایجابی و سلبی می شود. ایجاب در آن جا که سخن از اطمینان، آرامش فکری و روحی است، و سلب در آن جا که نبود ترس، دلهره و نگرانی مقصود است.

امنیت از امور اساسی است که در تمام ابعاد زندگی فردی و اجتماعی انسان به گونه ای قابل توجه، مورد نیاز است. و آموزه های قرآن ــ بدان جهت که پاسخ گوی نیازهای واقعی انسان هاست ــ بدین مهم نیز توجه شایسته ای نموده است.

پیوند تنگاتنگ و محکم این واژه با کلمه های اسلام، ایمان و مؤمن گویای اهمیت فوق العاده امنیت است. روایت هـــای بسیاری از پیـــامبر و امامان علیهم السلام وارد شده که خود و اهل بیت را مایه امان ساکنان زمین به شمار آورده اند.(۱) بدین ترتیب، حضور امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف ــ چه به صورت پنهان و چه به صورت آشکار و در زمان قیام ــ مایه بارش فیض و نعمت های الهی به سوی مردم است. طبیعی است در دوره حکومت مهدوی، این جریان به کمال خود خواهد رسید و همه موانع موجود بر سر اتصـــال فیض میـــان خـــداوند سبحانه و تعالی و مـــردم از طریق امـــام، بر طرف خواهد شد.(۲)

۲. آبادانی جهان

از مهم ترین ویژگی های جهان در آستانه ظهور حضرت مهدی علیه السلام، پر شدن زمین از ظلم و بیداد است. مهم ترین پیآمد ایـــن ستمگری هـــا، خرابه هایی است که برای انسان های فرودست و ستم کشیده به جای خواهد ماند؛ اگر چه اندک شماری انسان ستمگر، از دنیایی به ظاهر آباد برخوردار خواهند بود.

حضرت مهدی علیه السلام با برپایی نظامی جهانی بر پایه های عدل و قسط، همه ویرانه های جهـــان را آبـــاد خواهد ساخت. و دست ستمِ ستمگران را از زنـــدگی مستضعفان بـــرای همیشه کوتاه خواهد کرد. امـــام باقر علیه السلام، در

۱- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۲۰۵.

۲- محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج۱۰، ص۱۰۴.

این باره فرمود:

روی زمین، خرابه ای باقی نمی ماند، جز این که آباد می شود.(۱)

و خداونـد سبحانه و تعـالی در قرآن وعـده فرموده است چنـانچه مردمان ایمان بیاورنـد و پروا پیشه کننـد، درهای برکت های آسـمان و زمین بر ایشان گشوده خواهد شد(۲) و جامعه عصـر ظهور، بی گمان توحیـدی ترین جامعه در تاریخ انسان هاست و این وعده خداوند تحقق خواهد یافت.

روشن است که این آبـادانی نه فقـط در جنبه هـای مادی که در جنبه های معنوی زنـدگی فردی و اجتماعی انسان ها، در پرتو آن حکومت عدل جهانی رخ خواهد نمود.

این آبادانی در کنار دیگر ویژگی ها، زنـدگی را در آن دوران به گونه ای فراهم خواهد کرد که مردمان آرزومند زنده شدن درگذشتگان خویش می شوند.(۳)

مدت حکومت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

گویی بنا بر این بوده است که مـدت دقیق حکومت حضـرت مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف ـ ماننـد برخی موضوعات دیگر مربوط به آن حضـرت ـ به روشنی بیان نشود. روایاتی که از معصومان علیهم السلام ـ اعم از روای‍ـات شیعه و اه‍ـل سنّت ـ در دس‍ـت است، دیـدگاه هـای متفـاوتی را در این بـاره، نقـل کرده انـد. اگر چه بـا یـک بررسـی عمیـق می تـوان نظرهای پرشماری ارائه کرد.(۴) اما به طور عمده روایات به چهار دیدگاه کلّی قابل تقسیم است:

یک. روایاتی که مدت حکومت حضرت را هفت سال و حدود هفت سال، ذکر کرده اند. این دیدگاه، به ویژه در روایات اهل سنّت(۵) بسیار به چشم می خورد و در برخی از منابع روایی شـیعی نیز با سـند راویان اهل سـنّت مورد اشاره قرار گرفته است. علامه مجلسی در بحار

۱- «... فَلایَبْقَی فِی الاَرْضِ خَرَابٌ إِلا عُمِر»، علی بن عیسی اربلی، کشف الغمه، ج۲، ص۵۳۴؛ نیز: ر.ک: ابن منادی، الملاحم و الفتن، ص۹۹.

۲- اعراف(۷): ۹۶.

۳- عماد الدین طبری، بشاره المصطفی لشیعه المرتضی، ص ۲۵۰.

۴- البته برخی از این دیدگاه ها، مستند روایی محکمی ندارد.

۵- مسند احمد، ج۳، ص۲۸.

الانوار از ابوسعید خُدری نقل کرده که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

مهدی ـ با پیشانی بلند و بینی کشیده ـ از من است. زمین را از قسط و عدل سرشار می سازد آن گونه که از بیداد و ستم آکنده شده باشد. هفت سال حکومت می کند.(۱)

آن گاه پس از اشاره به حَسَن بودن روایت می نویسد: «این روایت را حافظ أَبوداوُد سَجِستانی در صحیح خود و غیر او از راویان بزرگ حدیث همچون طَبَرانی و دیگران نقل کرده اند.

جالب توجه این که تمام روایاتی که مدت حکومت حضرت را هفت سال ذکر کرده اند به روایت ابوسعید خدری بر می گردد.

البته در برخی روایات بین هفت و هشت و نه سال تردید شده است.(۲) این نامعیّن بودن به دو گونه است:

۱. به دلایلی در کلام معصوم علیه السلام به صورت نامعیّن ذکر شده است.

۲. در کلام معصوم علیه السلام معیّن شده و تردید از راوی است.

برخی از این که مدت حکومت در روایات یاد شده هفت سال ذکر شده به شگفت آمده، دنبال توجیه آن برآمده اند. به ویژه که در برخی روایات نیز سخنی بس تعجب برانگیز دیده اند. و آن این که شیخ طوسی روایتی نقل کرده از فَضْل از عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ الْحَضْرَمِی از عَبْدِ الْکرِیم بْنِ عَمْرٍو الْخَثْعَمِی که گفت: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: «چه مدت قائم علیه السلام حکومت خواهد کرد؟» فرمود: «هفت سال. که به سال های شما هفتاد سال می شود.»(۳)

البته سخنان فراوانی در توجیه این روایت ـ که اساس روایاتی از این قبیل است ـ به میان آوردند که برخی شگفت آورتر از خود روایت است.

افزون بر آن که در سند روایت عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ الْحَضْرَمِیِّ(۴)و عَبْدِ

۱- «الْمَهْدِیُّ مِنِّی أَجْلَی الْجَبْهَهِ أَقْنَی الْأَنْفِ یَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطاً وَ عَدْلًا کمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً یَمْلِک سَبْعَ سِنِینَ»، محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج۵۱، ص۹۰.

۲- ابن ابی شیبه، المصنف، ج۱۵، ح۱۹۴۸۴.

۳- «کمْ یَمْلِک الْقَائِمُ قَالَ سَبْعَ سِنِینَ یَکونُ سَبْعِینَ سَنَهً مِنْ سِنِیکمْ هَذِهِ»، شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۷۴.

۴- نجاشی، رجال، ص۲۲۶؛ نیز ر.ک: علامه حلی، خلاصه الاقوال، ص۳۷۰، سید ابوالقاسم خویی، معجم رجال الحدیث، ج۱۱، ص۳۰۴؛ شیخ طوسی، رجال الطوسی، ص۳۴۱؛ علامه حلی، ایضاح الاشتباه، ص۲۴۱؛ ابن غضایری، رجال، ج۴، ص۴۷.

الْكَرِيمِ بْنِ عَمْرٍو الْخَثْعَمِيِّ،(۱) به شدت تضعیف شده اند؛ هیچ عقلی چنین تحولی را نمی پذیرد. چرا که نظام امروزین آفرینش، نظام احسن است و لزومی ندارد به گونه ای که می گویند تغییر داده شود.

دو. روایاتی که مدت حکومت حضرت را نوزده سال گفته اند. امام صادق علیه السلام فرمود:

حکومت قائم، نوزده سال و چند ماه خواهد بود.(۲)

سه. روایاتی که مدت حکومت حضرت را چهل سال دانسته اند.(۳)

چهار. روایاتی که مدت حکومت حضرت را سیصد و نه سال ذکر کرده اند.(۴)

برخی این تفاوت را اشاره به مراحل و دوران های حکومت آن حضرت می دانند؛(۵) ولی به هر حال، داوری نهایی درباره مدت حکومت آن حضرت _ به دلیل نبود اخبار و منابع کافی _ امکان پذیر نیست. اما با این حال می توان چنین نتیجه گرفت: قطع نظر از روایات اسلامی، مسلم است که این همه آوازه ها و مقدمات برای یک دوران کوتاه مدت نیست؛ بلکه قطعاً برای مدتی است طولانی که ارزش این همه تحمل زحمت و کوشش را داشته باشد.(۶)

البته این مدت _ هر قدر باشد _ در مقایسه با کل تاریخ، بسیار ناچیز است. این جا پرسش جدیدی رخ می نماید که آیا مدتی چنین کوتاه در مقایسه با کل تاریخ، دردها و رنج های انسان ها را در طول تاریخ جبران می کند؟ در پاسخ می توان گفت: فلسفه امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف همانند فلسفه بعثت انبیا و رسولان الهی است. منظور از برانگیخته شدن رسولان الهی، ابلاغ دستورهای خداوند سبحانه و تعالی و نصب مشعل فروزان

۱- شیخ طوسی، رجال الطوسی، ص۳۳۹؛ سید ابوالقاسم خویی، معجم رجال الحدیث، ج۱۱، ص۷۱.
۲- نعمانی، الغیبه، ص۳۳۱.
۳- ر.ک: طبری، دلایل الامامه، ص۲۵۸.
۴- ر.ک: طبری، دلایل الامامه، ص۲۴۱.
۵- ناصر مکارم شیرازی، حکومت جهانی مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، ص۳۱۴.
۶- ناصر مکارم شیرازی، حکومت جهانی مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، ص۳۱۴.

هدایت بر سر راه کاروان بشریت است. طولانی یا کوتاه بودن مدت ابلاغ رسالت، به اصل آن آسیب نمی رساند. دوران پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم بیست و سه سال بود؛ ولی واپسین پیام الهی را ابلاغ کرد و این مشعل هدایت را بر افروخت. از سوی دیگر، می توان به مدت نبوّت حضرت نوح علیه السلام اشاره کرد که بر خلاف مدت طولانی آن، به دلیل عدم تحقق شرایط مساعد، نتیجه قابل توجهی به بار نیاورد.

دوران امامت و حکومت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نیز چنین است. مقصود اصلی ابلاغ رسالت الهی و تحقق بخشیدن به حکومت جهانی خداوند سبحانه و تعالی و حاکمیت مستضعفان است؛ هر چند در مقایسه با کل تاریخ، سالیانی محدود باشد. افزون بر آن، شیعه با اعتقاد به رجعت، بهترین پاسخ را به محدود بودن مدّت حکومت مهدی علیه السلام داده است.(۱)

- - -

حکومت صالحان

از وعده های الهی در عصر ظهور

امید به حاکمیت انسان های صالح در آینده‌ای روشن و استقرار عدالت و صلح فراگیر و همگانی، امری فطری است.

همه افراد، بر اساس فطرت ذاتی خود، به امید آن روزی هستند که جهان در پرتو هدایت های انسانی شایسته و با تأیید و عنایت پروردگار هستی، از بیداد و تباهی رهایی یافته، از نابسامانی‌ها، ناامنی ها و تیره روزی‌ها خلاص شود و سرانجام به صلح و صلاح برسند.

در بیشتر دین ها و مذهب های جهان، از مصلحی سخن به میان آمده است که در آخرالزَّمان ظهور کرده و به کژی ها و کژروی ها پایان خواهد داد و شالوده حکومتی جهانی را بر اساس دادگری، بنیان خواهد نهاد. تمام پیامبران الهی نیز در این زمینه به مردمِ با ایمان جهان، نویدهای روشنی داده اند.

این اندیشه که در اسلام با عنوان «مهدویّت»، شناخته شده است نیز، همچون دیگر ادیان، ریشه در کلام پروردگار الهی دارد، از این رو قرآن به عنوان کتاب آسمانی مسلمانان، با پافشاری تمام، پیروزی نهایی حق بر

۱- ر.ک: نگارنده، بازگشت به دنیا در پایان تاریخ (تحلیل و بررسی مسئله رجعت).

باطل را به تمام انسان ها وعده فرموده، حکومت صالحان و شایستگان را نوید داده است.

مسلمانان با بهره مندی از آموزه های آفتابگون وحی و سخنان نورانی رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم، بر این باورند: آن انسان بزرگ که شایستگان را بر گیتی چیره خواهد ساخت کسی نیست مگر رادمردی از سلاله آخرین پیامبر الهی یعنی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف .

اگر چه قرآن در باره ظهور و قیام حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به گونه ای فراگیر سخن رانده و بشارت به تشکیل حکومت دادگر جهانی و پیروزی شایستگان داده است. اما مفسران شیعه و برخی از تفسیرگران اهل سنّت، این آیات را به استناد روایات اهـــل بیـــت علیهم السلام و دیـــدگـــاه های دانشمندان مسلمـــان بـــه حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، مربوط دانسته اند.

به باور ایشان، مهم ترین آیه ای که پرده از حاکمیت انسان های شایسته در آینده برداشته، این گونه می فرماید:

((وَلَقَدْ كَتَبْنا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكرِ أنّ الارضَ يرِثُها عِبادِيَ الصّالِحُونَ))؛(۱)

و همانا در زبور پس از ذکر نوشتیم که زمین را بندگان شایسته من، به ارث خواهند برد.

در این آیه، به یکی از روشن ترین پاداش های دنیوی صالحان (حکومت روی زمین)، اشاره شده است. در روایاتی چند نیز این رویداد مهم، در عصر ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف دانسته شده است.

اما مقصود از این شایستگی چیست؟ با توجه به اضافه شدن «بندگان» به «خدا»، ایمان و توحید آنان روشن می شود، و با توجه به کلمه «صالحون»، همه شایستگی ها به ذهن می آید: عمل و تقوا، علم و آگاهی، قدرت و قوت، و تدبیر و نظم و درک اجتماعی.

این شایستگی ها، دارای آثار و برکاتی بی مانند است؛ به گونه ای که اگر بندگان با ایمان، این شایستگی‌ها را برای خود فراهم سازند، خداوند سبحانه و تعالی نیز آن ها را یاری می‌کند تا بر مستکبران چیرگی یافته، دست‌های آلوده شان را از حکومت بر روی زمین کوتاه کنند و دارنده میراث‌های آن ها

۱- انبیا (۲۱): ۱۰۵.

گردند.

بنابراین، فقط استضعاف سبب پیروزی بر دشمنان و حکومت بر روی زمین نیست؛ بلکه وجود ایمان و کسب شایستگی ها نیز بایسته است و مستضعفان جهان، تا زمانی که این دو اصل را زنده نکنند، به حکومت روی زمین نخواهند رسید.

اما مراد از وراثت زمین، این است که سلطنت بر منافع، از دیگران به صالحان منتقل شود و برکات زندگی در زمین ویژه ایشان شود. این برکات، یا دنیایی است که به بهره مند شدن صالحان از زندگی دنیایی بر می گردد که در این صورت خلاصه مفاد آیه این می شود که: به زودی زمین از لوث شرك و گناه پاك شده جامعه بشری صالح که خدای را بندگی کنند و به وی شرك نورزند در آن زندگی کنند؛ هم چنان که آیه: ((وَعَدَ اللَّهُ الَّذِینَ آمَنُوا مِنْکمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ لَیسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِی الْأَرْضِ ... یَعْبُدُونَنِی لا یُشْرِکونَ بی شَیئاً))؛(۱) از آن خبر می دهد. و یا این برکات، اخروی است که عبارت است از مقامات قربی که در دنیا برای خود کسب کردند؛ چون این مقامات، نیز از برکات حیات زمینی است؛ هر چند خودش از نعمت های آخرت است هم چنان که آیه: ((وَ قالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی صَدَقَنا وَعْدَهُ وَ أَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّهِ حَیثُ نَشاءُ))؛(۲) که حکایت کلام اهل بهشت است و آیه: ((أُولئِك هُمُ الْوارِثُونَ الَّذِینَ یَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ))؛(۳) بدان اشاره می کنند.

از این جـــا روشن می شود کـه آیه مـــورد بحـــث، ویـــژه یکی از دو وراثت های دنیایی و آخرتی نیست؛ بلکه هر دو را شامل می شود. و تفسیرگرانی که آن را به وراثت آخرتی اختصاص داده اند و به آیاتی که مناسب با آن وراثت است تمسك جسته و چه بسا گفته اند همین معنا به طور متعین مقصود است چون بعد از اعاده دیگر زمینی نیست تا صالـــحان آن را ارث ببرند، حـــرف

۱- سوره نور(۲۴): ۵۵.

۲- سوره زمر(۳۹): ۷۴.

۳- سوره مؤمنون(۲۳): ۱۱.

درستی نزده انـد، زیرا معلوم نیست که آیه مورد بحث عطف بر آیه قبلی اش که متعرض مساله اعاده بوده شـده باشد تا بگویید بعد از اعاده دیگر زمینی باقی نمی ماند. و ممکن است عطف به اول آیات باشد که می فرمود: ((فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحاتِ)).

آن مفسـرینی هم که آیه را به وراثت دنیـایی اختصـاص داده حمـل بر دوره ظهـــور اسـلام و یـــا دوران مهـدی عجـل الله تعالی فرجه الشـریف ــ که رسول خدا صـلی الله علیه و آله و سـلم در اخبار متواتر از آن خبر داده و شیعه و سنی آن ها را نقل کرده اند ــ نموده اند باز راه درستی نرفته اند زیرا روایات مذکور هر چند متواتر و مسلم است اما آیه را تخصیص نمی زند.

کوتاه سخن، همانطوری که گفتیم آیه شریفه مطلق است و شامل هر دو وراثت می شود چیزی که هست از نظر سیاق آنچه که عقل و اعتبار اقتضاء می کند این است که آیه شریفه عطف بر همان جمله: ((فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحاتِ وَ هُوَ مُؤْمِنٌ ...))؛ باشد چون آن آیه به تفصیل حـال اهـل اختلاـف از نظر جزای اخروی اشـاره می کرد و این آیه به تفصـیل حـال آنـان از نظر جزای دنیوی اشاره می کند، و در نتیجه حاصل کلام این می شود که: ما بشـر را به سوی دینی واحد دعوت کردیم، لیکن ایشان دین را قطعه قطعه نموده در آن اختلـاف کردنـد و مجازاتشان هم مختلف شـد، اما در آخرت آن هایی که ایمان آوردنـد سـعیشان مشـکور و عملشان مکتوب شد و از کفار بر خلاف این شد و اما در دنیا، آن هایی که ایمان آوردند، زمین را به وراثت مالك شدند، به خلاف دیگران.(۱)

در تفسیـــر آیـــه شـــریفه از امام باقر علیه السلام نقل شده است که فرمود:

این بندگان شایسـته، همانا آل محمد هستند که خداوند سبحانه و تعالی، مهدی آنان را پس از کوشش ایشان مبعوث می کند. پس ایشان را عزّت داده، دشمنانشان را ذلیل خواهد کرد.(۲)

روشن است مفهوم این روایت، انحصار نیست؛ بلکه بیان یک مصداق عالی و آشکار است و این تفسیرها،

۱- علامه طباطبایی، ترجمه المیزان، ج ۱۴، ص۴۶۷ (با تصرف).
۲- «هُمْ آلُ مُحَمَّدٍ يَبْعَثُ اللَّهُ مَهْدِيهُمْ بَعْدَ جَهْدِهِمْ فَيعِزُّهُمْ وَ يذِلُّ عَدُوَّهُمْ»، شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۱۸۴.

هر گز عمومیت مفهوم آیه را محدود نمی کند. بنابراین در هر زمان و در هر جا بندگان صالح خدا قیام کنند، پیروز و موفق خواهند بود و سرانجام وارث زمین و حکومت آن خواهند شد.(۱)

در پایان سخن، یاد این نکته لازم است که در مزامیر داود تعبیر یاد شده یا مشابه آن، در چند مورد دیده می شود و نشان می‌دهد با تمام تحریفات موجود در این کتاب ها، این قسمت همچنان از دستبرد مصون مانده است. برخی از این فرازها بدین قرارند:

... شریران منقطع می شوند و اما متوکلان به خداوند، وارث زمین خواهند شد و حال اندک است که شریر نیست می شود؛ هر چند مکانش را استفسار نمایی، ناپیدا خواهد شد؛(۲) اما متواضعانه وارث زمین شده، از کثرت سلامتی شادکام خواهند شد؛(۳)

متبرکان خداوند، وارث زمین خواهند شد؛ اما ملعونان وی منقطع خواهند شد...؛(۴)

صدیقان وارث زمین شده، همیشه در آن ساکن خواهند بود؛(۵) خداوند روزهای صالحان را می داند و میراث ایشان ابدی خواهد شد.(۶)

در این عبارت ها، عنوان «صالحان» که در قرآن آمده است، با همان تعبیر در مزامیر داود به چشم می خورد. علاوه بر این، تعبیرات دیگری نیز مانند صدیقان، متوکلان، متبرکان و متواضعان، در جمله های دیگر ذکر شده است. این تعبیرها، دلیل عمومیت حکومت «صالحان» است و با احادیث قیام حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف تطبیق می کند.

بدین سان نتیجه می گیریم حضرت حق سبحانه و تعالی آخرین حکومت را از آن صالحان می داند که: العاقبه للمتقین.

حکومت مستضعفان

از اراده های الهی برای مستضعفان در

۱- ر.ک: ناصر مکارم شیرازی و دیگران، تفسیر نمونه، ج۱۳، ص۵۱۵ _ ۵۲۴.

۲- مزامیر داود، ۳۷، بند ۹.

۳- مزامیر داود، ۳۷، بند۱۱.

۴- مزامیر داود،۳۷، بند۲۷.

۵- مزامیر داود،۳۷، بند۲۹.

۶- مزامیر داود،۳۷، بند۱۸.

تشــکیل دولـت مستضــعفان و تحقـق بخشــیدن بـــه آرمـــان والاـ و الـهـــی حکـومت فرودســتان و عقـب نگـه داشـته شدگـــان، از بـــرنامه هـــای اصلـــی و اقدام های اساسی و تردیدناپذیر مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف است. در جـامعه و نظـامی که امام مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف بنیاد می نهـد، زمام همه امور در دست طبقات محروم است و مستضعفان بـــر آن حکـــم می رانند و به اداره جامعه می پردازند.

چنین آرمانی، هدف اصلی همه ادیان آسمانی به ویژه اسلام بوده است. در تعالیم ادیان، معیارها و اصولی بیان شده که جهت گیری کلّی به سود مستضـعفان و تحقّق بخش حـاکمیت آنـان است و رویـارویی و نبرد اصـلی پیامبران علیهم السـلام، با همین طبقات اشراف، مسرفان، مترفان و مستکبران بوده است؛ یعنی، طبقاتی که همواره از تن دادن به حق و عدل

سرباز می زده اند و خوی و خصلت برتری جویی، سلطه طلبی، حق کشی و بیدادگری راه و روش ایشان بوده است.

از آیـــاتی کـــه دربـــاره پیشـوایی مستضــعفان ســخن بـه میـان آورده و بـه حکـومت حضـرت مهـدی علیـه السـلام ارتبـــاط دارد این آیه است:

((وَنُرِیدُ أنْ نَمُنّ عَلَی الّذینَ اسْتُضْعِفُوا فِی الارْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أئمّه وَنَجْعَلَهُمُ الْوارِثینَ))؛(1)

و خواستیم بر کسانی که در آن سـرزمین فرو دست شـده بودند، منّت نهیم و آنان را پیشوایان [مردم] گردانیم و ایشان را وارث [زمین] کنیم.

ایـن آیـه طبـق فرمـایش امـام علی علیه السـلام، و روایـاتی چنـد از دیگر امامـان علیهم السـلام، نـاظر به پیروزی مستضـعفان بر مستکبران است و این که سرانجام، جهان از آنِ شایستگان خواهد شد.

آیه یاد شـده، هرگز از یک برنامه موضـعی و خصوصـی مربوط به بنی‌اسـرائیل سـخن نمی‌گویـد؛ بلکه بیانگر یک قانون کلی برای همه عصـرها و قرن‌ها است. این، بشارتی در زمینه پیروزی حق بر باطل و ایمان بر کفر است. نمونه کامل تر آن، حکومت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم و یاران آن حضرت بعد از ظهور اسلام بود. گسترده ترین نمونه آن نیز، ظهور حکومت حق و

۱- قصص (۲۸): ۵.

عدالت در تمام کره زمین به دست حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف خواهد بود.

این آیه از جمله آیاتی است که به روشنی، بشارت به «ظهور» چنین حکومتی می دهد؛ از این رو اهل بیت علیهم السلام، در تفسیر آن به این ظهور بزرگ اشاره کرده اند.

امام علی علیه السلام فرمود:

لَتَعْطِفَنَّ الدُّنْیا عَلَینَا بَعْدَ شِمَاسِهَا عَطْفَ الضَّرُوسِ عَلَی وَلَدِهَا وَ تَلَا عَقِیبَ ذَلِک ((وَ نُرِیدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَی الَّذِینَ اسْتُضْعِفُوا فِی الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوارِثِینَ))؛(۱)

دنیا، پس از چموشی و سرکشی ــ همچون شتری که از دادن شیر به دوشنده اش خودداری می کند و برای بچه اش نگه می دارد ــ به ما روی می آورد ... سپس آیه «و نرید ان نمن...» را تلاوت فرمود.

در حدیث دیگری می‌فرماید:

این گروه آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم هستند، خداوند سبحانه و تعالی مهدی آن هـا را بعد از زحمت و فشاری کـه بـر آنان وارد می شود، برمی انگیزد و به ایشان عزّت می دهد و دشمنانشان را ذلیل و خوار می کند.(۲)

این آیه به صراحت، از امامت مستضعفان سخن گفته و فرودستان و مستضعفان را میراث برِ آن زمین معرفی کرده است، روشن است که در دوران ظهور و قیام مهدی آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم این وعده خدایی تحقق می پذیرد و حکومت آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم ؛ یعنی، همـان حکـومـت مـردم مستضعف و رسیدن محرومان به حق خود.

از نظر دیگر، برای اجرای عدالت راستین، حاکمیت فرودستانِ محروم ضرورت دارد؛ زیرا در تمامی دوران گذشته تاریخ، مورد اصلی ظلم و بی عدالتی، طبقات محروم بوده اند و سرانجام باید پدیده ناهنجار و ضد بشری «استضعاف» ــ که تعبیری از همه ظلم ها و ستم ها است ــ از میان برود و انسان از زیر بار سنگین و

۱- سیّد رضی، نهج البلاغه، ص۵۰۶.

۲- «هُمْ آلُ مُحَمَّدٍ یبْعَثُ اللَّهُ مَهْدِیهُمْ بَعْدَ جَهْدِهِمْ فَیعِزُّهُمْ وَ یذِلُّ عَدُوَّهُمْ»، شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۱۸۴.

شکننده آن آزاد شود.

برای این امر مهم، مبارزه با علل اصلی «استضعاف» ضرورتی اجتناب ناپذیر است. روشن است که زورمندان و زرمداران، دو عامل اصلی استضعاف در گذشته و اکنون بوده اند. هر ظلم و ستمی که به محرومان و بی پناهان شده است، یا مستقیم به دست حکومت های اشرافی و مرفّه انجام گرفته است و یا به دست طبقات اشراف و سرمایه دار که در زیر چتر حمایت حکومت های مستکبر قرار داشتند و با حکایت قانونی و عملی آن ها، راه ظلم، تحمیل و استثمار را هموار می ساختند.

این نظام ها و جریان های ضد بشری، هنگامی پایان می یابند که حکومت و قدرت سیاسی و نظامی جامعه، به دست طبقات محروم و مستضعف سپرده شود. دفاع از حقوق پایمال شده فرودستان و مستضعفان، آن گاه امکان دارد که حاکمیت به دست آنان سپرده شود. هر حکومتی ــ هر چه صالح باشد ــ نمی تواند حقوق محرومان را به آنان بازگرداند؛ مگر این که خود از این طبقه باشد و

دردهای این طبقه را با تمام وجود خویش لمس کرده باشد. از این رو، باید مستضعفان حاکمیت یابند و این از شاخه های اصلی اجرای عدالت مطلق است.(۱)

حکیمه خاتون

عمه پدر امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف و شاهد ولادت آن حضرت

حکیمه دختر امام جواد علیه السلام، خواهر امام هادی علیه السلام و عمه امام عسکری علیه السلام، یکی از بانوان نقش آفرین در تاریخ پرافتخار شیعه است.

از روایات اسلامی به روشنی استفاده می شود که مادر حضرت مهدی علیه السلام آموزه های دینی را در مکتب این بانوی بزرگوار فرا گرفته است. افزون بر آن، حضور فعّال وی در شب ولادت آخرین پیشوای معصوم و منجی موعود، نشان از جایگاه ویژه وی در خاندان عصمت و طهارت دارد.

وی نخستین بانویی است که جمال دل آرای پیشوای آخرین را مشاهده کرده، یگانه روایتگری است

۱- محمد حکیمی، عصر زندگی، ص۱۷۴ ــ ۱۶۵(با تصرف).

که حکایت آن تولد منجی موعود را به تفصیل گزارش کرده است.

امروزه درباره چگونگی ولادت حضـرت مهـــدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف مشهورتـــــرین گزارشی کـــه می توان ارائـــه کـــرد، سخنان ارزشمند این بانـــوی بزرگ است.

شیخ صدوق، این حادثه بزرگ را از زبان آن بانوی بزرگ چنین آورده است:

حکیمه دختر امام جواد علیه السـلام گوید: امام حسن عسـکری علیه السـلام مرا به نزد خود فرا خواند. و فرمود:ای عمه! امشب افطـار نزد مـا بـاش! که شب نیمه ی شـعبان است و خـدای تعـالی امشب حجّت خـود را ـ که حجّت او در روی زمین است ـ ظاهر سازد. گوید: گفتم: مادر او کیست؟ فرمود: نرجس. گفتم: فدای شما شوم اثری در او نیست، فرمود: همین است که به تو می گویم. گویـد: آمـدم و چون سـلام کردم و نشسـتم، نرجس آمـد کفش مرا بر دارد و گفت:ای بانوی من و بانوی خانـدانم حالتان چطور است؟

گفتم: تو بانوی من و بانوی خاندان من هستی، گوید: از کلام من ناخرسـند شد و گفت:ای عمه جان! این چه فرمایشـی است؟ گویـد: بـدو گفتم:ای دختر جان! خـدای متعال امشب به تو فرزنـدی عطا فرمایـد که در دنیا و آخرت آقا است. گویـد: نرجس خجالت کشید و حیاء کرد... (۱)

موسی بن محمـد گویـد: حکیمه دختر محمد بن علی (امام جواد)á که عمه پـدر آن حضـرتست به من گفت که خـود او آن حضرت را در شب ولادتش و هم بعد از آن دیده است.(۲)

احمد بن ابراهیم گوید: شرفیاب حضور حکیمه دختر محمد بن علی (امام نهم) خواهر ابو الحسن عسکری (امام دهم) گردیدم سال دویست و شـصت و دو بود و در مـدینه بودم و از پشت پرده با او سـخن گفتم و از دین وی پرسـیدم. کسـی که بایـد امام بداند برای من نام برد و به من گفت: فلان پسـر حسن عسـکری علیه السـلام نام او را گفت، گفتم قربانت او را معاینه کردی یا خبر او را شنیدی؟ گفت: خبر او را از امام یازدهم شنیدم و برای مادرش

۱- شـیخ صـدوق، کمال الـدین و تمام النعمه، ج۲، باب۴۲، ح۱؛ همچنین ر.ك: شـیخ طوسـی، کتـاب الغیبه، ص۲۳۸؛ اربلی، کشف الغمه، ج۲، ص۴۴۹

۲- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۳۲۹.

نوشته بود، گفتم: آن مولود کجا است؟ گفت پنهانست. گفتم: شیعه به چه کسی مراجعه کند؟ حکیمه گفت: به جده او مادر امام یازدهم. گفتم: وصیت خود را به زنی واگذاشته است؟! حکیمه گفت: پیروی از حسین بن علی بن ابیطالب علیه السلام کرده است، زیرا آن حضرت به حسب ظاهر وصایای خود را به خواهرش زینب دختر علی بن ابی طالب سپرد (برای پنهان کردن امامت پسرش علی بن الحسین).

سپس فرمود: شما مردمی مطلع از اخبار هستید؛ آیا در روایات به شما نرسیده که نهمین فرزند حسین علیه السلام زنده است و میراثش تقسیم می شود؟(۱)

نیز ن.ک: ولادت حضرت مهدی علیه السلام، شاهدان ولادت.

۱- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۵۰۷، ح۲۴.

حیرت

از ویژگی های مردم و حضرت مهدی علیه السلام در عصر غیبت

از ویژگی های مهم دوران غیبت «سرگردانی» است؛ به ویژه هر چه به زمان ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نزدیک تر می شویم، بر شدّت آن افزوده می شود.

در این دوران، انسان ها به سبب پنهان بودن رهبر الهی خود، در تحیّر، و برخی نیز در گمراهی به سر خواهند برد. البته افراد بسیاری نیز به دلیل اهتمام جدّی به پروای الهی، از این آزمون ها با سر بلندی به سلامت عبور کرده، ایمان خود را تا واپسین لحظه ها به خوبی حفظ می کنند.

عبدالعظیم بن عبد اللّه حسنی، از امام نهم جواد الأئمه علیه السلام، از پدرانش حدیث کرده است که امیرمؤمنان علیه السلام فرمود:

برای قائم ما غیبتی است که مدتش طولانی است. گویا شیعه را می بینم که در غیبتش چون چهارپایان جولان می زنند و چراگاه می جویند و به دست نمی آورند. آگاه باشید هر کدامشان بر دین خود ثابت بماند و برای طول غیبت امام، دلش دچار قساوت نشود، او در روز قیامت در درجه من، با من است....(۱)

در برخی روایات، این حیرت، به خود حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نیز نسبت داده شده است. «حیرت» از نظر لغت هنگامی به کار می رود که شخص، در کار خود سرگردان است(۲) و گشایشی در آن نمی بیند.(۳) که این، به تناسب افراد متفاوت خواهد بود، از این رو سرگردانی آن حضرت، با آنچه در باره عموم مردم گفته شده، کاملاً متفاوت است.

اصبغ بن نباته گوید: بر امیرمؤمنان علی علیه السلام وارد شدم و دیدم در حالی که در اندیشه فرو رفته است، با انگشت

۱- «لِلْقائِمِ مِنّا غَیْبَهٌ اَمَدُها طَویلٌ، کاَنِّی بِالشّیعَهِ یَجُولُونَ جَوَلانَ النَّعَمِ فی غَیبَتِهِ، یَطْلُبُونَ المَرْعی فَلا یَجِدُونَهُ، اَلا فَمَنْ ثَبَتَ مِنهُمْ عَلی دِینِهِ وَلَمْ یَقْسُ قَلبُهُ لِطُولِ اَمَدِ غَیبَهِ اِمامِهِ فَهُوَ مَعی فی دَرَجَتی یَوْمَ القِیامَهِ ...»، شیخ صدوق، کمال الدین وتمام النعمه، ج۱، ص۳۰۳، ح۱۴؛ فضل بن حسن طبرسی، اعلام الوری، ص۴۲۶.

۲- جوهری، الصحاح، ج۲، ص ۶۴۰.

۳- طریحی، مجمع البحرین، ج۱، ص۶۰۴.

بر زمین خط می کشد. پرسیدم:ای امیرالمؤمنین! چرا شما را اندیشناک می بینم و چرا بر زمین خط می کشید؟ آیا به زمین و خلافت در آن رغبتی دارید؟ فرمود:

نه به خدا سوگند! نه به آن و نه به دنیا هیچ روزی اشتیاقی نداشته ام؛ لکن در فرزندی می اندیشم که از سلاله من و یازدهمین فرزند من است. او مهدی است و زمین را پر از عدل و داد می سازد؛ همان گونه که پر از ستم و جور شده باشد. او را سرگردانی و غیبتی است که اقوامی در آن گمراه شده و اقوامی دیگر در آن هدایت یابند.(۱)

البته این احتمال قوی می نماید که مقصود از سرگردانی در این روایت، سرگردانی مردم باشد؛ چرا که فرموده است برای او غیبت و حیرت ــ هر دو ــ هست و غیبت زمانی معنا پیدا می کند که حضرت در مواجهه با مردم تصور شود. مسلم است حضرت نزد خود غایب نیست و اگر گفته می شود برای او غیبت است، یعنی در مواجهه با مردم پنهان است. حیرت نیز این گونه است؛ یعنی حالتی برای حضرت پدید می آید که حاصل آن برای مردم، سرگردانی و عدم گشایش در کارها خواهد بود. قرینه این معنا در برخی روایات است که در ادامه سخن از گمراهی و هدایت مردم آمده است.

ام هانی ثقفیه گوید: بامدادی خدمت سرورم، امام محمد باقر علیه السلام رسیدم و گفتم: «ای آقای من! آیه ای از کتاب خدای سبحانه و تعالی بر دلم خطور کرده است و مرا پریشان ساخته و خواب از چشمم ربوده است.» فرمود:

ای ام هانی! بپرس.» پرسیدم: «ای سرورم! این قول خداوند: ((فَلا اُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ))، ((الجَوارِ الکنَّسِ))(۲) فرمود:

ای ام هانی! خوب مسأله ای پرسیدی. این، مولودی در آخِرُالزّمان است. او مهدی این عترت است و برای او حیرت و غیبتی خواهد بود که اقوامی در آن گمراه شوند و اقوامی نیز هدایت یابند. خوشا بر تو اگر او را دریابی! و خوشا بر کسی که

۱- ر.ك: شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۳۶؛ ابن ابی زینب نعمانی، الغیبه، ص ۶۰، ح۴؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، باب۲۶، ح۱.
۲- تکویر (۸۱): ۲ و ۳.

او را دریابد!(۱)

با در نظر گرفتن یکی از معانی لغوی و به دور از معنای عرفی و اصطلاحی، اطلاق آن بر خود حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نیز بدون اشکال خواهد بود. و آن معنا این است که حیران به کسی می گویند که در کار خود گشایشی نمی بیند(۲) و حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نیز در دوران غیبت چنین است. مؤید این معنا روایاتی است که حیرت جز بر خود حضرت قابل تطبیق نیست.

در روایت است که امام صادق علیه السلام پس از نقل داستان حضرت موسی علیه السلام فرمود:

و با قائم، دوازدهمین امامان علیهم السلام نیز چنین کند و در یک شب کارش را اصلاح فرماید؛ همچنان که کار پیامبرش موسی علیه السلام را در شبی اصلاح فرمود و او را از حیرت و غیبت، به روشنایی فرج و ظهور در آورد.(۳)

روشن است که فرمایش فوق فقط مربوط به آن حضرت است و خداوند سبحانه و تعالی است که آن حضرت را از غیبت وارد ظهور می کند. و همو است که آن حضرت را از حیرت وارد نور فرج و گشایش می کند. و البته این روایت مؤید معنایی است که طریحی برای حیرت نمود و این معنا نه فقط با مقام علم و عصمت امام منافات ندارد که نسبت دادن آن به امام بدون اشکال است.

همچنین امام باقر علیه السلام آن گاه که حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را در دوران غیبت به حضرت یوسف علیه السلام تشبیه کرد، در پاسخ پرسش راوی در باره وجه شباهت فرمود: «الْحِيرَةُ وَ الْغَيْبَةُ».(۴)

روشن است که حضرت یوسف

۱- «نِعْمَ المَسْأَلَهُ سَأَلْتِنِی یا اُمَّ هانی هـذا مَوْلُودٌ فی آخِرِ الزَّمانِ هُوَ المَهْـدِی مِنْ هـذِهِ العِتْرَه، تَکونُ لَهُ حَیْرَهٌ وَغَیْبَهٌ یَضِلُّ فیها اَقوامٌ، وَیَهْتَدی فیها اَقْوامٌ، فَیاطُوبی لَک اِنْ اَدرَکتِهِ، وَیا طُوبی لِمَنْ اَدرَکهُ»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، باب۳۲، ح۱۴.

۲- طریحی، مجمع البحرین، ج۱، ص۶۰۴.

۳- «هکَذَا یَفْعَلُ اللَّهُ سبحانه و تعالی بِالْقَائِمِ الثَّانِیَ عَشَرَ مِنَ الْأَئِمَّهِ علیهم السلام یُصْلِحُ اللَّهُ أَمْرَهُ فِی لَیْلَهٍ کمَا أَصْلَحَ اللَّهُ أَمْرَ نبیه مُوسَی علیه السلام وَ یُخْرِجُهُ مِنَ الْحَیْرَهِ وَ الْغَیْبَهِ إِلَی نُورِ الْفَرَجِ وَ الظُّهُورِ»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۱۵۱، باب۶، ح۱۳.

۴- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۱۶۳.

همواره در مصیبت ها گشایشی در کار خود نمی دید.

بنابراین بدان سبب که حضرت مهدی علیه السلام در کار خود گشایشی نمی بیند، تا آن زمان که خداوند سبحانه و تعالی اراده ظهور فرماید، می توان به آن حضرت حیران گفت.

نیز ن.ک: غیبت حضرت مهدی علیه السلام .

خ

خاتم الاوصیاء

از القاب حضرت مهدی علیه السلام

خاتم الاوصیاء، به معنای پایان بخش جانشینان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم، یکی از القاب حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است. این لقب ابتدا بر زبان خود آن حضرت در کودکی ـ آن گاه که در آن سنین لب به سخن گشود ـ جاری شد. البته این لقب، درباره حضرت علی علیه السلام به عنوان پایان بخش اوصیای آخرین پیامبر به کار رفته است.(۱)

طریف ابونصر گوید: «بر صاحب الزّمان عجل الله تعالی فرجه الشریف وارد شدم؛ آن حضرت فرمود: «برای من صندل احمر(۲) بیاور.» پس برای ایشان آوردم. آن حضرت رو به من کرد و فرمود: «آیا مرا می شناسی؟» گفتم: «بله.» سپس فرمود: «من کیستم؟» عرض کردم: «شما آقای من و فرزند آقای من هستید.» پـــس آن حضـــرت فرمود: «مقصـــودم ایـــن نبـــود!» گفتم: «خداوند سبحانه و تعالی مرا فدای شما گرداند! بفرمایید مقصودتان چه بود؟» حضرت فرمود:

۱- ر.ک: محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۵۴، ص۹۳ و ج۹۷، ص۳۳۱.

۲- نوعی چوب خوش بو.

من خاتم الاوصیاء هستم که خداوند به وسیله من، بلا را از اهل و شیعیانم دور می سازد.(۱)

علاوه بر خاتم الاوصیاء از حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به عنوان «خاتم الائمه» نیز یاد شده است؛ چنان که رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

ای مردمان! من پیامبرم و علی جانشین من. آگاه باشید که خاتم الائمه، قائم و مهدی از ما است.(۲)

نیز ن.ک: القاب حضرت مهدی علیه السلام .

\- - -

خراسانی > خروج خراسانی

خردسال ترین پیشوای معصوم > امامت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

خروج خراسانی

از نشانه های ظهور

در برخی روایات، خروج خراسانی، یکی از نشانه های ظهور بیان شده است. اگر چه وی در این روایات به روشنی معرفی نشده است، برخی او را مردی از بنی تمیم دانسته اند. بیشتر روایاتی که از وی نام برده اند، او را همراه سفیانی یاد کرده اند. امام صادق علیه السلام فرمود:

خروج خراسانی، سفیانی و یمانی در یک سال و یک ماه و یک روز تحقق می یابد و بین آن ها پرچمی هدایتگر تر از یمانی نیست که او به حق هدایت می کند.(۳)

در برخی روایات، از خراسانی و سفیانی، به دو اسب مسابقه تشبیه شده اند که خراسانی از مشرق و سفیانی از مغرب به سوی کوفه در حرکتند.(۴)

۱- «اَنَا خاتَمُ الاَوْصیاءِ وَ بِی یدْفَعُ اللّهُ عَزَّوَجِلَّ البَلاءَ عَنْ اَهلی وَشیعَتی»، شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۲۴۶، ح۲۱۵؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۴۱، ح۱۲.

۲- «مَعَاشِرَ النّاسِ اِنّی نَبی وَ عَلی وَصیی اَلا اِنَّ خاتَمَ الاَئِمّهِ مِنّا القائِمُ الْمَهْدی...»، فتال نیشابوری، روضه الواعظین، ص۹۷.

۳- «خُرُوجُ الثَّلاثَهِ الخُراسانی وَالسُّفیانی وَالیَمانی فِی سَنَهٍ واحِدَهٍ فِی شَهْرٍ واحِدٍ فی یَوْمٍ واحِدٍ وَلَیْسَ فیها رایَهٌ بِأَهْدَی مِنْ رایَهِالیَمانی یَهدِی إِلَی الْحَقِّ»، شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۴۶.

۴- نعمانی، الغیبه، ص۲۵۹.

البته روایتی نیز خروج او را یکی از نشانه های حتمی قیام حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف یاد کرده که به جای خروج یمانی ذکر شده است.(۱)

نیز ن.ک: نشانه های ظهور.

- - -

خروج دابَةُ الاَرض

از نشانه های حتمی ظهور مهدی علیه السلام

«خُروج دابهالارض» به معنای بیرون آمدن جنبنده زمین است. این پدیده، هم در روایات شیعه و هم در روایات اهل سنّت، مورد اشاره قرار گرفته و از آن به عنوان «اَشراط السّاعه» و یکی از نشانه های نزدیک شدن قیامت یاد شده است.(۲)

پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم، فرمود:

ناگزیر، ده چیز پیش از قیامت رخ خواهد داد: سفیانی، دجّال، دود، دابه، خروج قائم، طلوع خورشید از مغربش، نزول عیسی بن مریم، خسف به مشرق، خسف به جزیرهالعرب و آتشی که از قعر عدن خارج می شود و مردم را به سوی محشر می برد.(۳)

آنچه این اتفاق را نزد شیعه مهم ساخته، روایاتی است که از «خروج دابهالارض» به عنوان رجعت امیرمؤمنان علی علیه السلام یاد کرده است. امام باقر علیه السلام فرمود: امام علی علیه السلام پس از ذکر اوصاف خود، فرمود:

... من، همان جنبنده ای هستم که با مردم سخن می گوید....(۴)

درباره ماهیت دابه و چگونگی

۱- ر.ک: نعمانی، الغیبه، ص۲۸۹، ح۶.

۲- ر.ک: شیخ صدوق، علل الشرایع، ج۱، ص۷۳؛ شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ۲۶۶؛ ابن شهرآشوب، المناقب، ج۳، ص۱۰۲، و در کتب اهل سنّت ر.ک: بیضاوی، انوارالتنزیل و اسرار التأویل، ذیل: ۸۲ سوره نمل؛ ابن کثیر، تفسیر القرآن العظیم، ج۶، ص۲۱۰.

۳- «عَشْرٌ قَبلَ السَّاعَهِ لابُدَّ مِنْها: السُّفْیانی وَالدَّجّالُ وَالدُّخانُ وَالدَّابَهُ وَخُرُوجُ القائِمِ وَطُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِها وَنُزُولُ عیسی وَخَسفٌ بِالمَشرِقِ وَخَسْفٌ بِجَزیرهِ العَرَبِ وَنارٌ تَخرُجُ مِنْ قَعْرِ عَدَنٍ تَسُوقُ الناسَ اِلَی المَحْشَرِ»، شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۳۶،ح۴۲۶.

۴- «... اِنّی ... وَالدّابَّهُ الَّتی تُکلِّمُ النّاسَ»، محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۱۹۸، ح۳.

خروج او ــ به ویژه میان اهل سنّت ــ سخن های فراوانی گفته و گمانه های بسیاری زده شده است. برخی نوشته اند:

دابه، به معنای جنبنده و ارض به معنای زمین است. بر خلاف آنچه برخی می پندارند، دابه فقط به جنبندگان غیرانسان اطلاق نمی شود؛ بلکه مفهوم وسیعی دارد که انسان ها را نیز در بر می گیرد؛ چنان که در آیه ۶ سوره «هود» می خوانیم:

((وَما مِنْ دَابَّةٍ فِی الاَرْضِ اِلاَّ عَلَی اللَّهِ رِزْقُها...))

هیچ جنبنده ای در زمین نیست مگر این که روزی او بر خدا است.

در باره تطبیق این کلمه، بنای قرآن بر اجمال و ابهام بوده و تنها وصفی که برای آن ذکر کرده این است که با مردم سخن می گوید و افراد بی ایمان را اجمالاً مشخص می کند؛ ولی در روایات اسلامی و سخنان مفسران، بحث های فراوانی در این زمینه دیده می شود. در یک جمع بندی می توان آن را در دو تفسیر خلاصه کرد:

۱. گروهی، آن را یک موجود جاندار و جنبنده غیرعادی از غیر جنس انسان، با شکل عجیب دانسته اند و برای آن عجایبی نقل کرده اند که شبیه خارق عادات و معجزه انبیا است. این جنبنده در آخِرالزمان ظاهر می شود و از کفر و ایمان سخن می گوید و منافقان را رسوا می سازد و بر آن ها علامت می نهد.

۲. جمعی دیگر به پیروی از روایات پرشماری که در این زمینه وارد شده، او را یک انسان می دانند؛ یک انسان فوق العاده، یک انسان متحرک و جنبنده و فعال که یکی از کارهای اصلی اش جدا ساختن صفوف مسلمین از کفار و منافقان و علامت گذاری آنان است. حتی از بعضی روایات استفاده می شود که عصای موسی و خاتم سلیمان، با او است. می دانیم عصای موسی، رمز قدرت و اعجاز، و خاتم سلیمان رمز حکومت و سلطه الهی است؛ بنابراین او یک انسان قدرتمند و افشاگر است.

در روایات فراوانی دابه الارض بر شخص امیرمؤمنان علی علیه السلام تطبیق شده است. در تفسیر علی بن ابراهیم از امام صادق علیه السلام آمده است: مردی به عمار یاسر گفت: «آیه ای در قرآن است که فکر مرا پریشان ساخته و مرا در شک انداخته است.» عمار گفت:

«کدام آیه؟» گفت: «آیه ((وَاِذا وَقَعَ القَوْلُ عَلَیْهِمْ اَخْرَجْنا لَهُمْ دابَةً مِنَ الاَرْضِ تُکَلِّمُهُمْ...))، این کدام جنبنده است؟» عمار گفت: «به خدا سوگند! روی زمین نمی نشینم، غذا نمی خورم و آبی نمی نوشم، تا دابهُالاَرْض را به تو نشان دهم.» پس همراه آن مرد

ص:۲۲۵

خدمت حضرت علی علیه السلام آمد؛ در حالی که حضرت غذا می خورد. هنگامی که چشم امام علیه السلام به عمار افتاد، فرمود: «بیا.» عمار آمد و نشست و با امام علیه السلام غذا خورد.(۱)

آن مرد سخت در تعجّب فرو رفت و ناباورانه به این صحنه نگریست؛ چرا که عمار به او قول داده بود و قسم خورده بود تا به وعده اش وفا نکند، غذا نخورد. گویی قول و قسم خود را فراموش کرده است.

هنگامی که عمار برخاست و با حضرت علی علیه السلام خداحافظی کرد، آن مرد رو به او کرد و گفت: «عجیب است! تو سوگند یاد کردی که غذا نخوری و آب ننوشی و بر زمین ننشینی، مگر این که «دابهالارض» را به من نشان دهی.» عمار در پاسخ گفت: «من او را به تو نشان دادم اگر فهمیدی.»(۲)

نیز ن.ک: اشراط الساعه، آستانه قیامت.

خروج دجّال

از نشانه های نزدیک شدن رستاخیز بزرگ در عصر ظهور

«دجّال» در زبان عربی به معنای «آب طلا» و طلا اندود کردن است و به همین علت، افراد بسیار دروغ گو که باطل را حق جلوه می دهند «دجّال» نامیده می شوند.(۳)

از روایات استفاده می شود دجّال ستمکاری است که در آخِرالزمان، مردم را گمراه خواهد کرد. البته در آموزه های هر سه دین یهودیت، مسیحیت و اسلام از آن سخن به میان آمده است. افرادی در هر سه جامعه دینی می گویند: دجّال تولد یافته و زنده است.(۴)

در روایاتی چند از خروج «دجّال» به عنوان نشانه ظهور و در برخی دیگر از آن به عنوان یکی از «اَشْراطُ السَّاعَه» یاد شده است. این نشانه، در کتاب های اهل سنّت بیشتر، یکی از نشانه های

۱- نمل (۲۷): ۸۲.

۲- ناصر مکارم شیرازی و دیگران، تفسیر نمونه، ج۱۵، ص۵۵۱ _ ۵۵۳.

۳- ر.ک: ابن منظور، لسان العرب، ج۴، ص۲۹۴.

۴- ر.ک: متقی هندی، کنزالعمال، ج۱۴، ص۳۲۳ _ ۲۸۲.

برپایی قیامت دانسته شده است؛(۱) ولی در منـابع روایی شـیعه، بیشتر از آن به عنوان حـادثه ای مهّم که مقارن ظهور حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف رخ خواهد داد؛ یاد شده است.(۲)

در باره دجّال، چند احتمال وجود دارد:

یـک. دجّـال، نام شـخص معیّنی نیست و هر کس که با ادعاهای پوچ و بی اساس و با توسل به حیله گری و نیرنگ، در صـدد فریب مردم باشد، دجّال است. این که در روایات، از «دجّال»های فراوان سخن به میان آم___ده است این احتمال را تقویت می کن___د. پی_امبر اک___رم صلی الله علیه و آله و سلم فرموده است:

قیامت، برپا نمی شود، تا وقتی که مهـدی از فرزندانم قیام کند. مهدی قیام نمی کند، تا وقتی که شـصت دروغ گو خروج کنند و هر کدام بگوید: من پیامبرم.(۳)

در روایـات، از این «دجّـال»ها و دروغ گویان فراوان نام برده شـده است. در بعضـی دوازده، در برخی سـی و برخی شـصت و هفتاد دجّال آمده است.(۴) از میـان این «دجّال»ها، فردی که در دروغ گویی، حیله گری و مردم فریبی سـرآمد همه دجالان و فتنه اش از همه بزرگ تر است، نشـانه ظهور مهـدی علیه السـلام و یـا برپـایی قیـامت است. بر این اساس، دو نوع دجّال هست: یکی همان دجّال حقیقی و واقعی است که پس از همه «دجّال»ها می آیـد و دیگری گروهی شـیّاد و دروغ گویند که دست به فریب کاری، تحمیق و گمراهی مردم می زنند. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم می فرماید:

پیش از خروج دجّال، بیش از هفتاد دجّال خروج خواهد کرد.(۵)

حقیقت داستان دجّال، بیانگر این واقعیت است که در آستانه هر انقلاب___ی، اف___راد فریبکار و منافق که

۱- مسلم، صحیح، باب فی الآیات التی تکون قبل الساعه، ح۱؛ ترمذی، سنن، ج۴، ص۵۰۷؛ ابو داوود، سنن، ج۴، ص۱۱۵.
۲- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص ۲۵۰.
۳- «لاتَقُومُ السَّاعَهُ حَتَّی یَخرُجَ المَهْدِیُّ مِنْ وُلْدِی وَلایَخْرُجُ الْمَهـدِیّ حَتَّی یَخْرُجَ سِتُّونَ كذَّاباً كلُّهُمْ یَقُولُ أَنَا نَبِیٌّ»، شـیخ مفید، الارشاد، ج۲، ص ۳۷۱.
۴- محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۵۲، ص۲۰۹؛ متقی هندی، کنزالعمال، ج۱۴، ص۱۹۸ _ ۲۰۰.
۵- متقی هندی، کنز العمال، ج۱۴، ص ۲۰۰.

معتقـد به نظام های پوشالی گذشـته و حـــافظ ضـد ارزش هـــایند، بـــرای نگه داشـتن فـــرهنگ و نظـــام جاهلی گذشـته، همه تلاش خود را به کـار می گیرنـد و بـا سوء اسـتفاده از زمینه هـای فکری و اجتماعی و احساسات مردم، دست به تزویر و حیله گری می زنند.

در انقلاب جهانی حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف، چنین خطری پیش بینی شده است. از آن جا که این انقلاب از همه انقلاب های تاریخ بزرگ تر و گسترده تر است، خطر فریبکاران دجّال صفت نیز به مراتب بیشتر و گسترده تر است. در آسـتانه ظهور، آنان همه تلاش خویش را به کار خواهند گرفت که مردم را فریب دهند و آن ها را از نتیجه آن، دلسرد و ناامید سازند و سرانجام از پیروزی حتمی آن جلوگیری کنند.

البته در این احتمـال می توان گفت: ممکن است یکی از آن دجّال ها ــ صـفات زشت در او بیشتر از همه متبلور است ــ نشانه ظهور باشد.

دو. احتمـال دوم آن است که فردی معیّن و مشـخص، به نـام «دجّال» در دوره غیبت ــ با همان ویژگی هایی که برای وی بیان شده است ــ خروج می کند و مردم را به انحراف می کشاند.

برخی با اسـتناد بعضـی از روایات، او را زنده می دانند؛ برای مثال گفته می شود او در زمان حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم زنده بوده و تا هنگام خروج، زنده خواهد ماند.(۱)

برخی از کتـاب هـا و فیلم هـا نـام «دجّـال» بر خـود دارنـد. «دجّـال» لقب دغـل بـازی است که نزد یهودیـان «آرمیلـوس» و نزد مسلمانان «صائد بن صید» نامیده می شود.(۲)

اصل داسـتان «دجّال» در کتاب های مقـدس مسـیحیان نیز آمده است. در انجیل، واژه «دجّال» بارها به کار رفته و از کسانی که منکر حضرت مسیح علیه السلام باشند یا «پدر و پسر» را انکار کنند، «دجّال» یاد شده است:

دروغ گو کیست، جز آن که مسیح بودن عیسی را انکار کند؟ آن، دجّال است که پسر و پدر را انکار کند.(۳)

طرفداران احتمال دوم به روایتی استناد کرده اند که اصبغ بن نباته از

۱- ر.ک: شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۱۱۳، ح۸۶.

۲- حسین توفیقی، هزاره گرایی در فلسفه تاریخ مسیحیت، ص۲۶.

۳- رساله یوحنا، باب۲: ۱۸ و ۲۲.

حضرت علی علیه السلام پرسید: «ای امیر مؤمنان! دجّال کیست؟» آن حضرت فرمود:

دجّال، صائد بن صائد (صید) است. بدبخت کسی است که او را تصدیق کند و خوشبخت آن است که او را تکذیب کند. از شهری بر آید که آن را اصفهان نامند؛ از دهی که آن را یهودیه گویند.(۱) چشم راستش ممسوح و چشم دیگرش بر پیشانی است و مانند ستاره صبح می درخشد. در آن، نقطه عَلَقه ای است که با خون در آمیخته است و میان دو چشمش نوشته است: «کافر» و هر خواننده و بی سواد آن را می خواند. در دریاها فرو می رود و آفتاب با او می گردد. مقابل او کوهی از دود و عقبش کوهی سپید است که مردم تصور می کنند طعام است. در زمان قحطی سختی خروج می کند؛ در حالی که بر الاغ سپیدی سوار است. هر گام حمارش، یک میل است و زمین، منزل به منزل زیر پایش درنَوَردیده شود. بر آبی نگذرد، جز آن که فرو رود، تا روز قیامت. به آوازی که همه جن و انس و شیاطین ـ در شرق و غرب ـ عالم آن را می شنوند، فریاد کند: «ای دوستان من! نزد من آیید. منم آن که آفرید و تسویه کرد و تقدیر کرد و رهبری نمود. منم پروردگار شما.» دشمن خدا دروغ می گوید. او یک چشمی است که غذا می خورد و در بازارها راه می رود. به راستی که پروردگار شما نه یک چشم است، و نه غذا می خورد، نه راه می رود و نه زوال دارد. و برتر است خدا از این اوصاف؛ برتری بزرگی. آگاه باشید! بیشترِ پیروانش در آن روزگار، ناپاک زادگانند و صاحب پوستین های سبز. خداوند تعالی او را در شام بر سر گردنه ای که آن را افیق نامند به دست کسی که عیسی علیه السلام پشت سرش نماز می خواند هنگامی که سه ساعت از روز جمعه گذشته باشد، خواهد کشت. آگاه باشید پس از آن، حادثه بزرگ و قیامت کبرا باشد.(۲)

سه. برخی نیز این احتمال را مطرح

۱- در پاره ای روایات محل خروج او سجستان ذکر شده است. شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص ۲۵۰.

۲- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۵۲۷، ح۱. (با فرض پذیرش روایت، بعید نیست بسیاری از آنچه ذکر شده است،معنایی کنایی داشته باشد.)

کرده انـد که مراد از «دجّال» همان سـفیانی است که درکتاب های اهل سـنّت بیشتر با عنوان «دجّال» و در کتاب های شـیعی با عنوان سفیانی آمده است. البته این احتمال مردود است.(۱)

ص:۲۳۰

۱- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۶۳.

چهـار. دجّال، کنایه از کفرجهانی و سیطره فرهنگ مادی بر جهان است. برخی از اهل نظر، این احتمال را تقویت کرده و همه ویژ گی هـایی را که برای دجّـال بیان شـده، با ویژ گی های اسـتکبار جهانی برابر دانسـته انـد. «اسـتکبار» به معنای واقعی، دجّال است که خود را قیّم ملت ها می دانـد و با تکیه به ثروت انبوه و قـدرت عظیم، در همه جای زمین دخالت می کنـد و همه را به زیر سلطه خویش می آورد.(۱)

از نکات شـگف آور و تأمل برانگیز در انبوه روایات شـیعه و سنّی ارتباط تنگاتنگی است که بین دجّال و یهودیان مطرح شده است. در روایـات بیشتر پیروان دجال یهودی معرفی شـده انـد.(۲) در منابع اهل سـنّت به صورت عمـده، سـخن از کشـته شدن دجّال به دست حضرت عیسی علیه السلام است.(۳)

نیز ن.ک: اشراط الساعه، آستانه قیامت.

خروج سفیانی

خروج مردی از نسل ابوسفیان، از نشانه های حتمی قیام حضرت مهدی علیه السلام

پیش از قیام حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف مردی از نسل ابوسـفیان در منطقه شام خروج می کند و با تظاهر به دینـداری، گروه فراوانی از مسـلمانان را فریب می دهـد و بخش گسترده ای از سـرزمین های اسـلامی (شام، حمص، فلسـطین، اردن، قنسـرین و منطقه عراق) را به تصرّف خود در می آورد.(۴) در کوفه و نجف، به کشـتار شـیعی___ان می پردازد و برای کشتن و یافتن آنان ج___ای_زه تعیین می کند،(۵) مدت حکومت او، نه ماه است.(۶)

وی، آن گـاه که از ظهور حضـرت حجّت علیه السـلام آ گـاه می شود، بـا سپاهی بزر گ به جنـگ وی می رود.(۷) در منطقه «بیداء» (بین مکه و مدینه)

۱- سیّد محمد صدر، تاریخ غیبت کبرا، ص۵۳۶ _ ۵۳۲.
۲- ر.ک: شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۵۲۸،ح۲؛ ابن ابی شیبه، المصنف، ج۸، ص ۶۶۱.
۳- تفسیر طبری، ج۳، ص ۲۹۰، تفسیر ابن کثیر، ج۱، ص۵۷۹.
۴- مقدسی شافعی، عقد الدرر، ص۸۶.
۵- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۶۵۱.
۶- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۴۹.
۷- ر.ک: متقی هندی، کنز العمال، ح۳۱۵۳۵.

با سپاه امام علیه السلام برخورد می کند و به امر خدا، همه لشکریان وی ـ جز چند نفر ـ در زمین فرو می روند و هلاک می شوند.(۱)

این که سفیانی کیست و چه ویژگی هایی دارد و چگونه خروج می کند و پرسش هایی از این دست هرگز به گونه ای روشن و قابل قبول در روایات و سخنان بزرگان مورد اشاره قرار نگرفته و به طور صرف، به گمانه هایی بسنده شده است. از جمله این که گفته شده: نام وی عثمان بن عنبسه و از خاندان ابوسفیان است.(۲)

از این رو برخی بر این باورند سفیانی فرد مشخصی نیست؛ بلکه فردی است با ویژگی های ابوسفیان که در آستانه ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به طرفداری از باطل، خروج می کند و مسلمانان را به انحراف می کشاند. این ها در بیان دیدگاه خود می گویند: در حقیقت، ابوسفیان، ب___ه عن___وان س___ر سلسله سفیانیان، نماد پلیدی است. او غارتگری بود که با رباخواری، زورگویی و چپاول اموال مردم، ثروت های هنگفتی به چنگ آورده بود و از راه فریب و استثمار توده های ستم کشیده و ترویج خرافات و دامن زدن به نظام طبقاتی جاهلی، قدرت فراوانی داشت. ابوسفیان، در جایگاه سردمدار شرک و بت پرستی و سرمایه داری طاغوتی، هر نوع حرکت و جنبشی را که دم از عدالت، برادری و آزادی می زد، دشمن شماره یک خود می دانست و با قدرت تمام برابر آن به مبارزه بر می خاست.(۳)

بنابراین، در حقیقت سفیانی یک جریان است، نه یک شخص. سفیانی جریان باطل در بستر تاریخ است. بر فرض هم که سفیانی را از نسل ابوسفیان بدانیم، اشکالی پدید نمی آید و واپسین مهره این زنجیره، همان سفیانی است که در آستانه ظهور قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف خروج می کند.

نیز ن.ک: نشانه های ظهور، خسف به بیدا.

۱- ابن ابی زینب نعمانی، الغیبه، ص۲۷۹، ح۶۷؛ همچنین ر.ک: نعیم بن حماد، کتاب الفتن، ص۱۶۸.

۲- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۳۶۵، ح۹.

۳- جمعی از نویسندگان، چشم به راه مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، ص۲۷۴.

خروج سید حسنی

از نشانه های قیام حضرت مهدی علیه السلام

گفته شـده است، از نشانه های ظهور خروج سـید حسـنی از طرف دیلم است. درباره شخصـیت وی، در روایات سـخنی نیامـده است، ولی روایـاتی که سـخن از خروج و کشـته شـدن او دارد تـا حـدودی به معرفی او پرداخته است. امام صادق علیه السـلام فرمود:

حسـنی، آن جوانمرد خوشـرویی که از طرف دیلم خروج می کنـد و با بیان فصـیح فریاد می زنـد: «ای آل احمـد! اجابت کنید دردمند پریشان حال را و آن که از پیرامون ضریح (شاید مراد کعبه باشد) ندا می کند»؛ پس گنجینه های الهی در طالقان او را اجابت می کننـد. [آن ها] گنـج هایی از طلا و نقره نیسـتند؛ بلکه مردانی اند همانند قطعه های آهن. بر اسب های چابک سوار شـده و حربه هـایی به دست می گیرنـد. پیوسـته سـتمگران را می کشـند، تـا این که وارد کوفه می شونـد؛ در حـالی که بیشـتر جاهای زمین از لوث وجود بی دینان پاک گشته، سید حسنی آن جا را محل اقامت خود قرار می دهد.

آن گاه خبر ظهور مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف به سـید حسـنی و اصـحابش می رسد. اصـحاب به او می گویند: «ای فرزنـد پیغمبر! این کیست که در قلمرو ما فرود آمـده است؟» می گویـد: «برویم ببینیم او کیست.» در صورتی که به خـدا قسـم سید حسـنی می داند او مهدی علیه السـلام است و بدین سـبب این سـخن را می گوید که به یارانش آن حضـرت را بشناساند. پس سـید حسـنی بیرون می آید تا این که به مهدی علیه السلام می رسد. آن گاه می گوید: «اگر تو مهدی آل محمد صلی الله علیه و آله و سـلم هستی، پس عصای جدّت پیامبر و انگشتر و جامه و زره آن حضرت کجا است؟ عمامه (سحاب)، اسب، شتر، قاطر، الاغ و اسب اصیل رسول خدا و مصحف امیرمؤمنان کجا است؟»

آن حضـرت تمـام این هـا را به او نشـان می دهـد. آن گاه عصای پیامبر را می گیرد و در سـنگ سـختی می کارد؛ بی درنگ برگ می دهـد. منظورش از این کـار آن است که بـــزرگـــواری و فضـیـــلت حضـــرت مهـدی عجـل الله تعـالی فرجه الشریف را به اصحاب خـــود بنمایاند، تا با آن حضرت بیعت کنند.

سـید حسـنی گویـد: «اللّه اکبر!ای فرزند پیغمبر! دسـتت را بده تا بـا شـما بیعت کنیم.» حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

ص:۲۳۳

دستش را دراز می کند و سید حسنی و اصحابش بیعت می کنند.(۱)

امام صادق علیه السلام فرجام کار وی را این گونه فرموده است:

... و آن گاه که [سیّد] حسنی خروج خود را آغاز می کند، اهل مکه بر او هجوم آورده، او را به قتل می رسانند و سر او را بریده، برای شامی می فرستند. در این هنگام، صاحب الامر ظهور خواهد کرد....(۲)

نعمانی نیز می نویسد: یعقوب سراج گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: «فرج شیعیان شما کی خواهد بود؟» پس فرمود: «آن گاه که فرزندان عباس به اختلاف پردازند و حکومت ایشان سست شود. [راوی] حدیث یاد شده را عیناً ذکر کرده تا رسیده است به ذکر جنگ افزارها و افزوده است:

تا این که بر فراز مکه فرود آید و شمشیر را از نیامش بیرون می کشد، و زره را می پوشد و پرچم و برد را باز می کند. عمامه را به سر می گذارد و عصا را به دست می گیرد و از خداوند سبحانه و تعالی درباره ظهورش اجازه می خواهد.

یکی از خادمان آن حضرت از آن موضوع آگاه می شود و نزد حسنی آمده او را از خبر آگاه می کند. حسنی در خروج، بر آن حضرت پیش دستی می کند؛ پس مردم مکه بر او شوریده و او را به قتل می رسانند و سرش را به نزد شامی می فرستند. در این هنگام، صاحب این امر ظهور می کند و مردم بـــا او بیعـــت کـــرده، از او پیـــروی می کنند....(۳)

برخی، از این دو روایت استفاده کرده اند که «سید حسنی» همان نفس زکیه است.

نیز ن.ک: نشانه های ظهور، ظهور، قتل نفس زکیه.

خروج شعیب بن صالح

از رخدادهای سال ظهور حضرت مهدی علیه السلام

از نشانه های ظهور، خروج مردی

ص:۲۳۴

۱- محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۵۳، ص۱۵.

۲- «فَیَبتَدِرُ الحَسَنِی اِلَی الخُرُوجِ فَیَثِبُ عَلَیهِ اَهْلُ مَکه فَیَقْتُلُونَهُ وَیَبْعَثُونَ بِرَأسِهِ اِلَی الشَّامِی فَیَظْهَرُ عِنْدَ ذلِک صَاحِبُ هَذَا الاَمرِ ...»، محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۸، ص۲۲۴، ح۲۸۵.

۳- نعمانی، الغیبه، باب۱۴، ح۴۳؛ با اندک تفاوتی، محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۸، ص۲۲۴، ح۲۸۵.

به نام شعیب بن صالح در سمرقند و یا نیشابور است. امام سجاد علیه السلام فرمود:

خروج شعیب بن صالح، پس از عوف سلمی و پیش از خروج سفیانی است.(۱)

قطب راوندی نیز روایتی از امام سجاد علیه السلام نقل کرده است که فرمود:

پـــس خـــروج شعـــیب صالـــح از سمرقند است.(۲)

شیخ صدوق، خروج او را از نیشابور ذکر کرده است.(۳)

از بـــرخی روایـــات دیگـــر استفاده می شود او پرچم دار حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و در جایگاه پیش قراول آن حضرت انجام وظیفه می کند.(۴)

نیز ن.ک: نشانه های ظهور.

- - -

خروج شیصبانی

خروج مردی از دشمنان مهدی علیه السلام از نشانه های ظهور

مراد از شیصبانی در روایات اهل بیت علیهم السلام، مردی از بنی عباس یا مردی دشمن اهل بیت علیهم السلام است؛ زیرا پیشوایان معصوم علیهم السلام از بنی عبـــاس بـــه بنـــی شیصبان تعبیـــر می کردند و آن، نام مردی بدکردار یا گمنام است و آن بزرگواران، دشمن خود را به طور کنایه با این کلمه نام برده اند.(۵)

شیصبان در لغت، نامی از نام های ابلیس است. پس از آن که قدرت در دســت زمینـــه ســـازان خـــراسانی و طرفـــداران آنـــان قـــرار می گـــیرد، شیصبانی در عراق خروج می کند. از جابر جعفی نقل شده است: از ابوجعفر امام باقر علیه السلام درباره سفیانی پرسید، حضرت فرمود:

سفیانی خروج نمی کند؛ مگر آن که پیش از او شیصبانی در سرزمین

ص:۲۳۵

۱- «ثُمَّ یَکونُ خُرُوجُ شُعَیبَ بْنَ صالِحٍ مِنْ سَمَرْقَنْد ثُمَّ یَخْرُجُ السُّفیانی ...»، شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۴۳.

۲- قطب الدین راوندی، الخرائج والجرائح، ج۳، ص۱۱۵۵، ح۶۱.

۳- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۴۳، باب ۴۳، ح۱۶.

۴- محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۵۲، ص۲۰۷؛ همچنین ر.ک: متقی هندی، کنزالعمال، ج۴، ص۵۸۸، ح۳۹۶۶۶، ۳۹۶۶۷؛

کتاب الفتن، ص۱۸۸.

۵- ر.ک: میرزا حسین طبرسی نوری، مستدرک الوسائل، ج۱۳، ص۱۲۶، ۱۳۱.

کـــوفان خـــروج کنـد. او همـچـــون جوشـیدن آب از زمین می جوشد و فرسـتادگان شـما را به قتل می رساند. بعد از آن، در انتظار خروج سفیانی و ظهور قائم باشید.»(۱)

نیز ن.ک: نشانه های ظهور.

- - -

خروج عوف سلمی

از نشانه های ظهور

از نشانه های ظهور، خروج مردی به نام عوف سلمی از سمرقند است. وقتی به امام سجاد علیه السلام گفته شد، ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را توصیف و دلیل ها و نشانه های آن را ذکر فرمایید، حضرت فرمود:

پیش از ظهور او، خروج مردی خواهـد بود که به او عوف سـلمی گفته می شود. محل خروج او زمین جزیره و منزل او تکریت و مقتل او مسجد دمشق است.(۲)

نیز ن.ک: نشانه های ظهور.

- - -

خروج مهدی علیه السلام > قیام مهدی علیه السلام

خروج یأجوج و مأجوج > یأجوج و مأجوج

خروج یمانی

خروج مردی از یمن، از نشانه های حتمی قیام حضرت مهدی علیه السلام

از نشانه های حتمی ظهور حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف، خروج سرداری از اهل یمن است که مردم را به حق و عدل دعوت می کند. در مصادر شـیعه، روایات فراوانی در این باره وجود دارد؛(۳) به گونه ای که برخی آن ها را مستفیض دانسته اند.(۴) امام باقر علیه السلام فرمود:

۱- «وَاَنّی لَکمْ بِالسُّفیانی حَتّی یَخْرُجَ قَبْلَهُ الشَّیْصبانی یَخْرُجُ مِنْ اَرْضِ کوفان یَنْبُعُ کما یَنْبُعُ الماءُ فَیَقْتُلُ وَفْدَکم فَتَوَقَّعُوا بَعدَ ذلک السُّفیانی وَ خُروجَ القائِمِ عجل الله تعالی فرجه الشریف»، نعمانی، الغیبه، ص۳۰۲، باب۱۸، ح۸.

۲- «یَکونُ قَبْلَ خُرُوجِهِ خُرُوجُ رَجُلٍ یُقالُ لَهُ عَوْفُ السَّلْمِی بِاَرْضِ الجَزیرَهِ وَیَکونُ مَأْواهُ تَکریتُ وَ قَتْلُهُ بِمَسْـجِدِ دِمَشْقٍ ...»، شـیخ

طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۴۳.

۳- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۸، ص۳۱۰، ح۴۸۳؛ نعمانی، الغیبه، ص۲۵۲، ح۱۱.

۴- ر.ک: سید محمد صدر، تاریخ غیبت کبرا، ص۵۲۵.

...خروج سفیانی و یمانی و خراسانی در یک سال و یک ماه و

ص:۲۳۷

یک روز واقع خواهد شد؛ با نظام و ترتیبی همچون نظام یک رشته که به بند کشیده شده است. هر یک، از پی دیگری [می آید] و جنگ قدرت و هیبت از هر سو فراگیر می شود. وای بر کسی که با آنان دشمنی و ستیز کند! میان پرچم ها راهنماتر از پرچم یمانی نباشد که آن، پرچم هدایت است؛ زیرا به صاحب شما دعوت می کند. هنگامی که یمانی خروج کند، خرید و فروش سلاح برای مردم و هر مسلمانی ممنوع است. چون یمانی خروج کرد، به سوی او بشتاب که همانا پرچم او پرچم هدایت است. هیچ مسلمانی را روا نباشد که با آن پرچم مقابله کند. هر کس چنین کند، از اهل آتش است؛ زیرا او به سـوی حـق و راه مستقیم فـرا می خواند.(۱)

خروج یمانی، به طور اجمال از نشانه های حتمی ظهور است؛ هرچند جزئیات و چگونگی خروج وی روشن نیست.

نیز ن.ک: نشانه های ظهور.

خَسْف به بَیْداء

از نشانه های حتمی قیام حضرت مهدی علیه السلام

واژه خَسْف به معنای فرو رفتن و پنهان شدن است و «بَیداء» نام سرزمینی بین مکه و مدینه است.(۲) منظور از خسف به بیداء آن است که سفیانی با لشکری عظیم به قصد جنگ با حضرت مهدی علیه السلام عازم مکه می شود؛ اما بین مکه و مدینه _ در محلی که به سرزمین «بیداء» معروف است _ به گونه ای معجزه آسا، به امر خداوند، در زمین فرو می روند.

این حادثه در روایات بسیاری از عـامّه(۳) و خـاصّه یکی از نشانه های ظهور معرفی شده و در شماری از آن ها بر حتمی بودن آن تأکید شده است.(۴) امام باقر علیه السلام فرمود:

... سفیانی گروهی را به مدینه روانه کند و مهدی از آن جا به مکه

۱- نعمانی، الغیبه، ص۳۶۹، باب۱۳، ح۱۳.

۲- ابن منظور، لسان العرب، ماده خسف و بیداء.

۳- صنعانی، المصنف، ج۱۱، ح۲۰۷۶۹ ؛ ابن ابی شیبه، الکتاب المصنف، ح۱۹۰۶۶.

۴- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۸، ص۳۱۰، ح۴۸۳؛ شیخ صدوق، الخصال، ج۱، ص۳۰۳، ح۸۲؛ نعمانی، الغیبه، ص۲۵۷، ح۱۵.

رخت بربندد. خبر به فرمانده سپاه سفیانی رسد که مهدی علیه السلام به سوی مکه بیرون شده است. او لشکری از پی آن حضرت روانه کند، ولی او را نیابد، تا این که مهدی با حالت ترس و نگرانی بدان سنّت که موسی بن عمران داشت داخل مکه شود.

فرمانده سپاه سفیانی در صحرا فرود می آید. آواز دهنده ای از آسمان ندا می کند: «ای دشت! آن قوم را نابود ساز»؛ پس آن نیز ایشان را به درون خود می برد و هیچ یک از آنان نجات نمی یابد، مگر سه نفر...(۱)

نیز ن.ك: نشانه های ظهور، خروج سفیانی.

خسوف و کسوف غیرعادی

از نشانه های غیرحتمی ظهور

در روایات کسوف در نیمه ماه رمضان و خسوف در آخر یا اوّل همان ماه یکی از نشانه های ظهور یاد شده است. «کسوف» در روزهای نخست و روزهای آخر ماه و «خسوف» در روزهای میانی ماه، طبیعی و عادی است؛ ولی خورشیدگرفتگی در وسط ماه یا ماه گرفتگی در اوایل یا آخر آن، ظاهراً امری غیرعادی است و دیدن آن، امکان ندارد. امام باقر علیه السلام فرمود:

«دو نشانه پیش از قیام قائم پدید خواهد آمد: یکی گرفتن خورشید در نیمه ماه رمضان و دیگر، گرفتن ماه در آخر آن.» مردی به امام علیه السلام عرض کرد:

«ای پسر رسول خدا! کسوف در وسط و خسوف در آخر ماه؟!»

حضرت فرمود:

[آری] من آنچه را گفتم به آن داناتر هستم. این ها دو نشانه اند که واقع شدن آن ها، از زمان هبوط آدم علیه السلام سابقه ندارد.(۲)

فلسفه این نشانه غیر عادی ـ همانند برخی نشانه های دیگر ـ می تواند بیدار کردن مردم، از خواب غفلت و یقین به امر ظهور باشد. به عبارت دیگر، خداوند سبحانه و تعالی در آستانه ظهور، برای اقامه حجّت بر مردم و مطمئن ساختن یاران حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به ظهور آن حضرت، چنین

۱- نعمانی، الغیبه، ص۲۷۹، باب۱۴، ح۶۷.

۲- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۸، ص۲۲، ح۲۵۸؛ نعمانی، الغیبه، ص۳۹۰، ح۴۵؛ شیخ مفید، الارشاد، ص۴۹۷.

پدیده هایی را بر خلاف معمول و به گونه معجزه محقق می سازد.

برخی بر این باورند خسوف و

كـــسوف، بـــه گـــونه یـــاد شـده، در چهـارچوب حوادث طـبیعی و عـادی نیز قابـل بررسـی و تبیین است و برای آن، احتمال ها و توجیه هایی ذکر کرده اند. البته به این توجیه ها نیازی نیست؛ زیرا هیچ اشـکالی ندارد که پدیدار شدن آن ها به صورت معجزه باشـد؛ چون در جهت اقامه حجّت و تقویت حق و هدایت مردم است و با قانون معجزه، ناسازگاری ندارد. به علاوه این نشـانه، از نشـانه هـای حتمی ظهور نیست و در روایـات، به نـاگزیر بودن آن اشاره نشـده است؛ از این رو نمی توان خسوف و کسوف غیرعادی را از نشانه های قطعی و مسلم ظهور به شمار آورد.(۱)

نیز ن.ك: نشانه های ظهور.

- - -

خضر علیه السلام

بنده شایسته خداوند و دارای طول عمر بسیار، و از یاران مهدی علیه السلام

در قـــرآن از وی به عنوان همـــراه حضرت موسی علیه السلام در آن داستـــان معروف یاد شده است.(۲)

از روایات استفاده می شود علاوه بر آن که آن بنده شایسته خداوند، در دوران غیبت حضرت مهدی علیه السلام مونس تنهایی های آن امام پنهان خواهد بود،(۳) در دوران حکومت آن حضرت نیز دارای نقش مهمی خواهد بود.

نیز ن.ك: معمرین، طویل العمر.

- - -

خلافت موعود

خـــداوند سبحانه و تعالی در آیـــاتی چنـــد بـــه انسان های شایـــسته وعـــده داده که حکومت زمین به آن ها خواهد رسید:

((وَعَدَ اللَّهُ الَّذینَ آمَنُوا مِنْکمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ لَیسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِی الْأَرْض کمَا اسْتَخْلَفَ الَّذینَ

۱- جمعی از نویسندگان، چشم به راه مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، ص ۳۰۰.

۲- ر.ک: کهف(۱۸): ۶۵.

۳- امام رضا علیه السلام : «إِنَّ الْخَضِرَ شَرِبَ مِنْ مَاءِ الْحَيَاةِ فَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ ... وَ سَيُؤْنِسُ اللَّهُ بِهِ وَحْشَةَ قَائِمِنَا فِی غَيْبَتِهِ»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۳۹۰، ح۴.

مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لَیمَکنَنَّ لَهُمْ دینَهُمُ الَّذِی ارْتَضـی لَهُمْ وَ لَیبَـدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْـدِ خَوْفِهِمْ أَمْنـاً یعْبُـدُونَنی لایشْـرِکونَ بی شَـیئاً وَ مَنْ کفَرَ بَعْدَ ذلِک فَأُولئِک هُمُ الْفاسِقُونَ))؛(۱)

خدا به کسانی از شـما که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده اند، وعده داده است که حتماً آنان را در این سرزمین، جانشین [خود] قرار دهد؛ همان گونه که کسانی را که پیش از آنان بودند، جانشـین [خود] قرار داد. و آن دینی را که برایشان پسندیده است، به سودشان مسـتقر کند و بیمشان را به ایمنی مبدل گرداند، [تا] مرا عبادت کنند و چیزی را با من شـریک نگردانند و هر کس پس از آن به کفر گراید؛ آنانند که نافرمانند.

در آیـات پیش از این آیه، سـخن از اطاعت و تسـلیم برابر فرمان خـدا و پیامبر صـلی الله علیه و آله و سـلم است و در این آیه، بحث ادامه یافته و نتیجه این اطاعت که همان حکومت جهانی است بیان شـده است. بر اساس آن، خداونـد سـبحانه و تعالی به کسانی که از شـما ایمان آورده و اعمال صالـح انجام داده انـد، وعـده می دهد که آنان را قطعاً خلیفه روی زمین خواهد کرد؛ همان گونه که پیشـینی___ان را خ___لافت روی زمین بخشـید و دی___ن و آیینی را که برای آنان پسندیده، به طور ریشه دار و پا بر جا در صـفحه زمین مسـتقر خواهـد ساخت و خوف و ترس آن ها را، به امنیت و آرامش مبـدّل خواهـد کرد. مردم فقط خدا را پرستیده و چیزی را شریک او قرار نخواهند داد.

بعد از این برتری و فراگیری حکومت توحید و اسـتقرار آیین الهی و از میان رفتن هر گونه اضـطراب، ناامنی و شـرک، کسانی که بعد از آن کفر بورزند، به یقین فاسق واقعی خواهند بود!

در ای___ن آی___ه، خداونـد سـبحانه و تعـالی وعـده حکومت روی زمین، برتری دین و آیین و امنیت کامـل را به گروهی از مؤمنان و صالحان داده است. اما در این ک___ه منظور از این گ___روه چ___ه کسانیاند، میان مفسران گفت و گو است.

برخی آن را اشاره به حکومت مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف می دانند که شـرق و غرب جهان، در زیر لوای حکومت آن

۱- نور (۲۴): ۵۵.

حضـرت قرار می گیرد، آیین حق همه جـا نفوذ می کنـد، نـاامنی و خوف و جنگ از صـفحه زمین بر چیـده می شود و عبادت خالی از شرک، برای جهانیان تحقق می یابد.(۱)

ب‍‍‍‍ـ‍دون ش‍‍‍ـ‍ک آی‍‍‍ـ‍ه، ه‍‍‍ـ‍م شام‍ـ‍ل

ص:۲۴۲

۱- ر.ک: محمد حسین طباطبایی، تفسیر المیزان، ج۱۵، ص۲۱۸.

مسلمانان نخستین و هم حکومت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف می‌شود. طبق عقیده عموم مسلمانان _ اعم از شیعه و اهل تسنن _ آن حضرت سراسر زمین را پر از عدل و داد می کند و او مصداق کامل این آیه است؛ ولی با این حال، منعی از عمومیت و گستردگی مفهوم آن نیست.

گفتنی است ثمره تمام کوشش های پیامبران و تبلیغات مستمر و پی گیر آنان و نمونه کامل حاکمیت توحید و امنیت کامل و عبادت، زمانی تحقق می یابد که حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ظهور می کند.(۱)

همان‌گونه که گفته شد، این تفسیرها، به معنای انحصار مصداق آیه نیست؛ بلکه بیان مصداق کامل است. ابو بصیر از امام صادق علیه السلام روایت کرده است که آن حضرت، ذیل این آیه فرمود:(۲) «درباره قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف و اصحاب ایشان نازل شده است.»

یکی از مفسران بزرگ در این باره می‌نویسد:

... این مجتمع طیّب و طاهر با صفاتی که از فضیلت و قداست دارد، هرگز تا کنون در دنیا منعقد نشده و دنیا از روزی که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم مبعوث به رسالت شده، تاکنون، چنین جامعه ای به خود ندیده است. ناگزیر اگر مصداقی پیدا کند، در روزگار حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف خواهد بود؛ چون اخبار متواتری که از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و امامان اهل بیت علیهم السلام در خصوصیات آن حضرت وارد شده است، از تشکیل چنین جامعه ای خبر می... دهد. البته این در صورتی است که روی سخن در آیه را متوجه مجتمع صالح بدانیم، نه تنها حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف .»

آن گاه ادامه می‌دهد:

خواهید گفت: طبق این نظریه چه معن___ا دارد که روی سخن را در زمان ن___زول آی___ه ب___ه ((الذین آمنوا و عملوا الصالح___ات))؛ کند؛ در ح___ال___ی ک___ه مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف آن روز نبود (نه خودش بود و نه یکی از اهل زمانش)؟

در پاسخ می گوییم: این سؤال، ناشی از این است که پرسش کننده، میان خطاب‌های فردی با خطاب‌های

۱- ناصر مکارم شیرازی و دیگران، تفسیر نمونه، ج۱۴، ص ۵۳۰ _ ۵۳۲.

۲- «نزلت فی الْقَائِمِ وَ أَصْحَابه»، شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۱۷۳؛ نعمانی، الغیبه، ص ۲۴۰، ح۳۵.

اجتماعی خلط کرده است؛ چون خطاب ممکن است دو جور متوجه اشخاص شود: یکی این که اشخاصی را مورد خطابی قرار دهند؛ بدین سبب که خصوصیات خودِ آنان مورد نظر است. به طور دیگر این که همان اشخاص را مورد خطاب قرار دهند، نه از این جهت که شخصِ خود آنان مورد نظر باشد، بلکه از این جهت که جمعیتی هستند دارای صفاتی معین. در صورت اول، خطاب، از مخاطبان به غیر مخاطبان متوجه نمی شود و شامل آن ها نمی گردد ــ نه وعده‌اش، نه وعیدش ونه هیچ چیز دیگرش ــ و در قسم دوم اصلاً اشخاص دخالتی ندارند و خطاب متوجه دارندگان صفات کذایی است که در این صورت به دیگران نیز متوجه می شود.

در آیه شریفه، خطاب از قبیل خطاب‌های دوم است که بیانش گذشت و بیشتر خطاب‌های قرآنی ــ که یا مؤمنان را مخاطب کرده و یا کفار را ــ از این قبیل است.»(۱)

نیز ن.ک: حکومت صالحان، حکومت مستضعفان.

خورشید پشت ابر

کنایه از امام غایب در عصر غیبت

در سخنان پیشوایان معصوم علیهم السلام درباره فواید امام غایب، طی تشبیه زیبایی، حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در دوران غیبت، به آفتاب پشت ابر تشبیه شده است. نخست، در بیان نورانی رســول گــرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم، آن گاه ششمین پیشــوای شیعیان، امــام صادق علیه السلام و سرانجام در بیانی نورانی از واپــسین حجــت الـهی حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به این تشبیه زیبا، اشاره شده است که به آن ها می پردازیم:

جابر بن عبداللّه انصاری از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم پرسید: «آیا شیعیان در زمان غیبت قائم از وجود مبارک او بهره مند می شوند؟» پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در پاسخ فرمود:

آری؛ سوگند به خدایی که مرا به نبوّت برانگیخت! آنان در غیبت او، از نورش روشنایی می گیرند و از ولایت او، بهــره مند می شــوند؛ همــانند بهره مندی مردم از خورشید؛ اگــرچه ابرها چهره آن را بپوشانند.ای جابر! این از اسرار پوشیده خداوند سبحانه و تعالی و از علوم ذخیره شده او است. آن را

۱- محمد حسین طباطبایی، ترجمه المیزان، ج۱۵، ص ۲۲۰.

مخفی کن، مگر از اهلش. (۱)

سلیمان بن اعمش از امام صادق و او از امام باقر و او از امام سجاد علیهم السلام چنین نقل کرده است که فرمود:

زمین، از آفرینش آدم تا کنون و تا همیشه تاریخ، از حجّت خدا تهی نخواهد بود؛ خواه حجّت حق، ظاهر و آشکار و شناخته شده باشد یا بنا به مصالحی، نهان و پوشیده. تا رستاخیز نیز چنین خواهد بود که اگر جز این باشد، خدای یگانه پرستیده نمی شود.(۲)

سلیمان پرسید: «سرورم! مردم چگونه از امام غایب از نگاه، بهره ور می شوند؟» حضرت فرمود: «همان گونه که از خورشید بهره می برند، زمانی که ابرها آن را می پوشانند.»

نیز در توقیع مبارکی که از سوی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف برای اسحاق بن یعقوب صادر شده آمده است:

«... اما چگونگی بهره مندی از من در عصر غیبتم، درست همانند بهره مندی، از خورشید است؛ هنگامی که ابرها آن را از چشم ها بپوشاند....(۳)

بی گمان این تشبیه، از روی حکمت بوده است؛ از این رو دانشوران شیعه در بیان این تشبیهات، نکته های ارزشمندی را یادآور شده اند که این جا فقط به برخی از آن ها اشاره می کنیم:

۱. خورشید، در منظومه شمسی محور و مرکز است. امام زمان علیه السلام نیز در منظومه زندگی انسان ها محور، و اساس است.

۲. خورشید، در مجموعه هستی دارای فواید پر شماری است که فقط یکی از آن ها نور افشانی است. امام زمان علیه السلام نیز در نظام آفرینش دارای فواید پر شماری است که فقط بهره اندکی از آن، وابسته به آشکاری او است.

۱- «اِی وَالَذِی بَعَثَنِی بِالنُّبُوَه اِنَّهُم یَسْتَضیئُونَ بِنُورِهِ وَیَنْتَفِعُونَ بِوِلایَتِهِ فی غَیْبَتِهِ کانتِفاعِ النَّاسِ بِالشَّمْسِ وَ اِنْ تَجَلَّلَها سَحابٌ. یا جابِرُ! هَذا مِنْ مَکنُونِ سِرِّ اللَّهِ وَمَخْزُونِ عِلْمِهِ، فَاکتُمْهُ اِلّا عَنْ اَهْلِهِ»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۲۵۳، ح۳.

۲- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۲۰۷، ح۲۲.

۳- «... وَاَمّا وَجْهُ الاِنتِفاعِ بی فِی غَیبَتی فَکالاِنتِفاعِ بِالشَّمْسِ اِذا غَیَّبَتْها عَنِ الاَبْصارِ السَّحابُ ...»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۸۳، ح۴.

۳. ابر، چهره خورشـید را برای زمینی هـا می پوشانـد؛ ولی هرگز زمین را تاریـک نمی کنـد. پرده غیبت نیز فقط انسان ها را از دیدار مستقیم حضرت محروم می کند و هرگز مانعی بر نورافشانی او بر مردمان نخواهد شد.

۴. ابری شدن، از عوارض زمین و زمینیان است، نه خورشید؛ غیبت نیز نتیجه رفتار انسان ها است.

۵. ابر، فقط برای کسانی مانع است که زیر آن باشـند. اگر کسی بر جاذبه زمین غالب شد و از ابرها بالا رفت، دیگر ابر مانع او نخواهـد بود. در غیبت نیز اگر کسـی بر جاذبه های دنیایی چیره و غالب شـد و آن گونه که شایسـته است، تعالی یافت، ممکن است از پرده غیبت فراتر رفته، به دیدار آن خورشید پنهان نایل شود.

۶. در بهره مندی از خورشـید، میان افرادی که خورشـید را باور کرده اند و افرادی که منکر او هسـتند، تفاوتی نیست. در بهره مندی از فواید تکوینی امام نیز بین منکر و قائل به امام فرقی نیست.

۷. فقط مردمی در انتظار راستین کنار رفتن ابرها به سر می برند که به فواید خورشید آگاهی کامل دارند. در دوران غیبت نیز معرفت به امام، باعث حقیقی تر شدن انتظار می شود.

۸. فقـط انســـان هـــای کـــور، از نورافشـــانی خـــورشـید محـــرومنـد؛ همان گونه که فقط انسان های کوردل منکر نور وجود پیشوای معصوم و از آن بی بهره هستند.

بنـابراین شـکی نیست که میزان بهره منـدی موجودات از آفتـاب عـالم تاب در زمانی که چیزی حایل نباشـد، بیشتر و کامل تر است؛ امّا این بدان معنا نیست که وجود پرده بر روی خـــورشید، تمـــام یـــا بیشتر بهره مندی ها را از بین ببرد؛ بلکه این مانع، فقط برخی از فواید را از میان برده یا کم می کند.

وجود ظاهری امام در عصـر حضور و ظهور نیز به معنای آن است که تمام منافع امام می توانـد به مردم برسـد. حال اگر چیزی مانع رسـیدن فیض های کامل امام به دیگران شود، بدان معنا نیست که وجود او بی فایده است. وجود امام در پس پرده غیبت، به همان میزان مفیـد است که وجود او در زندان های حاکمان سـتمگر دارای فایده بود. البته بین زندان غیبت و زندان حاکمان مستبد، تفاوت های فراوانی است؛ ولی هر

كدام به نوعی مانع رسیدن فیض كامل امام به عالم وجود و انسان ها می شوند.

فش_رده سخ___ن ای___ن ك_ه مسأله غیبت، فلسفه ضرورت وجود امام

معصوم علیه السلام را نقض نمی كند؛ زیرا امام معصوم در حال غیبت وجود دارد و فواید او هم به دیگران می رسد. فقط بخشی از فواید او است كه در اثر تقصیر خود مردم در حال غیبت به آنان نمی رسد؛ ولی وجود او حجت را بر همگان تمام كرده است و این، خود مردم هستند كه می بایست با ایجاد آمادگی لازم شرایط را برای ظهور آن حضرت فراهم كنند.

نیز ن.ك: امامت حضرت مهدی علیه السلام، فواید امام غایب.

خطبه قیام

سخنان حضرت مهدی علیه السلام در روز ظهور

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف پس از ظهور و پیش از قیام خطبه ای ایراد خواهد كرد. امام باقر علیه السلام فرمود:

قائم، آن هنگام]= ظهور[در مكه است. پشت به بیت اللّه الحرام تكیه داده چنین ندا كند:

«ای مردم! ما از خدا یاری می طلبیم و از مردمی كه دعوت ما را اجابت كنند. ما اهل بیت پیامبرتان، محمد هستیم و سزاوارترین مردم به خدا و به محمد صلی الله علیه و آله و سلم، هر كس در باره آدم با من احتجاج كند، باید بداند كه من نزدیك ترین كس به آدمم. هر كس درباره نوح با من به گفت وگو برخیزد، بداند كه من سزاوارترین كس به نوحم. هر كس در باره ابراهیم با من احتجاج كند، بداند كه شایسته ترین مردمان به ابراهیمم. هر كس در مورد محمد صلی الله علیه و آله و سلم با من محاجه نماید، بداند كه من نزدیك ترین مردمان به محمدم. هر كس درباره پیامبران ب___ا من گفت وگو كند، من سزاوارترین مردمان به پیامبرانم. آیا خدای تعالی در كتاب خویش نمی فرماید:

((إِنَّ اللَّهَ اصْطَفی آدَمَ وَ نُوحاً وَ آلَ إِبْراهیمَ وَ آلَ عِمْرانَ عَلَی الْعالَمینَ ذُرِّیَّةً بَعْضُها مِنْ بَعْضٍ وَ اللَّهُ سَمیعٌ عَلیمٌ))؛(۱)

خدای متعال آدم و نوح و آل

۱- آل عمران (۳)،: ۳۳ _ ۳۵.

ابراهیم و آل عمران را بر جهانیان برگزید؛ فرزندانی که برخی از برخی دیگرند و خدا شنوا و دانا است.

من بازمانده آدم، ذخیره ا ی از نوح، برگزیده ای از ابراهیم و انتخاب شده ای از محمد صلی الله علیه و آله و سلم هستم. بدانید هر کس در کتاب خدا با من به احتجاج ب___رخیزد، من س___زاوارترینِ مردم به کتاب خدا هستم. بدانید هر کس در سنّت رس___ول خدا ب___ا من محاجّه نماید، من به سنّت رسول خدا سزاوارترینم.

شما را به خدا سوگند! هر کس سخن را امروز بشنود، به دیگری که حاضر نیست برساند. به حق خدا و حق پیامبرش و به حق خودم که حق من بر شما، حق قرابت من به پیامبر خدا است از شما می خواهم مرا یاری نمایید و برابر کسانی که به ما ظلم کردند، از ما حفاظت کنید. ما را بیم دادند و به ما ستم کردند و ما را از دیار و فرزندانمان راندند. بر ما جور نمودند و حقمان را سلب کردند و اهل باطل بر ما دروغ بستند.

خدا را؛ خدا را؛ ما را در نظر آورید، ما را رها نکنید و یاریمان کنید که خدای تعالی شما را یاری خواهد نمود.(۱)

البته در بیانات نورانی معصومان علیهم السلام خطبه های دیگری نیز به آن حضرت نسبت داده شده است.

نیز ن.ک: ظهور، قیام.

خورشید مغرب

کتابی در باره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

کتاب خورشید مغرب، با عنوان فرعی «غیبت، انتظار و تکلیف» نوشته محمد رضا حکیمی،(۲) از دانشمندان اسلامی در عصر حاضر است. نگارنده کوشیده تا مسأله مهدویّت را از زوایای علمی، عقلی،

۱- نعمانی، الغیبه، باب چهاردهم، حدیث۶۷.
۲- استاد محمدرضا حکیمی، سال۱۳۱۴ ش، در مشهد مقدس در خانواده ای اهل دین و معرفت زاده شد. حدود دوازده سالگی به مدرسه نواب، یکی از مهم ترین مدرسه های حوزه علمیه مشهد در آن روزگار وارد شد و سال ها از محضر دانشمندان برجسته بهره های علمی و معنوی وافری برد. استاد حکیمی بعد ها بیشتر به پژوهش و نگارش پرداخت و ده ها جلد اثر ارزشمند، پدید آورد.

تاریخی، روایی، قرآنی و ملل و نحل مورد بحث و بررسی قرار دهد.

خورشید مغرب، نخستین بار در۵۱ صفحه در سال ۱۳۴۹ش، از سوی انتشارات غدیر در تهران به چاپ رسید. در سال ۱۳۶۰ مباحث و نکات دیگری بر آن افزوده شده و در همان قطـــع بـــه همّت دفتر نشر فرهنگ اسلامی چاپ شد.

نگارنده در سال۱۳۶۲، آن را درقطع وزیری، با ۳۹۰ صفحه به شکل کنونی درآورد و از آن زمان

تاکنون بارها چاپ و منتشر شده است. خورشید مغرب، چهارده فصل (به عدد معصومین علیهم السلام) و یک یادآوری مهمّ دارد:

میلاد، شمایل و سیرت، غیبت، در کتاب های پشینیان، در کتاب های مسلمین، در «قرآن کریم»، در «سوره قدر»، در علوم عقلی، درعلوم تجربی، در فلسفه تربیتی و سیاسی، عینیت مقاومت نه عینیت تسلیم، انتظار و در طلب خورشید عنوان فصل های کتاب است.

وی در بخشی از کتاب چنین نوشته است: «یکی از ابعاد عظیم تکلیف حساس و بزرگ، در روزگاران غیبت و انتظار، حفظ دین، نگهبانی مرزهای عقیدتی، و حراست از باروهای باورهای مقدس است. جامعه منتظر، نباید در باره این امر عظیم سستی روا بدارد.

لازم است فروغ ایمان و نور یقین و پرتو عقیده به حق و تشعشع اعتقادات راستین، همواره در دل و جان مردم محفوظ باشد و پیوسته ژرف‌تر و ژرف تر شود و بارورتر و بارورتر گردد. لازم است جان و دل نوباوگان، نوجوانان و جوانان، هردم در برابر تابش اعتقادات حقه قرار گیرد و از این تابش و تجلی آکنده گردد. ایمان، جزء وجود آنان و مایه تقوم هویتِ اصلی آنان باشد؛ تا کم کم، حق و فداکاری در راه اعتلای حق، چون خون، همه وجود آنان را گرم کند و چون روح، جوهر حیات آنان باشد»(۱)

گفتنی است نام کتاب از روایاتی گرفته شده که طلوع خورشید از مغرب را از حوادث مهمّی دانسته است که در آستانه قیامت رخ خواهد داد.(۲) شیخ مفید در باره چگونگی این اتفاق نوشته است: «خورشید هنگام ظهر در آسمان می ایستد و ساعتی تا به هنگام عصر پیدا نباشد؛ آن گاه از

۱- محمد رضا حکیمی، خورشید مغرب، ص۲۷۶.

۲- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۳۶، ح۴۲۶.

مغرب آشکار گردد.»(۱) البته تطبیق آن بر ظهور حضرت مهدی علیه السلام نادرست است.

این کتـــاب در ایـــن اواخـــر برای بهره مندی نوجوانـــان و جوانـــان به صورت خلاصه نیز، بازنگـــاری شده است.

خیمه

از محل های فرماندهی حضرت مهدی علیه السلام هنگام ظهور

در روایات فراوانی تعبیر "فسطاط" به معنای خیمه بزرگ، جایگاه فرماندهی و هدایت نیروها، به وسیله حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در هنگام ظهور یاد شده است. امام صادق علیه السلام فرمود:

... پس هر کس امام خود را شناخت همانند کسی است که در خیمه قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف باشد.(۲)

امام باقر علیه السلام فرمود:

برای کسی که در انتظار امر]فرج و ظهور[ما مرده است، زیانی نیست [چه زیانی است] که در میان خیمه حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نمرده است.(۳)

نیز ن.ک: ظهور، حکومت جهانی مهدی علیه السلام .

۱- شیخ مفید، الارشاد، ج۲، ص۳۶۸.
۲- «فَمَنْ عَرَفَ اِمَامَهُ کانَ کمَنْ هُوَ فِی فُسْطَاطِ القائِم»، نعمانی، الغیبه، ص۳۳۱، ح۷.
۳- «مَا ضَرَّ مَنْ مَاتَ مُنتَظِراً لِاَمْرِنا اَلاَّ یَمُوتَ فِی وَسَطِ فُسْطَاطِ المَهْدِی وَعَسْکرِهِ»، محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۳۷۲، ح۶.

د

دابه الارض > خروج دابه الارض

دادگستر جهان

از کتاب های عمومی در مباحث مهدویت

کتاب دادگستر جهان، نوشته آیت اللّه ابراهیم امینی،(۱) در۳۴۴ صفحه رقعی منتشر شده است.

ص:۲۵۱

۱- آیـت الله ابراهیـم امینی در سـال۱۳۰۴ ش، در شـهر نجـف آبـاد اصـفهان متولـد شـد. پس از پایـان دوره ابتـدایی، در سال۱۳۲۱برای تحصیل علوم دینی به حوزه علمیه اصفهان رفت. ادبیات زبان عربی و کتاب های سطح فقه و اصول و منطق را آن جا خوانـد و در سال۱۳۲۶ش برای ادامه تحصیلات به حـوزه علمیه قم رفت و برای دروس خـارج فقه و اصـول در محضـر اساتید بزرگ زمان حاضر شد. وی در حوزه علمیه قم و اصفهان به تدریس کتاب های ادبیات، فقه و اصول و فلسفه پرداخت. وی از سال۱۳۴۴ در بـاره موضوعـاتی چون تعلیم و تربیت، حقوق خـانواده، اخلاق و سیره پیامبر و امامان اطهار علیهم السـلام و... کتاب هایی چند به چاپ رسانیده است. (ر.ک: جمعی از نویسندگان، مشعل جاوید، ص۵۹۱).

نویسنده کتاب، انگیزه خود را از نگارش رخنه شبهات در اعتقادات جوانان و دانش آموختگان می داند که از سوی نویسندگان، پاسخی مناسب و شایسته نگرفته اند. از این رو ایشان تصمیم می گیرد چنین کتابی تألیف کند و در سال ۱۳۴۶ش، توفیق می یابد آن را منتشر سازد. این کتاب تا کنون افزون بر بیست بار چاپ شده و به برخی از زبان ها نیز ترجمه شده است.

دادگستر جهان به صورت عمده به شکل پرسش و پاسخ، بین برخی از فرهیختگان تنظیم شده و با استفاده از روایات معصومین علیهم السلام، مطالب ارزنده ای برای استفاده عموم ــ به ویژه جوانان ــ ارائه کرده است.

نویسنده در دوازده فصل، با استناد به یافته های عقلی و نقلی محدّثان، مفسّران و مورخان امامیه و عامّه و نیز دستاوردهای علوم تجربی، به پرسش های گوناگون درباره مهدویّت پاسخ داده است. طرح مباحث به شیوه مناظره بوده که بر جذابیت کتاب افزوده است.

نگارنده شروع عقیده به مهدویّت را از زمان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم می داند و شخصیت و تبار امام را بررسی می کند. او همچنین ادعای مهدی بودن محمد بن حنفیه، اعتقاد زیدیه به مهدویّت محمد بن عبداللّه بن حسن و باور واقفیه به عروج امام صادق علیه السلام را ردّ می کند و این نکته را که منشأ مهدویّت از تعالیم یهود و زرتشتی است و عبداللّه بن سبا در ایجاد آن نقش داشته، مردود می‌داند.

عالم غیب و امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف، امامت کودک پنج ساله، فلسفه طولانی شدن غیبت، مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در کتاب های اهل سنّت، نشانه ها و شرایط ظهور، یاوران حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، چگونگی ظهور و احادیث، منابع، نگارش های و سخنان و دیدگاه های بزرگان اهل سنّت در باره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، طول عمر، محل زندگی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و جهان در عصر آن حضرت، از مباحث مهمّ دادگستر جهان است.

چاپ چندین باره کـتاب، نشانـگر استقبال شایان از ایـن اثـر ارزنده است.

– – –

دانشمندان عامه و مهدی موعود

این کتاب به وسیله مرحوم علی دوانی تألیف شده است. در این کتاب

تلاش شده تا دیدگاه های اهل سنّت و روایات ایشان، درباره اثبات وجود و ظهور حضرت مهدی علیه السلام منعکس گردد.

کتاب با هدف پاسخ به شبهات و تهمت های ناروایی که برخی از علمای اهل سنّت، علیه اعتقادات مذهب شیعه درباره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف مطرح کرده اند، تدوین شده است. نویسنده با بهره گیری از منابع روایی و تاریخیِ دست اوّل اهل سنّت، درباره مطالب ذیل بحث کرده است.

۱. مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف از دیدگاه شیعه،

۲. وجود حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در منابع اولیّه اهل سنّت،

۳. کتاب هایی که علمای اهل سنّت درب___اره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به رشته تحریر در آورده اند،

۴. اوصاف و شمایل حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف،

۵. افسانه سرداب و نام ۱۲۰ تن از بزرگان اهل سنّت که مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را فرزند امام حسن عسکری علیه السلام می دانند.

از ویژگی های مهم کتاب شمارش برخی از دانشمندان اهل سنت است که به زنده بودن حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف اعتراف کرده اند.

دجال > خروج دجال

در انتظار ققنوس

کاوشی در قلمرو موعود شناسی و مهدی باوری

در انتظار ققنوس، به وسیله سید ثامر هاشم العمیدی تألیف و به قلم مهدی علیزاده ترجمه شده است.

در این کتاب، محور اصلی پژوهش شخصی___ت حض___رت مه___دی عجل الله تعالی فرجه الشریف و مباحث ت___اریخی، کلامی و حدیثی مربوط به آن حضرت است.

نگارنده در تدوین کتاب افزون بر تکیه ب___ر آی___ات ق___رآن و اح___ادیث معص___ومین علیهم السلام، از مع___ارف بلند اسلامی ب___ه وی___ژه شیعی، به_ره های وافری برده است. شناخت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و اعتقاد به آن حضرت و فواید و آثار این اعتقاد، تحریفات حدیثی ت___اریخی در ای___ن زمینه و برنامه ریزی دشمنان علیه اعتقاد به مهدویّت، از دیگر موضوعاتی است که نگارنده به آن پرداخته است.

افزون بر آن، وی با استفاده از روش توصیفی و تحلیلی، اعتقادات تاریخی و کلامی به وجود و ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را در این مجموعه به خوبی گرد آورده است.

برخی از سرفصل های کتاب از این

ص:۲۵۳

قرارند: مقدمه مترجم که به تفصیل به مطالبی در باره کتاب شناسی امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و مطالبی در باره کتاب مورد نظر پرداخته است.

در بخش اوّل با عنوان موعود شناسی به مقدمه نگارنده اشاره کرده، تعلیقاتی بر آن زده و دارای فصل های زیر است:

۱. سیمای موعود در آیینه ثقلین

۲. مهدی شناخت

۳. لغزشگاه های مهدی پژوهی

۴. جستاری در باب مهدویّت و خردپذیری

بخش دوم با عنوان «مهدی باوری» دارای هفت فصل با عناوین ذیل است:

۱. مهدی باوری و ضرورت تعمیق پیوندهای عاطفی با امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف

۲. مهدی باوری و امنیت روانی

۳. کالبدشکافی انتظار

۴. بعثت انبیا، و انقلاب مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

۵. شیعه، قافله سالار کاروان انتظار

۶. توطئه های استکبار جهانی علیه مهدی باوری

۷. مهر نهان در سپهر ادب

در فجر ساحل

نگارشی روان و شیوا در مباحث مهدویت

کتاب در فجر ساحل به قلم محمد حکیمی، نوشته شده و تا کنون ده ها مرتبه تجدید چاپ شده است. نویسنده با بهره گیری از قلمی شیوا و ادبی، به پژوهش درباره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف پرداخته، دنیای آینده را از نظر مذهب شیعه تصویر کرده است. وی علاوه بر بهره مندی از آیات نورانی قرآن و روایات شیعی، از دیگر کتاب های آسمانی نیز به طور فراوان بهره برده است. مطالب کتاب در پنج بخش ارائه شده است:

۱. مدینه فاضله اسلامی

۲. نویـدها، دوران حکومت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف از دیدگاه روایات و بشارت‌های مذهبی و پیشـگویی اجمالی از چگونگی آینده زندگی در نظر شیعه

۳. حماسه انتظار

۴. یأس و امید، شکست و پیروزی

۵. به سوی ساحل

در آخرین فصل کتاب می‌خوانیم:

کاروان بشریت به سان کشتی گرداب گرفته و در کام موج فرو افتاده است. سرگذشت انسان تا کنون به سرگذشت

غریقی همانند است که لحظات مرارت باری را می گذراند و با همه هستی خویش، تلاش می کند تا خود را به ساحل برساند... عاقبت روزی می رسد که ناخدای بزرگی، کشتی را به مقصود می رساند و در تاریخ نوع بشر، به نام «قهرمان بزرگ بنی نوع بشر» مشهور خواهد گردید....(۱)

- - -

دست بر سر گذاشتن

از کارهای مرسوم در فرهنگ عمومی هنگام سلام دادن به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

از کارهایی که امروزه برای احترام به حضرت مرسوم شده، ایستادن هنگام شنیدن لقب قائم و دست بر سر گذاشتن است. برخی برای این کار، به روایاتی اشاره می کنند که در سده های اخیر در برخی کتاب ها آمده است. البته روایاتی با مضمون روایات مورد نظر، در منابع معتبر نخستین آمده که چنین رسمی در آن ها، مورد اشاره قرار نگرفته است.

نیز ن.ک: ایستادن هنگام شنیدن کلمه قائم.

- - -

دعای افتتاح

از دعاهای شب های ماه رمضان صادر شده از ناحیه مقدسه

از دعاهای مشهور شب های ماه رمضان، «دعای افتتاح» است. این دعا به وسیله ابوجعفر محمد بن عثمان بن سعید عمری، نایب خاص حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف صادر شده است؛ چنان که علامه مجلسی گفته است:

به سند معتبر از حضرت صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه الشریف نقل شده است که به شیعیان نوشتند: «در هر شب ماه رمضان این دعا را بخوانید که دعای این ماه را ملائکه می شنوند و برای صاحبش استغفار می کنند....»(۲)

نام این دعای شریف از جمله اوّل آن (اَللّٰهُمَّ اِنّی اَفْتَتِحُ الثَّناءَ بِحَمْدِك)(۳) گرفته شده است. مضامین بلند خداشناسی و ستایش و ثنای الهی و برشمردن صفات خداوند سبحانه و تعالی ــ به ویژه مهربانی

۱- محمد حکیمی، در فجر ساحل، ص۱۵۶.

۲- ر.ك: محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج۲۴، ص۱۶۶.

۳- شیخ طوسی، التهذیب، ج۳، ص۱۰۸؛ سید بن طاووس، الاقبال، ص۵۸؛ کفعمی، البلدالامین، ص۱۹۳؛ همو، المصباح، ص۵۷۸.

کامل و بی نظیر هنگام عفو و گـــذشت، و شـــدّت کیفـــر و عقوبت هنگام حساب رسی و نقمت ــ و بعضی از علل تـأخیر اسـتجابت دعا و بیان مهم ترین نعمت های الهی، سـرآغاز این دعای شـریف است. سـپس درود و صـلوات مخصوص بر پیامبر و آل او علیهم السلام با ذکر نام و القاب ایشان، آن گاه دعا برای قیام حضرت قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف و اظهار اشتیاق برای برقراری دولت کریمه ای که اسـلام و اهل اسلام در آن، عزت یابند و نفاق و منافقان، خوار و زبون گردند و ما از داعیان آن دولت باشیم که دیگران را به اطاعت الهی فراخوانیم و به راه خداوند سبحانه و تعالی راهبری کنیم. پایان دعا شِکوِه ای به درگاه خداونـد سـبحانه و تعالی است از فقـدان پیـــامبر و غیبت امـــام و بسیـــاری دشـمن، و کمی تعـداد و فتنه های شدید، و پس از آن فتح و گشایش از او درخواست می شود.

برخی از دانشـــوران، این دعـــای شریف را شرح کرده اند.

دعای عهد

از دعاهای سفارش شده برای تجدید عهد با امام غائب

از دعاهـای مشـهور کـه خوانـدن آن در دوران غیبـت حضـرت مهـدی عجـل الله تعـالی فرجه الشـریف فراوان مـورد سـفارش قـــرار گـــرفته دعای عهـد است. این دعا، در بردارنـده درود ویژه از طرف خواننده دعا و نیز از سوی تمام مردان و زنان با ایمان ــ در شـرق و غرب جهان و خشـکی و دریا، و از پدر و مادر و فـــرزند خواننده دعـــا ــ به پیشگـــاه حضرت ولی عصـر عجل الله تعالی فرجه الشریف است. پس از آن، عهد و پیمان و بیعت با آن حضرت را تجدید می کند و پایداری بر این پیمان را تا روز قیامت اظهار می دارد. آن گاه از خداوند سـبحانه و تعالی می خواهد که اگر مرگ وی فرا برسد، در حالی کـه امـام زمـان عجـل الله تعـالی فرجـه الشـریف ظهـور نکرده باشـد، پس از ظهـور، او را از قـبر برآور و به یـاری آن حضـرت سعادتمنـد کنـد. بعـد از آن، درخواست دیـدار امام عجل الله تعالی فرجه الشـریف با عبارت ظریفی بیان شـده است و دعا برای تعجیـل ظهور و فرج و برپـایی حکومت راستین و سامـان یـافتن جهـان و زنـده شـدن حقایق دین و اهل ایمان، پایان بخش این دعای شریف است. امام صادق علیه السلام درباره این دعا فرموده است:

هر کس چهل صبحگاه این دعا را

بخواند، از یاوران حضرت قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف

خواهد بود و اگر پیش از ظهور آن حضرت بمیرد، خدا او را زنده خواهد کرد، تا همراه آن حضرت جهاد نماید و به شماره هر کلمه از آن، هزار پاداش برایش نوشته می شود، و هزار کار بد از او پاک می گردد.(۱)

مهم ترین آثار مداومت بر این دعا سه چیز است:

۱. ثواب کسانی را خواهد داشت که زمان ظهور، در خدمت امام علیه السلام می باشند؛

۲. تجدید عهد، مایه ثبات و کمال محبت و اخلاص و ایمان شخص می شود؛

۳. مایه توجه خاص و نظر رحمت کامل آن حضرت به بنده می شود.

نیز ن.ک: انتظار، منتظر.

دعای ندبه

دعای صبح جمعه مرتبط با حضرت مهدی علیه السلام

بی گمان یکی از احساسات اصیل و حقیقی انسان که ریشه در فطرت او دارد، توجّه به نیایش و ارتباط با مبدأ آفرینش و جهان غیب و آفریدگار هستی است.

از جمله دعاهای مشهور که مستحب است در چهار عید (عید فطر، عید قربان، عید غدیر و روز جمعه) خوانده شود، «دعای ندبه» است. همواره بسیاری از مؤمنان، مشتاقان و منتظران ظهور دولت حق و حکومت جهانی اسلام و ارادتمندان حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف خواندن آن را شعار خود قرار داده و در مناسبت ها و فرصت های معیّن، به وسیله آن، با آن رهبر پنهان از نظر، به نجوا می پردازند.

ندبه، به معنای فراخوانی و نیز گریه و ناله است. این دعای شریف، مشتمل بر استغاثه و استمداد از حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف و تأسّف بر غیبت و گریه از فراق آن بزرگوار است؛ از این رو به این نام شهرت یافته است.

گروهی از دانشمندان شیعه سند

۱- «مَنْ دَعا اِلَی اللّهِ اَرْبَعینَ صَباحاً بِهَذَا العَهْدِ کانَ مِنْ اَنْصارِ قَائِمنا وَاِنْ مَاتَ اَخْرَجَهُ اللّهُ اِلَیْهِ مِنْ قَبْرِهِ وَاَعْطاهُ اللّهُ بِکلِ کلِمَهٍ اَلْفَ

حَسَنَهٍ وَمَحا عَنْهُ اَلْفَ سَيِئَهٍ ...»، محمد باقر مجلسی، بحارالانوا ر، ج۸۳، ص۲۸۴، ح۴۷.

این دعای گران قدر را معتبر شمرده اند. علامه مجلسی؛ گفته است:

اما دعای ندبه که مشتمل است بر عقاید حقّه و تأسف بر غیبت حضرت قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف، به سند معتبر از حضرت صادق علیه السلام نقل شده است.(۱)

سیّدابن طاووس حلی (م ۶۶۴ ق) در کتاب اقبال الاعمال و کتاب مصباح الزائر و نیز شیخ محمد مشهدی حائری (از علمای قرن ششم) در کتاب مزار خود این دعای شریف را آورده اند. همچنین در مزار قدیم که ظاهراً از نگاشته های قطب راوندی است، این دعا نقل شده است. روشن است این شخصیت های گران قدر و حدیث شناس، دعای غیر معتبر را در کتاب های خود نقل نمی کنند.

خواندن این دعا خواص زیادی دارد؛ از جمله در هر مکان و موضع که با حضور قلب و اخلاص کامل خوانده شود و ملتف مضامین عالی و عبارات و اشارات آن باشد، نتیجه آن، توجه و التفات مخصوص حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در آن مکان و محل، بلکه حضور به هم رساندن آن حضرت در آن مجلس است؛ چنان که در بعضی مواضع و موارد اتفاق افتاده است. (۲)

فرازهای دعا

این دعا از چهار فراز تشکیل شده است که با یکدیگر مرتبط بوده و در مجموع، یک منظومه منظم و منسجم را سامان داده است:

فراز اول: حمد و صلوات

این دعا با حمد و ستایش پروردگار و درود بر پیامبر گرامی اسلام و اهل بیت مکرّمش علیهم السلام آغاز می شود.

ستایش، مخصوص پروردگار جهانیان است و درود و سلام مخصوص خداوند سبحانه و تعالی بر آقای ما، پیامبرش و خاندان او باد.

فراز دوم: ثنای بر قضاء

این فراز که با حمد و ثنای دوباره بر جریان قضای الهی نسبت به اولیایش شروع می شود، در واقع دربردارنده همه دعا به نحو اجمال است که با عباراتی مختصر، مضامین بعدی دعا را مورد اشاره قرار می دهد:

۱- محمد باقر مجلسی، زاد المعاد، ص۴۹۱.

۲- ر.ک: لطف اللّه صافی گلپایگانی، فروغ ولایت در دعای ندبه، پیشگفتار.

بار خدایا! ستایش فقط تو را سزا است بر آن قضا و قدری که درباره

اولیا و نمایندگانت جاری شد... و آنان را سبب دست آویزی به سویت و وسیله ای برای خشنودی محضت قرار دادی.

فراز سوم: تاریخ، از آغاز تا تکامل

در سومین فراز از این دعای شریف، ماجرای تفصیلی قضا و حکم الهی در باره اولیایش بررسی می شود که در آن، نقطه شروع تاریخ بشریت و تحوّلات اساسی و در نهایت، سیر تکاملی آن به سوی عصر حاکمیت حضرت بقیه اللَّه عجل الله تعالی فرجه الشریف که اوج تقرّب جامعه ی بشری به خدای متعال و هـــدف نهـــایی از خلقت است، مورد توجه واقع می شود. این فراز با عبارت «فبعض أسکنته جنتک» آغاز و با جمله «و نحن نقول الحمدللّه رب العالمین» به پایان می رسد.

فراز چهارم: استغاثه و طلب

استغاثه به درگاه حضرت حق، آخرین فراز از دعای ندبه را به خود اختصاص می دهد:

خـــدایـــا! تویی تنها برطرف کننده گرفتاری ها و سختی ها....

لازم به یادآوری است از آنجایی که بـــرخی در این دعـــا و سند آن پرسش هایی را مطـــرح کـــرده اند در پاسخ کتاب های فراوانی نگاشته شده که برخی بدین قرارند: فروغ ولایت در دعـــای ندبه، اثـــر لطـــف الله صـــافی گلپایگانی، موعود شناسی، اثر علی اضغر رضوانی، با دعای ندبه در پگاه جمعه، اثر علی اکبر مهدی پور.

نیز ن.ک: جمعه، انتظار، منتظر.

دعای سمات

دعای عصر جمعه منسوب به ناحیه مقدسه

این دعا از عمری نقل شده است؛ اما به دلیل جایگاه او که نایب خاص حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است می توان نسبت این دعا به آن حضرت را قوی دانست.

شیخ طوسی در مصباح المتهجد با عنوان «دعاء السمات مروی عن العمری یستحب الدعاء به آخر ساعه من نهار یوم الجمعه» آورده است. در آغاز این دعا چنین می خوانیم:

اللهم انی اسألک باسمک العظیم الاعظم....

نیز ن.ک: جمعه، انتظار، منتظر.

- - -

دوازده امامی > اثنی عشری

دولت کریمه > حکومت جهانی

دین در آخرالزمان > آخرالزمان

دین عصر ظهور

از عوامل اختلافات و نزاع های بشری، پراکندگی ادیان و دوری از باطن و عمق دین و مذهب است. بی گمان حضرت مهدی علیه السلام، می آید، تا با بیدار کردن فطرت های خفته، زمینه را برای یکتاپرستی همگان که همانا هدف آفرینش بوده است، فراهم کند. او نه فقط هرگز برای پذیرش باور یکتاپرستی کسی را تحت فشار و اجبار قرار نخوهد داد، بلکه با فراهم کردن بسترهای لازم برای پذیرش این امانت الهی، شهد شیرین خداپرستی را بین همه انسان ها عادلانه تقسیم خواهد نمود. وی با ایجاد شرایط مناسب و از بین بردن موانع، همگان را به اندیشیدن در نشانه های الهی واخواهد داشت. و حاصل این اندیشیدن به مبدأ و معاد، ارمغـانی جـــز پـــرستـــش حقیـــقی خداوند سبحانه و تعالی نخواهد داشت.

روشن است که با فراهم شدن تمام شرایط و رفع تمام موانع، آن کسی که سر تسلیم برابر حقیقت فرود نیاورد، کسی نیست مگر انسانی گستاخ و طغیانگر که با تمام قامت برابر حق به مقابله ایستاده است و بدون شک در چنان شرایطی، آن امام همام او را برنخواهد تابید؛ از این رو است که روایات فراوانی یگانه دین مورد پذیرش در عصر ظهور را، همانا «دین اسلام» دانسته، می گوید در عصر ظهور، ندای توحید در سراسر گیتی حکم فرما خواهد شد. امام حسین علیه السلام در وصف حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف می فرماید:

خداوند، به وسیله او دین حق را بر تمام ادیان ظهور می بخشد؛ اگرچه مشرکان آن را نپسندند.(۱)

ص:۲۶۰

۱- «... وَیُظْهِرُ بِهِ دینَ الحَقِّ عَلَى الدّینِ کلِّهِ وَلَوْ کرِهَ الْمُشْرِکونَ»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۳۱۷، ح۳.

امام صادق علیه السلام نیز فرمود:

در آن هنگام که قائم قیام کند، هیچ سرزمینی باقی نخواهد ماند، مگر این که شهادت به توحید و نبوّت در آن ندا داده خواهد شد. (1)

ص:261

1- «اِذا قامَ القائِمُ علیه السلام لایَبْقَی اَرْضٌ اِلاَّ نُودِی فیها بِشَهادَهِ اَنْ لااِلهَ اِلاَّ اللّه وَاَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللّهِ»، تفسیر عیاشی، ج1، ص183، 81؛ ر.ک: شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج1، ص254، ح4.

دستورالعمل های نوین در عصر ظهور

از ظاهر برخی روایت ها این انگاره حاصل می شود که آن حضرت، آیین و روش جدیـدی خواهد آورد. و این پرسـش پیش می آیـد که بـا توجه به این که قرآن کریم کتـاب جاودان الهی است و اسـلام آیین ابـدی، چگونه امام مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشریف آیینی جدید و کتابی تازه برای بشریت به ارمغان می آورد؟

پاسخ این که او تحکیم بخش دین اسـلام و گ‍ـــسترنـده ق‍ـــانون قرآن در سراسـر گیتی است؛ پس ناگزیر باید اسـلام و آمـوزه ه‍ـــای ق‍ـــرآن را بـه اجتمـاع‍ـــات بش‍ـــری عرضـه کنـد و مردمـان را بـه پـذیرش و بـاور اصـول و فروع آن فرا خوانـد. آییـن نـو و کتـاب جدیـد(دسـتور العمـل) و برنـامه و راه و روش تـازه و دیگر تعبیرهـایی از این دست که در احـادیث رسیده(۱)، برای تبیین مسائلی است:

۱. در گذشـته بنا به عللی احکام و معارف فراوانی از مجموعه فرهنگ اسـلام، تبیین نگشـته یا متناسب با سـطح فرهنگ و فکر اجتمـاع گذشـته نبوده است یـا زمینه عملی آن هـا وجود نداشـته است. بازگویی چنین معارف و مسائلی، بی گمان برای جامعه اسـلامی ناشـناخته خواهـد بود. چون امـام مهـدی عجـل الله تعـالی فرجه الشـریف این آموزه هـا را از ظاهر و باطن قرآن کریم استنباط می کرده و به مردم می آموزد، برای آنان تازگی دارد و آیین نو و کتاب جدید انگاشته می شود.

۲. معـارف و احکـامی از قرآن کریـم و اسـلام فرامـوش شـده و از یادهـا رفتـه اسـت؛ بـه گ‍ـــونه ای ک‍ـــه در ج‍ـــامعه اسلامی ناآشنا و ب‍ـــرای مسلمانان ناشناخته است. طرح این مسائل نیز کتاب و آیین نو پنداشته می شود.

۳. اصول و احکام فراوانی دچار تحریف و دگرگونی معنوی یا موضعی گشته است و امام علیه السلام آن ها را ــ چنان که در اسـلام اصیل بوده است ــ دیگربـاره مطرح می سـازد و تحریف و انحراف های روی داده را روشن می کنـد و مفهوم حکم یا جایگ‍ـــاه آن را مشـخص می سـازد. این، با طرز تلقی و برداشت عمومی مردم و برخی از علما سازگاری نـدارد؛ از این رو برنامه جدید و راه و روش تازه حساب می شود.

۱- ر.ک: نعمانی، الغیبه، ص۳۲۲، ح۵، ص ۳۲۰، ح ۱؛ شیخ مفید، الارشاد، ج۲، ص۳۸۴؛ اربلی، کشف الغمه، ج۲، ص۴۶۵.

بنابراین بیشترین مسائلی را کـــه امام بدان توجه خواهد کرد و برای جامعه اسلامی تازه و جدید جلوه می کند و ناشناخته و ناآشنا می نماید، مسائل مربوط به عدالت اجتماعی و امور مالی و معیشتی است؛ یعنی، موضوعی که انسان سخت به آن نیازمند بوده و بدان نرسیده است. همین امر نیز مشکل نابسامانی اصلی زندگی بشر امروز را تشکیل می دهد و اجرای آن (برقراری عدل و دادگری در سراسر گیتی) از اقدام های اصلی امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف خواهد بود.

برای مثال امام موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف به موضوع مساوات اسلامی شکل قانونی و الزامی می دهد؛ چنان که اسحاق بن عمّار می گوید: نزد امام صادق علیه السلام بودم. آن حضرت از تساوی مردم با یکدیگر و حقی که هر کس بر دیگران دارد، سخن گفت. من سخت در شگفت شدم. فرمود:

این، هنگام رستاخیز قائم ما است که در آن روزگار، واجب همگانی است که به یکدیگر وسایل رسانند و نیرو بخشند.(۱)

این موضوع، در بسیاری دیگر از آموزه های اسلامی آمده است؛ ولی به نام احادیث اخلاقی کنار گذاشته شده و در فقه مطرح نگشته و در برنامه های الزامی حکومت ها و اجتماعات اسلامی به صورت اصل و قانون تثبیت نشده است! روشن است که چون این آموزه ها عملی شود، به صورت احکامی جدید جلوه می کند و...

امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از طواف مستحب با وجود کثرت طواف واجب، منع می کند،(۲) مساجد و معابد مجلل و تزیین یافته شهرها و آبادی ها را خـــراب می کند و همه زوایـــد و تشریفات و کاشی کاری ها و گنبدها و گلدسته هـــا و زیورهـــای آن ها را می پیراید و بودجه آن ها را برای رفاه حال انسان ها صرف می کند. مساجد و معابـــد را ســـاده و بـــی آرایش و بی آلایش می سازد و...(۳)

ص:۲۶۳

۱- «اِنَّما ذلِكَ اِذا قامَ قائِمُنا وَجَبَ عَلَيْهِمْ اَنْ يُجَهِّزُوا اِخوانَهُم وَاَنْ يُقَوُّوهُمْ»، شیخ حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۲۰، ص۲۶.

۲- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۴، ص۴۲۷؛ شیخ صدوق، من لایحضره الفقیه، ج۲، ص۵۲۵.

۳- ر.ک: شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۲۰۶، ح۱۷۵؛ فتال نیشابوری، روضه الواعظین، ص۲۶۴؛ قطب راوندی، الخرائج والجرائح، ج۱، ص۴۵۳، ح۳۹.

امـام مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف سود در مبادلات بازرگانی و داد و سـتدها را برمی دارد و مردمان را مأمور می کند که هر کس به صورت خـدمتگزاری نسـبت به جامعه کار کند و در برابر کالای عرضه شده سودی نگیرد. و خود نیازهای خود را همین سان از دیگران تأمین می کند.(۱)

امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف بر بیشتر تفسـیر و تأویل هایی که در قرآن کریم و احادیث پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سـلم و امامان معصوم علیهم السلام صورت گرفته است، خط بطلان می کشد و آرا و اندیشه ها را پیرو قرآن می سازد و در چارچوب های قرآنی می آورد.(۲)

و بـدینسان امام، مسائل و معارف و احکام جدیـدی را مطرح می کنـد که برای مردم ناشـناخته است و آن ها را آیین جدید و کتـاب تـازه می انگارنـد و گه گـاه بـا امـام بر سـر این مسائـل درگیر نیز می شونـد، و در این صورت جنگ با خودی و جامعه اسلامی رخ می دهد.(۳)

فرازهایی از دعای ندبه از این چگونگی، پرده برداشته، می گوید:

کجااست آن کسـی که برای تجدید و زنده کردن فرایض و سنن]آیین اسلام که محو و فراموش شده[ذخیره شده است؟ کجا است آن کسـی که برای برگرداندن]حقایق[ملّت و شـریعت]دین مقدّس اسـلام[برگزیده شده است؟ کجا است آن که برای زنده کردن کتاب آسمانی قرآن و حدودش مورد امید و آرزوست؟ کجا است زنده کننده نشانه های دین و اهل آن؟....(۴)

۱- ر.ك: شیخ صدوق، من لایحضره الفقیه، ج۳، ص۳۱۳؛ شیخ طوسی، التهذیب، ج۷، ص۱۷۸(بنابراین سازوکار اقتصادی در آن زمان به طور کامل با پیش از آن متفاوت خواهد بود.)

۲- ر.ك: سید رضی، نهج البلاغه، خطبه۱۳۸.

۳- محمد حکیمی، عصر زندگی، ص۱۷۵ _ ۱۷۹.

۴- «اَیْنَ المُـدَّخَرُ لِتَجْدیـدِ الفَرائِضِ وَالسُّنَنِ، اَیْنَ المُتَخَیَّرُ لِاِعـادَهِ المِلَّهِ وَالشَّریعَهِ، اَیْنَ المُؤَمَّلُ لِاِحْیـاءِ الکتـابِ وَحُـدُودِهِ، اَیْنَ مُحْیی مَعالِمِ الدّینِ وَاَهْلِهِ ...»، سیّد بن طاوس، اقبال الاعمال، ص۵۰۴.

ذ

ذی طوی

از منزل های امام مهدی علیه السلام در عصر غیبت

طوی در لغت، به معنای پیچیدن و در نوردیدن است و برخی مشتقات آن (مانند طایه) به سرزمین هموار و صخره های بزرگ در ریگزارهای پهناور گفته می شود.(۱)

ذی طوی در یک فرسخی مکه، و داخل حرم قرار داشته و از آن جا خانه های مکه دیده می شد؛(۲) اما امروز به دلیل گسترش این شهر مقدس، به طور معمول چنین وضعیتی وجود ندارد.

در برخی روایات، آن را جایگاه حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در دوران غیبت دانسته اند. عیاشی به سند خود از عبدالاعلی حلبی آورده است: حضرت ابوجعفر امام باقر علیه السلام فرمود:

به ناچار صاحب این امر را در یکی از این دره ها غیبتی خواهد بود [و] با دست خود به سوی ذی طوی اشاره فرمود.(۳)

۱- احمد بن فارس، معجم مقاییس اللغه، ج۳، ص ۴۳۰.

۲- طریحی، مجمع البحرین، ج۱، ص۲۷۹.

۳- نعمانی، الغیبه، ص۲۶۴، ح ۳۰.

در بعضی دیگر از روایات آمده است: حضرت پیش از ظهور و در آستانه قیام در ذی طوی به سر می برد. امام باقر علیه السلام می فرماید:

قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف آن روز [ظهور] را در ذی طوی در حال انتظار با ۳۱۳ نفر به شمار اهل بدر، به سر می برد، تا پشتش را به حجرالاسود تکیه داده، پرچم برافراشته را به اهتزاز در آورد.(۱)

و امام صادق علیه السلام نیز در این رابطه می فرماید:

گویی قائم علیه السلام را با چشم خود می بینم که با پاهای برهنه در «ذی طوی» سر پا ایستاده؛ همانند حضرت موسی علیه السلام نگران و منتظر است که به مقام [ابراهیم] بیاید و دعوت خود را اعلام نماید.(۲)

در فرازی از دعای ندبه می خوانیم:

ای کاش می دانستم کجا مسکن گزیده ای یا کدامین سرزمین، تو را در آغوش کشیده است؟ آیا در کوه رضوی هستی یا در ذی طوی؟

آنچه گفتنی است این که «ارتباط آن حضرت با این دو مکان، مانند ارتباط او با سایر اماکن مقدس و متبرک دیگر است که پرستش و عبادت خدا در آن اماکن فضیلت دارد؛ مثل مسجدالحرام، مسجد مدینه طیبه، مشهد حسینی، مسجد کوفه و مسجد سهله که معلوم شده است حضرت در این مکان ها رفت و آمد دارند. این دو مکان را نیز به واسطه همین دو خصوصیت در دعای ندبه نام می برند. کوه رضوی نیز یکی از مقامات آن حضرت و اماکنی است که گاهی به آنجا تشریف می برند.(۳)

۱- نعمانی، الغیبه، ص۴۴۸.

۲- محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۵۲، ص۳۸۵.

۳- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۱۰۳، لطف الله صافی گلپایگانی، فروغ ولایت در دعای ندبه، ص۴۰.

ر

رایات سود > پرچم های سیاه

رحلت امام مهدی علیه السلام > فرجام حضرت مهدی علیه السلام

رجعت

زنده شدن مؤمنان خالص و کافران خالص در عصر ظهور

واژه رجعت در لغت به معنای «بازگشت» است؛ یعنی برگشتن به جایی که پیش تر آن جا بوده است.(۱)

معنای اصطلاحی رجعت عبارت است از: بازگشت دو گروه از مردگان: مؤمنان محض و کافران محض _ به همان صورت هایی که در گذشته بودند(۲)_ به دنیا پس از ظهور حضرت مهدی علیه السلام و پیش از قیامت،(۳) تا مؤمنان از برپایی حکومت جهانی عدل شاد گردند و کافران از ذلت و حقارت ستمگران متألم شوند.(۴)

۱- ر.ک: العین ؛ مفردات الفاظ القرآن و ...

۲- شیخ مفید، اوائل المقالات، ص۷۷.

۳- شیخ حر عاملی، الایقاظ من الهجعه بالبرهان علی الرجعه، ص۲۹.

۴- سیّد مرتضی، الرسائل الشریف، ج۱، ص۱۲۵؛ محمد رضا مظفر، عقاید الامامیه، ص۲۹۴.

البته برخی رجعت را به ظهور حضرت مهدی علیه السلام و بازگشت دولت آل محمد علیهم السلام تأویل کرده و بازگشت امامان علیهم السلام را با بدن های ظاهری خود منکر شده اند.(۱) در ردّ این قول جهاتی ذکر شده است:

یکـــم. روایـــات متواتر بـه بـازگشت جسمانی امامـان علیهـم السلام و رجعـت کننـدگان تصریح کـــرده است و قـــابل تأویل نیست.

دوم. رجعت هایی که در امت های گذشته صورت گرفته و در روایات و آیات به آن ها اشاره شده و شیعه آن ها را نیز دلیل بر مدعای خود قرار داده است، به صورت بازگشت مردگان با همان جسم های گذشته ایشان بوده است.

از روایـات معصومـان علیهم السلام استفاده می شود اعتقـاد به رجعت در مجموعه اعتقادات شیعه، از مرتبه والایی برخوردار است؛ تا جایی که برخی از این احادیث، منکران رجعت را از دایره تشیّع خارج می داند.

یکی از این روایات سخن امام صادق علیه السلام است که فرمود:

از ما نیست کسی که به بازگشت ما باور نداشته باشد....(۲)

در روایتی دیگر نیز آن حضرت اعتقاد به رجعت را یکی از شرایط ایمان دانسته، فرموده است:

هر کس به هفت چیز بارورمند باشد، از جمله مؤمنان است یکی... و ایمان به رجعت.(۳)

از این رو عـده فراوانی از علمای شیعه، اعتقاد به رجعت را از ضـروریات مذهب دانسته اند. عده اندکی نیز که از ضـروریات ندانسته اند، انکار آن را جایز نشمرده اند.(۴) البته افراد بسیار اندکی از شیعیان نیز رجعت را انکار

۱- ر.ک: سیّد محمد صدر، تاریخ ما بعدالظهور، ص۸۵۹.

۲- «لَیْسَ مِنّا مَنْ لَمْ یُؤمِنْ بِکرَتِنا ...»، شیخ صدوق، من لایحضره الفقیه، ج۳، ص۴۵۸.

۳- «مَنْ اَقَرَ بِسَبْعَهِ اَشیاء فَهُوَ مُؤمِنٌ ... الاَیمانُ بِالرَّجْعَهِ» . شیخ حر عاملی، وسائل الشیعه، ج۲۰، ص۲۴۰.

۴- شـیخ طوسـی، رساله العقاید الجعفریه، ص۲۵۰؛ محمـد باقر مجلسـی، حق الیقین، مقصـد نهم؛ شـیخ حر عاملی، الایقاظ من الهجعه بالبرهان علی الرجعه، ص۶۷؛ فخر الدین طریحی، مجمع البحرین، ج۲، ص۶۷۹.

کرده اند.(۱)

البته بر خلاف عقیده شیعه، اهل سنّت عقیده به رجعت را خلاف عقاید اسلامی می دانند و آن را هیچ نمی پسندند. نویسندگان و شرح حال نویسان آنان، معتقدان به رجعت را طعن و ردّ کرده و آن را نشانه طرد روایت راوی می دانند.(۲)

در میان اهل سنّت افراد بسیار اندکی هستند که به رجعت شماری از افراد _ از جمله اصحاب کهف در عصر ظهور مهدی علیه السلام _ اشاره کرده اند.(۳)

معتقدان به رجعت برای اثبات این اعتقاد خود، از آیات و روایات فراوانی بهره برده و این آیات و روایات را به طور عمده به دو دسته تقسیم کرده اند:

دسته نخست، آیات و روایاتی است که سخن از وقوع رجعت در امت های گذشته دارد.

دسته دوم، آیات و روایاتی که به اعتقاد ایشان دلالت بر وقوع آن در آخِرالزمان و هنگام ظهور حضرت مهدی علیه السلام دارد.

الف. آیات

از آن جایی که قرآن، اساسی ترین منبع برای اثبات حقایق دینی است، در مسأله رجعت نیز نخستین منبع و اصلی ترین آن ها است. این آیات به دو دسته تقسیم شده است:

آیات مبنی بر وقوع رجعت میان اقوام و ملل گذشته

از جمله آیه ای که بر زنده شدن هفتاد تن از یاران حضرت موسی علیه السلام دلالت دارد. خداوند سبحانه و تعالی در این باره فرموده است:

((وَ إِذْ قُلْتُمْ یا مُوسی لَنْ نُؤْمِنَ لَکَ حَتّی نَرَی اللّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْکُمُ الصّاعِقَةُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ثُمَّ بَعَثْناکُمْ مِنْ بَعْدِ مَوْتِکُمْ لَعَلَّکُمْ تَشْکُرُونَ))(۴)

و چ__ون گفتید: «ای موسی! تا خدا را آشکار نبینیم هرگز به تو ایمان نخواهیم آورد. پس _ در حال___ی که می نگریستید _ صاعق___ه شما را فرو گرفت پ___س شما را پس

۱- محمد جواد مشکور، تاریخ شیعه و فرقه های اسلام، ص۱۱۱.

۲- محمدرضا مظفر، عقاید الامامیه، ص۱۲۰.

۳- قرطبی، الجامع لاحکام القرآن، ج۵، ص۲۵۳؛ تیسیرالتفسیر، ج۷، ص۳۶۸.

۴- بقره (۲): ۵۵ و ۵۶.

از مرگتان برانگیختیم، باشد کــه شکرگــزاری کنید.

این آیه به نظر عموم مفسران شیعه و اهل سنّت، در مردن و زنده شدن صراحت دارد.(۱)همچنین آیه ۷۲ و۷۳ سوره بقره و آیه ۲۴۳ این سوره بر زنده شدن عده ای دیگر از مردگان دلالت دارد.

بزرگان علمای شیعه، پس از ذکر آیات بالا، به روایات فراوانی از رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم استدلال کرده اند، با این محتوا که: «هرچه در امت های گذشته رخ داده است مو به مو در امت من نیز اتفاق خواهد افتاد.»(۲) این مجموعه روایات، بیش از آن کــه در جوامع روایی شیعه ذکــر شده باشد، در کتاب های اهل سنّت آمده است.(۳)

۲. آیات تأویل شده به رجعت در آخِرُالزّمان

از روایات معصومان علیهم السلام استفاده می شود برخی از آیــات قــرآن به رجعت در زمــان ظهور حضــرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف تأویل می شود؛ از جمله این آیه:

((وَ یَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ کلِّ أُمَّهٍ فَوْجاً مِمَّنْ یُکذِّبُ بِآیاتِنا فَهُمْ یُوزَعُونَ))؛(۴)

و آن روز که از هر امتی، گروهی از کسانی را کــه آیــات ما را تکذیب کرده اند، محشور می گردانیم. پس آنان نگه داشته می شوند تا همه به هم بپیوندند.

ذیل ایــن آیه روایات فراوانی از امامان معصوم علیهم السلام وارد شده کــه گویای بازگشت انسان هایی در عصر ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است. و این گونه استدلال شده کــه در آیــه، به برانگیخته شدن عده ای محدود اشاره شده است؛ در حالی که در قیامت،

۱- شیخ طبرسی، مجمع البیان، ج۱ ـ ۲، ص۲۵۲؛ علی بن ابراهیم قمی، تفسیر قمی، ج۱، ص۴۶؛ قرطبی، الجامع لاحکام القرآن، ج۱، ص۴۰۳؛ مدارک التنزیل، ج۱، ص۵۳.
۲- «یَکونُ فِی هَذِهِ الْأُمَّهِ کلُّ مَا کانَ فِی الْأُمَمِ السَّالِفَهِ حَذْوَ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ وَ الْقُذَّهِ بِالْقُذَّهِ»، شیخ صدوق، من لایحضره الفقیه، ج۱، ص۲۰۳، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۵۲۹.
۳- تفسیر ابن کثیر، ج۲، ص۳۵۱؛ ج۴، ص۴۹۱؛ المستدرک علی الصحیحین، ج۱، ص۲۱۸؛ السنه للمروزی، ج۱، ص۱۸؛ ...
۴- نمل (۲۷): ۸۳.

همه انسان ها محشـــور می شوند. به علاوه، سیاق آیات در مقام بیان رخدادهایی است که در دنیا و پیش از قیامت است و پس از چند آیه، حوادث مربوط به قیامت را بیان کرده است.(۱)

بیشتر دلیل هـــای معتقدان بـــه رجعت، آیات و روایات است. هر چند بیشتر روایات مورد نظر، ذیل آیات ذکر شده است، این روایات به قدری فراوان است که بزرگانی همچون: شیخ طوسی،(۲) شیخ صدوق(۳)، علامه مجلسی(۴)، مرحوم مظفر(۵) و علامه طباطبایی،(۶) آن ها را متواتر دانسته اند. برخی از این روایات از این قرار است: امام باقر علیه السلام فرمود:

روزهای خدای عزوجل سه تا است: روزی که قائم قیام خواهد کرد، روز رجعت و روز قیامت.(۷)

امام سجّاد علیه السلام ذیل آیه شریفه ((اِنَّ الذی فَرَضَ عَلَیْك القُرآن لَرادُّك اِلی مَعاد))(۸) فرمود:

پیامبرتان و امیرمؤمنان و امامان به سوی شما باز می گردند.(۹)

افزون بر آیات و روایات، ادعیه و زیارتنامه های فراوانی نیز به رجعت اشاره کرده اند؛(۱۰) از جمله: دعای مشهور عهد، دعای روز سوم شعبان،(۱۱) زیارت جامعه، زیارت اربعین،(۱۲) برخی زیارت های امام حسین علیه السلام ؛(۱۳) و زیارت حضرت ابوالفضل علیه السلام .(۱۴)

افزون بر ادله نقلی (آیات و روایات)

۱- طبرسی، مجمع البیان ؛ ج۷ _ ۸، ص۳۶۶؛ محمد حسین طباطبایی، تفسیر المیزان، ج۱۵، ص ۵۷۰.

۲- شیخ طوسی، رساله العقاید الجعفریه، ص ۲۵۰.

۳- «اَیّامُ اللّهِ عَزَّوَجَلَّ ثَلاثَهٌ: یَوْمُ یَقُومُ القائِمُ وَیومُ الکرَّهِ وَیَوْمُ الْقِیامَهِ»، شیخ صدوق، الخصال، ص۱۰۸.

۴- محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۵۳، ص ۱۲۲.

۵- مظفر، عقاید الامامیه، ص۲۹۷.

۶- محمد حسین طباطبایی، تفسیر المیزان، ج۲، ص۱۰۷ .

۷- شیخ صدوق، الخصال، ص۱۰۸.

۸- قصص (۲۸): ۸۵.

۹- علی بن ابراهیم قمی، تفسیر قمی، ج۲، ص۱۴۷.

۱۰- محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج۵۳، ص۹۵، ح۱۱۱.

۱۱- مصباح المتهجد، ص۵۴۳.

۱۲- شیخ صدوق، من لایحضره الفقیه، ج۲، ص۶۱۳.

۱۳- مصباح المتهجد، ص ۷۳۰.

۱۴- محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج۹۸، ص۳۵۹.

که برای اثبات رجعت به آن ها اشاره شـد، علما یکی دیگر از راه های اثبات رجعت را اجماع دانسـته اند. از کسانی که ادعای اجماع و اتفاق علما را بیان کرده انـد، می توان به بزرگانی همچون سـیّد مرتضـی،(۱) امین الاسلام طبرسی؛(۲) شیخ مفید؛(۳) شیخ حر عاملی(۴) و علامه مجلسی(۵) اشاره کرد.

آثار اعتقاد به رجعت

همان گونه که انتظار فرج که عبادتی بس بزرگ است نقش مهمّ و بسـزایی در پویایی و تحرک جامعه ایفا می کنـد، اعتقاد به رجعت و بازگشت به دنیا در زمان دولت کریمه حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نیز می تواند نقش مهم و سازنده ای در شادابی دینی و امیـد به حضور در حکومت جهانی حضـرت مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف داشـته باشـد؛ چرا که انسان، با دیدن افرادی که تمام عمر خود را در انتظار ظهور حضـرت مهدی علیه السـلام سپری کرده اند و آن گاه بدون درک ظهور از دنیا می روند، دچار سـرخوردگی شده و حتی در مقام انتظار نیز دچار ناامیدی خواهد شد و اگر بداند هنگام ظهور ــ در صورت دارا بودن شـرایط ویژه ای ــ امکان بازگشت او به زنـدگی دنیایی و حضور در محضـر واپسـین امام عجل الله تعالی فرجه الشریف وجود دارد، در امیدواری او نقش بسیاری خواهد داشت.

افزون بر آن، در روایـات آمـده است: یک گروه از رجعت کننـدگان، کسانی هسـتند که دارای ایمان خالص هسـتند؛ شـخص علاقه مند به درک محضر واپسین حجت الهی، نهایت تلاش خود را به کار خواهد بست تا به درجات بالای ایمان رسیده و در شمـــار رجعـــت کنندگـــان باشـــد و همچنین در روایات فراوانی مداومت بر دعاها و انجام کارهایی برای بازگشت هنگام حکومت حضـرت مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف سـفارش شده که خود نیز جنبه عبادی داشـته و در تکامل روح انسان بسیار مؤثر است.

نیز ن.ک: ظهور، قیام، اصحاب کهف، یاران حضرت مهدی علیه السلام، امدادهای غیبی، دعای عهد.

۱- سید مرتضی، رسائل الشریف، ج۱، ص۱۲۵.

۲- طبرسی، مجمع البیان، ذیل: ۸۳ سوره نمل.

۳- شیخ مفید، سلسله مؤلفات مفید، ج۴، ص۴۶.

۴- شیخ حر عاملی، الایقاظ من الهجعه بالبرهان علی الرجعه، ص۳۳.

۵- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج۵۳، ص۹۴، ح۱۰۵.

رجعت کنندگان

زنده شوندگان از مؤمنان خالص و کافران خالص در عصر ظهور

روایت های مربوط به رجعت کنندگان به دو دسته تقسیم می شود:

دسته نخـــست. بدون اشـــاره به اشخاصی خاصّ رجعت کنندگان را منحصر در مؤمان خالص و کافران خالص دانسته است. مفضل از امام صادق علیه السلام درباره آیه: ((وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِن كلِّ أُمَّهٍ فَوْجًا))؛ «و آن روز که از هر امتی، گروهی را محشور می کنیم» نقل کرده که فرمود:

هیچ مؤمنی کشته شده نیست مگر این که باز می گردد تا به مرگ طبیعی از دنیا برود و [البته] برنمی گردد مگر

ص:۲۷۳

مؤمنان محض و کافران محض.(۱)

دسته دوم. برخی روایات به رجعت افرادی به طور خاص اشاره کرده است. بکیر بن اعین می گوید: کسی که هیچ تردید در درستی سخنش ندارم؛ یعنی امام باقر علیه السلام به من فرمود: «پیامبر و علی رجعت می کنند».(۲)

امام صادق علیه السلام فرمود:

همانا نخستین کسی که به دنیا برمی گردد، حسین بن علی علیه السلام و یاران آن حضرت هستند. نیز یزید بن معاویه و اصحاب او که حضرت، آن ها را یک به یک به هلاکت خواهد رساند....(۳)

در برخی از روایات نقل شده است که امام زمان علیه السلام هنگام رحلت، سر بر زانوی امام حسین علیه السلام نهاده و جان می دهد. پس از آن، امام حسین علیه السلام به کفن و دفن بدن مطهر آن حضرت می پردازد و بر ایشان نماز می خواند. طبق روایات، امام حسین علیه السلام سال ها پس از حضرت مهدی علیه السلام خلافت و حکومت خواهد کرد و آن قدر پیر و سالخورده خواهد شد که ابروان حضرت بر روی چشمان مبارک خواهد افتاد و آن گاه با مرگ طبیعی از دنیا خواهند رفت.(۴)

در شماری از روایات، به رجعت معصومان علیهم السلام اشاره شده است. امام صادق علیه السلام فرمود:

از [شیعیان] ما نیست کسی که به بازگشت ما ایمان نداشته باشد....(۵)

دسته ای دیگر از روایات رجعت، برخی پیامبران و یاران ایشان و پیروان آن ها را جزو رجعت کنندگان شمرده اند. در تفسیر عیاشی به نقل

۱- «لیس احد من المؤمنین قتل الا یرجع حتی یموت و لا یرجع الّا من محض الایمان و محض الکفر محضاً»، علی بن ابراهیم قمی، تفسیر قمی، ج۲، ص۱۳۱.

۲- محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۵۳، ص۳۹، ح۲.

۳- «إن أول من یکر إلی الدنیا الحسین بن علی علیه السلام و أصحابه و یزید بن معاویه و أصحابه فیقتلهم حذو القذه بالقذه ثم قال أبو عبد الله علیه السلام : ((ثُمَّ رَدَدْنا لَکمُ الْکرَّةَ عَلَیْهِمْ وَ أَمْدَدْناکمْ بِأَمْوالٍ وَ بَنِینَ وَ جَعَلْناکمْ أَکثَرَ نَفِیراً))»، عیاشی، تفسیر عیاشی، ج۲، ص۲۸۲.

۴- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۸، ص۲۰۶.

۵- «لیس منا من لم یؤمن بکرتنا ...»، شیخ صدوق، من لا یحضره الفقیه، ج۳، ص۴۵۸.

از مفضل بن عمر از امام صادق علیه السلام چنین نقل کرده است:

هرگاه قائم آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم به پاخیزد، از پشت کعبه بیست و هفت مرد را بیرون می آورد، پانزده تن از قوم موسی، آنان که به حق داوری کرده و به آن باز می گردند و هفت تن از اصحاب کهف و یوشع وصی حضرت موسی و مؤمن آل فرعون و سلمان فارسی و ابودجانه انصاری و مالک اشتر.(۱)

اگر چه روایات رجعت اختصاصی به زن یا مرد ندارد و تحت عنوان مؤمن محض و کافر محض آمده است، در روایتی به رجعت بانوان نیز اشاره شده است. امام صادق علیه السلام فرمود:

«همراه قائم سیزده زن خواهند بود.» راوی پرسید: «برای چه منظور؟» فرمود: «آن ها مجروحین را مداوا می کنند و به مریض ها رسیدگی می کنند؛ همان گونه که همراه پیامبر که بودند، چنین می کردند». راوی عرض کرد: «آن ها را نام ببرید.» آن حضرت فرمود: «قنوا دختر رشید و ام ایمن و حبابه والبیه و سمیه مادر عمار بن یاسر و زبیده و ام خالد احمسیه و ام سعید حنفیه و صبانه ماشطه و ام خالد جهنیه.»(۲)

نیز ن.ک: یاران حضرت مهدی علیه السلام، اصحاب کهف

۱- «إِذَا قَامَ قَائِمُ آلِ مُحَمَّدٍ اسْتَخْرَجَ مِنْ ظَهْرِ الْكعْبَهِ سَبْعَهً وَ عِشْرِینَ رَجُلًا خمسه و عشرین [خَمْسَهَ عَشَرَ] مِنْ قَوْمِ مُوسَی الَّذِینَ یَقْضُونَ بِالْحَقِّ وَ بِهِ یَعْدِلُونَ وَ سَبْعَهً مِنْ أَصْحَابِ الْكهْفِ وَ یُوشَعَ وَصِیَّ مُوسَی وَ مُؤْمِنَ آلِ فِرْعَوْنَ وَ سَلْمَانَ الْفَارِسِیَّ وَ أَبَا دُجَانَهَ الْأَنْصَارِیَّ وَ مَالِك الْأَشْتَرِ»، عیاشی، تفسیر عیاشی، ج۲، ص۳۵.

۲- «یکون مع القائم ثلاث عشره امرأه. قلت: و ما یصنع بهن؟ قال: یداوین الجرحی و یقمن علی المرضی كما كان مع رسول الله. قلت: فسمهن لی. قال: القنوا بنت رشید و أم أیمن و حبابه الوالبیه و سمیه أم عمار بن یاسر و زبیده و أم خالد الأحمسیه و أم سعید الحنفیه و صبانه الماشطه و أم خالد الجهنیه.»، محمد بن جریر طبری، دلائل الامامه، ص۲۵۹.

رکن و مقام

محل بیعت مردم با امام مهدی علیه السلام در آغاز ظهور و کشته شدن نفس زکیه

«رکن» در لغت به معنای جانب و ناحیه قوی یک چیز است و «مقام» به جایگاهی که قدم در آن قرار می گیرد یا جایگاهی که شخص در آنجا می ایستد، گفته می شود.(۱) هر یک از چهار زاویه کعبه را یک «رکن» می نامند.(۲)

۱- ابن منظور، لسان العرب، ج۱۳، ص۱۸۵؛ مجمع البحرین، ج۶، ص۲۵۷.

۲- خلیل بن احمد، کتاب العین، ج۵، ص۲۳۲.

هر گـاه واژه رکن بـدون پسونـد به کـار رود، مقصود آن رکنی است که حجرالاسود در آن هست و مقصود از مقام نیز در این جا مقام ابراهیم علیه السلام است.

یکی از نقـاط مقـدس مسـجدالحرام مقام ابراهیم علیه السـلام است. این مقام، یکی از شـعائر الهی است.(۱) و آن جا را بـدین دلیل مقام ابراهیم گویند که آن حضـرت، وقتی دیوارهای کعبه را بالا می برد، سـنگی اختیار کرده بر روی آن می ایستاد، تا به راحتی دیوار را بالا ببرد. همچنین در روایات آمده است: حضرت ابراهیم علیه السلام، روی این سنگ ایستاده و مردم را به حج فرا می خواند. گفته شده است: در این هنگام، جای پای حضرت در سنگ فرو رفت که هم اکنون این اثر به چشم می خورد.

امـا آنچه در بحث مهـدویّت مورد نظر بوده و از آن به بزرگی یـاد شـده، بین رکن و مقـام است. شـکی نیست که این مکـان، دارای ارزشـی بسیار والا نزد خداوند سـبحانه و تعالی است. ابوحمزه ثمالی می گوید: امام سـجّاد علیه السلام به ما فرمود: «آیا می دانیـد کـدامین قسـمت از زمین برترین مکان است»؛ عرض کردیم: خداوند سبحانه و تعالی و پیامبر و فرزند پیامبر بهتر می داند. سپس فرمود: «بهترین مکان ها بین رکن و مقام است.»(۲)

در روایات مهدویّت، وقتی سخن از بین رکن و مقام به میان می آید، مربوط به یکی از موارد ذیل است:

۱. محـل بیعـت بـا حضـرت مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف پیـامبر اکرم صـلی الله علیه و آله و سـلم فرمود:

مهـدی امتم میان ایشان [امامان] محمدی است که زمین را از عدل و داد آکنده سازد؛ همچنان که از ظلم و جور پر شده باشد. به خـدا سوگنـد! من کسـانی را که میـان رکن و مقـام بـا او بیعت می کننـد، می شـناسم و اسامی پـدران و قبایلشـان را نیز می دانم.»(۳)

۱- بقره (۲): ۱۲۵.

۲- «اَمَّا اَفْضَلُ البِقاعِ مَا بَیْنَ الرُّکنِ وَالمَقام ...»، شیخ صدوق، من لایحضره الفقیه، ج۲، ص۲۴۵، ح۲۳۱۳.

۳- «فیهِم مَهـدِی اُمَّتی مُحَمَّدٌ الَّذی یَمْلَأُ الاَـرْضَ قِسْطاً وَعَـدْلاً کما مُلِئَتْ ظُلْمـاً وَجَوْرَاً، وَاللّهِ اِنّی لَاَعْرِفُ مَنْ یُبـایِعُهُ بَیْنَ الرُّکنِ وَالمَقامِ وَاَعْرِفُ اَسْماءَ آبائِهِمْ وَقَبائِلِهِمْ»، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، باب۲۴، ص۲۸۴، ح۳۷.

در برخی آثار اهل سنّت نیز بین رکن و مقام جایگاه بیعت حضـــرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف بـــا یـــارانش گـــفته شده است.(۱)

۲. محل کشته شدن نفس زکیّه و رخداد یکی از نشانه های حتمی ظهور. امام باقر علیه السلام پس از بیان پاره ای از نشانه های ظهور، در ادامه فرمود:

و جوانی از آل محمد کـــه نامش محمد بن حسن ـ یـــا نفس زکیّه ـ است، بین رکـــن و مقـــام کشته شود....(۲)

نیز ن.ک: بیعت با حضرت مهدی علیه السلام، مسجد الحرام، ظهور، خطبه قیام.

- - -

رؤیت مهدی علیه السلام > ملاقات مهدی علیه السلام

ص:۲۷۸

۱- ر.ک: الصنعانی، المصنف، ج۱۱، ص۲۷۱؛ ابن ابی شیبه، المصنف، ج۸، ص۶۰۹؛ طبرانی، معجم الکبیر، ح۲۳، ص۲۹۶؛ کنزالعمال، ج۱۱، ص۱۲۵، ح۳۰۹۳۲، ج۱۴، ص۲۶۵، ح۳۸۶۶۸؛ سیوطی، درالمنثور، ج۵، ص۲۴۱.

۲- «... وَقُتِلَ غلامٌ مِن آل مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله و سلم بَینَ الرُّکنِ وَالمَقامِ، اِسْمُهُ مُحَمَّدُ بنُ الحَسَنِ ـ النَّفسُ الزَّکیهِ ـ ...»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۳۳۰، باب۳۲، ح۱۶.

ز

زبور داود

کتاب مقدس بشارت دهنده به ظهور منجی

در قـــــرآن كـــــريم زبــور، نـام كتـاب حضـرت داود عليه السـلام آمـده است؛ اما در تـــــورات بـــــا عنوان مزامير داود ياد شده است. ایـــــن کتـــــاب، مجموعـــــه ای از مناجات ها و نیایش ها و اندرزهای داود پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم که در میـان ایـــــن کـــــتاب نویـدهایی به ظهور منجی موعود داده شـده است. این نویدها، به طور عمده به بیان پیروزی صالحان بر شریران بیان شده است.(۱)

نیز ن.ك: موعود مسیحیت، موعود یهودیت.

زمینه سازان ظهور

انقلاب بزرگ حضـرت مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف همچون دیگر انقلاب ها، بـدون مقدمه و زمینه سازی پدید نمی آیـد؛ بلکه در آستـــــانه ظهور، حـــــرکت هایی شکـل می گیرد و زمینه را برای ظهور آن حضـرت فراهم می آورد. این سلسله

۱- ر.ك: محمد خزائلی، اعلام قرآن، ص۳۴۶.

قیـــام هـا و انقلاـب هـا که از سوی حق پویـان صورت می گیرد، بر اسـاس آنچه در بعضـی از روایات آمـده، زمینه را برای حرکت جهانی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف آماده می کند. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم می فرماید:

گـروهـــی از نـــاحیـه مشـــرق، قـد بـــرمی افرازنـد و زمیـنـــه حکـــومت مهـدی عجـل الله تعـالی فرجه الشریف را فراهم می سازند.(۱)

امام باقر علیه السلام می فرماید:

گویی قومی را می بینم که از شرق در طلب حـــق قیـــام کرده انـد؛ ولـی بـدانـــان نمی دهند و بـــاز مطـــالبه می کنند؛ اما بدان ها نمی دهند. چون چنین می بینند، شمشیرهای خود را بر دوش می گیرند. آن هنگام، آنچه می خواهند، به آنان می دهند؛ ولی نمی پذیرند، تا این که پیروز می شوند و آن را جز به صاحب الامر علیه السـلام تسلیم نمی کنند. کشتگان آنان شهیدند. اگر من آنان را درک کنم، جانم را برای صاحب الامر می گذارم.(۲)

در این روایات، به روشـنی از برپایی قیام ها و انقلاب هایی در آسـتانه ظهور حضـرت مهدی علیه السـلام خبر داده شده است. افزون بر این ها، روایات فراوان دیگری نیز بر این نکته اتفاق دارند که پیش از ظهور حضـرت مهدی علیه السـلام، حکومتی به رهبری یکی از صالحان که گمان می رود از فرزنـدان پیامبر هم باشـد، در ناحیه مشـرق تشـکیل می شود و زمینه ظهور را مهیّا می سازد. این حکومت، تا ظاهر شدن مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و تسلیم آن به حضرت ایشان، ادامه می یابد.

بر همین اسـاس، برخی تشـکیل دولت شـیعی مـذهب صـفویه را که پس از قرن هـا استیلاـی حاکمـان مسـتبد و متعصب عامی مذهب، روی کار آمد، همان دولتی دانسته اند که در روایات، از زمینه سازان حکومت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به

۱- متقی هندی، کنزالعمال، ج۱۴، ص۲۶۳؛ طبرانی، المعجم الاوسط، ج۱، ص۹۴؛ ر.ک: سنن ابن ماجه، ح۴۰۸۸.
۲- «کأَنِّی بِقَوْمٍ قَدْ خَرَجُوا بِالمَشْـرِقِ یَطْلُبُونَ الحَقَّ فَلا یُعْطُوْنَهُ ثُمَّ یَطْلُبُونَ فَلا یُعطونَهُ فَإِذا رَأَوْا ذَلِک وَضَعُوا سُیُوفَهُمْ عَلی عَواتِقِهِمْ فَیُعْطَوْنَ مَا سَأَلُوهُ فَلا یَقْبَلُونَهُ حَتَّی یَقُومُوا وَلا یَدْفَعُونَها اِلَّا اِلی صاحِبِکمْ قَتْلاهُمْ شُـهَداءٌ اَما اِنِّی لَوْ اَدْرَکتُ ذَلِک لَاسْـتَبْقَیْتُ نَفْسـی لِصاحِبِ هَذا الاَمْرِ»، نعمانی، الغیبه، ص۲۷۳؛ ح ۵۰.

شمار آمده است.

در زمان ما نیز، برخی با استناد به ویژگی هایی که در روایات آمده، انقلاب اسلامی ایران را ــ که در سال ۱۳۵۷ ش به رهبری امام خمینی به پیروزی رسید، همان دولتی دانسته اند که زمینه را برای ظهور و قیام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف آماده می کند و ــ ان شاء اللّه ــ تا ظهور آن حضرت ادامه می یابد.(۱) البته هیچ یک از آن حرکت ها به اندازه انقلاب اسلامی، زمینه ساز انقلاب مهدی علیه السلام نبوده اند؛ بلکه اصلاً مقایسه آن ها با انقلاب اسلامی باطل است؛ از این رو احتمال این که مراد از «دولت زمینه ساز» از جمله انقلاب اسلامی ایران باشد و تا ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف تداوم یابد، بسیار است.

در هر حال، با توجه به روایات بسیاری که در این بخش رسیده است، در دوره غیبت و در آستانه ظهور مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، دولت هایی به حمایت از حق روی کار می آیند و انقلاب هایی به حمایت از آن شکل می گیرند و زمینه را برای ظهور آن حضرت فراهم می سازند و این، از نشانه های ظهور است.(۲)

پنهان نباشد آنچه درباره زمینه سازان بیان شد، توصیفی از یک مفهوم خاص بود؛ ولی از روایات استفاده می شود افزون بر موارد یاد شده، تمام منتظران به نوعی زمینه ساز ظهور به شمار می آیند.

نیز ن.ک: قیام های پیش از ظهور، ظهور، یاران حضرت مهدی علیه السلام،

زنان آخرالزمان > آخرالزمان

زنان و قیام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف > یاران حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

زندگی آخرالزمان > آخرالزمان

زیارت آل یس

زیارتنامه ای مرتبط با امام مهدی علیه السلام

زیارت آل یس، یکی از زیارت های مشهور حضرت صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه الشریف است. راوی و ناقل این زیارت، ابوجعفر محمد بن عبداللّه بن جعفر حِمْیری است که همه عالمان رجال و حدیث،

۱- جمعی از نویسندگان، مجموعه مقالات و گفتارها پیرامون حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، ص۲۰۷.

۲- جمعی از نویسندگان، چشم به راه مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، ص۳۰۳ ــ ۳۰۶، (با تصرف).

از او به بزرگی یاد کرده اند.(۱)

از آنجا که این زیارت با سلام بر آل یاسین آغاز می شود، امروزه به این نام معروف است.

این زیارت، با بیست و سه سلام آغاز شده است: سلام اوّل به آل یس (عترت پاک پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم) و سلام های بعد، هر یک خطاب به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف با القاب و عناوین خاص آن حضرت می باشد. سپس با اظهار و اقرار به اصول اعتقادی صحیح و گواه گرفتن امام بر آن ها و تجدید عهد وفاداری برای اولیای دین، زیارت به پایان می رسد.

به تصریح برخی از عالمان، این زیارت، جامع و کامل و بهترین زیارت های آن حضرت است و در همه وقت ها می شود آن را خواند. سندهای این زیارت، صحیح و معتبر بوده و در مجامع مهم حدیثی و دعایی نقل شده است.(۲)

جمع فراوانی از شیعیان به خواندن این زیارت و دعای پس از آن مداومت دارند و برای خواندن آن به طور گروهی در شهرهای گوناگون شیعه نشین جلسات خاصی برگزار می شود.

زیارت ناحیه مقدسه

زیارت امام حسین علیه السلام و یاران آن حضرت منسوب به امام مهدی علیه السلام

ناحیه، در لغت به معنای جانب و جمع آن «نواحی» است. و در غیبت صغرا از حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به آن تعبیر شده است.(۳) گاهی نیز از آن حضرت و نایب خاص او با تعبیر ناحیه یاد شده است. گویا این اصطلاح همانند برخی از القاب حضرت مهدی علیه السلام، برای کنایه از آن حضرت به کار رفته و بیشتر موارد به جهت تقیّه مورد استفاده قرار گرفته است. این کلمه، بیشتر در کلام کسانی که به آن حضرت توقیع نوشته و پاسخ دریافت کرده اند، ذکر شده است؛ اگر چه در برخی بیانات نورانی حضرت مهدی علیه السلام نیز این کلمه استعمال شده

۱- احمد بن علی نجاشی، رجال النجاشی، ص۳۵۴ رق۹۴۹؛ شیخ طوسی، رجال الطوسی، ص۴۴۸، رقم۶۳۷۴.
۲- ر.ک: میرزا حسین طبرسی نوری، مستدرک الوسائل، ج۱۰، ص۳۶۴؛ محمد باقر مجلسی، بحارالانوا ر، ج۵۳، ص۱۷۱.
۳- ر.ک: طریحی، مجمع البحرین، ج۱، ص۴۱۰.

است.(۱)

۱- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۵۲۰، ح۴۹.

ابوالحسن اربلی، آن را رمزی بین شیعیان و آن حضرت و اطرافیان نزدیک او یاد کرده، می نویسد:

... و آن حضرت، ملقب است به حجّت و قائم و مهدی و خلف صالح و صاحب الزّمان و صاحب، و شیعه از آن حضرت در دوران غیبت صغرا به ناحیه مقدسه تعبیر می کرده و این رمزی بود که شیعیان، آن حضرت را با آن می شناختند.(۱)

اما زیارت ناحیه مقدسه زیارتنامه ای است که به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف نسبت داده شده است. مضامین بلند و نیز تأیید برخی از علمای شیعه، این نسبت را تقویت می کند.(۲) اگر چه برخی نیز به انتساب آن به حضرت ولی عصر علیه السلام تردید کرده، آن را از نگارش های سیّد مرتضی دانسته اند.(۳) ممکن است گفته شود اصل زیارت از حضرت مهدی علیه السلام نقل شده است؛ اما سیّد مرتضی بخش هایی را به تناسب به آن افزوده است.(۴)

متـــن زیـــــارت، خطـــــاب بـــه سیّدالشهدا علیه السلام و شهدای کربلا است و نام یکایک آنان، بیشتر با ذکر اوصاف و خصوصیاتشان و نیز اسامی قاتلان آن شهدا در آن آمده است. آغاز زیارت، این گونه است: السَّلامُ عَلَیک یا اَوَّلَ قَتیلٍ مِن نَسْلِ خَیْرِ سَلیلٍ....

زیارت ناحیه، عملکرد ستمگرانه بنی امیّه را به گونه ای بازگو کرده که تمام مردم دنیا متوجه می شوند که در کربلا چه جرم و جنایت بزرگی، به فرزندان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم واقع شده است. هیچ زیارتی، عمق فاجعه کربلا را همانند زیارت ناحیه بیان نکرده است.

یکی از مواردی که این حادثه وحشتناک را تبیین می کنند، این جملات تأثرانگیز است:

«اگر روزگار،]تولّد[مرا به تأخیر انداخت و مرا از یاری تو محروم گرداند و با محاربان تو به محاربه نپرداختم و با دشمنان تو به ستیز نایستادم، اکنون صبح و شام برای تو شیون می کنم و به جای اشک، خون می گریم.»

زیارت ناحیه مقدسه، همانند زیارت عاشورا برای روز عاشورا وارد شده است و در غیر عاشورا نیز خوانده

۱- اربلی، کشف الغمه، ج۲، ص۵۱۹.

۲- محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۹۸، ص۳۲۸.

۳- محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۹۸، ص۲۳۱، ح۳۸: «والظّاهِرُ اَنَّهُ مِنْ تألیف السَّیِدِ المُرتَضی ...» .

۴- ر.ک: محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۹۸

می شود. در این باره، شیخ مفید ــ نخستین ناقل زیارت ناحیه ــ و شیخ محمد بن مشهدی گفته اند:

زیارت ناحیه مقدسه، مخصوص روز عاشورا است»؛ ولی بزرگان دیگر نظیر سیّد مرتضی، سیّد بن طاووس و علامه مجلسی، این زیارت را مطلقه دانسته اند؛(۱) یعنی، هر زمان دیگر نیز می توان آن را قرائت کرد.

نیز ن.ک: ناحیه مقدسه.

- - -

زیارت رجبیه

زیارت منسوب به ناحیه مقدسه

این زیارت، توسط ابوالقاسم حسین بن روح از آن حضرت نقل شده است.(۲) البته زیارتنامه های دیگری نیز به آن حضرت منسوب است که علاقه مندان می توانند به کتاب های مفصل مراجعه کنند.

- - -

زیدیه

گروهی منحرف از مهدویت

زیدیه، از فرقه های معروف شیعه و پیرو زید بن علی بن حسین بن علی علیهما السلام هستند. این گروه، به روایتی از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم تمسّک کرده اند که فرمود:

مهدی از فرزندان حسین علیه السلام است. او با شمشیر به پا می خیزد و مادرش بهترین کنیزان خواهد بود.

پس زمانی که زید بن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب قیام خود را بر ضد امویان آغاز کرد، گفتند: چون او از نسل حسین علیه السلام است و بر ضد ظالمان با شمشیر قیام کرده و از سویی فرزند کنیز است، مهدی موعود است.(۳)

زید بن علی خود از بزرگان بود و خلفای اموی را بر حق نمی دانست. او بر ضد آنان قیام کرد و به طرف کوفه رفت و همراه چهار هزار نفر، با حاکم عراق (یوسف بن عمر) به جنگ برخاست. کار زید در کوفه ده ماه طول کشید، تا این که در سال ۱۲۲ ق به دستور هشام بن عبدالملک اموی،

۱- ر.ک: محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۹۸، ص۳۲۸، ح۹.

۲- شیخ طوسی، مصباح المتهجد، ص۸۲۱.

۳- ر.ک: سیدحسین محمد جعفری، تشیع در مسیر تاریخ، ص۲۹۰_۲۹۳؛ سید محمّد کاظم قزوینی، امام مهدی علیه السلام از ولادت تا ظهور، ص۵۶۸.

به دار آویخته شد. سرش را به دمشق نزد هشام و از آن جا به مدینه بردند. امام باقر علیه السلام درباره زید می فرمود: «خدایا! پشت مرا به زید محکم فرما.» آن حضرت با مشاهده زید، آیه ((یا ایها الذین آمنوا کونوا قوامین بالقسط شهداء للّه...))؛(۱) را تلاوت می کرد و می فرمود: «ای زید! تو نمونه عمل به این آیه هستی».(۲)

پیروان زید اطراف یحیی و فرزندش را گرفتند. یحیی در خراسان قیام کرد (۱۲۵ق) و در جوزجان کشته شد. پیروان او به فِرقه های مختلف (رافضیه، جارودیه، عِجلیه، بتریه، صالحیه و زیدیه) تقسیم و قائل به مهدویّت زید و منتظر ظهور او شدند.(۳) زید از حیث علم، زهد، ورع، شجاعت و دیانت، از بزرگان اهل بیت علیهم السلام به شمار می رود. این که خود زید ادعای امامت یا مهدویت داشته باشد، در منابع یافت نشده است؛ بلکه روایتی از خود او، مؤ ید عقیده صحیحش در امر مهدویّت است. او می فرماید: پدرم، علی بن حسین علیهما السلام از پدرش حسین بن علی علیهما السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم روایت کرده است:

ای حسین! تو امامی و نُه تن از فرزندان تو امینان و امامان معصومند و نهمین آنان، مهدی ایشان است.(۴)

۱- نساء(۴): ۱۳۵.

۲- علامه امینی، الغدیر، ج۳، ص ۱۷۰.

۳- شهرستانی، الملل و النحل، ج۱، ص۵۴.

۴- علی بن محمّد خزاز رازی قمی، کفایه الاثر، ص۳۲۷.

س

سازمان وکالت

تشکیلاتی برای آسان سازی ارتباط مردم با حضرت مهدی علیه السلام در غیبت صغرا

یکی از تشکل های مهمی که در دوران امامان پیش از حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف شکل گرفت، تشکیلات وکالت بود.» امامان بزرگوار، این سازمان را برای آماده کردن هرچه بیشتر مردم، برای تحمل دوران غیبت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به وجود آوردند؛ از این رو هر چه بیشتر می کوشیدند تا از مواجهه مستقیم، کم کرده، امور را به عهده افراد شایسته بگذارند. این تشکیلات، به طور رسمی در زمان امام کاظم علیه السلام پدید آمد؛ امّا در زمان حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به اوج خود رسید.

بنابراین، سیاست تعیین وکیل برای اداره امور نواحی گوناگون و برقراری ارتباط میان شیعیان و امامان، از دوران های امامان پیشین وجود داشت. در عصر غیبت، این تماس با امام زمان، قطع شد و محور ارتباط وکیلان با امام، نایبی بود که امام زمان تعیین می کرد. مناطق شیعه نشین تقریباً مشخص بود و بنا به ضرورت در هر منطقه، وکیلی

تعیین می شـد. گاهی چند وکیل در مناطق کوچک تر، تحت سرپرستی وکیلی بودند که امام یا نایب خاص برای آن ها تعیین می کرد. این وکلا، اموالی را که بابت وجوهات می گرفتند، به شیوه های گوناگونی به بغداد، نزد نوّاب می فرستادند و آنان نیز طبق دستور امام، در موارد بایسته به کار می گرفتند.

در مواردی ممکن بود برخی از وکیلان برای یک بار امام زمان علیه السلام را ملاقات کنند؛ چنان که «محمد بن احمد قطّان» (از وکیلان ابوجعفر، نایب دوم) به ملاقات امام نایل شـد؛(۱) اما به طور معمول، آنان تحت نظر نایب خاص امام، انجام وظیفه می کردنـد. بنـا بر نقـل احمـد بن متیل قمی، ابوجعفر، ده وکیل در بغـداد داشت که نزدیک ترین آنان به وی، حسین بن روح بود(۲) کـه پس از او نـایب سـوم شـد؛ از دیگر نزدیکـان وی، جعفر بن احمـد بن متیـل بـود که از دیـد بسیاری، وی جانشین ابوجعفر خواهـد بود. از روایتی دیگر، دانسته می شود در قبال اموال داده شده به وکیلان، قبض هایی از آنان دریافت می شد؛ امّا از نایب خاص، چنین قبض هایی دریافت نمی کردنـد. زمانی که ابوالقاسم، حسین بن روح را به جانشینی برگزید، دستور داد از وی قبض هایی نخواهند.(۳)

نیز ن.ک: وکلای حضرت مهدی علیه السلام، نیابت خاص، نواب خاص، غیبت صغرا.

سامرّا

زادگاه حضرت مهدی علیه السلام و مدفن امام هادی و عسکری علیهما السلام

«سـامرّا» دومین شـهری است که عباسـیان در ۱۲۰ کیلومتری شـمال بغـداد، بر کنـار شـرقی دجله ساختنـد. ای___ن شه___ر از زیارتگ___اه ه_ای عمده شیعیان و مدفن امام علی النقی علیه السلام و امام حسن عسکری علیه السلام است. سردابی ک___ه مح___ل عب___ادت و استراح___ت امامـان علیهم السلام و زادگ_اه حضرت قـائم علیه السـلام و محل تشرّف صالحان و دیدار ایشان بوده است، آن جا قراردارد.

۱- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۴۴۲.

۲- نعمانی، الغیبه، ص۲۲۵.

۳- علی غفارزاده، پژوهشی پیرامون زندگانی نواب خاص امام زمان علیه السلام، ص۸۵.

نام این شهر به زبان آرامی «سامرا» دانسته شده و معتصم خلیفه عباسی که آن را پایتخت خود قرار داد، آن را «سُرَّ مَن رای» (به معنای این کس هر که آن را ببیند، مسرور می شود) نام گذاشت. روی سکه هایی که زمان عباسیان در آن شهر ضرب شده و اکنون در دست است، همین نام عربی وجود دارد.

سامرّا به سبب مدفون بودن دو تن از امامان بزرگوار علیهما السلام، از زیارتگاه های عمده شیعیان و از اماکن مقدس ایشان است. مشهد این دو امام در قسمتی از سامرّا واقع است که ارتش (عسکر) معتصم و اردوگاه وی آن جا بود؛ از این رو ایشان را عسکری گویند. علاوه بر دو امام دهم و یازدهم، نرجس خاتون و حکیمه خاتون آن جا دفن شده همچنین جده، مادر امام حسن عسکری و حسین بن علی الهادی در این محل به خاک سپرده شدند.

شکی نیست که امام زمان علیه السلام، در شهر سامرا و در خانه پدر ارجمند خود، امام حسن عسکری علیه السلام دیده به جهان گشود و تا پایان عمر شریف پدر خود، کنار آن حضرت می زیست. این دوره ـ بنابر دیدگاه مشهور ـ از هنگام ولادت حضرت (نیمه شعبان سال ۲۵۵ق) آغاز و تا رحلت امام عسکری علیه السلام (هشتم ربیع الاول سال ۲۶۰ق) پایان یافت.

از سوی دیگر، روایاتی نیز حکایت از آن دارد که در این دوره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف با صلاحدید امام عسکری علیه السلام برای افرادی ویژه نمایان می شد و این اتفاق، در سامرا و در جوار پدر بزرگوارش صورت می گرفت.(۱)

نه فقط بستگان نزدیک و خدمتگزاران بیت امامت، آن حضرت را در سامرا و در خانه امام عسکری علیه السلام دیده اند که بسیاری از یاران و برگزیدگان اصحاب امام، به شرف دیدار آن جمال چون آفتاب نایل شده اند که همگی از زندگی امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در کنار پدر در سامرا حکایت دارد. «یعقوب بن منقوش» گوید:

بر امام عسکری علیه السلام وارد شدم و او بر سکویی در سرا نشسته بود و سمت راست او اتاقی بود که پرده های آن آویخته بود. گفتم: «ای آقای من!

۱- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ترجمه سیّد جواد مصطفوی، ج۲، ص۱۱۹.

صاحب الامر کیست؟» فرمود: «پرده را بردار.» پرده را بالا زدم؛ پسر بچه ای به قامت پنج وجب بیرون آمد، با پیشانی درخشان و رویی سپید و چشمانی درافشان و دو کتف ستبر و دو زانوی برگشته. خالی بر گونه راستش و گیسوانی بر سرش بود. آمد و بر زانوی پدرش، ابو محمد نشست. آن گاه به من فرمود: «این، صاحب شما است.» سپس امام بدو فرمود: «پسرم! تا هنگام معلوم داخل شو.» داخل اتاق شد و من بدو می نگریستم. به من فرمود: «یعقوب! به داخل اتاق برو و ببین آن جا کیست.» من داخل شدم؛ اما کسی را ندیدم.(۱)

همچنین احمد بن اسحاق نقل کرده، حضرت را در در زمان امام عسکری علیه السلام در سامرا دیده است.(۲)

بنابراین روایات و روایت های دیگر، تردیدی نخواهد ماند که حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در طول زندگی امام عسکری علیه السلام همراه آن حضرت و در شهر سامرا مسکن و مأوا داشته است. اگرچه در این دوران نیز پنهانی زندگی می کرده است، عده فراوانی از نزدیکان و شیعیان آن حضرت را دیده اند.

نیز ن.ک: آستانه عسکریین.

سرداب سامرا

محل آغاز غیبت حضرت مهدی علیه السلام

در گذشته، بیشتر خانه ها در مناطق گرمسیر عراق، سرداب (زیرزمین) داشته است، تا ساکنان خانه، از شدت گرمای تابستان در امان باشند(۳). خانه حضرت عسکری علیه السلام در سامرا نیز دارای سرداب بود. این سرداب، محل زندگی و عبادت امام هادی، امام حسن عسکری و حضرت مهدی علیهم السلام بود و بیشتر دیدارها با حضرت ولی عصر علیه السلام در عهد پدر، در همین منزل و در همین سرداب انجام می گرفت؛ به همین سبب شیعیانی که پس از رحلت امام حسن عسکری علیه السلام، برای زیارت قبر آن امام و پدر بزرگوارش وارد سامرا می شدند، پس از زیارت قبر آن بزرگوار، در محل عبادت سه امام بزرگوار نماز می خواندند و آن جا را زیارت می کردند.

۱- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۱۶۴.

۲- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص ۸۰.

۳- فخر الدین طریحی، مجمع البحرین، ج۱، ص۴۶۷.

بـدون تردیـد زائران، فقط از آن جهت به این مکان مقـدس احترام می گذارنـد که محل سـکونت، زنـدگی، عبادت، نیایش و تلاوت قرآن انسان های کامل بوده است. با این بیان، آن جا مکان مقـدس و خانه پر برکتی است که خداونـد سـبحانه و تعالی اجـازه داده است چنین مکـانی، جایگـاه بلنـدی یابـد و در آن جـا نام خـدا به بزرگی برده شود؛ به همین سـبب مسـلمانان پیرو مذهب خاندان وحی و رسالت، آن جا نماز می خوانند و بر پیامبر و خاندانش علیهم السلام درود می فرستند؛ آن جا را زیارت می کننـد و کسـی بر این عقیده نیست که امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف در آن سـرداب سـکونت دارد یا از آن جا ظهور خواهد کرد.

سلاح امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

ابزار جنگی مهدی علیه السلام هنگام قیام و مقابله با دشمنان

هنگـام ظهور و قیام جهانی حضـرت مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف، تمام قـدرت های باطل و سـتمگر، مقهور و مغلوب قـدرت بی پایان حضـرت مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف شده، مانند علف های هرز از روی زمین برداشـته می شوند، تا زمینه رشد و کمال انسان ها، به صورت کامل فراهم آید و زمین پر از عدل و داد شود.

اما پرسـش این است که این پیروزی به چه صورت است و به طور اساسی، حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف با چه ابزاری در این قیام بر آن قدرت ها پیروز خواهد شد؟

در روایات، کمتر سـخن روشـنی در این باره به چشم می خورد و یگانه ابزار و سـلاح آن حضرت هنگام قیام، سیف (شمشیر) ذکر شده است.(۱) در این باره که آیا این شمشیر بر معنای حقیقی حمل می شود یا معنای کنایی، دو دیدگاه وجود دارد:

۱. معنای حقیقی؛

عده ای بر این باورند که کاربرد کلمه شمشیر در معنای حقیقی است

۱- محمـد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۴۰۷، ح۱؛ ج۸، ص ۵۰، ح۱۳؛ شـیخ صدوق، عیون اخبارالرضا علیه السلام، ج۱، ص۵۹، ح۲۹؛ همو، علل الشـرایع، ج۱، ص۲۴۵، ح۶؛ همو، کمـال الـدین و تمـام النعمه، ج۱، ص۳۲۱، ح۳؛ الاستبصار، ج۳، ص۱۰۸، ح۵۳۸۳؛ التهذیب، ج۶، ص۱۵۴، ح۲؛ نعمانی، الغیبه، ص۱۶۴، ح۵. و ده ها کتاب دیگر.

و مصـداق آن، همـان ابزار جنگی خاص است. البته این گروه درباره پیروز شـدن حضـرت با این سـلاح بر دشـمنان، توجیهات متفاوتی دارند:

۱ـ۱. برخی می گویند: اگرچه حضرت با شمشیر قیام می کند، خداوند سبحانه و تعالی در آن شمشیر قدرت و اعجازی نهفته است که تمام سلاح های موجود را مقهور نیروی خود می سازد.(۱)

۱ـ۲. دسته دیگر می گویند: خداوند در عصر ظهور، تمام تسلیحات پیشرفته را از کار انداخته، مردم به ناگزیر در جنگ، از همان سـلاح های ابتدایی (یعنی شمشـیر و مانند آن) استفاده می کنند؛ بنابراین حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف با همان شمشیر می جنگد.

۱ـ۳. همه اسلحه ها در اختیار حضـرت قرار می گیرد؛ ولی از آن جا که استفاده از آن ها به ناگزیر ستمگرانه نیز خواهد بود، حضرت فقط از سلاح شمشیر بهره خواهد برد.

۱ـ۴. برخی دیگر گفته انـد: به سـبب جنـگ هـای خونین فراوانی که در آسـتانه ظهور به وقوع می پیونـدد، تمـام سـلاح های پیشرفته از بین خواهد رفت و از آن پس در جنگ فقط از ابزارهای ساده استفاده می شود.

دلیل های این دیدگاه

یک. روایاتی که درباره سلاح حضرت مهدی علیه السلام وجود دارد به صراحت از شمشیر سخن می گوید؛ از جمله روایاتی می گوید: «شمشیری که نزد حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است، نزدیکی زمان قیام، با قدرت الهی به سخن در آمده، حضرت را از وقت ظهور آگاه می سازد».(۲)

روایات دیگری حکایت می کند: «حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف برای گسترش عدل و قسط، مدت هشت ماه شمشیر بر شانه خود دارد.»(۳) (که

۱- ر.ک: شیخ صدوق، الخصال، ج۲، ص۶۴۹، ح۴۳.
۲- پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «وَ لَهُ سَیْفٌ مُغْمَدٌ فَإِذَا حَانَ وَقْتُ خُرُوجِهِ اقْتَلَعَ ذَلِک السَّیْفُ مِنْ غِمْدِهِ وَ أَنْطَقَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَنَادَاهُ السَّیْفُ اخْرُجْ یَا وَلِیَّ اللَّهِ فَلَا یَحِلُّ لَک أَنْ تَقْعُدَ عَنْ أَعْدَاءِ اللَّهِ فَیَخْرُج ...»، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۱۵۵؛ ر.ک: شیخ صدوق، خصال، ج۲، ص۴۹؛ همو، عیون اخبار الرضا علیه السلام، ص۵۹.
۳- «... و یضع السیف علی عاتقه ثمانیه أشهر هرجا هرجا حتی رضی الله ...»، نعمانی، الغیبه، ص۱۶۴، ح۵.

اگر مقصود نماد قدرت بود، تمام دوران قیام و حکومت ذکر می شد).

دو. معصومین علیهم السلام می توانستند از مدلول سلاح ــ که قدرت و قوّت است ــ یاد کنند.

سه. استفاده از سلاح های ساده همچون شمشیر ــ بر خلاف بهره گیری از سلاح های پیشرفته ــ عادلانه بودن مبارزه با آن است. استفاده از سلاح های کشتار گروهی، شایسته رهبر آسمانی عدالت گستر نیست؛ چه این که سلاح های کشتار جمعی، علاوه بر انسان های بی گناه، جانوران و طبیعت را نیز از بین خواهد برد.

۲. معنای مجازی و کنایی.

دسته ای دیگر بر این اعتقادند که شمشیر در این روایات، کنایه از قدرت و نیروی نظامی است. این گروه، شواهد متعددی بر این ادعا از ادبیات محاوره ای ذکر می کنند؛ ولی آنچه ایشان را به این قول وادار کرده، پیشرفت روزافزون جنگ افزارها و فناوری دفاعی است. از آن جا که صاحبان این نگرگاه نتوانسته اند بین شمشیر و سلاح های فوق پیشرفته، نسبتی بر قرار کنند، به چنین توجیهی دست زده اند.

آنان شمشیر را نماد قدرت دانسته، می گویند: هر ابزاری که قدرت حضرت را به نمایش بگذارد، می تواند مورد استفاده قرار گیرد.

افزون بر آنچه یاد شد، ممکن است گفته شود: با تکامل خارق العاده علم در آن زمان، ممکن است سلاح هایی فراهم آید که هرگز در تصور انسان های امروز قابل درک نباشد. بنابراین علم آن به اهلش واگذاشته شده است.

نیز ن.ک: قیام، ظهور.

سفیانی > خروج سفیانی

سید حسنی > خروج سید حسنی

سیره حکومتی امام مهدی علیه السلام

روش حضرت مهــــدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در امــــر حکومت در عصر ظهور

بی گمان سیره حکومتی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به طور دقیق همان سیره حکومتی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم، امام علی علیه السلام و دیگر امامان علیهم السلام است. البته نباید از نگاه دور داشت که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و امامان علیهم السلام به دلیل محدودیت ها و موانع تحمیل شده فراوانی، نتوانستند آنچه را در نظر داشتند، پیاده کنند.

از سخنان نورانی معصومان علیهم السلام استفاده می شود تمام محدودیت ها و موانع، از سر راه امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف برداشته می شود و آن حضرت، سیره معصومان علیهم السلام را تحقق خواهد بخشید. در این باره دو دسته روایت وجود دارد:

دسته ای که می فرماید سیره آن حضـــرت، همـــان سیـــره و روش پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و امامان معصوم علیهم السلام است. این روایات، ناظر بر روش ایشان در امور اجرایی است. امام باقر علیه السلام فرمود:

... آنچه [از بدعت و پیرایه] پیش از او بوده است، از اساس ویران خواهد کرد؛ چنان که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم عمل کرد، و او اسلام را از نو آغاز خواهد فرمود.(۱)

امام صادق علیه السلام نیز فرمود:

همانا قائم ما اهل بیت، آن گاه که قیام فرماید لباس علی را بر تن خواهد کرد و بر سیره او عمل خواهد نمود.(۲)

دسته دوم، روایات فراوانی است که حاکی از تفاوت سیره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف با سیره پیامبر اکرم و امامان علیهم السلام است. زراره از امام باقر علیه السلام پرسید: «آیا او همچون محمد صلی الله علیه و آله و سلم رفتار می کند؟» حضرت فرمود: هرگز! هرگز!ای زراره! رفتار او را پیش نمی گیرد» عرض کردم: «فدایت شوم! برای چه؟» فرمود:

همانا رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در امت خود، چنان رفتار می کرد که توأم با بخشش بود و دل های مردم را به خود جذب می کرد؛ ولی رفتار قائم [به سبب ستم فراوانی که جهان را فرا گرفته] با خشونت و کشتار است؛ زیرا در کتابی که همراه دارد، مأمور شده است که با کشتار رفتار کند و از کسی توبه نپذیرد. وای بر کسی که با او دشمنی کند و به ستیز برخیزد!(۳)

از امام صادق علیه السلام پرسیدند: «آیا سیره قائم، بر خلاف سیره و روش امام علی است؟» حضرت فرمود: «بلی؛ به سبب آن که حضرت علی سیره اش از روی منّت و گذشت بود؛ چون می دانست شیعیانش زود مغلوب

۱- «یَهْدِمُ ما قَبلَهُ کما صَنَعَ رَسُولُ اللّهِ وَیَستَأنِفُ الاِسْلامَ جَدیداً»، نعمانی، الغیبه، ص۳۳۵، ح۱۷؛ ر.ک: شیخ طوسی، تهذیب، ج۶، ص۱۵۴؛ فتال نیشابوری، روضه الواعظین، ص۲۶۵.

۲- «... اِنَّ قائِمَنا اَهلَ البَیْتِ اِذا قامَ لَبِسَ ثِیابَ عَلی وَسارَ بِسیرَهِ عَلی»، محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۴۱۱، ح۴؛ ج۶، ص۴۴۴، ح۱۵.

۳- نعمانی، الغیبه، ص۳۳۴، ح۱۴.

خواهند شد؛ اما قائم چون قیام کند، با شمشیر و اسیر گرفتن است؛ چون می داند شیعیانش هرگز مغلوب نخواهند شد.»(۱)

ص:۲۹۵

۱- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۵، ص۳۳، ح۴؛ شیخ طوسی، تهذیب، ج۶، ص۱۵۴؛ شیخ صدوق، علل الشرایع، ج۱، ص۱۴۹؛ برقی، المحاسن، ج۲، ص۳۹، ح۱۱۲۶.

اگرچه برخی در سند و یا دلالت روایات از این دست خدشه هایی وارد کرده اند، اما آنچه مسلم است این است که آن حضرت، هرگز با دشمنان خداوند سر سازش نخواهد داشت و با آنان به شدت برخورد خواهد کرد.

با توجه به این که تا زمان ظهور، بسیاری از حقایق تابناک اسلام دچار پیرایه و خرافات شده است، وقتی آن حضرت حقیقت اسلام را اظهار می کند، عده فراوانی گمان می کنند آن حضرت دین جدیدی آورده است. این در حالی است که آن حضرت، فقط دین راستین را اقامه می کند.(۱) بنابر این اگر روش آن حضرت با امیر مؤمنان علیه السلام تفاوت کند، تنها به سبب شرایطی است که در آن حکومت جهانی فراهم می آید و این شرائط، به دلایلی برای دیگران فراهم نشده بود.

نیز ن.ک: دین در عصر ظهور.

– – –

سیصد و سیزده

شمار یاران مهدی علیه السلام هنگام ظهور و قیام جهانی

در روایات فراوانی گفته شده است: «شمار یاران خاص حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ۳۱۳ تن است.»(۲) این عدد نیز مانند بسیاری از اعداد دیگر، دارای رمز و رازهایی است که بر ما پنهان و پوشیده است. با توجه به روایاتی که این عدد در آن ها به کار رفته است، می توان به موارد ذیل اشاره کرد:

۱. یاران حضرت طالوت؛ امام باقر علیه السلام ذیل آیه شریفه ((إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلیكمْ بِنَهَرٍ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَیسَ مِنّی وَ مَنْ لَمْ یَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنّی))؛(۳) فرمود:

همه کسانی که آزمایش شدند تخلف کردند و تنها موفقین از این آزمایش ۳۱۳ تن بودند.(۴)

۲. پیامبران مرسل؛ امام جواد علیه السلام در

۱- ر.ك: محمد بن یعقوب كلینی، الكافی، ج ۱، ص۵۳۶، ح ۲.
۲- حاكم نیشابوری، المستدرك علی الصحیحین، ج۴، ص۵۵۴؛ سیوطی، عقد الدرر، ص۵۹.
۳- بقره (۲): ۲۴۹.
۴- محمد بن یعقوب كلینی، الكافی، ج۸، ص۳۱۶، ح۴۹۸.

نوشته ای به عبدالعظیم حسنی مرقوم فرمود:

خداوند سبحانه و تعالی ؛ ۱۲۴ هزار پیامبر فرستاد که پیامبران مرسل از ایشان، ۳۱۳ تن بودند....(۱)

۳. یاران پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در جنگ بدر؛ نظر مشهور آن است که یاران پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در جنگ بدر، ۳۱۳ تن بوده اند.(۲)

۴. یاران خاصّ مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف هنگام ظهور.

در این باره روایات فراوانی وجود دارد که برخی از این قرار است:

امام باقر علیه السلام فرمود:

یاران قائم۳۱۳ تن هستند، که برخی از فرزندان عجم (غیر عرب) هستند. روز روشن سوار بر ابر آورده می شوند و برخی از آن ها در حالی که در بستر خود خوابیده اند، از آن جا برده می شوند و در مکه بدون وعده قبلی به محضر آن حضرت می رسند.(۳)

امام صادق علیه السلام در توصیف این افراد فرموده است:

گویا به قائم می نگرم که بر منبر کوفه است و اصحابش _ که۳۱۳ تن و به شمار اصحاب جنگ بدر هستند، اطراف او می باشند. آنان، پرچمداران و حاکمان خداوند بر خلقش در زمین هستند....(۴)

نیز ن.ک: یاران حضرت مهدی علیه السلام

۱- محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۱۳، ص۴۰۵.

۲- محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۵۲، ص۳۰۳، ۳۰۶، ۳۰۷، ۳۰۹، ۳۲۳ و ۳۳۴.

۳- نعمانی، الغیبه، ص۳۱۵.

۴- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، باب ۵۸، ح۱۶.

ش

شاهدان ولادت امام مهدی علیه السلام

شیعه، برای اثبات ولادت حضرت مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف، ادله فراوانی اقامه کرده است؛ از جمله آن ها گواهی افرادی است که در سـخنان خود به حضور هنگـام ولاـدت آن حضـرت اشـاره کرده انـد: امـام حسن عسـکری علیه السـلام در روایات فراوانی، به ولادت فرزند خود اشاره فرموده است.(۱)

نیز حکیمه دختر امام جواد و عمه امام حسن عسـکری علیه السـلام، _ از زنان والا مقام نزد امامان علیهم السـلام و کسی که به دستور امام عسکری علیه السلام، در شب ولادت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف حضور داشت _ روایات ولادت حضرت مهدی علیه السلام را نقل کرده است.(۲)

همچنین نسیم و ماریه دو تن از خدمتگزاران خانه امام عسکری علیه السلام از

۱- ر.ك: محمـد بن یعقوب کلینی، الکـافی، ج۱، ص۳۳۲، ح۱۲؛ شـیخ طوسـی، کتاب الغیبه، ص۲۳۴، ح۲۰۳؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۵۲۴، ح۴، ص۴۳۱، ح۸.

۲- شـیخ صـدوق، کمـال الـدین وتمام النعمه، ج۲، باب۴۲، ح۱؛ همچنین ر.ك: شـیخ طوسـی، کتـاب الغیبه، ص۲۳۸؛ اربلی، کشف الغمه، ج۲، ص۴۴۹.

کسانی هستند که در شب ولادت، حضور داشته اند. ایشان گویند: چون صاحب الزّمان به دنیا آمد، دو زانو بر زمین نهاد و دو انگشت اشاره را به طرف آسمان بلند کرد. آن گاه عطسه کرد و فرمود:

اَلْحَمْدُللهِ رَبِّ العالَمینَ وَ صَلَّی اللَّهُ عَلی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ.(۱) ستمکاران پنداشته اند که حجّت خدا از میان رفته است. اگر برای ما اذن در کلام بود، شک زایل می شد.

نیز ن.ک: ولادت مهدی علیه السلام، حکیمه خاتون.

شرایط ظهور

پدیده هـــای تحقـــق بخش ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

شرایط ظهور، یعنی زمینه هایی که امکان تحقق ظهور امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف را فراهم می آورد و آن را امری منطقی و لازم می نمایاند. شرایط ظهور، با نشانه های ظهور تفاوت دارد؛ برای مثال وجود شمار کافی از پاکدلان برای آغاز انقلاب جهانی در شمار شرایط ظهور می گنجد؛ ولی ندای آسمانی و خروج سفیانی، از نشانه های آن شمرده می شود. البته هر دو باید پیش از ظهور تحقق یابند؛(۲) زیرا ظهور، پس از آشکار شدن همه شرایط و نشانه های حتمی آن رخ می دهد؛ وگرنه به تحقّق مشروط پیش از وجود شرط و نیز دروغ بودن روایات نشانه های ظهور _ که درستی آن ها به طور متواتر و قطعی احراز شده است _ می انجامد.(۳)

شرایط ظهور امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف به طور کامل برای ما روشن نیست؛ اما با بهره گیری از سخنان معصومان علیهم السلام استفاده می شود که بخشی از

۱- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۲۴۴، ح۲۱۱؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، باب۴۲، ح۵؛ همچنین ر.ک: راوندی، الخرائج والجرایح، ج۱۰، ص۴۵۷، ح۲.

۲- البته در نشانه های ظهور، لازم نیست که تمام نشانه ها پیش از ظهور باشد؛ بلکه از روایات استفاده می شود بیشتر نشانه ها هم زمان و برخی پس از ظهور رخ خواهد داد؛ از این رو نگارنده به جای نشانه های ظهور، نشانه های قیام را پیشنهاد می کند.

۳- سیّد محمد صدر، تاریخ الغیبه الکبری، ص۳۹۵.

بنیادی ترین آن ها عبارت است از:

۱. وجود برنامه و طرحی متعالی که بتوانـد با ساختار درست، عـدل واقعی را در جهان بر پا سازد و سـعادت و کمال آدمیان را به ارمغان آورد.

۲. وجود رهبر و هدایتگری بزرگ، شایسته و معصوم که از سوی خداوند سبحانه و تعالی منصوب شده است.

۳. وجود گروهی از انسان های پاکـدل و فـداکار که در اوج تقوا به سـر می برند و برای دفاع همه جانبه از برنامه امام معصوم علیه السلام آمادگی دارند.

بی تردید، برای پدید آمدن ظهور، باید این شرایط محقق شود. وحی و روایات متواتر و قطعی بر تحقق یافتن شرط های اوّل و دوم گواهی می دهـد. شـرط نخست بـا بعثت پیـامبر خـاتم صـلی الله علیه و آله و سـلم محقق شـد. شـرط دوم نیز با تولـد فرزند امـــام عسـکـــری علیه السـلام در ســـال ۲۵۵ ق تحقـق یـافت. آنچه تـا کنون به وقوع نپیوسـته، شـرط سوم است. برای تحقق این شرط باید تلاش کرد و در جهت تربیت نفوس خویش و دیگران کوشید.

البته افزون بر شـرط های یاد شـده، احتمال وجود پاره ای شـرایط دیگر نیز قوی می نماید. بی تردید باید همه آن شـرایط واقع شود تا زمینه ظهور به طور کامل فراهم آید. برای تسریع در تحقق این شرایط و رخ نمودن روزگار آرمانی ظهور، دعا و تضرّع در درگاه احدیّت بسیار سودمند است. معصومان علیهم السلام مؤمنان را به دعا در این باره فرمان داده اند.

ناگفته نمانـد، گاهی اموری چون وضـعیت اسـفبار و آکنـده از سـتم جهان نیز از شـرایط ظهور شـمرده می شود. ممکن اسـت گروهی چنان پندارند که باید در جهت تحقّق این شـرط کوشـید و به ترویج فساد دست یازید تا پرده های غیبت سریع تر کنار رود و ظهور امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف واقع شود. در نادرستی این پندار تردید نیست؛ زیرا:

۱. بسـیاری از این پدیده ها کـــه ممکن است از شـرایط تلقی شوند، در شـمار نشانه های ظهور جـــای دارند و ظهور، بر آن ها متوقف نیست.

۲. شـرط ظهور بودن سـتم فراگیر، قابل تأمل می نماید و می توان این پدیده را از نشانه های ظهور به شمار آورد حتی اگر آن از شـرایط ظهور باشـد، در شـمار شـرایط به معنـای مصـطلح نمی گنجـد؛ زیرا ارتباط آن با ظهور، از نوع ارتبـــاط سـبب و مسبب نیست. افزون بر این، حتی اگر ستم فراگیر «شرط اصطلاحی

ظهور» به شـمار آیـد؛ در همگونی آن بـا دیگر شـرط هـا و لزوم تلاـش برای تحقق آن تردیـد وجود دارد؛ زیرا شـرط قهری و تکوینی است؛ یعنی، جهان به رغم تلاش مؤمنان دلسوز، به سمت ستم فراگیر پیش می رود.

مؤمنان بایـد وظیفه خویش را انجام دهنـد و تکلیف الهی اهل ایمان را ــ بی آن که در نتیجه بیندیشـند ــ به جای آورنـد؛ زیرا نتیجه ندادن و توفیق نیافتن سبب سقوط تکلیف نمی شود.

نیز ن.ک: ظهور، سیصد و سیزده، یاران حضرت مهدی علیه السلام .

\---

شرید

از القاب حضرت مهدی علیه السلام

یکی از القاب حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف «شَرید»، به معنای آواره است. از آن جا که آن بزرگوار در دوران غیبت، منزلی معین، خاص و همیشگی ندارد، به این لقب خوانده شده است.

اصبـــغ بـــن نباتـــه گـــــــــــــــویدِ: از امیرمؤمنان علیه السلام شنیدم که می فرمود:

صاحب این امر، شرید]= آواره[، طرید]= رانده[، فرید]= تک[و وحید]= تنها[است.(۱)

\---

شریعیه

پیروان یکی از مدعیان بابیت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

شریعیه از غالیان شـیعه و پیرو مردی به نام ابو محمـد، حسن شـریعی بودنـد. او می گفت: خـدای تعالی در کالبد پنج تن داخل شده که عبارتند از: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم، علی علیه السلام، فاطمه علیها السلام، حسن و حسین علیهما السلام .

شریعیه می پندارند این پنج تن خدایانند و اضدادی دارند؛ اما درباره آن اضداد اختلاف کرده اند؛ برخی آن پنج ضد را نیکو می شـمارند؛ زیرا برتری و ارزش کسانی که خـدای در آن حلول کرده است، جز به آن اضـداد شـناخته نشود. عده ای گویند: آن ضدها زشت و نکوهیده اند.

شریعی خودش نیز ادعای حلول می کرد و بعد از او مردی از پیروانش به نام نمیر، پنداشت که خدا در کالبد او در آمده است.

ابومحمد حسن شریعی از صحابه امـــام علـــی نقـــی علیه السلام و امام حسن

۱- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، باب۲۶، ح۱۳.

عسـکری علیه السـلام و نخستین کسـی بود که بعد از شهادت امام یازدهم، ادعای بابیّت کرد و به الحاد و کفر منسوب شد.(1)
وی در حـــــــالی کـــــه هیچ گونه

۱- ر.ک: نعمت الله صفری فروشانی، غالیان، ص۱۳۲.

شایستگی برای جایگاه نیابت نداشت، چنین ادعا می کرد. به علاوه بر خدای تعـــالی دروغ بست و امـــوری به امامان علیهم السلام نسبت داد که در شأن آنان نبود و آن بزرگواران از آن امور و نسبت ها بیزار بودند. توقیعی از سوی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در لعن او به دست نائب سوم شرف صدور یافت.(۱)

شعبان

شعبان نام ماه هشتم از ماه های قمری است که پس از ماه رجب و پیش از ماه رمضان قرار دارد. به این دلیل که دارای عظمت فراوانی است، از آن به «شعبان المعظم» یاد شده و در روایات فراوانی از معصومان علیهم السلام از آن به بزرگی نام برده شده است.(۲)

مناسبت های فرخنده ای در این ماه وجود دارد که بر عظمت آن افزوده است؛ مانند ولادت با سعادت حضرت حسین بن علی علیهما السلام در روز ســـوم ایـــن مـــاه، ولادت حضرت ابوالفضل عباس علیه السلام در روز چهارم آن. روز پنجم این ماه نیز پیشوای چهارم شیعیان پای به جهان گذاشته و طبق نقلی علی اکبر فرزند امام حسین علیه السلام در روز یازدهم این ماه دیده به جهان گشوده است.

آنچه جلوه این ماه بزرگ را دوچندان کرده است ولادت آخرین خورشید آسمان امامت حضرت مهدی علیه السلام است. بسیاری از دانشمندان اهل سنت و همه عالمان امامیه، شب نیمه شعبان را وقت ولادت منجی موعود در آخرالزمان ثبت کرده اند. ایشان بر این باورند در سحرگاه نیمه مـــاه شعبان، آخرین خـــورشید آسمان ولایت طلوع کرده و عظمت و جلالت خاصی به این ماه بخشیده است. شب نیمه ماه شعبان«لیلهالبرات» نیز نامیده شده است؛ چرا که در آن شب براتِ آزادی از آتش به اهل طاعت و بندگی عطا می شود.(۳)

نیز ن.ک: نیمه شعبان، ولادت حضرت مهدی علیه السلام، حکیمه

۱- ر.ک: شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۹۷؛ محمد جواد مشکور، فرهنگ فرق اسلامی، ص۲۵۴ و ۲۵۵.

۲- ر.ک: سید بن طاووس، الاقبال، ص۷۲۳.

۳- ر.ک: صحیح ابن حبان، ج۱۲، ص۴۸۱؛ طبرانی، معجم الاوسط، ج۷، ص۳۶؛ متقی هندی، کنزالعمال، ج۳، ص۴۶۴، ح۷۴۵۰، ۷۴۵۱.

خاتون.

- - -

شعیب بن صالح > خروج شعیب بن صالح

شلمغانیه

پیروان یکی از مدعیان دروغین نیابت به نام محمد بن علی شلمغانی

شلمغانیه، پیروان ابوجعفر محمد بن علی شلمغانی معروف به ابن عزاقر از فرقه های غالی شیعه اند.(۱)

وی نخست خود را باب امام مهـدی نامیـد، بعـد ادعای حلول کرد و گاه خود را روح القـدس و مسـیح می خوانـد. عده ای از کاتبان دولت و ثروتمندان و خواص بدو گرویدند. مقصد سیاسـی ایـــن گـــروه، بـــرانداختن عباسیان و طالبیان بود، تا مردم از دست حکمرانانی بالفعل و بالقوه خلاص شوند. گویند: میان پیروان شلمغانی، اباحه و آزادی جنسی رایج بود؛ قرآن را تأویـل می کردنـد و بهشـت را بـه معنـای شـناخت و گرایش به آیین شـلمغانی و دوزخ را عکس آن می دانسـتند. تکـالیف اسـلامی را به جـای نمی آوردنـد و همچون «سـبعیّه» به هفت عالم و هفت آدم قائل بودنـد. گوینـد: شـلمغانی، دختر عثمان بن سعیـد را رجعـت فـاطمه می خوانـد و می گفت: روح پیغمـبر در عثمـان بن سـعید (از نـواب اربعه) حلـول کرده است. وی می گفت:«من و حسین بن روح وقتی داخل این کار شدیم، می دانستیم در چه امری وارد می شویم.» حسین بن روح، شیعیان را از او بــــر حــــذر داشت و توقــــیع صـاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه الشـریف در نفرین شـلمغانی و چنـد مـدعی دیگر بابیت بیرون آمد. با اعدام شـلمغانی در۳۲۲ ق نحله او هم به طور ظـاهر از میان رفت و حتی یکی از مریـدانش در همان جلسـه محاکمه، سیلی به صورتش نواخت؛ اما عده ای از بقایای شلمغانیه گرد شخصی «بصری» نام ــ که مدعی بود روح شلمغانی در وی حلول کرده است، جمع شدنـد و چون وی به سال ۳۴۰ ق وفات یافت، به دسـتور مهلبی وزیر، جانشین وی بازداشت و خانه هایشان بازرسـی شـد. کتاب هایی در عقاید آن جماعت به دست آمد و معلوم شد جوانی از ایشان مدعی است روح علی علیه السلام در وی حلول کـــرده و زنــــی مدعــــی است روح فاطمه علیها السلام در

۱- ر.ك: نعمت الله صفری فروشانی، غالیان، ص۱۳۶.

وی حلـول کرده اسـت: و یکی از وابســتگان بنی بســطام نیز از آن جمــاعت مــدعی اســت: روح میکائیـل در وی حـل____ول ک____رده است. مه____لبی

می خواست آن هـا را مجازات کنـد؛ اما آن ها ن____زد معزالـدوله بویه ای چنین وانمودنـد که شیعه انـد و مهلبی برای آن که متهم به ضدیت با تشیع نشود، دیگر پی گیر آن ها نشد.(۱) و(۲)

شمائل حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

مجموع روایات پیامبر اکرم صـلی الله علیه و آله و سـلم و امامان علیهم السـلام، که شـمایل و اوصاف حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را بیان کرده است می توان به سه دسته تقسیم کرد:

۱. روایاتی که شمایل آن حضرت را پس از ولادت و دوران کودکی توصیف کرده است.

۲. حکایاتی که ملاقات کنندگان با آن حضرت در طول دوران غیبت، ذکر کرده اند.

۳. اح____ادیث____ی ک____ه ب____ه نق____ل از معصومـان:، شـمایل و ویژگی هـای جسـمانی آن حضـرت را هنگـام ظهور و حکومت او بیان کرده است.

۱. شمایل مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف پس از ولادت و دوران کودکی

ضوء بن علی از مردی از اهل فارس، حکایتی نقل و در ضمن آن، برخی از اوصاف حضرت را در نوزادی بیان کرده است: ... پسر بچه ای سفید و زیبا روی بود ...مویی از بالای سینه او تا ناف، به رنگ سبز ـ نه سیاه ـ روییده بود ....(۳)

یعقوب منقوش گوید:

خدمت امام حسن عسکری۷ وارد شدم. داخل حیاط بر سـکویی نشسـته بود. سـمت راستش اتاقی قرار داشت و بر آن پرده ای آویخته بود. گفتم: «ای سید من! صاحب امر امامت، بعد از شما کیست؟» فرمود: «این پرده را بالا بزن» آن را بالا زدم؛ پسر بچّه ای به قامت پنج وجب که به نظر می آمد هشت الی ده سال داشت، بیرون آمد؛

۱- ر.ک: کتاب الغیبه، ص۲۴۱؛ الفرق بین الفرق، ترجمه: محمد جواد مشکور، ص۱۹۱.

۲- ر.ک: جمعی از نویسندگان، دایرهالمعارف تشیّع، ج ۱۰، ص۴۴.

۳- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۳۲۹، ح۶؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۳۵،باب۴۳، ح۴.

با پیشانی درخشان، روی سفید، دو چشم براق، دو کتف ستبر و دو زانوی برگشته؛ در گونه راستش خالی و در سرش گیسوانی بود. بر زانوی پدر خود ابو محمد علیه السلام نشست؛ پس به من فرمود: «این است صاحب الامر شما».(۱)

۲. شمایل مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در دوران غیبت

این دسته حکایات را می توان به دو گروه تقسیم کرد:

الف. حکایت هاتی که شمایل آن حضرت را در دوران غیبت صغرا توصیف کرده است.(۲) در این گروه، گ___اهی وی___ژگ___ی ه___ای جسمانی آن حضرت، مانند پدر بزرگوارشان دانسته شده(۳) و در برخی موارد نیز به صورت جزئی تر، مورد اشاره قرار گرفته است.

از اوصاف آن حضرت در این دوران می توان به موارد ذیل اشاره کرد: صورتی گندمگون،(۴) گردنی بسیار زیبا،(۵) دارای قامتی نه بسیار بلند و نه چندان کوتاه، پیشانی بلند، چهار شانه، بینی کشیده، بر روی گونه راستش خالی زیبا و....(۶)

ب. حکایاتی که سخن از شمایل آن حضرت در دوران غیبت کبرا به میان آورده است.(۷)

۳. شمایل مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف هنگام ظهور

در بعضی از روایات، شمایل حضرت، به هنگام ظهور، قیام و عصر حکومت ذکر شده است.(۸) یکی از مهم ترین ویژگی های آن حضرت در این دوران، توان فوق العاده جسمانی ایشان است. امام رضا علیه السلام فرمود:

... قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف آن است که چون ظهور

۱- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۷۸، ح۱؛ رک: محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۵۱۴، ح۲.

۲- این دسته حکایات کم و بیش در دست است؛ اما در کمتر حکایتی به روشنی از ویژگی های آن حضرت صحبت شده است.

۳- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۴۱، ح۱۲.

۴- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۲۵۷.

۵- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۵۵.

۶- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۲۶۶.

۷- البته قبول این اوصاف، منوط به این است که اساساً ادعای ملاقات با آن حضرت در دوران غیبت کبرا پذیرفته شود. افزون بر آن، در بیشتر آن حکایات به روشنی به اوصاف حضرت اشاره ای نشده است.

۸- ر.ک: سیوطی، الدر المنثور، ج۶، ص۵۷؛ السنن الوارده فی الفتن، ص۹۴، الحاوی للفتاوی، ج۲، ص۶۶.

کند، در سن پیران است و سیمای جوان دارد. نیرومند باشد، تا جایی که اگر به بزرگ ترین درخت زمین دست اندازد، آن را از جا بکند و اگر میان کوه ها نعره کشد، سنگ های آن ها را از هم بپاشد.(۱)

امیرمؤمنان علی۷درباره برخی از ویژگی های جسمانی ایشان در عصر ظهور فرمود:

مردی از فرزندانم در آخرالزمان ظهور می کند. رنگش سفید آمیخته به سرخی و شکمش بر آمده است. دو رانش ستبر و هر دو شانه اش قوی است. در پشتش دو خال است (مانند مهر)؛ یکی به رنگ پوستش و دیگری چون مهر نبوّت پیغمبر.(۲)

آن حضرت همچنین فرمود:

...او مردی بلند پیشانی و دارای بینی باریکی است که میانش اندك برآمدگی دارد. برآمده شکم و دارای ران های درشت و پهن است. بر ران راست او خالی قرار دارد. میان دو دندان پیشین او، گشاده است....(۳)

امام باقر۷ نیز در وصف آن حضرت فرمود:

... او شخصی سرخ و سفید و دارای چشمانی گرد و فرورفته است. ابروانی پرپشت و برجسته و شانه ای پهن دارد ....(۴)

حضرت علی۷ فرمود:

مهدی، دارای چشمانی سیاه و درشت است. موهایش مجعّد است و

۱- «...وَانَّ القائِمَ هُوَ الَّذی اِذا خَرَجَ کانَ فی سِنِّ الشُّیوخِ وَمَنْظَرِ الشُّبّانِ قَوِیاً فی بَدَنِهِ حَتّی لوْ مَدَّ یدَهُ اِلی اَعْظَمِ شَجَرَةٍ عَلی وَجْهِ الْاَرْضِ لَقَلَعَها وَلَوْ صاحَ بَینَ الجِبالِ لَتَدَکدَکتْ صُخُورُها...»، رک: محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۵۱۴، ح۲؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۸، ح۷.

۲- «یخْرُجُ رَجُلٌ مِنْ وُلدی فی آخِرِ الزَّمانِ اَبْیضُ اللَّونِ مُشْرَبٌ بالحُمْرَهِ مَبْدَحُ البَطنِ عَریضُ الفَخِذَینِ عَظیمُ مَشاشِ المَنْکبَینِ بِظَهره شامَّتانِ: شامَهٌ عَلی لَوْنِ جِلْدِه و شامَهٌ عَلی شِبهِ شامَهِ النَبی صلی الله علیه و آله و سلم ...»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۶۵۳، ح۱۷.

۳- «...وَهُوَ رَجُلٌ اَجْلَی الجَبینِ، اَقْنَی الاَنْفِ، ضَخْمُ البَطْنِ، اَزْیلُ الفَخِذَینِ بِفَخِذِهِ الیمْنی شامَهٌ، اَفْلَجُ الثَّنایا، وَیملا الاَرضَ عَدلاً کما مُلِئَتْ ظُلماً وَجُوراً»، نعمانی، الغیبه، ص۲۱۴، ح۲.

۴- نعمانی، الغیبه، ص۲۱۵، ح۳.

خالی بر گونه دارد....» (۱)

آن حضرت در هیئت کمال جوانی ظهور خواهد کرد؛ چنان که امام باقر۷ فرمود:

مهدی، در حالی قیام خواهد کرد که یک تار موی سفید، در سر و محاسن او دیده نمی شود.(۲)

همین معنا در کلام نورانی امام مجتبی۷ آمده است که حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در سن و سالی کمتر از چهل، ظهور خواهد کرد.(۳)

شمشیر > سلاح مهدی علیه السلام

شهادت امام مهدی علیه السلام > فرجام حضرت مهدی علیه السلام

شیخیه

فرقه ای منحرف در مهدویت، از پیروان احمد احسایی و بستر پیدایش بابیه

شیخیه، فرقه ای جداشده از شیعیان دوازده امامی است که بر اساس آموزه های شیخ احمد احسائی (۱۱۶۶_ ۱۲۴۱ق)، در نیمه اول قرن سیزدهم پدید آمد. اساس این اندیشه، بر ترکیب برخی از افکار عرفانی و عقاید غالیان با اخبار آل محمد علیهم السلام پایه گذاری شده است. آموزه های ویژه بنیانگذار این فرقه، غیر از آن که مایه انشعاب داخلی فرقه شد، زمینه ساز پیدایش دو فرقه منحرف بابیت و بهائیت نیز گردید.

شیخ احمد، مشهور به احسایی، فرزند زین الدین بن ابراهیم در رجب ۱۱۶۶ ق، در منطقه احساء در شرق عربستان چشم به جهان گشود و در ذیقعده سال ۱۲۴۱ ق به دیار باقی شتافت. وی، در سال۱۱۸۶ق برای تحصیل علم رهسپار عتبات شد. او افزون بر فقه و اصول و حدیث، در طب و نجوم و ریاضی قدیم و علم حروف و اعداد و طلسمات و فلسفه مطالعاتی داشته است.

شیخ احمد در سال۱۲۲۱ق عازم زیارت مشهد رضوی شد و در راه بازگشت، در یزد توقفی کرد. اهل یزد، از او استقبال گرمی به عمل آوردند و وی به اصرار ایشان، در یزد مقیم شد و شهرت بسیاری کسب

۱- نعمانی، الغیبه، ص۳۰۴، ح۱۴.

۲- نعمان بن محمد، شرح الاخبار، ج۳، ص ۳۸۰.

۳- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۳۱۵.

کرد.(۱)

در این زمان که آوازه احسایی در ایران پیچیده بود، فتحعلی شاه قاجار از وی برای اقامت در تهران، دعوت به عمل آورد. احسایی ابتدا دعوت شاه را نپذیرفت؛ اما سرانجام به تهران رفت؛ ولی اصرار شاه را مبنی بر مقیم شدن در تهران نپذیرفت و در سال۱۲۲۳ ق همراه خانواده اش به یزد بازگشت.

احسایی در سال۱۲۲۹ ق در راه زیارت عتبات، به کرمانشاه وارد شد و با استقبال مردم و حاکم کرمانشاه روبه رو شد. که وی را به اقامت راضی

۱- ر.ك: عبدالله احسایی، شرح احوال شیخ احمد احسایی، ترجمه: محمد طاهر کرمانی، ص۱۹ _ ۲۳.

کرد. اقامت او در کرمانشاه ده سال طول کشید. شیخ احمد در سال ۱۲۴۱ ق راهی مکه شد؛ اما در دو منزلی مدینه درگذشت و در قبرستان بقیع دفن گردید.(۱)

مقام علمی و اجازه روایت

شیخ احمد، تا بیست سالگی در احساء علوم دینی متداول را فرا گرفت؛ اما از زندگی تحصیلی وی چی_زی در دسترس نیست. ب___رخی از شیخی مذهبان بر این عقیده اند که وی در مراحل بعد، استاد خاصی نداشت و استفاده های او، از مجالس درس عالمان، تحصیل به معنای متعارف نبود؛ به ویژه آن که او در جایی از آثارش، با کسی با عنوان استاد، استناد نکرده است.(۲)

احسایی در سال۱۱۸۶ق، مقارن با آشوب های ناشی از حملات عبدالعزیز حاکم سعودی به «احساء»، به کربلا و نجف مهاجرت کرد و در درس دانشورانی چون سید مهدی بحرالعلوم و آقا محمد باقر وحید بهبهانی، حضور یافت و در مدت اقامت در عتبات، اجازه های پرشماری گرفت.(۳) مهم ترین مشایخ اجازه روایی شیخ احمد احسایی عبارتند از: سیدمهدی بحرالعلوم، میرزا محمدمهدی شهرستانی، آقا سید علی طباطبایی (معروف به صاحب ریاض)، شیخ جعفر کاشف الغطاء، و شیخ حسین آل عصفور.(۴)

احسایی، شاگردان بسیار داشت که از میان ایشان، سیدکاظم رشتی (۱۲۱۲_ ۱۲۵۹ ق)، پس از وفات او در گسترش و ترویج افکار او، کوشید وجانشین وی بود.(۵)

شیخ احمد احسایی، گرچه به وارستگی و علم ستوده شده است، آرا و نظریاتش، از خطا مصون نبود و برخی از عالمان معروف آن عصر، با انتقاد جدی از اندیشه ها و لغزش های وی، او را غالی، منحرف و حتی کافر

۱- عبدالله احسایی، شرح احوال شیخ احمد احسایی، ترجمه: محمد طاهر کرمانی، ص۲۶ _ ۴۰.
۲- دائره المعارف بزرگ اسلامی، ج۶، ص۶۶۲.
۳- دائره المعارف بزرگ اسلامی، ج۶، ص۶۶۳ به نقل از: حسین علی محفوظ، اجازات الشیخ احمد الأحسایی، ص۳۷ _ ۴۰.
۴- دائره المعارف بزرگ اسلامی، ج۶، ص۶۶۳ به نقل از: علی بحرانی، انوار البدرین، به کوشش محمد علی طبسی، ص۴۰۶ _ ۴۰۷؛ احمد احسایی، چند اجازه، ص۱ و۲، ۷؛ سید کاظم رشتی، دلیل المتحیرین، ص۵۱ _ ۵۵.
۵- ر.ک: ابوالقاسم ابراهیمی، فهرست کتب مشایخ عظام، ص۱۱۵ و … .

خواندنـد. در قزوین، ملا محمـد تقی برغانی شـیخ احمـد را به دلیل دیدگاه وی درباره معاد جسـمانی تکفیر کرد. شـیخ احمد معتقد بود انسان با جسم این جهان وارد قیامت نشده، بلکه با جسم هورقلیایی از قبر بیرون می آید. حکم تکفیر شیخ، در ایران، عراق و عربستان، نشر یافت.

شاخص انـدیشه غلوآمیز او که باعث تکفیر وی از سوی دانشـمندان دیگر شـهرها شـد، این است که وی امامان معصوم علیهم السلام را علل اربعه کائنات (علت فاعلی، مادّی، صوری و غایی) معرفی می کند.(۱) چنین دیدگاه غلوآمیزی، علاوه بر آن که خود گنـاه بزرگی است، زمینه پیـدایش افکـار دیگری (مثـل ادعای الوهیت، تجلی ذات حق، و حلول حق تعالی در افراد و...) شده است.

پیروان این فرقه مجموعاً از مردم بصره، حلّه، کربلا، قطیف، بحرین و بعضی از شهرهای ایران بودند.(۲)

سید کاظم رشتی، جانشین احسایی

سیّد کـــاظم رشتی ـ از ســـادات مهـــاجر حجاز به رشت ـ در سال ۱۲۱۲ ق در رشت به دنیا آمـد. او در جوانی در یزد به شـیخ پیوست و همیشه ملازم او بود. شـیخ احمد احسایی پیش از وفات خود، سیّد کاظم رشتی را جانشین خود ساخت. پیروان وی نیز بی هیچ اختلاف، سیّد را به پیشوایی خویش پذیرفتند.

طایفه شیخی که در احترام قبور امامان معصوم، غلو داشتند، بالای ضریح حسینی، نماز نمی گذاردند و آن مکان را فوق العاده تقـدیس می کردنـد. مخالفان آنان از روحانیان شـیعه و پیروان آنان که در بالای سـر ضـریح امام حسـین علیه السـلام نماز می خواندند در مقابل شیخی، بالاسری نامیده شدند.

دوره ریاست سیّد رشتی، شانزده سال طول کشـید. طایفه شـیخی، همه جا، طبق تعلیمات شـیخ احمد و سیّد کاظم، معالم دین خود را به جای می آوردند و خود را از دیگر فرقه های شـیعه ممتاز می دانسـتند. سـید رشتی، زمانی به جای اسـتاد نشـست که کمتر از سی سال سن داشت. وی، به سبب نطق و قلم و

۱- ر.ک: شیخ احمد احسایی، شرح الزیاره الجامعه الکبیره، ج۳، ص۶۵، ۲۹۶ ـ ۲۹۸و ج۴، ص۴۷ و ۴۸، ۷۸.

۲- ر.ک: شریف یحیی الأمین، معجم الفرق الاسلامیه، ص۱۴۹.

تصنیف و تألیف کتاب، عهده دار انتشار افکار استاد خود شد. او، در تمام مدت پیشوایی خود، به ایران سفر نکرد و مرکز خود را همان عتبات عالیات قرار داد و از آن جا، با هنـد و ممالک عثمانی و حجاز، رابطه داشت. و در سال۱۲۵۹ق در کربلا از دنیا رفت.

یکی از شـاگردان وی، حـاج محمـد کریم خان قاجار (۱۲۲۵_ ۱۲۸۸ ق) مؤسـس فرقه شـیخیه کرمانیه است. سیّد علی محمد شیرازی، معروف به «باب» نیز از شاگردان سید کاظم رشتی است. برخی علمای آذربایجان نیز نزد شـیخ احمد احسایی و سیّد کاظم رشتی شاگردی کرده و شـیخیه آذربایجان را تأسیس کردند. خانواده های ثقه الاسلام، حجه الاسلام و احقاق، سه طایفه معروف شـیخیه آذربایجان هسـتند. میرزا موسـی احقاقی و فرزنـدانش، ریاست شـیخیه آذربایجان را عهـده دار بودنـد و به نقد تفکرات شیخیه کرمانیه و بابیه و بهائیت پرداختند. اکنون مرکز این گروه، کویت است و فرق چندانی با امامیه ندارند.

بدعت رکن رابع

از موضوعات جنجال برانگیز در عقاید شیخیّه، اعتقاد به رکن رابع است.(۱) اکثراً، آن را به سیّد کاظم رشتی نسبت می دهند. مقصود از رکن رابع، آن است که میان شـیعیان، شـیعه کاملی وجود دارد که واسـطه فیض میان امام عصـر علیه السـلام و مردم است. آنـان، اصول دین را چهار چیز می داننـد: توحیـد، نبوت، امامت و رکن رابع. آنان، معاد و عـدل را از اصول عقایـد نمی شمارنـد؛ زیرا اعتقاد به توحیـد و نبوّت، خود مسـتلزم اعتقاد به قرآن است و چون در قرآن عدالت خدا و معاد ذکر شده است، لزومی نـدارد این دو اصـل را کنار توحیـد و نبوّت قرار دهیم. همان گونه که ملاحظه شـد، این عقیـده، بر خلاف عقایـد شـیعه است و مسلمانان، به طور عموم، معاد را از اصول دین می دانند.

طرح رکن رابع، سـبب اختلاف و انشـعاب در شـیخیّه گردید و پس از اندکی، دسـتاویزی برای ادعای جدید به نام بابیّت شد. ادعای بابیّت از

۱- ر.ک: بررسی عقاید و ادیان، ص۴۶۳ _ ۴۶۶.

سوی یکی از شاگردان سیّد کاظم رشتی صورت گرفت که خود، سرآغاز فسادی بزرگ میان مسلمانان به شمار می رود.

ادعـای دروغین «بـابیّت»، از زمـان امامـان علیهم السـلام تا قرن حاضـر، کم و بیش رواج داشـته است؛ امّا هیـچ یک از مـدّعیان دروغین آن، به انـدازه علی محمـد باب، جامعه اسـلامی را به انـحـــراف نکشـــاند. عـــلاوه بـــر آن ــ چنان که گفته شد ــ علی محمد باب، غیر از ادعای دروغین بابیّت، ادعای دیگری مطرح کرد که زمینه ساز فرقه دیگری به نام «بهائیت» شد.

نیز ن.ک: بابیه، بهائیه.

– – –

شیطان > کشته شدن شیطان

شیصبانی > خروج شیصبانی

شیعه

پیروان علی علیه السلام و اولاد ایشان

شیعه، فرقه یا گروهی را گویند که امر یگانه ای داشـته باشند. شیعه الرجل؛ یعنی، دوستان و یاران مرد. جمع آن اَشْیاع و شِیَع به معنای مثل و مانند و فرقه ها نیز آمده است.(۱) واژه شیعه به صورت مفرد چهار بار در قرآن آمده است.(۲)

شیعه در اصـطلاح به پیروان حضـرت علی علیه السلام و خاندانش و کسانی گفته می شود که به جانشینی بلافصل آن حضرت بعد از پیامبر اسـلام صلی الله علیه و آله و سلم و نص ولایت او در غدیر خم از طرف پیغمبر معتقد می باشند. در سخنان رسول اکرم صـلی الله علیه و آله و سلم و حضرت علی و دیگر امامان علیهم السلام و نویسندگان کتاب های ملل و نحل، این کلمه به کار رفته است.

جابر بن عبداللّه انصاری گوید:

پیش پیـامبر صـلی الله علیه و آله و سـلم بودم که علی علیه السـلام از دور نمایان شـد. پیامبر صـلی الله علیه و آله و سـلم فرمود: «سوگند به کسی که جانم به دست او است! این شخص و شیعیانش، در قیامت رستگار خواهند بود.» (۳)

ابن عباس نیز گوید:

وقتی آیه ((إِنَّ الَّذینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ أُولئِک هُمْ

۱- ابن منظور، لسان العرب، ج۸، ص۱۸۸.

۲- ر.ک: سوره مریم(۱۹): ۶۹؛ قصص(۲۸): ۱۵؛ صافات(۳۷): ۸۳.

۳- محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۳۵، ص۳۴۵، ح۲۰.

خَیْرُ الْبَرِیَّهِ))(۱) نازل شـد، پیغمبر صـلی الله علیه و آله و سـلم به حضـرت علی علیه السـلام فـــرمود: «مصـــداق ایـــن آیـــه، تو و

ص:۳۱۵

۱- سوره بینه (۹۸): ۷.

شیعیانت می باشید که در قیامت خشنود خواهید بود و خدا هم از شما راضی است.»(۱)

روایات پرشمار دیگری نظیر روایت یادشده از بزرگان اهل سنّت مانند طبرانی، احمد بن حنبل و دار قطنی به وسیله ابن حجر، ابن اثیر، سیوطی و دیگران نقل شده است. حضرت علی علیه السلام در نامه ای می نویسد:

«این نـــامه از بنده خـــدا، علی امیرالمؤمنین است به شیعه خود از مؤمنان و مسلمانان؛ چه خدا می گوید: ((وَإِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لَإِبْراهِيمَ))(۲) و آن، نامی است که خدای متعال آن را در قرآن شرافت بیان داده است، و شما شیعه پیامبر، محمد صلی الله علیه و آله و سلم هستید؛ چنان که ابراهیم نیز از شیعیان او است، نامی است غیر مختص و امری سابقه دار است.»(۳)

شیخ مفید، به سند خود از امام باقر علیه السلام از ام سلمه نقل می کند که گفت:

از رسول خد شنیدم فرمود:

بی گمـــان علی و شیعه او رستگار می باشند.

و به اسناد خود، سه حدیث دیگر در همان فصل در این باره نقل کرده است.(۴)

از امیرالمؤمنین علی علیه السلام نیز در منابع مختلف ــ از جمله نهج البلاغه ــ چند روایت در ایـــن باره نقل شده است.

به هـــر حـــال، عنوان شیعه برای پیروان علی علیه السلام مشهور شده و این عنوان، ویژه کسانی شد که به امامت علی علیه السلام و جانشینی او پس از پیامبر باور دارند، و امامت یازده نفر از فرزندان معصومش را که آخرین آن ها حجت بن الحسن علیه السلام است، معتقدند و به کسانی که دارای چنین عقیده ای باشند، شیعه اثنی عشری و شیعه امامیّه اطلاق می شود.

نیز ن.ک: اثنی عشری.

۱- ر.ک: سیوطی، الدرالمنثور، ج۱۱، ص۳۷۹.

۲- سوره صافات (۳۷): ۸۳.

۳- محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۳، ص۷.

۴- شیخ مفید، الارشاد، ص۲۵.

ص

صاحب الامر

از لقب های حضرت مهدی علیه السلام

یکی از لقب های حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف «صاحب الامر» است. امام صادق علیه السلام درباره اتفاقات هنگام ظهور می فرماید:

... در این زمان، هر کس از فرزندان علی علیه السلام که در مدینه است، به مکه می گریزد و به صاحب امر می پیوندد و او به سوی عراق روی می آورد.... (۱)

همه امامان علیهم السلام صاحب امر امامت بوده اند؛ ولی به سبب عظمت امر امامت و قیام آن حضرت، این لقب درباره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف متداول تر است.

ریان بن صلت گوید: به امام رضا علیه السلام گفتم: «آیا شما صاحب الامر هستید؟» فرمود:

من صاحب الامر هستم؛ امّا نه آن کسی که زمین را از عدل آکنده

۱- «...یومَئذٍ مَنْ كانَ بِالمَدینهِ مِنْ وُلدِ عَلی اِلَی مَكهَ فَیلحَقُونَ بِصاحِبِ الاَمرِ وَیقْبِلُ صاحبُ الاَمرِ نَحوَ العِراقِ...»، نعمانی، الغیبه، ص ۲۷۰، باب۱۴، ح۴۳.

سازد؛، همان گونه که پر از جور شـده باشـد. چگونه او باشم؛ در حالی که سـستی بـدن مرا می بینی و قائم کسـی است که در سن پیران و منظر جوانان قیام می کند... [(۱)]

البته آنچه بیشتر در روایات آمـده «صاحبُ هـذا الامر» است؛ ولی رفته رفته این ترکیب به «صاحب الامر» تبـدیل شده و یکی از القاب آن حضرت شمرده شده است.

نیز ن.ک: القاب حضرت مهدی علیه السلام .

– – –

صاحب الدار

از لقب های حضرت مهدی علیه السلام

در روایـات، صاحب الـدار لقب حضـرت مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف یاد شـده است. مقصود از «دار» (= خانه)، خانه پـدری و جـدّ آن حضرت است که آن جا غایب شده است. از آن جا که ذکر نام آن حضـرت، در آن دوران جایز نبود، برای اشاره به آن حضرت، از انواع کنایه ها استفاده شد که از جمله «صاحب الدار» است.

اسـحاق بن یعقوب می‌گوید: «از محمد بن عثمان عمری خواسـتم نامه ای که در آن، پرسش های سختی را مطرح کرده بودم، به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف برساند. پس توقیعی به خط مولایمان «صاحب الدار» صادر شد....»[(۲)]

– – –

صاحب الزّمان

از لقب های حضرت مهدی علیه السلام

از القاب حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف «صاحب الزَّمان» است. این لقب، در متن روایات کمتر ذکر شده است؛ ولی در سخن یاران، راویان و شیعیان، فراوان به کار رفته است.[(۳)]

امام صادق علیه السلام فرمود:

و آخرین آن ها قائم به حق،

ص:۳۱۸

۱- «اَنَا صاحِبُ هـذَا الامْرِ وَلکنّی لَسْتُ بِالَّذی اَمْلاها عَـدْلاً کما مُلِئَتْ جَوراً، وَکیفَ اَکونُ ذلِكَ عَلی ما تَری مِنْ ضَـعْفِ بَـدَنی،

وَاِنَّ القـائِمَ هُوَ الَّذی اِذا خَرَجَ کـانَ فی سِنِّ الشُّیوخِ وَمَنْظَرِ الشَّبابِ...»، شـیخ صـدوق، کمال الـدین و تمام النعمه، ج۲، باب ۳۵، ح۸.

۲- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۲۹۰؛ ص۳۶۲؛ محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۵۱، ص۳۴۹.

۳- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۲۴۴، ح۲۱۱ و ص۲۷۱، ح۲۳۷.

بقیهاللّه در زمین و صاحب الزّمان است.(۱)

فضل بن شاذان در کتاب فضایل از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم نقل کرده است:

هر کس دوست دارد خداونـد سبحانه و تعـالی را در حال کمال ایمان و حسن اسـلام ملاقات کنـد، پس بایـد حجّت، صاحب الزّمان، قائم، منتظر و مهدی را دوست داشته باشد.(۲)

هر یـک از امامـان علیهم السـلام، صاحب زمان خویشـند؛ ولی به اعتبار طول عمر فراوان حضـرت مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف و این که مدت زمانی بیش تر از سایر امامان علیهم السـلام زندگی کرده است، آن حضـرت بیشتر به این لقب شهرت یافته است.

صاحب السَّیف

از لقب های حضرت مهدی علیه السلام

از القاب حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف که در روایات معصومان علیهم السلام به آن اشاره شده «صاحب السیف (صاحب شمشـیر) است. درباره سـلاح حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف هنگام ظهور، صراحتی وجود ندارد؛ ولی ممکن است این گونه روایات را حمل بر ظاهر کرد؛ یعنی آن حضـرت، با همان سـلاح های متداول عصر بعثت پیامبر صلی الله علیه و آله و سـلم ظهور خواهـد فرمود. در این صورت، «صـاحب السـیف» در معنـای حقیقی خود به کار می رود؛ اگر چه می توان آن را کنایه از «صاحب القدره والعظمه» دانست و «سیف» را در این جا به معنای ابزار غلبه و قدرت معنا کرد.

در کتاب کافی نقل شده است: وقتی از امام صادق علیه السلام درباره قائم علیه السلام پرسیدند، آن حضرت فرمود:

همه ما قائم به امر خداییم؛ یکی پس از دیگری، تا زمانی که صاحب شمشـیر بیاید. چون صاحب شمشـیر آمد، امر و دسـتوری غیر از آنچه بوده است، می آورد]=پدرانش مأمور به تقیّه و صبر بودند و او مأمور به جهاد

۱- «...وَ آخِرُهُمُ القـائِمُ بِـالحَقِّ بَقیهُ اللهِ فی الاَـرْضِ وَصاحِبُ الزَّمانِ»، شـیخ صـدوق، کمال الـدین و تمام النعمه، ج۲، ص۳۴۲، ح۲۳.

۲- «مَنْ اَحَبَّ اَنْ یلقِی اللّهَ وَ قَـدْ کمُـلَ ایمانُهُ وَ حَسُنَ اِسـلامُهُ فَلْیوالِ الحُجَّهَ صاحِبَ الزَّمانِ القائمَ المُنْتَظَرَ المَهْـدِی...»، شاذان بن جبرئیل، الفضایل، ص۱۶۶.

و برانداختن ظلم است[.(۱)

گفتنی است این لقب، همانند بسیاری از القاب دیگر حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، ویژه آن حضرت نیست و سایر امامان علیهم السلام نیز به این عنوان ملقّب بوده اند. در این باره حَکم بن ابی نعیم گوید: در مدینه خدمت امام باقر علیه السلام رسیده و عرض کردم: «من بین رکن و مقام نذر کرده و به عهده گرفته ام که اگر شما را ملاقات کنم، از مدینه بیرون نروم، تا زمانی که بدانم قائم آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم هستید یا نه؟» حضرت هیچ پاسخی به من نفرمود. سی روز در مدینه بودم. سپس در بین راهی به من برخورد کرد و فرمود: «ای حکم! هنوز این جایی؟» گفتم: «آری؛ من نذر خود را عرض کردم و مرا امر و نهی نکرده و پاسخی نفرمودید.» فرمود: «فردا صبح زود به منزل من بیا.» فردا خدمتش رفتم؛ فرمود: «مطلبت را بپرس.» عرض کردم: «من بین رکن و مقام، نذر کرده و روزه و صدقه ای برای خدا به عهده گرفته ام که اگر شما را ملاقات کردم، از مدینه بیرون نروم؛ جز آن که بدانم آیا شما قائم آل محمد هستید یا نه؟ اگر شما هستید، ملازم خدمتتان باشم و اگر نیستید، روی زمین بگردم و در طلب معاش برآیم.» فرمود: «ای حکم! همه ما قائم به امر خدا هستیم.»

عرض کردم: «شما مهدی هستی؟»

فرمود: «همه ما به سوی خدا هدایت می کنیم.»

عرض کردم: «شما صاحب شمشیری؟»

فرمود: «همه ما صاحب شمشیر و وارث شمشیریم]شمشیر پیغمبر، به ما به ارث رسیده و همراه ما است[.»

عرض کردم: شما هستید آن که دشمنان خدا را می کشد و دوستان خدا به وسیله او عزیز می شود و دین خدا آشکار می گردد؟

فرمود: «ای حکم! چگونه من او باشم، در صورتی که به چهل و پنج رسیده ام؛ حال آن که صاحب این امر از من به دوران شیرخوارگی

۱- «کلُّنا قائِمٌ بِاَمرِاللّهِ وَاحِدٌ بَعْدَ واحِدٍ حَتَّی یجِی ءَ صاحِبُ السَّیفِ فَاِذا جَاءَ صاحِبُ السَّیفِ جاءَ بِاَمرٍ غَیرِالَّذی کانَ»، محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۵۳۶، ح۲.

نزدیک تر و هنگام سواری چالاک تر است.»(۱)

نیز ن.ک: سلاح حضرت مهدی علیه السلام، قیام

صاحب الغیبه

از لقب های حضرت مهدی علیه السلام

در برخی روایات، از این لقب، برای معرفی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و اثبات غیبت برای آن بزرگوار استفاده شده

۱- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۵۳۶، ح۱.

است. امام رضا علیه السلام فرمود:

... و او است صاحب غیبت قبل از ظهورش....(۱)

همچنین از امام حسین علیه السلام نقل شده است:

قائم این امت، نهمین از فرزندان من است و او صاحب الغیبه است....(۲)

البته احتمال دارد مقصود از این ترکیب، لقب نباشد؛ بلکه ترجمه آن، مورد نظر باشد؛ یعنی کسی که دارای غیبت است. احتمال دیگر این که این لقب نیز مانند بعضی از القاب، برای تقیّه به کار می رفته است.

نیز ن.ک: غیبت حضرت مهدی علیه السلام، غیبت صغرا، غیبت کبرا.

صاید بن صید > خروج دجال

صقیل > مادر مهدی علیه السلام

صیحه آسمانی > ندای آسمانی

۱- «... وَهُوَ صاحِبُ الغَیبَهِ قَبلَ خُرُوجِهِ»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۲، ح۵.
۲- «قائِمُ هَذِهِ الاُمَهِ هُوَ التَّاسِعُ مِنْ وُلْدی وَهُوَ صاحِبُ الغَیبَهِ...»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۳۱۷.

ط

طالقان

محل زندگی برخی یاران حضرت مهدی علیه السلام

در روایات، آن جا که سخن از یاران حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف هنگام ظهور است، نام منطقه جغرافیایی «طالقان» به چشم می خورد. منظور از طالقان، چه منطقه ای بین مرو و بلخ باشد و یا شهری میان قزوین و ابهر،(1) خاستگاه برخی یاران حضرت مهدی علیه السلام یاد شده است. در منابع اهل سنّت از حضرت علی علیه السلام نقل شده است که فرمود:

خوش به حال طالقان! خداوند سبحانه و تعالی دارای گنج هایی در آن جا است که نه از طلا است و نه از نقره؛ امّا در آن خطه، مردانی هستند که خدا را آن گونه شناخته اند که شایسته معرفت است، و آنان، یاران مهدی علیه السلام در آخِرالزمان می باشند.(2)

همین روایت به گونه ای دیگر در منابع شیعه نیز آمده است. امام صادق علیه السلام فرمود:

گنجی در طالقان هست که از طلا و

۱- معجم البلدان، ج۴، ص۶.

۲- سیوطی، الحاوی للفتاوی، ج۲، ص۸۲؛ کنزالعمال، ج۷، ص۲۶۲.

نقره نیست، و پرچمی است که از روزی که آن را پیچیده اند برافراشته نشده است و مردانی هستند که دل های آن ها مانند پاره های آهن است شکی در ایمان به خدا در آن راه نیافته و در طریق ایمان از سنگ محکم تر است. اگر آنها را وادارند که کوه ها را از جای بکنند، از جای کنده و از میان بر می دارند. لشکر آن ها قصد هیچ شهری نمی کنند جز اینکه آن را خراب می نمایند. اسب های آن ها زین های زرین دارند، و خود آنها برای تبرک بدن خود را بزین اسب امام می سایند، آن ها در جنگ ها امام را در میان گرفته و با جان خود از وی دفاع می کنند، و هر کاری داشته باشد برایش انجام می دهند. مردانی در میان آن ها است که شب ها نمی خوابند زمزمه آن ها در حال عبادت همچون زمزمه زنبور عسل است. تمام شب را به عبادت مشغولند، و روزها سواره به دشمن حمله می کنند. آنها در وقت شب راهب و هنگام روز شیرند. آن ها در فرمانبرداری امام بیش از کنیز نسبت به آقایش پافشاری دارند آن ها مانند چراغ های درخشنده اند، و دل هاشان همچون قندیل هاست، و از خوف خدا خشنود می باشند. آن ها ادعای شهادت دارند و تمنا می کنند که در راه خداوند کشته گردند. شعار آنان اینست: «ای خون خواهان حسین» از هر جا می گذرند، رعب آنها پیشاپیش آنان به اندازه یک ماه راه در دل های جای می گیرد، و بدین گونه رو به پیش می روند، خداوند هم پیشرو به سوی حق و حقیقت را پیروز می گرداند.(۱)

برخی، طالقان را منطقه ویژه ای دانسته اند؛ ولی گروهی نیز آن را به منطقه بسیار وسیعی همانند ایران معنا کرده اند.(۲) از روایت ذکر شده در منابع اهل سنّت استفاده می شود که آنان اصحاب و یاران ویژه آن حضرت هستند؛ زیرا در روایت، نوع آنان مشخص شده است؛ امّا در روایت بحارالانوار علاوه بر بیان چگونگی و کیفیت، سخن از کمّیت و لشکر و درفش های فاتح و پیروز به میان آمده است.

نیز ن.ک: یاران حضرت مهدی علیه السلام .

۱- بحارالانوار، ج۵۲، ص۳۰۷.

۲- ر.ک: علی کورانی، عصر ظهور، ص ۲۶۰.

طرید

از لقب های حضرت مهدی علیه السلام

در روایات، از حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف با لقب طرید یاد شده است. «طرید» به معنای طرد شده از سوی مردم است.(۱) عیسی خشاب گوید: به امام حسین علیه السلام گفتم: «آیا شما صاحب الامر هستید؟» فرمود:

خیر، ولی صاحب الامر طرید]= رانده شده[و شرید]= آواره[است و خون خواه پدرش و دارای کینه عمویش می باشد....(۲)

- - -

طلوع خورشید از مغرب

از نشانه های نزدیکی قیامت در عصر ظهور

از نشانه های نزدیک شدن رستاخیز بزرگ، «طلوع خورشید از مغرب» است. امیرمؤمنان، علی علیه السلام به نقل از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

به ناگزیر، ده چیز پیش از قیامت رخ خواهد داد: سفیانی، دجّال، دود، جنبنده، خروج قائم علیه السلام، طلوع خورشید از مغرب، نزول عیسی، خسف به مشرق، خسف به جزیره عرب و آتشی که از چاه عدن بیرون می آید و مردمان را به محشر سوق می دهد.»(۳)

شیخ مفید، درباره چگونگی این اتفاق نوشته است:

خورشید، هنگام ظهر در آسمان، راکد می شود و ساعتی چند تا هنگام عصر پیدا نباشد؛ آن گاه از مغرب آشکار شود.(۴)

عده ای این امر را بعید پنداشته و گفته اند: مستلزم در هم ریختن و از هم پاشیدن نظم جهان و تغییر در حرکت منظومه خورشیدی خواهد بود و نتیجه گرفته اند که با اصول حاکم بر نظام طبیعت، ناسازگار است؛ ولی به نظر می رسد این امر، همانند بسیاری دیگر از امور، از آیات الهی خواهد بود. افزون بر آن، نظیر این اتفاقات پیش تر نیز در آسمان رخ داده است که از جمله آن ها

۱- ابن منظور، لسان العرب، ج۳، ص۲۶۷.

۲- «لا وَلكِنْ صَاحِبُ هَـذاالاَمْرِ الطَّریدُ الشَّریدُ المَوْتُورُ بِاَبیهِ المُكَنَّى بِعَمِهِ ...»، كمال الدين و تمام النعمه، ج۱، ص۳۱۸، باب ۳۰، ح۵.

۳- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۳۶، ح.۴۲۶
۴- شیخ مفید، الارشاد، ج۲، ص۳۶۸.

ردّالشَّمس (= بازگشن خورشید) برای یوشع بن نون بوده است.

در برخی دیگر از گفته ها آمده است: مقصود از طلوع خورشید از مغرب، ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است. بدین معنا که حضرت مهدی علیه السلام، همان خورشید است که در پایان عمر طولانی خویش، طلوع خواهد کرد.(۱)

اشکال این دیدگاه، آن است که چنین چیزی در کلام معصوم علیه السلام نیامده است. علاوه بر آن، در روایات، سخن از طلوع خورشید از مغرب در ردیف قیام حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ذکر شده است و اگر مقصود، ظهور و خروج آن حضرت بود، نیازی به تکرار نداشت؛ بنابراین، طلوع خورشید از مغرب، حادثه ای است خارق العاده که پس از ظهور حضرت مهدی علیه السلام و در آستانه قیامت اتفاق خواهد افتاد.

در کتاب های اهل سنّت نیز از طلوع خورشید از مغرب یاد شده است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

هرگز قیامت بر پا نخواهد شد تا این که خورشید از مغرب خود طلوع کند....(۲)

نیز ن.ك: اشراط الساعه.

طویل العمر

از ویژگی های مهم حضرت مهدی علیه السلام

طبق روایات، حضرت مهدی علیه السلام که در آخِرالزمان ظهور کرده و جهان را پر از عدل و داد خواهد نمود فرزند امام عسکری علیه السلام است که در نیمه شعبان سال ۲۵۵ ق زاده شده است. معنای روشن این سخن، آن است که آن ذخیره الهی، دارای عمر طولانی است. تا کنون، افزون بر ۱۱۷۰ سال از عمر مبارك آن حضرت گذشته است. پیش تر در برخـــی روایات، سخن از عمر طولانی آن حضرت به میـــان آمده بود. امـــام حسن مجتبی علیه السلام ضمن بیانی مفصل در باره آن حضرت فرمود:

نهمین از فرزندان برادرم، فرزند

۱- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، باب ۴۷، ح۱.

۲- «اِنَّ السَّاعَةَ لا تَقُومُ حَتی یَکونَ عَشْرُ آیاتٍ طُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغرِبِها ...»، السنن الکبری، ج۶، ص۳۴۴؛ المعجم الکبیر، ج۳، ص۱۷۱؛ کنزالعمال، ج۱۴، ص۲۰۶، ح۳۸۴۱۱، ۳۸۶۳۹، ۳۸۶۴۶؛ همچنین ر.ك: تفسیر قرطبی، ج۱۶، ص۱۳۰؛ تفسیر ابن کثیر، ج۱، ص۵۹۶.

بانوی کنیزان است. خداوند در دوران

غیبت، عمر او را طولانی خواهد کرد؛ آن گاه به قدرت خویش وی را در سیمای جوانی کمتر از چهل سال برخواهد انگیخت، تا دانسته شود خداوند بر هر چیز توانا است.(۱)

نخستین دانشمندی که به طرح مسأله طول عمر امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف پرداخت، ابوجعفر محمد بن علی بن بابویه قمی، معروف به شیخ صدوق (م۳۸۱ ق) است. وی در کتاب کمال الدین و تمام النعمه به تفصیل درباره طول عمر بحث کرده و به پرسش های مخالفان طول عمر امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف پاسخ داده است. وی، فصل جامعی از کتاب یاد شده را به زندگی «معمّرین» (= صاحبان عمر طولانی) اختصاص داده است و ده ها نفر از اشخاص را که عمری بیش از ۱۲۰ سال داشته اند ــ نام می برد و شرح حال و زندگی هر یک از آنان را به صورت مختصر ذکر می کند.

شیخ صدوق، مسأله طول عمر حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را فقط از راه «تجربه تاریخی» و افراد دارای عمر طولانی، بررسی کرده و به دیگر ادله نپرداخته است. این راه از سوی دانشمندانی همچون شیخ مفید، شیخ طوسی، سید مرتضی، طبرسی، خواجه نصرالدین طوسی، علامه حلی، فیض کاشانی، علامه مجلسی و دیگر بزرگان شیعه ادامه یافت. آنچه این بزرگان در بررسی علمی طول عمر آن حضرت، به آن پرداخته اند، به طور عمده حول محورهای ذیل است:

یک. طول عمر از نگاه قرآن کریم

شماری از افرادی که در قرآن، دارای عمری طولانی و غیرطبیعی شمرده شده اند، عبارتند از:

۱. حضرت نوح علیه السلام

قرآن، درباره نوح علیه السلام می گوید:

((وَلَقَدْ اَرْسَلْنا نُوحاً اِلی قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِیهِمْ اَلْفَ سَنَهٍ اِلاَّ خَمْسِینَ عاماً...))(۲)

و به راستی، نوح را به سوی قومش

۱- «التَّاسِعُ مِنْ وُلْدِ أَخِی الْحُسَیْنِ ابْنِ سَیِّدَهِ الْإِمَاءِ یُطِیلُ اللَّهُ عُمُرَهُ فِی غَیْبَتِهِ ثُمَّ یُظْهِرُهُ بِقُدْرَتِهِ فِی صُورَهِ شَابٍّ ابْنِ دُونِ أَرْبَعِینَ سَنَهً ذَلِکَ لِیُعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ عَلی کلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۳۱۵.

۲- عنکبوت (۲۹): ۱۴.

فرستادیم، پس میان آنان ۹۵۰ سال درنگ کرد.

این بیان الهی، روشن نکرده است که این مدت، بر دوره عمر رسالت نوح علیه السلام دلالت دارد یا عمر آن حضرت؛ از این رو در پاره ای روایات اسلامی آمده است که مراد از عمر، دوره رسالت نوح علیه السلام است؛ ولی مدت زندگی او ۲۵۰۰ سال بوده است.

از امـــام سجاد علیه السلام نقل شده است که فرمود:

در قـــائم سنّتی از نوح است و آن طول عمر است.(۱)

۲. عیسی بن مریم علیهما السلام

قـــرآن، دربـاره حضرت عیسی علیه السلام می فرماید:

((وَ قَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسيحَ عيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَ ما قَتَلُوهُ وَ ما صَلَبُوهُ وَ لكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَ إِنَّ الَّذينَ اخْتَلَفُوا فيهِ لَفی شَكٍّ مِنْهُ ما لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلاَّ اتِّباعَ الظَّنِّ وَ ما قَتَلُوهُ يَقينًا بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَ كانَ اللَّهُ عَزيزًا حَكيمًا وَ إِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتابِ إِلاَّ لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَ يَوْمَ الْقِيامَهِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهيدًا))(۲)

و گفته ایشـــان کـــه: «ما، مسیح عیسی بن مریم، پیامبر خدا را کشتیم» و حال آن که آنان او را نکشتند و مصلوبش نکردند؛ لکن امر، بر آنان مشتبه شد و کسانی که درباره او اختلاف کردند، قطعاً در مورد آن، دچار شک شده اند و هیچ علمی بدان ندارند، جز آن که از گمان پیروی می کنند. و به طور یقین او را نکشتند* بلکه خدا او را به سوی خود بالا برد و خدا توانا و حکیم است * و از اهل کتاب، کسی نیست، مگر آن که پیش از مرگ خود، حتماً به او ایمان می آورد، و روز قیامت [عیسی نیز] بر آنان شاهد خواهد بود.»

بیشتر مفسران مسلمان، در تبیین آیه یاد شده بر این باورند که حضرت عیسی علیه السلام زنده است و در آخرالزمان نازل شده، در نماز به امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف اقتدا خواهد کرد. حال اگر تاریخ

۱- کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۳۲۲، ح۴.

۲- نساء (۴): ۱۵۷ _ ۱۵۹.

میلادی، از صحت و دقـــت کـــافی برخـــوردار باشـــد، عمـــر عیسی علیه السلام، اکنون افزون بر دو هزار سال است و بر این اساس، عمر ۱۱۷۰ ساله برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف امر بعیدی نخواهد بود.

۳. حضرت خضر علیه السلام

یکی از کسانی که عمر طولانی دارد، حضرت خضر است. در قرآن از وی به صراحت یاد نشده است؛ اما داستان ملاقات و همراهی موسای کلیم با این بنده دانا و با تجربه خداوند سبحانه و تعالی، در سوره کهف آمده است.(۱) اعتقاد به زنده بودن خضر علیه السلام، اختصاصی به شیعه نداشته، بلکه میان اهل سنّت نیز عقیده ای پذیرفته شده است.

۴. اصحاب کهف

قرآن در باره آنان می گوید:

((وَلَبِثُوا فِی کهْفِهِمْ ثَلاثَ مِائَةٍ سِنِینَ وَازْدادُوا تِسْعاً(۲)))

و سیصد سال، در غارشان درنگ کرده و نه سال افزودند.

قرآن در این آیه، به زنده بودن اصحاب کهف به مدّت بیش از سه قرن ـ آن هم در خواب و بدون آب و غذا ـ تصریح می کند. به راستی کدام یک شگفت انگیزتر است؛ کسی که سیصد سال بدون آب و غذا زنده مانده یا کسی کـــه صدها سال باقی مانده است؛ امـــا غذا می خورد، آب می آشامد، راه می رود، می خوابد و بیدار می شود؟

دو. از نگاه روایات

سخنان رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نیز بر طول عمر انسان، صحه می گذارد و آن را امری ممکن می شمارد. یکی از کسانی که در سنّت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم ـ به ویژه در منابع اهل سنّت ـ به طول عمر او اشاره شده، دجّال است. اهل سنّت، بر اساس همین روایات، عقیده دارند دجّال در عصر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم متولد شده و به زندگی خود ادامه می دهد، تا در آخِرالزمان خروج کند.(۳) حال اگر این احادیث درست باشد ـ چنان که اهل سنّت بر این باورند ـ در این صورت، شایسته نیست که آنان در حیات و عمر طولانی امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، تردید کنند. از طرفی حال که دشمن

۱- ر.ک: کهف (۱۸): ۶۵.

۲- کهف (۱۸): ۲۵.

۳- ر.ک: احمد بن حنبل، مسند، ج۴، ص۴۴۴؛ بخاری، صحیح، ج۹، ص۱۳۳.

خدا، به مصالحی می تواند بیش از هزار سال زنده بماند، چرا بنده و خلیفه و ولی خدا نتواند عمر طولانی داشته باشد؟(۱)

سه. از نگاه عقل

افزون برکتاب وسنّت، عقل سلیم نیز طول عمر را برای انسان، ناممکن نمی داند؛ بلکه آن را امری کاملاً ممکن می شمارد. حکیمان و فیلسوفان گفته اند: بهترین دلیل بر امکان هر چیزی، واقع شدن آن چیز است.

همین که طول عمر در میان پیشینیان روی داده و تاریخ، افراد زیادی را به ما نشان می دهد که عمری طولانی داشته اند، خود دلیل روشنی است بر این که طول عمر از دیدگاه عقل امری ممکن است.(۲)

بررسی علمی و بحث طول عمر، در حقیقت به نوع تفسیر فیزیولوژی از «پیری و فرسودگی»، وابسته است. این قانون که: پیری و فرسودگی زاییده یک قانون طبیعی حاکم بر بافت های پیکره انسانی است، و ضروری است که بدن پس از رسیدن به آخرین مرحله رشد، کم کم فرسوده شده، برای ادامه زندگی، کارآیی کمتری داشته باشد، تا آن گاه که در لحظه ای معیّن از کار بیفتد، آیا حتی در باره بدنی هم که از هرگونه تأثیر خارجی در امان مانده صادق است یا این که فرسودگی و کاهشی که در کارآیی بافت و نسوج مجموعه بدن به چشم می خورد، نتیجه نبرد با عوامل بیرونی ــ مانند میکرب ها و سموم ــ است که به بدن انسان راه می یابد؟(۳)

افزون بر دلیل های یاد شده، برای طول عمر انسان، راه دیگری نیز وجود دارد که همان راه اعجاز و قدرت خداوند سبحانه و تعالی است.

آری؛ حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف با قدرت الهی زنده است و میان مردم، به زندگی خود ادامه می دهد. همان خدایی که آتش را برای ابراهیم سرد و سلامت قرار داد و گِل را برای عیسی علیه السلام به پرنده تبدیل کرد، و عیسی و خضر را پس از قرن ها زنده نگه می دارد، می تواند مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را نیز

۱- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۱۱۴.
۲- ر.ک: محمد رضا حکیمی، خورشید مغرب، ص۲۱۴.
۳- سیّد محمد باقر صدر، جست و جو و گفت و گو پیرامون امام مهدی علیه السلام، ص۱۹ــ ۲۱.

با قدرت الهی خود زنده نگه دارد.

نیز ن.ک: معمرین.

– – –

طِی الاَرْض

از کرامت های حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

در روایات فراوانی در باره به حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، از چگونگی طی مسافت آن حضرت و یارانش به عنوان طی الارض تعبیر شده است. چگونگی طی الارض، برای ما به روشنی معلوم

نیست؛ ولـــی می تـــوان آن را یک جابه جایی بسیار سریع برای انسان دانست.

امام رضا علیه السلام در روایتی پس از معرفی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف می فرماید:

او، کسی است که زمین برای او درنوردیده می شود. (۱)

امام صادق علیه السلام نیز درباره طی الارض یاران حضرت مهدی علیه السلام فرمود:

پس، از گـوشه و کنـار زمین به سوی او جمع می شونـد و زمین برای آن هـا به هم پیچیـده می شود، تـا این که بـا او بیعت می کند. (۲)

– – –

طَیْبَه

از محل های زندگی حضرت مهدی علیه السلام در عصر غیبت

در روایات فراوانی، طیبه، محل زندگی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در طول غیبت، معرفی شده است و همان گونه که ذکر خواهد شد، مقصود از آن مدینه النبی صلی الله علیه و آله و سلم است.

مـدینه را طیبَه و طـابه نامنـد؛ چرا که مـدینه پیش از آن یثرب خوانـده می شـد و یثرب از ریشه ثرب به معنای فســـاد است. پیـــامبر صـلی الله علیه و آله و سـلم از بردن نام یثرب نهی فرمود و آن را طابه و طیبه نامید که به معنای پاک و پاکیزه است. گفته شده: طیبه از طیِّب و طاهر است؛ به سبب خلوص

۱- «هُوَ الذی تُطْوی لَهُ الاَرضُ»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۳۷۱، ح۵.

۲- «... فَیَصیرُ اِلیهِ شیعَتُهُ مِنْ اَطْرافِ الاَرْضِ تُطْوی لَهُمُ الاَرْضُ حَتَّی یُبایِعُوهُ ...»، فتال نیشابوری، روضهالواعظین، ص۲۶۳.

آن و طهارتش از شرک.(۱)

ابوبصیر از امام صادق علیه السلام روایت کرده است:

صاحب این امر، از غیبتی ناگزیر است و در غیبت خود، ناچار از گوشه گیری و کناره جویی از دیگران است. طیبه]= مدینه[خوش منزلی است و با وجود سی تن]یا به همراهی سی نفر[در آن جا وحشت و ترسی نیست.(۲)

همچنین ابوهاشم جعفری گوید: به امام حسن عسکری علیه السلام عرض کردم: «بزرگواری شما مانع آن است که من از شما پرسش کنم. اجازه بفرمایید بپرسم.» حضرت فرمود: «بپرس» گفتم: «آقای من! آیا برای شما فرزندی هست؟» فرمود: «بله.» گفتم: «اگر اتفاق ناگواری برای شما رخ داد، در کجا او را جست وجو کنم؟» فرمود: «در مدینه.»(۳)

۱- لسان العرب، ج۱، ص۵۶۷؛ معجم البلدان، ج۴، ص۵۳.
۲- «لابُدَّ لِصاحِبِ هَذا الاَمرِ مِنْ غَیْبَهٍ وَلابُدَّ لَهُ فِی غَیبَتِهِ مِنْ عُزْلَهٍ ونِعْمَ المَنْزِلُ طَیْبَهُ وَما بِثَلاثینَ مِنْ وَحْشَهٍ»، الکافی، ج۱، ص۳۴۰؛ الغیبه، ص۱۸۸، ح۴۱؛ کتاب الغیبه، ص۱۶۲، ح۱۲۱.
۳- کتاب الغیبه، ص۲۳۲، ح۱۹۹، الکافی، ج۱، ص۳۲۸، ح۲.

ظ

ظهور

آشکار شدن مهدی علیه السلام پس از غیبت طولانی

از اصطلاحات بسیار رایج در فرهنگ مهدویّت واژه «ظهور» است. ای___ن کلمه از نظ___ر لغت ب___ه معنای آشک__ار شدن چیز پنهان است.(۱) نکته مهمّ در ظهور، مسبوق بودن آن به غیبت است؛ امّا در اصطلاح مهدویّت، مقص___ود، ظ___اهر ش___دن حض___رت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف پ___س از پن___هان زیست__ن طولانی، برای قیام و بر پایی حکومت عدل جهانی است.

دوران ظهور را می توان به مراحل ذیل تقسیم کرد:

مرحله نخست: ظهور و آشکار شدن ک___ه فقط در اراده و علم الهی است؛

مرحله بعد: قیام و نهضت به امر الهی و خ___روج بر ستمگران و مبارزه با دشمنان؛

و مرحل___ه پای__انی: دوران تثبیت و حکومت جهانی است.

یک. روایات مرحله نخست

۱. زراره می گوید از امام باقر علیه السلام شنیدم که فرمود:

همانا برای قائم غیبتی است پیش

۱- خلیل بن احمد، العین، ج۴، ص۳۷.

از ظهورش....(۱)

۲. امام صادق علیه السلام نیز درباره ظهور آن حضرت فرمود:

پس چون خداوند سبحانه و تعالی اراده فرمود امر او [حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف] را ظاهر سازد، به قلب او الهام نماید، پس ظاهر می شود و آن گاه به امر الهی قیام می کند. (۲)

گفتنی است که مرحله قیام متأخر بر مرحله ظهور است؛ به این بیان که ابتدا ظهور صورت می گیرد و پس از آن با جمع شدن یاران حضرت و آماده شدن دیگر شرایط، آن حضرت قیام می فرماید.

دو. روایات قیام آن حضرت

۱. امام سجاد علیه السلام فرمود:

آن هنگام که قائم ما قیام کند، خداوند سبحانه و تعالی ترس را از دل شیعیان ما بردارد و....(۳)

۲. امام صادق علیه السلام نیز فرمود:

قائم در حالی قیام خواهد کرد که بیعت احدی بر گردن او نیست.(۴)

آنچه گفته شد، بدین معنا نیست که تمام روایاتی که از کلمه قیام و مشتقات آن استفاده کرده، به گونه ای دقیق ناظر به مرحله قیام است؛ بلکه در مواردی قیام بر مرحله ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نیز تطبیق شده است. اما به طور عمده روایاتی که قیام و مشتقات آن را در بر گرفته، سخن از مرحله ای پس از آغاز ظهور دارد.

۳. از رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم روایت شده است:

هرگز رستاخیز به پا نگردد، مگر این که پیش از آن قائم برای حق از خاندان ما قیام کند.(۵)

۴. امام باقر علیه السلام فرمود:

هنگامی که قائم ما قیام کند، خداوند سبحانه و تعالی دستش را بر سر بندگان گذاشته، اندیشه های ایشان جمع می گردد.(۶)

۱- شیخ صدوق، علل الشرایع، ج۱، ص۲۴۶، ح۹؛ شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۳۲، ح۲۷۴.

۲- نعمانی، الغیبه، ص۱۸۷، ح۴۰.

۳- «اِذا قَامَ قائِمُنا اَذْهَبَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ عَنْ شِيعَتِنا العاهَةَ وَ ...»، شيخ صدوق، الخصال، ج۲، ص۵۴۱، ح۱۴.

۴- نعمانی، الغيبه، ص۱۹۱، ح۴۵.

۵- شيخ صدوق، عيون اخبارالرضا عليه السلام، ج۲، ص۵۹، ح ۲۳۰.

۶- «اِذا قَامَ قائِمُنا وَضَعَ اللّهُ يَدَهُ عَلَى رُؤُوسِ العِبادِ فَجَمَعَ بِهَا عُقُولَهُم وَ ...»، محمد بن يعقوب كلينى، الكافى، ج۱، ص۲۵، ح۲۱.

شایـد بتوان اختلاف روایات زمان ظهور را نیز با این تقسم بنـدی رفع نمود؛ به این بیان که برخی روایات ناظر به زمان ظهور و برخی دیگر نـاظر به زمـان قیام باشـد. گفتنی است در پاره ای از روایات، از ظهور و قیام حضـرت مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشریف با عنوان خروج یاد شده است.

از امام صادق علیه السلام نقل شده است که فرمود:

خروج قائم محتوم است.(۱)

آن حضرت همچنین فرمود:

دنیا به پایان نرسد تا این که مردی از خاندان من خروج کند که به حکومت آل داود حکم نماید....(۲)

– – –

ص:۳۳۷

۱- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۵۴، ح۴۶۱.

۲- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۳۹۷، ح۲.

ع

عاشورا

روز قیام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف طبق برخی روایات

عاشورا روز دهم محرم، روز شهادت سالار شهیدان حسین بن علی علیهما السلام و فرزندان و اصحاب او در کربلا است.(۱) در فرهنگ شیعی، عاشورا، به دلیل وقوع شهادت امام حسین علیه السلام در این روز، عظیم ترین روز سوگواری و ماتم به حساب می آید. در این روز، بزرگ ترین فاجعه و ستم در باره خاندان پیامبر علیهم السلام انجام گرفته است. دشمنان اسلام و اهل بیت علیهم السلام این روز را خجسته شمرده، به شادی می پردازند؛ اما پیروان خاندان رسالت، به سوگ و عزا می نشینند و بر کشتگان این روز می گریند.

امامان شیعه، یاد این روز را زنده می داشتند و در آن، مجلس عزا بر پا می کردند و بر حسین بن علی علیهما السلام می گریستند؛ آن حضرت را زیارت می کردند و به زیارت او تشویق و امر می نمودند و این روز، روز اندوهشان بود.

آنچه این روز را به مهدویّت مرتبط می کند، روایاتی است که از قیام آن حضرت در این روز خبر می دهد.

امام صادق علیه السلام فرمود:

۱- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۱، ص۴۶۳.

قائم در روز عاشورا قیام می کند.(۱)

نیز ن.ک: ظهور، قیام.

- - -

عبرتایی > احمد بن هلال

عثمان بن سعید عمری

نخستین نایب خاص امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

ابوعمرو، عثمان بن سعید عمری، نخستین نایب خاص حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف بود. شیخ طوسی، درباره سفیران حضرت و نخستین ایشان چنین نوشته است:

سفیـــرانی کـــه از ســـوی امامـــان معصوم علیهم السلام به نیکی یاد شده اند؛ نخستین آنان مرد بزرگواری است که حضرت امـــام هـــادی علیه السلام و امـــام عسکری علیه السلام او را توثیق فرموده اند و او، شیخ موثق، ابوعمر عثمان بن سعـــید عمری است.(۲)

نام وی عثمان بن سعید، کنیه اش ابوعمرو و لقبش العمری، سمّان،(۳) اسدی و عسکری می باشد.

وی از یاران، اصحاب و شاگردان مورد اطمینان امام دهم و امام یازدهم علیهما السلام بود. او مردی بزرگوار و مورد اطمینان بود که از یازده سالگی در محضر امـــام هـــادی علیه السلام بـــه خدمت گزاری و یـــادگیری احکـــام، حدیث و آموزه های اسلامی اشتغال داشت و شاگرد تربیت یافته مکتب ولایت و امامت بود.(۴)

شاید یکی از دلایلی که وی در پیشگـــاه دو امـــام پیش از حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف قرار گـــرفته بود، این بود که کسی در شـأن و عظمت او تردید نداشته باشند و مردم، به راحتی نیابت او از حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را بپذیرند.

از احمد بـــن اسحـــاق نقـل شده است: از حضرت هادی علیه السلام پرسیدم: «با چه کسی داد و ستد کنیم و از چه کسی مطلب را بگیریم و گفته چه کسی را بپذیریم؟» امام فرمود:

۱- «یَقُومُ القائِمُ یَوْمَ عاشُورا»، نعمانی، الغیبه، ص۲۸۲، ح۶۸.

۲- نعمانی، الغیبه، ص۳۵۳.

۳- علت ملقب شدن او به «سمّان» این بود که به تجارت روغن می پرداخت، تا در پس این کار، به مسئولیت اصلی خود

بپردازد و از شرّ حکومت در امان باشد.

۴- علی غفـارزاده، پژوهشـی پیرامون زنـدگانی نواب خـاص امـام زمان علیه السـلام، ص۱۰۶، به نقـل از: شـیخ طوسـی، رجال الطوسی، رقم۲۲، ص۴۳۴.

عمری مورد اعتماد من است؛ آنچه را از من به تو برساند، به طور قطع از من می رساند و آنچه را از قول من برای تو گوید، به طور قطع از من می گوید.]= از خود، چیزی نمی گوید[سخن وی را گوش کرده، اطاعت نما؛ زیرا او مورد اعتماد و امین است.(۱)

عثمان بن سعید از سال ۲۶۰ق به نص صریح امام حسن عسکری علیه السلام به نیابت از امام غایب معرفی شد. همچنین حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به وکالت و نیابت عثمان بن سعید برای جمعیت و اهالی قم اشاره کرد و آن ها را به عثمان بن سعید ارجاع داد.(۲) از مهم ترین ویژگی های نخستین نایب حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به موارد زیر می توان اشاره کرد:

۱. مورد اطمینان سه امام معصوم علیهم السلام و امین ایشان بود؛(۳)

۲. در مراسم ولادت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف حضور چشمگیری داشت؛(۴)

۳. مراسم کفن و دفن امام عسکری علیه السلام را بر عهده گرفت؛(۵)

۴. به دستور امام عسکری علیه السلام پس از شهادت آن حضرت، عهده دار نیازهای خانواده آن حضرت شد؛

۵. افزون بر آن که از طرف امام عسکری علیه السلام به نیابت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نصب شده بود، توسط خود حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نیز به این مقام گماشته شد؛

۶. نقش مهمّی در رسوایی جعفر کذاب داشت؛

۷. پس از وفات وی، نامه تسلیتی از طرف حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف صادر شد و در آن، از او تجلیل فراوانی شد.

وی اندکی پیش از سپری شدن عمرش، به دستور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، فرزندش، محمد بن عثمان را نایب خاص پس از خود منصوب کرد. البته پیش از این، فرزند عثمان بن سعید از سوی امام عسکری علیه السلام فردی مورد اطمینان برای فرزندش حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف معرفی و معین شده بود.(۶)

۱- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص ۳۲۰؛ شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۵۴، ح۳۱۵.
۲- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۷۶، ح۲۶.
۳- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۵۴، ح۳۱۵.
۴- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، باب ۴۲، ح۶.
۵- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۵۶، ح۳۱۸.

۶- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۵۶.

وفات نایب اول

یکی از پژوهشگران معاصر درباره مدت نیابت نایب نخست، چنین نوشته است:

با وجود نقش تعیین کننده عثمان بن سعید در سازماندهی و تحکیم پایگاه شیعیان، بسیاری از ابعاد شخصیت و زندگانی او در دوران کودکی و جوانی و چگونگی رشد و نموّ او، از جمله تولد، وفات و مدت نمایندگی او در بستر تاریخ مبهم مانده است.

هیچ نویسنده و مورخی به صورت قطع و یقین، تاریخ وفات او را مشخص نکرده است. بعضی ها به طور کلی متعرض این مسأله نشده اند و بعضی هم با بیان تاریخ های احتمالی، از کنار مسأله رد شده اند.

این تحقیق، پس از نقل برخی دیدگاه ها در این زمینه، دو دیدگاه را مطرح کرده است. سپس نخستین آن دو را انتخاب کرده، این گونه نوشته است:

او پیش از سال ۲۶۷ق درگذشته است؛ اما مشخص نیست کدام سال. بیشتر تاریخ نگاران و دانشمندان علم رجال، همین احتمال را انتخاب کرده اند و این، به واقع نزدیک تر است.(۱)

ابونصر هبه الله بن محمد می گوید:

قبر عثمان بن سعید در طرف غربی بغداد در خیابان «میدان» در اوّل محل، که به «درب جبله» معروف است، در داخل مسجد، درب راست که داخل می شوند و قبر در خود قبله مسجد قرار دارد.(۲)

نیز ن.ک: نیابت خاص، نواب خاص، غیبت صغرا.

– – –

عدد یاران مهدی > علیه السلام سیصد و سیزده

عدل و قسط > حکومت جهانی

العرف الوردی فی الاخبار المهدی

از کتاب های اهل سنت در موضوع مهدویّت

جلال الدین عبدالرحمان بن ابی بکر سیوطی (م۹۱۱ ق) احادیث امام مهدی علیه السلام را در این کتاب به شکلی گسترده جمع آوری کرده است. این کتاب ضمن مجموعه رساله هایی به

۱- ر.ك: علی غفارزاده، پژوهشی پیرامون زندگانی نواب خاص امام زمان علیه السلام، ص۱۴۲.

۲- پیشین، ص۱۴۴.

نام الرسائل العشر در مجموعه‌ای بزرگ‌تر با عنوان الحاوی للفتاوی به چاپ رسیده است. وی در ابتدای این رساله می نویسد:

این، بخشی است که احادیث و آثار وارد شده در باره مهدی را در آن جمع کردم و چهل حدیثی که حافظ ابو نعیم آن ها را ذکر کرده، به صورت خلاصه آوردم و آنچه او نیاورده بر آن افزودم و به صورت (ک) آن را رمزگذاری کردم.(۱)

مجموع احادیثی که در این کتاب جمع آوری شده _ چه آنچه از ابونعیم نقل کرده و چه آنچه خودش بر آن افزوده است _ بالغ بر دویست حدیث است. وی در پایان احادیث، با عنوان تنبیهات، چهار نکته مهم را یاد آور شده است:

۱. مهـــدی عجل الله تعالی فرجه الشریف یکـــی از خلفـــای دوازده گانه است که در حدیث جابر بن سمره ذکر شده است.

۲. مهدی علیه السلام نمی تواند از فرزندان عباس بن مطلب باشد.

۳. سند حدیث «لا مهدی الا عیسی بن مریم» ضعیف است؛ چون با نقل متواتر که گویای ظهور مهدی علیه السلام است و این که او از فرزندان رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم است و عیسی پشت سر او نماز می‌خواند، متعارض است.

۴. آنچه نقل شده است که مهدی از مغرب ظهور خواهد کرد، هیچ دلیل و پایه‌ای ندارد.(۲)

این کتاب، هم اکنون به شکلی زیبا با تحقیق محمد کاظم موسوی، همراه"رساله عقیده اهل السنه و الاثر فی المهدی المنتظر اثر شیخ عبدالمحسن العباد آل بدر، توسط مجمع جهانی تقریب بین مذاهب اسلامی، انتشار و در اختیار علاقه مندان قرار گرفته است.

عسکریه

فرقه معتقد به مهدویت امام عسکری علیه السلام

فرقه‌ای از شیعیان امامیه بودند که حضرت امام حسن عسکری علیه السلام را مهدی موعود پنداشته، به غیبت او قائل شدند. شیخ صدوق، آنان را با عنوان واقفیه یاد

۱- سیوطی، الحاوی للفتاوی، ص۶۹.

۲- سیوطی، الحاوی للفتاوی، ص۱۰۲.

کرده، می نویسد:

واقفیـــه ادعـــا کـــردنـد امام حسن عسـکری علیه السـلام غیبت اختیار کرده است. ایشان نیز امر غیبت را صـحیح می دانسـتند؛ اما در وقوع آن در حضـرت عسـکری علیه السلام اشتباه نموده، گمان کردند قائم مهدی، امام یازدهم است؛ اما چون وفات آن حضرت ثابت شده، گفتار ایشان در این باب باطل است.(۱)

- - -

عصائب

گروهی از یاران حضرت مهدی علیه السلام هنگام ظهور

عصائب جمع «عصابه» به معنای گروهی بین ده تا چهل نفراست. گفته شده است «عصابه» گروهی از زاهدان و وارستگانند.(۲) طبق برخی روایات، آنان یاران حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از عراق هستند،(۳) که هنگام ظهور آن حضرت، خود را به مکه می رسانند و با او بیعت می کنند.(۴) پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

... و گروه هایی از عراق بیرون می آیند که راهبان شب و شیران روز هستند، دل هایشان چون فولاد سخت است؛ میان رکن و مقام با او بیعت می کنند....(۵)

نیز ن.ک: یاران حضرت مهدی علیه السلام

- - -

عصر زندگی

کتـــابی در موضوع مهدویت و عصر ظهور

این کتـاب، اثر محمـد حکیمی است، که نگـاهی بـدیع و کـاربردی به موضوعـات و مسائل مهـدویّت دارد. نویسـنده کوشـیده مباحث را به صورت تحلیلی، با کمک گرفتن از آیات و روایات، تبیین و تفسیر کند.

ایشان با بهره گیری از حدود سیصد

۱- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، مقدمه.

۲- ابن منظور، لسان العرب، ج۹، ص۲۳۳؛ مجمع البحرین، ج۲، ص۱۲۳.

۳- صنعانی، المصنف، ح۲۰۷۶۹؛ ابن ابی شیبه، کتاب المصنف، ح۱۹۰۷۰.

۴- محمـد باقر مجلسـی، بحارالانوار، ج۵۱، ص۸۸؛ شـیخ مفیـد، الاختصاص، ص۲۰۸؛ طبری، دلائـل الامـامه، ص۲۴۸؛ اربلی، کشف الغمه، ج۲، ص۴۷۹.

۵- «وَعَصائِبُ العِراقِ رُهْبانٌ بِاللَّیلِ لُیُوثٌ بِالنَّهارِ کانَ قُلُوبُهُمْ زُبُرَ الحَدیدِ فَیُبایِعُونَهُ بَینَ الرُّکنِ وَالمَقامِ ...»، الاختصاص، ص۲۰۸.

آیه و روایت، مخاطب را به تأمل بیشتر در آیات و روایات فرا می‌خواند. عصر

زندگی می کوشد با تحلیل های مناسب، به بعضی از بیماری ها و آفت های اخـــلاقی و مشکـــلات و لغـــزش های جریـــان هـــای سیـــاسی، اجتمـاعی و اقتصـــادی پیش از ظـهور پـــرداخته و علت پیدایش و راه بر طرف شدن آن ها را تـــوضیح دهد. نویـــسنده به دنبال گشودن دریچه امید برای بشریتِ گرفتار یأس و سرخوردگی ها است که با ظهور مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف تحقق خواهد یافت وبرای این کار، مطالب ارزشمندی ارائه می‌دهد.

نویسنده نـــام کتاب خود را از این رو عصر زندگی نهاده، چون معتقد است، هنوز زمان زندگی حقیقی فرا نرسیده است؛ چه این که زمین هیچ گاه عدالت اجتماعی و اقتصادی به خود ندیده و همه انسان ها تربیت درستی نیافته اند و همه توانایی های آن هـــا بـــروز پیدا نکرده است و نابسامانی ها هرگز از زندگی انسان رخت بر نبسته است. اما روزگاری که سرخوردگی ها و نابسامانی ها برچیده شود، آن دوران زمان مهدی آل محمد علیهم السلام خواهد بود.

برخی عنوان های بخش های کتاب بدین قرار است:

عدالت اجتماعی؛ در سایه شمشیر؛ تدارک جنگ و تربیت جنگاوران؛ سازش ناپذیری؛ تصحیح انحراف های فکری؛ وحدت عقیدتی و مرامی؛ رفاه اقتصادی؛ مساوات؛ حاکمیت فرا گیر جهانی؛ حکومت مستضعفان؛ آیین و روش جدید؛ رشد عقلی وتکامل علم؛ امنیت اجتماعی؛ رشد تربیت انسانی؛ اصول بیعت و ....

در بخشی از کتاب می خوانیم:

از اقدامـــات مهمّ امـــام، تصحیح انحراف‌هایی که به مرور ایام در تفسیر احکام و توجیه مبانی دین روی داده و حذف برداشت های غیر اسلامی و نادرست است که به نام اسلام به اذهان القا شده و در مبانی دین تحریف معنوی یا موضعی پدید آورده است. کوشش امام و رسالت او، تطبیق درست و دقیق تعالیم قرآن، بر مسائل حیات بشری و مشخص کردن حد و مرزهای واقعی احکام اسلام است؛ به گونه ای که توجیه و تأویل بردار نباشد و مانع هر گونه انحراف و کژی و بد آموزی شود. دگروار تفسیرکردن تعالیم اسلامی، منحصر به احکام فرعی و فقهی و مسائل اجتماعی و اقتصادی نیست؛ بلکه اصول دین نیز

ص:۳۴۵

مشمول این جریان است.

عِقد الدرر فی اخبار المنتظر

از منابع اهل سنت در مهدویت

این کتاب نگارش یوسف بن یحیی بن علی بن عبد العزیز مقدسی شافعی(م بعد از ۶۵۸ق) است. عقدالدرر به لحاظ جامع بودن و گستردگی، در نوع خود کم نظیر و برای کتاب‌های بعدی منبع مهمّی بوده است. نگارنده در مقدمه کتاب، انگیزه نگارش را چنین بیان می کند:

فساد زمان و مشکلات و گرفتاری مردم و ناامید شدن آن ها از اصلاح اوضاع و وجود کینه ها بین آنان تا قیامت استمرار ندارد و از بین رفتن این مشکلات، با ظهور و خروج مهدی حاصل می گردد... برخی این مسئله را به طور کلی ردّ می کنند و برخی دیگر نیز گمان می کنند جز عیسی، مهدی‌ای وجود ندارد. نگارنده به تفصیل، این دو دیدگاه را مردود دانسته، با شواهد کافی غیر قابل پذیرش می‌شمارد و برای تدوین کتاب، احادیث مربوط به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را ــ بدون ذکر اسناد آن ــ نقل نموده و منابع اصلی آن را بیان می کند. در بیشتر احادیث، از اظهار نظر در باره ضعیف یا صحیح بودن حدیث خودداری و فقط به ذکر آن بسنده کرده است. نگارنده پس ازمقدمه‌ای قـــابل توجـــه، مبـــاحث مهدویّت را در دوازده باب ایـــن گونه تنظیم کرده است:

۱. فی بیان انّه من ذریه رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و عترته؛

۲. فی اسمه و خلقه و کنیته؛

۳. فی عدله و حلیته؛

۴. فی ما یظهر من الفتن الداله علی ولایته؛

۵. فی أنّ الله تعالی یبعث من یوطیء له قبل امارته؛

۶. فی ما یظهر له من الکرامات فی مده خلافته؛

۷. فی شرفه و عظیم منزلته؛

۸. فی کرمه و فتوته؛

۹. فی فتوحاته و سیرته؛

۱۰. فی انّ عیسی بن مریم علیه السلام یصلی خلفه و

یبایعه و ینزل فی نصرته؛

۱۱. فی اختلاف الروایات فی مده اقامته؛

۱۲. فی ما یجری من الفتن فی ایامه و بعد انقضاء مدته.

علایم ظهور > نشانه های ظهور

علائم قیامت > اشراط الساعه

علی بن محمد سَمری

چهارمین نایب خاصّ مهدی علیه السلام در دوران غیبت صغرا

ابوالحسن علی بن محمد سمری (یا صیمری(۱))، چهـارمین و آخـرین سفیر حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف است. وی پس از درگذشت حسین بن روح بـه مقـام سفـارت رسید و مدت سه سال عهده دار این جایگـاه بـود. سمری از خـاندانی دیندار و شیعـه بـود کـه در خدمتگزاری به سازمان امامیه شهرت فـراوانـی داشت. همین اصـالت خـانوادگی او بـاعث شد در امـر سفارت، با مخالفت چندانی روبه رو نشود.(۲)

سمری، فرصت زیادی برای فعالیت نـداشت؛ بـه همین دلیـل، مانند نایب هـای پیـش از خـود، نتوانست فعالیت های گسترده ای انجام داده، تغییرات قابل ملاحظه ای در روابط خود و وکلا پدید آورد؛ لیکن اعتقاد شیعیان به بزرگواری و مورد اطمینان بودن او، مثل سایر نایبان بود و وی مورد پذیـرش عمـوم شیعـیان قرار گرفت.(۳)

شش روز پیش از رحلت او، توقیعی از سوی امام دوازدهم به دستش رسید که مرگ وی را پیشگویی و زمان مرگ را نیز تعیین کرده بود. متن این توقیع شریف، نمایانگر پایان غیبت صغرا و نیابت خاص و آغاز غیبت کبرا و نیابت عام است.(۴)

۱- شیخ طوسی، رجال، ص ۴۰۰، رقم ۵۸۶۰.

۲- داود الهامی، آخرین امید، ص۱۰۹.

۳- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۵۱۷.

۴- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۵۱۶.

علی بن محمد در سـال ۳۲۹ ق درگذشت و در بغداد به خاک سپرده شد.

نیز ن.ک: نیابت خاص، نواب خاص.

– – –

ص:۳۴۸

غ

غار انطاکیه > انطاکیه

غایب > امام غایب

غریم

از لقب های حضرت مهدی علیه السلام

این واژه در کتـاب هـای لغت، هم به معنای طلبکار آمـده است و هم به معنای بـدهکار.(۱) در روایـات فراوانی آن را یکی از القاب حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف یاد کـــرده اند. بیشتر بـــه نظـــر می رسد مقصود، معنای نخست آن باشد. این لقب نیز، از روی تقیّه بوده که هرگاه شیعیان می‌خواستند مالـــی نـزد آن حضرت یا وکیلان ایشان بفرستند، یا وصیت کنند و یا از جانب آن حضرت مطالبه کنند، این لقب را به کار می بردند.

شیخ مفید بـــه ایـــن نکته تصریح کرده، می نویسد:

کلمه غریم، رمزی بود بین شـیعه که وقتی حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را از روی تقیه یـــاد می کردند، از آن استفاده می نمودند.(۲)

۱- طریحی، مجمع البحرین، ج۶، ص۱۲۵؛ ابن منظور، لسان العرب، ج۱۲، ص۴۳۶.
۲- شیخ مفید، الارشاد، ص۳۵۴.

بنابراین استفاده از این لقب، بیشتر در ارتباطات مالی شیعیان با حضرت مهدی علیه السلام _ آن هم در طول غیبت صغرا _ بوده است.(۱) محمد بن صالح گوید:

وقتی پدرم از دنیا رفت و امر به من رسید، حواله هایی نزد پدرم بود که نشان می داد، مربوط به اموال غریم است.(۲)

نیز ن.ک: القاب حضرت مهدی علیه السلام .

غلام

از لقب های حضرت مهدی علیه السلام

غلام در لغت، به معنای پسربچه است.(۳) در برخی روایات از حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، با این عنوان یاد شده است. امام صادق علیه السلام فرمود:

پیامبراسلام صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «لابُدَّ لِلْغُلامِ مِنْ غَیبَهٍ»؛ «ناگزیر برای غلام غیبتی خواهد بود.» گفته شد: «ای رسول خدا! برای چه؟» فرمود: «از ترس مرگ.»(۴)

این لقب نیز، گاهی در معنای لغوی خود به کار می رفته و مقصود همان پسر بچه و جوان بوده است و گاهی به سبب شرایط حاکم بر زمان آن عصر، از روی تقیه گفته می شده و به عنوان لقب به کار می رفته است.

غیبت (پنهان شدن) امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

یکی از دوره هـــای زندگی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

غیبت، اسم مصدر از ثلاثی مجرد ماده (غ ی ب) و به معنای ناپدید شدن و پنهان شدن از دیدگان است. غایب به کسی گفته می شود که حاضر و ظاهر نیست.(۵) و در اصل، درباره پنهان

۱- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، باب۴۵، ح۵.
۲- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۵۲۱، ح۱۵.
۳- طریحی، مجمع البحرین، ج۶، ص۱۲۷.
۴- شیخ صدوق، علل الشرایع، ج۱ ص۲۴۳، ح۱؛ محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۳۳۷، ح۵ و ص۴۴۲، ح۲۹.

۵- ر.ك: طريحى، مجمع البحرين، ج۲، ماده غيبت؛ ابن منظور، لسان العرب، ج۴، ص۴۵۴؛ زبيدى، تاج العروس، ج۳، ص۱۴۶؛ فيروزآبادى، القاموس المحيط، ج۲، ص۱۰؛ جوهرى، الصحاح، ج۲، ص۶۳۳.

شدن خورشید، ماه و ستارگان به کار می رود(۱). همچنین درباره کسی به کار می رود که مدتی در جایی حضور دارد و پس از آن، از دیدگان رفته و دیگر دیده نمی شود.(۲) در اصطلاح مهدویّت به پنهان زیستی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف گفته می شود.

با بهره گیری از بیانات معصومان علیهم السلام، سه دیدگاه کلّی و قابل توّجه درباره چگونگی غیبت حضرتش قابل ارائه است:

۱. پنهان بودن جسم (ناپیدایی)؛

۲. پنهان بودن عنوان (ناشناسی)؛

۳. پنهان بودن جسم و پنهان بودن عنوان به تناسب شرایط.

اما بررسی دیدگاه های یاد شده:

۱. پنهان بودن جسم؛

پاره ای روایات، چگونگی غیبت آن حضرت را به پنهان بودن جسم دانسته است. این دیده نشدن جسم، در دوران غیبت به دو گونه قابل تفسیر است:

یک. بسان فرشتگان، ارواح و جنّ، جسمی نامرئی دارد که با وجود این که در میان جوامع بشری حضور دارد قابل دیدن نیست.

دو. جسمی مرئی دارد؛ امّا به قدرت الهی در دیدگان مردم تأثیر و تصرّف نماید که آن حضرت را نبینند. این کار، از اولیای الهی که از سوی خدا دارای قدرت در جهان آفرینش هستند، بعید نیست. از قرآن کریم نیز می توان امکان استتار و اختفای انسان از دیدگان را _ چه به صورت کوتاه مدت یا دراز مدت _ دریافت کرد.(۳)

به نظر می رسد تفسیر نخست، غیر قابل پذیرش باشد؛ چرا که هیچ دلیلی وجود ندارد که آن حضرت دارای جسمی با ویژگی این تفسیر باشد. بلکه بر عکس، آن حضرت مانند همه انسان ها، دارای جسمی مادی است؛ آن گونه که پدران بزرگوارش و رسول گرامی اسلام علیهم السلام بودند. با این بیان، تفسیر دوم مورد پذیرش است.

در یک بررسی جامع در سخنان معصومان علیهم السلام برخی روایات که بیان

۱- جوهری، الصحاح، ج ۱، ص۱۹۶.

۲- ابوهلال عسکری، الفروق اللغویه، ص۶۳.

۳- ر.ك: يس(۳۶): ۹ و اسراء (۱۷): ۴۵.

کننده این دیدگاه کلّی است، بدین قراراست:

امام علی علیه السلام در این باره فرمود:

...تا آن گاه که از فرزندان من از دیدگان مردمان پنهان شود... پس به پروردگار علی سوگند! حجّت حق، بر زمین استوار است، در جاده ها حرکت می کند. در خانه ها و قصرها وارد می شود و در شرق و غرب زمین به گردش می پردازد، سخن مردم را می شنود و بر مردم سلام می کند، می بیند و دیده نمی شود، تا زمان ظهور وعده الهی و ندای آسمانی. هان! آن روز، روز شادی فرزندان علی و پیروان او است.(۱)

امام صادق علیه السلام فرمود:

مردم امام خویش را گم می کنند؛ پس آن امام در موسم حج حضور می یابد و مردم را می بیند؛ ولی مردم او را نمی بینند.(۲)

وقتی در باره امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از امام رضا علیه السلام پرسیدند، فرمود: «جسمش دیده نمی شود.»(۳)

روشن است که این روایات و احادیثی مانند آن، بر دیده نشدن آن حضرت دلالت دارد و قابل تأویل بر شناخته نشدن، نخواهد بود؛ چرا که در معنای دیده نشدن صراحت دارد.

این برداشت، افزون برآن که با معنای لغوی غیبت مطابقت دارد، با روایاتی که حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در دوران غیبت را به خورشید پس ابر تشبیه نموده، همخوانی بیشتری دارد.

۲. پنهان بودن عنوان

این دیدگاه، بر این است که آن حضرت، افزون بر این که عمر شریف خود را در جوامع انسانی، سپری می کند، مردم را می بیند و مردم نیز او را می بینند؛ ولی او را نمی شناسند. به تعبیر دیگر، فقط از نگاه معرفتی و شناختی مردم پنهان است، نه از دید ظاهری. افرادی که بر این دیدگاه پافشاری می کنند، به روایاتی استدلال

۱- نعمانی، الغیبه، ص۱۴۴.

۲- «یَفْقِدُ النَّاسُ اِمامَهُمْ یَشْهَدُ المَوسِمَ فَیَراهُمْ وَلا یَرَوْنَهُ»، شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۱۶۱، ح۱۱۹؛ شیخ کلینی، الکافی، ج۱ ص۳۳۷، ح۶؛ نعمانی، الغیبه، ص۱۷۵ ح۱۴؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، باب۳۳، ص۳۴۶، ح۳۳.

۳- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۳۳۳؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص ۳۷۰.

کرده اند؛ از جمله روایتی که سدیر از امام صادق علیه السلام نقل کرده است که:

در قائم، سنّتی از یوسف است... چرا این مردم منکرند که خدای تعالی با حجت خود همان کند که با یوسف کرد؟ بین ایشان گردش کند و در بازارهای آن ها راه رود و بر بساط آن ها پا نهد و آن ها او را نشناسند. تا آن گاه که خدای تعالی به او اذن دهد که خود را به آن ها معرفی کند؛ همان گونه که به یوسف اجازه داد....(۱)

نیز سخن نایب خاص آن حضرت، محمد بن عثمان که در این باره می گوید:

به خدا سوگند! همانا صاحب این امر، هر سال در موسم حج حاضر می شود؛ مردم را می بیند و آن ها را می شناسد و مردم او را می بینند؛ ولی نمی شناسند.(۲)

لازم یادآوری است با توجه به معنای لغوی غیبت، بهره برداری این معنا از روایاتی که به صورت مطلق غیبت را برای آن حضرت ثابت کرده اند، نیازمند قرینه است.

۳. پنهان بودن جسم و پنهان بودن عنوان، به تناسب شرایط

آگاهی به چگونگی غیبت حضرت مهدی علیه السلام فقط نزد پرودگار متعال است؛ امّا از مجموع روایات می توان دیدگاه سومی ارائه کرد. و آن عبارت است از این که: حضرت در مواردی که صلاح بداند از دیدگان مردم پنهان است ــ البته با تصرّفی که به قدرت الهی در دیدگان افراد می نماید. نه نامرئی کردن جسم خویش ــ و در مواردی که آن حضرت مصلحت بداند، به صورت آشکار در جامعه حرکت می کند و مردم او را می بینند؛ ولی نمی شناسند.

در برخی پیامبران پیشین نیز چنین پنهان زیستی ای ــ البته با ویژگی های خاص خود ــ سابقه داشته است؛ به گونه ای که شیخ صدوق اساس نگارش کتاب کمال الدین و تمام النعمه را بر این باور بنا نهاده است.

بنابراین می توان نتیجه گرفت سخنان نورانی پیشوایان معصوم علیهم السلام از

۱- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۱۴۴، باب ۵، ح۳.

۲- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۶۲؛ شیخ صدوق، من لایحضره الفقیه، ج۲، ص۵۲۰؛ نیز: سیّد رضا صدر، راه مهدی علیه السلام، ص۷۸.

حقایق مربوط به غیبت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف آن مقدار که مخاطبان می فهمیدند در اختیار آن ها قرار می داد و بیش از آن را به دوران ظهور حضرتش واگذار می کردند که آن دوران، عصر ظهور حقایق است.

طولانی بودن غیبت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

در روایاتی پس از تصریح به اصل غیبت، به طولانی بودن آن نیز تأکید شده است.

امام جواد علیه السلام در پاسخ به دلیل نام گذاری حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به «منتظر»، فرمود:

همانا برای او غیبتی است که روزهای آن، فراوان و مدت آن، طولانی خواهد شد، پس افرادی که دارای اخلاص باشند، منتظر ظهور او خواهند بود.(۱)

فلسفه و علل غیبت حضرت مهدی علیه السلام

پیش از آن که به برخی حکمت ها و علت های ظاهری غیبت آن حضرت اشاره شود، لازم یادآوری است در بررسی هایی که در روایات انجام شده است، نخستین نکته ای که در این باره به چشم می خورد، این است که پنهان زیستی آخرین ذخیره الهی، به طور قطع از اسرار خداوند سبحانه و تعالی است. حقیقت سرّ بودن این امر را رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم چنین بیان فرموده است:

ای جابر! همانا این امر، امری است از امر خداوند سبحانه و تعالی و سرّی است از سرّ خدا که بر بندگان او پوشیده است؛ پس بر حذر باش که دچار تردید نشوی. همانا شک درباره خدا کفر است.(۲)

بی گمان این حکمت، اساسی ترین دلیل بر این رخداد بزرگ است؛ امّا از آن جا که برخی شیعیان، همواره این پـــــرسش را مطـــــرح می کردند، در سخنان پیشـــــوایان معصوم علیهم السلام بـــــه برخی حکمت های ظاهری غیبت آن حضرت نیز اشاره شده است؛ از این رو بدان ها نیز اشاره ای گذرا می کنیم.

ص:۳۵۴

۱- «إِنَّ لَهُ غَيْبَةً يَكْثُرُ أَيَّامُهَا وَ يَطُولُ أَمَدُهَا فَيَنْتَظِرُ خُرُوجَهُ الْمُخْلِصُونَ»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۳۷۸.
۲- «يَا جَابِرُ إِنَّ هَذَا أَمْرٌ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ سِرٌّ مِنْ سِرِّ اللَّهِ عِلْمُهُ مَطْوِيٌّ عَنْ عِبَادِ اللَّهِ إِيَّاكَ وَ الشَّكَّ فِيهِ فَإِنَّ الشَّكَّ فِي أَمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ كُفْرٌ»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۲۸۷.

۱. حفظ جان آن حضرت

در بررسی روایات مربوط به غیبت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف می یابیم یکی از حکـــمت هـــای ظاهری پنهان زیستی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، امان ماندن آن حضرت از گـــزند بـــدخواهـــان و ستمگران است. (۱)

شیخ طوسی در کتاب الغیبه، ابتدای فصل پنجم، چنین نگاشته است:

هیچ علتی جز بیم حضرت از کشته شدن خویش، مانع ظهور وی نیست. اگر این گونه نباشد، نهان بودن در پس پـــرده غیبت بـــرایش روا نخواهـــد بود. آن محبوب دل ها، دشواری ها و آزار و اذیّت را تحمل می کند؛ زیرا مقام و جایگاه والای امامـــان و پیـــامبران علیهم السلام بـــه سبب تحمل رنج و دشواری های بزرگ آنان در راه خدا بوده است.

البته این نه بدان معنا است که آن حضرت، از شهادت و کشته شدن در راه خدا هراس دارد؛ بلکه آن حضرت، چون آخرین ذخیره الهی در زمین است و آن حاکمیت فراگیر و جهانی که در تمام ادیان وعده داده شده است، فقط به دست او تحقق می یابد؛ بنابراین بر خداوند سبحانه و تعالی است که به هر وسیله ممکن، او را تا روز موعود حفاظت نماید و حکمت الهی نیز بر پنهان زیستی او تعلق گرفته است.

شبیـــه ایـــن پنهـــان زیستی بـــا ویژگی های خاص خود درباره برخی از پیامبران _ هنگامی که بر جان خویش بیم داشتند_ اتفاق افتاده بـــود که می توان بـــه پنهان شـــدن پیـــامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم در شعب ابی طالب علیه السلام و نیز در غار حرا در برخی زمان ها اشاره کرد. می دانیم هیچ دلیلی برای چنین پنـــهان شدنی نبود، مگـــر تـــرس از ضررهایی کـــه آن حضرت را تهدید می کرد.

۲. آزمایش انسان ها

یکی دیگر از حکمت های غیبت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف آزمایش مردم است. از آن جا که این نوع آزمایش، به دلیل عدم حضور ظاهری امام، بسیار مشکل و طاقت فرسا است، در تکامل روحی انسان ها نقش بسیار مهم و مؤثری دارد. با این آزمایش است که آشکار می شود چه کسی ثابت قدم و

۱- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۳۴۰؛ شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۲۹؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۳۴۲.

استوار، و چه کسی در ایمان و اعتقاد سست و مردد است.

جابر جعفی گوید: «به امام باقر علیه السلام عرض کردم فرج شما چه هنگام خواهد بود؟» حضرت فرمود:

«هیهات، هیهات، فرج ما فرا نمی رسد، تا زمانی که شما غربال شوید، تا خداوند سبحانه و تعالی ناخالصی ها را محو و نابود کند و آنچه خالص و زلال است، باقی نهد.»(۱)

روشن است در این امتحان بزرگ کسانی سربلند خواهند بود که دارای جایگـــاه والای‌ـــی از ایمان و عمل شایسته باشند و کســـانی که دراین امور دچار کاستی باشند، بیشتر دچار لغزش و سقوط خواهند شد.

امام صادق علیه السلام تبلور این حقیقت را چنین بیان کرده است:

و این گونه است که غیبت قائم طولانی خواهد بود، تا این که حق محض آشکار شود و ایمان، از کدورت ها و پیرایه ها صاف و زلال گردد. این آشکار شدن، با بازگشت افرادی صورت می پذیرد که دارای طینت ناپاکی هستند، از پیروان ظاهری اهل بیت علیهم السلام ؛ یعنی همان ها که ترس نفاق بر آن ها می رود.(۲)

از مجموع سخنان معصومان علیهم السلام به دست می آید که مهم ترین ویژگی مرتبط با امتحان و آزمایش انسان ها در این دوران، گریز آن ها از دین و آموزه های آن و به اوج رسیدن دنیا پرستی است(۳) که آن را از دوره های دیگر متمایز کرده است.

معصومان علیهم السلام برای این دوران، پس از بیان برخی ویژگی ها، هشدارهایی نیز داده اند که با توجه به آن ها، آزمایش های بزرگ از مهم ترین ویژگی این دوران است.(۴) افرادی که با ویژگی های این دوران، ایمان خود را به خوبی حفظ کرده، پروای الهی

۱- هَیْهَاتَ هَیْهَاتَ لَا یَکونُ فَرَجُنَا حَتَّی تُغَرْبَلُوا ثُمَّ تُغَرْبَلُوا ثُمَّ تُغَرْبَلُوا یَقُولُهَا ثَلَاثاً حَتَّی یَذْهَبَ الْکدِرُ وَ یَبْقَی الصَّفْوُ؛ شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۳۹.

۲- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۱۷۰، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۳۵۵.

۳- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۸، ص۳۰۶، ح۴۷۶؛ ر.ک: شیخ صدوق، ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، ص۲۵۳.

۴- میرزا حسین طبرسی نوری، مستدرک الوسائل، ج۱۱، ص۳۷۹، ح۱۳۳۰۵؛ مسلم بن حجاج، صحیح، ج۱، ص۱۳۱.

داشته باشند، ارزش والایی دارند. در این باره وقتی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم از چهره های پیروز این دوران یاد می کند، با شگفتی به حضرت علی علیه السلام چنین می فرماید:

«ای علی! بدان شگفت آورترین مردم در ایمان و بزرگ ترین آنان در یقین، کسانی هستند که در پایان دوران _ با آن که پیامبر خود را درک نکرده اند و از امام خود در پرده اند _ به نوشته ای سیاه بر صفحه ای سپید، ایمان می آورند.»(۱)

افسوس بر آنان که در این دوران، اسیر وسوسه های بی پایان شیطان و هواهای نفسانی شده، در دام تاریک نادانی و عصیان زندگی می کنند.

۳. آزادگی از بیعت دیگران

دیدگاه برخی روایات، این است که آن حضرت، با غیبت خود، از بیعت با طاغوت های زمان در امان خواهد بود. امام مجتبی علیه السلام _ آن هنگام که برای حفظ مصالح اسلام و مسلمین به سازش با معاویه تن داد و مردم، زبان به سرزنش حضرتش گشودند _ چنین فرمود:

آیا ندانستید که هیچ یک از ما امامان نیست، مگر این که بیعت با ستمگری بر گردن او قرار می گیرد؛ جز قائم که عیسی بن مریم پشت سرش نماز می گزارد. به درستی که خداوند سبحانه و تعالی ولادتش را پنهان و شخصش را مخفی می سازد، تا آن گاه که قیام می کند، بیعت هیچ کس برگردنش نباشد.(۲)

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف درتوقیعی در پاسخ به برخی پرسش ها فرمود:

درباره علت غیبت پرسیده بودید؛ خداوند سبحانه و تعالی در قرآن کریم می فرماید: «ای اهل ایمان! از چیزهایی نپرسید که اگر برای شما روشن شود، ناراحت می شوید.»(۳) بدانید هرکدام از پدران من، بیعت یکی از طاغوت های زمان خویش را برگردن داشتند؛ ولی من هنگامی که قیام می کنم، بیعت هیچ یک از گردنکشان و طاغوت های زمان را بر گردن

۱- «یا عَلی اَعجَبُ النَّاسِ اِیمانا وَ اَعْظَمُهُمْ یَقیناً قَوْمٌ یَکونُونَ فِی آخِرِالزَّمانِ لَمْ یَلْحَقُوا النَبِی وَحُجِبَ عَنْهُم الحُجَّهُ فَآمَنُوا بِسَوادٍ عَلَی بَیاضٍ ...»، شیخ صدوق، من لا یحضره الفقیه، ج۴، ص۳۶۶؛ همو، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۲۸۸، باب ۲۵، ح۸.

۲- شیخ صدوق، من لا یحضره الفقیه، ج۴، ص۳۱۵؛ طبرسی، الاحتجاج، ج۲، ص۲۸۹.

۳- مائده (۵): ۱۰۱.

ندارم.(۱)

۴. تأدیب انسان ها

ادب کردن انسان ها ــ به ویژه مسلمان ها ــ یکی دیگر از فلسفه های غیبت است؛ چرا که بیشتر آن ها در زمان زندگی و حضور امامان پیشین، آن گونه که شایسته بود از ایشان استفاده و حمایت نکردند. افزون بر آن، گاهی با برخوردهای ناشایست خود، سبب محروم شدن جامعه بشری از فیض آن ها شدند. امام باقر علیه السلام در این باره فرمود:

شما مردمی هستید که با دل، ما را دوست می دارید؛ ولی عمل شما با این محبت، ناسازگار است. به خدا سوگند! اختلاف اصحاب پایان نمی یابد و به همین دلیل، صاحب شما از دست شما گرفته می شود....(۲)

بدین سان غیبت آخرین حجّت خداوند سبحانه و تعالی نماد خشم خداوند بر زمینیان است که با چراغ های هدایت به گونه ای ناشایست برخورد کردند.

افزون بر آنچه یاد شد، به مواردی همچون: تربیت انسان های مناسب برای قیام و حکومت جهانی و ایجاد اشتیاق جهانی برای حکومت جهانی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نیز اشاره شده است.

با توجه به آن که روایات یاد شده فقط به برخی از حکمت های غیبت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف اشاره کرده بود و در روایاتی نیز اساس حکمت غیبت آن حضرت، رازی از رازهای خداوند سبحانه و تعالی دانسته شده است و با توجه به این که عصر ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف عصر آشکار شدن حقایق است، از روایات استفاده می شود حکمت های اساسی غیبت آن حضرت، پس از ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف آشکار خواهد شد. امام صادق علیه السلام در این باره فرمود:

...حکمت غیبت او، همان حکمتی است که در غیبت حجت های الهی پیش از او بوده است و وجه حکمت غیبت او پس از ظهورش آشکار شود؛ همچنان که وجه حکمت کارهای خضر از شکستن کشتی و کشتن پسر و به پا داشتن دیوار بر موسی علیه السلام روشن نبود، تا آن که هنگام جدایی آن ها فرا

۱- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص ۲۹۰، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج ۲، ص ۴۸۳، ح ۴.
۲- «... وَ أَنْتُمْ قَوْمٌ تُحِبُّونَّا بِقُلُوبِکمْ وَ یُخَالِفُ ذَلِک فِعْلُکمْ وَ اللَّهِ مَا یَسْتَوِی اخْتِلَافُ أَصْحَابِک وَ لِهَذَا أُسِرَّ عَلَی صَاحِبِکم ...»، محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۱۱۰.

رسید. (۱)

انواع غیبت

هم زمان با مطرح شدن اصل غیبت برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از سوی معصومان علیهم السلام در روایاتی غیبت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به دو بخش کوتاه و بلند تقسیم می شود.(۲) که هر یک دارای ویژگی های خاصی است.

ص:۳۵۹

۱- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، باب۴۴، ح۱۱.
۲- امروزه از این دو غیبت، با نام های "غیبت صغرا" و "غیبت کبرا" یاد می شود؛ ولی در بیان اندیشوران شیعه از آن ها با عنوان هایی چون "غیبت قصری" و "غیبت طولی" و مانند آن نیز یاد شده است. ر.ک: شیخ مفید، الارشاد، ج۲، ص۳۳۹.

این مطلب بـا تعبیرهـای متفـاوتی در سـخن___ان معصومی___ن علیهم السـلام ب_____ه چشم می خورد؛ زراره گویـد: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود:

همانـا برای قـائم، دو غیبت است که در یکی از آن هـا به خـانواده اش بر می گردد و در دیگری مکانش معلوم نیست. هر سال در مناسک حج حاضر می شود و مردم را می بیند؛ در حالی که مردم او را نمی بینند.(۱)

آن حضرت در روایتی به کوتاه و بلند بودن دو غیبت امام این گونه اشاره کرده است:

برای قـائم، دو غیبت است؛ یکی از آن هـا کوتـاه و دیگری دراز. در غیبت نخست، جز شـیعیان مخصوص، کسـی از جایگاه او خبر ندارد و در دیگری، جز خدمتکار ویژه آن حضرت، کسی از مکانش آگاه نیست.(۲)

لازم یـادآوری است آن حضـرت در دوران پـدر بزرگوار خویش نیز نوعی پنهـان زیستی داشـته است و به گونه ای نبوده که همگـان بتواننـد آن حضـرت را ملاقـات کننـد. همیـن بـاعث شـده اسـت برخی آغـاز غیبـت آن حضـرت را از هنگـام ولادت بدانند.(۳)

الغیبه

از معتبرترین منابع روایی مهدویت

ایـن کتـاب، اثر ابوعبـدالله محمـد بـن اب___راهیـم ب___ن جعفر ک___اتب نعمـانی، مشـهور به ابن ابی زینب (ابن زینب)، از راویان و دانشـمندان شـیعه در اوایل قرن چهارم هجری است. وی نزد شـیخ کلینی دانش حـدیث را فرا گرفت و کاتب وی شد. شاید به همین‌سـبب نیزعنوان «کاتب» یافت. او از شـهرت، احترام و اعتبار خاصـی نزد دانشـمندان و فقهای شـیعه بهره‌مند است. نجاشی درباره او می نویسد:

وی از بزرگان اصحاب ما و دارای

۱- «اِنَّ لِلْقـائِمِ غَیْبَـتَینِ یَرْجِعُ فِی اِحـداهُما وَ فِی الاُـخْری لایُـدری اَیْنَ هُوَ یَشْـهَدُ المَواسِمَ یَری النـاسَ وَلا‌یَرْونَهُ»، نعمـانی، الغیبه، ص۱۷۵، ح۱۵.
۲- «لِلْقائِمِ غَیْبَتانِ اِحْداهُما قَصِیرَهٌ وَالاُخْری طَویلَهٌ الغَیْبَهُ الاُولَی لا یَعْلَمُ بِمَکانِهِ فِیها اِلّاَ خاصهُ شِیعَتِهِ وَالاُخْرَی لا یَعْلَمُ بِمَکانِهِ فِیها اِلّاَ خاصهُ مَوالیه»، شیخ کلینی، الکافی، ج۱، ص ۳۴۰.
۳- شیخ مفید، الارشاد، ج۲، ص ۳۴۰.

مقـــامی والاـ جایـگـــاهی شـــایســـته، اعتقـــادی درست، و روایـــات فراوان است. وی نخست به بغـداد گام نهاد، سپس به شام رفت و آنجا درگذشت.(۱)

نعمانی، نگاشته های دیگری نیز دارد که همه آن ها جز همین کتاب غیبت از بین رفته اند. وی برای دست یابی به منابع ارزنده حدیث، مسافرت های فراوانی به مناطق گوناگون از جمله شیراز، بغداد، اردن و حلب داشته است؛ از این رو می توان گفت از امتیازات مهم این کتاب، استفاده از مصادر بسیاری است که فقط در این کتاب، از آن ها استفاده شده است. وی افزون بر این که نویسنده ای خوش نظر و دارای توان استنباط بود، از آگاهی های گسترده ای در باره رجال و احادیث نیز برخوردار بود.

کتاب الغیبه به راستی یکی از بهترین کتاب ها در زمینه احادیث مرب‍ـــوط ب‍ـــه وی‍ـــژگ‍ـی ه‍ـای حضرت مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، غیبت و عصر ظهور است. همه حدیث ها، برخوردار از سند بوده و نوع اسناد هم، کوتاه و در بسیاری از موارد، اسناد خوب و مورد پسند اهل فن است.

نویسنده، درباره انگیزه نگارش کتاب، می نویسد:

من، در جامعه می‌دیدم شیعیان و علاقه‌مندان بـه پی‍ـــامبر صلی الله علیه و آله و سلم و اه‍ـــل بیت علیهم السلام، به گ‍ـــروه‍ــــای مختلفی تقسیم شده و در امر امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف و ولیّ امر و حجّت پروردگار خود سرگردان گشته‌اند. پس از بررسی، دلیل آن را غیبت آن حضرت یافتم؛ چنان که رسول خدا و حضرت علی و امامان معصوم علیهم السلام نیز به آن اشاره کرده‌اند؛ لذا به یاری خداوند بر آن شدم، تا روایاتی را که مشایخ روایی بزرگ از امامان معصوم علیهم السلام در باره غیبت امام عصر علیه السلام نقل کرده‌اند، گردآوری کنم.

بسیاری از روایـاتی کـه هـم اکنـون در اختیـار مـن اسـت، دانشـمندان اهـل سـنّت نی‍ـــز روای‍ـــت ک‍ـــرده‌انـد. البته روای‍ـــات آنان در ای‍ـــن‌باره، بسی‍ـــار گسترده‌تر از روایاتی است که هم اکنون در دست من است.»(۲)

۱- احمد بن علی نجاشی، رجال النجاشی، ص۳۸۳، ش ۱۰۴۳.

۲- نعمانی، الغیبه، ص ۳۰ _۳۵.

کتاب الغیبه شامل ۴۷۸ روایت در ۲۶ باب است که برخی از این قرار است:

۱.در نگه داری سرّ آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم از نااهلش؛

۲. اخبار اعتصام به حبل الله؛

۳. بحث امامت؛

۴. ائمه اثنا عشر از قرآن و تورات و انجیل و روایاتی که از طریق سنی و شیعه رسیده است؛

۵. درباره کسانی که مدعی امامت شوند و برداشتن علم قیام و امامت پیش از قیام قائم؛

۶. احادیثی حول امامت از طریق عامه؛

۷. کسی که در باره امامان شک کند؛

۸. لزوم حجت در زمین؛

۹. چنان چه دو تن روی زمین باشند، یکی امام است؛

۱۰. آنچه درباره غیبت از جمیع ائمه رسیده است؛

۱۱. تحمّل سختی های انتظار فرج؛

۱۲. سختی ها و ناملایمات شیعه در غیبت؛

۱۳. صفات و سیرت حضرت؛

۱۴. علایم پیش از ظهور؛

۱۵. اوضاع نابسامان جامعه پیش از ظهور؛

۱۶. نهی از تعیین وقت برای ظهور؛

۱۷. سختی ها و مشکلات حضرت از جانب نادان ها هنگام قیام؛

و ...

این کتاب برای ترویج فرهنگ ناب مهدوی نگارش یافته و بر این اساس می بایست همه روایات این اثر مهدوی باشد؛ اما طبق

بررسی های انجام شده نزدیک سیصد روایت آن ارتباط تنگاتنگی با موضوع مهدویت دارد و بقیه به مناسبت ذکر شده است.

- - -

غیبت صغرا

مرح_له نخ_ست و ک_وتاه مدت غیبت مهدی علیه السلام

دوران غیبت صغرا که برخی آغاز آن را از همان ابتدای ولادت امام زمان علیه السلام (۱) و برخی از شهادت امام حسن عسکری علیه السلام (۲) دانسته اند؛ در واقع نوعی آماده سازی برای غیبت طولانی بود و غیبت طولانی هم مقدمه ظهور و حضور ظاهری آن

۱- شیخ مفید، الارشاد، ج۲، ص ۳۴۰.

۲- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۱۵۹؛ محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۳۴۱؛ نعمانی، الغیبه، ص۱۴۹.

حضرت در جامعه انسانی است.

غیبت صغرا با ویژگی های خاص خود، دورانی لازم و ضروری بود که به حکمت خداوند سبحانه و تعالی، در تاریخ شیعه رقم خورد، تا جامعه شیعی را به کامل ترین صورت ممکن آماده فصلی تازه از زندگی خود کند. برخی از این ویژگی های غیبت صغرا بدین قرار است:

۱. محدود بودن به زمان معیّن

زمان غیبت صغرا محدود بود. از نگاه زمانی ۶۹ سال و چند ماه طول کشید و به دلیل کوتاه بودن مدت آن، «غیبت صغرا» نامیده شد؛ بر خلاف غیبت کبرا که کسی از مدت آن آگاهی ندارد.

۲. پنهان نبودن حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از همگان

در دوران غیبت صغرا، امام از نگاه ها پنهان بود؛ ولی این غیبت، همگانی نبود؛ بلکه کسانی مانند نواب خاص و برخی از وکلای آن حضرت، می توانستند با آن حضرت در تماس باشند و پرسش ها و نامه های مردم را خدمت امام ببرند و پاسخ او را به مردم برسانند. در صورتی که در غیبت کبرا، امام به طور کلّی از نگاه ها پنهان است و راه نامه نگاری بسته است؛ یعنی بنای غیبت کبرا و اقتضای آن، این است که حضرت دیده نشود. البته این بدان معنا نیست که امکان ندارد دیده شود؛ بلکه ممکن است برخی افراد، حضرت را ببینند.

۳. ارتباط حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف با مردم به وسیله افراد مشخص

در غیبت صغرا، حضرت چهار نماینده داشت که آن ها را به صورت معین و مشخص تعیین کرده و برگزیده بود. آنان موظف بودند بین امام و مردم ارتباط برقرار کنند. اقامتگاه و مکان حضرت را نیز می دانستند؛ ولی در غیبت کبرا چنین نیست.

فلسفه غیبت صغرا

غیبت صغرا، مرحله نخست امامت حضرت مهدی علیه السلام بوده است. از ابتدا چنین مقدر بوده است که آن حضرت پس از رسیدن به امامت، بایستی بی درنگ از دید عمومی پنهان شود و در ظاهر، از آنچه در جامعه رخ می دهد، فاصله بگیرد؛ هر چند در واقع او از نزدیک، همه وقایع را احساس و ادراک می کند. باید توجه داشت که اگر آن غیبت، یکباره

رخ می نمود ضربه سنگینی به پایگاه های مردمی و طرفداران امامت وارد می شد؛ زیرا مردم، پیش از آن با امام خود ارتباط داشتند، در

مشکلات به او رجوع می کردند؛ اگر امام ناگهانی غایب می شد و مردم احساس می کردند دیگر به رهبر فکری و معنوی خود دسترسی ندارند، ممکن بود همه چیز از دست برود و آن جمع به تفرقه دچار شوند.

بنابراین لازم بود برای «غیبت تامه» زمینه سازی شود، تا مردم به تدریج با آن، خو بگیرند و خود را بر اساس آن بسازند. با غیبت صغرا در واقع این زمینه سازی صورت گرفت. این زمان، امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ازدیده ها پنهان بود؛ ولی از راه نمایندگان، وکیلان و یاران مورد وثوق با شیعیان خود ارتباط داشتند.(۱) ولی رفته رفته با پدید آمدن آمادگی، پس از گذشت مدت ۶۹ سال ـ به دستور خداوند سبحانه و تعالی ـ آن حضرت در پرده پنهان زیستی تمام و کامل قرار گرفت.

نیز ن.ک: نیابت خاص.

غیبت کبرا

بخش دوم و طولانی پنهان زیستی مهدی علیه السلام

با پایان یافتن دوران غیبت صغرا در سال ۳۲۹ ق و درگذشت چهارمین سفیر حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، «غیبت کبرا» و به بیان توقیع شریف «غیبت تامه»(۲) آغاز شد که تا امروز ادامه داشته و تا فرا رسیدن روز ظهور آن حضرت نیز ادامه خواهد یافت. برخی ویژگی های این غیبت که آن را از دوران نخست متفاوت می سازد، عبارت است از:

۱. طولانی بودن

بر خلاف غیبت صغرا، این غیبت، زمانی طولانی را در بر خواهد گرفت.

۱- سید محمد باقر صدر، رهبری بر فراز قرون، ص۱۰۱.

۲- شاید مقصود از "غیبت تامه" این باشد که پنهان زیستی ای که در دوران کوتاه مدت، با ارتباط مردم به واسطه نایب های چهارگانه و نیز ملاقات هایی، به صورت ناقص بود، با پایان یافتن نیابت خاص و نیز بسته شدن درِ ادعای ملاقات، تمام و کامل شد.

۲. نامشخص بودن پایان آن

اگرچه دوره غیبت کبرا محدود خواهد بود؛ امّا پایان آن نامشخص است و جز خداوند سبحانه و تعالی از آن آگاهی ندارد.

۳. قطع ارتباط ظاهری با امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف

به گونه ای که ارتباط موجود در زمان غیبت صغرا در این دوران وجود نخواهد داشت.

۴. عامّ بودن نیابت در این دوران

بر خلاف دوران غیبت صغرا که ارتباط مردم با آن حضرت، از راه نواب خاص صورت می گرفت، در این دوران دیگر سفارت و نیابت خاص وجود ندارد و یگانه مرجع مردم، نایبان عام آن حضرت هستند که با ملاک هایی که در روایات ذکر شده، قابل تشخیص است. در این دوران، مجتهدان جامع شرایط در جایگاه نایب عام، وظیفه اداره جامعه را بر عهده دارند.

۵. فراگیر شدن حاکمیت ستم و جور در زمین

از ویژگی های مهم این دوران، گسترش ستم است. که هر چه به گاه ظهور نزدیک تر می شود بر شدت آن افزوده می شود.

۶. شدت یافتن آزمایش های الهی

از سنّت های الهی در همه دوران ها، امتحان و آزمایش بندگان است؛ امّا به دلیل هایی این امتحان ها در دوران غیبت کبرا و به ویژه در آستانه ظهور شدت بیشتری می یابد. امام علی علیه السلام فرمود:

قائم ما را غیبتی است که زمانش طولانی خواهد بود. گویی شیعه را می بینم که در زمان غیبت او، به این سو و آن سو می روند. همانند گوسفندانی که چوپان خویش را گم کرده باشند، به دنبال چراگاه می روند و آن را نمی یابد. بدانید هر کس در زمان غیبت او، بر دین خویش ثابت قدم بماند، و در طول مدت ناپیدایی قائم ما، سنگدل نشده باشد، در بهشت با من و در درجه من خواهد بود.» (۱)

بنابراین دوران غیبت کبرا مدت زمانی نامحدود است که در آن، واپسین پیشوای معصوم به دلیل هایی در پرده غیبت به سر می برد.

۱- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۳۰۳، ح۱۴.

ف

فترت

تعبیری برای غیبت حضرت مهدی علیه السلام

فترت اسم مصدر ثلاثی مجرد «فتر»، به معنای مدت سکون و آرامش است. برای فترت و فتر در لغت عرب معانی مختلفی ذکر شده است.

راغب اصفهانی، فتر و فتور را «سکون بعد از حدّت» و «ضعف بعد از قوّت» معنا کرده است.(۱) «فترت» در اصطلاح دینی، به مدت زمان بین دو پیامبر و نیز مدت کوتاهی از انقطاع وحی در دوران رسالت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم گفته می شود.(۲) این کلمه یک بار در قرآن کریم آمده و به فاصله زمانی بین حضرت عیسی علیه السلام و رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم اشاره کرده است.(۳)

در بیشتر روایات مهدویّت، مدت زمان پنهان زیستی حضرت

۱- راغب اصفهانی، المفردات، ص ۳۷۱.

۲- ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۰، ص ۱۷۴.

۳- ((یا اَهْلَ الکتابِ قَدْ جاءَکم رَسُولُنا یُبَیِّنُ لَکم عَلی فَتْرَهٍ مِنَ الرُّسُلِ اَنْ تَقُولُوا ما جاءَنا مِنْ بَشیرٍ وَلا نَذیرٍ فَقَد جاءَکم بَشیرٌ وَنَذیرٌ وَاللَّهُ عَلی کلِ شَی ءٍ قَدیرٌ))؛ سوره مائده (۵): ۱۹.

مهدی علیه السلام، بـــه «غیبت» تعبیر شده است؛ اما در پاره ای از سخنان معصومان علیهم السلام این دوران را «فترت» نیز یاد کرده اند. ابو حمزه گوید: خدمت حضرت صادق علیه السلام رسیدم و عرض کردم: «صاحب الامر شمایید؟» فرمود: «نه.» گفتم: «پسر شما است؟» فرمود: «نه.» گفتم: «پسر پسر شما است؟» فرمود: «نه.» گفتم: «پسر پسر پسر شما است؟» فرمود: «نه.» گفتم: «پس او کیست؟» فرمود:

همان کسی است که زمین را پر از عدالت کند؛ چنان که پر از ستم و جور شده باشد. او در زمان فترت]پیدا نبودن امامان[بیاید؛ چنان که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در زمان فترت]= پیدا نبودن رسولان[برانگیخته شد.(۱)

فرید

از لقب های حضرت مهدی علیه السلام

«فرید» در لغت به معنای «تک» است. در روایات یکی از القاب حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف شمرده شده است.

اصبغ بن نباته گوید: از امیرمؤمنان علیه السلام شنیدم که می فرمود:

صاحب این امر شرید]= آواره[، طرید]= رانده[، فرید]= تک[و وحید]= تنها[است.(۲)

نیز ن.ک: القاب حضرت مهدی علیه السلام .

فرجام حضرت مهدی علیه السلام

پایان عمر حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

درباره فرجام زندگی پرخیر و برکت آخرین حجت الهی، دیدگاه های متفاوتی ذکر شده است. برخی پایان عمر آن حضرت را با کشته شدن و شهادت دانسته، و برخی دیگر رحلت آن بزرگوار را به مرگ طبیعی ذکر کرده اند. هر کدام از دیدگاه های بالا مستند به دلایلی است.

یک. دلایل کسانی که پایان عمر ایشان را شهادت دانسته اند

۱. روایاتی در دست است که پایان عمر همه امامان علیهم السلام را شهادت (مرگ غیر طبیعی) ذکر کرده است. از امام

۱- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۲، ص۱۴۱، ح۲۱.

۲- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، باب۲۶، ح۱۳.

حسن علیه السلام نقل شده که فرمود:

هیچ یک از ما امامان نیست، جز آن که کشته یا مسموم شود.(۱)

این روایت، به این صورت فقط در کتاب کفایه الاثر نوشته علی بن محمد خزاز قمی از علمای قرن چهار و پنج هجری آمده و مرحوم علامه مجلسی آن را از کتاب یاد شده نقل کرده است. آنچه در بررسی این روایت، قابل تأمل است این که: این روایت، در کتاب های پیش از آن مورد اشاره قرار نگرفته است. همچنین برخی از افراد که در سند روایت آمده اند مجهول بوده، در هیچ یک از کتاب های رجالی سخنی از آن ها به میان نیامده است. در ادامه روایت نیز مطلبی آمده که با اعتقاد شیعه در تعارض است و آن این که شمار امامان سیزده نفر خواهد شد؛ چرا که شمار امامان که از نسل علی علیه السلام است، دوازده نفر ذکر شده است که با خود آن حضرت سیزده خواهد شد؛ بنابراین استناد به این روایت، برای ادعای یادشده ناکافی می نماید.

۲. شیخ صدوق به نقل از اباصلت هَرَوی گوید: از امام رضا علیه السلام شنیدم که فرمود:

«به خدا سوگند! نیست از ما مگر کشته شده به شهادت رسیده.(۲)

این روایت را فقط شیخ صدوق نقل کرده است. وی روایت یاد شده را در کتاب من لایحضره الفقیه،(۳)به صورت مرفوعه (بدون ذکر کامل سند) و در دو کتاب امالی(۴) و عیون اخبار الرضا علیه السلام (۵) با ذکر سند آورده است.

این احتمال که مقصودِ حضرت فقط امامان پیش از خود است و شهادت امامان پس از آن حضرت به دلیل نیاز دارد، استدلالِ قطعی آن بر همه امامان علیهم السلام را نیز ناتمام خواهد ساخت.(۶)

۱- « ... مَا مِنَّا إِلَّا مَقْتُولٌ أَوْ مَسْمُومٌ»، علی بن محمد خزاز قمی، کفایه الاثر، ص۲۲۶.

۲- «وَ اللَّهِ مَا مِنَّا إِلَّا مَقْتُولٌ شَهِيدٌ»، شیخ صدوق، من لایحضره الفقیه، ج۲، ص۵۸۵، ح۳۱۹۲.

۳- «وَ اللَّهِ مَا مِنَّا إِلَّا مَقْتُولٌ شَهِيدٌ»، شیخ صدوق، من لایحضره الفقیه، ج۲، ص۵۸۵، ح۳۱۹۲.

۴- شیخ صدوق، الامالی، ص۶۳.

۵- شیخ صدوق، عیون اخبار الرضا علیه السلام، ج۲، ص۲۵۶، ح۹.

۶- دیدگاه شیخ مفید در باره سه امام ِپس از آن حضرت این احتمال را تقویت می کند. (شیخ مفید، الارشاد، ج۲، ص۲۹۵)

بررسی و قضاوت در این امر، مبتنی بر دو امر است:

الف. آیا همه امامان علیهم السلام به شهادت رسیده اند؟ دیدگاه دانشمندان شیعه در این باره چیست؟

آنچه می توان در جایگاه دیدگاه شاخص در این باره مطرح کرد، یکی نظر شیخ صدوق و دیگری نظر شیخ مفید است. شیخ صدوق معتقد است همه امامان علیهم السلام به مرگ غیر طبیعی از دنیا رفته اند. ولی شیخ مفید در نقد سخن شیخ صدوق دلیل های شهادت همه امامان را یقین آور نمی داند.(۱)

ب. در سخنی به چگونگی شهادت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف اشاره شده است.

به نظر می رسد نخستین کسی که چنین ادعایی را به گونه گسترده مطرح کرد، صاحب کتاب الزم الناصب بود. او در بخشی از کتاب خود آورده است:

پس چون هفتاد سال گذشت، مرگ حضرت حجت علیه السلام فرا خواهد رسید؛ پس او را زنی از بنی تمیم که نامش سعیده و دارای ریشی همچون مردان است، با انداختن سنگی از بام بر آن حضرت به قتل خواهد رساند؛ در حالی که آن حضرت، از راه عبور می کند. چون از دنیا رفت، امام حسین، امور مربوط به وی را انجام خواهد داد.(۲)

در باره این سخن، باید توجه داشت که این کلام از صاحب کتاب یاد شده است و در کلام معصومان علیهم السلام نه فقط به آن اشاره ای نشده است بلکه چنین مضمونی هم وجود ندارد.

دو. کسانی که می گویند آن حضرت به مرگ طبیعی از دنیا خواهد رفت، بر این باورند که:

ـ دلیل های دسته نخست (به ویژه روایت اول) ناتمام است.

۱- شیخ مفید، تصحیح الاعتقاد، ص۱۳۲.

۲- «فاذا تمت السبعون سنه أتی الحجه الموت فقتله امرأه من بنی تمیم اسمها سعیده و لها لحیه کلحیه الرجل بهاون صخر من فوق سطح و هو متجاوز فی الطریق فاذا مات تولی تجهیزه الحسین ...»، علی یزدی حایری، الزام الناصب، ج۲، ص۱۳۹. (لازم به یادآوری است که کتاب یاد شده مشتمل بر روایات صحیح هم هست؛ ولی در آن روایات ضعیف فراوانی نیز وجود دارد.)

ـ بر فرض قبول روایات یادشده، این روایات به حضرت مهدی علیه السلام تخصیص خورده است.

ـ شهادت آن حضرت، با روایاتی که بر اصلاح کامل جامعه در عصر ظهور دلالت دارد، در تعارض است.

ـ در روایاتی چند، سخن از مرگ طبیعی آن حضرت به میان آمده است. أیوب بن نوح گفت: به امام رضا علیه السلام عرض کردم: «ما امیدواریم شما صاحب الامر باشید و خدای تعالی بدون خونریزی و شمشیر آن را به شما بازگرداند که با شما بیعت شده و سکه به نامتان ضرب گردیده است»، فرمود:

هیچ یک از ما امامان نیست که نامه ها نزد او رفت و آمد کند و از مسائل پرسیده شود و با انگشتان بدو اشاره کنند و اموال نزد وی حمل شود، جز آن که به خدعه کشته شود یا آن که بر بستر خود بمیرد، تا جایی که که خدای تعالی، مردی را برای این امر برانگیزد که مولد و منشأ او مخفی، اما نسبش آشکار است.(۱)

از آن جا که «اغتیال» هر دو احتمال (کشته شدن و مسموم شدن) را شامل می شود،(۲) می توان احتمال داد از مرگ در بستر، همان مرگ طبیعی استفاده می شود. بنابراین طبق این روایت، مرگ طبیعی برخی از امامان علیهم السلام محتمل خواهد بود.

از امام صادق علیه السلام نقل شده که فرمود:

... پس چون معرفت و ایمان به این که او حسین علیه السلام است، در دل ها استقرار یافت، مرگ حضرت حجت علیه السلام فرا می رسد. پس حسین بن علی علیهما السلام او را غسل می دهد؛ کفن می کند؛ حنوط می کند و در قبرش قرار می دهد....(۳)

۱- «مَا مِنَّا أَحَدٌ اخْتَلَفَتْ إِلَيْهِ الْكُتُبُ وَ أُشِيرَ إِلَيْهِ بِالْأَصَابِعِ وَ سُئِلَ عَنِ الْمَسَائِلِ وَ حُمِلَتْ إِلَيْهِ الْأَمْوَالُ إِلَّا اغْتِيلَ أَوْ مَاتَ عَلَى فِرَاشِهِ حَتَّى يَبْعَثَ اللَّهُ لِهَذَا الْأَمْرِ غُلَاماً مِنَّا»، محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۳۴۲؛ نعمانی، الغیبه، ص۱۶۸،ح۹؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۳۷۰؛ اربلی، کشف الغمه، ج۲، ص۵۲۴؛ طبرسی، اعلام الوری، ص۴۳۳.
۲- ر. ک: محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج۴۹، ص۲۸۹.
۳- «... فَإِذَا اسْتَقَرَّتِ الْمَعْرِفَهُ فِی قُلُوبِ الْمُؤْمِنِینَ أَنَّهُ الْحُسَیْنُ علیه السلام جَاءَ الْحُجَّهَ الْمَوْتُ فَیَکُونُ الَّذِی یُغَسِّلُهُ وَ یُکَفِّنُهُ وَ یُحَنِّطُهُ وَ یَلْحَدُهُ فِی حُفْرَتِهِ الْحُسَیْنَ بْنَ عَلِیٍّ علیهما السلام ...»، محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۸، ص۲۰۷.

مرگ در روایت فوق شـهادت را نیز شامل می شود اما احتمال مرگ طبیعی را نیز ردّ نمی کنـد. از آنچه یاد شـد، به دست می آیـد که شـهادت حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف امری محتمل است و می توان از روایت امام رضا علیه السـلام چنین برداشت کرد؛ اما همان گونه که شیخ مفید نیز بدان پایبند بوده، برای اثبات قطعی حکم به شهادت، ناکافی است و همان طور که علاوه بر آن برای هر امام نیاز به شواهد تاریخی است، برای حضـرت مهدی علیه السلام نیز نیاز به دلیل دیگری داریم؛ بنابراین حکم قطعی به شهادت آن حضرت کاری بس مشکل است.

نیز ن.ک: آستانه قیامت، اشراط الساعه.

فرجام شناسی > آینده پژوهی

فضیلت انتظار فرج > انتظار فرج

فضیلت منتظران > منتظر

فلسفه رجعت > رجعت

فلسفه غیبت صغرا > غیبت صغرا

فلسفه و علل غیبت > غیبت مهدی علیه السلام

فواید امام غایب

غیبت امام مهدی علیه السـلام به هر دلیل که باشد، بخشـی از فلسفه وجودی او را در هاله پنهان زیستی قرار می دهد و مردم از او محروم می شونـد و آن، بخش مباشـرت او در هـدایت ظـاهری و تشـکیل حکـومت و اجرای عـدالت اسـت؛ ولی هـدایت با واسـطه و معنوی او به وسـیله نمایندگانش برای بیان احکام و اجرای حکومت و عدالت به حال خود باقی است. همان گونه که در زمـان ظهورش گـاهی هـدایت یا ولایت و فرمانـدهی بخشـی را به نخبگان خود وا می گـذارد و مردم از آنان بهره منـد می شونـد، در زمـان غیبت نیز این نماینـدگی ادامه دارد و کـار نماینـدگان، کـار امـام معصوم است، چه این که آن ها از جانب او نصب شده اند.

تفاوت بین زمان ظهور و غیبت، فقط از جهت محروم بودن مردم از

ص:۳۷۲

درک حضور و مباشرت هدایت ظاهری و تصدّی امور است که این به دلیلی ــ چه بدانیم و چه ندانیم ــ واقع شده است.

افزون بر هـدایت معنوی امـام، اصـل وجود او هم حکمت و لطف است که در نظـام حکیمانه الهی وجود او ضـرورت دارد. از سخنان معصومان علیهم السلام به دست

ص:۳۷۳

می آید که نه فقط پدید آمدن مجموعه هستی، بلکه دوام نظام آفرینش، به واسطه وجود انوار مقدّس پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و اهل بیت علیهم السلام بوده است؛ به گونه ای که استمرار وجود موجودات بدون وجود یکی از آن ها غیر ممکن است.

باید توجه داشت که اصل وابستگی سایر ممکنات به امام علیه السلام و چگونگی آن و مسایل مشابه آن را دانشمندان و عالمان با دلایل کافی در محل خود اثبات کرده اند؛ چنان که به وسیله وحی و خبر آنان که با عالم غیب ارتباط و اتصال. نیز ثابت است. طبق همین اطلاعاتی که ایشان به ما می دهند، بر فرض که دلیل عقلی مستقلی هم نباشد، به آنچه خبر می دهند اعتقاد می یابیم؛ زیرا برای تحقیق این گونه موضوعات ــ به ویژه تفاصیل آن ــ راهی مطمئن تر و باوربخش تر از وحی و اخبار انبیا و اوصیای آن ها نیست.(۱)

در روایات فراوانی به این حقیقت اشاره شده که جهان هستی به برکت وجود نور پاک معصومان علیهم السلام آفریده شده است. رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم خطاب به مولای متقیان علیه السلام فرمود:

ای علی! اگر ما نبودیم، خداوند سبحانه و تعالی، آدم و حوا و بهشت و جهنم و آسمان و زمین را نمی آفرید....(۲)

بدون شک، به همان میزان که موجودات در هنگام پدید آمدن، نیازمند فیض الهی هستند، در دوام و استمرار وجود نیز نیازمند فیض خداوند سبحانه و تعالی هستند. در روایات فراوانی پیشوایان معصوم علیهم السلام واسطـــه های فیض الهی معـــرفی شده اند. امـــام صادق علیه السلام از پـــدرش و او از امام سجّاد علیه السلام نقل کرده است که فرمود:

ما، پیشوایان مسلمین و حجّت های خداوند سبحانه و تعالی بر جهانیان و سرور مؤمنان و رهبر سپیدجبینان و مولای اهل ایمـــانیم. و مـــا امـــان اهل زمینیم؛ همـــچنان کـــه ستارگان امان اهل آسمانند. و ما کسانی هستیم که خداوند سبحانه و تعالی به واسطه ما آسمان را نگاه داشته تا بر زمین نیفتد، مگر به اذن او و به واسطه ما زمین را نگاه داشته که اهلش را نلرزاند. به سبب ما باران

۱- لطف الله صافی گلپایگانی، وابستگی جهان به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف، ص۷.

۲- «یَا عَلِیُّ! لَوْ لَا نَحْنُ مَا خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ وَ لَا حَوَّاءَ وَ لَا الْجَنَّهَ وَ لَا النَّارَ وَ لَا السَّمَاءَ وَ لَا الْأَرْض ...»، شیخ صدوق، عیون اخبار الرضا علیه السلام، ج۱، ص۲۶۲.

را فرو فرستد و رحمت را منتشر کند و برکات زمین را خارج سازد. و اگر نبود که ما بر روی زمینیم، اهلش را فرو می برد.(۱)

پـــس بـــه سبب وجـــود امام و پیامبر علیهم السلام است که نه فقط ما، که جهان هستی از برکت فیض های الهی بهره مند می شوند.

امام صادق علیه السلام درباره فواید تکوینی امام چنین فرموده است:

...به سبب ما درختان میوه می دهند و میوه ها به ثمر می رسند و رودها جاری می شوند. و به سبب ما ابر آسمان می بارد و گیاهان از زمین می رویند. و به بندگی ما خداوند سبحانه و تعالی پـرستیده می شود و اگـــر ما نبودیم، هـــرگـــز خـداونـــد سبحانه و تعالی پـــرستیـــده نمی شد....(۲)

بـدین سـان، بهـــره منـدی همـــه آفریده ها از هستی و ادامه وجود، بسته به وجود حجّت روی زمین است. البته این نوع بهره مندی، به پذیرش یا ردّ امام ارتباطی ندارد و خداوند سبحانه و تعالی به واسطه وجود امام، تمام موجودات را بهره مند می کند.

بنابراین اگر تقدیر خداوند توانای حکیم، چنان باشد که _ آن گونه که بعضی از فرشتگان، واسطه نزول برخی برکات شده انـد _ فیض هـای عـام و خـاص به واسطه امام به آفریدگان برسد و امام مجرای فیض باشد، خواه ناخواه وجود و بقای سایر ممکنات که به فیض الهی حدوث و بقا دارند، به مجرای فیض مرتبط خواهند بود. در فرض عدم این مجاری فیض، باز هم فیاضیت خدا

_ اگر قصور در پذیرنده فیض نباشد برقرار است؛ امّا می توان گفت ممکنات همه آن استعداد را ندارند که بدون واسطه، تلقی فیض کنند و قصور خودشان مانع از کسب فیض مستقیم است(۳).

شکی نیست همه آنچه در شأن امام علیه السلام گفته شد، به حضور ظاهری او ارتباطی ندارد و امام غایب نیز مانند امام حاضر، واسطه فیض الهی است.

۱- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۲۰۷، ح۲۲.
۲- «... بِنَا أَثْمَرَتِ الْأَشْجَارُ وَ أَیْنَعَتِ الثِّمَارُ وَ جَرَتِ الْأَنْهَارُ وَ بِنَا یَنْزِلُ غَیْثُ السَّمَاءِ وَ یَنْبُتُ عُشْبُ الْأَرْضِ وَ بِعِبَادَتِنَا عبد الله وَ لَوْ لَا نَحْنُ مَا عُبِدَ اللَّهُ ...»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۱۴۴، ح۲۳.
۳- ر.ک: لطف الله صافی گلپایگانی، وابستگی جهان به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف، ص۳۷.

افزون بر بهره های یاد شده، فایده های دیگری هست که البته مشروط به اعتقاد و باور به ایشان است. برخی از فواید این بخش بدین قرار است:

۱. نگهبانی از آیین خداوند سبحانه و تعالی با هدایت های باطنی

بی گمان پیشوایان معصوم علیهم السلام، معلّمان و مربّیان اصلی انسان ها هستند و مردم، همواره از زلال معارف ناب آن بزرگواران بهره ها برده اند. در زمان غیبت نیز، اگرچه دسترسی مستقیم و استفاده همه جانبه از محضر امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف ممکن نیست، آن معدن علوم الهی به راه های مختلف، گره از مشکلات علمی و فکری شیعیان باز می کند. این مهّم نه فقط در در دوره غیبت صغرا با پاسخگویی به پرسش های مردم و دانشمندان، از طریق نامه های امام (توقیعات) تحقق یافت، بلکه در دوران غیبت کبرا نیز به صورت هدایت های باطنی صورت پذیرفت.

بنابراین شکی نیست بقای مکتب تشیّع در گرو حمایت های آن امام پنهان بوده است. شیعه بر این باور است که آن حضرت همواره در هنگامه های حساس و حوادث تعیین کننده، بسان دستی غیبی اراده های نقش آفرین را در جهت اصلاح امور، هدایت کرده، این باور الهی را از نابودی در پناه گرفته است. این اصلاحات به طور عمده با هدایت های باطنی صورت می پذیرد. هدایت هایی که گاهی به وسیله شخص امام و گاهی به وسیله دیگران درباره صالحان و شایستگان انجام می گیرد.

امام، از راه باطن، بر نفوس افراد اشراف دارد و آنان را مورد هدایت و تربیت خود قرار می دهد. با القا های نیکو یا با نگه داشتن های باطنی، راه برخی از افراد را عوض می کند یا آن ها را در راه صحیحی که دارند، استوار و ثابت قدم می دارد؛ گر چه این هدایت، از دیدگان پنهان است. چه بسیار افرادی که یکباره از راهی که داشتند، برگشتند و هرگز حاضر نشدند دوباره بدان برگردند و چه بسیار افرادی که در کار خود متزلزل و مردد بودند؛ ولی یکباره در آن مستقر شدند.

۲. نگهداشت جامعه از ناامیدی و سرخوردگی

بدون شک، باور به امام غایب عجل الله تعالی فرجه الشریف سبب امیدواری مسلمانان به آینده روشن می شود. این امیدواری، از بزرگ ترین اسباب موفقیت و پیشرفت است. جامعه شیعی، طبق باور خویش

به وجود امام شاهد و زنده، همواره منتظر ظهور آن حضرت است. او را در میان خود نمی بیند؛ اما خود را یگانه و جدا از او نمی داند. باری؛ امام پنهان، همواره مراقب حال و وضع شیعیان است و همین مسأله باعث می شود پیروانشان به امید لطف و عنایت حضرتش، برای رسیدن به وضع مطلوب جهانی تلاش کنند.

به بیان دیگر، امام ـ اگر چه غایب ـ نقطه اتکایی است که پیروان خـــود را در ورطه هـــای نابـــودی و ناامیدی در حمـــایت و پنـــاه خود می گیرد و بسان پناهگاهی مطمئن پیروان خود را به تلاش و کوشش در راه رشد و تعالی وا می دارد؛ بنابراین حالت امید و انتظار به آینده، از فواید دیگری است که بر وجود آن حضرت مترتب است. بدون تردید، جامعه ای که به پیشوای زنده ـ اگر چه غایب ـ معتقد است، همواره از فرو افتادن در ناامیدی در امان خواهد بود و شکی نیست جامعه ای که دچار ناامیدی شد، رو به انحطاط خواهد رفت. امـــروزه جـــامعه شیعی، استـــواری، پویایی و شادابی خود را مرهون این باورمندی می داند که از فواید آن امام پنهان به حساب می آید.

آری؛ اوضاع نابسامان و اسفبار جهان و سیل بنیان کن ستم و بیداد، خیرخواهان بشریت را نگران کرده است؛ به گونه ای که ممکن است گاهی در اصل قابلیت اصلاح بشر تردید کنند. در این صورت، یگانه روزنه امیدی که برای بشر باز می ماند و یگانه بارقه امیدی که در این جهان ظلمت زده، امید می آفریند، همان انتظار فرج و فرا رسیدن عصر سراسر عـــدل حکـــومت تـــوحید و نفـــوذ دستورهای الهی است.

۳. ایمنی بخش از بلاها

بدون تردید، امنیت، از اساسی ترین نیازهای زندگی است. پدید آمدن رخدادهای ناگوار، همواره این نیاز را مورد تهدید جدی قرار داده، زندگی و حیات طبیعی موجودات را به مخاطره انداخته است. بخشی از این نگرانی ها با کنترل عوامل شناخته شده بر طرف می شود؛ امّا در موارد فراوانی عواملی ناشناخته و خارج از کنترل، ناامنی هایی را بر زندگی تحمیل می کند.

در برخی روایات، امام و حجت الهی، عامل امنیّت زمین و اهل آن، دانسته شده است. امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف خود فرموده است:

من، سبب ایمنی]از بلاها[برای ساکنان زمین هستم.(۱)

حجّت خداونـد سبحانه و تعالی و امام معصوم، مانع از آن است که مردم به سبب انواع گناهان و مفاسدی که انجام می دهند به عـذاب های سـخت الهی گرفتار آیند و طومار حیات زمین و اهل آن در هم پیچیده شود. قرآن کریم در این باره، خطاب به پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم که بزرگ ترین حجت الهی است، می فرماید:

((وَ ما کانَ اللَّهُ لِیُعَذِّبَهُمْ وَ اَنْتَ فِیهِم...))(۲)

«]ای رسول ما![تا زمانی که تو در میان ایشان]مسـلمانان[هستی، خداونـد سـبحانه و تعالی هرگز آن ها را به عذاب]عمومی[گرفتار نخواهد کرد.

حضـرت مهـدی عجـل الله تعالی فرجه الشـریف که نمونه کامل رحمت و مهر پروردگار است نیز به عنایت خاص خود بلاهای بزرگ را ـ به ویژه از جامعه شیعیان و فرد فرد آن ها ـ دور می کند؛ گرچه در بسیاری از موارد، شیعیان به لطف و کرامت او توجه نداشته باشند و دست یاریگر او را بر سر خود نشناسند. آن گرامی در مقام معرفی خود فرموده است:

من آخرین جانشین پیامبر خدا هستم. خدای تعالی، به واسطه من بلاها را از خاندان و شیعیانم دور می کند.(۳)

۴. ایجاد پروای الهی در پرتو باور وجود امام زنده در جامعه

از روایات اسـلامی به دست می آید که در دوران غیبت حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف و در زمان های معینی، اعمال انسان ها به آن حضـرت عرضه می شود. این باور، خود در ایجاد پروای الهی، و خویشتن داری برابر انجام کارها، نقشی بسیار مهم و اساسی دارد.

مرحوم کلینی در کتـاب کـافی، بخشـی را بـا عنوان «بَـابُ عَرْضِ الْأَعْمَـالِ عَلَی النَّبِیِّ صـلی الله علیه و آله و سـلم وَ الْأَئِمَّهِ علیهم السـلام»، پدید آورده و در آن روایاتی را یادآور شده که در آن، سـخن از عرضه اعمال بر امام زنده هر عصر دارد. در روایت چهارم این باب،

۱- «وَ اِنِّی لَاَمانٌ لِاَهْلِ الْاَرْضِ ...»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۸۳، ح۴.

۲- انفال (۸): ۳۳.

۳- «أَنَا خاتَمُ الْاَوْصِیاءِ وَ بی یَدْفَعُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ الْبَلاءَ مِنْ اَهْلی وَ شِیعَتِی»، شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۲۴۶.

عبد الله بن ابان زیّات که جایگاه خوبی نزد حضرت رضا علیه السلام داشت، از آن حضرت خواست برای او و اهل بیتش دعا کند آن حضرت فرمود:

أَوَ لَسْتُ أَفْعَلُ وَ اللَّهِ إِنَّ أَعْمَالَكُمْ لَتُعْرَضُ عَلَيَّ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَ لَيْلَةٍ؛ مگر چنین نمی کنم؟ به خـــدا سوگـــند اعمال شما در هر روز و شب بر من عرضه می شود.

عبد الله بـــن ابـــان گفت: «از ایـــن فرمایش حضرت شگفت زده شدم.» حضرت در پاسخ فرمود:

مگر کتاب خدا را نخوانده ای که فرمود: «و بگو: هر کار می خواهید انجام دهید؛ پس به یقین خداوند سبحانه و تعالی، پیامبرش و مؤمنان عملتان را می بینند»؟ فرمود: «به خدا سوگند! مقصود از او]= مؤمن[علی بن ابی طالب است.»(۱)

این آگـــاهی، آثـــار تربیتی فراوانی دارد و که مهم ترین آن ها، این است که انسان را به نوعی مراقبت دائمی در رفتار خود وا می دارد. انسانی که بداند افزون بر خداوند سبحانه و تعالی، پیامبران و فرشتگان، امامی زنده نیز وجود دارد که اعمال او بر وی عرضه می شود، به طور قطع رفتار خود را با دقت بیشتری انجام می دهد.

۵. یاری برخی نیازمندان

جدای از این که در همه حالت ها، خود آن حضرت به یاری استمداد کنندگان می آید یا این که ملازمان و اولیای او و نیز این که یاری شدن توسط آن حضرت، همراه ملاقات باشد یا نه، شکی نیست که در طول تاریخ غیبت، انسان های بسیاری به دست آن حضرت یا اراده ایشان از سختی ها و مشکلات نجات یافته اند.

۶. دعای خیر حضرت در حق مؤمنان

شکی نیست که امام معصوم علیه السلام از هر پدر و مادری مهربان تر است و در همه حال، خوبی بندگان خدا ــ به ویژه مؤمنان ــ را می خواهد؛ از این رو همواره برای موفقیت آن ها و نیز دوری مصیبت ها و مشکلات از آن ها، دعا می کند. این هم در موارد فراوانی رخ داده است.

نیز ن.ک: امامت حضرت مهدی علیه السلام، غیبت حضرت

۱- «أَمَا تَقْرَأُ كِتَابَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ (وَ قُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَ رَسُولُهُ وَ الْمُؤْمِنُونَ) ؟ قَالَ: هُوَ وَ اللَّهِ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ علیه السلام»، محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۲۲۰.

مهدی علیه السلام، غیبت صغرا، غیبت کبرا.

فوتوریسم

اعتقاد به دوران آخرالزمان و ظهور منجی موعود

«فوتوریسم(۱)، یعنی اعتقـاد به دوره آخرالزمان و انتظار ظهور منجی غیبی و مصـلح جهانی و بزرگ، از جمله مسائلی است که در اصول عقاید ما، جای مهمی را اشغال کرده است.

فوتـوریسم عقیـده ای است که در کیش هـای آسـمانی: زوراستریـانیسم (مـذهب زردشت) و جـودائیسم (مـذهب یهود) و سه مـذهب عمده مسیحیت: کاتولیک، پروتسـتان، ارتودکس و به طور کلی در میان مدعیان نبوت، به مثابه یک اصل مسلم قبول شده و همگی به اتفاق بشارت ظهور همچو مصلحی را داده اند....»(۲)

«فتوریسم یکی از مسائلی است که در بحث های تئولوژیک تمام مذاهب آسمانی (رشته تئولوژی بیبلیکال) در باره آن بحث و گفت و گو شده است.

دارمستتر در طی کنفرانس هایی کـــه بـــه مناسبت ظهور «مهدی متمهدی» در سودان در فوریه سال ۱۸۸۵ میلادی در حضور عـده فراوانی برگزار گردیـد و سـپس گفتارهای وی به شـکل کتابی مسـتقل چاپ شـد، می گوید: می دانید که محمد صلی الله علیه و آله و سـلم چگونه شریعت خود را بنیان نهاد؟ وقتی که او ظهور کرد، در عربستان افزون بر شرک ملی باستانی! سه دیـانت بیگـانه موجود بود: آیین یهود، دیانت عیسوی، کیش زردشت... نکته مشترکی که در این سه دیانت یافت می شـد عبارت از اعتقاد به یک وجود فوق الطبیعه بود که بایستی در آخرالزمان ظهور کنـد و نظم و عدالت رفته را به جهان باز آرد و مقدمه جاودانگی و سعادت دائم انسان را فراهم سازد.

شـما همگی در کتـاب یسوع بحثی را که مربوط به این موضوع است خوانـده ایـد: مطـابق آموزه هـای این سه دیـانت پیش از ظهور منجی باید نیروی بد بر جهان حکم فرما شود.»

۱-)uturism

۲- سیّد هادی خسروشاهی، مصلح جهانی و مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف از دیدگاه اهل سنّت، ص۵۵.

(۱)

بر اساس تحقیقات پژوهشگران مسائل اسلامی، این عقیده در طول زندگی انسان ها پیوسته میان همه ملت ها و پیروان ادیان بزرگ موجود بوده، وحتی اقوام گوناگون جهان چون: اسلاوها، ژرمن ها اسن ها و سلت ها، نیز معتقدند سر انجام باید پیشوایی در آخرالزمان ظهور کرده، بی عدالتی ها را از بین ببرد. سپس حکومت واحد جهانی تشکیل داده، بین مردم، بر اساس عدالت و انصاف داوری کند.

ص:۳۸۱

۱- همان، به نقل از: دار مستتر، مهدی در ۱۳ قرن، ترجمه محسن جهان سوز.

ق

قائم

از القاب حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

با مراجعه به روایات مربوط به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، می توان گفت: هیچ لقبی به اندازه «قائم»، برای آن حضرت مورد استفاده قرار نگرفته است. گویا از آنجا که قیام حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، درخشان ترین فصل زندگی آن حضرت است؛ اتصاف به این صفت و لقب، همواره در کلام معصومان علیهم السلام مورد تصریح قرار گرفته است؛ بنابراین مهم ترین سبب اتصاف به این لقب، آن است که آن بزرگوار، در برابر اوضاع سیاسی و انحرافات دینی و اجتماعی، بزرگ ترین قیام تاریخ را رهبری خواهد کرد.(۱) البته می توان تمام امامان علیهم السلام را قائم به حق دانست؛ اما ویژگی های قیام امام مهدی علیه السلام، آن حضرت را از دیگر امامان ممتاز ساخته است. درباره سبب نامیده شدن حضرت به «قائم»، می توان به روایات زیر اشاره کرد:

ابوحمزه ثمالی می گوید: از امام باقر علیه السلام پرسیدم: «ای فرزند رسول خدا! آیا همه شما قائم و به پا دارنده حق نیستید؟» فرمود: «بلی.» عرض کردم: «چرا حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را قائم

۱- شیخ مفید، الارشاد، ص۷۰۴، ح۲.

نامیده انـد؟» فرمود: «هنگامی که جدّ من، حضـرت سیدالشـهداء حسـین بن علی علیهما السـلام شـهید شد، فرشـتگان به درگاه خداوند سبحانه و تعالی ضجه و ناله نموده، نزد او شکایت کردند... پس خداوند عزوجل امامان از فرزندان حسین علیه السلام را به آنان نشان داد و فرشتگان از دیدن آنان خوشـحال شدند. در آن هنگام، دیدند که یکی از ایشان ایستاده است و نماز می خواند. پس خداوند سبحانه و تعالی فرمود: به وسیله این قائم]= ایستاده[از آنان]= قاتلان حسین[انتقام خواهم گرفت.(۱)

از امام جواد علیه السلام پرسیدند: «چرا او را قائم می نامند؟» فرمود:

چون پس از آن قیام می کند که از یادها رفته است و بیشتر معتقدان به امامتش برگشته اند.(۲)

نیز ن.ک: ایستادن هنگام شنیدن کلمه قائم، القاب حضرت مهدی علیه السلام .

– – –

قادیانیه

پیروان غلام احمد خان، مدعی مهدویت

قادیانیه یا احمـدیه مـذهب جدیـدی است که به میرزا غلام احمدخان قادیانی منسوب است. وی حدود سال ۱۲۵۵ ق(۱۸۳۹م) در قادیـان، متولـد شـد. و سال ۱۹۰۸م، در گـذشت.(۳) او که مؤسـس فرقه احمـدیه یـا قادیـانیه شـمرده می شود، اهـل پنجاب پاکستان بود.

غلام احمـد، حـدود چهل سالگی کتاب مـذهبی خود را که «براهین احمـدیه» نام دارد منتشـر کرد که با اسـتقبال مردم روبه رو شـد. حـدود پنجاه سـالگی به دعوت بشـارت خود پرداخت و ادعا کرد از جانب خـدا به او وحی می رسـد و اجازه دارد بیعت بپذیرد. در س___ال ۱۰۹۴م خ___ود را مسیح، مهدی موعود و ت___اراکریشنا خواند.(۴)

او در اصول، با اعتقادهای اسـلامی مواف___ق ب___ود؛ ولی به جم___ع بی___ن مسـیحیت و مهدویت اعتقاد داشت و خود را مهدی موعود و مظهر عیسی و حضرت محمد می دانست. در نظر غلام احمد، حضرت عیسی علیه السلام پس از

۱– طبری، دلائل الامامه، ص۲۳۹.
۲– «لِاَنَّهُ یقُومُ بَعْدَ مَوْتِ ذِکرِهِ وَارْتِدادِ اَکثَرِ القائِلینَ بِإمامَتِهِ»، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۳۷۸، ح۳.
۳– ر.ک: محمد جواد مشکور، فرهنگ فرق اسلامی، ص۳۸.
۴– محمد جواد مشکور، فرهنگ فرق اسلامی، ص۳۹.

خاک سپاری از گور برون آمد؛ در کشمیر اقامت گزید و در ۱۲۰سالگی در شهر سری نگر وفات یافت.

غلام احمدخان، جهاد با شمشیر را حتی بر ضد دشـمنان اسـلام حرام می دانست و مسالمت و صـلح را شـعار خود می شمرد. بـدین سـبب طرفـدار دولت بریتانیـا شـد و بـــه تـدریـــج پیروانش در لاـهور، ایـالت پنجاب و ربوه فزونی یافتنـد. آن ها بیمارسـتان و مدرسه های بسیاری پدید آوردند و با کارهایی چنین، شـمار طرفداران خویش را فزونی بخشیدند. پس از مرگ غلام احمدخان، پیروانش به تدریج به فرقه های گونا گون تقسیم شدند.(۱)

قتل نَفْس زَکیّه

از نش_انه هـــای حتمی ظه_ور و قی_ام حضرت مهدی علیه السلام

«نفس زکیه» یعنی فرد بی گناه، پاک، کسی که قتلی انجام نداده است(۲) و جرمی ندارد.

در آسـتانه قیام حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف درگیرودار مبارزات زمینه ساز انقلاب مهدی علیه السلام، فردی پاکباخته و مخلص، در راه امام علیه السلام می کوشد و مظلومانه کشته می شود. طبق بیان روایات، این رخداد عظیم، بین رکن و مقـام ــ در بهترین مکـان هـای زمین ــ اتفـاق می افتـد. فرد یاد شـده، از اولاد امام حسن مجتبـــی علیه السـلام اسـت(۳) کـــه در روایات، گاهی از او به عنوان «نفس زکیه» و «سید حسنی» یاد کرده اند.(۴)

قتـل نفس زکیه، از نشانه های حتمی و متصل به ظهور است. در منابع اهل سـنّت کمتر نامی از آن برده شـده؛(۵) ولی در منابع شیعه، روایـات آن، فراوان است؛ از این رو، در اصـل تحقق چنین حـادثه ای ــ به عنوان علاـمت قیـام ــ شـکی نیست؛ هر چند اثبات جزئیات آن و نیز زمان تحقق آن و ویژگی های مقتول، مشکل است.(۶)

۱- ر.ک: شهرستانی، ملل و نحل، ملحقات آخر جلد دوم.

۲- کهف (۱۸): ۷۴.

۳- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص ۳۳۰، ح۱۶.

۴- ر.ک: شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۴۵، ح ۴۴۰.

۵- ابن ابی شیبه، المصنف، ج۷، ص۵۱۴، ح۳۷۶۴۲.

۶- شیخ صدوق، الخصال، ج۱، ص۳۰۳، ح۸۲؛ شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۳۵، ح۴۲۵؛ محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۸، ص ۳۱۰، ح۴۸۳؛ لطف الله صافی گلپایگانی، منتخب الاثر، ص۴۵۹.

برخی گمان کرده اند مراد از نفس زکیّه، محمد بن عبداللّه بن حسن، معروف به نفس زکیّه است که در زمان امام صادق علیه السلام در منطقه «احجار زیت» در نزدیکی مدینه کشته شد. این احتمال درست نیست، به چند دلیل:

۱. لازمه اش این است که پیش از تولد حضرت مهدی علیه السلام ؛ بلکه پیش از آن که امامان از آن خبر دهند، این نشانه رخ داده باشد.

۲. در روایات تصریح شده است که «نفس زکیّه»، بین رکن و مقام کشته می شود؛ حال آن که محمد بن عبداللّه بن حسن در منطقه «احجار زیت» (در نزدیکی مدینه) کشته شده است.

۳. همان گونه که در روایات اشاره شده قتل نفس زکیّه از نشانه های حتمی و متصل به ظهور است؛ حال آن که محمد بن عبداللّه، سال ها پیش از تولد حضرت مهدی علیه السلام به قتل رسیده است. امام باقر علیه السلام فرمود:

بین قیام مهدی علیه السلام و کشته شدن نفس زکیه، بیش از پانزده شبانه روز فاصله نیست.(۱)

نیز ن.ک: نفس زکیه، نشانه های ظهور، ظهور.

قم

شهری با جایگـاه ویـژه در ظهور و قیام حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

قم یکی از شهرهای مشهور ایران است که در طول تاریخ شیعه، همواره از اهمیت ویژه ای برخوردار بوده است. از آن جا که در همان اوایـل سلطه عـرب ها بر این شهر، دوستان و محبـان اهـل بیت علیهم السلام بدان جـا مهاجرت کـردند، سنگ نخستین اعتقاد مردمان آن، شیعی نهاده شد. این شهر رفته رفته یکی از پایگاه هـای شنـاخته شده تـرویج فرهنگ شیعی در تاریخ ثبت شده

۱- «لَیْسَ بَیْنَ قِیامِ قائِمِ آلِ مُحَمَّدٍ وَبَیْنَ قَتْلِ النَّفْسِ الزَّکیَّهِ اِلاّ خَمْسَ عَشَرَهَ لَیلَه»، شیخ مفید، الارشاد، ج۲، ص۳۷۴؛ شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۴۵، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۶۴۹.

است. به دنبال آن، با تأسیس حلقه ها و مراکز علمی، این شهر در جایگاه مرکـــز بسیـــار مهم نشـــر فـــرهنگ

ص:۳۸۷

اهـل بیت علیهم السـلام ایفـای نقش کرده است؛ چنان که امروزه به عنوان پایتخت جهان تشیّع، دانش و معارف از آن به تمام جهـان نور افشانی می کنـد که مراجع و دانشـمندان بزرگ جهان اسـلام، از این جا فیوضات وجودی خویش را به مشـتاقان در سراسر گیتی ارائه می دهند.

آنـچـــه ایـــن شـهر را در فـــرهنگ «مهـدویّت» از بـــرجسـتگی خـــاصـی برخوردار کرده، روایاتی است که این شهر و اهـالی آن را بـا موضوعات مربوط به حضـرت مهـدی علیه السـلام پیونـد زده است. در برخی از این روایات، فلسـفه نام گذاری این شـهر به قم، با نام حضـرت مهدی علیه السـلام (قائم به حق) مناسب است و همچنین با قیام و به پا خاستن اهل قم و اطراف آن شهر، در زمینه سازی و یاری آن حضرت، تناسب دارد.

عفّان بصـری روایت کرده است: امام صادق علیه السلام به من فرمود: «آیا می دانی از چه رو این شهر را قم می نامند؟» عرض کردم: «خـدا و رسولش آگاه ترنـد.» فرمود: «همانا قم نام گـذاری شـده است برای این که اهل قم، اطراف قائم گرد آمـده و با وی قیام می نمایند و کنار او ثابت قدم مانده و او را یاری می کنند.»(۱)

ظاهر برخی روایات این است که امامان علیهم السـلام به شـهر قم، عنایت ویژه ای داشـته و مفهومی را برتر و وسیع تر از یک شهر و توابع آن، به این شهر بخشیده اند.

در روایتی آمده است عده ای از بزرگان ری به حضور امام صادق علیه السـلام رسیدند و عرض کردند: «ما از اهل ری هستیم که خـدمت رسـیده ایم.» حضـرت فرمود: «خوش آمدنـد برادران قمی مـا.» آنـان عرض کردنـد: «مـا اهل ری هستیم.» حضـرت فرمود: «خوش آمدنـد برادران قمی ما.» باز عرض کردند: «ما اهل ری هستیم.» حضـرت فرمود: «خوش آمدند برادران قمی ما.» دوبـاره عرض کردنـد: «ما اهالی ری هستیم.» امام نیز کلام اوّل خود را تکرار کرد. آنان گفته خود را چنـد بار یادآور شدنـد و امام نیز مانند اوّل آنان را پاسخ داد و چنین فرمود:

۱- «اِنَّما سُـمِّی قُمْ لِاَنَّ اَهْلَهُ یَجْتَمِعُونَ مَعَ قائِمِ آلِ مُحَمَّدٍ صـلی الله علیه و آله و سـلم وَ یَقُومُونَ مَعَهُ وَیَسْـتَقیمُونَ عَلَیهِ وَینْصُـرُونَهَ»، محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۵۷، ص۲۱۶، ح۳۸.

خداونـد سـبحانه و تعـالی دارای حرمی است که مکه است و پیامبر صـلی الله علیه و آله و سـلم دارای حرمی است و آن مـدینه منوره است و امیرالمؤمنین علیه السلام حرمی دارد که کوفه است. ما اهل بیت نیز دارای حرمی هستیم که آن، شهر قم است. به زودی بانویی از سلاله من به نام فاطمه علیها السلام در این شهر دفن خواهد شد. کسی که او را در قم زیارت کند، اهل بهشت می باشد.(۱)

راوی گفت: «این سخن را امام صادق علیه السلام زمانی فرمود که هنوز حضرت کاظم علیه السلام متولد نشده بود.»

در بحارالانوار دو روایت را، از امام صادق علیه السـلام در باره آینده شهر قم و نقش مکتبی آن پیش از ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نقل شده است:

۱. خداوند سـبحانه و تعالی به وسـیله شـهر کوفه بر سایر شهرها استدلال می کند، همچنین به مؤمنان آن شهر بر سایر مؤمنان و به شـهر قم بر سایر شـهرها و به واسـطه اهل قم بر جهانیان، اعم از جن و انسان. خداونـد سـبحانه و تعالی اهل قم را مستضـعف فکری قرار نـداده؛ بلکه همواره آنان را موفق و تأییـد کرده است. سـپس فرمود: دینـداران در این شـهر، در مضـیقه زندگی می باشـند. اگر غیر این باشـد، مردم به سـرعت به آن جا روی می آورنـد و آن جا خراب می گردد و اهل آن، تباه می شوند و آن گونه که باید نمی تواند بر سایر سـرزمین ها حجّت باشد. زمانی که موقعیت قم بدین جا برسد، آسمان و زمین آرامش ندارد و ساکنان آن ها لحظه ای باقی نمی مانند. بلا و گرفتاری از قم و اهل آن دفع شده است.

به زودی زمانی خواهد رسـید که قم و اهل آن، حجت بر مردم خواهند بود و این در زمان غیبت قائم ما و ظهور وی می باشد. اگر چنین نباشـد، زمین، اهل خودش را فرو می برد. فرشـته های الهی مأمور دور کردن بلاها از این شـهر و اهل آن می باشـند. هر سـتمگری که درباره آنان اراده بد داشـته باشد، خداوند سـبحانه و تعالی که در هم کوبنده سـتم پیشگان است، او را در هم می شـکند ی___ا ب___ه گ___رفتـاری و مصـیبت یـا دشـمنی، مبتلاـ می کنـد. خداونـد متعـال نـام قـم و اهلش را در زمـان فرمانروایی ستمگران، از یاد

۱- محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۵۷، ص۲۱۶، ح۴۱؛ محدث نوری، مستدرک الوسائل، ج۱۰، ص۳۶۸، ح۱۲۱۹۶.

آنان می برد؛ آن گونه که آن ها یاد خدا را فراموش کردند.(۱)

۱- محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۵۷، ص۲۱۲، ح۲۲.

۲. به زودی شهر کوفه از مؤمنان خالی می شود و به گونه ای که مار در جایگاه خود فرو می رود، علم نیز این چنین از کوفه رخت برمی بندد و از شهری به نام قم آشکار می شود. آن سامان، معدن فضل و دانش می شود؛ به گونه ای که در زمین کسی در استضعاف فکری به سر نمی برد، حتی نو عروسان در حجله گاه خویش. این قضایا نزدیک ظهور قائم ما به وقوع می پیوندد. خداوند سبحان، قم و اهلش را برای رساندن پیام اسلام، قائم مقام حضرت حجت می گرداند. اگرچنین نشود، زمین اهل خودش را فرو می برد و در زمین حجتی باقی نمی ماند. دانش، از این شهر به شرق و غرب جهان منتشر می شود. بدین سان بر مردم اتمام حجّت می شود و یکی باقی نمی ماند که دین و دانش به وی نرسیده باشد. آن گاه قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف ظهور می کند و ظهور وی، باعث خشم و غضب خداوند سبحانه و تعالی بر بندگان می شود؛ زیرا خداوند سبحانه و تعالی از بندگانش انتقام نمی گیرد، مگر بعد از آن که آنان وجود مقدس حضرت حجت را انکار کنند.(۱)

نیز ن.ک: قیام، یاران حضرت مهدی علیه السلام، زمینه سازان ظهور.

قیامت صغرا > رجعت

قیام های پیش از ظهور

شورش های مردمی پیش از ظهور

در روایات فراوانی، خاندان امامان علیهم السلام، به پرهیز از قیام پیش از ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف سفارش شده اند. از جمله روایاتی که برای مشروع نبودن تشکیل حکومت در عصر غیبت، مورد استفاده واقع شده، روایاتی است که به ظاهر قیام مسلحانه را پیش از ظهور مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف منع می کند و تأکید دارد که این گونه قیام ها به ثمر نمی رسد. روایات یاد شده را شیخ حر عاملی در وسائل الشیعه گرد آورده ا ست.

یک. برخی از این روایات، به طور عام، هر نوع قیام و برافراشتن هر پرچمی را پیش از ظهور حضرت حجّت عجل الله تعالی فرجه الشریف محکوم و پرچمدار آن را طاغوت یا مشرک معرفی می کنند. امام صادق علیه السلام فرمود:

هر پرچمی پیش از قیام قائم بر

۱- محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۵۷، ص۲۱۲، ح۲۳.

افراشته شود، صاحب آن، طاغوتی است که برابر خدا پرستش می شود.(۱)

برافراشـتن پرچـم، کنایه از اعلان جنگ با نظام حاکم و تلاش برای تأسـیس حکومت جدید است. واژه «طاغوت» و جمله «یُعْبَدُ مِنْ دوُنِ اللَّهِ» در این حـدیث به خوبی بیـانگر آن است که مقصود از «پرچم برافراشـته شـده پیش از قیام قائم» پرچمی است که مقابل خدا و رسول و امام علیه السـلام برافراشـته شود و برافرازنده آن، مقابل حکومت خدا، حکومتی تأسیس کند و در پی آن باشد که به خواسته های خود جامه عمل بپوشاند.

بنـابراین، نمی توان شـخص صالحی را که برای حاکمیت دین، قیام و اقـدام کرده است، طاغوت خوانـد؛ زیرا در این صورت، چنین پرچمی نه فقط مقابل پرچم قائم برافراشته نشده که در مسیر و طریق و جهت او خواهد بود. افزون بر این، اگر با استناد به این روایـات، هرگونه قیـام و نهضـتی را محکوم و غیر مشـروع بـدانیم، ای‍‍‍ن گ‍‍‍ونه ب‍‍‍رداشت، ب‍‍‍ا روایت هـای جهـاد، امر به معروف و نهی از منکر و نیز با سـیره پیامبر و امامان مصوم علیهم السـلام تعارض دارد و در مقام تعارض، بایـد از این روایات صرف نظر کرد.

دو. روای‍‍‍اتی ک‍‍‍ه بیانگر ناکامی و موفق نشدن قیام ه‍‍‍ای پیش از قیام مهدی علیه السـلام است. این دسـته از روایات، در ضـمن، به مشـروع نبودن تلاش برای ایجاد حکومت اسـلامی اشاره دارد؛ زیرا قیامی که بـدون ثمر باشـد، از دیدگاه عقل و عقلا ناپسند است. امام سجاد علیه السلام فرمود:

به خـدا سوگند! هیچ یک از ما پیش از قیام قائم خروج نمی کند؛ مگر این که مَثَل او، مانند جوجه ای است که پیش از محکم شدن بال هایش از آشیانه پرواز کرده باشد. در نتیجه، کودکان او را گرفته و با او به بازی می پردازند.(۲)

۱- «کلُّ رایَهٍ تُرْفَعُ قَبْلَ قِیامِ القائِمِ فَصاحِبُها طاغُوتٌ یُعْبَدُ مِنْ دُونِ اللّهِ عَزَّوَجَلَّ»، محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۸، ص۲۹۵، ح۴۵۲.

۲- «وَاللّهِ لایَخْرُجُ واحِدٌ مِنّا قَبْلَ خُرُوجِ القـائِمِ علیه السـلام اِلاّ کانَ مَثَلُهُ مَثَلَ فَرْخٍ طارَ مِنْ وَکرِهِ قَبْلَ اَنْ یَسْتَوِی جَناحاهُ فَاَخَذَهُ الصِّبْیانُ فَعَبَثُوا بِهِ»، محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۸، ص۲۶۴؛ نعمانی، الغیبه، ص۱۹۹، ح۱۴.

از این روایت نتیجه گرفته انـد که قیام برای تشـکیل حکومت اسـلامی، نه فقط بی نتیجه است که گرفتاری و ناراحتی اهل بیت علیهم السـلام را نیز در پی دارد؛ بنـابراین بایـد از تشـکیل حکومت اسـلامی پیش از قیام مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف چشم پوشید.

استناد به این روایت و مانند آن از جهاتی باطل است:

۱. این روایت، در صـدد این نیست که اصل جواز قیام را رد کنـد؛ بلکه پیروزی را نفی می کنـد. اگر نفی جواز کند، قیام امام حسین علیه السـلام برابر یزیـد و نیز قیام زیـد بن علی و حسـین بن علی شـهید فـخ و... را محکوم کرده است، با این که بدون تردید، این قیام ها مورد تأیید امامان علیهم السلام بوده است.

۲. عـدم پیروزی قیـام، دلیـل نفی تکلیف به قیام نیست؛ برای نمونه در جنگ صـفین، شایع شـد که معاویه مرده است. این خبر باعث شادی مردم شـد. اما حضـرت علی علیه السـلام در مقابل شادی مردم، فرمود: «سوگنـد به آن خـدا که جان من در قبضـه قـدرت او است! معاویه هلاک نمی شود تا مردم بر او هماهنگ شونـد.» از آن حضـرت پـــرسیدند: «بنابرای‍ـــن، چ‍ـــرا ب‍ـــا او می جنگید؟» امام فرمود: «می خواهم بین خود و خدایم عذر داشته باشم.»(۱)

این روایت و مانـنـد آن، بیانگر این معنا است که انسان مسـلمان، بایـد به تکلیف خود عمل کنـد و نبایـد انتظار داشـته باشـد به نتیجه مطلوب برسد.

۳. امکـان دارد مقصود از جمله «مِنّا اَهْلِ البَیْت» فقـط امامـان معصوم علیهم السـلام باشـد؛ زیرا شـیعیان، از آنان انتظار خروج مسـلحانه داشـتند و ایشان با توجّه به شـرایط حاکم بر آن زمان، می خواستند با اخبار غیبی، آنان را قانع کنند که هر کس از ما پیش از قیام قائم خروج کند، به علت نبود امکانات لازم، پیروز نخواهد شد و مصـلحت اقتضا می کند خروج مسـلحانه نداشـته باشند.

۴. در برخی روایات، به قیام های پیش از قیام قائم بشارت داده شـده است که زمینه ساز حکومت مهـدی علیه السـلام هسـتند. بدون تردید، زمینه سازی آن ها، به لحاظ موفقیت آن قیام ها است. افزون بر این که ایجاد آمادگی، خ‍ـــود بزرگ تری‍ـــن ثم‍ـــره این قیام ها می باشد.

ص:۳۹۳

۱- ابن شهر آشوب، المناقب، ج۲، ص۲۵۹.

۵. اگر بگوییم این روایات در بیان نهی از مبارزه با ستم و فساد است، با آیات جهاد و امر به معروف و نهی از منکر و نیز با سیره امامان معصوم علیهم السلام ناسازگار است؛ از این رو باید به دور افکنده شود.

سه. روایاتی که به برای مشروع نبودن تلاش در راه ایجاد حکومت اسلامی در دوره غیبت، بدان ها استناد شده است. این روایات، مردم را به سکوت و سکون فرا می خواند و از مشارکت در هر قیام و مبارزه ای پیش از تحقق نشانه های ظهور باز می دارد. امام صادق علیه السلام فرمود:

ای سدیر! در خانه بنشین و به زندگی بچسب. آرامش داشته باش، تا آن هنگام که شب و روز آرام هستند؛ اما هنگامی که خبر رسید که سفیانی خروج کرده به سوی ما بیا، اگرچه با پای پیاده باشد.(۱)

از دیدگاه برخی، مقتضای این روایات به سدیر منحصر نیست؛ بلکه بر همه واجب است تا خروج سفیانی و دیگر نشانه ها و سرانجام تا قیام قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف، سکوت کرده و از قیام و خروج خودداری کنند.

در پاسخ گفتنی است تعمیم حکم به همه افراد، در همه زمان ها متوقف بر این است که آگاه باشیم شخص خاص یا مورد خاصی، مورد نظر امام نبوده است. در روایات یاد شده و مانند آن، نه فقط چنین علمی نداریم که خلاف آن برای ما ثابت است.(۲)

چهار. از روایاتی که بر مشروع نبودن ایجاد حکومت اسلامی در دوره غیبت بدان استناد شده، روایاتی است که به صبر دعوت کرده و از شتاب، نهی کرده است. در برخی از این روایات، آمده است که انسان مسلمان، پیش از فرا رسیدن موعد فرج و زوال ملک ستمگر، نباید خود را به زحمت بیندازد و دنبال برقراری حکومت عدل باشد. امام علی علیه السلام فرمود:

به زمین بچسبید و بر بلاها صبر کنید. دست ها و شمشیرهایتان را در

۱- «یا سَدیرُ اِلْزَمْ بَیْتَک وکنْ حِلْساً مِن اَحْلاسِهِ وَاسْکنْ ما سَکنَ اللَّیْلُ وَالنَّهارُ فَاِذا بَلَغَک اَنَّ السُّفْیانِی قَدْ خَرَجَ فَارْحَلْ اِلَیْنا وَلَوْ عَلی رِجْلِک»، محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۸، ص۲۶۴، ح۳۸۳.
۲- ر.ک: محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۲، ص۲۴۲.

جهت خواست های زبانتان به حرکت در نیاورید و در آنچه خداوند سبحانه و تعالی برای شما در آن عجله قرار نداده، عجله نکنید. اگـــر کسی از شمـــا در رخت خواب بمیرد، ولی به خدا و رسول و اهل بیت رسول، شناخت و معرفت داشته باشد، شهید از دنیا رفته و اجر او با خدا است و آنچه را از اعمال نیک نیت داشته، پاداشش را خواهد برد و همان نیّت خیر او در ردیف به کار گرفتن شمشیر است. بدانید که برای هر چیز مدّت و سرآمدی است.(۱)

بدون تردید سخنان امام علی علیه السلام در ارتباط با مورد خاص و شرایط ویژه است. از طرفی روایاتی نیز از امامان علیهم السلام نقل شده که در آن، بسیاری از قیام های علویان وغیرآن، تأیید شده است. همچنین قیام هایی صورت گرفته است که شیعیان و عالمـــان معـــروف، در آن شرکـــت داشته اند. این دسته از روایات، روایات پیشین را توضیح می دهند و تفسیرمی کنند؛ ازجمله محمد بن ادریس، درکتاب سرائر آورده است: فردی در محضر امام صادق علیه السلام سخن از قیام به میان آورد و از خروج کسانی پرسید که از اهل بیت قیام می کنند، سؤال کرد. حضرت فرمود:

پیوسته من و شیعیانم بر خیر هستیم، تا هنگامی که قیام کننده از آل محمد علیهم السلام قیام کند. چقدر دوست دارم کـــه شخصی از آل محمد علیهم السلام قیـــام کند و من مخارج خانواده او را بپردازم.(۲)

نیز روایاتی که درباره سنگینی مسئولیت مسلمانان راستین و ارزش آنان در دوران غیبت وارد شده است که روایات پیشین را که در نهی از قیام مسلحانه وارد شده بود رد می کند.

افزون بر آنچه گفته شد، تأیید برخی از قیام ها ــ از جمله قیام زید، قیام حسین بن علی شهید فخ و قیام

۱- سید رضی، نهج البلاغه، خطبه۲۳۳.

۲- «لا اَزالُ اَنَا وَ شِیعَتی بِخَیْرٍ مَا خَرَجَ الخارِجی مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ وَلَوَدِدْتُ اَنَّ الخَارِجی مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ خَرَجَ وَعَلَی نَفَقَةُ عِیالِهِ»، شیخ حر عاملی، وسائل الشیعه، ج۱۵، ص۵۴، ح۱۹۹۷۵؛ محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج۴۶، ص۱۷۲، ح۲۱.

توابین ـ خود دلیلی بر تأویل روایات ناهی از قیام است.(۱)

نیز ن.ک: زمینه سازان ظهور، یاران حضرت مهدی علیه السلام، شرایط ظهور، نشانه های ظهور.

- - -

۱- ر.ک: جمعی از نویسندگان، چشم به راه مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، مقاله «حکومت اسلامی در عصر انتظار»، محمدصادق مزینانی، ص۱۱۹ ـ ۱۳۸.

ک

کتاب الغیبه للحجه

از منابع روایی مهدویت

این کتاب، نگارش شیخ الطائفه، ابوجعفر محمد بن حسن طوسی (م۴۶۰ق)، است.

شیخ طوسی، در ماه رمضان ۳۸۵ ق دیده به جهان گشود. از دوران کودکی و نوجوانی وی اطلاعی در دست نیست؛ ولی گفته شده است او در سال ۴۰۸ در حالی که بیست و سه سال بیش نداشت، رهسپار عراق شد و در بغداد ساکن گردید. وی در حالی وارد بغداد شد که زعامت مذهب جعفری در دست شیخ مفید بود. او برای دانش اندوزی آن مرجع بزرگ را همراهی می کرد. تا این که در سال ۴۱۳ ق شیخ مفید به دیار باقی شتافت. پس از رحلت شیخ مفید، زعامت شیعه در دستان شاگرد بزرگ وی، سید مرتضی علم الهدی قرار گرفت. شیخ طوسی نیز از دانش وی به فراوانی بهره مند شد. این بهره مندی که حدود ۲۳ سال طول کشید، سرانجام با رحلت آن سید بزرگوار به پایان رسید.

دانش فـــراوان شیـــخ و فضـــایل ارزشمند وی سبب شد پس از رحلت سید مرتضی، نگاه ها به سوی وی جلب شود. در این هنگام، منزل شیخ

ص:۳۹۷

در محله کرخ بغداد، پناهگاه مسلمانان بود. برای درک محضر او، دانشمندان فراوانی از سراسر سرزمین اسلامی، قصد بغداد می کردند، تا از خرمن دانش و فضیلت آن عالم بزرگوار توشه برگیرند.

بـا اسـف شیخ طوسی در حالی رهبری دینی شیعه را پـذیرفت که بنیان مـذهب شیعه می رفت، تا در آتش تعصب های کور دشمنان آسیب هـای شدیـدی ببینـد. اگر نبـود جز رخداد آتش سوزی خانه و کتابخـانه آن دانشـمند بزرگ و سوختن میراثی بزرگ از انـدیشه های مکتوب موجود در آن کتابخانه، کافی بود تا پرده از آن جنایت بزرگ بر دارد.

بی گمان از زیانبارترین حوادث تلخ تاریخ شیعه، آن آتش سوزی بزرگ است؛ چرا که در آن حادثه، هزاران اثر بی ماننـد به خـاکستر تبـدیل شـد و جهـانی را از رشـد علم و دانش محروم کرد. شیخ طوسی، سوگمندانه از حادثه پیش آمده و نگران برجان خویش به نجف اشـرف مهاجرت کرد، تا در جوار باب علم پیامبر صلی الله علیه و آله و سـلم بنیان مبارکی را پایه گـذاری کند. خوشـبختانه در پس آن تلاش های خالصانه، صدها سال است آن مکان مقدس پناهگاهی مطمئن برای اندیشمندان بزرگ شیعه به شمار می آید.

شیخ طوسی در شب دوشنبه۲۲ محرم سال ۴۶۰ ق به رحمت ایزدی پیوست و در نجف اشرف در خانه خویش به خاک سپرده شـد. وی نه فقط مرجعی بزرگ در زمان خویش بود که آثار ارزنـده ای نیز برای آینـدگان خود به ارمغان گذاشت.(۱) که از آن ها کتاب الغیبه است.

کتـاب الغیبه از کاملترین منابع شیعه در باره غیبت حضرت مهـدی عجـل الله تعالی فرجه الشـریف است. در این کتـاب، به علت و انگیزه غیبت امـام زمـان عجل الله تعالی فرجه الشـریف و حکمت الهی که موجب آن گردیـده، اشـاره شـده است. شـیخ طوسـی در نگـارش این اثر، شـیوه‌ای نو و ابتکـاری به کار گرفته و به جوانب مختلف غیبت حضـرت مهدی علیه السـلام اشاره کرده است. همچنین با اسـتدلال به قرآن و روایات معصومان علیهم السـلام و حکم عقل، به پاسخگویی به شبهات و اشکالات

۱- شیخ طوسی، التبیان، مقدمه به قلم شیخ آقا بزرگ تهرانی، ص۲و۳ (با تصرف).

مخالفان پرداخته است.

این کتاب، شامل فضایل امام عصر علیه السلام و سیره و روش آن حضرت در زمان غیبت و هنگام ظهور است و بسیاری از نشانه‌های ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را ذکر کرده است. از زمان نگارش آن تا کنون، پیوسته علمای شیعه ب___دان توج___ه ك___رده و در نگارش های خود، به آن بسیار استناد کرده اند.

شیخ طوسی در مقدمه کتاب در باره انگیزه خود از نگارش این کتاب نوشته است:

من این کتاب را به در خواست شیخ بزرگوار که خداوند عمر ایشان را طولانی گرداند، نگاشتم. وی درخواست فرمود کتابی درباره غیبت صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه الشریف اِملا نمایم و در آن، سبب غیبت آن حضرت و علت طول کشیدن آن و ... را بیان کنم و این که چرا آن حضرت ظهور نمی‌کند؟ آیا مانعی در کار هست؟ آن مانع چیست و چرا ما نیازمند به آن حضرت هستیم؟ من هم در خواست او را اجابت و امر وی را اطاعت کردم...(۱)

کتاب الغیبه با حدود پانصد روایت مشتمل بر هشت فصل است: کلام در غیبت، ولادت حضرت حجّت علیه السلام، مشاهده کنندگان حضرت مهدی علیه السلام در غیبت صغرا، بیان پاره ای از کرامات آن حضرت، برخی از موانع ظهور حضرت مهدی علیه السلام، روای___ات مربوط به بحث نیابت و وکالت، عمر طولانی حضرت مهدی علیه السلام، ب___رخی فضایل و صفات و سیره آن حضرت.

طبق بررسی های انجام شده از میان حدود پانصد روایت این کتاب، نزدیک دویست و هفتاد روایت آن ارتباط تنگاتنگی با مباحث مهدویت دارد. بقیه روایات، یا این که ارتباط نزدیکی با مهدویت ندارد یا این که به طور اساسی با امام مهدی علیه السلام و موضوعات مرتبط با آن حضرت بی ارتباط است که صرفاً شاهد آورده شده است.

کشته شدن شیطان

حادثه ای مهم در عصر ظهور

روایات درباره سرانجام شیطان، متفاوت است؛ اما در برخی گفته شده است نابودی وی به دست

۱- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، مقدمه.

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف رخ خواهد داد.

از وهب بن جمیع نقل شده که گفت: از حضرت صادق علیه السلام درباره این گفته ابلیس پرسیدم که: «"پروردگارا! پس مرا تا روزی که خلایق برانگیخته شوند، مهلت ده." خداوند سبحانه و تعالی فرمود: "البته تو از مهلت داده شدگانی تا به روز و هنگام معلوم"» آن، چه روزی خواهد بود؟ فرمود: «آیا گمان می کنی آن روز رستاخیز بزرگ است؟ هرگز! بلکه خداوند سبحانه و تعالی او را تا روزی که قائم ما قیام کند، فرصت داده است. آن گاه] قائم ما[از پیشانی اش او را گرفته، گردنش را خواهد زد. آن هنگام روز وقت معلوم است.»(۱)

بعید نیست مقصود از روایت، این باشد که با روشن شدن حقایق در عصر ظهور و رشد بسیار بالای عقلانی در آن عصر، دیگر مجالی برای اغوای شیطان باقی نخواهد ماند و عملاً خلع سلاح و نابود می شود و این، پایان مهلت او است.(۲)

البته در برخی روایات، هلاکت شیطان به دست پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم دانسته شده است.(۳)

نیز ن.ک: وقت معلوم.

کمال الدین و تمام النعمه

از منابع روایی مهدویت

نویسنده این کتاب، ابوجعفر محمد بن علی بن حسین بن بابویه قمی (م۳۸۱ ق)، مشهور به «شیخ صدوق» است.

زمان ولادت وی در دست نیست، اما ابوجعفر محمد بن علی اَسوَد ــ از رابطان اهل قم با ناحیه مقدسه و با نایبان خاص امام زمان علیه السلام ــ(۴) برای صدوق نقل کرده است: علی بن حسین بن موسی بن بابویه پس از مرگ محمد بن عثمان عمری از من خواست از ابوالقاسم روحی بخواهم از مولایمان صاحب‌الزمان علیه السلام بخواهد نزد خدای عزیز و جلیل دعا کند به او فرزند پسرعطا کند. محمد بن علی

۱- طبری، دلائل الامامه، ص ۲۴۰.

۲- ر. ک: شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۲، ح۵؛ طبری، دلائل الامامه، ص۲۴۶؛ مسعودی، اثبات الوصیه، ص۱۵.

۳- محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۶۰، ص۲۴۴، ح۹۶.

۴- شیخ‌صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، باب۴۵، حدیث۲۹و ۳۰و۳۱ و۳۲.

اسود گوید: از او درخواست کردم و او

ص:۴۰۱

آن را [به حضرت علیه السلام] رسانید. آن گاه سه روز پس از آن، آگاهم کرد که امام برای علی‌بن‌حسین دعا فرموده‌است و به زودی برای او فرزندی مبارك زاده خواهد شد که خداوند به سبب او [به اسلام و مسلمین] سود می رساند و بعد از او، فرزندانی خواهد بود.(۱)

ابوجعفر، محمد بن علی اسود یادآور می‌شود که به دنبال دعای امام زمان علیه السلام، محمد بن علی یعنی شیخ صدوق برای علی بن حسین زاده شد؛(۲) بنابراین صدوق در سال ۳۰۵ یا ۳۰۶ ق به دنیا آمده است؛ چرا که محمد بن عثمان عمری پس ازحدود چهل سال، عهده‌داری نیابت خاص امام زمان علیه السلام، در جمادی الاولی سال ۳۰۵ یا ۳۰۴ ق از دنیا رفت___ه(۳) و حسین ب___ن روح نوبختی جانشین او شده است.

وی که به دعای حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف در خاندان دانش و پرهیزگاری در شهر قم چشم به جهان گشود، با گردآوری روایات اهل بیت علیهم السلام و نگارش کتاب های ارزشمند به اسلام و تشیع خدمات ارزنده ای کرد.

حاصل این تلاش ها، نگارش صدها جلد ك___تاب نفیس در رشته ه___ای گوناگ___ون در علوم و فن___ون اسلامی است، ك___ه ه___ر ك___دام، گنجینه ای پایان ناپذیر است.(۴)

بیشتر نگارش های صدوق در طول تاریخ از بین رفته و فقط نامی از آن ها باقی م___انده است. یکی از کتاب هایی که شیخ صدوق به صورت ویژه درباره حضرت مهدی علیه السلام نگاشته، کمال الدین و تمام النعمه(۵) است. ای___ن کتاب در واق___ع یکی از کتاب‌های مرجع و عمده در ح___وزه مباحث مهدویّت است. کمتر نوشته و اثری در دوره

۱- شیخ‌صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۲۶۹، حدیث۳۲.
۲- شیخ‌صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۲۶۹، حدیث۳۲.
۳- شیخ‌صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۳۶۶، حدیث۳۴.
۴- ر.ك: احمد بن علی نجاشی، رجال النجاشی، ص۳۸۹، ش ۱۰۴۹، شیخ طوسی، الفهرست، ص۲۳۷، ش ۷۱۰.
۵- برخی از این کتاب «اکمال الدین و اتمام النعمه» یاد کرده اند که درست نیست چون مؤلف در من لایحضره الفقیه، ج۴، ص۱۸۰و علل الشرایع، ص۲۶۶و عیون اخبار الرضا علیه السلام، ج۱، ص۵۲ و ۶۹، کمال الدین و تمام النعمه یاد کرده است.

های بعد یافت می‌شود کـــه به نوعی از این مجموعه، بـــهره نبرده باشد.

این کتاب به دو بخش اصلی و یک مقدمه تقسیم شده است:

مقـدمه کتـاب که بیش از یـک پنجم کتـاب را در بر دارد، از چارچوب بحث روایی خارج و به شـکل بحث کلامی در آمـده است.

مؤلف در مقـدمه به انگیزه نگارش کتاب و به دنبال آن، اهمیت و جایگاه خلافت در نظام آفرینش می پردازد. وی در پی این مطالب به لزوم ایمان به حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف پرداخته، ضرورت شناخت آن حضرت را مطرح می کند. و به سـبب اهمیت غیبت حضـرت مهدی علیه السـلام، سـخن خود را بر اثبات و حکمت آن متمرکز می‌نماید و در ابتدا یادآور می‌شود که غیبت حجت‌های الهی از عصـر وفات آدم علیه السـلام تا زمان حضـرت قائم عجل الله تعالی فرجه الشـریف است و حکمت غیبت آن امام همان حکمت غیبت پیامبران سابق است و قرآن کریم و روایات بر این مطلب دلالت دارد.

نگارنـده پس از بیـان دلایـل قرآنی و روایی و کلامی خود بر مشـابهت پیـامبران و امامـان علیهم السـلام به یکی از مهم ترین انحرافات مهـدویت می‌پردازد و اشـتباه در تطبیق غیبت حجت الهی در امت اسـلام بر غیر حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف را به بحث می گـذارد. ابتدا از کیسانیه آغاز می کند که بر سایر گروه ها تقدم زمانی دارد. سـپس ناووسـیه و واقفیه را مطرح کرده، بـا نقل روایات و گزارش های تاریخی ادعاهای آن هـــا را باطل می کنـد و یگانه غیبت وعـــده داده شـده در روایـات پیامبر و امامـــان معصوم علیهم السـلام را بر غیبت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشـریف تطبیق می کنـد. سـرانجام مقدمه کتاب با پاسخگویی به برخی اعتراضات پایان پذیرفته اصل کتاب شروع می شود.

امـا مطـالب اصـلی کتاب در یک نگاه کلی در باب هایی با عناوین ذیل بیان شـده است: نخست در هشت باب، از اول تا باب هشـتم، در بـاره سـابقه غیبت پیامبران و حجت‌های الهی پیشـین روایاتی نقل کرده است. پس از آن در ۱۲ بـاب، از باب نهم تا بیسـتم، به شـباهت وضـعیت شـیعیان منتظـــر در دوران غیبت امـــام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف با داستان منتظران بعثت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم پیش از تولد و بعثت آن حضرت پرداخته است. آن گاه در ۲۰ باب، از باب بیست و یکم تا باب چهلم، مسائل مربوط به امامت

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف مانند لزوم وجود

امام و حجّت الهی در همه زمان ها، تصریح خدا، پیامبر، و امامان معصوم علیهم السلام بر امامت و غیبت امام دوازدهم، منکران آخرین امام و این که امامت در یک زمان، در دو برادر جمع نمی‌شود، را آورده است. سپس مسائل مربوط به ولادت حضرت مهدی علیه السلام مانند سرگذشت مادر آن حضرت، ولادت آن حضرت و دیدارکنندگان با آن حضرت را در سه باب چهل و یکم تا چهل و سوم، علت غیبت را در باب چهل و چهارم، توقیعات حضرت مهدی علیه السلام باب چهل و پنجم، درازعمری و درازعمران نه باب (از باب چهل و ششم تا باب پنجاه و چهارم)، ثواب انتظار فرج، باب پنجاه و پنجم، نهی از نام بردن مهدی علیه السلام، باب پنجاه و ششم، نشانه‌های ظهور مهدی علیه السلام، باب پنجاه و هفتم، متفرقات، باب پنجاه و هشتم، مطالب کتاب را سامان داده است.

این کتاب بارها چاپ شده و نیز به دست افراد مختلفی به فارسی برگردان شده است. طبق بررسی های انجام شده، نزدیک ۳۷۰ روایت مربوط به حضرت مهدی علیه السلام و موضوعات مرتبط با ایشان است و بقیه روایات در موضوعات دیگر البته در ارتباط با مهدویت است.

کوفه

مرکز حکومت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف عصر ظهور

شهر کوفه در سال ۱۷ ق به دستور عمر بن خطاب و به دست سعد بن ابی وقاص فرمانده سپاه مسلمانان در جنگ با ایرانیان پی ریزی شد. هدف از تأسیس این شهر، بنیان گذاری یک پادگان نظامی در نزدیکی ایران، به منظور پشتیبانی نیروهای عمل کننده در داخل ایران بوده است.(۱) عمر دستور داده بود گنجایش مسجد این شهر، به گونه ای باشد که تمام جمعیت نظامی را در خود جای دهد و مسجدی که طبق این دستور ساخته شد، می توانست چهل هزار تن را در خود پذیرا باشد.(۲)

بنابراین شهر کوفه، در آغاز تأسیس، حدود چهل هزار جمعیت نظامی داشته است. با توجه به این که

۱- محمد بن جریر طبری، تاریخ طبری، ج۳، ص۱۴۵.

۲- یاقوت حموی، معجم البلدان، ج۴، ص۴۹۱.

بسیاری از این جمعیت، زن و فرزند خود را نیز همراه داشته اند، با احتساب حداقل یک زن و یک فرزند برای هر سرباز، به جمعیتی معادل ۱۲۰ هزار تن برای این شهر هنگام تأسیس دست می یابیم.

حضرت علی علیه السلام در سال ۳۶ ق این شهر را مرکز خلافت خود برگزید. از آن پس، این شهر در تاریخ پر فراز و نشیب خود، حوادث فراوانی را پشت سر گذاشته است.

مردم این شهر در طول تاریخ با وجود دارا بودن صفات برجسته و پسندیده، دارای صفات ناشایست و نکوهیده ای نیز بوده اند که در سخنان حضرت علی علیه السلام و امام حسین علیه السلام به خوبی منعکس شده است.

از روایات استفاده می شود که کوفه، پس از ظهور و قیام حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف پایتخت حکومتی و مرکز خلافت و مقر دولت آن بزرگوار خواهد بود. مفضل از امام صادق علیه السلام پرسید: سرور من! خانه حضرت مهدی علیه السلام و محل اجتماع مؤمنان کجا خواهد بود؟ آن حضرت فرمود:

مقر حکومتش، کوفه و مجلس حکم فرمایی اش مسجد جامع آن و بیت المال و محل تقسیم غنایم مسلمانان، مسجد سهله خواهد بود و خلوتگاه او موضعی است که ریگ های سفید سر زمین نجف است.(۱)

روزی امام صادق علیه السلام در نقطه ای پشت کوفه دو رکعت نماز گزارد و به یار با وفایش ابان بن تغلب فرمود: اینجا محل خانه قائم علیه السلام است.(۲)

از امام باقر علیه السلام پرسیدند: «پس از مکه و مدینه، کدامین بقعه از بقاع پروردگار افضل است؟» فرمود: «کوفه».(۳) سپس ضمن شمارش ویژگی های کوفه فرمود:

عدالت خداوند سبحانه و تعالی آن جا ظاهر می شود، و قائم علیه السلام و دیگر قائمان ـ قیام کنندگان به قسط که پس از او می آیند ـ آن جا ساکن می شوند.

۱- «دارُ مُلکهِ الکوفَه وَمَجْلِسُ حُکمِهِ جامِعُها وَبَیْتُ مالِهِ وَمَقْسَمُ غَنائِمِ المُسلِمینَ مَسْجِدُ السَّهْلَهِ وَمَوضِعُ خَلَواتِهِ الذکواتُ البیضِ مِن الغَریینِ»، محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۵۳، ص۱۱.

۲- «... وَ مَوْضِعُ مَنْزِلِ الْقَائِم»، محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۴، ص۵۷۱، ح۲.

۳- شیخ طوسی، تهذیب الاحکام، ج۶، ص۳۱، ح۱.

کوه رَضْوی

محل زندگی امام مهدی علیه السلام در دوران غیبت

«رَضْوی» نخستین کوه از کوه هـای «تهامه»، در یک منزلی «ینبع» و هفت منزلی «مـدینه» است.(۱) از این کوه در روایات سخن به میـان آمـده و آن جـا جایگاه ارواح مؤمنان در عالم برزخ یاد شـده است.(۲) همچنین در برخی روای___ات، محل زنـدگی حضرت مهدی علیه السلام در دوران غیبت شمرده شده است. (۳)

افزون بر روایات، در فرازهایی از دعای ندبه نیز چنین می خوانیم:

ای کاش می دانستم کجا استقرار داری و در کدام سرزمین تو را بجویم؟ آیا در کوه رضوی هستی یا غیر آن؟....(۴)

همی__ن ذهنی___ت درب___اره غیب___ت مهـدی علیه السـلام در این کوه، باعث شد کسانی که در مسأله «مهدویّت» دچار انحراف شده اند، مهدی موهوم خود را در این کوه غایب بدانند.

کیسانیه

از نخستین گروه های منحرف در مهدویت

یکی از فرقه ها ــ و شایـد اوّلین فرقه ای که در مهـدویّت دچار انحراف بزرگ شد ــ «کیسانیه» است. در باره علت نام گذاری این فرقه به کیسانیه، اختلاف نظر است؛ برخی نوشـته انـد: اینان پیروان کیسان آزاد شـده امیرمؤمنان علیه السـلام بودند. کیسان شاگرد محمد بن حنفیه بود؛ ولی از امام حسن و امام حسین علیهما السلام نیز علوم مختلف ــ از جمله علم تأویل و باطن و علم آفاق و انفس ــ آموخت. سـپس بـه امـامت محمــد قائـل شــد و برای او مراتـب و درجـاتی دانسـت کـه خـارج از حـد وی بود.(۵) برخی نوشته اند: کیسانیه، پیروان مختار بن ابی عبیده ثقفی بودند؛ زیرا او ملقب به کیسان بود. شماری هم

۱- ر.ک: طریحی، مجمع البحرین، ج۱، ص۱۸۸.
۲- محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۶، ص۲۴۳.
۳- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۱۶۳.
۴- «لَیتَ شِعْری اَیْنَ اسْتَقَرَّتْ بِک النَّوی بَلْ اَی اَرْضٍ تُقِلُّک أَوْ ثَری اَبِرَضْوی اَمْ غَیرِها ...»، سید بن طاووس، الاقبال، ص۲۹۸.
۵- شهرستانی، الملل والنحل، ج۱، ص۱۴۷.

نوشته انـد: فرمانده پلیس (شـرطه) مختار، کیسان نام داشت و کنیه اش ابوعمران بود. او در اعمال خود بسـیار افراط می کرد و محمد را وصی حضرت علی علیه السلام می دانست و مختار را نایب او معرفی می کرد.(۱)

در هر حال، این گروه قائل به امامت محمـد بن حنفیه بودنـد. مختار، نخست برای پیشـرفت کار خود، به علی بن الحسـین علیه السـلام و سـپس بـه محمـد حنفیـه دعـوت می‌کرد. البته کـار او، مبتنی بر اعتقـاد وی به اهـل بیت علیهم السـلام نبـود؛ بلکه می خواست از آن بهره برداری سیاسی کند و چون کارش بالا گرفت، خود دعوی دریافت وحی از خداوند سبحانه و تعالی کرد و عباراتی مسجع و با قافیه، به تقلید از قرآن به زبان راند. محمد حنفیه از وی بیزاری جست و وقتی مختار وی را به کوفه دعوت کرد، او نپذیرفت.

کیسانیه پنداشته‌اند محمد حنفیه پس از کشته شدن برادرش حسین بن علی علیهما السلام، مختار را بر عراقین فرمانروایی داد و از او خواست از قاتلان آن حضـرت، خون خواهی کند. کیسانیه، شـش سال بعد از شهادت امام حسین علیه السلام، قیام کرده، قائل به امامت محمد حنفیه شدند. آنان معتقد بودند: وی اسرار دین و علم تأویل و علوم باطنی را از دو برادرش حسن و حسین علیهمـا السـلام فراگرفته است. برخی از کیسـانیه ارکـان شـریعت (ماننـد نمـاز و روزه) را تأویـل کرده، قائـل به تناسـخ و حلول بودند.(۲)

همه فرق کیسانیه، دارای بعضی عقاید مشترک هستند؛ از جمله:

الف. اعتقاد به امامت محمّد بن حنفیه فرزند علی بن ابی طالب علیه السلام ؛

ب. عقیده به مسأله بدا؛

ج. اعتقاد به تناسخ و حلول؛

د. اعتقاد به رجعت (با بیان خاص به خود)؛

ه. اعتقاد به نوعی غلوّ درحق امامان و پیشوایان خویش.

غیر از این ها هر یک از این فرقه ها، دارای اعتقادی خاص نیز هسـتند که در کتاب‌های مربوط، ذیل هر فرقه به آن اشاره شده است. کیسانیه پس از درگذشت محمّد بن حنفیه، به دو شـعبه تقسـیم شدند؛ دسـته ای مرگ محمّد را انکار کرده، گفتند: وی نمرده و نمی میرد و زنده است؛ امّا غایب شده و

۱- نوبختی، فرق الشیعه، ص۲۳ و ۲۴.

۲- محمد جواد مشکور، فرهنگ فرق اسلامی، ص۳۷۳.

در «کوه رضوی» پنهان است، تا روزی که به او امر شود و ظهور کند. این

دسته وی را همان امام منتظر می دانند؛ و هیچ کس را پس از وی امام نمی دانند. گروه دیگر، مرگ محمّد را باور کرده، پس از وی ابوهاشم عبداللّه بن محمّد را به امامت برگزیدند و به حلول روح محمّد در ابوهاشم اعتقاد یافتند.

شماری از کیسانیه نیز پس از مرگ محمّد بن حنفیه، به امامت راستین اعتقاد یافته، مستبصر شدند.(۱) از جمله اینان می توان سید اسماعیل حِمْیری را نام برد که نخست کیسانی مذهب بود، تا آن که به دیدار امام صادق علیه السلام نایل آمد و نشانه های امامت و وصایت را در او دید و از ایشان از امر غیبت پرسید. امام صادق علیه السلام فرمود: «آن، حق است؛ ولی غیبت در دوازدهمین امام واقع می‌شود. آن گاه سید را از مرگ محمد بن حنفیه آگاه فرمود و این که پدرش امام باقر علیه السلام شاهد به خاک سپردن او بوده است. حق بر سید روشن شد و از آن عقیده برگشت و استغفار کرد. پس به حق گرایید و به مذهب امامی در آمد.(۲)

در مجموع درباره فرقه کیسانیه گفته شده است:

یکم. محمّد بن حنفیه اصلاً ادعای مهدویّت نداشته است.

دوم. مختار ثقفی هم مدعی مهدویّت محمّد بن حنفیه نبود. این، اتهامی است که عباسیان و برخی از دشمنان، با انگیزه های مختلف، به آن دامن زده اند.

سوم. این فرقه، منقرض شده است و کسی در عصر حاضر، به امامت محمّد بن حنفیه اعتقاد ندارد.(۳)

۱- ر. ک: مقالات الاسلامیین، ص۲۳.

۲- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه،ج۱، مقدمه.

۳- ر. ک: شیخ طوسی، کتاب الغیبه، فصل ۱ (الدلیل علی فساد قول الکیسانیه).

لباس حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف > پیراهن مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

لوح حضرت زهرا علیها السلام

از روایت های مهم درباره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و یارانش

در بین روایاتی که از معصومان علیهم السلام درباره حضرت مهدی علیه السلام نقل شده، حدیث لوح حضرت زهرا علیها السلام از جایگاه والایی برخوردار است از این رو این حدیث را بزرگان فراوانی در کتاب های روایی خود، نقل کرده اند.

شیخ صدوق، با ذکر سند از جابر جعفی از امام باقر علیه السلام از جابر بن عبداللّه انصاری نقل کرده است: «بر مولای خود فاطمه زهرا علیها السلام وارد شدم و در مقابل او لوحی بود که پرتو آن، چشم را خیره می کرد و در آن، دوازده نام بود....»(۱)

او روایتی مفصل دیگری نقل کرده که بخشی از آن چنین است: ابوبصیر از امام صادق علیه السلام روایت کند که فرمود: پدرم به جابر بن عبداللّه انصاری فرمود: «نیازی به تو دارم، چه وقت بر تو آسان است تا با تو

۱- شیخ صدوق، کمال الدین وتمام النعمه، ج ۱، باب۲۸،ح۲.

خلوت کنم و آن را از تو بخواهم؟» جابر به او گفت: «هر وقت شما بفرمایید.» امام باقر علیه السلام با او خلوت کرد و گفت: «ای جابر! آن لوحی که در دست مادرم فاطمه زهرا علیها السلام دختر رسول خدا دیدی، چه بود و مادرم درباره آنچه در آن نوشته بود، چه فرمود؟» جابر گفت: «خدا را گواه می گیرم که در زمان رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم برای تهنیت ولادت حسین علیه السلام به محضر مادرتان فاطمه علیها السلام وارد شدم و در دست او لوح سبز رنگی دیدم که پنداشتم از زمرد است و در آن، نوشته ای سپید و نورانی ـ مانند نور آفتاب ـ دیدم و گفتم: «ای دختر رسول خدا! پدر و مادرم فدایت! این لوح چیست؟» فرمود: «این لوح را خدای تعالی به رسولش هدیه کرده است و در آن، اسم پدر و شوهر و دو فرزندم و اسامی اوصیای از فرزندانم ثبت است. رسول خدا آن را به من عطا فرموده است تا بدان خوشحال شوم.»

جابر گوید: «مادر شما آن را به من عطا فرمود و آن را خواندم و از روی آن، نوشتم.» پدرم، امام محمد باقر علیه السلام فرمود: «آیا می توانی آن را به من نشان دهی؟» گفت: «آری» و پدرم با او رفت تا به منزل جابر رسیدند. اوصحیفه ای از پوستی نازک نزد پدرم آورد. پدرم فرمود: «ای جابر! تو در کتابت بنگر، تا من آن را برایت بخوانم.» جابر در کتابش نگریست و پدرم آن را برایش خواند. به خدا سوگند! حرفی اختلاف نداشت. گفت: «به خدا سوگند! گواهی می دهم که در لوح چنین نوشته بود:

بسم اللّه الرحمن الرحیم، این کتابی است از جانب خدای عزیز حکیم، برای محمد، نور و سفیر و حجاب و دلیل او، آن را روح الامین از جانب رب العالمین فرو فرستاده است.ای محمد! اسم های مرا بزرگ شمار و نعمت های مرا شکرگزار و آلای مرا انکار مکن. من خدای یکتا هستم که هیچ معبودی جز من نیست....

در پایان روایت آمده است:

و از صلب او [= امام هادی] دعوت کننده به راه و خازن علمم حسن را بیرون می آورم؛ سپس به سبب رحمتی بر عالمیان، سلسله اوصیا را به وجود فرزندش تکمیل خواهم کرد؛ کسی که کمال موسی، و بهاء عیسی و صبر ایوب را دارا است و دوستانم

در زمان [غیبت] او خوار شده وسرهای آنان را هدیه می دهند؛ همچنان که سرهای ترک و دیلم را اهدا می کنند. آنان را می کشند و آتش می زنند و آنان ترسان و هراسان می باشند. زمین، از خونشان رنگین شود و صدای فریاد و ناله از زنانشان برخیزد. آنان، دوستان حقیقی من باشند و به واسطه آن ها هر فتنه کور ظلمانی را بر طرف سازم و سختی ها و ترس ها را برطرف نمایم وبارهای سنگین و زنجیرها را از آنان بردارم. ایشان، کسانی اند که صلوات ورحمت پروردگار بر آنان است و ایشان، ره یافتگان راستین هستند.(۱)

این روایت، با اندک تفاوت هایی در منابع روایی دیگر نیز ذکر شده است.(۲)

۱- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، باب۲۸، ح۱.

۲- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۵۲۷، ح۳؛ نعمانی، الغیبه، ص۶۲، ح۵؛ شیخ صدوق، عیون اخبارالرضا علیه السلام، ج۱، ص۴۱، ح۲، ص۴۶، ح۵؛ قرطبی انصاری، القاب الرسول و عترته، ص۱۳؛ طبرسی، الاحتجاج، ج۱، ص۱۶۲؛ شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۱۴۳، ح۱۰۸.

مادر حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

در کانون خانواده امام عسکری علیه السلام، آن بانوی گرامی را به نام های مختلفی از قبیل نرجس، سوسن، صقیل (یا صیقل)، حدیثه، حکیمه، ملیکه، ریحانه و خمط صدا می زدند.

از دیـدگاه یکی از پژوهشـگران، سبب تعدد نام های آن بانو، علاقه و محبت فراوان مالك او به وی بوده است که باعث شده بود بـا بهترین اسم هـا و زیباترین نام ها، او را صـدا بزنـد؛ از این رو تمام نام های آن بانو، از اسامی گل ها و شـکوفه ها است؛ چون مردم، این نام های مختلف را شـنیـــده بـــودند، می پنداشـتند همـــه این ها نام های آن بانوی بزرگوار است. دیگر آن که این بـانوی گرامی، پس از اینـکـه وارد کـــانون خـــانواده امـام علیه السـلام شـد، خط مشـی و مسـیر دیگری ـ بر خلاف سـایر کنیزان ـ داشت؛ زیرا او مـادرِ حضـرت مهـدی عجـل الله تعـالی فرجه الشـریف بود. او، فشار و ظلم سـتمگران و حکومت ها را می دیـد و می‌دانست مـدتی بایـد در زنـدان به سـر برد. او می‌دانست بایـد برای حفظ خود و فرزند گرامی اش، نقشه هایی بیندیشـد، تا حاکمان وقت، ندانند صاحب کـدام نام را بایـد زنـدانی کنند و حامل نور مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف کدام است. بر این اساس، هر روز نامی تازه برای

ص:۴۱۳

خود می نهاد و در خانواده امام علیه السلام او را به این نام‌ها می خواندند، تا دشمنان خیال کنند این نام های مختلف، مربوط به چند نفر است و نفهمند همه مربوط به یک نفر است.(۱)

از سرگذشت مادر حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف سخن صریح و روشنی در دست نیست؛ اما طبق قول مشهور که از برخی روایات به دست می آید، آن بانو، کنیزی بود که در جنگ اسیر شد و پس از آن، به خانواده گرامی امام عسکری علیه السلام پیوست.

در مجموع می توان روایات مربوط به مادر حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را به چهار دسته تقسیم کرد:

۱. روایاتی که آن بانوی بزرگوار را شاهزاده‌ای رومی معرفی کرده است؛

۲. روایاتی که آن بانوی بزرگ را تربیت شده خانه حکیمه خاتون دانسته است؛

۳. روایتی که علاوه بر تربیت وی، ولادت آن بانوی بزرگ را نیز در خانه حکیمه ذکر کرده است؛(۲)

۴. روایاتی که مادر حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را بانویی سیاه پوست دانسته است.

یکی از روایت های مشهور، حکایت از آن دارد که مادر امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، شاهزاده‌ای رومی است که اعجازگونه به بیت شریف امام عسکری علیه السلام راه یافته است.

شیخ صدوق در داستان مفصلی، حکایت مادر حضرت مهدی علیه السلام را نقل کرده است.(۳)

روایات دسته اول

این روایت، نخست از طریق شیخ صدوق، در کتاب کمال الدین و تمام النعمه نقل شده است. آن گاه محمد بن جریر طبری آن را با سندی متفاوت، در کتاب دلائل الامامه آورده و (۴) شیخ طوسی در کتاب الغیبه به نقل آن پرداخته است.(۵) وی، روایت را درست مانند روایت کمال الدین و

۱- سید محمد صدر، پژوهشی در زندگی امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و نگرشی به غیبت صغرا، ص۲۰۴ و ۲۰۵.
۲- مسعودی، اثبات الوصیه، ص۲۷۲.
۳- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، باب۴۱، ح۱.
۴- محمد بن جریر طبری، دلائل الامامه، ص۲۶۲.
۵- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۲۰۸، ح۱۷۸.

تمام النعمه آورده است؛ امّا سند وی با سند کتاب کمال الدین متفاوت است. فتّال نیشابوری، ابن شهر آشوب،(۱) عبدالکریم نیلی(۲) و از متأخران صاحب إثبات الهداه فی النصوص و المعجزات از کسانی هستند که این حکایت را نقل کرده‌اند. علامه مجلسی نیز حکایت را، یک جا از کتاب الغیبه و در جای دیگر، از کمال الدین و تمام النعمه نقل کرده است.(۳)

برخی گفته اند: این حکایت پس از سال۲۴۲ ق اتّفاق افتاده است؛ در حالی که از سال ۲۴۲ ق به بعد، جنگ مهمّی میـــان مسلمانان و رومیـــان، رخ نداده است تـــا نرجس خاتـــون اسیر مسلمانان شوند.(۴) در پاسخ گفته شده: در این دوران و پس از آن، درگـــیری و جنگ هـــایی میان آنـــان رخ داده است کـــه در بسیـــاری از کتـــاب‌های تاریـــخی، می توان نمونه هایی از این درگیری ها را یافت.(۵)

روایات دسته دوم

در بعضی از احادیث ـ بدون اشاره به سرگذشت آن بانوی بزرگوار ـ فقط به تربیت وی در بیت شریف حکیمه دختر امام جواد علیه السلام اشاره شده است.(۶) عموم روایات این دسته، با احادیث دسته نخست منافاتی ندارد؛ زیرا می توان روایات مربوط به نرجس خاتون را پس از ورود او به خانه آن بانوی بزرگ دانست.

روایت دسته سوم

مسعودی در اثبات

ص:۴۱۵

۱- ابن شهر آشوب، المناقب، ج۴، ص۴۴۰.

۲- عبدالکریم نیلی، منتخب الانوار المضیئه، ص۱۰۵.

۳- محمّد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۵۱، ص۶.

۴- جاسم حسین، تاریخ سیاسی امام دوازدهم، ص۱۱۵.

۵- ر.ک: محمد بن جریر طبری، تاریخ الاُمم والملوک، ج۹، ص۲۰۱؛ ابن اثیر، الکامل فی التاریخ، ج۷، ص۸۰، ۸۱، ۸۵، ۹۳؛ ابن کثیر، البدایه و النهایه، ج۱۰، ص۳۲۳، ۳۴۳، ۳۴۵، ۳۴۷؛ همچنین در مقدمه کتاب مهدی موعود علیه السلام، ص۱۵۲ مطلب مستندی در رد کسانی که جنگ در آن دوران را منتفی دانسته اند، آورده است.

۶- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، باب۴۲، ح۲.

الوصیه پس از نقل روایت پیشین، افزوده است: نرجس خاتون، علاوه بر این که در بیت شریف عمه امام عسکری علیه السلام تربیت یافته بود؛ در همان بیت شریف نیز به دنیا آمده بود. (۱)

شیخ طوسی این روایت را بدون جمله «ولدت فی بیتها»، نقل کرده است.(۲)

در سه دسته روایت یاد شده، چند مطلب مورد اتفاق است:

الف. آن بانوی شریف، کنیز بوده است؛

ب. او در خانه حکیمه خاتون، دختر امام جواد علیه السلام بوده است؛

ج. حکیمه خاتون در موضوع ازدواج امام عسکری علیه السلام، از این کنیز سخن به میان آورده است.

روایات دسته چهارم

در این دسته ــ بر خلاف روایات پیشین ــ سخن از کنیزی سیاه پوست به میان آمده است و عده ای نیز با تمسک به این روایات، خواسته اند دیدگاه مشهور را خدشه دار سازند. طرفداران این دیدگاه به روایت زیر از کناسی(۳) استناد کرده اند. او می گوید: از امام باقر علیه السلام شنیدم که فرمود:

همانا در صاحب این امر، سنّتی از یوسف علیه السلام است و آن این که او فرزند کنیزی سیاه است. خداوند سبحانه و تعالی امرش را در یک شب اصلاح می فرماید.(۴)

علامه مجلسی با بیان این که این روایت، با بسیاری از روایات در باره مادر حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف مخالفت دارد؛(۵) راه حل را این دانسته است که مقصود از روایت، می‌تواند مادر با واسطه یا مربی آن حضرت باشد.(۶)

در منابع معتبر، به سرگذشت مادر حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف پس از ولادت

۱- مسعودی، اثبات الوصیه، ص۲۷۲.
۲- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۲۴۴.
۳- قابل توجه این که این روایت در غیبت نعمانی از یزید کناسی و در کمال الدین و تمام النعمه از ضریس کناسی نقل شده است.
۴- ر. ک: نعمانی، الغیبه، ص۱۶۳؛ کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۳۲۹، باب۳۲، ح۱۲.
۵- گفتنی است روایات فراوانی از سوی مدعیان مهدویّت و طرفداران آن ها در طول تاریخ، جعل شده و به امامان معصوم علیهم السلام نسبت داده شده است.

۶- محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۲۱۹، باب ۱۳.

آن حضرت هیچ اشاره ای نشده است. البته سخنی که در این باره نقل شده این است که:

ابوعلی خزیزرانی، کنیزی داشت که او را به امام حسن عسکری علیه السلام اهدا کرد و چون جعفر کذّاب، خانه امام را غارت کرد؛ وی از دست جعفر گریخت و با ابوعلی ازدواج کرد. ابوعلی می گوید: او گفته است در ولادت سید حاضر بود و مادر او صقیل نام داشت. امام حسن

عسکری علیه السلام صقیل را از آنچه بر سر خاندانش می آید، آگاه کرد و او از امام خواست از خدای تعالی بخواهد مرگ وی را پیش از آن برساند. او در حیات امام حسن عسکری علیه السلام در گذشت و بر سر قبر وی لوحی است که بر آن نوشته اند: این، قبر مادر محمد است.(۱)

متمهدی > مدعیان مهدویت

مثلث برمودا > جزیره خضرا

محدَّث

از القاب حضرت مهدی علیه السلام

محدّث اسم مفعول از ریشه «حدَّث، یحدِّثُ» به معنای کسی است که حدیث و خبر تازه به او گویند و منظور، آن است که امامان علیهم السلام با فرشتگان رابطه دارند، سخن آنان را می شنوند و از آن ها حقایقی دریافت می کنند. این، کنایه از یک مقام معنوی است. این لفظ به این معنا، یکی از القاب ویژه امام علیه السلام است. امام باقر علیه السلام در این باره فرمود:

امیرمؤمنان علیه السلام به ابن عباس فرمود: «همانا شب قدر در هر سال وجود دارد و همانا در آن، امرِ یک ساله نازل می شود که این امر، به امامان پس از پیامبر خواهد بود.» ابن عباس گفت: «آنان کیانند؟» فرمود: «من و یازده نفر از نسل من امامانی اند که همگی محدَّث می باشند.»(۲)

محمد بن مسلم گوید:

کلمه محدَّث نزد امام صادق علیه السلام ذکر شد، حضرت فرمود: «محدَّث کسی است که صدا را بشنود و شخص را نبیند.» به حضرت عرض کردم: «قربانت گردم! امام از کجا می فهمد که آن، کلام فرشته است؟» فرمود: «آرامش و وقاری به او داده می شود که می فهمد آن کلام از فرشته است.»(۳)

نیز ن.ک: القاب حضرت مهدی علیه السلام .

۱- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۳۱، ح۷.

۲- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۱۴۲، ح۱۰۶.

۳- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، باب ان الائمه محدثون مفهمون، ح۴.

محل بیعت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف > رکن و مقام

محل ظهور مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف > مسجد الحرام

محل قتل نفس زکیه > رکن و مقام

محمد

از نام های حضرت مهدی علیه السلام

حضرت مهدی علیه السلام بیشتر با لقب یاد می شود، در برخی روایات نام هایی برای آن حضرت ذکر شده است. یکی از این نام ها محمـد است. بر خلاف معمول، در روایاتی چنـد گفته شـده است نام بردن آن حضـرت به این نام جایز نیست. البته این، در حالی است که برخی روایات به روشنی از آن حضرت با این نام یاد کرده است.

این روایات متعارض، سبب دیدگاه های مختلفی شده است؛ گروهی با استناد به روایات حرمت، بردن این نام را ممنوع و حرام دانسته انـد؛ عـده ای جواز را مقیـد به زمـان غیر از تقیه و ترس دانسـته و برخی نیز بـا اسـتناد به روایـاتی که در آن هـا نـام آن حضرت به صراحت ذکر شده است، قائل به جـــواز شده اند؛ بنابـــراین می‌تـــوان مستند روایـــی دیدگـــاه‌های فوق را چنین بیان کرد:

۱. روایاتی که حرمت را مربوط به هر زمان و هر مکان دانسته است؛

۲. روایـــاتی کـــه حرمت را تا زمان ظهـــور حضرت مهـــدی علیه السلام دانستـــه است؛

۳. روایاتی که نام بردن را فقط در شرایط تقیه و ترس بر آن حضرت جایز نمی داند؛

۴. روایـاتی که بـدون هیـچ قیـدی، نـام بردن را جـایز می دانـد و امامـان علیهم السـلام و یارانشان نیز در آن ها بـــه نام آن حضرت تصریح کرده‌اند.

انواع روایات درباره نام بردن حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به نام محمد

یک. روایات عدم جواز به صورت مطلق

روایات دسته اول را می توان به گروه‌هایی چند تقسیم کرد:

۱ـ۱. نام بردن حضـــرت بـــا نـــام مخصوص برابـــر کفـــر است: امـــام صادق علیه السلام فرمود:

صاحب این امر، کسی‌است که جز کافر، نام او را به‌اسم خودش نبرد.(۱)

۱- «صاحِبُ هَذاالاَمْرِ لایسَمّیهِ بِاسْمِهِ اِلّاَ کافِرٌ»، محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۳۳۳، ح۴.

این حدیث را شیخ صدوق(۱) و مسعودی(۲) نیز نقل کرده اند و اگر در منابع بعدی نیز ذکر شده، به طور عمده از این منابع است. این روایت صریح در حرمت است؛ اگر چه عده ای آن را حمل بر مبالغه کرده اند. برخی از شارحان کافی، درباره این حدیث گفته اند:

شاید مراد از کافر در این روایت، کسی باشد که اوامر الهی را ترک و نواهی او را انجام می دهد؛ نه کسی که منکر پروردگار یا مشرک به او است. همچنین شاید این، مختص به زمان تقیه باشد؛ چرا که روایاتِ فراوانی، به نام آن حضرت تصریح کرده است.(۳)

برخی دیگر از شارحان، همچنان بر استفاده حرمت از این گونه روایات پافشاری کرده‌اند.(۴)

۱_۲. نام بردن آن حضرت جایز نیست؛ همان گونه که ولادت او، مخفی است. امام کاظم علیه السلام فرمود:

او، فرزند سرور کنیزان است؛ کسی که ولادتش بر مردمان پوشیده و ذکر نامش بر آن ها روا نیست....(۵)

۱_۳. نام بردن آن حضرت، جایز نیست؛ همان گونه که جسم او دیدنی نیست. داود بن قاسم جعفری گوید:

از امام هادی علیه السلام شنیدم که فرمود: «جانشین پس از من فرزندم حسن است و شما با جانشین پس از جانشین من چگونه خواهید بود؟» گفتم: «فدای شما شوم! چرا؟» فرمود: «زیرا شما شخص او را نمی بینید و بردن نام او به اسمش بر شما روا نباشد.» گفتم: «پس چگونه او را یاد کنم؟» فرمود: «بگویید: حجّت از آل محمد. صلی الله علیه و آله و سلم»(۶)

۱- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۶۴۸، ح۱.

۲- مسعودی، اثبات الوصیه، ص ۲۸۰.

۳- ر.ک: مولی صالح مازندرانی، شرح اصول الکافی، ج۶، ص۲۲۴.

۴- ر.ک: محمد باقر مجلسی، مرآه العقول، ج۴، صص۱۸_ ۱۶.

۵- «...ذَلِك اِبْنُ سَیدَهِ الإماءِ الذی تخفی عَلَی النَّاسِ وِلادَتُهُ، وَلا یحِلُّ لَهُمْ تَسْمِیتُهُ...»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۳۶۸، ح۶.

۶- «الخَلَفُ مِنْ بَعْدِی اِبْنی الحَسَنُ فَکیفَ لَکمْ بِالخَلَفِ مِنْ بَعْدِ الخَلَفِ؟ فَقُلْتُ: وَلِمَ جَعَلَنی اللَّهُ فِداك؟ فَقالَ: لأَنَّکمْ لا تَرَوْنَ شَخْصَهُ وَلا یحِلُّ لَکمْ ذِکرَهُ بِاسْمِهِ قُلتُ فَکیفَ نَذْکرُهُ؟ قالَ: قُولُوا: الحُجَهُ مِنْ آلِ مُحَمدٍ صلی الله علیه و آله و سلم»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۳۸۱، ح۵؛ کتاب الغیبه، ص۲۰۲، ح۱۶۹؛ مسعودی، اثبات الوصیه، ص۲۷۸؛ فتال نیشابوری، روضه الواعظین، ص۲۶۲؛ محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۳۲۸، ح۱۳.

در این دسته از روایات نیز به سبب وجود ضمایر مخاطب در «یغیبُ عَنْکمْ» و «لا یحِلّ لَکمْ»، ممکن است گفته شود: حرمت، فقط متوجه مخاطبان آن حضرت بود و این، به دلیل فشارهایی است که ظالمان به سبب نام بردن حضرت بر شیعیان وارد می کردند.(۱)

از این دسته روایات، به دلیل وجود احتمالات، نمی توان حرمت را برای همگان به طور قطعی استفاده کرد.

۱_۴. کسی که آن حضرت را بین مردم نام ببرد، ملعون است. با این مضمون، توقیعی از امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف صادر شده است که می‌فرماید:

لعنت خدا بر کسی که مرا در میان جمعی از مردم نام برد!(۲)

در این روایت نیز احتمالاتی وجود دارد. ممکن است مقصود روایت، دوران غیبت صغرا باشد؛ یعنی، زمانی که آن حضرت میان جمعی حضور می یافتند و اگر کسی نام او را افشا می کرد، موجب فاش شدن اسرار می شد و خطری متوجه آن حضرت می گردید؛ وگرنه صرف نام بردن _ بدون اشاره به وجود ظاهری آن حضرتایشان _ مایه ضرر و زیانی نخواهد شد. احتمال دیگر این که مقصود از «فی مجمع من الناس» مخالفان و اهل سنّت باشد.

دو. روایات عدم جواز تا هنگام ظهور

محمد بن زیاد ازدی از امام موسی بن جعفر علیه السلام درباره امام غایب علیه السلام نقل کرده است:

...کسی که ولادتش بر مردمان پوشیده و ذکر نامش بر آن ها روا نیست، تا آن گاه که خدای تعالی او را ظاهر ساخته و زمین را از عدل و داد آکنده سازد؛ همان گونه که پر از

۱- ر. ك: مولی صالح مازندرانی، شرح اصول الکافی، ج۶، ص۲۲۴.

۲- «مَنْ سَمانی فی مَجْمَعٍ مِنَ النَّاسِ فَعَلَیهِ لَعْنَهُ اللَّهِ»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۸۳، ح۳.

ظلم و جور شده باشد.(۱)

عبدالعظیم حسنی گوید:

... امام هادی علیه السلام فرمود: «... و پس از من، پسرم حسن است و مردم، با جانشین او چگونه باشند؟» گفتم: فدای شما شوم برای چه؟» فرمود: «زیرا شخص او را نمی بینند و بردن نام او روا نباشد، تا آن که قیام کند و زمین را پر از عدل و داد نماید....»(۲)

سه. روایات جواز بدون بیم خطر

در این دسته از روایات، به علت نام نبردن حضرت اشاره شده است. در این صورت، اگر آن علت وجود نداشته باشد، نهی نیز ساقط است. امام باقر علیه السلام در پاسخ ابوخالد کابلی که از نام حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف پرسیده بود، فرمود:

به خدا سوگند ای اباخالد! پرسش سختی پرسیدی که مرا به تکلیف و زحمت می اندازد؛ همانا از امری پرسیدی که [هرگز آن را به هیچ کس نگفته ام و] اگر آن را به کسی گفته بودم، به طور مسلم، به تو می گفتم. همانا تو از من چیزی را پرسیدی که اگر بنی فاطمه او را بشناسند، حرص ورزند که او را قطعه قطعه کنند.(۳)

از این روایت استفاده می شود که اگر خطری برای حضرت پیش نیاید، دانستن و نقل نام آن حضرت، بی اشکال است. از حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در توقیعی آمده است:

پس به درستی که آنان اگر اسم را بدانند، آن را رایج ساخته و اگر بر مکان آگاهی یابند، آن را نشان

۱- «...تَخْفَى عَلَى النَّاسِ وِلادَتُهُ وَ لا تَحِلُّ لَهُمْ تَسْمِيَتُهُ حَتَّى يظْهِرَهُ اللَّهُ فَيمْلا الارْضَ عَدْلا وَ قِسْطاً كمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۳۶۸، ح۶.

۲- «... وَ مِنْ بَعْدِی ابْنِی الْحَسَنُ فَكيفَ لِلنَّاسِ بِالْخَلَفِ مِنْ بَعْدِهِ قُلْتُ وَ كيفَ ذَلِك قَالَ لانَّهُ لا يرَى شَخْصُهُ وَ لا يحِلُّ ذِكرُهُ بِاسْمِهِ حَتَّى يخْرُجَ فَيمْلا الارْضَ قِسْطاً وَ عَدْلا...»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۳۷۹، ح۱.

۳- «...سَأَلْتَنی وَاللَّهِ یا اَبا خالِدٍ عَنْ سُؤالٍ مُجْهِدٍ، وَلَقَدْ سَأَلْتَنی عَنْ اَمْرٍ ما كنْتُ مُحَدِّثاً بِهِ اَحَداً وَ لَوْ كنتُ مُحَدِّثاً بِهِ اَحَداً لَحَدَثْتُك، وَلَقَدْ سَأَلْتَنی عَنْ اَمْرٍ لَوْ اَنَّ بَنی فاطِمَهَ عَرَفُوهُ حَرَصُوا عَلی اَنْ یقْطَعُوهُ بَضْعَهً بَضْعَهً»، نعمانی، الغیبه، ص۲۸۸، ح۲ و نیز ر.ک: شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۳۳، ح۲۸۸.

خواهند داد.(۱)

شیخ حر عاملی ذیل این روایت نوشته است: «این دلالت می کند نه ـی، ب ـه ت ــــرس و ت ــــرتب مفس ــــده اختصاص دارد.(۲) این دسته از روایات، در مورد ترس و تقیّه است و با منتفی شدن آن، حرمت نام بردن نیز منتفی خواهد شد.

چهار. روایات جواز نام بردن

در روایات فراوانی وقتی سخن از حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به میان آمده، به نام آن حضرت تصریح شده است. در این جا به بعضی از این روایات، اشاره می کنیم:

شیخ صدوق از حضرت علی علیه السلام، نقل کرده است:

رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم، نام امامان بعد از حضرت علی علیه السلام را یکی پس از دیگری برای آن حضرت برشمرد، تا این که فرمود: «مهدی امتم [در میان ایشان] محمد است که زمین را از عدل و داد آکنده سازد....» (۳)

شیخ صدوق آورده است که حضرت علی علیه السلام بر فراز منبر درباره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف فرمود:

برای او دونام است: یکی نهان و دیگری آشکار؛ اما نهان، احمد و نام آشکار، محمد است.»(۴)

از موارد دیگری که قائلان به جواز نام بردن حضرت، بدان اشاره کرده اند، حدیث لوح حضرت زهرا علیها السلام است.(۵)

از امام عسکری علیه السلام در موارد فراوانی نقل شده که به نام آن حضرت تصریح کرده است. زمانی که مادر حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به ایشان حامله شد، امام عسکری علیه السلام به او فرمود:

۱- «...فَاِنَّهُمْ اِنْ وَقَفُوا عَلَی الاِسْمِ اَذاعُوهُ وَاِنْ وَقَفُوا عَلَی المَکانِ دَلُّوا عَلَیهِ»، شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۶۴، ح ۳۳۱.

۲- حر عاملی، وسائل الشیعه، ج۱۶، ص ۲۴۰.

۳- «...مَهْدِی اُمَّتی مُحَمَّدٌ الَّذی یمْلا الارْضَ قِسْطاً وَعَدْلاً...»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۲۸۴، ح۳۷.

۴- «...لَهُ اِسْمانِ: اِسْمٌ یخْفی وَاِسْمٌ یعْلَنُ، فَاَمّا الَّذی یخْفی فَأَحْمَدُ، وَاَمّا الَّذی یعْلَنْ فَمُحَمَّدٌ...»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۶۵۳، ح۱۷؛ ر.ک: طبرسی، اعلام الوری، ص۴۶۵؛ شیخ حر عاملی، وسائل الشیعه، ج۱۶، ص۲۴۴.

۵- «...وَاُکمِلُ ذلِک بِابْنِهِ مُحمد رَحْمَةً لِلْعالَمینَ عَلَیهِ کمال مُوسی وَ بَهاءُ عیسی وَصَبْرُ اَیوبُ...»، محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۵۲۷، ح۳.

تو حامل پسری هستی که نامش محمد است و او قائم پس از من است.(۱)

افزون بر روایت های یاد شده در دع___اه___ای ف___راوانی نیز از حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف با عنوان محمد یاد شده است.(۲)

برخی از بزرگان معاصر، پس از نقل چهار گروه روایات یاد شده، نوشته است:

ص:۴۲۴

۱- اربلی، کشف الغمه، ج۲، ص۴۷۵.

۲- سید بن طاووس، اقبال الاعمال، ص۵۸.

شکی نیست که قول به منع نـام بردن از روی تعبّد، خالی از تحقیق است؛ اگر چه برخی از بزرگان بـدان تصـریح کرده انـد... ظـاهر این است که منع، دایر مـدار وجود ملاـک تقیه است. بنـابراین نام بردن از آن حضـرت به این نام در زمان ما هیـچ منعی نـدارد. به علاوه دسته چهارم روایات که بر جواز دلالت می کرد، از دسـته های دیگر به مراتب، هم از نظر عدد بیشتر و هم از نظر دلالت اقوا است.

آن گاه نتیجه می گیرد:

حرمت تنهـا هنگـام تقیه بوده و تنهـا راه جمع بین روایـات همین قول است؛ وگرنه بایـد هر دو دسـته روایت را قبول نکنیم و به اصـطلاح، از اعتبار ساقط بدانیم یا قائل به تخییر شویم ــ اگر بگوییم روایات ظنی هسـتند ــ و حاصل این هم چنین می شود که به جواز قائل شویم.

در پایان قوی ترین قرینه بر نظر خود (جواز نام بردن) را همان دسته چهارم از روایات دانسته، احتیاط را نیز لازم نمی داند.(۱)

باتوجه به آنچه ذکر شد به نظر می رسد، در زمان غیبت کبرا اگر نام بردن آن حضرت موجب ضرر و زیان نشود، جایز است.

نیز ن.ك: احمد.

محمد بن عثمان بن سعید عمری

دومین نایب خاص حضرت مهدی علیه السلام در غیبت صغرا

دومین نایب از نواب چهارگانه امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشـریف، محمـد بن عثمان، فرزند نایب نخست است. وی پیش از آن، در زمان زنـدگی پـدرش، از سوی امام عسـکری علیه السـلام به نیابت امام غایب معرفی شده بود. بدین صورت که آن حضـرت، هنگامی که گروهی از شـیعیان یمن در شهر سامرا به حضورش شرفیاب شدند، عثمان بن سعید را نزد خود فرا خواند و بر وکالت و وثاقت او تصریح کرد. سپس فرمود:

گـــواه باشـید عثمـــان بـــن سـعید عمری، وکیل من است و فرزنـدش محمـد بن عثمان وکیل فرزنـد من، مهدی شـما است.(۲)

۱- ر.ك: ناصر مکارم شیرازی، القواعد الفقهیه، ج۱، ص۵۰۴.

۲- ر.ك: شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۵۶، ح۳۱۷.

عثمان بن سعید هنگام مرگ خود، به دستور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نیابت را به فرزند خود، محمد سپرد. افزون بر آن، حضرت ولی عصر علیه السلام نیز در توقیعاتی، به نیابت او تصریح فرمود.(۱) در بخشی از یکی از آن توقیع ها چنین می خوانیم:

... و اما محمد بن عثمان عمری، _ خداوند سبحانه و تعالی از او و پدرش خشنود و راضی باشد! _ همانا او مورد وثوق من و نوشته او، نوشته من است.(۲)

محمد بن عثمان، با وجود مخالفت هایی که از سوی مدعیان دروغین نیابت با وی صورت می گرفت و با وجود فشارهایی که از حاکمان و خلفای آن دوران بر وی وارد می شد، توانست جایگاه نیابت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف را به گونه ای شایسته نگه داشته، امور واگذار شده را به شایستگی انجام دهد. او نگذاشت غالیان با ترفندهای دروغین، شیعیان را متوجه خود سازند و نیابت او را متزلزل کنند؛ از این رو دوستداران امامان علیهم السلام هیچ گاه درباره نیابت و وثاقت وی شک و تردید نکردند.

مدت نیابت نایب دوم حدود چهل سال به طول انجامید؛ از این رو توانست مسایل فقهی، کلامی، اجتماعی و... بیشتری از حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف پرسیده، پاسخ ها را در اختیار مردم قرار دهد.

برخی ویژگی های نایب دوم

۱. وی فرزند نخستین نایب بود؛ از این رو از موقعیت نیابت به طور کامل آگاهی داشت؛

۲. همانند پدرش، از سوی دو امام به نیابت امام زمان علیه السلام نصب شده بود؛

۳. در مقایسه با دیگر نایبان، زمان بیشتری نایب حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف بود؛

۴. وی مرجع و پناهگاه شیعیان در مسایل کلامی، فقهی، اجتماعی و... بود؛

۵. افزون بر رسیدگی به امور شیعیان، از حساس ترین وظایف او در دوران نیابت، مبارزه با مدعیان دروغین نیابت بود.

ابوجعفر محمد بن عثمان، طبق دیدگاه مشهور، در سال ۳۰۵ ق در آخر ماه جمادی الاولی در گذشت.

۱- ر.ک: شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص ۵۱۰، ح۴۱؛ شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص ۳۶۱.
۲- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص ۳۶۲، ح۳۲۶.

آرامگـاه وی کنـار قبر مادرش، بر سـر راه کوفه در محلی که خانه اش آن جا بود، واقع است. این محل در سـمت غربی بغـداد است.(۱)

نیز ن.ک: نیابت خاص، نواب خاص.

محمد بن علی بن هلال

از افراد منحرف در مهدویت

ابوطـاهر محمـد بن علی بن بلال در ابتـدا نزد امـام حسن عسـکری علیه السـلام فردی مورد اعتمـاد بود و روایـاتی چنـد از آن حضـرت نقـل کرده است؛ ولی رفته رفته به سـبب پیروی از هـوای نفس، راه انحراف در پیش گرفت و مورد سـرزنش خانـدان وحی واقع شد. وی، ادعـــا کـــرد وکیـــل حضـــرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف است. او نیابت نایب دوم حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را منکر شد و درباره اموالی که نزد وی جمع شده بود تا به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف برساند، خیانت کرد. (۲)

نـایب دوم، زمینه دیـدار وی را بـا حضـرت مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف فراهم کرد. امام به وی فرمان داد اموال را به نایبشان برگرداند؛ اما او در دشمنی و کژی خود باقی ماند. پایان کارش آن شد که توقیعی از ناحیه مقدسه، بر بیزاری از وی ــ در ضمن افرادی دیگر از جمله حلاج و شلمغانی ــ صادر شد.(۳)

محمد بن علی شلمغانی

از افراد منحرف در مهدویت

شلمغانی از یاران امام عسـکری علیه السلام بود و در آغاز، انحرافی نداشت و بلکه از فقهـــای بزرگ امامیه بـــه شمـــار می رفت. امـا پس از وفات امام حسن عسـکری علیه السـلام انتظار نیابت داشت و وقتی نیابت به حسـین بن روح واگـذار شـد، حسد او شـعله ور شده، کارشـکنی بر ضد حسـین بن روح را آغاز کرد. وی سـخنانی از خود می ساخت و به حسین بن روح و دیگر نایبان نسبت می داد.(۴)

۱- علی غفـار زاده، پژوهشـی پیرامون زنـدگانی نواب خـاص امام زمان علیه السـلام، ص۲۳۰، به نقل از: شیـخ طوسـی، کتاب الغیبه، ص۳۶۶.

۲- ر.ک: شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص ۴۰۰.

۳- طبرسی، الاحتجاج، ج ۲، ص ۴۷۴.

۴- ر.ک: نعمت الله صفری فروشانی، غالیان، ص ۱۳۶.

وی پیش تر کتاب های بسیاری داشت و در آن ها، انبوه روایاتی را که از امامان علیهم السلام شنیده بود، گردآوری و دسته بندی کرده بود،(۱) اما هنگامی که راه انحراف و ارتجاع در پیش گرفت و در اندیشه، عقیده و عمل دگرگون شد، در روایات تغییراتی پدید می آورد؛ هر چه می خواست بر آن ها می افزود وهر چه دلخواه او بود، کم می کرد. نجاشی در رجال خود درباره وی می نویسد:

ابوجعفر محمد بن علی شلمغانی از پیروان مذهب امامیه بود؛ اما رشک و حسد بر جایگاه ابوالقاسم حسین بن روح، وی را بر آن داشت که ترک مذهب امامیه گوید و داخل کیش های مردود شود؛ تا بدان جا که از طرف امام غایب، توقیعاتی بر ضد او صادر شد. سرانجام به امر سلطان]= دولت[به دار آویخته شد.(۲)

مردم پس از صدور لعن شلمغانی، نزد حسین بن روح رفته گفتند: «خانه های ما از آثار شلمغانی انباشته است؛ چه کنیم؟» وی گفت: «نظر من، درباره کتاب های او همان چیزی است که امام عسکری علیه السلام درباره کتاب های بنی فضّال فرمود: "اعتقادات آنان را کنار گذارید و آنچه نقل کرده اند، بپذیرید".»(۳)

شیخ طوسی سبب کشته شدن شلمغانی را چنین دانسته است: زمانی که ابوالقاسم حسین بن روح او را آشکارا نفرین کرد و همه جا شهرت یافت و مردم از وی دوری جستند، تمام شیعیان از او بر حذر بودند؛ به طوری که نتوانست به نیرنگ های خود ادامه دهد. روزی در محفلی که سران شیعه حاضر بودند و همه نفرین شلمغانی و دوری از او را از ابوالقاسم حسین بن روح نقل می کردند، شلمغانی به حاضران گفت: من و او]= حسین بن روح[را در جایی بخواهید، تا من دست او و او هم دست مرا بگیرد و در حق یک دیگر نفرین کنیم. اگر آتش نیامد و او را نسوزاند، هرچه او درباره من گفته، درست است.» این خبر در خانه ابن مقله اتفاق افتاد و از آن جا به گوش «الراضی بالله» خلیفه عباسی رسید. «راضی» هم دستور داد

۱- احمد بن علی نجاشی، رجال النجاشی، ج۲، ص۲۳۹.

۲- احمد بن علی نجاشی، رجال النجاشی، ج۲، ص۲۹۴.

۳- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۸۷.

او را دستگیر کرده و به قتل رساندند؛ بدین گونه شیعیان از شرّ او راحت شدند.(۱) ایـــن اتفـــاق، ســـال ۳۲۳ق رخ داد.(۲)

محمد بن نصیر نمیری

از مدعیان دروغین نیابت حضرت مهدی علیه السلام

محمد بن نصیر نمیری، یکی از رقبای محمد بن عثمان بود که نیابت وی را قبول نداشت و خود مدعی نیابت بود. شیخ طوسی، در اصحاب امام جواد علیه السلام دو بار از او نام برده و هیچ شرحی درباره او نداده است.(۳) و علامه حلی نیز، دو جا از او نام برده، می نویسد:

محمد بن نصیر نمیری کسی است که امام هادی علیه السلام او را لعن کرده است.

در جای دیگر می نویسد: ابن غضائری درباره او گفته است:

محمد بن نصیر از نگاه علمی، از فضلای بصره بود [و از نظر عقیدتی] ضعیف بود. فرقه «نصیریه» را او تأسیس کرده و به او منسوب است.(۴)

در رجال کشی نیز شرح حال او مطرح است. به نظر مرحوم کشی امام هادی علیه السلام سه نفر را لعن کرده که یکی از آن ها محمد بن نصیر نمیری است.(۵) در جـــای دیگـــر از عبیدی نقل می کند:

امام عسکری علیه السلام ــ بدون این که من چیزی از او بپرسم ــ نامه ای برایم فرستاد و در آن نامه، از محمد بن نصیر نمیری و حسن بن محمد بن باباقمی، اعلان انزجار کرده، فرمود: «تو و همه دوستداران ما، از آنان دوری جویید و من آن ها را لعن می کنم و لعنت خدا نیز بر آن ها باد! آنان از نام ما سوء استفاده کرده و اموال مردم را می خورند و فتنه انگیزی می کنند. آنان ما و شیعیان ما را اذیت کردند. خداوند سبحانه و تعالی آن ها را اذیت کند و آنان را در فتنه ای که ایجاد کرده اند، مغلوب و نابود سازد.»(۶)

۱- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۰۶.

۲- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۱۲.

۳- شیخ طوسی، رجال الطوسی، ص۴۰۵، رقم ۷ و ص۴۰۷ رقم ۲۳.

۴- علامه حلی، رجال العلامه، ص۲۵۴ و ۲۵۷.

۵- کشی، اختیار معرفه الرجال، ج۲، ص۸۰۵.

۶- کشی، اختیار معرفه الرجال، ج۲، ص۸۰۵.

وی عقایـدی کفرآمیز و الحادی داشت که سـعی می کرد آن را در بین عامّه مردم منتشـر سازد. محمـد بن موسـی بن حسن بن فرات نیز اسـباب کـار او را فراهم و او را پشتیبانی می کرد.(۱) ابن فرات از خانـدان معروف بنوفرات بود. وی در بغداد و کوفه محـدثی معروف بود و به نظر می رسد نخستین فرد از خاندان بنوفرات است که در حکومت عباسـی مقامی به دست آورد.(۲) از این جا نقش حکومت در حمایت و پشتیبانی از خطوط انحرافی روشن می شود. عقاید نمیری در کتاب الغیبه، رجال کشی و فرق الشیعه بیان شده است.

سعد بـــن عبـــداللّه اشـعری گوید: محمد بن نصـیر نمیری مدعی بود پیغمبر است و امام هادی علیه السـلام او را مبعوث کرده است. عقیـده به تناسـخ داشت و معتقـد به خـدایی امـام هـادی علیه السـلام بـود، نزدیکی بـا محـارم را جـایز می دانسـت و....(۳)

سعد بن عبداللّه گوید: نمیری در آخر عمر بیمار شد و در آن حال مرد. در آن بیماری از وی پرسیدند: «جانشین تو کیست؟» او بـا زبـان ضـعیف و گرفته ای گفت: «احمـد»؛ ولی کسـی نفهمیـد احمـد کیست؛ به همین سـبب این حرف، موجب انشـعاب پیروان او شـد؛ عده ای گفتند: «مقصود نمیری، احمد فرزندش بوده است.» جمعی گفتند: «احمد بن محمد بن موسی بن فرات است.» و گروهی گفتند: «منظور وی احمد بن موسی بن فرات است.» و فرقه ای گفتند: «منظور وی احمد بن ابوالحسین بن بشر بن یزید است.» این انشعاب باعث پراکندگی اتباع او شد.(۴)

۱- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۹۸.

۲- جاسم حسین، تاریخ سیاسی غیبت امام دوازدهم، ص۱۶۹.

۳- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۹۸، ح۳۷۱؛ کشی، اختیار معرفهالرجال، ج۲، ص۸۰۵؛ نوبختی، فرق الشیعه، ص۱۰۳.

۴- ر.ک: شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۹۹، ح۳۷۳.

محمدیه

پی ـــروان ام ـامت محم ـد ب ـــرادر ام ـام عسکری علیه السلام و منحرف از امام مهدی علیه السلام

محمدیه طرفداران امامت محمد بن علی بن محمد بن علی بن موسی الرضا علیهم السلام و یکی از گروه هایی بودند

که در مهـدویّت دچـار انحراف شدنـد. وی، از سادات جلیل القـدر علوی بود که زمان حیات پـدرش درگـذشت. قبرش امروز نزدیکی بلد در دو فرسـنگی سامرا و زیارتگاه است و سید محمد خوانده می شود. گویند: محمد نه پسر داشت که چهار تن از ایشـان به خوی و سـلماس در آذربایجـان مسـافرت کرده و کشـته شدنـد. پنـج تن دیگر نیز به شـهر لاـر رفتنـد و آن جا به قتل رسیدند.

طرفـداران امامت او گفتند: وی نمرده و زنده است؛ زیرا پدرش او را به امامت نامزد کرد و یاران را به امامت وی پس از خود آگـاه سـاخت. چون نسبت دروغ بر امام جایز نیست و نیز نتوان گفت که بـدا رخ داده، پس او جانشـین پـدر است. اگرچه در دیـده و چشم مردمان نمودار گشت که او در گذشت؛ ولی او نمرده است و پدرش علی بن محمد از ترس مردم که ممکن بود به وی گزندی رسانند، او را ناپدید و غایب ساخت و او مهدی قائم است.(۱)

مدعیان بابیت

دروغگویان مدعی باب مهدی بودن

بی گمـان، هر چه بـاوری، ژرفای بیشتری داشـته، به حقیقت نزدیک تر باشـد و در دل ها جای گیرد، افراد سوداگر و سودنگر، بیشتر در پی بهره های ناپاك از آن، بر خواهند آمد.

آموزه های مهدویّت، به سبب ویژگی های ممتاز و پرجاذبه خود و این که همواره در عمق قلب های توده انسان ها نفوذ کرده است، بیشـتر مـورد بهره جویی و اسـتفاده نـادرست افراد کژرو قرار گ ـــرفته است. پیشـینه پُ ـــردامنه انحراف هـای پـدید آمـده در ایـن عرص ـــه به ویژه فرقه هـای منحرف در مهـدویّت که ب ـــه ق ـــرن هـای نخست اسـلام ب ـــاز می گردد گواهی روشن بر این مدعا

۱- ر.ك: نوبختی، فرق الشیعه، ص۱۰۰ و ۱۰۱؛ محمد جواد مشکور، فرهنگ فرق اسلامی، ص۳۹۴.

است. بررسی این انحراف ها و زمینه های پیدایی آن، می تواند در پیشگیری از فرو افتادن دوباره در این لغزش ها، نقش مهمی داشته باشد.

از آن جا که پس از شهادت امام عسکری علیه السلام و آغاز غیبت صغرا، ارتباط رودرروی مردم با پیشوای معصوم قطع شد، سفیران خاص به گونه ای ویژه، برای راهنمایی مردم، تلاش های پردامنه ای را آغاز کردند. ایشان، از پراکندگی پیروان مکتب اهل بیت علیهم السلام جلوگیری کرده و رهبری شیعیان را به دست گرفتند. پیروان مکتب اهل بیت علیهم السلام رفته رفته، با این روش خو گرفته و کارهای خود را از راه سفیران چهارگانه پی گیری کردند و این خود، جایگاه بلندی را برای این سفیران رقم زد. در این میان، افرادی سست ایمان و کژاندیش برای رسیدن به اهدافی چند، به دروغ مدعی نیابت امام غایب شدند. در یک بررسی کوتاه برخی سرچشمه های این ادعاهای دروغین را می توان در موارد زیر خلاصه کرد:

۱. سستی ایمان

یکی از عوامل مهم در چنین ادعاهای نادرستی، سستی باورهای دینی است؛ چرا که کسانی که دارای قوت مناسب ایمان هستند، هرگز برابر خواست پیشوای معصوم ــ در پیروی از سفیران خود ــ به بیراهه نمی روند. بیشترین افرادی که به دروغ چنین ادعایی کردند، از این کاستی برخوردار بودند که. یکی از این افراد شلمغانی بود. (۱)

۲. طمع در اموال امام

در زمان غیبت صغرا، برخی برای آن که اموال امام زمان علیه السلام را به وکیل و نماینده واقعی اش تحویل ندهند، ادعای نیابت و بابیت کردند.(۲)

۳. رسیدن به شهرت

شهرت طلبی نیز از عوامل بسیار مهم در پیدایی باورهای خرافی و مذهب های ساختگی است. اشتیاق به بزرگ شدن و خودنمایی، از صفات نکوهیده اخلاقی است که انسان را به سوی کارهای خطرناک می کشاند. (۳)

۴. انگیزه های سیاسی

یکی دیگر از سبب های پدید آمدن مدعیان بابیّت، انگیزه های سیاسی است. دشمنان، گاهی به طور مستقیم و زمانی غیرمستقیم ــ برای آن که باور شیعیان را سست کرده و آنان را در

۱- احمد بن علی نجاشی، رجال النجاشی، ج۲، ص۲۳۹.

۲- ر.ک: شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۰۰.

۳- ر.ک: سید محمد صدر، تاریخ الغیبه الصغری، ص۴۹۰.

پراکندگی فرو برند _ برخی را تحریک می کنند تا ادعای بابیت کنند. در این راه، برخی عناصر را به دلخواه خویش تربیت کرده، به آنان دستور دادند ادعای بابیت کنند و آنان را با همه امکانات در این راه یاری کردند که برای نمونه می توان به علی محمد باب اشاره کرد.

نیز ن.ک: باب، بابیه، بهائیت،

- - -

مدعیان مهدویت

دروغگویان مدعی مهدی بودن

کسانی که در تاریخ بدین عنوان شهرت یافته اند، به اعتباری بر سه گروه قابل تقسیم هستند:

۱. کسانی که دیگران روی انگیزه های خاصی، آنان را مهدی نجات بخش خواندند؛

۲. کسانی که به انگیزه جاه طلبی و قدرت خواهی، چنین ادعای دروغینی داشتند؛

۳. کسانی که طبق نقشه استعمار و به اشاره بیدادگران، به چنین فریبی دست یازیدند و خود را مهدی نجات بخش، معرفی کردند.

گروه اول: این واقعیت از تاریخ به دست می آید که برخی کسانی که ادعای مهدویت به آن ها نسبت داده شده، نه از سوی خود آنان سرچشمه گرفته است و نه خود بدان راضی بوده اند؛ بلکه یاران و پیروانشان چنین ادعایی را به آن ها نسبت داده و این اندیشه را گسترش دادند. البته می بایست خود آنان، چنین ادعاهای دروغین و نسبت های نادرست را به شدت نفی می‌کردند؛ اما روشن نیست چرا خود آنان، برابر این عنوان ساختگی، اعتراض نکردند و پیروانشان کوشیدند برخی نشانه های حضرت مهدی را به این چهره ها تطبیق و تفسیر کنند.

برای نمونه می توان به محمّد حنفیه، زید فرزند امام سجاد علیه السلام و محمّد بن عبداللّه محض اشاره کرد.

گروه دوم: کسانی بودند که به انگیزه های فریب کارانه و جاه طلبانه، ادعای مهدویت نمودند و برای جلب عواطف و به دست آوردن قدرت، به دروغ، خود را مهدی نجات بخش معرفی کردند. از جمله این گروه، مهدی عباسی است. پدرش منصور دوانیقی ادعا کرد پسرش مهدی عباسی، همان مهدی موعود است. این در حالی است که خود او پیش از این ادعا، به محمّد بن عبداللّه محض _ به عنوان مهدی نجات بخش _ دست بیعت داده

بود و او را مهدی نجات بخش می دانست.

گروه سوم: عناصری بودند که بر اساس نقشه و خواست استعمارگران، ادعای مهدویت کردند. استعمار پلید، برای درهم کوبیدن اسلام و ایجاد اختلاف و کینه توزی در جامعه اسلامی، نقشه های خائنانه بسیاری کشید. از نقشه های شیطانی استعمار در این میدان، ساختن مرام ها و مسلک های رنگ_ارنگ می_ان مسلمانان و بازی با مفاهیم و اعتقادات دینی آنان بود، تا بدین وسیله، بی ایمانی و سست باوری و تزلزل دل ها را در جامعه اسلامی پدید آورد. از چیزهایی که در این میدان، از آن بهره بردند، اندیشه و عقیده به مهدی موعود بود. در این راه، برخی عناصر را به دلخواه خویش تربیت کرد و به آنان دستور داد ادعای مهدویّت کنند و با همه امکانات در این راه به آنان یاری رساند.(۱)

مرجع تقلید

نایب عام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در دوران غیبت

یکی از اموری که در دوران غیبت کبرا اهمیت ویژه ای دارد، تقلید از مجتهد جامع شرایط است. علمای شیعه امامیّه می گویند: عمل به تقلید، به دلایل عقلی و نقلی لازم و واجب است. عقل، دستور می دهد که فرد ناآگاه، از دانشمندی آگاه و دانا راهنمایی بجوید و از او تقلید کند.

مرجع تقلید، مجتهدی عادل و وارسته است که قوانین اسلام را بر اساس قرآن، سنت، اجماع و عقل استنباط می کند. سلسله مراجع بزرگ تقلید از رحلت چهارمین نایب ویژه (ابوالحسن علی بن محمد سمری) در سال ۳۲۹ ق به بعد آغاز شد. در این زنجیره، نام محمد بن یعقوب کلینی، محمد ب___ن علی ب___ن ب___ابویه قمی و ابوجعفر محمد بن حسن طوسی، تا امام خمینی که همه از مجته___دان شیعه و مراجع تقلید می باشند، قابل ذکر است.

نجف اشرف، از زمان شیخ طوسی، مرکز علمی شیعه قرار گرفت و مجتهدان بزرگ بیشتر، آن جا به تحصیل علم پرداختند. به نظر نمی رسد که نهاد مرجع تقلید، تا پیش از زمان شیخ محمدحسن اصفهانی نجفی (م ۱۲۶۶ق) جنبه مرکزیت عام یافته باشد. جانشین بلافصل او شیخ مرتضی انصاری

۱- ر. ک: سید محمد کاظم قزوینی، امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از ولادت تا ظهور، ص۵۶۵ _۵۷۲.

(م۱۲۸۱ق) بزرگ ترین مجتهد زمان خود به شمار می رفت. از آخرین مراجع تقلید که به رحمت ایزدی پیوسته و در زمان خود نزد طبقات مختلف جامعه مقبولیت عمومی داشتند، سید ابوالحسن اصفهانی، حاج آقا حسین بروجردی (م۱۳۴۰ش) و سید روح للّه موسوی خمینی (م۱۳۶۸ش) را می توان نام برد.

نیز ن.ك: ولایت فقیه، ولی فقیه،

مردان آخرالزمان > آخرالزمان

مرکز حکومت مهدی علیه السلام > مسجد کوفه

مرگ جاهلی

مردن بدون شناخت پیشوای حق

معاویه بن وهب گوید:

شنیدم از امام صادق علیه السلام فرمودکه رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «هر کس بمیرد، در حالی که امام خودش را نمی شناسد، به مرگ جاهلی مرده است».(۱)

محمد بن عثمان عَمری گوید: از پدرم شنیدم که می گفت: «من در حضور ابومحمد حسن بن علی علیهما السلام بودم. از آن حضرت درباره این خبر که: «زمین تا روز قیامت از حجّت خداوند سبحانه و تعالی بر خلقش خالی نیست و هر کس بمیرد و امام زمانش را نشناسد، به مرگ جاهلی مرده است.» پرسیده شد؛ فرمود: «إِنَّ هَذَا حَقٌّ كمَا أَنَّ النَّهَارَ حَقٌّ؛ به راستی این درست است؛ چنان که روز درست است». به او عرض شد: «ای فرزند رسول خدا! حجّت و امام بعد از شما کیست؟» فرمود: «پسرم، محمد او امام و حجّت بعد از من است. هر کس بمیرد و او را نشناسد، به مرگ جاهلی مرده است. آگاه باشید برای او غیبتی است که نادانان در آن سرگردان می‌شوند و اهل باطل در آن هلاک می گردند و کسانی که برای آن، وقت معیّن کنند، دروغ می گویند. سپس خروج می کند و گویی به پرچم های سپیدی می نگرم که بر بالای سر او در نجف

۱- «مَنْ ماتَ لایعرِفُ اِمامَهُ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً»، نعمانی، الغیبه، ص۱۲۹؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۰۹، ح۹.

کوفه در اهتزاز است.»(۱)

مرگ جاهلی، یعنی، مردنِ بدون شناخت خدا و رسول او صلی الله علیه و آله و سلم کسی که امام زمان خود را نشناسد، در واقع از گمراهی زمان جاهلیت که خدا و پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم را نمی‌شناختند، خارج نشده است؛ بنابراین، اگر معرفت خدا و رسول او، به معرفت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف نینجامد، برای انسان سودی نخواهد داشت و او را دین دار نمی کند.

شخصی از امام صادق علیه السلام پرسید: منظور از جاهلیت، جهل مطلق و در باره همه چیز است یا فقط نشناختنِ امام است؟ آن حضرت فرمود: «جَاهِلِیهَ کفْرٍ وَ نِفَاقٍ وَ ضَلَالٍ؛(۲) جاهلیت کفر و نفاق و گمراهی است».

پس نتیجه عدم شناخت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف، کفر و نفاق و گمراهی است. البته ممکن است نشناختن، در اثر عدم معرفی امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف از سوی خدا باشد (بدون کوتاهی خود شخص). این حالت ضلال نامیده می شود و مرادف با استضعاف است. در این حالت، شخص مقصر نیست؛ ولی به هر حال از هدایت الهی و دین داری محروم شده است. حالت کفر و نفاق، مربوط به شخصی است که معرفی الهی برایش صورت گرفته؛ ولی او در پذیرفتن آن کوتاهی کرده است. این، دو حالت دارد: یا انکار و عدم تسلیم خود را به صراحت ابراز می دارد که کفر نامیده می شود یا آن را مخفی می دارد که نفاق است. در هر سه صورت، شخـــص، از مسیر عبـــودیت خداوند سبحانه و تعالی دور افتاده و سرانجام نیک نخواهد داشت؛ پس شناخت و پیروی از امامان معصوم علیهم السلام، نه از باب تعبّد که به حکم عقل است؛ چرا که انسان خداشناس راهی به سوی خدا ندارد، مگر از طریقی که خودِ خداوند سبحانه و تعالی قرار داده است. جز از این راه، نمی تواند از رضا و خشم الهی آگاه شود. مراجعه مردم به ائمه اطهار علیهم السلام، از باب مراجعه نادان به دانا است. این یک حکم عقلی

ص:۴۳۶

۱- «ابْنِی مُحَمَّدٌ وَ هُوَ الامَامُ وَ الْحُجَّهُ بَعْدِی مَنْ مَاتَ وَ لَمْ یعْرِفْهُ مَاتَ مِیتَهً جَاهِلِیهً أَمَا إِنَّ لَهُ غَیبَهً یحَارُ فِیهَا الْجَاهِلُونَ وَ یهْلِک فِیهَا الْمُبْطِلُونَ وَ یکذِبُ فِیهَا الْوَقَّاتُونَ ثُمَّ یخْرُجُ فَکأَنِّی أَنْظُرُ إِلَی الاعْلَامِ الْبِیضِ تَخْفِقُ فَوْقَ رَأْسِهِ بِنَجَفِ الْکوفَهِ»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۸۱، ح۸.

۲- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۳۷۷.

است؛ همچنـان که عاقـل در امور مادی و دنیایی خود، به دانا و متخصـصِ آن مراجعه می‌کنـد، در امور معنوی و غیر مادی نیز عقل همین گونه حکم می‌کنـد.(۱) البته در روایت هـای اهل سـنت، به جای معرفت امام، داشـتن امام ذکر شـده است. آنان از رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم نقل کرده اند که فرمود:

هر کس بمیرد و حال آن که امام نداشته باشد به مرگ جاهلیت از دنیا رفته است.(۲)

۱- سید محمد بنی هاشمی، معرفت امام عصر علیه السلام، ص۱۱۱ (با تصرف).

۲- الطبقات الکبری، ج۵، ص۱۴۴.

مرگ سرخ

کشتار فراگیر در آستانه ظهور

در روایات فراوانی گفته شده است: درآستانه ظهور، جنگ های خونین فراوانی رخ خواهد داد که بسیاری از مردم، کشته خواهند شد. از این کشتار، به مرگ سرخ یاد شده است. حضرت علی علیه السلام در این باره فرمود:

در آستانه قیام قائم، مرگ سرخ، مرگ سفید و ملخ هایی به هنگام و ملخ هایی نابه هنگام سرخ، همچون خون خواهد بود؛ امـــا مرگ ســـرخ [کشته شدن با] شمشیر است و مرگ سفید به وسیله طاعون است.(۱)

نیز ن.ک: ظهور، نشانه های ظهور،

– – –

مرگ سفید

مرگ فراگیر در آستانه ظهور

در روایات، از آن به بیماری طاعون که باعث مرگ انسان های فراوانی می شود، یاد شده است.

حضرت علی علیه السلام فرمود:

در آستانه قیام قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف ... مرگ سفید است... ؛ اما مرگ سفید، پس آن طاعون است.(۲)

نیز ن.ک: ظهور، نشانه های ظهور.

– – –

مستضعف

وعده داده شدگان حاکمیت زمین در عصر ظهور

واژه مستضعف از ریشه (ض ع ف) است و در باب استفعال، به معنای کسی است که او را به ضعف کشانده و در بند و زنجیر کرده اند. در فرهنگ دینی _ به طور عمده _ مقصود از مستضعف دو گروه هستند:

۱. مستضعف فکری و عقیدتی

از بررسی آیات و روایات استفاده می شود افرادی که از نظر فکری،

۱- «بَیْنَ یَدَی القائِمِ مَوْتٌ اَحْمَرٌ وَمَوْتٌ اَبْیَضٌ وَجَرادٌ فی حینِهِ وَجَرادٌ فِی غَیرِ حینِهِ اَحْمَرٌ کَاَلْوانِ الـدَّمِ فَاَمّا المُوتُ الاَحْمرُ فَالسَّیفُ وَاَمّا المَوتُ الاَبیَضُ فَالطّاعُونُ»، شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۳۸، ح ۴۳۰.

۲- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۳۸، ح ۴۳۰.

بـدنی یـا اقتصـادی آن چنان ضـعیف باشـند که قادر به شـناسایی حق از باطل نشونـد یا این که تشـخیص عقیـده صـحیح بر اثر ناتوانی جسمی یا ضعف مالی و دیگر عوامل برای آن ها ممکن نباشد، مستضعف هستند.

۲. مستضعف عملی

ای___ن ها کس___انی ان_د ک___ه حق را تشـخیص داده انـد؛ اما خفقان محیط، اجازه عمل و اقدام را از آنان سـلب کرده است. به تعبیر دیگر، کسانی انـد که نیروهای بالفعل و بالقوه دارند اما از ناحیه ظالمان و جباران، سـخت در فشار قرار دارند. با این حال برابر بنـد و زنجیر که بر دست و پای آنان نهاده اند، ساکت و تسـلیم نیسـتند و پیوسـته تلاش می کنند دست جباران و ستمگران را کوتاه سازند و آیین حق و عدالت را برپا کنند.

خداوند سبحانه و تعالی به چنین گروهی، وعده یاری و حکومت در زمین داده است و در قرآن کریم فرموده است:

((وَنُرِیدُ اَنْ نَمُنَ عَلی الَّذینَ استُضْعِفُوا فِی الاَرْضِ وَنَجْعَلهم اَئمهً وَنَجْعَلَهُم الوارثین))(۱)

و خواستیم بر کسانی که در آن سـرزمین فرو دست شـده بودند منّت نهیم و آنان را پیشوایان [مردم] گردانیم، و ایشان را وارث [زمین] کنیم.

بـدون تردیـد هرگز در این آیات، سـخن از یک برنامه موضـعی و خصوصـی مربوط به بنی اسـرائیل نیست؛ بلکه بیانگر قانون کلی برای همه عصرها و قرن ها و همه اقوام و جمعیت ها است. این بشارتی برای همه انسان های آزاده و خواهان عدل است.

نمونه ای از تحقّق این مشـیت الهی، حکومت بنی اسـرائیل و زوال حکومت فرعونیـان بود ونمونه کامـل تر آن، حکومت پیامبر اسـلام صـلی الله علیه و آله و سلم و یارانش بعد از ظهور اسلام بود؛ حکومت پابرهنه ها و تهیدستان با ایمان و مظلومان پاکدل که پیوسـته از سوی فرعون های زمان خود، موردتحقیر و اسـتهزا وتحت فشار وظلم وسـتم بودنـد. سـرانجام خداونـد سـبحانه و تعالی به دست همین گروه، دروازه های قصرهای کسراها و قیصرها را گشود و آنان را

۱- قصص(۲۸): ۵.

از تخت قدرت به زیر آورد و بینی مستکبران را به خاک مالید.

گسترده ترین نمونه آن ظهور حکومت حق و عدالت در تمام کره زمین، به وسیله حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

است. این آیه از آیاتی است که به روشنی بشارت ظهور چنین حکومتی را می دهد؛ از این رو در روایات اسلامی می خوانیم اهل بیت علیهم السلام در تفسیر این آیه شریف، به آن ظهور بزرگ اشاره کرده اند. امام علی علیه السلام در این باره فرمود:

دنیا، پس از چموشی و سرکشی به ما روی می کند؛ چونان شتر ماده بدخو که به بچه خود مهربان گردد [پس آن حضرت آیه یاد شده را تلاوت فرمود].(۱)

در حدیث دیگر آن امام بزرگوار در تفسیر آیه یاد شده فرمود:

این گروه، آل محمد هستند. خداوند سبحانه و تعالی مهدی آنان را بعد از زحمت و فشاری که بر آنان وارد می شود، بر می انگیزد و به آن ها عزّت می دهد و دشمنانشان را ذلیل و خوار می کند.(۲)

مسجد جمکران

مسجد منسوب به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف

از مکان هایی که امروزه علاقه مندان حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به آن توجه دارند، مسجد جمکران است. طبق آنچه در برخی کتاب های معاصر و پیش از آن آمده، این مسجد به دستور حضرت مه___دی عجل الله تعالی فرجه الشریف س_اخت____ه ش____ده است. نخستین کتابی که به صورت گسترده حکایت بنای مسجد را نقل کرده، کتاب نجم الثاقب است.

این حکایت به عنوان حکایت نخست در باب هفتم با عنوان «در ذکر احوال کسانی که در دوران غیبت کبرا خدمت آن جناب رسیده اند» این گونه نقل شده است:

شیخ فاضل حسن بن محمد بن حسن قمی،(۳) معاصر صدوق،(۴) در

۱- سید رضی، نهج البلاغه، حکمت ۲۰۹.
۲- «هُمْ آلُ مُحَمَّدٍ يَبْعَثُ اللَّهُ مَهْدِيَّهُمْ بَعْدَ جَهْدِهِم فَيَعِزَّهُمْ وَيُذِّلُ عَدُوَّهُم»، کتاب الغیبه، ص۱۸۴؛ بحارالانوار، ج۵۱، ص۵۴.
۳- در کتاب های رجالی متقدم و متأخر چنین نامی نیامده است.

۴- برخی گفته اند: با توجه به این که طبق این نقل، صاحب تاریخ قم، معاصر شیخ صدوق و نیز اتفاق یاد شده در زمان او رخ داده است، شایسته بود به جای نقل از کتاب صدوق حکایت را، از خود او و یا حسن بن مثله یا شاهدان این حادثه نقل می کرد.

تاریخ قم نقل کرده(۱) از کتاب مونس الحزین فی معرفه الحق و الیقین،(۲) از مصنفات شیخ ابی جعفر محمد بن بابویه قمی،(۳) به این عبارت در باب بنای مسجد جمکران از قول حضرت امام محمد(۴)مهدی علیه صلوات الله الرحمن که سبب بنای مسجد مقدس جمکران و عمارت آن به قول امام علیه السلام این بوده است که شیخ عفیف صالح حسن بن مثله جمکرانی رحمه الله می گوید: که من شب سه شنبه هفدهم ماه مبارک رمضان سنه ثلث و تسعین(۵) در سرای خود خفته بودم که ناگاه جماعتی مردم به در سرای من آمدند نصفی از شب گذشته مرا بیدار کردند گفتند برخیز و طلب امام محمد مهدی صاحب الزمان صلوات علیه را اجابت کن که تو را می خواند...

آنگاه حکایت رفتن و دیدار خود را شرح داده است.

تا اینکه نقل می کند: حضرت امام علیه السلام مرا به نام خود خواند و گفت برو و حسن مسلم را بگو که تو چند سال است که عمارت این زمین می کنی و می کاری و ما خراب می کنیم و پنج سال است که زراعت می کنی و امسال دیگر باره باز گرفتی و

ص:۴۴۱

۱- در تاریخ قم، نسخه سال ۱۰۰۱، تصحیح سید جلال الدین طهرانی به سال۱۳۵۳ق، این حکایت وجود ندارد. ممکن است در نسخه در اختیار صاحب نجم الثاقب وجود داشته است (نرم افزار نور السیره۲، تاریخ قم، توس، تهران).

۲- در کتاب مستدرک از آن، با عنوان «مونس الحزین فی معرفه الدین و الیقین»، یاد شده است. (محدث نوری، مستدرک الوسائل، ج۳، ص۴۴۷، ح۳۹۶۱) و در مستدرک اشاره ای به کتاب تاریخ قم نشده است.

۳- مرحوم نوری درباره این کتاب می نویسد: «و لم اجد الکتاب فی فهرس کتبه»، مستدرک الوسائل، ج۳، ص۴۴۷.

۴- بسیاری از علما، از جمله محدث نوری نام بردن حضرت را به این نام حرام می دانند.

۵- روشن نیست ۲۹۳ است یا ۳۹۳.

عمارتش می کنی رخصت نیست که تو در این زمین دیگر باره زراعت کنی بایـد هر انتفاع که از این زمین برگرفته رد کنی تا بـدین موضع مسـجد بنـا کننـد و بگو این حسن مسـلم را که این زمین شـریفی است و حق تعـالی این زمین را از زمینهای دیگر برگزیده است و شـریف کرده و تو با زمین خود گرفتنی و دو پسـر جوان خدای عز و جل از تو باز ستد و تو تنبیه نشدی و اگر نه چنین کنی آزار وی به تو رسد آنچه تو آگاه نباشی...(۱)

مردم را بگو تـا رغبت بکننـد بـدین موضع و عزیز دارنـد و چهـار رکعت نمـاز اینجـا بگذارنـد دو رکعت تحیت مسـجد در هر رکعتی یـک بـار الحمـد و هفت بـار قل هو الله احـد و تسبیـح رکوع و سـجود هفت بار بگوینـد و دو رکعت نماز امام صاحب الزمان علیه السلام بگذارند(۲) بر این نسق چون فاتحه خوانـد به ((ایاک نعبـد و ایاک نسـتعین))؛ رسد صد بار بگوید و بعد از آن فـاتحه را تا آخر بخوانـد و در رکعت دوم نیز به همین طریق بگـذارد و تسبیـح در رکوع و سـجود هفت بار بگویـد و چون نماز تمام کرده باشـد تهلیل بگویـد و تسبیـح فاطمه زهرا علیها السـلام و چون از تسبیـح فارغ شود سـر به سـجده نهد و صد بار صلوات بر پیغمبر و آلش صـلوات الله علیهم بفرسـتد و این نقـل از لفظ مبارک امام علیه السـلام است که «فمن صـلیهما فکانما صلی فی البیت العتیق»؛(۳) یعنی هر که این دو رکعت نماز بگذارد همچنین باشد که دو رکعت نماز در کعبه گزارده باشد.

۱- از این سـخنان به دست می آیـد این زمین پیش تر مسـجد بوده یا این که حـد اقل ملک حسن مسـلم نبوده است و او آن را غصب کرده است.

۲- ممکن است این بخش را محـدث نوری افزوده باشـد؛ چرا که نمـازی که بزرگـان به نام نماز امام زمان علیه السـلام معرفی کرده انـد، انـدکی بـا این بیان متفاوت است. ر.ک: قطب الـدین راونـدی، الـدعوات، ص۸۹؛ سید بن طاوس، جمال الاسـبوع، ص۲۸۸؛ کفعمی، البلـد الامین، ص۱۶۴؛ شـیخ حر عاملی، وسائل الشـیعه، ج۸، ص۱۸۴، ح۱۰۳۷۴؛ محمد باقر مجلسـی، بحار الانوار، ج۸۸، ص۱۸۹.

۳- پیش تر، چنین تشبیهی از هیچ یک از پیشوایان معصوم علیهم السلام برای هیچ مکانی ذکر نشده است.

حسن مثله جمكرانی گفت كه من چون این سخن بشنیدم گفتم با خویشتن كه گویا این موضع است كه تو می پنداری انما هذا المسجد للامام صاحب الزمان...

مولف گوید: در نسخه فارسی تاریخ قم و در نسخه عربی آن كه عالم جلیل آقا محمد علی كرمانش___اهی مختصر این قصه را از آن نقل ك___رده در حواشی رجال میر مصطفی در باب حسن تاریخ قصه را در ثلث و تسعین یعنی نود و سه بعد از دویست(۱) نقل كرده و ظاهراً بر ناسخ مشتبه شده و اصل سبعین بوده كه به معنی هفتاد است زیرا كه وفات شیخ صدوق پیش از نود است.(۲)

آنچه در بالاـ آمد فقط بخش هایی از داستان نوشته مرحوم نوری در كتاب نجم الثاقب بود. لازم یادآوری است كه محدث نوری در كتاب مستدرك الوسائل و نیز جنه المأوی به نقل این داستان با برخی تفاوت ها، پرداخته است.(۳)

مرحوم نوری در كتاب مستدرك سال این رخداد را ۳۹۳ ق،(۴) دانسته و در جنه

ص:۴۴۳

۱- اگر حادثه در سال۲۷۳ق رخ داده باشد، سی سال و اگر در۲۹۳ق پدید آمده باشد، ده سال پیش از ولادت شیخ صدوق بوده و لازمه، آن این است كه ایشان از كسی نقل كرده باشد، در حالی كه به آن، هیچ اشاره ای نشده است. افزون بر آن، در این صورت می بایست ایشان در برخی آثار دیگر خود _ همچون كمال الدین و تمام النعمه كه ویژه امام زمان علیه السلام است _ نیز به آن اشاره می كرد. نیز آن كه می بایست در رخدادهای غیبت صغرا قرار می گرفت و نواب خاص هم بدان اشاره می كردند؛ بنابراین سال۳۷۳ق بهتر است.

۲- متن دارای اضطراب است؛ روشن نیست مقصود ۲۷۳ است یا ۳۷۳.

۳- برخی گفته اند: با توجه به اهمیت این داستان _ به ویژه شفا یافتن انسان های بسیار در آن حادثه _ شایسته بود در كتاب های فراوانی نقل شود.

۴- این تاریخ، نه فقط با توجه به سال رحلت شیخ صدوق (۳۸۱ ق)، دوازده سال پس از رحلت شیخ صدوق خواهد بود كه با توجه به نگارش كتاب تاریخ قم (۳۷۸ ق) پانزده سال پس از آن كتاب است؛ بنابراین غیر قابل قبول است.

المأوی نیز بر آن تأکید کرده است.(۱)

این مسجد، در سده های اخیر، بارها نوسازی و بازسازی گردید و به تازگی مسجد قدیمی یکسره ویران و مسجد بسیار بزرگی با گنبد و گلدسته بر جای آن ساخته شد. در این اواخر بیرون مسجد، سردابی کنده اند که به تبعیت از سرداب سامرا نیازمندان و دردمندان از راه دریچه مشبکی به بیان نیاز خود می پردازند و یا خواسته های خود را در نامه ای نوشته از راه دریچه به درون آن می اندازند.

همچنین، دارای کتابخانه ای بسیار غنی از کتاب های مهدویّت است که در زمان های خاصی، به محققان و مهدی پژوهان خدمات رسانی می کند.

صرف نظر از برخی پرسش هایی که درباره این مسجد مطرح می شود و نیز صرف نظر از این که آیا پایه گذاری مسجد به دستور حضرت مهدی علیه السلام بوده، یا پیشتر از آن نیز مسجد بوده، و نیز این که آیا حکا یت یاد شده در خواب، مکاشفه یا بیداری بوده، امروزه این مکان از محل های منسوب به آن حضرت و مورد توجه بسیاری از علاقه مندان و بزرگان است؛ پس لازم است به دور از هرگونه افراط و تفریط مورد احترام قرار گیرد.

نیز ن.ک: ملاقات، انتظار، نماز امام زمان علیه السلام .

۱- محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج۵۳، ص ۲۳۰.

مسجد الحرام

محل ظهور حضرت مهدی علیه السلام

از مهم ترین مسجدهای روی زمین، مسجدالحرام است. این مسجد که محیط بر کعبه و قبله گاه مسلمانان است، بین مسلمین از جایگاه ویژه ای برخوردار است. این مسجد در طول تاریخ بعثت پیامبران الهی نیز از قداست و عظمت ویژه ای برخوردار بوده است. و به نیکی از آن پاسداری می کرده اند.

از آنجا که آغاز رسالت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم از آن جا بوده و نیز همه مسلمانان به طرف آن نماز می گزارند، همچنان در نگاه مسلمین دارای عظمت است؛ به ویژه آن که در برخی روایات، محل آغاز ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف یاد شده است.(۱) امام صادق علیه السلام در این باره فرمود:

همانا قائم، آن گاه که خروج کند، به مسجد الحرام داخل شده، در حالی که رو به کعبه کرده است به مقام تکیه می زند و ....(۲)

نیز ن.ک: رکن و مقام، بیعت حضرت مهدی علیه السلام .

مسجد سهله

منزل مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در دوران ظهور

درباره محل زندگی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و حکومت آن حضرت در عصر ظهور، روایات فراوانی وجود دارد. در این روایات، به طور عمده مسجد سهله را منزل آن حضرت و شهر کوفه را پایگاه حکومتی آن حضرت معرفی کرده اند. امیرمؤمنان، علی علیه السلام هنگام ترسیم خط سیر حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف در آستانه ظهور، فرمود:

گویی او را با چشم خود می بینم که از وادی السلام عبور کرده، بر فراز اسبی که سپیدی پاها و پیشانی اش همی درخشد، به سوی مسجد سهله در حرکت است و زیر لب زمزمه دارد و خدا را این گونه می خواند: لااله الااللّه حقاً حقاً....(۳)

امام صادق علیه السلام خطاب به یار با

۱- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۷۶، ح۵۰۲.

۲- «إِنَّ الْقَائِمَ إِذَا خَرَجَ دَخَلَ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ فَيَسْتَقْبِلُ الْكَعْبَةَ وَ يَجْعَلُ ظَهْرَهُ إِلَى الْمَقَام ...»، محمد باقر مجلسی، بحار االانوار،

ج۵۱، ص۵۹ .
۳- طبری، دلائل الامامه، ص۲۴۳.

وفایش ابوبصـیر فرمود: «ای ابا محمد! گویی فرود آمدن قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف را با اهل و عیالش در مسجد سهله، با چشم خود می بینم.» ابوبصـیر عرض کرد: «آیا محل اقامت دائمی آن حضـرت، در مسجـــد سـهله خـــواهد بـــــود؟» حضرت فرمود: «آری». سپس فرمود:

مسجد سهله، اقـــامتگـــاه حضرت ادریس علیه السلام بود. مسجد سهله اقامتگاه حضرت ابراهیم علیه السلام بود. خداوند سبحانه و تعالی، پیامبری را بر نیانگیخت، جز این که در مسـجد سـهله نماز گزارده است. مسـجد سـهله، پایگاه حضـرت خضـر علیه السلام است. کسی که در مسجد سهله اقامت کند، همانند کسی است که در خیمه رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم اقامت کند. مرد و زن با ایمانی یافت نمی شود، جز این که دلش به سوی مسجد سهله پر می زند....(۱)

نیز ن.ک: قیام، حکومت جهانی.

مسجد صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه الشریف > مسجد جمکران

مسجد کوفه

از مساجد مهم در عصر ظهور

از مکـان هـــای منسوب به حضـرت مهـدی عجـل الله تعـالی فرجه الشـریف، مسـجد کوفه است. این مکـان بیشتر در روایـات مربوط به عصـر ظهور و حـاکمیت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف وارد شده است. از روایات استفاده می شود که این مسجد، در عصر ظهور از جایگاه و پایگاه مهم و برجسته ای برخوردار است که برخی از این قرار است:

۱. مرکز دادرســی؛ امـام صـادق علیـه السـلام در ایـــن بـــاره فرمـود: مرکز حکـومت مهـدی علیـه السـلام كـــوفـه و مرکـــز قضاوت و دادرسی او مسجد اعظم کوفه است.(۲)

۲. مرکـــز تبلیـــغ دینی؛ حضرت صادق علیه السلام فرمود:

گـویی بـه قـائم می نگرم کـه بر فراز منـبر مسـجد كـــوفـه اسـت. ۳۱۳ تـن یـارانش در اطراف او حـلـــقه زده انـد. آنـان پرچمداران و فرمانروایان خداوند بر فراز گیتی میان بندگان خدایند.(۳)

۱- محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج۹۷، ص۴۳۵، ح۳.

۲- «دارُ مُلْكِهِ الكوفَهُ وَمَجْلِسُ حُكمِهِ جامِعُها...»، محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۵۳، ص۱۱.

۳- «كـاَنِّی اَنْظُرُ اِلَی الْقائِمِ عَلی مِنْبَرِ الكوفَهِ وَحَولَهُ اَصْـحابُهُ ثَلاثُمِائَهٍ وَثَلاثَهُ عَشـرَ رَجُلًا عِـدَّهُ اَهْلِ بَـدْرٍ وَهُـمْ اَصْـحابُ الْأَلْوِیَهِ وَهُمْ

حُکامُ اللَّهِ فی اَرْضِهِ عَلی خَلْقِهِ ...»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، باب ۵۸، ح۲۵.

امام باقر علیه السلام نیز در این باره فرمود:

مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف وارد کوفه می شود. سه گروهِ درگیر، در یک صف بر وی گرد آیند. او بر فراز منبر، خطبه می خواند و مردم، آن قدر اشک شوق می ریزند که متوجه سخنان او نمی شنوند.(۱)

۳. محل اقامه جمعه و جماعت؛ امام علی علیه السلام در خطبه ا ی طولانی، ویژگی های مسجد کوفه را چنین شمرده است:

ای اهل کوفه! خداوند سبحانه و تعالی به شما نعمت هایی داده که به هیچ کس نداده است. از برتری محل برگزاری نماز شما این است که این جا خانه آدم، خانـــه نـــوح، خانـــه ادریـــس، عبادتگاه حضرت ابراهیم خلیل و عبادتگاه برادرم حضرت خضر علیه السلام بود و امروز محل عبادت و مناجات من است... برای مسجد کوفه زمانی فرا می رسد که محل برگزاری نماز مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از تبار من و محل عبادت هر مؤمن می شود. هیچ مؤمنی روی زمین نمی ماند، مگر این که به این مسجد بیاید، یـــا قلبش بـــرای این مسجد پر بزند.(۲)

امام صادق علیه السلام نیز در این باره فرمود:

هنگامی که قائم آل محمد علیهم السلام قیام کند، پشت کوفه مسجدی بسازد که هزار در دارد، و خانه های کوفه به دو رود کربلا متصل می شود.(۳)

۵. محـــل بـــرگـــزاری کلاس های آموزش آیات قرآن. حضرت علی علیه السلام فرمود:

گویی شیعیان خود را می بینم که در مسجد کوفه خیمه زده، به مردم قرآن را آن گونه که نازل شده آموزش می دهند.(۴)

از موارد یاد شده استفاده می شود مسجد کوفه در عصر ظهور، از جایگاه بسیار ارزشمندی برخوردار است. به علاوه، دارای گستره بسیار زیادی است که کارکردهای فوق به راحتی در آن امکان پذیر خواهد بود.

۱- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۶۸.

۲- شیخ صدوق، من لایحضره الفقیه، ج۱، ص۲۳۱، ح۶۹۶.

۳- شیخ مفید، الارشاد، ج۲، ص۳۸۰.

۴- «کَانّی اَنْظُرُ اِلی شِیعَتِنا بِمَسْجِدِ الکوفَهِ، قَدْ ضَرَبُوا الفَساطِیطَ یُعَلِّمُونَ الناسَ القُرآنَ کما اُنْزِلَ»، نعمانی، الغیبه، ص۳۱۷، ح۳.

امام باقر علیه السلام نیز در این باره فرمود:

مهـدی عجـل الله تعـالی فرجه الشـریف وارد کوفه می شود. سه گروهِ درگیر، در یـک صف بر وی گرد آینـد. او بر فراز منـبر، خطبه می خواند و مردم، آن قدر اشک شوق می ریزند که متوجه سخنان او نمی شنوند.(۱)

۳. محل اقامه جمعه و جماعت؛ امام علی علیه السلام در خطبه ا ی طولانی، ویژگی های مسجد کوفه را چنین شمرده است:

ای اهل کوفه! خداوند سبحانه و تعالی به شما نعمت هایی داده که به هیچ کس نداده است. از برتری محل برگزاری نماز شما این است که این جا خـانه آدم، خـان___ه ن___وح، خان___ه ادری___س، عبادتگاه حضـرت ابراهیم خلیل و عبادتگاه برادرم حضـرت خضـر علیه السـلام بود و امروز محـل عبـادت و مناجات من است.... برای مسـجد کوفه زمانی فرا می رسـد که محل برگزاری نمـاز مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف از تبار من و محل عبادت هر مؤمن می شود. هیـچ مؤمنی روی زمین نمی ماند، مگر این که به این مسجد بیاید، ی___ا قلبش ب___رای این مسجد پر بزند.(۲)

امام صادق علیه السلام نیز در این باره فرمود:

هنگامی که قائم آل محمـد علیهم السـلام قیام کند، پشت کوفه مسـجدی بسازد که هزار در دارد، و خانه های کوفه به دو رود کربلا متصل می شود.(۳)

۵. مح___ل ب___رگ___زاری کلاس های آموزش آیات قرآن. حضرت علی علیه السلام فرمود:

گویی شیعیان خود را می بینم که در مسجد کوفه خیمه زده، به مردم قرآن را آن گونه که نازل شده آموزش می دهند.(۴)

از موارد یاد شده اسـتفاده می شود مسـجد کوفه در عصـر ظهور، از جایگاه بسیار ارزشمندی برخوردار است. به علاوه، دارای گستره بسیار زیادی است که کارکردهای فوق به راحتی در آن امکان پذیر خواهد بود.

۱- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۶۸.

۲- شیخ صدوق، من لایحضره الفقیه، ج۱، ص۲۳۱، ح۶۹۶.

۳- شیخ مفید، الارشاد، ج۲، ص۳۸۰.

۴- «کاَنّی اَنْظُرُ اِلی شِیعَتِنا بِمَسْجِدِ الکوفَهِ، قَدْ ضَرَبُوا الفَساطِیطَ یُعَلِّمُونَ الناسَ القُرآنَ کما اُنْزِلَ»، نعمانی، الغیبه، ص۳۱۷، ح۳.

مُضْطَر

از القاب حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

مضطر در لغت به معنای کسی است که بیماری، فقر یا سختی های روزگار، او را ناگزیر به تضرّع در درگاه خداوند سبحانه و تعالی کرده است.(۱) در برخی روایات، این واژه، به عنوان یکی از القاب حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف شمرده شده و در قرآن مجید نیز مورد اشاره قرار گرفته است:

((اَمَّنْ یجِیبُ المُضْطَرَّ اِذا دَعاهُ وَیکشِفُ السُوءَ))(۲)

ای کسی که دعای مضطر را اجابت می کند و گرفتاری را بر طرف می سازد.

در برخی روایات، این آیه به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و قیام آن حضرت تطبیق شده است. امام صادق علیه السلام فرمود:

این آیه درباره مهدی از آل محمد علیهم السلام نازل شده است. به خدا سوگند! مضطر او است. هنگامی که در مقام ابراهیم دو رکعت نماز به جا می آورد و دست به درگاه خداوند متعال برمی دارد، خداوند سبحانه و تعالی دعای او را اجابت می کند، ناراحتی ها را بر طرف می سازد و او را خلیفه روی زمین قرار می دهد.(۳)

بدون شک منظور از این تفسیر، منحصر ساختن مفهوم آیه، به وجود مبارک حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نیست؛ بلکه آیه معنای گسترده ای دارد که یکی از مصداق های روشن آن، وجود حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است. زمانی که همه جا را فساد می گیرد، درها بسته می شود، بشریّت در بن بست سختی قرار می گیرد و حالت اضطرار در کل عالم نمایان می شود، این هنگام، حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در مقدس ترین نقطه روی زمین، دست به دعا بر می دارد و تقاضای برطرف شدن سختی می کند. خداوند سبحانه و تعالی نیز این دعا را سرآغاز انقلاب مقدس جهانی او قرار

۱- طریحی، مجمع البحرین، ج۳، ص۳۷۳.

۲- نمل (۲۷): ۶۲.

۳- «نَزَلَتْ فِی الْقَائِمِ علیه السلام هُوَ وَ اللَّهِ الْمُضْطَرُّ إِذَا صَلَّی فِی الْمَقَامِ رَکعَتَیْنِ وَ دَعَا اللَّهَ فَأَجَابَهُ وَ یَکشِفُ السُّوءَ وَ یَجْعَلُهُ خَلِیفَةً فِی الْأَرْضِ»، علی بن ابراهیم قمی، تفسیر قمی، ج۲، ص۱۲۹؛ نیز ر.ک: نعمانی، الغیبه، ص۳۱۴.

می دهد و به مصداق ((یجْعلکم خلفاء

الارض))؛ او و یارانش را جانشینان روی زمین می کند.(۱)

- - -

معجم احادیث الامام المهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

از منابع روایی معاصر مهدویت

کتـاب معجـم احـادیث الامـام المهـدی عجـل الله تعـالی فرجـه الشـریف بـه وسـیله جمعـی از بـزرگـان و فـرهیختگـان حـوزه علمیه قم، با اشراف استاد علی کورانی، جمع آوری شده و در سال ۱۴۱۱ ق در پنج جلد انتشار یافته که در نوع خود سابقه نداشته است.

این کتـاب، حـاوی بیش از دو هزار روایت در موضوعـات مختلـف و متنـوع مربوط به حضـرت مهـدی علیه السـلام است. این روایات، با نگاه به چهارصـد منبع قـدیم و جدیـد، چاپ شـده و خطّی و اعم از سنّی و شـیعی گردآوری شده است. در مقدمه کوتاه کتاب شش مطلب یادآوری شده است:

۱. ضرورت نگارش کتاب و توضیح آن؛

۲. معرفی مجلدات کتاب؛

۳. ضرورت استفاده از رایانه در علوم حدیث؛

۴. میزان ارزش احادیث مهدویت؛

۵. بیان تفاوت بین نسخه های کتب حدیث و گِله از دست بردن نااهلان در کتاب های حدیث؛

۶. روش استفاده از این معجم.

نویسندگان، درباره هدف خود از تدوین کتاب گفته اند:

ما می خواهیم کتابی پدید آوریم که هر جست و جوگر در موضوع امام مهدی علیه السلام از آن بی نیاز نبوده؛ ولی آن کتاب او را از هر کتاب دیگر بی نیاز کند. (۲)

از امتیازات چشمگیر کتاب، این است که نشان می دهد شیعه و اهل سنّت، هر دو بر ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در آخِرالزمان توافق دارند و اختلاف این دو مذهب، در دو چیز است:

۱. شیعه، حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را فرزند امام حسن عسکری علیه السلام و از نسل امام حسین علیه السلام می دانند؛ ولی بیشتر اهل سنّت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را از نسل امام حسن مجتبی علیه السلام می پندارند؛

۱- ناصر مکارم شیرازی و دیگران، تفسیر نمونه، ج۱۵، ص۵۲۱ و ۵۲۲.

۲- ناصر مکارم شیرازی و دیگران، تفسیر نمونه، ج۱۵، ص۵۲۱ و ۵۲۲.

۲. شیعه معتقد است حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در سال ۲۵۵ ق زاده شده و اکنون در حال غیبت به سر می برد؛ ولی بیشتر اهل سنت می گویند آن حضرت، هنوز متولد نشده است.

معجم احادیث الامام المهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف مستندات اهل سنّت را نشان داده و پاسخ آن و نقاط ضعف استدلال آن ها را روشن کرده است. این کتاب، روایات بسیاری در بیان اوصاف و نسب و شمایل حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نقل کرده است که دیگر جایی برای شبهات اهل سنّت باقی نمی گذارد.

از دیگر ویژگی های این کتاب، گستردگی و گوناگونی موضوعات آن است. افزون بر احادیث مربوط به دوازده گانه بودن امامان و احادیث لزوم شناخت امام زمان و...، روایات مقدمات و اَشْراطُ السَّاعَه، یأجوج و مأجوج، دابهالارض، رجعت و... نیز به صورت مفصل ذکر شده است. احادیث بیان کننده تاریخ آخِرالزمان و پیش از ظهور، شخصیت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و شمایل آن حضرت، حـــرکت و چگـــونگی ظهور و... از مهم ترین موضوعات کتاب است.

شاید مهم ترین امتیاز این کتاب، تتبع فراوان و استخراج هر حدیث از مصدرهای مختلف و متنوع است.

معمرین

درازعمرها و دلیلی بر امکان طول عمر حضرت مهدی علیه السلام

مُعمّرین جمع معمّر، به معنای انسان درازعمر است. در منابع معتبر تاریخی، افراد فراوانی معرفی شده اند که از عمر بسیار طولانی برخوردار بوده و روزگاران درازی زیسته اند.(۱) در روایات، برخی از این افراد را این گونه بر شمرده شده اند:

یک. حضرت نوح(۲۵۰۰سال زندگی کرد):

دو. در روایتی دیگر، آمده است: «عمرهای قوم نوح، سیصد سال بود.»

سه. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «... سلیمان بن داود ۷۱۲ سال زندگی کرد.»(۲)

چهار. روایت شده است: دجّال زنده است، و در زمان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم نیز

۱- ر.ک: شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۱۱۳، روایت۸۶ به بعد.

۲- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۲۰۲، باب ۵۰.

زنـده بوده است و تا هنگام ظهور نیز زنده خواهد بود. در این باره روایات اهل سنّت کمتر از شیعه نیست؛ حال چه استبعادی دارد که منکر طول عمر حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف شده اند؟ این، در حالی است که دجّال، دشمن خدا

و مهدی علیه السلام دوست خدا است.(۱)

پنج. همچنین در روایات است که لقمان بن عاد، دراز عمرترین انسان بوده است. او ۳۵۰۰ سال زندگی کرده است.(۲)

درکتـــاب هـای مربـــوط، از افـــراد فراوانی که دارای عمر زیـــاد بوده انـد، سخن به میان آمـده است؛ بنابراین هیـچ استبعادی نـدارد که حضـرت مهدی علیه السـلام نیز دارای طول عمری غیرعادی باشد. به علاوه روایات فـــراوانی از معصومان علیهم السـلام در دست است کـــه وقتی شـباهت حضـرت مهدی علیه السلام به پیامبران گفته شده است، یکی از این شباهت ها، شباهت آن حضرت به نوح علیه السلام است. سعید بن جبیر می گوید از امام سجاد علیه السلام شنیدم فرمود:

در امام قائم، روشی است از نوح که آن طول عمر است.(۳)

البته این بدان معنا نیست که عمر حضرت مهدی علیه السلام به اندازه عمر نوح باشد.

نیز ن.ک: طویل العمر.

مُغَیْریه

گروهی منحرف از مهدویت

از فرقه هایی که انحراف آن ها، به نوعی با بحث مهـدویّت مرتبط است، مغیریه یا محمدیه است.(۴) این فرقه، از پیروان محمد بن عبـداللّه بن حسن بن حسن بن علی بن ابی طالب هسـتند. که ملقب به «نفس زکیّه» و «مهـدی» و «ارقط» (دارای لکه سپید و سیاه در صورت) بود. آنان، کشته شدن او را باور ندارند و می گویند: وی در کوه حاجر در نجد پنهان است و تا فرمان خدا به وی نرسد، از آن جا بیرون نمی آید.(۵)

مغیره بن سعید

۱- ر.ک: شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۱۱۳، ح۸۶.

۲- ر.ک: شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۱۱۴، ح۸۷.

۳- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۲۰۲، باب ۵۰.

۴- ر.ک: نعمت الله صفری فروشانی، غالیان، ص۹۳.

۵- ر.ک: شهرستانی، الملل والنحل، ج ۱، ص۱۹۴.

عجلی به یاران خویش می گفت: محمـد بن عبداللّه بن حسن بن حسن بن علی مهدی آینده است؛ زیرا وی هم نام رسول خدا و پـدرش نیز هم نـام پـدر پیامبر بود. آن ها گمان کرده انـد در حـدیثی از پیغمبر روایت شـده که درباره مهـدی فرموده است: «مهدی هم نام من و پدرش هم نام پدر من است.»

محمـد بن عبـداللّه بن حسن در مـدینه دعوت خویش را آشـکار کرد و بر مکه و مـدینه چیره شـد. برادرش ابراهیم بن عبداللّه بصـره را گرفت و برادر دیگرش ادریس بن عبـداللّه به برخی شـهرهای مغرب دست یافت؛ پس ابوجعفر منصور خلیفه عباسـی، عیسی بن موسـی را با سپاهی انبوه به جنگ او فرسـتاد. در مدینه نبردی روی داد و محمد در آن جنگ کشته شد. پس از آن منصور عیسی بن موسی را به جنگ ابراهیم بن عبداللّه بن حسن بن حسن گسیل داشت....

گروهی کشته شدن او را راست دانستند و از مغیره بن سعید عجلی، بیزاری جستند. گروهی دیگر در دوستی و پیروی از مغیره بن سعید عجلی، استوار مانده، گفتند: محمد بن عبداللّه هرگز کشته نشده و او مهدی آینده است.(۱)

مقتدای مسیح علیه السلام

از زمان پیامبر اکرم صـلی الله علیه و آله و سـلم همواره یکی از ویژگی های حضرت مهدی علیه السلام که در روایات فراوانی نیز به آن تصـریح شده، اقتدای حضرت عیسی بن مریم علیهما السلام به آن حضرت در عصر ظهور است. برخی از این روایات چنین است:

۱. رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

و از ذریه من، مهـدی است. آن هنگـام که ظهور کنـد، عیسـی بن مریم برای یـاری او نازل خواهـد شـد؛ پس مهـدی را مقـدم داشته، پشت سر او نماز می گزارد.(۲)

۲. همچنین آن حضرت به دختر بزرگوار خود فاطمه زهرا علیها السلام فرمود:

ای دخترم! و به خداوند سبحانه و تعالی که جز او پروردگاری نیست سوگند! مهدی این امت، از ما است؛ همو که عیسی بن

۱- ر.ک: محمد جواد مشکور، فرهنگ فرق اسلامی، ص۳۹۳.

۲- «مِنْ ذُرِّیَّتِی الْمَهْدِیُّ إِذَا خَرَجَ نَزَلَ عِیسَی ابْنُ مَرْیَمَ لِنُصْرَتِهِ فَقَدَّمَهُ وَ صَلَّی خَلْفَهُ»، شیخ صدوق، ألامالی، ص۱۸۱، ح۴.

مریم پشت سر او نماز خواهد گذاشت.(۱)

ص:۴۵۴

۱- «وَمِنّا وَاللَّهِ الَّذی لا اِلهَ اِلاّ هُوَ مَهْدِی هذِهِ الاُمَّهِ اَلَّذی یُصَلّی خَلْفَهُ عیسَی بْنُ مَرْیَمَ»، شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۱۹۱، ح۱۵۴.

ای ــــن مع ــــنا، اف ــــزون ب ــــر سخنان پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در ف ــــرمایش امام ــــان معصوم علیهم السلام نیز به چشم می خورد.(۱)

گفتنی است یکی از حکمت های این اقتدا، متابعت مسیحیان از آن پیامبر الهی در اقتدا به حضرت مهدی علیه السلام است.

نیز ن.ک: نزول عیسی علیه السلام .

مکیال المکارم فی فواید الدعاء للقائم عجل الله تعالی فرجه الشریف

از کتاب های مهدویت

این ک ــــتاب ارزنده، به دست علامه میرزا محمدتقی موسوی اصفهانی،(۲) نگارش یافته است. طبق عنوان کتاب، موضوع آن، بررسی فواید دعا برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است؛ امّا فقط بخش عمده کتاب به این موضوع اختصاص دارد و نویسنده، به بحث های دیگر درباره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نیز پرداخته است. این کتاب، پژوهشی است درباره لزوم شناخت امام زمان علیه السلام و دعا برای آن حضرت و فواید دنیایی و آخرتی آن بر محور بیش از یک هزار حدیث فراهم آمده است. هدف نویسنده، حق گزاری و شکر نعمت وجود حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و دیدن خوابی در بار ه نوشتن این کتاب است. وی در باره انگیزه نگارش این اثر نوشته است:

به نظر آمد کتاب مستقلی در موضوع فواید دعا برای امام زمان علیه السلام انتظار فرج، ابزار قرب به او و... بنویسم؛ اما مشکلات روزگار، مرا از این کار بازداشت؛ تا این که در خواب، حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را دیدم که به من فرمود: «این کتاب را بنویس و عربی هم بنویس و نام آن را مکیال المکارم فی فواید الدعاء للقائم بگذار.» وقتی از خواب

۱- ر.ک: شیخ صدوق، کمال الدین وتمام النعمه، ج۱، ص۳۱۵، ح۲.

۲- وی در سال۱۳۰۱ ق در اصفهان زاده شد و زندگی خود را در تهذیب نفس، فراگیری و نشر علوم آل محمد علیهم السلام سپری کرد. اگرچه عمر نسبتاً کوتاهی داشت، آثار علمی ارزنده ای از خود به یادگار گذاشت که از جمله آن ها کتاب مکیال المکارم فی فوایـد الدعاء للقائم عجل الله تعالی فرجه الشریف است. وی، سال ۱۳۴۸ وفات یافت و در تخت فولاد اصفهان در جوار پدرش مدفون شد.

بیـدار شدم، تصـمیم به نگارش آن گرفتم که توفیق یارم نشد؛ تا این که در سال ۱۳۳۰ ق به مکه مشـرف شدم و وبا در آن جا گسترش یافت.

با خداوند عهد کردم اگر به سـلامت بازگشتم، تصنیف این کتاب را آغاز کنم. به لطف خدا، با سلامتی بازگشتم و تدوین آن را آغاز کردم.»

نویسنده، مطالب کتاب را در هشت باب به شمار درهای بهشت، تنظیم کرده است:

۱. وجوب شناخت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ؛

۲. امام زمان ما حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است؛

۳. بخشی ازحقوق امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف بر ما؛

۴. ویژگی های حضرت که مستوجب دعای مردم در حق او است؛

۵. فواید دعا برای فرج صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه الشریف ؛

۶. اوقات و حالاتی که در آن ها دعا برای حضرت و تعجیل فرج تأکید شده است؛

۷. چگونگی دعا برای تعجیل فرج و پاره ای از دعاهای مأثور؛

۸. در بقیه اموری که سبب قرب به حضرت می شود و حضرت را خوشحال می کند و نزد او پر ارزش است.

ملاحم و فتن

آزمایش ه‍ـــا و جنگ های مربوط به ظهور مهدی

ملاـحم، جمع ملحمه به معنـای جنـگ و کشـتار و فتن جمع فتنه به معنـای امتحـان و آزمـایش است. این دو واژه، ــ به ویژه در منابع اهل سـنت ــ فراوان به کار رفته است. ملاحم بیانگر رخـدادهای خونینی است که در آخرین دوره زندگی انسان بر زمین و آسـتانه رسـتاخیز بزرگ پدیـد می آیند. و فتن آزمایش های بزرگی است که در دوران یاد شده، رخ می نماید. این دو واژه گاهی در کنار هم و گاهی به صورت مستقل به کار رفته است.

نکته قابـل توجه این که ترکیب این دو واژه، عنوان آثار فراوانی(۱) ــ به ویژه میان اهل سـنت ــ بوده است. این آثار، به طور عمده روایاتی را منعکس کرده که از جنگ های بزرگ و آزمایش های سخت، سخن به میان آورده است.

۱- الملاحم، اثر حافظ احمد بن جعفر بن محمد مشهور به ابن المنادی(م۳۳۶ ق)؛ الفتن اثر حافظ نعیم بن حماد مروزی (م۲۲۹ ق)؛ و الملاحم و الفتن، نگاشته سید علی بن موسی بن طاووس.

نیز ن.ک: اشراط الساعه، آستانه قیامت.

ملاقات با حضرت مهدی علیه السلام

از آن جا که در روایات، پنهان زیستی آن امام بزرگوار، رازی از رازهای خـــداونـد سـبحانه و تعالی دانســته شـده و دربـــاره چگونگی غیبت، دیدگاه های متفاوتی ذکر شده، درباره ملاقات با آن حضـرت در عصر غیبت، نگاه های مختلفی ارائه شده است.

دانشوران شیعه، عمر آن حضرت را به چهار دوره متفاوت تقسیم کرده اند.

۱. دوران زندگی با پدر خود؛

۲. دوران غیبت صغرا؛

۳. دوران غیبت کبرا؛

۴. دوران ظهور.

از آن جا که دور ه نخست و دوم و نیز دوره چهارم چندان محل مناقشه نیست، در این مجال، فقط به دور ه سوم می پردازیم.

به دلیل وجود روایات و حکایات متعارض، در این بحث، دیدگاه های متفاوتی وجود دارد:

۱. عدم امکان ملاقات به طور مطلق

این دیـدگاه، به طور اساسی از روایاتی قابل استفاده است که از ناپیـدایی آن حضـرت در دوران غیبت سـخن به میان آورده است؛ مانند:

ـ «تَری وَ لاتُری؛ می بیند و دیده نمی شود.»(۱)

ـ «لایَرَوْنَهُ؛ او را نمی بینند.»(۲)

ـ «یَرَی النَّاسَ وَ لا یَرَوْنَهُ؛ مردم را می بیند و مردم او را نمی بینند.»(۳)

ـ «لایُرَی جِسْمُهُ؛ جسم او دیده نمی شود.»(۴)

ـ «أَرَی الْخَلْقَ وَ لاتُرَی؛ مردمان را می بینم و تو دیده نمی شوی.»(۵)

چنین روایاتی، باعث شده است ابن ابی زینب نعمانی ـ در جایگاه نخستین کسی که به طور شایسته

ص:۴۵۷

۱- نعمانی، الغیبه، ص۱۴۴.

۲- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱ ص۳۳۷، ح۶؛ نعمانی، الغیبه، ص۱۷۵ ح۱۴؛ شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۱۶۱، ح۱۱۹؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، باب۳۳، ص۳۴۶، ح۳۳.

۳- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱ ص۳۳۹؛ نعمانی، الغیبه، ص۱۷۵ ح۱۴.

۴- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱ ، ص۳۳۳؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص ۳۷۰.

۵- سیّد بن طاووس، الاقبال، ص۲۹۸.

روایات مربوط به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را گردآوری و بررسی کرده است ـ در فصلی از کتاب خود، به روشنی مشاهده حضرت را در عصر غیبت جایز ندانسته و تحقیق در این زمینه را ممنوع و شیعیان را در ندیدن حضرت، معذور بداند. وی به این نکته مهم، این گونه اشاره کرده است:

... برای شیعیان، جست وجوی امام و کشف صاحب غیبت و در پی نام و محلّ سکونت و محل غیبت او بودن یا اشاره به ذکر او کردن، ممنوع است؛ چه رسد بر آن که بخواهند آشکارا او را ببینند.(۱)

با وجود آن که این دیدگاه، از روایات پیشین قابل استفاده است، و نیز به روایاتی که امام را بسان خورشید پس ابر معرفی کرده، نزدیک تر است، کسی به روشنی قائل به آن نشده و ملاقات را ممتنع ندانسته است؛ به دلیل آن که:

۱. برخی روایات، امکان ملاقات را منتفی ندانسته، دیدن بدون شناخت را ممکن دانسته اند.

۲. شکی نیست در دوران غیبت صغرا که بخشی از دوران غیبت آن حضرت است، برخی شیعیان ـ به ویژه نایبان خاص ـ آن حضرت را ملاقات کرده اند؛ بنابراین شکی نیست که روایت های یاد شده، تخصیص خورده و ملاقات با آن حضرت امکان دارد.

درباره امکان ملاقات، برخی اندیشوران شیعه نیز چنین نوشته اند:

سیّد مرتضی می نویسد:

... همانا ممتنع نیست که امام برای برخی دوستانش آشکار شود؛ از افرادی که از سوی آن ها ترسی وجود ندارد.(۲)

شیخ طوسی نیز می نویسد:

ما با جزم و یقین نمی دانیم که آن محبوب دل ها از دیده همه دوستدارانش نهان و غایب است؛ بلکه امکان دارد برای بیشتر آنان ظاهر شود.(۳)

سیّد بن طاووس نیز در این باره خطاب به فرزند خود نوشته است:

امام، اکنون از جمیع شیعیان غایب است؛ ولی ممتنع نیست گروهی از آنان به ملاقات حضرت مشرف شده،

۱- ر.ک: نعمانی، الغیبه، ص ۱۶۰.

۲- سیّد مرتضی، تنزیه الانبیاء، ص۲۳۸.

۳- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۹۹.

از گفتار و کردار او استفاده کنند.(۱)

۲. امکان ملاقات بدون شناخت

در این دیدگاه ـ بر خلاف دیدگاه نخست ـ امکان ملاقات، مورد پذیرش است؛ ولی وقوع ملاقات همراه شناخت آن حضرت را در این دوران، غیر قابل پذیرش و آن را با فلسفه غیبت در تعارض می داند. در این دیدگاه، به طور عمده به روایاتی استناد می شود که در آن، سخن از دیده شدن حضرت به میان آمده است؛ امّا تصریح شده که در آن دیدار، هرگز شناختی از حضرت صورت نمی گیرد؛ بنابراین امکان دیدار هست؛ اما چون فرد، آن حضرت را نخواهد شناخت. شیخ صدوق با ذکر سند از سدیر نقل کرده که امام صادق علیه السلام فرمود:

در قائم، سنّتی از یوسف است... چرا این مردم منکرند که خدای تعالی با حجت خود همان کند که با یوسف کرد؟ بین ایشان گردش کند و در بازارهای آن ها راه رود و بر بساط آن ها پا نهد و آن ها او را نشناسند، تا آن گاه که خدای تعالی به او اذن دهد که خود را به آن ها معرفی کند؛ همان گونه که به یوسف اذن داد....(۲)

سخن دیگر در تأیید این دیدگاه از نایب خاص حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف محمد بن عثمان نقل شده است که می گوید:

به خدا سوگند! همانا صاحب این امر، هر سال در موسم حج حاضر می شود؛ مردم را می بیند و آن ها را می شناسد و مردم، او را می بینند؛ ولی نمی شناسند.(۳)

از این روایات، استفاده می شود نه فقط هنگام ملاقات که پس از آن هم، حضرت شناخته نمی شود. منطقی است گفته شود کسی که هنگام دیدار، آن حضرت را نشناخته

۱- سیّد بن طاوس، الطرائف، ص۱۸۵.
۲- «إِنَّ فِي الْقَائِمِ سُنَّةً مِنْ يُوسُفَ... فما تنكر هذه الامه ان يكون الله عزّ و جلّ يَفْعَلُ بِحُجَّتِهِ مَا فَعَلَ بِيُوسُفَ أَنْ يَكونَ يَسِيرُ فِي أَسْوَاقِهِمْ وَ يَطَأُ بُسُطَهُمْ وَ هُمْ لَا يَعْرِفُونَهُ حَتَّى يَأْذَنَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ أَنْ يُعَرِّفَهُمْ نَفْسَهُ كَمَا أَذِنَ لِيُوسُفَ...»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۱۴۴، باب ۵، ح۳.
۳- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۶۲؛ شیخ صدوق، من لایحضره الفقیه، ج۲، ص ۵۲۰.

است، دلیلی وجود ندارد پس از آن بگوید آن کسی را که دیده، به طور حتم حضرت بوده است. چه بسا از ملازمان آن حضرت یا یکی از اولیای الهی بوده که به دستور آن حضرت، برای رفع مشکل او اقدام کرده است. این نکته، قابل تأمل است.

حجم روایات این دیدگاه، بسیار کمتر از دسته نخست است؛ به هر حال می توان دیدگاه یاد شده را از آن به دست آورد. جمع بین دو دیدگاه یاد شده به این صورت است که آن حضرت، از نگاه عموم مردم پنهان است و اگر اراده کند کسی آن حضرت را ببیند، او را نخواهد شناخت.

۳. وقوع ملاقات همراه شناخت و عدم پذیرش ادعا

در این دیدگاه، نه فقط امکان و وقوع ملاقات مورد پذیرش است، بلکه ملاقات همراه با شناخت آن حضرت نیز پذیرفته شده است؛ امّا آنچه مورد انکار این است این که ملاقات کننده، حق ندارد مشاهده خود را برای دیگران نقل نماید؛ به بیان دیگر، ادعای ملاقات نماید.

این دیدگاه، به طور عمده از توقیعی با این مضمون استفاده شده است. در این توقیع که شش روز پیش از مرگ علی بن محمد سمری، واپسین سفیر خاص امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف از ناحیه آن حضرت صادر شده،(۱) چنین آمده است:

... به زودی از شیعیان من، کسانی خواهند آمد که ادعای مشاهده بکنند. آگاه باشید هر کس پیش از خروج سفیانی و صیحه آسمانی ادعای مشاهده کند، او دروغگوی افترازننده است.(۲)

این جا مدعی، اعم از این است که به ادعای خویش اطمینان داشته باشد یا به دروغ، ادعایی را مطرح کند یا بپندارد حق است. البته برخی بزرگان، اشکالاتی به توقیع وارد

۱- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۵۱۶، ح۴۴؛ شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۹۵؛ قطب الدین راوندی، الخرائج و الجرائح، ج۲، ص۱۱۲۸؛ طبرسی، الاحتجاج، ج۲، ص۴۷۸؛ علی بن عیسی اربلی، کشف الغمه، ج۲، ص۵۳۸؛ علی بن عبد الکریم نیلی نجفی، منتخب الانوار المضیئه، ص۱۳۰، و ... این کثرت نقل، خود شاهدی بر اعتماد نقل کنندگان بر مضمون روایت است.

۲- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۵۱۶، ح۴۴

ساخته، نوشته اند:

این خبر، ضعیف و غیر آن خبر، واحد است که جز ظنی از آن حاصل نشود و مورث جزم و یقین نباشد؛ پس قابلیت ندارد که معارضه کند با وجدان قطعی که از مجموع آن قصص و حکایات پیدا می شود. هر چند از هر یک آن ها پیدا نشود؛ بلکه از جمله ای از آن ها که دارا بود کرامات و خارق عاداتی را که ممکن نباشد صدور آن ها از غیر آن جناب؛ پس چگونه روا است اعراض از آن ها به جهت وجود خبر ضعیفی که ناقل آن (شیخ طوسی) عمل نکرده به آن، در همان کتاب.(۱) که در محل خود به صورت مفصل پاسخ داده شده است.

خلاصه آن که:

۱. توقیع مرسل نیست؛ چرا که شیخ صدوق در کمال الدین آن را با سند ذکر کرده است. افزون بر آن، شیخ طوسی این حدیث را از ابن بابویه نقل می کند و می گوید: «اخبرنا جماعه»؛ پس توقیع از یک طریق نیست.

۲. توقیع ضعیف نیز نیست؛ چرا که همه راویان آن، ثقه هستند.

۳. این که گفته شده است: «راوی آن، شیخ طوسی، به توقیع عمل نکرده است»، درست نیست؛ چرا که آنچه شیخ طوسی نقل کرده است، به دوران غیبت صغرا مربوط می شود و توقیع، نفی ادعای دیدن در دوران غیبت کبرا را مورد نظر دارد و مدعی دیدار در این زمان را باید تکذیب کرد.

۴. این که گفته اند: «از توقیع اعراض شده است» درست نیست؛ زیرا عالمان بزرگوار که پس از شیخ صدوق، به نقل توقیع پرداخته اند، به آن، باور داشته و در سند و دلالت آن، تردیدی نکرده اند.

ممکن است گفته شود منظور توقیع، مشاهده همراه با ادعای سف___ارت ی_ا وکالت از جانب حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و رساندن پیام به آن حضرت و گرفتن پاسخ از ایشان است.

این احتمال، خلاف ظاهر عبارت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در توقیع شریف است.

این جا لازم است به برخی سخنان بزرگان اشاره کنیم که در آن، ضمن پذیرش امکان ملاقات، گفته اند در صورت ملاقات، فرد ملاقات کننده

۱- میرزا حسین طبرسی نوری، نجم الثاقب، ص۴۸۴.

پرده از راز دیدار خود بر نخواهد داشت و این، همان تکذیب ادعای ملاقات است:

۱. سیّد مرتضی، بدون آن که قاطعانه ملاقات با حضرت را بپذیرد، عدم امکان ملاقات را غیر قطعی دانسته، می نویسد:

ما قطع نداریم دست کسی به امام نمی رسد و بشر نمی تواند او را ملاقات کند. این، امری غیر معلوم است که راهی بر قطع به آن نیست.(۱)

آنگاه می نویسد:

... همانا ممتنع نیست که امام برای برخی دوستانش آشکار شود؛ از افرادی که از سوی آن ها ترسی وجود ندارد. پس به درستی که این، از اموری است که قطع بر امتناع و ارتفاع آن ممکن نیست. و هر یک از شیعیان حال خودش را می داند و راهی نیست برای آگاهی به حال دیگران.(۲)

۲. شیخ طوسی نیز آن مضمون را این گونه بیان کرده است:

ما با جزم و یقین نمی دانیم آن حضرت از دیده همه دوستدارانش نهان و غایب است؛ بلکه امکان دارد برای بیشتر آنان ظاهر شود و هر فرد، فقط از حالات خود خبر دارد.(۳)

این بیان، دیدن آن حضرت را ممکن می داند؛ امّا درباره ادعای وقوع ملاقات، به نظر می رسد، آن را منتفی می داند.

۳. سیّد بن طاووس نیز خطاب به فرزند خود، در این باره نوشته است:

اگر امام اکنون از جمیع شیعیان غایب است؛ ولی ممتنع نیست گروهی از آنان به ملاقات حضرت مشرف شده، از گفتار و کردار او استفاده کنند و از دیگران بپوشانند....(۴)

سخن سیّد بن طاووس مؤید دیدگاه تکذیب ادعای مشاهد است؛ چه این که پوشاندن تشرف هنگامی که در مقیاس کلّی باشد، به معنای ردّ تمام ادعاهایی است که در دست است.

۴. محقق اربلی نیز پس از نقل کلامی از مرحوم طبرسی که گفته است: «ما قطع نداریم کسی در دوران غیبت به امام نمی رسد»،

۱- سیّد مرتضی، تنزیه الانبیاء، ص۲۳۵.

۲- سیّد مرتضی، تنزیه الانبیاء، ص۲۳۸.

۳- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۹۹.

۴- سیّد بن طاوس، الطرائف، ص۱۸۵.

اظهار شگفتی کرده، نوشته است:

«مرحوم طبرسی چرا چنین گفته است؟ در حالی که باید قطع به این داشته باشد؛ چرا که با فاصله اندکی پیش از این، او توقیع نفی ادعای ملاقات را ذکر کرده بود».

محقق اربلی آن گاه دیدگاه خود را در توجیه سخن مرحوم طبرسی، این گونه بیان کرده است:

به طور حتم، او به این نکته نظر داشته است که افرادی که احیاناً به

دیدار نایل می شوند، هرگز آن دیدار را افشا نخواهند کرد و افرادی که به چنین ادعایی دست می زنند، دروغگویند.(۱)

۴. وقوع ملاقات و پذیرش ادعا

گروهی از دانشمندان شیعه بر این باورند که در غیبت کبرا، ملاقات های فراوانی با آن حضرت صورت گرفته است. این دیدگاه، بین متأخران شهرت بیشتری یافته است. این گروه بر قبول امکان، وقوع و ادعای ملاقات با حضرت حجّت عجل الله تعالی فرجه الشریف در غیبت کبرا به حکایت هایی که در این باره در دست است، استناد کرده اند. ایشان بر این باورند که در کتاب های بسیاری، داستان های گوناگونی نقل شده که سخن از ملاقات با حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به میان آورده است و هرگز انبوه این ادعاها را نمی توان انکار کرد. مهم ترین دلیل ایشان، این است که چگونه ممکن است این همه ادعای ملاقات دروغ باشد؟

باید توجه داشت ملاقات حضرت فضیلت بزرگی است؛ امّا آنچه مهم تر است، شناخت و معرفت آن بزرگوار و عمل به دستورهایی است که رضایت خداوند سبحانه و تعالی و آن حضرت را در پی دارد. فراموش نشود کم نبودند افرادی که همواره در زمان پیامبر و امامان علیهم السلام با آن بزرگواران دیدار می کردند؛ اما بهره معرفتی چندانی از آن ملاقات ها نمی بردند و گاهی هم مورد خشم و غضب ایشان واقع می شدند.

ملیکه > مادر حضرت مهدی علیه السلام

منتخب الاثر

از کتاب های روایی معاصر در مهدویت

کتاب منتخب الاثر فی

ص:۴۶۳

۱- علی بن عیسی اربلی، کشف الغمه، ج۲، ص۵۳۸.

الامام الثانی عشر، نوشته آیت اللّه لطف اللّه صافی گلپایگانی یکی از مراجع تقلید حاضر است. در میان آثار مربوط به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، کـــتاب منتخـــب الاثر از جایگـــاه ویـــژه ای بـــرخوردار است. نگارنده مهم ترین انگیزه خود را از نگارش این اثر باطل ساختن ادعای مـدعیان مهـدویت در عصـر غیبت دانسـته است بویژه در دوران معاصر که دشمنان همه تلاش خود را برای رخنه در صفوف مسلمانان و باورهای آن ها به کار گرفته اند.(۱) وی این کتاب را در ده فصـل و یکصـد بـاب به رشـته نوشـته و احـادیث پیامبر اکرم صـلی الله علیه و آله و سـلم و ائمه اطهار علیهم السـلام را با اسلوبی نو، تنظیم کرده است.

از امتیازهـای این اثر آن است که ایشـان متن کامـل احـادیث را بـدون تقطیع، به صورت کامل و مسـتند از کتاب های چاپی و خطی مورد اعتماد و استناد، با دقت هر چه تمام تر نقل کرده است.

امتیاز دیگر این اثر، به اسلوب ابتکاری آن مربوط می شود. بدین گونه که به هنگام نقل هر حدیثی، قسمت های مختلف آن را بررسی کرده، یکی از آن ها را که گویاتر، رساتر و مهم تر تشخیص داده است برگزیده و متن کامل حدیث را در بابی که رابطه نزدیک تر با محتوای قسمت برگزیده حدیث دارد، درج کرده است. سپس سند و متن و منبع آن را در آنجا ذکر کرده و قسـمت هـای دیگر هر حـدیثی را با ابواب صـدگانه تطبیق داده است. در پایان هر بابی نیز تـذکر داده که احادیث یاد شـده در فلان فصل و فلان باب نیز بر این موضوع دلالت دارد.

ویژگی این شیوه آن است که روایات از آسیب های تقطیع در امان مانده، حجم کتاب نیز افزایش نیافته و چیزی ناگفته نمانده است.

این امتیازهـا وماننـد آن، سبب شـده که در طول پنجـاه سـالی که از نگـارش آن سپری شـده، همواره پژوهشـگران و مهـدی پژوهان بدان توجه کنند و در کنار آثار ارزشمندی چون: غیبت نعمانی، کمال الدین صدوق و غیبت طوسی از کتاب های پایه و مرجع در مباحث مهدویت به شمار آید و

۱- لطف الله صافی گلپایگانی، منتخب الاثر فی الامام الثانی عشر، ص۳۸.

به عنوان یک منبع مورد اعتماد و استناد شناخته شود.

برخی به استناد عنوان های یاد شده در این اثر، شمار روایات مهدویت را افزون بر شش هزار دانسته اند. در حالی که مجموع روایاتی که در این کتاب آورده شده، حدود ۹۳۰ روایت بیش نیست. و عنوان های استخراج شده از روایات، هرگز نمی تواند شمار روایات به شمار آید.

توجه ویژه پژوهشگران به این اثر ارزشمند، نگارنده بزرگوار را بر آن داشت که بار دیگر مجامع حـــدیثی

آن را بـــررسی کند و یافته هـــای جدیدی را در جای جای کتاب قرار دهد و آن را با گسترش و افزایش چشمگیری، به پژوهشگران تقدیم دارد. این کتاب اینک در سه مجلد با امتیازهای افزون تری، از جهت شمار روایات و بحث های ارائه شده، منتشر شده است.

منتظِر

در فرهنگ مهدویت، منتظِر به انسانی گفته می شود که با تمام وجود، در انتظار آمدن آخرین حجّت الهی به سر می برد. در روایات معصومان علیهم السلام به فضایل و نیز وظایف منتظران توجه شده است که به آن می پردازیم:

فضیلت منتظران

از نگاه آیات و روایات برترین انسان ها کسانی هستند که با رفتار خود اسباب رضایت و خشنودی پروردگار جهانیان را فراهم می آورند. از پاره ای روایات استفاده می شود به سبب شرایط ویژه ای که بر مردمان عصر انتظار حاکم است، اگر آن ها منتظر راستین باشند، مورد خشنودی خداوند بوده جایگاه بسیار ارزشمندی خواهند داشت. امام سجّاد علیه السلام در این باره فرمود:

مردم زمان غیبت آن امام که به امامت و منتظر ظهور او معتقد هستند، از مردم هر زمانی برترند؛ زیرا خداوند سبحانه و تعالی، عقل و فهم و معرفتی به آن ها داده است که غیبت نزد آنان به منزله مشاهده است....(۱)

۱- «... إِنَّ أَهْلَ زَمَانِ غَيْبَتِهِ وَ الْقَائِلِينَ بِإِمَامَتِهِ وَ الْمُنْتَظِرِينَ لِظُهُورِهِ عجل الله تعالى فرجه الشريف أَفْضَلُ مِنْ أَهْلِ كلِّ زَمَان لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى ذِكْرُهُ أَعْطَاهُمْ مِنَ الْعُقُولِ وَ الْأَفْهَامِ وَ الْمَعْرِفَهِ مَا صَارَتْ بِهِ الْغَيْبَهُ عَنْهُمْ بِمَنْزِلَهِ الْمُشَاهَدَهِ ...»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۳۱۹، ح۲.

از مهم ترین آرزوهای تمام نیکان عالم، حضور در دورانی است که در آن، اثری از فساد، بیداد و تباهی نباشد. این فضیلت، آن گاه به کمال خود می رسد که در زمان ظهور در نزدیک ترین موضع به رهبر قیام، یعنی در جایگاه فرماندهی که همانا خیمه آن حضرت است، حاضر باشد. امام صادق علیه السلام در وصف منتظران راستینی که زمان ظهور را درک نمی کنند، فرمود:

هر کس از شما از دنیا برود، در حالی که بر منتظر این امر است، مانند کسی است که در خیمه گاه آن حضرت است. (۱)

از برترین عبادت ها، نماز و روزه است. از روایات استفاده می شود آن گاه که شخصی به انتظار روزگار سپری می کنند، بسان کسی است که در حال نماز و روزه است. (۲)

از توفیق های بی مانند آن است که کسی در جایگاهی نزدیک برترین انسان ها قرار گیرد. در میان انسان ها چه کسی شریف تر از رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم که اشرف پیامبران الهی و محبوب ترین موجودات نزد خداوند سبحانه و تعالی است. حال، کسی که در عصر انتظار، آن گونه که بایسته و شایسته است زندگی کند، گرامی ترین از امت پیامبر و در جوار آن بزرگوار خواهد بود.(۳)

همچنین از فضیلت هایی که برای منتظران شمرده شده، این است که ایشان را مانند کسانی دانسته است که به همراه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم در راه خدا به جهاد برخاسته اند.(۴)

۱- «مَنْ مَاتَ مِنْکُمْ عَلی هَذا الْاَمْرِ مُنتَظِراً کانَ کمَنْ هُوَ فِی الفُسْطَاطِ الَّذِی لِلْقائم»، ر.ک: محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۵، ص۲۲، ح۲؛ شیخ صدوق، کمال الدین وتمام النعمه، ج۲، ص۳۵۷؛ نعمانی، الغیبه، ص ۲۰۰، ح۱۵.
۲- «وَاعْلَمُوا اَنَّ المُنتَظِرَ لِهذا الاَمْرِ لَهُ مِثْلُ اَجْرِ الصَّائِمِ القائِم ...»، محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۲، ص۲۲۲، ح۴.
۳- « ... اُولئِکَ رُفَقائی وَاکرَمُ اُمَّتی عَلَی»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۲۸۶، ح۳.
۴- شیخ صدوق، عیون اخبار الرضا علیه السلام، ج۱، ص۶۸، ۳۶؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۳۱۷، ح۳؛ ر.ک: محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص ۳۷۱، ح۲.

سرانجام آنچه شگفتی را به اوج می رساند، آن است که در برتری منتظران راستین و ثابت قدمان بر ولایت اهل بیت علیهم السلام سخن از پاداشی افزون بر هزار شهید از شهیدان صدر اسلام به میان آمده است. امام سجاد علیه السلام در این باره فرمود:

هر کس بر دوستی ما در دوران غیبت قائم ما ثابت و استوار بماند، خداوند سبحانه و تعالی پاداش هزار شهید از شهیدان بدر و احد به او ارزانی می دارد.(۱)

برخی از این فضایل در حدیث لوح حضرت زهرا علیها السلام نیز به بیانی زیبا یاد شده است.(۲)

وظایف منتظران

درباره وظایف و مسؤولیت های منتظران، سخن های بسیاری گفته شده است؛ اما به اختصار می توان گفت وظایف انسان ها در این دوران به دو دسته تقسیم می شود:

الف. وظایف عام

این وظایف، در سخنان معصومان علیهم السلام در شمار تکالیف عصر غیبت یاد شده است؛ امّا ویژه این دوران نیست و لازم است در همه زمان ها انجام شود. شاید ذکر آن ها در شمار وظایف دوران غیبت برای تأکید بوده است. برخی از این وظایف، بدین قرار است:

۱. شناخت امام هر زمان

امام صادق علیه السلام خطاب به فضیل فرمود:

امام خود را بشناس که اگر شناختی، دیر و زود شدن این امر، آسیبی به تو نخواهد رساند....(۳)

امیر مؤمنان علی علیه السلام در این باره فرمود:

پیشوایان، مدیران الهی بر مردمند و رؤسای بندگان اویند. هیچ کس جز کسی که آن ها را بشناسد و آن ها نیز او را بشناسند وارد بهشت نخواهد

۱- «مَن ثَبَتَ عَلی مُوالاتِنا فِی غَیْبَهِ قائِمِنا اَعْطاهُ اللّٰهُ عَزَّوَجَلَّ اَجْرَ اَلْفَ شَهیدٍ مِنْ شُهَداءِ بَدْرٍ وَاُحُدٍ»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج ۱، ص۳۲۳، ح ۶.

۲- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج ۱، ص۳۲۳، باب۲۸، ح ۱.

۳- «اعْرِفْ إِمَامَک فَإِنَّک إِذَا عَرَفْتَ لَمْ یَضُرَّک تَقَدَّمَ هَذَا الْأَمْرُ أَوْ تَأَخَّرَ»، محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۳۷۱، ح۲.

شد و جز کسی که آن ها را انکار کند و آن ها نیز او را انکار کنند، داخل دوزخ نشود....(۱)و(۲)

۲. پایداری در محبت اهل بیت علیهم السلام

یکی از وظایف مهم ما در هر عصر و زمان، محبت و دوستی با اهل بیت پی___امبر صلی الله علیه و آله و سلم در جایگ___اه دوستان خداون___د سبحانه و تعالی است. در دوران غیبت واپسین پیشوای معصوم، به سبب پنهان زیستی امام، ممکن است عواملی انسان را از این وظیفه مهم دور سازد؛ از این رو در روایات، سفارش شده است که بر محبت به آن انوار مقدس پایدار باشیم.

فراموش نکنیم این محبت، دستور پروردگار متعال است. سال ها پیش از آن که آن حضرت، زندگی دنیایی خود را آغاز کند، انسان های پاک به او ابراز محبت کرده اند. رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم، آن اشرف انبیا و واپسین فرستاده الهی، آن گاه که سخن از واپسین وصی خود به میان می آورد، در نهایت احترام، از بزرگ ترین واژگان محبت یعنی«بابی و امی؛ پدر و مادرم فدای او» بهره برده است؛ آن جا که فرمود:

پدر و مادرم فدایش باد! که او هم نام من و شبیه من و شبیه موسی بن عمران است که بر او نور هایی احاطه دارد....(۳)

۳. پرهیزگاری

پروای الهی، در همه زمان ها لازم و واجب است؛ اما در دوران غیبت به دلیل شرایط خاص، اهمیت بیشتری دارد؛ چرا که در این دوران، عوامل فراوانی دست به هم داده تا انسان ها را به بیراهه کشانده گمراه سازند. امام صادق علیه السلام فرمود:

۱- «...وَ إِنَّمَا الْأَئِمَّةُ قُوَّامُ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ وَ عُرَفَاؤُهُ عَلَى عِبَادِهِ وَ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ عَرَفَهُمْ وَ عَرَفُوهُ وَ لَا يَدْخُلُ النَّارَ إِلَّا مَنْ أَنْكَرَهُم...»، سید رضی، نهج البلاغه، ص۲۱۲، خطبه۱۵۲.

۲- یکی از کامل ترین متن های امام شناسی، زیارت معتبر و ارزشمندی است که از وجود مقدّس امام هادی علیه السلام به ما رسیده و نام آن، زیارت جامعه کبیره است؛ یعنی بزرگ ترین و کامل ترین زیارتی که با آن، می شود همه معصومان علیهم السلام را زیارت کرد.

۳- «بِأَبِی وَ أُمِّی سَمِیی وَ شَبِیهِی وَ شَبِیهُ مُوسَی بْنِ عِمْرَانَ عَلَیهِ جُیوبُ النُّور ...»، علی بن محمّد خزاز قمی، کفایه الاثر، ص۱۵۶.

هر کس شـاد می شود از آن که از یـاران قـائم باشـد، پس می بـایست پرهیزکـار بوده، نیکویی هـای اخلاقی را عمل کنـد؛ در حالی که منتظر است؛ پس اگر از دنیا برود و پس از آن، قائم قیام کند، پاداشـی مانند آن کس که قائم را درک نماید، خواهد داشت؛ پس کوشش کنید و منتظر باشید. گوارایتان باد ای گروه مورد رحمت الهی واقع شده!(۱)

۴. پیروی از دستور های امامان علیهم السلام ؛

از آن جا که همه امامان علیهم السـلام، نور واحـدی هسـتند، دسـتور ها و فرموده های ایشان نیز یک هـدف را دنبال می کند؛ بنـابر این، پیروی از هر کـدام، پیروی از همه آن هـا است. در زمانی که یکی از آن ها در دسترس نیست، دسـتور های دیگران چراغ راه هدایت است. امام صادق علیه السـلام در پاسخ کسـی که گفت: «شـنیده ایم صاحب الامر غایب خواهد شد؛ پس چه کنیم؟» فرمود:

چنگ بزنید به آنچه [از پیشوایان قبل] در دستتان است، تا این که امر بر شما آشکار شود.(۲)

۵. دست گیری از ضعفا و فقیران

کمک به ضـعفا و محرومان در همه زمان ها کاری بس ارزشـمند است و در دین اسـلام به آن سفارش شده است؛ اما به علت غیبت امام، در دوران غیبت ارزش بیشتری دارد. امام باقر علیه السلام فرمود:

...هر آیـــه بـای ــد قـــوی شـما ضـعیفتان را کمـک نمـای ـــد و بـای ــد ثروتمنـدتان بر فقیرتـان عطوفت نمایـد و فـــرد بـــرای بـــرادر دینی خـــود خیرخواهی نمایـد... پس اگر شـخص در این حـال از دنیا رفت پیش از آن که قائم ظهور کند، شهید از دنیا رفته است....(۳)

البته فقر، گاهی فقر اقتصادی و گاهی فقر فرهنگی و معنوی است.

ب. وظایف خاص

وظایف خاص، وظایفی است که به نوعی با غیبت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در ارتباط است که به شمارش آن ها می پردازیم:

۱. دوستی با دوستان و دشمنی با دشمنان حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

در روایات فراوانی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم بر

۱- نعمانی، الغیبه، ص ۲۰۰.

۲- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۱۵۹، ح۴ و ۵.

۳- محمد بن ابی القاسم طبری آملی، بشاره المصطفی، ص۱۱۳.

محبت و دوستی بـا اهـل بیت علیهم السـلام و دشـمنی با دشـمنان ایشان تأکیـد شـده و این مربوط به همه زمان ها است؛ امّا در برخی روایات به صورت ویژه به دوستی با دوسـتان حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و دشمنی با دشمنان حضرت مهدی سفارش شده است. امام باقر علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم روایت کند که فرمود:

خوشا بر احوال کسی که قائم اهل بیت مرا درک کرده و در غیبت و پیش از قیامش پیرو او باشد؛ دوستانش را دوست بدارد و با دشمنانش دشمن باشد؛ چنین کسی در روز قیامت، از رفقا و دوستان من و گرامی ترین امت من خواهد بود.(۱)

۲. صبر بر سختی های دوران غیبت

امروزه کم نیسـتند افرادی که به دلیـل هایی، باور به آن امام غایب و یاد آن حضـرت را بر نمی تابنـد و در این راه، از هرگونه ایجاد مانع و اذیت و آزار فرو نمی گذارنـد. از آن جا که یکی از آموزه های مهم دینی صبر بر مشـکلات و مصـیبت ها است، لازم است در این دوران، بیش از هر زمان دیگر برابر این مشـکلات و مصـیبت ها شـکیبایی داشـته باشـیم. امام حسـین بن علی علیهما السلام فرمود:

... کسی که در غیبت او بر اذیت و تکذیب صبر کند، بسان مجاهدی است که با شمشیر در رکاب پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم با دشمنان مبارزه کند.(۲)

۳. دعا برای فرج حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

دعا و نیایش، در فرهنگ اسـلامی جایگاه والایی دارد. یکی از مصادیق دعا می توانـد رفع گرفتاری های همه انسان ها باشـد. در نگاه شیعه، این مهم تحقق نمی یابـد، مگر آن زمانی که واپسـین ذخیره الهی از پس پرده غیبت بیرون آمده جهان را به نور خود روشن سازد؛ از این رو است که در برخی روایات سفارش شده است

۱- «طُوبی لِمَنْ اَدْرَک قـائِمَ اَهْـلِ بَیتی وَهُوَ یـأتَمُّ بِهِ فی غَیْبَتِهِ قَبْـلَ قِیامِهِ وَیَتَوَلّی اَوْلِیاءَهُ وَیُعادِی اَعْـداءَهُ، ذلِك مِنْ رُفَقایی وَ ذَوِی مَوَدَّتی وَاَکرَمُ اُمَّتی عَلَی یَوْمَ القِیامَهِ»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۲۸۶، ح۲.
۲- «اَما اِنَّ الصَّابِرَ فِی غَیبَتِهِ عَلَی الاَذی وَالتَّکذِیبِ بِمَنزِلَهِ المُجاهِدِ بِالسَّیْفِ بَیْنَ یَدَی رَسُولِ اللّهِ صـلی الله علیه و آله و سلم»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۳۱۷، ح۳؛ عیون اخبار الرضا علیه السلام، ج۱، ص۶۸، ح۳۶.

برای فرج و گشایش دست به دعا برداریم. در روایت است که خود آن حضرت، در بخشی از توقیع شریف فرمود:

وبرای تعجیل فرج بسیار دعا کنید.(۱)

۴. آماده باش دائمی

از مهم ترین وظـایف دوران غیبت، آمـادگی دائمی و راستین است. در این بـاره در کتـاب هـای روایی روایات فراوانی وجود دارد. امام باقر علیه السلام ذیل آیه شریف ((اصْبِرُوا وَ صابِرُوا وَ رابِطُوا))؛ فرمود:

بر انجام واجبات شکیبایی کنید و برابر دشمنان، یک دیگر را یاری نمایید و برای یاری پیشوای منتظَر، همواره آمادگی خود را حفظ کنید.(۲)

همچنین امام صادق علیه السلام فرمود:

هر یک از شـما برای ظهور قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف ابزار جنگی فراهم کنید؛ اگر چه یک تیر باشد. امید است همین که کسی این نیّت را داشته باشد، حقّ تعالی او را از اصحاب و یاوران او قرار دهد.(۳)

۵. بزرگداشت نام و یاد آن حضرت

یکی از مسؤولیت های شیعه برابر حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در ای___ن دوران،

۱- «وَاَکثِرُوا الدُّعاء بِتَعجیلِ الفَرَجِ»، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۸۳، ح۴.
۲- «اصْبِرُوا عَلَی أَدَاءِ الْفَرَائِضِ وَ صَابِرُوا عَدُوَّکمْ وَ رَابِطُوا إِمَامَکمْ المنتظر»، نعمانی، الغیبه، ص۱۹۹.
۳- کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۳۲۰، ح۱۰.

بزرگ___داشت نام و ی___اد آن حضرت است. ای___ن ب__زرگ___داشت، جلوه های فراوانی دارد؛ از تشکیل نشست های دعا و نیایش گرفته، تا اقدام های فرهنگی و ترویجی و از تشکیل حلقه های بحث و گفت و گو گرفته، تا پژوهش های بنیادین و سودمند، همه و همه می تواند در راستای بلندی بخشیدن به این نام بزرگ باشد.

۶. حفظ پیوند با مقام ولایت

حفظ و تقویت پیوند قلبی با امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف و تجدید دائمی عهد و پیمان، یکی دیگر از وظایف مهمی است که هر شیعه منتظر در عصر غیبت بر عهده دارد. امام باقر علیه السلام درباره ثابت قدمان بر امر ولایت فرموده است:

زمانی بر مردم آید که امامشان غیبت کند. خوشا بر افرادی که در آن زمان، بر امر ما ثابت بمانند! کمترین ثوابی که برای آن ها خواهد بود، این است که باری تعالی به آن ها ندا کرده و فرماید: «ای بندگان و ای کنیزان من! به نهان من ایمان آوردید و غیب مرا تصدیق کردید؛ پس به ثواب نیکوی خود، شما را مژده می دهم. شما بندگان و کنیزان حقیقی من هستید. از شما می پذیرم و از شما در می گذرم و برای شما می بخشم و به واسطه شما باران بر بندگانم می بارم و بلا را از آن ها بگردانم. و اگر شما نبودید، بر آن ها عذاب می فرستادم....(۱)

یکی از کارهایی که این پیوند را ناگسستنی می کند تجدید عهد هر روزه با آن یار سفر کرده است.(۲)

نیز ن.ک: انتظار، غیبت کبرا.

منتَظَر

از القاب حضرت مهدی علیه السلام

یکی از القاب حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، منتظَر است که در روایات فراوانی به آن اشاره شده است. حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف خود نیز همانند دیگر انسان ها، منتظر است، تا روزی فرا رسد و اراده خداوند متعال، به برپایی حاکمیت جهانی عدل و قسط تعلق گیرد؛ اما آن حضرت،تنها کسی است که انتظار ظهورش کشیده می شود؛ از این رو

۱- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۳۳۰، باب ۳۱، ح۱۵.
۲- ابراهیم بن علی کفعمی، المصباح، ص۵۵۰؛ نیز ر.ک: شیخ عباس قمی، مفاتیح الجنان .

منتظَر نیز نامیده شده است.

از امام جواد علیه السلام پرسیدند: «ای فرزند رسول خدا! مهدی، به چه دلیل منتَظَر نامیده شده است؟» فرمود:

به این علت که برای او غیبتی است که روزهایش زیاد می شود و مـدتش بسـیار طول می کشـد؛ پس مخلصان، انتظار ظهورش را می کشند و اهل تردید او را نکار خواهند کرد....(۱)

نیز ن.ک: القاب حضرت مهدی علیه السلام .

مُنتقِم

از القاب حضرت مهدی علیه السلام

منتقم، به معنای انتقام گیرنده و یکی از القاب حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است. آن حضرت می فرماید:

من باقی مانده خدا در روی زمین و انتقام گیرنده از دشمنان او هستم. (۲)

امام صادق علیه السلام نیز فرمود:

چون حسـین بن علی علیهما السـلام به شـهادت رسید، فرشتگان الهی ضجه سردادند و گفتند: «پروردگارا! با حسین چنین شد؛ درحالی که او صفیّ تو و فرزند پیامبرتو است!؟» پس خداوند سبحانه و تعالی نور قائم علیه السلام را به آنان نشان داد و فرمود: «به وسیله این]شخص[انتقام او را خواهم گرفت.»(۳)

البته در پاره ای از روایات نیز گفته شده است: آن حضرت انتقام گیرنده خون تمامی امامان علیهم السلام و مظلومان است.(۴)

ص:۴۷۳

۱- «لاَنَّ لَهُ غَیبَهً یکثُرُ اَیامُها وَیطُولُ اَمَدُها فَینتَظِرُ خُرُوجَهُ المُخلِصُونَ وَینکرُهُ المُرْتابُونَ...»، شـیخ صـدوق، کمال الـدین و تمام النعمه، ج ۲، ص۳۷۸، ح ۳.

۲- «اَنَا بَقِیهُ اللَّهِ فِی اَرْضِهِ وَالمُنتَقِمُ مِنْ اَعْدائِهِ»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۳۸۴، ح ۱.

۳- «لَمَّا کانَ مِنْ أَمْرِ الْحُسَیْنِ علیه السلام مَا کانَ ضَجَّتِ الْمَلَائِکهُ إِلَی اللَّهِ بِالْبُکاءِ وَ قَالَتْ یُفْعَلُ هَذَا بِالْحُسَیْنِ صَفِیِّک وَ ابْنِ نَبِیِّک قَالَ فَأَقَامَ اللَّهُ لَهُمْ ظِلَّ الْقَائِمِ عجل الله تعـالی فرجه الشـریف وَ قَالَ بِهَذَا أَنْتَقِمُ لِهَذَا»، محمـد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۱، ص۴۶۵، ح۶؛ شیخ طوسی، الامالی، ج ۲، ص۳۳.

۴- امام علی علیه السلام فرمود: «... وَ لَیَبْعَثَنَّ اللَّهُ رَجُلًا مِنْ وُلْدِی فِی آخِرِ الزَّمَانِ یُطَالِبُ بِدِمَائِنَا»، نعمانی، الغیبه، ص ۱۴۰، ح ۱؛ ر.ک: محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۲، ص۸، ح ۱.

نیز ن.ک: انتقام.

منصور

از القاب حضرت مهدی علیه السلام

در احادیث فراوانی رسیده است که «مهدی»، «مَنْصُورٌ بِالرُّعْبِ وَ مُؤَیَّدٌ بِالنَّصْرِ» است؛ یعنی هنگام ظهور، رعب او در دل قدرتمندان می افتد و نیروهای غیبی و نادیدنی به کمک او و یاران او می شتابند. البته آنچه درباره یاری آن حضرت به وسیله نیروهای غیبی گفته شده است، منافاتی با لزوم حضور مردم در صحنه ندارد و بایسته است که مردم آن حضرت را تا رسیدن به اهداف متعالیش یاری کنند. امام صادق علیه السلام فرمود:

انقلاب مهدی را سه سپاه یاری می کنند و در پیروزی آن حضرت شرکت دارند: سپاهی از فرشتگان، سپاهی از مؤمنان و سپاهی از رعب و وحشت.(۱)

نیز ن.ک: امدادهای غیبی.

مَوْتور

از القاب مهدی علیه السلام

مَوْتور از نظر لغت به کسی گویند که یکی از خویشاوندانش کشته شده؛ ولی خون بهای او گرفته نشده است.(۲) در برخی روایات، از حضرت مهدی علیه السلام با عنوان «موتور بوالده»(۳) یا «موتور بابیه»(۴) یاد شده است؛ یعنی کسی که پدرش کشته شده و از خون او مطالبه و خونخواهی نشده است. مراد از پدر در این روایت، ممکن است امام حسن عسکری علیه السلام باشد و ممکن است مقصود امام حسین علیه السلام باشد یا این که جنس پدر است که شامل همه امامان معصوم علیهم السلام باشد.

۱- نعمانی، الغیبه، ص۱۹۸، ح۹، ص۲۴۳، ح۴۳؛ محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج۵۲، ص۱۳۹.

۲- طریحی، مجمع البحرین، ج۳، ص۵۰۹.

۳- نعمانی، الغیبه، ص۱۷۸، ح۲۲.

۴- امام باقر علیه السلام فرمود: «صاحِبُ هذَا الاَمْرِ هُوَ الطَّریدُ الشَّریدُ المَوتُورُ بِاَبیهِ»، نعمانی، الغیبه، ص۱۷۹؛ محمد بن یعقوب

کلینی، الکافی، ج ۱، ص ۳۲۲.

موسویه

معتقدان به مهدی بودن امام کاظم علیه السلام

یکی از فرقه های منحرف در باب مهدویت، موسویه یا موسائیه هستند. آنان، طرفدار امامت امام موسی بن جعفر علیهما السلام و منتظر رجعت او بودند. این گروه را واقفه نیز می گویند.(۱)

از دیدگاه این گروه، امام موسی بن جعفر علیهما السلام نمرده و زنده است، تا این که شرق و غرب عالم از آن او گردد و جهان را پر از عدل و داد کند و او مهدی قائم است. به نظر آنان، هارون الرشید و یاران او، به دروغ بر مردم وانمود کردند آن حضرت مرده است؛ حال آن که وی زنده و روی از مردم نهفته است البته گروهی گفتند: او امام قائم است و از دنیا رفته و هیچ امامی جز وی نباشد؛ او پس از مرگ، رجعت می کند و در جایی پنهان می شود. یاران او با وی دیدار می کنند و او به ایشان امر و نهی می کند و در این باره روایتی از پدرش آورده اند که گفت: «بدان جهت قائم را قائم خوانند که پس از مرگ بر می خیزد.»(۲)

شیخ طوسی در کتاب الغیبه در ضمن بیان ده ها روایت از این دست، به همه آن ها پاسخ داده است.

موعود مسیحیت

کسی که در آموزه های مسیحیان، موعود یاد شده

دین مسیحیت ـ به ویژه از دیدگاه مسائل معرفتی و شناختی ـ ادامه دین یهود است. منبع اصلی دینی و فرهنگی آن، عهد عتیق است که همان کتاب مقدس یهودیان است؛ بنابراین هر چه درباره دین یهود گفته شود، تقریباً در باره دین مسیحیت نیز صدق می کند. افزون بر آنچه در متون یهودی مورد اشاره قرار گرفته، در کتاب های ویژه مسیحیت نیز، بشارت های بیشتر و روشن تری، در باره موعود آخرالزمان، نقل شده است؛ زیرا:

۱- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، الکلام علی الواقفه .

۲- ر. ک: شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۸۳ و۲۱۸ و ۴۷۱.

الف. با ظهور حضرت مسیح علیه السلام، زمان در مقیاس کلی، به ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نزدیک‌تر شده است.

ب. تحریف کمتری در این آثار پدید آمده است؛ زیرا از دوره نزول آثار مقدس یهود، زمان بسیار بیشتری می گذرد، تا دوره کتاب مقدس مسیحیت. این امر، باعث شده است دست تحریف و پوشیده داری، در این آثار، به اندازه آثار یهود فرصت کار نیابد؛ اگر چه دانشمندان مسیحی نیز در این باره کوشش بسیار کردند و در تأیید یا رد انجیل ها، به این مسائل نیز توجه داشتند و انجیل بَرنابا را کمتر تأیید می کردند.(۱)

اکنون به چند کتاب که در آن ها بشارت هایی در باره ظهور منجی آمده است، اشاراتی می شود:

۱. انجیل متی

و چون فرزند انسان در جلال خود خواهد آمد، با جمیع ملائکه مقدسه بر کرسی بزرگی خود قرار خواهد گرفت. همه قبایل نزد وی جمع خواهند شد و آن ها را از همدیگر جدا خواهد کرد؛ چنان که شبانی میش ها را از بزها جدا کند....(۲)

۲. انجیل لوقا

پس بایست که بسته باشد کمرهای شما و افروخته باشد چراغ های شما و خود باشید مانند آن کسانی که انتظار می‌کشند آقای خود را که کی از عروسی باز آید که چون آید و در زند، دفعتاً در را گشایند. خوشا به حال آن نوکران که چون آقا آید، بیدار یابد آن ها را و من به شما می‌گویم که به درستی کمر خود را بسته آن ها را نشانید و نزدشان آمده آنان را خدمت خواهد نمود.(۳)

۳. انجیل مَرقس

و بر حقیقت آن روز و آن ساعت _ سوای پدر _ نـــه ملائکه آسمان و نـــه فرزند، هیچ کس مطلع نیست. احتیاط نمایید که با حذر باشید و دعا نمایید؛ زیرا از هنگام رسیدن آن زمان مطلع نیستید؛ چنانچه شخصی به سفر

ص:۴۷۶

۱- محمد رضا حکیمی، خورشید مغرب، ص۵۲ _ ۵۸. (با تصرف)

۲- کتاب مقدس، انجیل متی، باب بیست و پنجم، ص ۶۰، بندهای ۳۱_۳۳.

۳- کتاب مقدس،انجیل لوقا، ص۱۵۴، باب دوازدهم، بند های ۳۵_۳۷.

بعیدی رفته و خانه خود را گذاشته و ملازمان خود را قدرت داده و هر کس را به شغل خاص مقرر فرموده و دربان را به بیدار بودن امر فرموده است. پس بیدار باشید از آن جا که نمی‌دانید بزرگ خانه چه وقت خواهد آمد. در شام یا نصف شب یا وقت بانگ خروس یا صبح؛ مبادا که ناگاه آمده، شما را در خواب یابد و آنچه من به شما می گویم، به همه می گویم بیدار باشید.(۱)

۴. مکاشفات یوحنّا؛

چنانچه پدر در ذات خود زندگانی دارد، به پسر نیز داده است که او در ذات خود زندگانی داشته باشد و قدرت به او داده است که هم حکم رانی بکند، به علت آن که فرزند انسان است.(۲)

موعود یهود

کسی که در آموزه های یهودیان موعود یاد شده

یهودیان که خود را پیروان حضرت موسی علیه السلام می‌دانند، منتظر موعودند. در آثار دینی یهود و سِفرهای تورات و دیگر کتاب های انبیای آنان، همواره به موعود اشاره شده است. از آن جایی که یهودیان، به حضرت مسیح علیه السلام ایمان نیاوردند، بالطبع موعود آنان هنوز ظهور نکرده است. اگر در آثار مقدس یهودی تأمل شود، چهره سه موعود، در آن ها ترسیم می گردد: ۱. حضرت مسیح علیه السلام ۲. حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم ۳. حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف .

با این حساب، انتظار، در یهودیت کیفیتی ویژه می یابد و چون این قوم، نه به حضرت مسیح علیه السلام و نه به حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم نگرویدند، باید برابر مسأله موعود و انتظار، بسیار حساس و نگران باشند و از این همه اشاره‌ها و بشارت‌های موجود در کتاب‌هایشان، به سادگی و غفلت نگذرند. آنان باید از دیگران منتظرتر باشند و بیشتر به انتظار و آمادگی برای ظهور فکر کنند. البته تکاپوی آشکار یهودیان در دوران حاضر و فعالیت‌های آن ها در بازسازی هیکل سلیمان و آماده ساختن بیت المقدس برای آمدن منجی، می تواند دلیلی بر این مدعا باشد؛ هر چند این دیدگاه، دارای انحرافی آشکار است!

اینک نام چند کتاب از کتاب‌های یهودیت و عهد عتیق که در آن ها سخنانی درباره موعود آمده است، همراه

۱- کتاب مقدس،انجیل مرقس، باب سیزدهم، بندهای ۳۲ _ ۳۷.

۲- کتاب مقدس،انجیل یوحنا، باب پنجم، بندهای ۲۶_ ۲۸.

بخش‌های مورد نظر ذکر می شود:(۱)

۱- بخش های کتاب مقدس، مستقیم از کتاب مزبور و بدون هیچ کم و کاستی نقل شده است.

۱. کتاب دانیال پیامبر

در آن وقت سرور بزرگ میکائیلی _ که از جانب پسران قومت قائم است _ خواهد ایستاد و زمان تنگنایی که از بودن طوایف تا به این زمان نبوده است، واقع خواهد شد و در آن زمان قوم تو _ هر کسی که در کتاب مکتوب شده است _ نجات خواهد یافت و از خوابندگان در خاک، زمین بسیاری بیدار خواهند شد. بعضی جهت حیات ابدی و بعضی از برای شرمساری و حقارت ابدی ...»(۱)

۲. کتاب حگی

خداوند لشکرها چنین می فرماید: هنوز وقت قلیلی است که من آسمان ها و زمین و بحر و خشکی را به هیجان می آورم؛ بلکه تمامی طوایف را به هیجان می آورم و مرغوب تمامی طوایف خواهد آمد و خداوند لشکرها می فرماید: این خانه را مملو از جلال خواهم کرد....(۲)

۳. کتاب صفنیاه پیامبر

خداوند در اندرون آن عادل است، بی انصافی نمی کند. هر صبح بی نقصان حکم خود را به روشنایی بر می آورد؛ اما عاصی انفعال را نمی داند. طوایف را منقطع نمودم، برج های ایشان ویرانند. کوچه‌های ایشان را خراب کردم، به حـــدی کـــه عبـــور کننده نیست و شهر های ایشان بدون آدمی و ساکنی ویرانند و گفتم کـــه شایـــد از مـــن ترسیده، تأدیب را قبول کنی تا آن که مسکن ایشان منقطع نشود. اما هر قدر که ایشان را عقوبت کردم، ایشان سحرخیزی نموده، تمامی اعمال خویشتن را فاسد گردانیدند....(۳)

۴. کتاب اِشَعْیای پیامبر

و نهالی از تنه یشی بر آمده، شاخه از ریشه هایش قد خواهد کشید و روح خدا _ که روح حکمت و فطانت و روح مشـــورت و جبروت و روح علـــم و خشیت از خداوند است _ بر آن خواهد آرمید و او را در خشیت خداوند تیز هوش گردانیده، موافق منظور نظرش حکم و مطابق مسموع گوش هایش تنبیه نخواهد فرمود؛ بلکه ذلیلان را به

۱- کتاب مقدس، ترجمه فاضل خان همدانی، کتاب دانیال، ص۱۵۶۷، فصل دوازدهم، بندهای۱_۳.

۲- کتاب مقدس، ترجمه فاضل خان همدانی، کتاب حگی، ص۱۶۳۲، فصل دوم، بند های۶ _ ۸.

۳- کتاب مقدس، ترجمه فاضل خان همدانی، کتاب صفنیای نبی، ص۱۶۲۹، فصل سوم، بندهای۵ _ ۸.

عـدالت حکم و برای مسـکینان زمین به راستی تنبیه خواهـد نمود و زمین را به عصـای دهانش زده به روح لب هایش شـریر را خواهد کشت....(۱)

۵. کتاب زبور داود علیه السلام

در این کتاب نیز مطالبی ذکر شده است؛ چنان که قرآن کریم، به نقل از زبور، از غلبه صالحان سخن گفته است:

((وَلَقَدْ كَتَبْنا فِی الزّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذّكرِ أنّ الارضَ يرِثُها عِبادِیَ ٭الصّالِحُونَ))(۲)

و در حقیقت، در زبور پس از ذکر [تورات] نوشتیم که زمین را بندگان شایسته ما به ارث خواهند برد.

با مراجعه به زبور، می‌توان با وجود تحریف های صورت گرفته، این بشارت را چنین یافت:

زیرا که شـریران منقطع می شونـد؛ اما متوکلان به خداونـد وارث زمین خواهنـد شـد؛ اما متواضـعان وارث زمین شده از کثرت سلامتی متلذذ خواهند شد....(۳)

پس از حضـرت موسـی علیـه السـلام، حضـرت عیسـی علیه السـلام آمـد و دین موسـی علیه السـلام را نسـخ ک‍‍‍ـرد. پس از حضرت عیسی علیه السلام، حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم، نیز مبعوث شده و دین مسیح را نسخ کرد. از زمان طلوع اسـلام تـا کنون و تـا قیـامت، تنها دین به حق روی زمین دین مقـدس اسـلام است و کتاب خ‍‍‍ـدا، در می‍‍‍ـان خلق، همواره قرآن است. بر ای‍‍‍ـن اسـاس موعود، همـان مهـدی عجـل الله تعـالی فرجه الشـریف است و بشـارت هـا و اشارت هایی که از پیامبران و دیگر بزرگان رسیده، در حق او صادق است و به ظهور او اشاره دارد.

مهدی

لقب مشهور امام زمان علیه السلام

یکی از مشـهور ترین القاب قائم آل محمـد عجل الله تعالی فرجه الشـریف، مهـدی است. مهدی اسم مفعول و به معنای رهیافته است. مهـدویت نیز از همین ریشه است. مهـدی عجـل الله تعالی فرجه الشـریف مشـهورترین نام آن حضـرت نزد شـیعه و سنّی است. البته گاهی نیز

ص:۴۸۰

۱- کتاب مقدس، ترجمه فاضل خان همدانی، کتاب اشعیاء نبی، ص۱۲۲۰، فصل یازده، بند ۱_۱۰.

۲- انبیاء(۲۱): ۱۰۶.

۳- کتاب مقدس، مزامیر داود، مزمور سی و هفتم، بندهای۹_ ۳۷.

در معنای فاعلی، به معنای هدایت کننده به کار می رود. محمد بن عجلان از امام صادق علیه السلام نقل کرده است:

... و قائم را از آن رو مهدی گفته اند که مردم را به آیینی که از دست داده اند، هدایت می کند....(۱)

اما آنچه بیشتر در روایات آمده، همان معنای نخست است. امام باقر علیه السلام در این باره فرمود:

به درستی که مهدی نامیده شد به سبب این که به امر مخفی هدایت می شود. او تورات و سایر کتاب های الهی را از غاری در انطاکیه بیرون خواهد آورد.(۲)

امام صادق علیه السلام نیز هنگامی که پرسیدند: «چرا مهدی، مهدی نامیده شده است؟» فرمود:

به دلیل این که به تمام امور پنهان هدایت می شود.(۳)

لقب مهدی به آخرین امام اختصاص ندارد و بقیه امامان علیهم السلام نیز مهدی هستند؛(۴) ولی فقط از آخرین پیشوا به مهدی یاد شده است. (۵)

– – –

مهدی سودانی

از مدعیان دروغین مهدویت

محمد احمد، فرزند عبداللّه در سال ۱۸۴۸م در جزیره بنت سودان متولد شد. در کودکی نزد علمای خ___ارطوم دانش اندوخت. سپس به جزیره آب___ا شتافت و پانزده سال در قعر چ___اهی به ریاضت پ___رداخت. محمد، پیوسته بر فس___اد مردم می گ___ریست و از شدت ری___اضت و

۱- شیخ مفید، الارشاد، ج۲، ص۳۸۳، ح۲.
۲- «فَإِنَّمَا سُمِّیَ الْمَهْدِیَّ لِأَنَّهُ یُهْدَی لِأَمْرٍ خَفِیٍّ یَسْتَخْرِجُ التَّوْرَاةَ وَ سَائِرَ كُتُبِ اللَّهِ مِنْ غَارٍ بِأَنْطَاكِیَةَ»، شیخ صدوق، علل الشرایع، ج۱، ص۱۶۱، ح۳؛ نعمانی، الغیبه، ص۲۳۷، ح۲۶.
۳- «لِأَنَّهُ یُهْدی اِلی كلِّ اَمْرٍ خَفی»، شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۷۱؛ نعمانی، الغیبه، ص۲۳۷.
۴- «مِنَّا اثْنَا عَشَرَ مَهْدِیّاً أَوَّلُهُمْ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ وَ آخِرُهُمُ التَّاسِعُ مِنْ وُلْدِی»، شیخ صدوق، عیون اخبار الرضا علیه السلام، ج۱، ص۶۸، ح۳۶.
۵- ر.ک: الصنعانی، المصنف، ج۱۱، ح۲۰۷۷۳؛ سنن ابن ماجه، ج۲، ص۳۰، ح۴۰۸۵، ۴۰۸۶، ۴۰۸۷، ۴۰۸۸؛ سنن ابوداود، ج۴، ص۱۰۷، ح۴۲۸۵.

روزه، بسیـــار نحیـــف شـد. او، شیرین زبـــان و بـاعـــاطفـه می نمـود و سودانیـان استعمارزده را به فتـح جهـان و گسترش عدالت نوید می داد. اعضای قبیله بگارا ـ که مقتدرترین قبیله آن جا بود، او را تقدیس می کردند. محمد، همواره از مردی که جهان را از عدالت می آکند، سخن می گفت و ستمدیدگان را بشارت می داد. در چهل سالگی روزی کسـی به او گفت: «ای بزرگوار! شایـد تـو خـود مهـدی موعودی؟» محمـد نخست انکـار کرد؛ ولی به تدریـج خود را مهـدی خوانـــد. مردمی که از بـــرده فـــروشی و ستم مصـــریان و انگلیسـیان، بـــه ستـــوه آمده بودند، ادعایش را پذیرفتند. محمد احمد با دخترانی از قبایل مختلف ازدواج کرد و پیوندهای بسیار پدید آورد. پیروان محمد احمد، وی را تا حد پرستش گرامی می داشتند.

در ســـال ۱۳۰۰ ق داعیـــانی نـزد شیوخ قبایـل فرستاد و از آنـان خـواست به او که مهـدی منتظر است و رسول خـدا آمـدنش را بشـارت داده ایمـــان آورنـد. حاکـــم خـــارطوم نمـــاینـده ای نـــزد وی فرستاد. وقتی فرستاده حاکم، آمادگی پیروان محمد را مشاهده کـــرد، به پایتخت بازگشت و با پنجاه جنگاور به نبرد با مهدی روی آورد در این جنگ، نماینده حاکم خارطوم و همراهانش هلاک شدند و کار مهدی سودانی رونق فزون تر یافت. ژنرال گوردن از سوی دولـــت بریتانیا سـمت محمـد احمـــد شتـــافت؛ اما او نیـــز به قتل رسـید. بـدین ترتیب، خارطوم و تمام سودان به دست مهدی سودانی افتاد. او بارها با محمد سعید پـــاشا و عبدالقادر پاشا و افســـران انگـــلیسی نبرد کرد. در تمام این جنگ ها پیروز شـد و غنیمت بسیار به دست آورد. مهدی سودانی سرانجام در ۲۱ ژانویه ۱۸۸۵ م بـــر اثـــر تبی شـدیـــد در گـــذشت. او هنگـــام مرگ عبداللّه نعاشی را جانشـین خـــود ساخت؛ اما عبداللّه به سرعت، تمام دستاوردهای مهدی را از کف داد.

نیز ن.ک: مدعیان مهدویت.

– – –

مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف

کتابی مفصل در مهدویت

این کتاب، ترجمه جلد سیزدهم بحار الانوار است که به قلم

مرحوم استاد علی دوانی به فارسی برگردان شده است. این اثر، حاوی گزارش تفصیلی با محتوای تاریخی _ حدیثی در زندگانی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است.

ترجمه فارسی کتاب، با مقدمه و پاورقی ه‍ ای مبسوط مترج‍م همراه است. مقدّمه و اضافات مترجم، با

افزودن قصاید و قطعاتی چند از آثار ادب فارسی، نگارش یافته است. مترجم، در جای ج‍ ای کتاب، در ردّ شبهات فرقه بهائیه و بابیه، نهایت تلاش خویش را به کار برده است.

عنوان های مهم کتاب، از این قرار است:

۱. عناوین مقدمه های کتاب: شرح کامل زندگانی علامه مجلسی و آثار و آرای او؛ مواض‍ ع ش‍ رق شناس‍ ان انگلی‍ سی و صوف‍ یه درب‍ اره علامه مجلسی؛ فرقه های صوفیه شیعه و سنی؛ نکوهش صوفیه توسط دانشمندان بزرگ شیعه؛ مهدویت در اسلام و دیگ‍ ر مل‍ ل و ادی‍ ان؛ بهایی گری و منشأ پیدایش آن و کتاب های این فرقه.

۲. متن کتاب: تاریخ ولادت؛ نام و کنیه حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ؛ آیاتی که در روایات اهل بیت علیهم السلام به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و ظهور آن حضرت تأویل شده است؛ روایاتی که از طریق شیعه و سنّی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و امامان معصوم علیهم السلام درباره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نقل شده است، همچنین اخباری که به وسیله کاهنان ذکر شده است؛ طرح بسیاری از مسایل کلامی به صورت پرسش و پاسخ؛ ارائه نظریات برخی دانشمندان بزرگ در موضوع مهدویت؛ مقایسه شباهت های آن حضرت با پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم و دیگر پیامبران الهی علیهم السلام ؛ اخبار معمّرین (آنان که عمری طولانی داشته اند) و بررسی غیبت طولانی آن حضرت؛ کرامات آن حضرت؛ نواب خاص آن حضرت؛ مدعیان دروغین نیابت؛ تشرف یافتگان محضر آن بزرگوار؛ انتظار فرج؛ نشانه های ظهور؛ شیوه حکومت داری حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ؛ رویدادهای زمان آن حضرت؛ رجعت؛ جانشینان حضرت و سرانجام وقایع پس از آن حضرت و پایان تاریخ... فقط برخی از موضوعات مورد بحث این اثر ارزشمند است.

۳. پاورقی ها: شامل ده ه‍ ا موضوع متنوع ت‍ اریخی، ک‍ لامی، ح‍ دیثی، ملاحم، اشعار و مدایح است.

ای‍ ن کت‍ اب ام‍ روزه میان عموم علاقه مندان به مباحث مهدویت یکی

از مناب___ع مهم مهدویت به شم___ار می آید.

- - -

مهدویت

عنوان عمومی شامل مهدی علیه السلام و موضوعات مرتبط با آن حضرت

مهدویت از لحاظ لغوی، مصدر جعلی یا ساختگی است که پس از افزودن تای تأنیث به اسمی که یای نسبت به آن اضافه شده است، ساخته می‌شود. اسم اصلی که می‌تواند اسم فاعل، اسم مفعول یا هر اسم دیگری باشد در معنای مصدر ساختگی، اثرگذار است و معنای مصدری آن را به سوی خود معطوف می کند؛ بنابراین مهدویت از لحاظ لغوی، به معنای مهدی بودن است و چ___ون مهدی اس___م مفعول است و معن___ای هدای___ت شده را می‌دهد، مهدویت به معنای رهیافته بودن خواهد بود.

امروزه اصطلاح مهدویت _ با توجه به کاربردهای آن در سخنرانی‌ها، مقاله‌ها، کتاب‌ها، نشریه‌ها و مانند آن _ برای اشاره به آموزه‌ها و بحث‌هایی در نظر گرفته می‌شود که به گونه ای با حضرت مهدی علیه السلام ارتباط دارد.

- - -

ممهدون > زمینه سازان ظهور

مهدویت پژوهی > آینده پژوهی

مهدی شخصی و مهدی نوعی

لفظ مهدی مفهوم عامی دارد و به کار بردن آن به هر فردی که خدا او را هدایت کرده باشد، جایز است. با این مفهوم، همه پیامبران و اوصیا علیهم السلام مهدی هستند. حتی به کار بردن این واژه درباره افراد دیگری که در مکتب آن بزرگواران تربیت و هدایت یافته‌اند، جایز است. با این حال، روشن است مقصود از مهدی که بر زبان مبارك حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم جاری شده، یک عنوان خاص و لقبِ شخصی معیّن و عزیز است. پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به ظهور او بشارت داده و مسلمانان را فراخوانده است که در ردیف منتظران ظهور او باشند.

بر اساس اخبار معتبر، مهدی لقب موعود آخرالزمان است که حتی تبار و اوصاف او در احادیث معتبر مورد اشاره قرار گرفته است. این ویژگی‌ها بر هیچ کس، جز امام دوازدهم فرزند امام حسن عسکری علیه السلام قابل تطبیق نیست.

ص:۴۸۴

لقب مهدی به این معنا (مورد هدایت خدا و احیاگر اسلام و پرکننده جهان از عدل و داد و...) نخستین بار در باره آن حضرت به کار رفت و این، در

عصر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم انجام گرفت و مهدی به عنوان رهایی بخش، معرفی شد.

مهدی به مفهوم نوعی، فردی نامعیّن است که در زمانی مناسب، زاده خواهد شد و جهان را پر از عدل و داد خواهد کرد. این، از هیچ یک از روایات نقل شده از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و امامان علیهم السلام قابل استفاده نیست.

از نظر منطق و برهان، «نوعی بودن مهدی» باطل و نادرست است؛ چرا که نقض غرض می شود. مقصود از قیام او، پرکردن جهان از عدل و داد است؛ ولی نوعی بودن مهدی، جهان را از ظلم و ستم پر خواهد کرد. در این صورت، هر قدرتمند دروغگویی، می تواند ادعا کند مهدی است و به نام عدالت گستری، به چپاول جهان بپردازد. دراین صورت وعده های قرآن و پیامبران، باطل و دروغ بوده یا وجود مهدی پس از ظهور، قابل انکار و تردید خواهد بود؛ چون دلیلی برای آن که او مهدی موعود است، وجود ندارد. در تاریخ اسلام، دیده شده است مدعیان مهدویت، بسیارآمدند و رفتند؛ اما چه خون ها که نریختند؛ چه ظلم ها وستم ها که نکردند؛ پس بایستی، مهدی، شخص معیّنی باشد که شناختش برای مردم آسان باشد و اشتباهی در تشخیص او رخ ندهد.

نیز مهدی نوعی، با آموزه های اسلام منافات دارد؛ چون روایات متواتری وارد شده که آن منجی موعود، شخصی معیّن و زنده است. از طرفی این امر، مستلزم آن است که سال ها زمین، خالی از حجّت باشد و این هم بر خلاف اصول و مبانی اسلام است. با این حال، مدعیان مهدویت، همگی از میان مسلمانان برخاسته اند؛ کسانی که از اصول و مبانی اسلام خبر نداشته اند یا حقیقت را به مسلمانان نگفته بودند.(۱)

یکی از دانشمندان شیعه در این باره نوشته است:

موضوع مهدی، نه اندیشه چشم به راه نشستن کسی است که باید زاده شود و نه یک پیشگویی است که باید در انتظار مصداقش ماند؛ بلکه واقعیتی استوار و فردی مشخص است که خود نیز، در انتظار رسیدن هنگام فعالیتش

۱- ر.ک: سید رضا صدر، راه مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، ص۶۳ و ۶۴ (با تصرف).

به سر می برد. در میان ما ــ با گوشت و خون خویش ــ زندگی می کند؛ ما را می بیند و ما نیز او را می بینیم]اما نمی شناسیم[. در فضای دردها، رنج ها و آرزوهای ما است و در اندوه و شادی ما شریک است ... در احادیث نیز، پیوسته به انتظار فرج و درخواست ظهور مهدی، سفارش شده است، تا مؤمنان همواره چشم به راه او باشند. این تشویق، تحقّق همان همبستگی روحی و وابستگی وجدانیِ منتظران ظهور و رهبرشان است. این همبستگی و پیوند پدید نمی آید، مگر این که مهدی را هم اکنون انسانی تجسم یافته بشماریم. تجسّم یافتن مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف تحرک تازه ای به «فکر انتظار منجی» می بخشد و آن را از توانایی و آفرینندگی بیشتری برخوردار می کند.

گذشته از آن، در انسانی که به طرد ستم ها پرداخته و رهبر منتظر خود را نیز هم درد، هم رنج، همسان و وابسته به خویش احساس می کند و نوعی مقاومت و شکیبایی برابر دردهایی که در اثر محرومیت به او رسیده است، ایجاد می شود.(۱)

یکی از دانشمندان معاصر نیز بحث «مهدی نوعی» را بر اساس دیدگاه صوفیه چنین شرح کرده است:

صوفیه اعتقاد به ولایت عامه و مهدویت نوعیه دارند و اولیا را منحصر به دوازده امام نمی دانند. امروز هم بیشتر عقیده دارند که پیر آن ها در زمان خود، ولیّ است و هر قطبی، منصب ولایت دارد. کسانی امثال بایزید بسطامی، منصور حلاج، محی الدین عربی، احمد غزالی و جنید بغدادی را «ولیّ» می دانند.

... عجب است که صوفیان شیعه با این عقیده که مخالف اساس معتقدات شیعه است، باز دم از تشیّع و لاف محبت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف می‌زنند و سایر شیعیان و علمای ربانی را اهل ظاهر و قشری و خود را با انکار ضمنی ولیّ الله المطلق و مهدی موعود جهان که بعد از امام عسکری علیه السلام جز او ولیّ و قطب و امامی نیست، اهل معنی و اهل لُب و «اهل حق» می دانند.

گویی مولوی نیز در مثنوی چنین دیدگاه ناروایی را مطرح می کند:

پس به هر دوری ولیّیی قائم است

تا قیـامت آزمایش دائـم است

ص:۴۸۶

۱- سید محمد باقر صدر، جست وجو و گفت وگو پیرامون حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، ص۶ ــ ۸.

پس امام حیّ قائم آن ولی است

خواه از نسل عمر خواه ازعلی است

مهدی و هادی وی است ای راه جو!

هم نهان و هم نشسته پیش رو

او چه نور است و خرد جبریل اوست

و آن ولی کم از او قندیل اوست(۱)

بنابراین شیعه با ردّ این انگاره، فقط به مهدی شخصی معتقد است.

مهدیّه

مکانی مذهبی نامیده شده به نام حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

با روز افزون شدن علاقه عمومی مـــردم بـــه حضـــرت مهـــــــدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، مکان هایی با عنوان مهدیه فراهم شده است؛ جایی که به طور معمول مراسم مربوط به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ــ به ویژه دعای ندبه ــ در آن، از جایگاه بیشتری برخوردار است. این مکان، با انتسابش به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، همـواره محـــل گـــردآمدن دلدادگان آخـــرین معصـــوم علیه السلام و زمـــزمه های عاشقانه آنان با آن یار سفر کرده است. بیشتر شهرها کم و بیش دارای این مکان ارزشمند هستند که در عصر غیبت می تواند محلی ارزشمند در ایجاد ارتباط روحی با حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف باشد. یکی از مهدیه های بسیار معتبر در جهان تشیع، مهدیه تهـــران است کـــــــه بـــا زحمـــات طاقت فرسای مرحوم شیخ احمد کافی بنا شده، امروزه از فعال ترین مراکز مهدوی به شمار می آید.

نیز ن.ک: دعای ندبه.

میراث داری پیامبران

از ویژگی های حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در عصر ظهور

از روایات استفاده می شود حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف هنگـــام ظهور، بـــرخی میراث های پیامبران

گذشته را همراه خواهد داشت.[(۲)] درباره این که این ام ـــور ب ــــه چ ـــه هـدفی ن ـزد حضرت جمع شده است، سخن روشنی در دست نیست؛ ولی با توجه به این که

۱- محمـد باقر مجلسـی، مهـدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف (ترجمه جلد سیزدهم بحار الانوار)، ترجمه علی دوانی، ص ۳۴۰، پاورقی.

۲- فرائد السمطین، ج ۲، ص ۳۳۵، ح ۵۸۷.

نقش حضرت مهـدی عجـل الله تعـالی فرجه الشـریف، نقش همه انبیا و اولیا است و آن حضـرت آرزوی تمام پیامبران را پیاده خواهد کرد، می توان نتیجه گرفت تمام ابزار آنان در اختیار آن حضرت قرار خواهد گرفت.

دیگر این که آن حضـرت وظیفه دارد پیروان همه ادیان را به دین راستین الهی (اسلام) دعوت کند و این میراث ها نشانه هایی از برحق بودن آن حضـرت است؛ از این رو همـان گونه که در روایات، از زنـده مان___دن حضـرت مسی___ح علیه السـلام، عام___ل هدایت مسیحیان و برگرداندن ایشان به پیروی از حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف معرفی شده است، می توان میراث های دیگر پیامبران علیهم السلام را ابزاری برای اتمام حجّت بر آنان دانست.

برخی میراث ها که در روایات مورد اشاره قرار گرفته عبارت است از: پیراهن،(۱) عمامه،(۲) زره،(۳) سلاح،(۴) و پرچم پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم،(۵) سنگ(۶) و عصای حضرت موسی(۷) و طشتی که وی در آن قربانی می کرد.(۸) و انگشتری حضرت سلیمان علیه السلام،(۹) امام علی علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرموده است:

مهـدی از فرزندانم، غیبت و حیرتی دارد که امت ها [در آن] گمراه شوند. او با ذخیره پیغمبران آید و زمین را از عدل و داد پر کند؛ چنان که از جور و ستم پر شده باشد.(۱۰)

۱- نعمانی، الغیبه، ص ۳۵۰، ح ۴۲.
۲- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۸، ص۲۲۴، ح ۲۸۵.
۳- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۸، ص۲۲۴، ح ۲۸۵.
۴- نعمانی، الغیبه، ص۳۴۹، ح ۴۰؛محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۸، ص۲۲۴، ح۲۸۵؛ متقی هندیف کنز العمال، ح۳۹۶۷۳.
۵- نعمانی، الغیبه، ۳۴۳، ح۲۸ و ۴۳۵، ح ۱.
۶- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۱، ص۲۳۱، ح ۳.
۷- محمـد بن یعقوب کلینی، الکـافی، ج ۱، ص ۲۳۱، ح ۱؛ نعمـانی، الغیبه، ص۲۳۸، ح۲۸، شـیخ صـدوقف کمال الدین و تمام النعمه، ج ۲، ص۳۷۶، ح ۷.
۸- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۱، ص۲۳۲، ح ۱.
۹- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۱، ص۲۳۱، ح ۱. نعمانی، الغیبه، ص۳۴۳، ح ۲۷.
۱۰- «المَهْدِی مِنْ وُلْدِی، تَکونُ لَهُ غَیْبَهٌ وَ حَیْرَهٌ تَضِلُّ فِیها الاُمَمُ، یَأتِی بِذَخِیرَهِ الاَنبیاءِ علیهم السلام فَیَمْلَؤُها عَدْلاً وَقِسْطاً کما مُلِئَتْ جَوْراً وَظُلْماً»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج ۱، ص۲۸۷، ح ۵.

ن

ناحیه مقدسه

منطقه سکونت امام عسکری علیه السلام و امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و وابستگان به آن ها

ناحیه در لغت، به معنای جانب و جمع آن، نواحی است. در غیبت صغرا از حضرت مهدی علیه السلام به این واژه تعبیر شده است.(۱) گاهی نیز از آن حضرت و نایب خاص او با تعبیر ناحیه یاد شده است. این اصطلاح، همانند برخی لقب های حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، کنایه از آن حضرت به کار رفته و در بیشتر موارد برای تقیّه استفاده شده است. این کلمه، بیشتر در کلام کسانی که به آن حضرت توقیع نوشته و پاسخ دریافت کرده اند، ذکر شده است؛ اگرچه در برخی بیانات نورانی حضرت مهدی علیه السلام نیز این کلمه به کار رفته است.(۲) اربلی آن را رمزی بین شیعیان و آن حضرت و اطرافیان نزدیک او دانسته، می نویسد:

۱- طریحی، مجمع البحرین، ج۱، ص۴۱۰.

۲- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۵۲۰، ح۴۹؛ محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۹۳، ص۱۸۴، ج۱۰۰، ص۱۸۲.

... و آن حضرت، ملقب است به حجّت و قائم و مهـدی و خلف صالح و صاحب الزمان و صاحب. و شیعه از آن حضـرت در دوران غیبت صغرا به ناحیه مقدسه تعبیر می کرده و این، رمزی بود که شیعیان آن حضرت را با آن می شناختند.(۱)

نیز ن.ک: نواب خاص، توقیع.

نام های حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف > محمد، احمد

ناووسیه

معتقدان به مهدی بودن امام صادق علیه السلام

ناووسـیه برگرفته از اسم شخصی با نام ناووس از اهـــالی بصره است.(۲) برخی گفتنـد: او عبداللّه بن ناووس یا عجـــلان بن نـــاووس نام داشت. وی می گفت: «حضـرت علی علیه السـلام برتـــرین فرد امت اسـلام بود و هـــر کس او را تفضـیل ندهد، کافر است.»

ناووسـیه عقیـده داشـتند جعفر بن محمّـد علیهما السـلام زنده است و نمی‌میرد. او مهدی آخِرالزمان است. آشـکار می‌شود و بر مردمان فرمانروایی می‌کنـد. آنان می پنداشـتند از وی روایت شده است: «اگر کسـی بر شـما فراز آید و بگوید مرا بیمار یافته و مرده مرا شسـته است، باور نکنیـد و بدانید من سـرور شـما و دارنده شمشیر هسـتم.» بـــه سبب کلـــمه شمشیر، ایـــن طـــایفه را صارمیه نیز خوانده اند.(۳)

روشن است این ادعا در باره امام صادق علیه السـلام درست نیست و طبق شـهادت مسـلّم تاریخ آن حضرت به شهادت رسیده است.(۴) امـــام صادق علیه السلام خود فرمود:

هنگامی که سه اسم محمّد، علی و حسن، به طور متوالی در امامان علیهم السلام جمع شد، چهارمین آنان قائم است.

مفضل بـــن عمـــر گـــوید: بـــر امام

۱- «... ویلقَّب بالحجه والقائم والمهدی والخلف الصالح و صاحب الزّمان، والصاحب وکانت الشیعه فی غیبته الاولی تعبر عنه و عن جنبته بالناحیه المقدسه و کان ذلک رمزاً بین الشیعه یعرفونه به.»، علی بن عیسی اربلی، کشف الغمه، ج۲، ص۵۱۹.
۲- شهرستانی، الملل والنحل، ج۱، ص۱۸۴.
۳- ر. ک: محمد جواد مشکور، فرهنگ فِرق اسلامی، ص۴۳۶.
۴- ر. ک: شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، مقدمه.

صادق علیه السلام وارد شدم و عرض کردم: «ای آقای من! کاش جانشین خودت را به ما معرفی می کردی.» فرمود:

ای مفضّل! امام بعد از من فرزندم موسی است و امام خلف و موعود منتظر (محمد)، فرزند حسن بن علی بن محمّد بن علی بن موسی است.(۱)

ایـــن گـــروه، پـــس از چندی از بین رفتند.(۲)

نجبا

یاران حضرت مهدی علیه السلام از سرزمین مصر هنگام ظهور

حضرت علی علیه السلام فرمود:

نجبا از مصر بیرون می آیند... که راهبان شب و شیـــران روز هستند؛ دل هـــایشان چون فولاد سخت است. میان رکن و مقام با او بیعت می کنند.(۳)

امام باقر علیه السلام نیز فرمود:

سیصد و چند نفر، به شمار اهل بدر بین رکن و مقام با قائم بیعت می کنند. بین آنان نجبا، از اهل مصر ... وجود دارند....(۴)

نیز ن.ک: یاران حضرت مهدی علیه السلام .

ندای آسمانی

از نشانه هـای حتمی ظهـــور و قیـــام حضرت مهدی علیه السلام

نـدا، بلنـد شـدن صـدا و ظاهر شدن آن است و گاهی فقط به صدا اطلاق می شود(۵) این جا منظور از ندای آسمانی، صدایی است که در آستانه ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف همه مردم، آن را از آسمان می شنوند.(۶) روایاتی که

۱- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۳۳۴، ح ۴.

۲- ر. ک: شیخ طوسی، کتاب الغیبه، فصل ۱، الدلیل علی فساد قول الناووسیه.

۳- «فَیَخْرُجُ النُّجَباءُ مِنْ مِصْرَ ... رُهبانٌ بِاللَّیلِ لُیوثٌ بِالنَّهارِ کانَ قُلُوبُهُمْ زُبُرَ الحَدیدِ فَیابِعُونَهُ بَینَ الرُّکنِ وَالمَقامِ»، شیخ مفید،

الاختصاص، ص۲۰۸.

۴- «يُبايِعُ القائِمَ بَينَ الرُّكنِ وَالمَقامِ ثَلاثمائه وَنَيِّف عِدَّه اَهْلِ بَدْر فِيهِم النُّجَباءُ مِنْ اَهْلِ مِصْر ...»، شيخ طوسى، كتاب الغيبه، ص۴۷۶، ح۵۰۲.

۵- راغب، المفردات، ماده ندا.

۶- امام باقر عليه السلام : «يُنادِى مُنادٍ مِنَّ السَّماءِ بِاسْمِ القائِم، فَيَسْمَعُ مَنْ بِالْمَشْرِقِ وَمَنْ بِالمَغْرِبِ، لايَبْقى راقِدٌ اِلّا اِسْتَيْقَظَ، وَلا قائِمٌ اِلَّا قَعَدَ، وَلا قاعِدٌ اِلَّا قامَ عَلى رِجْلَيْهِ فَزِعاً مِنْ ذلك الصَّوتِ ... وَهُوَ صَوتُ جَبْرَئيل الرُّوحُ الاَمِين»، نعمانى، الغيبه، ص۲۵۳، ح۱۳.

در باره مورد این نشانه ها از طریق شیعه و سنی رسیده فراوان، بلکه متواتر است.(۱) امام باقر علیه السلام فرمود:

ندا کننده ای از آسمان، نام قائم را ندا می کند؛ پس هر کس در شرق و غــــرب است، آن را می شنود. از وحشت این صدا، خوابیده ها بیــــدار، ایستادگان نشسته و نشستگان بر دو پای خویش می ایستند. رحمت خدا بر کسی که از این صدا عبرت گیرد و آن را اجابت کند! زیرا صدای نخست، صدای جبرئیل روح الامین است.(۲)

از مجموع روایات در این باره می توان چند نکته را استفاده کرد:

۱. ندای آسمانی، از نشانه های حتمی ظهور شمرده شده است و شیخ طوسی، نعمانی، شیخ مفید، شیخ صدوق، و... به حتمی بودن آن اشاره کرده اند.(۳)

۲. این صدا، از آسمان شنیده می شود؛ بــــه گـونه ای که همه مردم کره زمین ـ در شرق و غرب ـ آن را می شنوند و به خود می آیند. از برخی روایات استفاده می شود هر جمعیتی آن صدا را به زبــــان خــــود خــــواهد شنید.(۴)

۳. محتــــوای این پیــــام آسمانی، دعوت به حق و حمــــایت از حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و بیعت با آن حضــــرت است.(۵)

۴. هم زمان با شنیده شدن این صــــدا از آسمان یا کمی پس از آن، روی زمین نیــــز صدایی شنیده می شود. نداده‌نده آن، شیطان است که مردم را به گمراهی فرا می خواند و می کوشد با ایجاد تردید درمردم، آنان را از حمایت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و اجابت دعوت آسمانی، باز دارد.

۵. جبرئیل، مردم را به حق فرا می خــــواند و شیطــــان و نیروهــــای شیطانی و پیروان سفیانی به باطل.

۱- ر.ک: لطف الله صافی گلپایگانی، منتخب الاثر، ص۴۵۹.

۲- نعمانی، الغیبه، ص۲۳۵، ح۱۳.

۳- ر.ک: شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۳۵، ح۴۲۵؛ شیخ مفید، الارشاد، ج۲، ص ۳۷۰.

۴- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۲۶۶، ح۵۴؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص ۶۵۰، ح۸.

۵- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۳۵؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۶۵۲، ح۱۴.

از ظـاهـــــر روایـــــات، با توجه به ویژگی هایی که برای آن بیان شـده است، فهمیـده می شود که تحقّق آن، طبیعی نخواهد بود. خداوند سبحانه و تعالی، برای آن که شروع این انقلاب جهانی را اعلان کند و به همگان برساند که

ص:۴۹۳

انقلابی بزرگ در حال شکل گیری است و حق بودن حضرت مهدی علیه السلام را بنمایاند و به یاران و دوستان و علاقـــه مندان به چنین رستاخیـــزی خبر بدهد، صیحه آسمانی را معجزه آسا به گوش همگان می رساند.

این نشانه در روایات اهل سنت نیز مورد اشاره قرار گرفته است. (۱)

نیز ن.ک: نشانه های ظهور.

نرگس > مادر حضرت مهدی علیه السلام

نزول عیسی علیه السلام

از نشانه های نزدیک شدن رستاخیز در عصر ظهور

فـــرود آمـــدن پیـــامبر بزرگ خدا، عیسی بن مریم علیهما السلام هنگام قیام امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، از دیدگاه همه مسلمانان _ با وجود اختلاف در مذهب _ یک واقعیت ثابت و از اموری است که تردید در آن راه ندارد.(۲) فرود آمدن حضرت عیسی علیه السلام، از شگفت انگیزترین حوادث تاریخ، مهم ترین رخدادها، بزرگ ترین نشانه ها و پرشکوه ترین دلیل ها بر حقانیت امام مهدی علیه السلام است. آیا شگفت انگیز نیست انسانی، مدتی روی زمین زندگی کند، آن گاه به آسمان ها عروج نماید و آن جا هزارها سال زندگی کند، و همگام با قیام جهانی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به خواست خدا و دستور او، فرود آید و ضمن تصدیق و اقرار به امامت آن حضرت، بـــا او نمـــاز بگزارد و حرکت نجات بخش و آسمانی آن حضرت را یاری کند؟

ابوبصیر گوید: [به امام صادق علیه السلام] عرض کردم: «ای پسر رسول خدا! قائم شما اهل بیت کیست؟» فرمود:

ای ابوبصیر! او پنجمین از فرزندان پسرم موسی است. او فرزند سرور کنیزان است و غیبتی کند که باطل جویان در آن شک کنند. خدای تعالی او را آشکار کند و به دست او شرق و غرب عالم را بگشاید و روح اللّه عیسی بن مریم علیهما السلام فرود آید و پشت سر او نماز گزارد و زمین به نور

۱- ر.ک: مقدسی شافعی، عقد الدرر، ص۱۳۵، فرائد السمطین، ج۲، ص۳۱۶، ح۵۶۶و ۵۶۹؛ متقی هندی، کنزالعمال، ح۱۴، ص۵۸۸، ح۳۹۶۶۵.

۲- الملاحم و الفتن، ص۱۵۹؛ مقدسی شافعی، عقد الدرر، ص۲۷۴.

پروردگارش روشن شود...»(۱)

مسلمانان به پیروی از قرآن کریم عیسی بن مریم علیها السلام او را آن گونه که هست، بنده وارسته و شایسته خدا و پیامبر بزرگ او می شمارند و همان گونه که قرآن بارها او را به پاکی، طهارت و قداست و احترام یاد می کند، وی را تجلیل می کنند. به نظر می رسد به سبب اهمیت این موضوع و شکوه و شخصیت والای آن حضرت است که او _ به اراده خدا و ب___رای تقویت حرک___ت جه___انی و نجات بخش امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف _ در عصر ظهور و قیام آن حضرت، از آسمان فرود می آید.

به دلیل اهمیت این موضوع است ک___ه روایات بسیاری در این باره از پیامب___ر صلی الله علیه و آله و سلم و خ___اندان وح___ی و رسالت علیهم السلام رسیده و در آن، به فرود آمدن عیسی علیه السلام و اقتدای او به امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و تصدی___ق و تأیی___د آن اصلاح گر بزرگ عص___رها و نس___ل ها، تصریح شده است.(۲)

بنابراین می توان گفت یکی از حکمت های فرود آمدن آن حضرت در قی___ام ام___ام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، تقوی___ت حرکت جهانی آن حضرت و اعتراف و تصدیق به حقانیت آن وجود گرانمایه و امامت او است؛ به ویژه که حضرت عیسی علیه السلام به امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف اقتدا می کند و به امامت او نماز می گزارد و امامت جهانی و آسمانی، او را تصدیق و تأیید می کند.

نشانه های آخرالزمان > آخرالزمان

ص:۴۹۵

۱- «یا اَبا بَصیرٍ هُوَ الخامِسُ مِنْ وُلْدِ ابنی مُوسی، ذلِک ابنُ سَیِّدَهِ الاِماءِ، یَغیبُ غَیْبَهً یَرْتابُ فیها المُبْطِلُونَ، ثُمَّ یُظْهِرُهُ اللّهُ عَزَّوَجَلَّ فَیَفْتَحُ اللهُ عَلی یَدِهِ مَشارِقَ الاَرضِ وَمَغارِبَها، وَیَنزِلُ رُوحُ اللهِ عیسَی بنُ مَرْیَمَ فَیُصَلِّی خَلْفَهُ وَتُشْرِقُ الاَرضُ بنورِ رَبِّها ...»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، باب۳۳، ح۳۱.

۲- ر.ک: سیّد محمد کاظم قزوینی، امام مهدی علیه السلام از ولادت تا ظهور، ص۶۸۰_ ۶۷۸؛ همچنین ر.ک: شیخ صدوق، الامالی، ص۲۷۱، ح۸؛ طبرسی، الاحتجاج، ج۱، ص۴۷۰؛ شیخ صدوق، الخصال، ج۱، ص۳۲۰، ح۱؛ محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۸، ص۴۹، ح۱۰؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۲۸۰، ح۲۷، ج۲، ص۳۴۵، ح۳۱.

نشانه های ظهور

پدیده های پیشین، هم زمان و پس از ظهور و مرتبط با آن

نشانه های ظهور،(۱) عبارت است از آن دسته از رخدادها که بر اساس پیش بینی معصومان علیهم السلام، پیش از ظهور یا در آستانه آن، یا هم زمان یا پس از ظهورحضرت مهدی علیه السلام پدید می آید. پدید آمدن هر یک از آن نشانه ها نویدی از ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و نزدیک تر شدن قیام جهانی آن حضرت است.

نشانه های ظهور از یک نگاه، به چهار دسته تقسیم می شود:

۱. نشانه هایی که با فاصله زمانی قـــابل توجـــهی پیـــش از ظهور رخ می دهند؛

۲. نشانه هایی که با فاصله بسیار اندک، پیش از ظهور اتفاق می افتند (در آستانه ظهور)؛

۳. نشانه هایی که هم زمان با حادثه ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف رخ می دهند؛

۴. نشانه هایی که با فاصله ای اندک پس از ظهور و پیش از قیام حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف اتفاق می افتند.

شمار نشانه ها؛

در منابـــع دینـــی، انبـــوهی از رخدادهای طبیعی و غیرطبیعی و دگرگونی های سیاسی ـ اجتماعی، از نشانه های ظهور شمرده شده است.

روشن است درجه اعتبار و درستی همه این نشانه ها یکسان نیست، برخی در منابع معتبر آمده و از نظر سند و دلالت استوار است. بعضی نیز در کتاب های غیر معتبر و به وسیله افراد غیر موثق یاد شده است. برخی از این نشانه ها، فقط نشانه ظهور است و بعضی، هم نشانه ظهور و هم نشانه برپایی قیامت می باشد. برخی نشانه هـــا، کلی و محـــوری است و

۱- نگارنده، بحث را بر اساس آنچه امروزه مشهور است پی گرفته؛ اما بر این باور است که تعریف مشهور نشانه های ظهور نادرست می نماید؛ چرا که بیشتر کسانی که نشانه های ظهور را تعریف کرده اند به رخدادهای پیش از ظهور تفسیر کرده اند، در حالی که بررسی ها نشان می دهد همه نشانه های حتمی ظهور پس از ظهور حضرت مهدی علیه السلام رخ خواهد داد؛ از این رو نشانه های قیام یا نشانه های مهدی موعود را مناسب تر می داند. یا این که گفته شود نشانه های ظهور به این معناست که حکایت از واقع شدن ظهور می کند.

بعضـی بیانگـــر مسائـــل ریز و جزئی است که گاه، همه آن ها را می توان در عنوان واحدی گرد آورد؛ بنابراین به طور قطـــع نمی توان مشـخص کرد نشانه های ظهور چه تعداد است. بر فرض هم کـــه چنین کـــاری ممکن باشد، اهمیتی ندارد. مهم این است که فراوانی روایات، به ما اطمینان می دهد که در آسـتانه قیام مهدی موعود علیه السلام، حـــوادثی رخ خواهــد داد کـــه برخی چشمگیر و فـــراگیرند و بعضی نه چندان مهم و قابل توجه است.

انواع نشانه های ظهور

نشـانه هـای ظهور، گونـاگون است و بر شـمردن همه این اقسام، نه چنـدان مفیـد است و نه لازم؛ چه آن که بسیاری از آن ها، نشانه های قطعی ظهور نمی باشد. افزون بر این، از نگاه سـند و محتوا نیز دارای اشکال است و درستی و نادرستی آن ها، خیلی روشن نیست؛ از این رو در تقسیم نشانه ها فقط به موارد ذیل بسنده می کنیم:

یک. نشانه های حتمی و غیر حتمی

میـان نشانه های ظهور، شـماری از آن هـــا، علایـــم حتمی ظهور دانسـته شـده انـد. منظور از نشانه هـــای حتمی _ مقابل نشـانه هـــای غیر حتمی _ آن است که پدیـدار شـدن آن هـا _ بـدون هیـچ قیـد و شـرطی _ قطعی و الزامی خواهـد بـود؛ به گـــونه ای که تا آن ها واقع نشود، حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف ظهور و قیام نخواهد کرد. البته باید توجه کرد که حتمی یـا مسـلم و قطعی بودن وقوع این نشانه ها، به این معنا نیست که پدیـد نیامـدن آن ها، محال است؛ بلکـــه به حسب فراهم بودن شرایط و نبودن بـــاز دارنده ها، پدید آمدن آن ها قطعی خواهد بود.

از روایـات فراوانی که در میـان آن هـا روایـات صـحیح نیز وجود دارد حتمی بودن نشانه های پنجگانه ذیل اسـتفاده می شود: خروج سفیانی، قیام یمانی، صیحه آسمانی، قتل نفس زکیّه و خسف در بیداء. (۱)

در بـــرابـــر نشـانـــه هـــای حتمی، نشـانه هـای غیرحتمی قرار دارد؛ یعنی مقیـد و مشـروط بـه اموری اسـت که در صورت تحقق آن ها، پدید می آید. به

ص:۴۹۷

۱- «خَمْسٌ قَبْلَ قِيَامِ الْقَائِمِ مِنَ الْعَلَامَاتِ الصَّيْحَةُ وَ السُّفْيَانِيُّ وَ الْخَسْفُ بِالْبَيْدَاءِ وَ خُرُوجُ الْيَمَانِيِّ وَ قَتْلُ النَّفْسِ الزَّكِيَّةِ»، شـيخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۳۶، ح۴۲۷.

عبارت دیگر، نشانه هـــای غیرحتمی، شایـد پدیـد آید و شاید بدون پیدایش آن هـــا امـــام زمـــان عجل الله تعالی فرجه الشریف ظهور کند. پاره ای از نشانه هـــای غیر حتمی از این قرار است:

۱. مرگ و میرها، زلزله ها و جنگ ها و آشوب های فراگیر؛

۲. خسوف و کسوف نابه هنگام؛

۳. بارش باران های فراوان و...

دو. نشانه های متصل و غیر متصل

بر اساس روایاتی چند، شماری از نشانه های ظهور، متصل به آن خواهد بود؛ به گونه ای که بین آن ها و ظهور حضرت مهدی علیه السلام فاصلـــه چنـــدانی نباشد. البته این که فاصله آن نشانه ها تا ظهور، چه مدت و یا چند روز است، به طور دقیق روشن نیست؛ ولی قـدر مسلم آن است که فاصله زیاد نیست و احتمالاً، مجموعه نشانه هـای متصل به ظهور، در همان سال ظهور یـا سال پیش ازآن، رخ می دهـد. براین اسـاس تردیـــدی نیست کـــه شمـــاری از نشانه هـــای ظهور، نزدیک ظهـــور و متصل به آن واقع می شود. در مقابل، نشانه هـای غیرمتصل است که در طول تاریخ در دوران غیبت کبـــرا اتفاق افتاده و خواهد افتاد.

سه. نشانه های عادی و غیر عادی

پدید آمدن نشانه های ظهور ــ همچون واقع شدن دیگر پدیده ها ــ به روال طبیعی و عادی است؛ ولی پیشگویی برخی از آن ها، به گونه ای در روایات بازتاب یافته که به نظر می رسد، واقع شدن آن ها به طور عادی، غیرممکن می نماید و تحقق آن ها بـه صـورت غیرطبیعی در چهار چـوب معجزه خـــواهـد بـــود؛ بـــرای نـمـــونه طلـوع خورشید از مغرب و صیحه آسمانی، اگر همان معنای ظاهری آن ها مراد باشـد، بایـد به گونه معـجـــزه رخ دهد؛ زیرا پدیدار شدن چنین امـــوری، به طور عادی ممکن نیست. البته شایـد بعضـی از این نشانه ها، معنای کنایی و رمزی داشته باشـد و به رخـدادهایی اشاره کند که پیدایی آن ها به گونه عادی امکان دارد.

در پایـان، گفتنی است در منـابع روایی حـدیث هـای فراوانی در باره نشانه هـــای ظهور وجود دارد. اسـناد این روایات، بیشتر ضعیف و غیرقابـل اعتماد است. از نگـــاه دلالت نیز، هماهنگی و انسـجـــام لازم بین آن ها نیست و پـــاره ای از آن ها دگرگون و دستخوش تغییراتی شده اند.

اینک با انبوهی از روایات صحیح و

غیرصحیح در زمینه نشانه های ظهور، روبه رو هستیم که دست کم، شماری از آن ها از آفت جعل و تحریف مصون نمانده است. بدبختانه کتاب هایی نیز وجود دارد که در آن ها از سر جهل یا به عمد، به این امر دامن زده شده است. البته برخی با گردآوری این روایات، خواسته اند اصل آن ها محفوظ بماند و نیز بنمایانند که همگان، در اصل ظهور مهدی علیه السلام اتفاق نظر دارند؛ بنابراین التزام به درستی همه این روایات مشکل است و در بررسی نش_ان_ه های ظهور، احتم___ال جع_ل و تح_ریف و دسی___سه های دست ه___ای پنهان سیاست را نباید نادیده گرفت.

ناگفته نماند وجود مواردی از جعل و تح___ریف، در نشانه ه___ای ظهور یا وجود مدعیان دروغین هیچ گاه دلیل نمی شود همه روایات از اعتبار بیفتد یا اصل همه نشانه ها زیر سؤال برود؛ زیرا دسته ای از این نشانه ها مسلّم و قطعی است. همچنین وج___ود پاره ای اشک___الات و ضعف ه___ا در نشانه های ظهور و احتمال تحریف و تغییر در آن ها از سوی دشمنان یا ادعاهای واهی برخی شیادان درب___اره اصل مهدویت، هیچ گاه به اصل مهدویت و اعتق___اد ب___ه ظهور ق___ائم عجل الله تعالی فرجه الشریف آسیبی نمی رساند؛ زیرا اعتقاد به مهدویّت و ظهور حضرت مهدی علیه السلام مورد اتفاق فریقین است و با تواتر ثابت شده است و هرگز خدشه ای در آن وارد نمی گردد.(۱)

از آن جا که در منابع دینی، قیام حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، یکی از نشانه های برپ___ایی قیامت شمرده شده است؛ پاره ای از نشانه های ظهور، نشانه های قی___امت نیز شم___رده می شود. ام_ام علی علیه السلام در این باره فرمود:

پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «به ناگزیر ده چیز پیش از برپایی قیامت خواهد بود: سفیانی، دجّ___ال، دود، داب___ه، خ___روج قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف، طلوع خورشید از مغ___رب خود، فرود آمدن حضرت عیسی علیه السلام، ف___رو رفتن در مشرق و فرو رفتن در جزیره العرب و آتشی ک___ه از قعر عدن بیرون خواهد آمد، تا مردم را به سوی محشر سوق دهد.».(۲)

نیز ن.ک: ندای آسمانی، خروج سفیانی، خروج یمانی، خسف به بیدا، قتل نفس زکیه.

۱- جمعی از نویسندگان، چشم به راه مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، ص۲۵۸.

۲- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۳۶، ح۴۲۶.

نفس زکیه

از مدعیان مهدویت

وی محمّد بن عبدالله، معروف به نفس زکیه، است. مادرش هند، دختر ابوعبیده بن عبدالله(۱) بود. برخی از خاندان او و فرقه جارودیه، وی را مهدی موعود(۲) دانسته اند. او در سال ۱۴۵ ق(۳) ادعای مهدویّت کرد و به وسیله منصور دوانیقی کشته شد. جالب این که پدر او نیز با پسرش به عنوان مهدی بیعت کرده است.(۴)

نفس زکیه، نخستین کسی از علویان است که در روزگار عباسیان، قیام کرد و معاصر امام صادق علیه السلام بود.(۵) وی از بیعت با منصور خودداری کرد. محمّد، میان خاندان خویش، از همه برتر و در علم و دانش کتاب خدا، از همگان داناتر بود. شجاعت، بخشش، صلابت و سایر مزایای او از همگان بیشتر بود؛ از این رو پیروانش شک نداشتند که او همان مهدی موعود است.

نیز ن.ک: مدعیان مهدویت.

نماز امام زمان علیه السلام

از برخی روایات استفاده می شود هر یک از معصومان علیهم السلام به نمازی خاص سفارش نموده، بدان تأکید می کردند؛ یکی از این نمازها، نماز حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است.

قطب الدین راوندی(م۵۷۳ ق) در الدعوات(۶) نماز حضرت حجت را همانند نماز صبح می داند؛ با این تفاوت که در هر رکعت ((إِیَّاک نَعْبُدُ وَ إِیَّاک نَسْتَعِینُ)) صد مرتبه تکرار می شود و پس از نماز صد

۱- ابوالفرج اصفهانی، مقاتل الطالبیین، ص۲۲۱.

۲- ابوالفرج اصفهانی، مقاتل الطالبیین، ص۲۲۲.

۳- ابوحنیفه احمد بن داود، اخبار الطوال، ص۳۸۵.

۴- سید محمد کاظم قزوینی، امام مهدی علیه السلام از ولادت تا ظهور، ص۵۷۰.

۵- حسن ابراهیم حسن، تاریخ سیاسی اسلام، ج۲، ص۱۲۶.

۶- «رکعتان فی کل رکعه الحمد مره و مائه مره إِیَّاک نَعْبُدُ وَ إِیَّاک نَسْتَعِینُ و یصلی علی النبی صلی الله علیه و آله و سلم مائه مره بعد کل صلاه من هذه الصلوات ثم یسأل الله حاجته»، قطب الدین راوندی، الدعوات، ص۸۹.

بار صلوات فرستاده می شود.

از سید بن طاوس(م ۶۶۴ ق) در جمال الاسبوع نیز این گونه نقل شده است.

...نماز حضرت حجت دو رکعت است که در هر رکعت، تا «ایاک نعبد» می خواند. آنگاه ((إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ)) را صد مرتبه می گوید و پس از آن، سوره اخلاص را یک مرتبه می خواند. بعد از نماز دعای اللَّهُمَّ عَظُمَ الْبَلَاءُ ... را می خواند.(۱)

ابراهیم بن علی عاملی کفعمی(م ۹۰۵ ق) نیز نماز آن حضرت را همانند جمال الاسبوع نقل کرده است.(۲) شیخ حر عاملی(م ۱۱۰۴ق) در وسائل الشیعه(۳) و نیز علامه مجلسی(م ۱۱۱۱ق) در بحارالانوار(۴) به نقل از سید بن طاووس نماز را به همان روش ذکر کرده اند.

محدث نوری (م ۱۳۲۰ق) در این باره، دو نماز ذکر کرده است: نخست نمازی که یاد شد.(۵) دیگر نمازی است که منسوب به ناحیه مقدسه است. این نماز را محدث نوری در بابی که در آن، نمازهای مستحبی شب جمعه را نقل کرده، به عنوان روایتی منسوب به ناحیه مقدسه، این گونه آورده است:

هر کس که از خداوند سبحانه و تعالی خواسته ای دارد، شب جمعه غسل کند، بعد از نیمه شب به نمازگاه خود رفته، دو رکعت نماز بدین ترتیب بخواند: در رکعت نخست وقتی به ((إِيّاكَ نَعْبُدُ))؛ رسید آن را یکصد بار بگوید و سوره توحید را یک بار خوانده، سپس ذکر رکوع و دو سجده

۱- «... صَلَاةُ الْحُجَّةِ عجل الله تعالی فرجه الشریف رَكعَتَانِ يَقْرَأُ فِي كلِّ رَكعَةٍ إِلَى إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ثُمَّ يَقُولُ مِائَةَ مَرَّةٍ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ثُمَّ يُتِمُّ قِرَاءَةَ الْفَاتِحَةِ وَ يَقْرَأُ بَعْدَهَا الْإِخْلَاصَ مَرَّةً وَاحِدَةً ثُمَّ يَدْعُو عَقِيبَهَا فَيَقُولُ اللَّهُمَّ عَظُمَ الْبَلَاءُ وَ ...»، سید بن طاوس، جمال الاسبوع، ص۲۸۸.

۲- کفعمی، البلد الامین، ص۱۶۴.

۳- شیخ حر عاملی، وسائل الشیعه، ج۸، ص۱۸۴، ح۱۰۳۷۴.

۴- محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج۸۸، ص۱۸۹.

۵- محدث نوری، مستدرک الوسائل، ج۶، ص۳۸۲، ح ۷۰۴۲ _ ۱۰.

را هفت بار تکرار کند و رکعت دوم را نیز به همین ترتیب بخواند؛ خداوند سبحانه و تعالی حاجتش را برآورده خواهد کرد.(۱)

ناگفته نگذارم اگرچه امروزه نماز

۱- «مَنْ كانَتْ لَهُ إِلَى اللَّهِ حاجَهٌ فَلْيَغْتَسِلْ لَيْلَهَ الْجُمُعَهِ بَعْدَ نِصْفِ اللَّيْلِ وَ يَأْتِی مُصَلَّاهُ وَ يُصَلِّی رَكعَتَيْنِ يَقْرَأُ فِی الرَّكعَهِ الْأُولَی الْحَمْدَ فَإِذَا بَلَغَ إِيَّاك نَعْبُدُ وَ إِيَّاك نَسْتَعِينُ يُكرِّرُهَا مِائَهَ مَرَّهٍ وَ يُتِمُّ فِی الْمِائَهِ إِلَی آخِرِهَا وَ يَقْرَأُ سُورَهَ التَّوْحِيدِ مَرَّهً وَاحِدَهً ثُمَّ يَرْكعُ وَ يَسْجُدُ وَ يُسَبِّحُ فِيهَا سَبْعَهً سَبْعَهً وَ يُصَلِّی الرَّكعَهَ الثَّانِيَهَ عَلَی هَيْئَتِه ...»، محدث نوری، مستدرك الوسائل، ج۶، ص۷۵. (البته وی در داستان مسجد جمکران این نماز را به گونه ای متفاوت از دو نماز یادشده ذکر کرده است.)

دوم، به عنوان نماز حضرت مهـدی علیه السـلام مشـهور شـده است، نقل های نخست از بزرگان نشان می دهد نماز امام زمان علیه السلام همان نمازی است که ابتدا قطب راوندی نقل کرده است و آنچه محدث نوری نقل کرده نماز مستحبی است که به ناحیه مقدسه منسوب است.

نیز ن.ك: مسجد جمکران.

نواب خاصّ

رهبران جامعه از سوی امام غایب در غیبت صغرا

در غیبت صـغرا چهـار سـفیر یـا نـایب خـــاص، درخواست هـای مردم را به حضـرت مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف و نیـــز نـامه هـــا و توقیعـــات آن حضـرت را بـــه مردم می رساندنـد و خود به زیـارت ایشان نایل می شدنـد. در آغاز نیابت خاص، جایگـــاه سفارت برای مردم روشن نبود. فقط عده اندکی از خواص و وکیـــلان، بـــا نایب آن حضرت در ارتبـاط بـوده، مسایـل مـورد نیـاز خود را بـا او در میـان می گذاشـتند؛ امّـا پس از گـذشت زمـان، بـا تلاش هـای خالصـانه وکیـــلان، نیـابت خـاص، حضـرت نزد شـیعیان، جایگـاه خود را یافت. بنابراین ارتباط شـیعیان با نوّاب خاص در دوره های نخست، به طـــور عمده به واسطه وکیلان بود. به این صورت که مردم، خواسته های خود را با وکیلان در میان می گذاشتند یا وجوهـــات شرعی خـــود را به آنان می پرداختند. وکیلان نیز آن ها را به سفیـــر و نایب امـــام عجل الله تعالی فرجه الشـریف منتقـل می کردنـد و بـا واسـطه سـفیر، از نـاحیه مقـدسه پـــاسـخ پرسـش های خود را می گرفتنـد. با روشن شـدن جایگـــاه نوّاب خاص، برخی شـیعیان به صورت پنهانی توانسـتند به طور مستقیم با آنان تماس برقرار کنند. این کار، به طور عمده از زمان دومین نایب آغاز شد و ادامه یافت.

وظایف نایبان خاص

برخی فعالیت های نایبان خـــاص بدین قرار بود:

۱. بر طرف کردن تردید شیعیان درباره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

ولادت آخریـن ذخیـــره الهی به صـورت پنهـانی صـورت گرفت و جز انـدکی از شـیعیان، آن حضـرت را در دوران پـدر بزرگوارش ندیـده بودنـد و تردیـدهایی میـان شـیعیان پدیـد آمـده بود؛ از این رو، یکی از مسؤولیت هـای مهم و حساس نواب خاص، از میان بـــردن تـــردیدهای موجود درباره

حضرت مهـدی عجـل الله تعـالی فرجه الشـریف بود. این تلاش ها، بیشتر در دوران نایبان اوّل و دوم انجام شـد؛ ولی در مواقع مورد نیاز در دوره دیگر نواب نیز بدان توجه می شد.

از آن جا که این مسأله، بسیار مهم و حساس بود، افزون بر ارائه کراماتی از طرف نایبان خاص، خود حضـرت در موارد لازم، بـا صـدور توقیعـاتی این امر را بر ایشـان آسـان می کرد. میـان توقیعاتی که هم اکنون از آن حضـرت در دست است، تعـدادی درباره همین مسأله است.

۲. پنهان نگه داشتن مکان حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

از احـادیث نقـل شـده توسط نوّاب خاص و توقیعات صادر شـده از طرف امام زمان علیه السـلام به دست آنان،(۱) دانسته می شود نوّاب وظیفه ای دوجـــانبه داشته انـد: از سویی محـل زنـدگی امام را نه فقط از دشـمنان، بلکه از شـیعیان پنهان نگه می داشتند و از سوی دیگر، به وکلای خود آموزش می دادند مبادا اسمی از آن حضرت به میان آورند؛ از این رو توانستند شیعیان را از خطر عباسیان مصون دارند.

۳. پاسخگویی به پرسش های فقهی و مشکلات علمی و عقیدتی

نایبان خاص، پرسـش های فقهی و شرعی شیعیان را خدمت امام و پاسخ آن ها را به مردم می رساندند. به ویژه در دوره نیابت نایب دوم، محمد بن عثمان، پرسـش های فقهی بسیاری مطرح شد و امام، ضمن توقیعات پرشماری به آن ها پاسخ داد. فعالیت هـای نایبـان خـاص به مسایـل فقهی محـدود نمی شـد؛ بلکه وظیفه دیگر آنـان حـل مشـکلات علمی و شـرکت در بحث هـا و مناظرات عقیدتی بود.(۲)

۴. سازماندهی وکیل های حضرت

یکی از تشکل های مهمی که در دوران امامان پیش از حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف شکل گرفت، تشکیلات وکالت بود. آن بزرگواران، این سازمان را برای آماده کردن هرچه بیشتر مردم، برای تحمل دوران غیبت حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف به وجود آوردند؛ از این رو هر چه بیشتر می کوشـیدند از مواجهه مسـتقیم، کم کرده، امور را بر عهده افراد شایسته

۱- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۲۲۲.

۲- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۱۷۶.

بگذارند. این تشکیلات، به طور رسمی در زمان امام کاظم علیه السلام پدید آمد؛ امّا در زمان حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به اوج خود رسید؛ بنابراین، سیاست تعیین وکیل برای اداره امور نواحی گوناگون و برقراری ارتباط میان شیعیان و امامان، از دوران های امامان پیشین وجود داشت. در عصر غیبت، این تماس با امام زمان، قطع شد و محور ارتباط وکیلان با امام، نایبی بود که امام زمان تعیین می کرد.

مناطق شیعه نشین ـ به طور تقریبی ـ مشخص بود و بنا به ضرورت در هر منطقه، وکیلی تعیین می شد. گاهی چند وکیل در مناطق کوچک تر، تحت سرپرستی وکیلی بودند که امام یا نایب خاص برای آن ها تعیین می کرد. در مواردی ممکن بود برخی از وکیلان برای یک بار امام زمان علیه السلام را ملاقات کنند؛ چنان که محمد بن احمد قطّان (از وکیلان ابوجعفر، نایب دوم) به ملاقات امام نایل شد؛(۱) اما به طور معمول، آنان زیر نظر نایب خاص امام، انجام وظیفه می کردند.

۵. آماده کردن شیعیان برای غیبت کبرا

یکی از مسؤولیت های نایبان خاص ـ به ویژه آخرین نایب ـ آماده کردن اذهان عمومی برای غیبت کبرا و عادت دادن تدریجی مردم به پنهان زیستی امام و جلوگیری از غافلگیرشدن در موضوع غیبت بود. غیبت ناگهانی امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف چه بسا باعث انکار مطلق وجود آن حضرت و انحراف افکار عمومی می شد. نمایندگان خاص امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف در دوران غیبت صغرا، به این هدف و غرض نایل شدند و افکار و اذهان عمومی را برای غیبت کبرا آماده کردند.

۶. رهبری دوستداران و طرفداران امام زمان علیه السلام و حفظ مصالح اجتماعی شیعیان؛

امام زمان علیه السلام توانست به وسیله نایبان خاص، رهبری خویش را در جامعه اعمال کرده، خسارت های ناشی از عدم حضور مستقیم خود را جبران نماید. همچنین، کمبودی که به واسطه حاضر نبودن امام، در اجتماع شیعیان پیدا شده بود، پر کرده، مصالح اجتماع آن زمان و دوستداران را ـ در سخت ترین و پیچیده ترین شرایط اجتماعی و سیاسی ـ حفظ کند و نگذارد

۱- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۴۴۲.

شیعیان منحرف شده و متلاشی شوند.(۱)

۷. جلوگیری از فرقه گرایی شیعیان

از مسؤولیت های مهم نایبان خاص، این بود که شیعیان را از پراکندگی بیشتر مصون دارند. ایشان همواره آن دسته از گفتارهای پیامبر و امامان علیهم السلام را بیان می کردند که دلالت داشت مجموع پیشوایان معصوم علیهم السلام به دوازده ختم می شود و واپسین آنان غیبت خواهد کرد. نوّاب خاص، در این مرحله، به پیروزی چشمگیری دست یافتند و توانستند انشعابات پدید آمده در مکتب تشیع را کمتر کرده در نهایت، به حداقل برسانند.

۸. مبارزه با مدعیان دروغین نیابت

یکی از مسؤولیت های مهم نایبان خاص، مبارزه با مدعیان دروغین نیابت بود. این مبارزه به طور عمده، با هدایت های امام با صدور توقیعات از طرف آن حضرت صورت می گرفت.(۲)

۹. گرفتن اموال متعلق به امام و مصرف آن در موارد لازم

هر کدام از نوّاب خاص امام، در دوران سفارت خود، وجوه و اموال متعلق به حضرت را تحویل می گرفت و در مواردی که امام دستور می داد، مصرف می کرد.

نیز ن.ک: عثمان بن سعید عمری، محمد بن عثمان بن سعید عمری، حسین بن روح نوبختی، علی بن محمد سَمری.

نیابت خاص

رهبری جامعه از سوی امام غایب در غیبت صغرا

با توجه به ویژگی های دوران غیبت صغرا، یکی از مباحث مهم در این دوران، بحث نیابت خاص است.

در دوره غیبت صغرا، حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به واسطه چهار نفر نایبان خاص خود با شیعیان در رابطه بود و امور آنان را سر و سامان می داد. این امور، افزون بر مسایل مالی، شامل مسایل عقیدتی و فقهی نیز می شد.

رابطان میان آن حضرت و شیعیان، چهار نفر از اصحاب باسابقه و مورد اعتماد امامان پیشین بودند

۱- ر.ک: صدر، سیّد محمد، تاریخ الغیبه الصغری، ص۴۲۶.

۲- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۲۴۴.

که یکی پس از دیگری این وظیفه مهم را بر عهده داشتند. آنان، به نواب خاص آن حضرت معروفند. این افراد، با وکیلان حضرت در دورترین نقاط شهرهای اسلامی در تماس بوده و نامه ها و خواسته های شیعیان را به محضر مقدس او می رساندند و در پاسخ، توقیعاتی از طرف آن حضرت صادر می شد.

نیابت خاص، بدان سان بود که امام، شخص معین و مشخصی را نایب خود قرار دهد و به اسم و خصوصیات، او را معرفی کند؛ همان گونه که پیش از آن امام حسن عسکری علیه السلام این کار را انجام داده و فرمود:

عمری و پسرش]= عثمان بن سعید، نایب اول و محمد بن عثمان، نایب دوم[مورد اعتماد هستند؛ هر چـــه آنـــان بـــه تو برسانند، از من می رسانند و آنچه به تو بگویند، از جانب من می گویند.(۱)

و در جای دیگر فرمود:

گواه و شاهد باشید که عثمان بن سعید عمری]= نایب اول[وکیل من و فرزندش محمد بن عثمان]= نایب دوم[وکیل فرزند من، مهدی شما است.(۲)

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، نایبان پس از عثمـــان بن سعید (نایب اوّل) را به وسیله نایب پیش از او معین و به مردم معرفی می کرد.(۳)

نیابت و سفارت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در دوران غیبت صغرا، از مسؤولیت های خطیری است که فقط برازنده کسانی است کـــه ویـــژگی ها و ارزش های خاصی داشته باشند. برخی از این ویژگی ها چنین است:

ــ ایمانی استوار و خلل ناپذیر

ــ امانت داری به مفهوم واقعی آن

ــ تقوا پیشگی و پرهیزکاری

ــ رازداری و پوشیده داشتن اموری که باید نهان بماند

ــ دخالت ندادن رأی و نظر شخصی خویش در امور مخصوص به آن حضرت

ــ اجرای دستور های امام...

آنچه میان ویژگی های نواب، دارای

۱- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۳۲۹، ح۱؛ شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۲۴۳ و ص۳۶۰.

۲- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۳۵۵.

۳- ر.ک: علی غفارزاده، پژوهشی پیرامون زندگانی نواب خاص امام زمان علیه السلام، ص۳۴.

اهمیّت ویژه ای بود، رازداری آنان بود. عده ای از ابوسهل نوبختی پرسیدند: «چطور شد امر نیابت به ابوالقاسم حسین بن روح واگذار شد؛ ولی به تو واگذار نگردید؟» او پاسخ داد: «آنان]= امامان اطهار علیهم السلام [بهتر از هر کس می دانند چه کسی را به این مقام برگزینند. من آدمی هستم که با دشمنان رفت و آمد دارم و با ایشان مناظره می کنم. اگر آنچه ابوالقاسم بن روح درباره امام می داند، می دانستم، شاید در بحث هایم با دشمنان و جدال با آنان، می کوشیدم دلیل های بنیادی را بر وجود امام ارائه کنم و در نتیجه محل اقامت او را آشکار سازم؛ اما اگر ابوالقاسم، امام را در زیر جامه خود پنهان کرده باشد، و بدنش را با قیچی قطعه قطعه کنند تا او را نشان دهد، هرگز چنین نخواهد کرد.(۱)

نیز ن.ک: غیبت صغرا، نواب خاص.

نیابت عام

رهبری جامعه از سوی امام غایب، در غیبت کبرا

پس از پایان دوران غیبت صغرا و نیابت خاص و با آغاز غیبت کبرا هدایت شیعیان با عنوان نیابت عام از سوی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف شکل گرفت؛ به این صورت که امام، ضابطه ای کلّی و صفات و مشخصاتی عام به دست داد که در هر عصر، فرد شاخصی که آن ضابطه ـ از هر جهت و در همه ابعاد ـ بر او صدق کند، نایب امام شناخته شود و به نیابت از او در امر دین و دنیا، سرپرست جامعه باشد؛ سخنش سخن امام و اطاعتش واجب و مخالفش حرام خواهد بود. در این باره روایاتی چند نقل شده است؛ از جمله:

۱. اسحاق بن یعقوب، درباره تکلیف شیعیـــان در غیبت کبـــــرا از امـــــام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف پرسید و توقیع ذیل در پاسخ او صادر شد:

...و اما در پیشآمدهایی که برای شما رخ می دهد، باید به راویان اخبار ما]= دانشمندان علوم دینی[رجوع کنید؛ ایشان حجّـــت من بـــر شما

ص:۵۰۸

۱- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص ۳۹۱، ح۳۵۸.

هستند و من، حجّت خدا بر آنانم.(۱)

این روایت، از روشن ترین روایات در بیان ولایت عام است. بیشتر افرادی که به این روایت تمسک کرده اند، بیشتر به فقره دوم آن، «فَاِنَّهُمْ حُجَّتی عَلیکمْ وَاَنَا حُجهُ اللهِ علیهم» توجه داشته اند.

۲. امام عسکری علیه السلام از پدر بزرگوارش نقل کرده است که فرمود:

اگر نبود دانشمندانی که پس از غیبت قائم شما، به سوی او دعوت می کنند و به سوی او رهنمون می شوند و از دین او دفاع می کنند و بندگان ناتوان را از دام های شیطان و مریدهای شیطانی نجات می دهند، کسی باقی نمی ماند، مگر این که از دین خدا باز می گشت؛ ولی این دانشمندان، زمام دل ضعیفان را به دست می گیرند؛ همان گونه که ملوان ها، زمام کشتی را به دست می گیرند و سرنشین های کشتی را از خطر مرگ نگه می دارند. این ها نزد خدای تبارک و تعالی برترین هستند.(۲)

۳. امام حسن عسکری علیه السلام درباره فقیهان راستین، ویژگی های آن ها و مسؤولیت جامعه برابر آن ها، فرموده است:

... و اما هر یک از فقیهان که بر نفس خود مسلّط باشد و دین خود را حفظ کند، با هوای نفس خود مخالفت ورزد و امر خدا را اطاعت کند، بر همگان واجب است از او تقلید کنند.(۳)

۱- «... وَاَمَّا الْحَوادِثُ الوقِعَهُ فَارجِعُوا فیها اِلی رُواهِ حَدیثِنا فَاِنَّهُمْ حُجَّتی عَلیکمْ وَاَنَا حُجهُ اللهِ علیهم»، شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص ۲۹۰، ح۲۴۷؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۸۳، ح۴.

۲- «لَولامَنْ یَبقی بَعدَ غَیبَهِ قائِمِکم مِنَ العُلَماءِ الدّاعین اِلَیهِ وَالدّالین عَلَیهِ وَالذّابّین عَنْ دینِهِ بِحُجَجِ اللّهِ وَالمُنقِذینَ لِضُعَفاءِ عِبادِ اللّهِ مِنْ شُبّاک ابلیس وَمَرَدَتِهِ وَمِنْ فخاخِ النَّواصِبِ لَما بَقِی اَحَدٌ اِلّا اِرْتَدَّ عَنْ دینِ اللهِ ولکنَّهُم الذینَ یمسِکونَ ازمه قُلوبِ ضُعفاءِ الشیعهِ کما یُمسِک صاحِبِ السَّفینَهِ سُکانها اُولئک هُم الاَفضَلُونَ عِندَاللهِ عَزَّوَجَلَّ»، طبرسی، الاحتجاج، ج۱، ص۱۸ و ج۲، ص۴۵۵؛ لطف الله صافی گلپایگانی، منتخب الاثر، ص۲۲۳.

۳- «... وَاَمّا مَنْ کانَ مِنَ الفُقَهاءِ صَائِنا لِنَفْسِهِ حافِظاً لِدینِهِ مُخالِفاً لِهَواهُ مُطیعاً لِاَمرِ مَولاهُ فَلِلْعَوامِ اَنْ یُقَلِّدُوهُ ...»، شیخ حر عاملی، وسائل الشیعه، ج۲۷، ص ۱۳۱، ح۳۳۴۰۱.

۴. مرحوم کلینی، شیخ صدوق و شیخ طوسی روایتی را که به «مقبوله عمر بن حنظله» معروف است، از امام صادق علیه السلام به مضمون ذیل نقل کرده اند:

... هر کدام از شما که حدیث ما را روایت کند و در حلال و حرام ما صاحب نظر باشد و احکام ما را بداند، او را به حکومت برگزینند که من او را بر شما حاکم قرار دادم....(۱)

به راستی همین نایبان عام حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف هستند که در طول غیبت کبرا، دین مقدس اسلام را از انحراف نگه داشته اند، مسایل مورد نیاز را برای مسلمانان بی___ان ک___رده اند و دل های شیعیان را بر اساس باورهای درست، است___وار ساخته اند. تم___ام موفقیت های گوناگون، با مجاهدت و ت___لاش خستگی ناپ___ذیر محدثان و فقیهان شیعه _ از اواخر غیبت صغرا تا به امروز _ بوده و حیات، شادابی و پویایی تشیع را کرده است.

یکی از دانشوران معاصر، درباره چگونگی نیابت عام و بروز اندیشه ولایت فقیه چنین نوشته است:

شیعیان، تا زمانی که امیدی به تشکیل حکومت نداشتند، به طور ارتکازی و با الهام گرفتن از امثال روایات عمر بن حنظله و ابو خدیجه و توقیع صادر از ناحیه مقدسه، نیازهای روزمره خو را با رجوع به فقهای بلاد برطرف می کردند... با گسترش این مباحث در میان توده ها، حکام و سلاطین شیعه برای مشروع جلوه دادن حکومتشان کوشیدند موافقت فقهای بزرگ را به دست آورند ... ولی ظاهراً در هیچ عصری، هیچ سلطانی حاضر به تحویل دادن قدرت به فقیه واجد شرایط نبوده؛ چنان که هیچ فقیهی هم امیدی به دست یافتن به چنین قدرتی نداشته است. در واقع، با پیروزی انقلاب اسلامی ایران بود که عملاً ولایت فقیه به معنای واقعی کلمه تحقق یافت و نیاز

۱- «... مَنْ کانَ مِنکمْ مِمَّنْ قَدْ رَوَی حَدیثَنا ونَظَرَ فی حَلالِنا وَحَرامِنا وعَرَفَ اَحْکامَنا فَلْیَرْضَوا بِهِ حَکماً فَإنّی قد جَعَلْتُهُ عَلَیْکم حاکماً ...»، محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۶۷، ح۱۰؛ شیخ طوسی، ال تهذیب، ج۶، ص۲۱۸، ح۶.

به بررسی های دقیق درباره مبانی و فروع آن آشکار گشت.(۱)

نیز ن.ک: غیبت کبرا، حکومت اسلامی، ولایت فقیه، ولی فقیه،

۱- محمد تقی مصباح یزدی، «اختیارات ولی فقیه در خارج از مرزها» فصلنامه حکومت اسلامی، ش۱.

نیمه شعبان

شب ولادت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

نیمه شعبان اگرچه شرافتش را وامدار مولود خجسته ای است که در این روز زمین را با قدوم خویش متبرک ساخته است، در تقویم عبادی اهل ایمان، نیز از جایگاه و مرتبه والایی برخوردار است. در روایاتی که از طریق شیعه و اهل سنّت نقل شده،(۱) فضیلت های بسیاری برای عبادت و راز و نیاز در شب و روز خجسته نیمه شعبان بر شمرده شده است.

رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

هر کس شب عید و شب نیمه شعبان را با عبادت زنده بدارد، روزی که قلب ها همه بمیرند، قلب او نخواهد مرد.(۲)

از امام صادق علیه السلام روایت شده است که پدر بزرگوارش ـ در پاسخ کسی که از فضیلت شب نیمه شعبان پرسیده بود ـ فرمود:

این شب، برترین شب ها پس از شب قدر است. خداوند سبحانه و تعالی در این شب، فضلش را بر بندگان جاری می سازد و از منت خویش، گناهان آنان را می بخشد. پس بکوشید در این شب به خداوند سبحانه و تعالی نزدیک شوید. همـــانا این شب، شبی است که خداوند سبحانه و تعالی بـــه وجـــود خود سوگند خورده است که در آن، درخواست کننده ای را ـ تا آن گاه که درخواست گناه نداشته باشد ـ از درگاه خود نراند. این شب، شبی است که خداوند سبحانه و تعالی آن را برای ما خاندان قرار داده است؛ همچنان که شب قدر را برای پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم قرار داده است؛ پس بر دعا و ثنای خداوند تعالی بکوشید، که هر کس در این شب صد بار او را تسبیح گوید، و صد بار حمد الهی را بر زبان جاری سازد و صد بار زبان به تکبیر گشاید و صد بار بگوید: «لااله الاّ اللّه»، خداوند سبحانه و تعالی از سر فضل و احسانی که بر بندگان دارد، همه گناهان او را بیامرزد و درخواست های دنیایی و آخرتی او را برآورده سازد؛ چه درخواست هایی که بر خداوند سبحانه و تعالی

۱- ر.ک: متقی هندی، کنزالعمال، ج۳، ص۴۶۴، ح۷۴۵۰، ۷۴۵۱، ۷۴۶۱؛ تفسیر القرطبی، ج۱۲، ص۱۶۷ و ...

۲- «مَنْ اَحْیا لَیلَهَ العِیدِ وَلَیلَهَ النِّصفِ مِنْ شَعبانَ لَمْ یَمُتْ قَلْبُهُ یَوْمَ تَمُوتُ القُلوبُ»، حر عاملی، وسائل الشیعه، ج۷، ص۴۷۸، ح۹۹۰۳.

اظهار کرده و چه درخواست هایی که اظهار نکرده و خداوند سبحانه و تعالی با علم خود بر آن ها آگاه است.(۱)

بنـابراین شایسـته است افزون بر برپایی جشن و سـرور در شب با عظمت نیمه شـعبان، از بزرگی و عظمت آن شب غافل نشـده، اعمال عبادی را به دقت انجام دهیم.

بر اساس روایت های بسـیاری که از شـیعه و برخی اهل سـنّت نقل شده، میلاد خجسته امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف در شب نیمه شعبان۲۵۵ ق واقع و باعث کامل شدن فضیلت این شب مبارک شده است.(۲)

نیز ن.ک: ولادت حضرت مهدی علیه السلام، شاهدان ولادت، حکیمه خاتون.

۱- محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۹۴، ص۸۵، ح۵؛ همچنین ر.ک: سیوطی، الدرالمنثور، ج۶، ص۲۷.

۲- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۵۱۴؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۲۴؛ شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۱۴۷.

وقت ظهور

گاه ظهور آخرین حجت الهی برای برپایی حکومت واحد عدل جهانی

یکی از موضوعات مهم در مباحث مهدویت، وقت ظهور است؛ به گونه ای که حتی سال ها پیش از ولادت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، درباره آن، از معصومان علیهم السلام پرسش می شد.(1) امامان معصوم علیهم السلام نیز همواره مسائل مربوط به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ـ به ویژه زمان ظهور آن حضرت ـ را از رازهای الهی دانسته و وقت گذاران را تکذیب کرده اند. با گذری کوتاه در سخنان ائمه اطهار علیهم السلام درباره وقت ظهور، به مطالب ذیل بر خواهیم خورد:

۱. آگاهی به زمان دقیق ظهور، فقط از آن خداوند سبحانه و تعالی است.

۲. معصومان علیهم السلام همواره مردم را از تعیین وقت درباره ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، برحذر داشته، وقت گذاران را تکذیب کرده اند.

۳. روایات فراوانی ظهور را ناگهانی دانسته و احادیثی اصلاح امر فرج را

۱- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۳۶۸، ح۲.

یک شَبِه ذکر کرده است.

۴. اگر چه پنهـان بودن زمـان ظهور از رازهای الهی است و حکمت الهی اقتض‍‍‍ـــا کرده این وق‍‍‍ـــت ن‍‍‍ـــزد مردم نامعلوم و پوشیده باشد، در بعضی روایات ب‍‍‍ـــه پاره ای از حکمت های آن اشاره شده و ت‍‍‍ـــا اندازه ای محدوده زمانی آن معین شده است.

۵. با نگاهی به کلام معصومان علیهم السلام می توان چگونگی آگاه شـدن حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از هنگ‍‍‍ـــام ظهور را به راحتی به دست آورد.

همـان گونه که بیـان شـد، در روایات فراوانی، از ظهور آن حضـرت، حادثه ای ناگهانی یاد شـده و روشن است ناگهانی بودن آن، با تعیین قبلی وقت منافات دارد؛ چرا که وقتی برای امری زمان مشـخص شـد، دیگر دفعی و ناگهانی بودن آن معنا نخواهد داشت. به طور مسـلم، کسانی که تعیین وقت می کنند، سـخنشان خلاف این گروه روایات است. پاره ای از این روایات را این گونه می توان دسته بندی کرد:

الف. اصلاح امر ظهور در یک شب؛ امام علی علیه السلام فرمود: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

مهدی از ما اهل بیت است که خداوند سبحانه و تعالی امر [فرج] او را در یک شب اصلاح می فرماید.(۱)

ب. آمدن همانند شهاب فروزان؛ امام باقر علیه السلام پس از بیان غیبت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، فرمود:

او هم‍‍‍ـــانند شه‍‍‍ـــابی شعله ور در تاریکی شب، آشک‍‍‍ـــار خواهد شد.(۲)

البته در برخی روایات، به صورت محـدود، زمان ه‍‍‍ـــایی برای رخـداد این حادثه بزرگ ذک‍‍‍ـــر شـده است. ای‍‍‍ـــن گونه روایات ب‍‍‍ـــه چند دسته تقسیم می شود:

یک. روایاتی که جمعه را روز ظهور معرفی کرده است؛(۳)

دو. روایاتی که روز ظهور را مصادف با روز عاشورا ذکر کرده است؛ (۴)

سه. روای‍‍‍ـــاتی ک‍‍‍ـــه ظهور حضرت مهدی علیه السلام را در سال فرد ذکر کرده

۱- «اَلْمَهْدِی مِنَّا اَهْلَ الْبَیْتِ یُصْلِحُ اللَّه لَهُ اَمْرَهُ فِی لَیْلَهٍ»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۱۵۲.
۲- «ثُمَّ یَبْدُو کالشِّهَابِ الْوَقَّادِ فِی ظُلْمَهِ اللَّیْل»، شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۱۵۹؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۳۲۴.

۳- شیخ صدوق، الخصال، ح۲، ص۳۹۴.
۴- شیخ طوسی، تهذیب الاحکام، ج۴، ص۳۰۰.

است؛(۱)

چهار. برخی روایات نیز روز ظهور را شنبه ذکر کرده است.(۲)

اگـــرچه قـــرائنی چند بر ظهور حضـــرت مهدی علیه السلام در روز جمعه وجود دارد؛ این روایت و امثال آن را می توان به این صورت توجیه کرد که نخستین روز ظهور، جمعه است و از آن جـــا که قیام آن حضرت پس از ظهور است، قیام آن حضرت، روز شنبه رخ خواهد داد.

در باره چگونگی آگاه شدن حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از وقت ظهور نیز روایات فراوانی ذکر شده است؛ مانند:

یک. الهام

بدون شک، معصومـــان علیهم السلام مورد الهام خداوند سبحانه و تعالی قرار می گیرند وحی، به صورت رسمی با رحلت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم پایان گرفت؛ ولی در موارد فـــراوانی به اهـــل بیت علیهم السلام الهاماتی می شده و خواهد شد. برخی روایات چگونگی آگاه شدن حضرت مهدی علیه السلام از زمان ظهور را از راه الهام ذکر کرده است.(۳)

دو. برافراشته شدن پرچم قیام

در روایاتی اشاره شده است که وقتی ظهور آن حضرت نزدیک شد، پرچمی که آن حضرت هنگام ظهور در دست خواهد داشت، به اذن و اراده الهی برافراشته شده، امام علیه السلام را به فرمان قیام آگاه خواهد کرد.(۴)

سه. بیرون آمدن شمشیر آن حضرت از غلاف

رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

برای او شمشیری است در غلاف؛ هنگامی که وقت ظهورش فرا رسید، آن شمشیر از غلافش خارج می شود. خداوند سبحانه و تعالی آن شمشیر را به سخن در می آورد و شمشیر به حضرتش می گوید: «ای ولی خدا! خارج شو که دیگر نشستن مقابل [ستم] دشمنان

۱- همو، کتاب الغیبه، ص۴۵۳؛ فتال نیشابوری، روضه الواعظین، ص۲۶۳؛ طبرسی، اعلام الوری، ص۴۵۹.

۲- شیخ طوسی، تهذیب الاحکام، ج۴، ص۳۳۳؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۶۵۳.

۳- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۳۴۳؛ شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۱۶۴؛ محمد بن عمر کشی، رجال الکشی،

ص۱۹۲.

۴- ر.ک: شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۱۵۵؛ راوندی، الخرائج والجرائح، ج۲، ص۵۵۰، کفایه الاثر، ص۲۶۶.

خ___دا ج___ایز نیست. پ___س او ظهور می کند.»(۱)

در پایـان، گفتنی است مخفی بودن زمـان ظهور حضـرت مهـدی عجـل الله تعـالی فرجه الشـریف، دارای حکمت هـای فراوانی است؛ از جمله:

۱. زنده نگه داشتن روح امید و انتظار در ج___امعه در ط___ول غیبت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ؛

۲. معنا پیدا کردن امتحان شیعیان در عصر غیبت؛

۳. غافلگیر کردن مخالفان و دشمنان.

از آن ج____ا که یکی از دلی___ل های غیبت حض___رت مه___دی عجل الله تعالی فرجه الشـریف ت_لاش دشـمنان برای نابودی آن حضـرت بود، روش_ن ب___ودن زم___ان ظه____ور، دشـمنان را برای از بین بردن و مقابله با آن حضرت آماده می سازد؛ در ح___الی ک___ه نامعلوم بودن و ناگهانی بودن زمان ظهور، باعث غافلگیری دشمنان خواهد شد.

امـام خمینی رهـبر انقلاـب نه فقـط تعیین ادعـای نزدیـک بودن ظهور را نپـذیرفته انـد بلکه به نوعی چنین ذهنیـتی را نیز مردود دانسته اند:

از غیبت صـغرا تا کنون که بیش از هزار سال می گذرد و ممکن است صد هزار سال دیگر بگذرد و مصـلحت اقتضاء نکند که حضرت تشریف بیاورد، در طول این مدت مدید احکام اسلامی باید زمین بماند و اجراء نشود؟!...(۲)

مرحوم آیت الله شیخ جواد تبریزی _ یکی مراجع معاصر تقلید_ نیز در این باره می گوید:

بایـد زمینه را مساعـد کنیـد که اگر غیبت، صـد هزار س_ال ه____م ط___ول بکشـد، عقاید مردم خراب نشود. فردی بود هر روز می گفت: «حضـرت می آید؛ ظهور نزدیک شده» یک بار گفت: «سه ماه دیگر حتماً آقا می آید.» سه ماه بعد گفتیم: «چه شد؟» گفت: «بداء حاصل شد!»(۳)

ناگفته نگـذارم برخی با مطرح ک___ردن ظهور صـغرا، ب___ر این باورند ظهور آن حضـرت بسـیار نزدیک است. همگان بر این امید هستیم که چنان باشد؛ اما هیچ دلیل روایی محکمی بر آن وجود ندارد. و تشبیه آن، با

۱- همو، کمال الدین و تمام النعمه، ج۱، ص۱۵۵.

۲- امام خمینی، ولایت فقیه، ص۲۷.

۳- شیخ جواد تبریزی در دیدار دانش پژوهان مرکز تخصصی مهدویّت، فصلنامه انتظار، ج۵، ص۱۷.

غیبت صغرا نیز نا درست است.

نیز ن.ک: ظهور.

- - -

وقت معلوم

پایان مهلت شیطان برای شیطنت

«وقت معلوم» یـک بـار در آیه ۳۸ سـوره «حجر» و بـار دیگر در سـوره «ص»، آیه ۸۱ به کـار رفته است؛ آن هنگـام که ابلیس، مأمور به سجده بر آدم شد؛ ولی سجده نکرد. قرآ، در این باره می فرماید:

((قـالَ یا إِبْلیسُ ما مَنَعَک أَنْ تَسْجُدَ لِما خَلَقْتُ بِیَدَیَّ أَسْتَکبَرْتَ أَمْ کنْتَ مِنَ الْعالینَ قالَ أَنَا خَیْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنی مِنْ نارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِنْ طینٍ قـالَ فَاخْرُجْ مِنْها فَإِنَّک رَجیمٌ وَ إِنَّ عَلَیْک لَعْنَتی إِلی یَوْمِ الدِّینِ قالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنی إِلی یَوْمِ یُبْعَثُونَ قالَ فَإِنَّک مِنَ الْمُنْظَرینَ إِلی یَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ))؛(۱)

ای ابلیس! چه چیز مانع تو از سـجده کردن بر مخلوقی که با قـدرت خود او را آفریدم گردید؟ آیا تکبر کردی. یا از برترین ها بودی؟ گفت: من از او بهترم! مرا از آتش آفریده ای و او را از گل! فرمود: از آسـمان ها [و از صفوف فرشتگان] خارج شو که تو رانـده درگـاه منی! و به طور مسـلم نفرین من بر تو تـا روز قیـامت خواهـد بود. عرض کرد: پروردگـار من! مرا تـا روزی که انسان ها برانگیخته می شوند، مهلت ده. فرمود تو از مهلت داده شدگانی؛ ولی تا روز و زمان معینی.

مفسّران، در این که منظور از ((یوم الوقت المعلوم))؛ چه روزی است، گمانه های پرشـماری ارائه کرده اند؛ بـــرخی آن را پـایـــان ایـــن جهان می داننـد؛ چرا کـــه در آن روز همه موجودات زنـده می میرنـد، و فقط ذات خداونـد سـبحانه و تعالی می ماند.(۲) گـــروهی احتمال داده اند منظور از آن، روز قیامت است؛ ولی این احتمال، نه با ظاهر آیات مورد بحث می سـازد که لحن آن نشـان می دهـد با تمام خواسـته او موافقت نشـد و نه با آیات دیگر قرآن که از مرگ عموم زنـدگان در پایان این جهان خبر می دهد. این احتمال نیز وجود دارد که آیه یاد شده، به زمانی اشاره باشد کـــه هیچ کس جز

۱- ص (۳۸) آیات ۷۵ _ ۸۱.

۲- قصص (۲۸): ۸۸.

خدا نمی داند.(۱)

آنچه ای___ن عب___ارت را در بحث مهدویّت وارد ک___رده؛ برخی روایات است که «یوم الوقت المعلوم» را دوران ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف دانسته است. از وهب بن جمیع ــ آزاد شده اسحاق بن عمار ــ نقل شده است که گفت: از حضرت صادق علیه السلام درباره ای___ن گفته ابلیس پرسیدم ک___ه: «پروردگارا! پس مرا ت___ا روزی ک___ه خلایق برانگیخته شوند، مهلت ده» خداوند سبحانه و تعالی فرمود: «البته تو از مهلت داده شدگانی تا به روز و هنگام معیّن و معلوم» ــ آن چه روزی خواهد بود؟ فرمود:

وقت معلوم، روز قیام قائم آل محمد است. هرگاه خداوند سبحانه و تعالی او را برانگیزد، آن گاه که در مسجد کوفه است ابلیس نزد وی می آید؛ در حالی که بر زانوانش راه می رود و می گوید: «ای وای از این روزگار!» آن گاه از پیشانی اش او را می گیرد و گردنش را می زند. آن هنگام، روز وقت معلوم است که مدت او به پایان می رسد.»(۲)

البته در برخی روایات، هلاکت او را به دست پی___امبر خ___اتم صلی الله علیه و آله و سلم بر صخ___ره ای در بیت المقدس ذک___ر ک___رده اند.(۳)

بعید نیست مقصود از روایت، این باشد که با روشن شدن حقایق در عصر ظهور و رشد بسیار بالای عقلانی انسان ها در آن عصر، دیگر مجالی برای اغوای شیطان باقی نخواهد ماند و عملاً خلع سلاح و نابود می شود و این، پایان مهلت او است.(۴)

پنهان نماند احتمال های دیگری در بیان مفسران آمده است که لکن

۱- ناصر مکارم شیرازی و دیگران، تفسیر نمونه، ج۱۹، ص۳۴۳.

۲- «الْوَقْتُ الْمَعْلُومُ یَوْمُ قِیَامِ الْقَائِمِ فَإِذَا بَعَثَهُ اللَّهُ کَانَ فِی مَسْجِدِ الْکوفَهِ وَ جَاءَ إِبْلِیسُ حَتَّی یَجْثُوَ عَلَی رُکبَتَیْهِ فَیَقُولُ یَا وَیْلَاهُ مِنْ هَذَا الْیَوْمِ فَیَأْخُذُ بِنَاصِیَتِهِ فَیَضْرِبُ عُنُقَهُ فَذَلِک یَوْمُ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ مُنْتَهَی أَجَلِهِ»، محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۵۲، ص۳۷۶، ح۱۷۸؛ طبری، دلائل الامامه، ص ۲۴۰.

۳- محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۶۰، ص۲۴۴، ح۹۶.

۴- ر.ک: شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۲، ح۵؛ طبری، دلائل الامامه، ص۲۴۶؛ مسعودی، اثبات الوصیه، ص۱۵.

همین اختصار در این جا کافی به نظر می رسد.

وکلای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

یکی از مجموعه هایی که در دوران امامان پیش از حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف شکل گرفت، سازمان وکالت بود. آن امامان بزرگوار، این تشکیلات را برای آماده کردن هرچه بیشتر مردم برای تحمل دوران غیبت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به وجود آوردند؛ از این رو هرچه بیشتر می کوشیدند از رویارویی مستقیم، کاسته، امور را به عهده افراد شایسته بگذارند. این تشکیلات، به گونه رسمی در زمان امام کاظم علیه السلام پدید آمد؛ اما در زمان حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به اوج خود رسید.

از آن جا که در عصر غیبت، تماس مستقیم با امام زمان قطع شد، به طور عمده، محور ارتباط وکیلان با امام، نایبی بود که امام زمان تعیین می کرد. برخی از این وکیلان، عبارت بودند از:

۱. احمد بن اسحاق (وکیل در قم)؛

۲. محمد بن شاذان (وکیل در نیشابور)؛

۳. محمد بن حفص؛

۴. محمد بن صالح همدانی (وکیل در همدان)؛

۵. قاسم بن علا (وکیل در آذربایجان)؛

۶. ابوالحسین محمد بن جعفر اسدی (وکیل در ری)(۱)؛

۷. ابراهیم بن محمد همدانی؛

۸. ابراهیم بن مهزیار (وکیل در اهواز)؛

۹. محمد بن ابراهیم بن مهزیار؛

۱۰. احمد بن حمزه بن یسع قمی؛

۱۱. داوود بن قاسم بن اسحاق؛

۱۲. محمد بن علی بن بلال؛

۱۳. ابومحمد وجنائی؛

۱۴. عبداللّه بن ابی غانم قزوینی؛

۱۵. حسین بن علی بزوفری؛

۱۶. احمد بن هلال عبرتائی؛

۱۷. حاجز بن یزید ملقب به «وشاء» وکیل در بغداد.(۲)

البته سه تن از این افراد محمد بن علـــی بن بـــلال، محمد بن صالـــح همدانی و احمد بن هلال منحرف و

۱- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۴۱۵، ح۳۹۱؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ح۲، باب۴۳، ح۱۶.

۲- ر.ك: محمد بن عمر کشی، رجال الکشی، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه ؛ شیخ طوسی، کتاب الغیبه .

از وکالت امام بر کنار شدند.

نیز ن.ک: سازمان وکالت، نیابت خاص، نواب خاص.

- - -

ولادت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

از حـــوادث مهم در تـــاریخ بشر، ولادت آخرین ذخیره الهی و موعود امت‌ها، حضـــرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است. ولادت آن حضرت، از مسلمات تاریخ به شمـــار می‌آید. نـــه فقـــط امامان معصوم علیهم السلام، دانشمندان و تـــاری‌ـــخ نویسان شیعه به این مهم اشاره کرده‌اند؛ بلکه مورخان و محدثانی چند از اهل سنّت نیز به این حادثه بـــزرگ تصـــریح نموده، آن را یک واقعیت دانسته اند.

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، ولادت شگفت آوری داشته و ایـــن، بـــرای بسیاری سؤال انگیز بوده است؛ از این رو، ترسیم و تصویر مقدمات ولادت و برخورد مخـــالفان و دشمنان اهل بیت علیهم السلام برابر این پدیده، ضروری می‌نماید.

جریان امامت پیشوایان معصوم علیهم السلام، پـــس از رســـول خـــدا صلی الله علیه و آله و سلم فراز و فرودهای فـــراوانی پیدا کرد. امامان معصوم علیهم السلام، بـــا حفظ راهبرد کلی و خطوط اساسی امامت، در رابطه با حفظ مـکـــتب و ارزش هـــای آن، روش هـــای گـــوناگونی را در بـــرابر ستمگران، در پیش گرفتند. این فراز و نشیبهـــا، تـــا زمان امـــامت علی بن موسی‌الـــرضا علیهما السلام، ادامـــه داشت و امامان علیهم السلام تـــا آن زمـــان، هر یک به تناسب زمان و مکان و ارزیابی شرایط سیاسی و اجتماعی، موضعی ویـــژه برمی گزیدند. پس از امام رضا علیه السلام، جریان امامت شکل دیگری یافت. امام جواد، هادی و عسکری علیهم السلام، در برابر دستگـــاه حـــاکم و خلفای عباسی موضعی یگانه برگزیدند.(۱)

پس از این که دو قرن و اندی از هجرت پیـــامبر صلی الله علیه و آله و سلم سپری شد و امامت به آنـــان رسید، اندک انـدک میانِ حکومتگرانِ مسلمین در مرکز خلافت، نگرانی هایی عمیق جان گرفت. این نگرانی‌ها مربوط به اخبار و احـــادیث بسیاری بود که در آن ها اشاره شده از امام عسکری علیه السلام فرزندی تولد خواهد یافت که بر هم زننده اساس حکومت ها است. از این رو بر فشارها و سخت‌گیری‌ها بر امام حسن عسکری علیه السلام افـــزوده شد؛ تا

۱- جمعی از نویسندگان، چشم به راه مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، ص۳۱۸.

شـــاید با نابودی ایشـــان، از تولد مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و تداوم امامت جلـــوگیری شود. اما بر خلاف برنامه‌ریزی‌ها و

پیشگیری‌هـــای دقیق و پـــی در پی دشمنان، مقـــدمات ولادت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف آمـــاده شد و توطئه‌های ستمگران، راه بـــه جایی نبرد، بدین علت دورانی که آن حضرت در شکم مادر بزرگوار خود بود و سپس تولدش، همه و همه، از مردم پنهان بود و جز چند تن از نزدیکان، شاگـــردان و اصحاب خـــاص امام عسکری علیه السلام، کسی او را پس از ولادت نمی دید. آنان نیز مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را گاه گاه می‌دیدند؛ نه پیوسته و به صورت عادی.(۱)

درباره چگونگی ولادت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ایشان مشهورترین نظـــر، سخنان ارزشمند بانوی بزرگوار، حضرت حکـــیمه علیها السلام عمـــه امـــام عسکری علیه السلام است. شیخ صدوق، این حادثه بزرگ را از زبان او در روایتی مفصل یاد کرده است.(۲)

پنهانی بودن ولادت

یکی از ویژگی‌های ولادت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، پنهان بودن آن است که در سخنـــان معصومـــان علیهم السلام نیز با تعبیرهـــای متفـــاوت مـــورد اشـــاره قرارگرفته است. امام سجّاد علیه السلام فرمود:

در قائم ما سنت هایی از پیامبران وجود دارد: ... و سنتی از ابراهیم ... و اما از ابراهیم پنهانی ولادت و کناره گیری از مردم....(۳)

امام صادق علیه السلام نیز فرمود:

ولادت صاحب الامر بر این خلق پوشیده است تا چون ظهور کند، بیعت کسی بر گردنش نباشد.(۴)

فلسفه مخفی بودن ولادت

مهم ترین فلسفه غیبت در امان

۱- محمد رضا حکیمی، خورشید مغرب، ص۲۱_۲۲. (با تصرف)

۲- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، باب۴۲، ح۱؛ همچنین ر.ك: شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۲۳۸؛ اربلی، کشف الغمه، ج۲، ص۴۴۹.

۳- «فِی الْقَائِمِ مِنَّا سُنَنٌ مِنْ سُنَنِ الانْبیاءِ علیهم السلام ... وَ سُنَّةٌ مِنْ إِبْرَاهِیمَ... وَ أَمَّا مِنْ إِبْرَاهِیمَ فَخَفَاءُ الْوِلادَهِ وَ اِعْتِزَالُ النَّاسِ...»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۵۶۷.

۴- «صَاحِبُ هَـٰذَا الامْرِ تَعْمَى وِلادَتُهُ عَلَى هَـٰذَا الْخَلْقِ لئلّا يكونَ لَاحَدٍ فِی عُنُقِهِ بَيعَهٌ إِذَا خَرَجَ»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۷۹، ح۱.

مانـدن آن حضـرت از خطـــر نـــابودی است. به این بیان که خداونـد متعال، می دانست اگر امامان پیشین ظاهر شوند، از کشـته شـدن در امـــان خواهند بود؛ برخـــلاف مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف که اگر ظاهر شود، کشـته خواهد شد. اگر یکی از پـدران مهـدی کشته می شـد، حکمت و تدبیر الهی اقتضا می کرد دیگری به جای او نصب شود؛ ولی اگر مهدی عجـل الله تعـالی فرجه الشـریف کشـته شود، مصـلحت و تـدبیر امور انسـان‌هـا اقتضا نمی‌کرد که امام دیگری به جای او نصـب گردد. ابوبصیر از امام صادق علیه السلام نقل کرده است که فرمود:

ولادت صاحب الامر بر این مردم نهان است، تا چون خروج کنـد، بیعت هیـچ کس بر گردنش نباشـد و خدای تعالی امر وی را در یک شب به سامان رساند.(۱)

مخفی بـودن ولادت، دربـاره برخی از بزرگـان نقـل شـده است کـه می تـوان از آن جملـه بـه ولادت مخفیـانه ابـــراهیم خلیـــــل علیه السلام از ترس کشته شـدن به دست پادشاه زمانش و نیز بـــــه ولادت پنهـــانـــی موسی بـــــن عمران علیه السلام از ترس کشته شدن به دست فرعون اشاره کرد.

به همین جهت شیخ طوسی، ولادت پنهانی حضرت مهدی علیه السلام را امـــــــــری عادی و معمولی دانسته، می نویسد:

این نخستین وآخرین حادثه نبوده و در طول تاریخ بشری، نمونه‌های فراوان داشته است.(۲)

این حقیقت را صاحب منتخب الاثر نیز به تفصیل بیان کرده است.(۳)

اثبات ولادت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

ولادت حضـــرت مهـــدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف، بـــه دلایلی پنهانی صورت گرفت و باعث شد برخی، آن را انکـــار کنند؛ امـــا شیعه برای اثبات ولادت آن حضرت، دلیل های فراوانی آورده است.

الف. نوید امام عسکری علیه السلام به ولادت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

امام حسن عسکری علیه السلام گاهی، نوید مولودش را به یاران خاص می‌داد.(۴)

۱- «صَاحِبُ هَـذَا الامْرِ تَغِیبُ وِلادَتُهُ عَنْ هَذَا الْخَلْقِ لِئَلا یکونَ لاحَدٍ فِی عُنُقِهِ بَیعَهٌ إِذَا خَرَجَ وَ یصْلِحُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَمْرَهُ فِی لَیلَهٍ»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص ۴۸۰، باب ۴۴، ح۵.

۲- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۷۷، ح۱۰۵.

۳- لطف الله صافی گلپایگانی، منتخب الاثر، ص۳۵۳.

۴- «... سیرزقنی الله ولداً بمنه و لطفه»، محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۵۰، ص۳۱۳.

و نیز در نویدی به همسر بزرگوار خود داد، چنین فرمود:

در آینده ای نزدیک دارای فرزندی خواهی شد. نامش محمد است. او قائم از بعد من است.(۱)

ب. خبر دادن امام عسکری علیه السلام از ولادت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

امام حسن عسکری علیه السلام برای یاران ویژه، ولادت فرزند خود را گزارش کرد. احمد بن اسحاق گوید: از امام عسکری علیه السلام شنیدم که فرمود:

سپاس از آن خدایی است که مرا از دنیا نَبُرد، تا آن که جانشین مرا به من نشان داد. او از نظر آفرینش و اخلاق، شبیه ترین مردم به رسول خدا است. خدای تعالی، او را در غیبتش حفظ فرماید؛ سپس او را آشکار کند. او زمین را از عدل و داد آکنده سازد؛ همچنان که آکنده از جور و ستم شده باشد.(۲)

ابراهیم بن ادریس نیز گوید: امام عسکری علیه السلام گوسفندی به من داد و فرمود: «این را برای فرزندم فلان عقیقه کن و خود و نزدیکانت از آن بخورید.» سپس دو گوسفند داد و فرمود: «این دو گوسفند را از مولای خود عقیقه کن و بخور که خداوند سبحانه و تعالی بر تو گوارا نماید و به برادران دینی خود نیز از آن بده.»(۳)

ج. خبر حکیمه ـ عمه امام عسکری علیه السلام ـ از ولادت آن حضرت

حکیمه دختر امام جواد علیه السلام و عمه امام حسن عسکری علیه السلام، از زنـــان والا مقام نزد امامـــان علیهم السلام بود. وی به دستور مستقیم امـــام عسکری علیه السلام، شب ولادت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف حضور داشت و بخش فراوانی از روایات ولادت آن حضرت، از ســـوی این بانوی بزرگـــوار نقل شده است.

۱- «سَتَحْمِلِینَ وَلَداً وَ اسْمُهُ مُحَمَّدٌ وَ هُوَ الْقَائِمُ مِنْ بَعْدِی»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۰۸، ح۴.
۲- «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی لَمْ یخْرِجْنِی مِنَ الدُّنْیا حَتَّی أَرَانِی الْخَلَفَ مِنْ بَعْدِی أَشْبَهَ النَّاسِ بِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله و سلم خَلْقاً وَ خُلْقاً یحْفَظُهُ اللَّهُ تَبَارَك وَ تَعَالَی فِی غَیبَتِهِ ثُمَّ یظْهِرُهُ فَیمْلا الارْضَ عَدْلاً وَ قِسْطاً کمَا مُلِئَتْ جَوْراً وَ ظُلْماً»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۰۸، ح۴.
۳- محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج۵۱، ص۲۲؛ ر.ك: شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۲۴۵.

د. خبر نسیم و ماریه (خادمان بیت امامت)

ایشان، دو تن از خدمتگزاران خانه امام عسکری علیه السلام بودند و از برخی روایات استفاده می شود که آنان نیز در شب ولادت در خانه امام عسکری علیه السلام حضور داشته اند.(۱)

ه. گزارش عده فراوانی از بزرگان شیعه

اَبُوالاَدْیان، از خدمتکاران خانه امام حسن عسکری علیه السلام بود که علاوه بر حضور در بیت آن بزرگوار، سرپرست امور نامه های آن حضرت و بردن آن ها به شهرهای مختلف بود. او، یکی از کسانی است که روایت شهادت امام عسکری علیه السلام و نماز خواندن حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف بر پیکر آن حضرت را ذکر کرده است.(۲)

و. گزارش برخی از دانشمندان اهل سنّت

بیشتر اهل سنّت _ آن گونه که شیعه باور دارد _ اعتقادی به زاده شدن مهدی موعود ندارند؛ اما دانشمندانی چند از ایشان، علاوه بر تصریح یا اشاره به ولادت آن حضرت در سال ۲۵۵ ق، او را همان موعود در کلام پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم دانسته‌اند. افرادی از اهل سنت که در نوشته‌های خود به ولادت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف اشاره کرده اند، دو دسته هستند:(۳)

یک. کسانی که ولادت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را گزارش کرده اند؛ ولی در باره موعود بودن او ساکت مانده‌اند.(۴) ابن اثیر (م ۶۳۰ ق)، در الکامل فی التاریخ درباره حوادث سال ۲۶۰ ق چنین می نویسد:

در این سال، ابومحمد علوی عسکری وفات کرد. او یکی از دوازده امام مذهب امامیه و پدر محمّد است

۱- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص ۴۳۰، ح۵.
۲- شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۷۵؛ باب ۴۳،ح۲۵. همچنین ر.ک: نیلی نجفی، منتخب الانوار المضیئه، ص۱۵۷؛ الخرائج والجرائح، ج۳، ص۱۱۰۱.
۳- اینجا فقط به موارد اندکی اشاره شده است. برای تفصیل بیشتر، ر. ک: سید ثامر هاشم العمیدی، مهدی منتظر در اندیشه اسلامی، ص۱۸۵ _۲۰۰؛ همو، در انتظار ققنوس، مهدی علیزاده، ص۱۸۸ _ ۱۹۸.
۴- برخی اهل سنّت که ولادت حضرت مهدی علیه السلام را گزارش کرده اند، فقط آن را از دیدگاه شیعه بیان کرده اند، در حالی که عده ای گمان کرده اند کسانی که ولادت آن حضرت را نقل کرده اند بر این باور هستند که آن حضرت به دنیا آمده است.

که معتقدند او منتظر می باشد.(۱)

ابن خلکان (م۶۸۱ق) در وفیات الاعیان(۲) و ذهبی (م ۷۴۸ ق) در کتاب العبر(۳) چنین گزارشی ارائه کرده اند.

دو. کسانی که علاوه بر گزارش ولادت آن حضرت، به موعود بودن آن حضرت تصریح کرده اند (البته این دسته کم شمارند):

کمال الدین محمد بن طلحه شافعی (م۶۵۲ق) در کتاب مطالب السؤول گوید:

ص:۵۲۸

۱- سید ثامر هاشم العمیدی، مهدی منتظر در اندیشه اسلامی، ص۱۸۶، به نقل از: ابن اثیر، الکامل فی التاریخ، ج۷، ص۲۷۴ در پایان حوادث سال ۲۶۰ قمری.

۲- سید ثامر هاشم العمیدی، مهدی منتظر در اندیشه اسلامی، ص۱۸۶، به نقل از: ابن خلکان، وفیات الاعیان، ج۴، ص۱۷۶، ح۵۶۲.

۳- سید ثامر هاشم العمیدی، مهدی منتظر در اندیشه اسلامی، ص۱۸۶، به نقل از: ابن خلکان، وفیات الاعیان، ج۴، ص۱۷۶، ح۵۶۲.

ابوالقاسم محمد بن حسن خالص، پسر علی متوکل، پسر قانع، پسر علی رضا، پسر موسی کاظم، پسر جعفر صادق، پسر محمد باقر، پسر علی زین العابدین، پسر حسین زکی، پسر علی مرتضی امیرالمؤمنین، پسر ابوطالب، مهدی، حجّت، خلف، صالح، منتظر علیهم السلام و رحمت و برکات خداوند سبحانه و تعالی بر او باد.(۱)

نور الدین علی بن محمد بن صباغ مالکی(م۸۵۵ ق) فصل دوازدهم از کتاب الفصول المهمّه را با این عنوان آورده است:

در شرح حال ابوالقاسم حجت، خلف صالح، پسر ابومحمد حسن خالص، او امام دوازدهم است.(۲)

زمان و مکان ولادت

مطابق روایت های بسیاری از شیعه(۳) و برخی از اهل سنّت، میلاد خجسته امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف شب نیمه شعبان ۲۵۵ ق، واقع و باعث مزید فضیلت این شب مبارک شده است. البته عده اندکی، زمان های دیگری را نیز نقل کرده اند.(۴) ابوالفضل حسین بن حسن علوی گوید:

در سامرا، به منزل امام حسن علیه السلام رفتم و ولادت سرورمان، صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه الشریف را به وی تبریک گفتم.(۵)

نیز ن.ک: شعبان، نیمه شعبان، شاهدان ولادت حضرت مهدی علیه السلام، امام حسن عسکری علیه السلام، مادر حضرت مهدی علیه السلام .

ولایت فقیه

سرپرستی جامعه در امور دین و دنیا، به دست فقیه دینی در عصر غیبت

ولایت، واژه ای عربی است که از نگاه لغوی، از ریشه (ول ی) گرفته شده است و به کسر و فتح «واو» خوانده می شود. «ولی» در لغت عرب، به معنای آمدن چیزی است در پی چیز دیگر؛ بدون آن که

۱- طلحه شافعی، مطالب السؤول، ج۲، ص۷۹، باب ۱۲.

۲- ابن صباغ مالکی، الفصول المهمه، ص۲۸۷.

۳- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۵۱۴؛ شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۲۴؛ شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۱۴۷.

۴- ر. ک: محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۳۲۹؛ شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۲۳۱.

۵- شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۲۲۹؛ محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج۵۱، ص۱۷.

فاصله ای میان آن دو باشد؛ از این رو، این واژه در معانی دوستی، یاری، پیروی، تصدّی امر غیر و سرپرستی استعمال شده که وجه مشترک همه این معانی، قرب معنوی است.

از میان این معانی، معنای سرپرستی و تصرّف در کار دیگری، با آنچه از ولایت فقیه اراده می شود، همخوانی بیشتری دارد. کسی که عهده دار کاری می شود، بر آن ولایت یافته و مولا ـ و ولی آن امر محسوب می شود؛ بنابراین، کلمه ولایت و هم ریشه های آن (مانند ولی، تولیت، متولّی و والی) بر معنای سرپرستی، تدبیر و تصرّف، دلالت دارد.

واژه فقیه در لغت، به معنای کسی است که فهمی عمیق و دقیق دارد و از ریشه (ف ق ه) گرفته شده که به معنای غلبه علم و فهم و ادراک درباره چیزی است. در اصطلاح، فقیه کسی است که بتواند احکام شرعی را از آیات قرآن و سخنان معصومان علیهم السلام استنباط و استخراج کند.

مسأله ولایت فقیه که پیشینه آن، به آغاز فقه باز می گردد، یکی از مهم ترین مسایل جامعه شیعی است؛ به گونه ای که اندیشه سیاسی پیروان مکتب اهل بیت علیهم السلام در عصر غیبت کبرا ـ به ویژه دوران معاصر ـ با آن گره خورده است. از آن جا که در دوران معاصر، بزرگ ترین تحوّل اجتماعی در امت اسلامی، به نام انقلاب اسلامی ایران، بر این باور سترگ بنا شده، بحث درباره آن، امری ضروری و اجتناب ناپذیر است.

از سوی دیگر، یگانه فریاد ظلم ستیزی و مقابله با زیاده خواهی استکبار جهانی، برخاسته از این تفکر ارجمند و اصل مترقی است که دشمنی های فراوانی را از سوی ستمگران و استکبار جهانی در پی داشته است. این خود، اهمیت پرداختن به این بحث را دوچندان ساخته است.

ادله ولایت فقیه

ولایت فقیه هم از راه عقل و هم از راه روایات و احادیث ثابت است. از آن جا که در مدخل نیابت عام، به برخی روایات در این باره اشاره شد، این جا به صورت مختصر به دلیل عقلی اشاره می کنیم:

از آن جا که در عصر غیبت، دسترسی به پیشوای معصوم علیه السلام امکان پذیر نیست و تشکیل حکومت هم ضروری است، باید فردی ولایت و حکومت را بر عهده بگیرد. بدین

منظور، سه راه پیش رو داریم: یا این که ولایت غیر فقیه را بپذیریم یا فقیه

غیر عادل یا ولایت فقیه عادل را.

عقل هر انسان حکم می کند غیر فقیه و فقیه غیر عادل شایسته ولایت و حکومت نیست؛ چرا که این جا تشکیل حکومت اسلامی مورد بحث است و برای پیاده کردن حکومت اسلامی و اجرای احکام دین، باید فردی زمام این امر را به عهده گیرد که به احکام اسلامی به طور ژرف و اس___اسی آشنا بوده و شی___وه اداره حکومت را هم بداند در عین حال، پرهیزگ___ار و متعهد باشد، ت___ا ام___ر حکومت را فدای خواسته های نفسانی و امیال شیطانی خود نکند. افزون بر آن، این که نه فقط درباره حکومت اسلامی، بلکه درباره هر حکومتی، عقل حکم می کند جاهلان، جاه طلبان و هوسرانان شایستگی زمامداری را ندارند؛ بنابراین فقیهی که به احکام اسلامی و اوضاع سیاسی _ اجتماعی زمان خود آگاه بوده از تقوا و عدالت و تدبی___ر و مدی___ریت و کم___الات لازم برخ___وردار باشد، ب___رای حک___ومت، شایسته تر از دیگران است.

نیز ن.ک: نیابت عام، نواب عام، حکومت اسلامی.

ولی فقیه

سرپرست جامعه در امور دین و دنیا در دوران غیبت

در اصطلاح، ولی فقیه کسی است که عالم به سیاست های دینی و برقرارکننده عدالت اجتماعی میان مردم باشد. طبق اخبار، او دژ اسلام و وارث پیامبران و جانشین پیامبر خدا و همچون پیامبران بنی اسرائیل بوده، بهترین خلق خدا پس از امامان علیهم السلام است. مج___اری ام___ور و احک___ام و دستورها، به دست او بوده و حاکم بر زمامداران است.(۱)

مسأله ولایت فقیه ریشه کلامی دارد؛ ولی جنبه فقهی آن سبب شده است فقیهان از روز نخست، در ابواب گوناگون فقهی از آن بحث کنند و موضوع ولایت فقیه را در هر یک از مسایل مربوط روشن سازند. در باب جهاد و تقسیم غنایم، خمس، گرفتن و توزیع زکات، سرپرستی انفال، نیز اموال غایبان و قاصران، باب امر به معروف و نهی از منکر، باب حدود و

۱- ر.ک: امام خمینی، الرسائل، ج۲، ص۹۴ _ ۱۰۲.

قصاص و تعزیرات و مطلق اجرای احکام انتظامی اسلام، فقها از مسأله ولایت فقیه و گستره آن بحث کرده اند؛(۱) بنابراین در یک تقسیم بندی کلی، دو نوع ولایت تصور می شود:

قسم نخست: ولایت، از نوع سرپرستی و اداره امور مؤمنان است؛ همان ولایتی که به قرار دادن خداوند سبحانه و تعالی، رسول اکرم و امامان معصوم علیهم السلام و در عصر غیبت، فقیه عادل، از آن برخوردار است.

قسم دوم: ولایت، ناظر به تصدّی امور کسانی است که به سبب کوتاهی در فهم و شعور یا ناتوانی عملی از انجام کارهای خویش یا عدم حضور، نمی توانند حق خود را به طور کامل به دست آورند و لازم است که ولی از طرف آنان و به صلاحدید خودش به سرپرستی و اداره امور این افراد اقدام کند. ولایت پدر و جد پدری بر فرزندان صغیر یا سفیه و مجنون خود، ولایت اولیای مقتول (ولی دم) ولایت میّت، نمونه هایی از این قسم ولایت است.(۲)

غفلت از تفاوت اساسی میان این دو قسم ولایت و یکسان پنداشتن آن دو، منشأ خطایی شده است که برخی مخالفان ولایت فقیه بدان دچار شده و پنداشته اند ولایت فقیه، از سنخ ولایت بر محجوران و قاصران است و معنای ولایت فقیه، آن است که مردم همچون مجانین و کودکان و سفیهان محجور و نیازمند قیّمند، و ولی فقیه، قیم مردم است؛ پس ولایت فقیه، مستلزم نوعی تحقیر و اهانت به مردم و رشد آنان است.(۳) به طور اساسی اضافه شدن ولایت به وصف عنوانی فقیه محدودیت آن را در چارچوب فقه می رساند. در واقع، فقه او است که حکومت می کند، نه شخص او، پس هیچ گونه قاهریت و حاکمیت اراده شخصی در کار نیست. از همین جا، مسؤولیت مقام رهبری در اسلام، در پیشگاه خدا و مردم روشن می شود. او در پیشگاه خدا مسؤول است احکام را به طور کامل اجرا نماید و مقابل مردم مسؤول است تا مصالح همگانی را به بهترین شکل ممکن تأمین کند و عدالت

۱- محمدهادی معرفت، ولایت فقیه، مقدمه.

۲- احمد واعظی، حکومت اسلامی، ص۱۱۸.

۳- پیشین، ص۱۱۹.

اجتماعی را در همه زمینه ها و به صورت گسترده و بـدون تبعیض اجرا کنـد و هرگز در این مسؤولیت کوتاه نیایـد.(۱) این جا است که بحث حکومت اسلامی به رهبری فقیه عادل پیش می آید.

۱- محمدهادی معرفت، ولایت فقیه، ص۱۰ و ۱۱.

همسر و فرزند مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

سرّ بـــــــودن پنهـــان زیستی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف بسیـــــاری از چگـــونگی های زندگی آن حضــرت را در هـاله ای از ابهـام و اختلاـف دیـدگاه، قرار داده اسـت. از آن جـا کـه روایـت صـریح و روشـنی در بــاره خـــانواده آن حضـرت، در دست نیست و روایت هــای موجـــــود نیز بیـان های گوناگونی را ارائه می کننـد، دیـدگاه های متفاوتی بین دانشمندان شیعه پدید آمده است:

۱. حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ازدواج کرده و دارای فرزندانی نیز هست.(۱)

۲. حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ازدواج نکرده است(۲).

دیدگاه نخست: اثبات همسر و فرزند

کسانی که بر این باورند، اعتقاد دارند آن حضرت به طور قطع ازدواج کرده، و دارای فرزندانی نیز هست.

ص:۵۳۵

۱- محدث نوری، نجم الثاقب، ص۴۰۲.

۲- البته برخی بزرگان، دیـدگاه سومی را مطرح کرده انـد که در آن، احتمال داده شـده آن حضـرت ازدواج کرده است؛ ولی دارای فرزند نیست. ر.ک: سیّد محمد صدر، تاریخ الغیبه الکبری، مقدمه، ص۲۳.

ایشان به طور عمده، دو دسته دلیل برای این ادعا ذکر کرده اند:

۱. ازدواج، امری مستحب است و ساحت حضرت ولی عصر علیه السلام از ترک این مستحب، مبرّا می باشد.

۲. در کتـــاب های روایـــی، برخی روایت ها و ادعیه، بر همسر و فرزند داشتن حضرت دلالت دارد.

دلیل نخست: استحباب ازدواج

برخی افرادی که این احتمال را ترجیح داده انـد، در پاسخ منکران وجود همسر و فرزند برای حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف چنین نوشته اند:

چگونه تـــرک خواهنـد کرد چنین سنّت عظیمه جـدّ اکرم خود را بـا آن همه ترغیب و تحریص که در فعل آن و تهدیـد و تخویف در ترک آن شده، و سزاوارترین امّت در اخذ به سنّت پیغمبر، امام هر عصر است، و تا کنون کسی ترک آن سنّت را از خصایص آن حضرت نشمرده است.(۱)

نیز یکی از دانشوران معاصر در این باره نوشته است:

بنابـــراین آن حضرت، فرزندان و نوادگان زیادی خواهد داشت که شمـــارش آن هـــا به سادگی ممکن نیست. اگر در این زمینه (داشتن همسر و فرزند) هیچ نقل روایی وجود نداشت، و فقط همین مطلبی که آن حضرت با وجود سن زیاد از نظر جسمی جـــوانی قویّ البنیه است... و نیز می دانیم که آن حضـرت به سنّت پیامبر صـلی الله علیه و آله و سلم عمل می کند، در قبول این مطلب که آن جناب همسر و فرزندانی دارد کافی بود.(۲)

بررسی این دیدگاه

استدلال پیشین، دارای دو مقدمه است:

۱. ازدواج، سنّت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم، و کاری شایسته و مستحب است.

۲. حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ناگزیر این سنّت را انجام می دهد.

امّا مقدمه نخست

شکی نیست که استحباب ازدواج از آیات(۳) و روایات(۴) فراوانی استفاده می شود.

۱- محدث نوری، نجم الثاقب، ص۴۰۲.

۲- علی سعادت پرور، ظهور نور، ص۱۲۳.

۳- نساء (۴): ۳.

۴- «النِّکاحُ سُنَّتِی فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِی فَلَیْسَ مِنِّی»، محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج۱۰۰، ص۲۲۰.

با توجه به آیات و روایات و وجود کلمات امر، مانند «انکحوا» در آیات، و تشویق به ازدواج در روایات، و سفارش در عمل به سنّت پیامبر خدا، استحباب شرعی ازدواج قابل استنباط است.

امّا مقدّمه دوّم:

لزوم عمل امام علیه السلام به امر شرعی و سنّت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم پرسش هایی را پدید می آورد؛ از جمله این که:

با توجه به انبوه کارهای مستحب، آیا امام علیه السلام به همه آن ها عمل می کند؟ یا از آن امور انتخاب کرده و گزینشی عمل می کند؟

با توجه به دو مقدّمه ای که گذشت، برخی بر این باورند امام زمان علیه السلام در عصر غیبت ازدواج کرده و صاحب همسر و فرزند است.

در نقد این دلیل گفته شده است:

اگر انجام ازدواج را بر استحباب نیز حمل کنیم، نکته قابل توجه این است که این استحباب، با مسأله بسیار مهم غیبت و فلسفه آن، در تعارض است.

این پرسش پیش می آید که اهمیّت ازدواج، در جایگاه یک مستحب بیشتر است یا امر بسیار مهم امر به معروف و نهی از منکر؟ ناگزیر پاسخ داده خواهد شد: امر به معروف مهم تر است. حال آیا امام عصر علیه السلام از این همه منکری که رخ می دهد خبر دارد یا خیر؟ نیز گفته می شود: خبر دارد؛ پس چرا نهی از منکر نمی کند؟ خواهد گفت: با مقام غیبت حضرت در تعارض است. حال این پرسش پیش می آید که آیا واجبی به این اهمیّت در تعارض با غیبت ترک می شود؛ اما امر مستحب نه؟

نه فقط امر به معروف که بسیاری از شؤونات امام است که به دلیل غیبت او به صورت موقت ترک می شود.

افزون بر این که روایت نبوی می گوید: «فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي»؛(1) و آن، بدین معناست که با آن، به مخالفت بر خیزد. بر ما روشن است که هر کس اگر به دلیل هایی نتوانست ازدواج کند، به این معنا نیست که با آن مخالف است.

دلیل دوم: برخی روایات و ادعیه

افزون بر دلیل پیشین که

۱- محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۲۲۰.

مهم ترین دلیـــل در ایـــن باره است، دلیل ها ای دیگری بر فرزند دار بودن آن حضرت نیز بیان شده است:

شیخ طوسی از مفضل بن عمر نقل کرده است که امام صادق علیه السلام فرمود:

برای صاحب این امر، دو غیبت است که یکی از آن ها، به اندازه ای طولانی می شود که برخی از مردم گویند از دنیا رفته است؛ برخی گویند: کشته شده و برخی گویند: آمده و رفته است؛ جز اندکی از شیعیان، بر باور خود استوار نماند. کسی از فرزندانش و غیر آنان، از اقامتگاه او آگاه نمی شود؛ جز کسی که متصدی امور او است.(۱)

بررسی کوتاه

استدلال به این روایت، از چند جهت محل تأمل است:

الف. نعمانی همین روایت را نقل کرده است؛ در حالی که به جای«من ولده»، «من ولی»(۲) آورده است.

با توجه به این که کتاب الغیبه نعمانی به مراتب بر کتاب الغیبه شیخ طوسی مقدم بوده و بخشی از سند هر دو کتاب مشترک است و نیز بین کلمه «ولی» و «ولد» از نظر نوشتار، نزدیکی وجود دارد، احتمال تصحیف، بسیار قوی می نماید؛ بنابراین، استدلال به این روایت، بی اعتبار خواهد شد.

یکی از دانشمندان معاصر پس از ذکر هر دو روایت می نویسد:

با وجود این اختلاف، استناد به نقل «غیبت شیخ» اطمینان بخش نیست؛ بلکه نقل «غیبت نعمانی» از برخی جهات، مانند علوّ سند و لفظ حدیث، معتبرتر به نظر می رسد.(۳)

یکی دیگر از اندیشه وران معاصر پس از اشاره به اختلاف نقل شیخ طوسی و نعمانی، در باره این روایت نوشته است:

۱- «إِنَّ لِصَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ غَيْبَتَيْنِ إِحْدَاهُمَا تَطُولُ حَتَّى يَقُولَ بَعْضُهُمْ مَاتَ وَ يَقُولَ بَعْضُهُمْ قُتِلَ وَ يَقُولَ بَعْضُهُمْ ذَهَبَ حَتَّى لَا يَبْقَى عَلَى أَمْرِهِ مِنْ أَصْحَابِهِ إِلَّا نَفَرٌ يَسِيرٌ لَا يَطَّلِعُ عَلَى مَوْضِعِهِ أَحَدٌ مِنْ وُلْدِهِ وَ لَا غَيْرِهِ إِلَّا الْمَوْلَى الَّذِی يَلِی أَمْرَهُ»، شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص ۱۶۱.

۲- نعمانی، الغیبه، ص ۱۷۲.

۳- لطف الله صافی گلپایگانی، پاسخ ده پرسش، ص ۵۴.

کمترین احتمالی که در این باره وجود دارد، این است که مقصود از عبارت «هیچ یک از فرزندان و نه دیگران، از جای آن حضرت آگاه نیستند» مبالغه در شدت پنهانی باشد؛ بدین معنا که اگر هم بر فرض آن حضرت را فرزندی باشد، حتی او هم از شخصیت حقیقی حضرت آگاه نخواهد بود، تا چه رسد به دیگران و لذا ــ چنان که واضح است ــ این عبارت دلیلی بر وجود فرزند بالفعل نمی باشد. و همین اندازه که چنین معنایی برای روایت محتمل باشد، برای ساقط کردن استدلال بدان کفایت می کند؛ زیرا آن گاه که احتمال به میان آید، استدلال باطل است.»(۱)

ب. درباره روایت شیخ طوسی گفته می شود که مورد تحریف واقع شده است؛ زیرا در این روایت، ضمیر مفرد، به جای جمع استفاده شده است:

]در روایات[می گوید: «از فرزندان او و دیگری»؛ در حالی که صحیح این بود که بگوید «از فرزندان او و دیگران.» مگر این که کسی بگوید ضمیر«هاء» در کلمه «ولده» از سوی نسخه نویسان اضافه شده است یا این که بگویند مقصود روایت اشاره به این مطلب است که امام علیه السلام فقط یک فرزند دارد. یا این که بگوید مراد از لفظ «ولد» اسم جنس است و برای مراعات این نکته ضمیر مفرد به کار رفته است.(۲)

۲. حکایت جزیره خضرا که سخن از فرزندان حضرت در جزیره ای دور دست دارد. در آن داستان، ادعا شده است برخی فرزندان حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در جزایری دور دست و ناشناخته، بر شهرهایی حکومت می کنند. این داستان، ابتدا به وسیله علامه مجلسی در بحار الانوار(۳) و پس از نزدیک دو قرن، به وسیله محدث نوری در کتاب نجم الثاقب(۴) شهرت

۱- سیّد محمد صدر، تاریخ غیبت کبرا، ترجمه سیّد حسن افتخار زاده، ص۸۵.

۲- سیّد جعفر مرتضی، جزیره خضرا در ترازوی نقد، ترجمه: محمد سپهری، ص۲۱۸.

۳- محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج۵۲، ص۱۵۹.

۴- میرزا حسین طبرسی نوری، نجم الثاقب، باب هفتم، حکایت ۳۷. با وجود این که وی حکایت را از بحار الانوار نقل کرده است، ولی تفاوت های فراوانی با نقل علامه مجلسی دارد.

یافت.

در محل خود به ساختگی بودن این داستان اشاره شد(۱) از این رو استدلال به این داستان و مانند آن، بر این مسأله غیر قابل پذیرش است.

۳. علامه مجلسی می گوید: نگارنده کتاب مزار کبیر به اسناد خود از ابو بصیر از امام صادق علیه السلام نقل کرده است که آن حضرت فرمود:

گویی می بینم فرود آمدن قائم را در مسجد سهله، با اهل و عیالش.(۲)

این روایت برای آن حضرت همسر و فرزند اثبات کرده است؛ ولی هیچ دلالتی ندارد در دوران غیبت نیز دارای زن و فرزند است؛ چرا که احتمال دارد این زن و فرزند پس از ظهور برای او حاصل آید. به ویژه آن که فضای روایت مربوط به دوران ظهور است.

۴. در روایتی که ابن طاووس از امام رضا علیه السلام در صلوات بر امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نقل ک____رده است، عبارت زیر به چشم می خورد:

خدایا! به او و خاندان و فرزندان و نسل و تمام پیروانش، چیزی ببخش که مایه روشنی چشم و خوشحالی دل او شده و حکومت تمام حکومت های دور و نزدیک، عزیز و ذلیل را در اختیار او قرار دهد؛ به گونه ای که حکومت او، بر همه حکومت ها چیره و حق، بر همه باطل ها غلبه می کند.(۳)

برخی بزرگان درباره روایت پیشین نوشته اند:

اولاً: سند روایت قابل اعتماد نیست.

ثانیاً: بیشترین چیزی که از این دعای نقل شده از امام رضا علیه السلام که حدود پنجاه سال پیش از ولادت امام زمان علیه السلام فرموده اند، می توان استنباط کرد، این است که امت اسلام، دارای مهدی است و او دارای ف____رزندانی

۱- ر.ک: مدخل جزیره خضرا.

۲- «كَأَنِّي أَرَى نُزُولَ الْقَائِمِ فِي مَسْجِدِ السَّهْلَةِ بِأَهْلِهِ وَ عِيَالِهِ»، محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج۵۲، ص۳۸۱، باب ۲۷.

۳- «... اللَّهُمَّ أَعْطِهِ فِي نَفْسِهِ وَ أَهْلِهِ وَ وُلْدِهِ وَ ذُرِّيَّتِهِ وَ أُمَّتِهِ وَ جَمِيعِ رَعِيَّتِهِ مَا تُقِرُّ بِهِ عَيْنَهُ وَ تَسُرُّ بِهِ نَفْسَهُ وَ تَجْمَعُ لَهُ مُلْكَ الْمُمْلَكَاتِ كُلِّهَا قَرِيبِهَا وَ بَعِيدِهَا وَ عَزِيزِهَا وَ ذَلِيلِهَا حَتَّى يَجْرِيَ حُكْمُهُ عَلَى كُلِّ حُكْمٍ وَ يُغْلَبَ بِحَقِّهِ كُلُّ بَاطِلٍ ...» سیّد بن طاووس، جمال الاسبوع، ص۵۰۶.

خواهد شد؛ امّا در روایت اشاره ای به زمان ولادت فرزندان حضرت نشده است.

سیاق کلام، حاکی از آن است که این موضوع به عصر ظهور و قیام و حکومت ایشان مربوط می شود.(۱)

۵. روایت دیگری که سیّد بن طاووس نقل کـــرده است کـــه امام رضا علیه السلام فرمود:

پروردگارا! درود فرست بـــر والیان عهد وی و پیشوایان از فـــرزندان او....(۲)

این روایت نیز به دلایلی بر مدعا غیر قابل پذیرش است.

الف. روایت از نظر سند ضعیف است.

ب. این روایت بنابر تصریح خود ابن طاووس، دارای متن دیگری نیز می باشد که به این شکل است: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَی وُلَاهِ عَهْدِهِ وَ الْأَئِمَّهِ مِنْ بَعْدِه...»؛ که در آن، کلمه «من ولده» نیست.

البته شیخ طوسی در کتاب مصباح المتهجد(۳) و کـــفعمی در مصبـــاح(۴) به همین صورت دوم نقل کرده اند.

ج. بر فرض هم که درستی روایت را بپذیریم، باز هم در روایت، نکته ای که حاکی از زمان ولادت فرزندان امام باشد، وجود ندارد و ممکن است به فرزندان آن حضرت پس از ظهور اشاره کرده باشد.

۶. میرزای نوری در نجم الثاقب با عنوان «دفع شبهه نبودن اولاد برای آن حضرت» آورده است:

سیّد بن طاووس در اواخر کتاب جمال الاسبوع(۵) گفته که: «من یافتم روایتی به سند متصل به این که از برای مهدی گروهی از اولاد است که والیانند در اطراف شهرها که در دریا است و ایشان دارایند غایت بزرگی و صفات نیکان را.»(۶)

۱- سیّد جعفر مرتضی، جزیره خضرا در ترازوی نقد، محمد سپهری، ص۲۲۰.

۲- «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَی وُلاهِ عَهْدِهِ وَ الْأَئِمَّهِ مِنْ ولدِه ...»، سید بن طاووس، جمال الاسبوع، ص۵۱۲.

۳- شیخ طوسی، مصباح المتهجد، ص۴۰۹.

۴- کفعمی، المصباح، ص۵۴۸.

۵- سیّد بن طاوس، جمال الاسبوع، ص۵۱۲.

۶- میرزا حسین طبرسی نوری، نجم الثاقب، ص۴۰۲.

در جمال الاسبوع، نه فقط سندی بر این ادعا نیاورده، بلکه مشخص نکرده این سخن از چـــه کسی ذکـــر شده است.

البته بـــه روایـــات دیگـــری نیز استدلال شـده که به نظر می رسد آنچه ذکر شد، اهمیّت بیشتری دارد و آن هم که ملاحظه شـد، قابلیت استدلال بر این موضوع را ندارنـد. افزون بر روایات، به برخی از ادعیه و زیارت نامه ها نیز استدلال شده که در آن ها نیز استدلال ناتمام است؛ زیرا استناد قطعی آن هـــا بـــه معصوم علیه السلام مورد تردید است.

یکی از بزرگان، درباره برخی از آنچه به عنوان دلیل قائلان به زن و فرزند دار بودن حضرت آمده است، می نویسد:

بعضی از روایات، مثل خبر «کمال الدین انباری» و خبر «زین الدین مازندرانی» از جهت غرابت و ضعف ظاهری که در متن آن ها است، قابل استنـــاد نمی باشد و بعضـی دیگـــر، همچون فقرات برخی از «ادعیه و زیارات» نیز صـراحت ندارد و قابل حمل بر عصر ظهور می باشد.(۱)

پس دلیل دوّم قائلان به ازدواج آن حضـرت که روایات است، مخـدوش می شود و جـــایی بـــرای استفاده واستدلال به آن باقی نمی ماند؛ لذا نمی توانیم به آن روایات تمسّک کنیم.

دیدگاه دوم: انکار همسر و فرزند

در این احتمال نیز به دو دلیل تمسک شده است:

الف. ازدواج با فلـــــسفه غیبـــــــت منافات دارد؛

ب. روایاتی که به ازدواج نکـــردن تصریح دارد.

دلیل نخست

در این احتمال، گفته شده همسر داشتن بـــرای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف با فلسفه غیبت در تعـــارض است؛ چرا که فلسـفه غیبت، دور و پنهان بودن از مردم است، تا این که گزندی به او نرسد، و از شـرّ دشـمنان در امان باشد؛ از این رو هر چیزی که خلاف آن باشد، بر آن حضرت روا نیست و ازدواج با این امر و فلسفه منافات دارد.

بنابراین ازدواج کاری مستحب،

۱- لطف الله صافی گلپایگانی، پاسخ ده پرسش، ص۵۴ _ ۵۵.

پسندیده و مهم است و حفظ اسرار و پنهان زیستی و حفظ جان از گزند دشمنان امری مهم تر است؛ پس هر گاه امری دایر شود بین مهم و مهم تر، عقل، مهم تر را برمی گزینند.

به عبارت دیگر، مصلحت فلسفه غیبت از مصلحت ازدواج بیشتر است؛ از این رو فلسفه غیبت، مانعی است برای ازدواج و می تواند از تحقق ازدواج جلوگیری کند. حال که ازدواج مانع دارد، ازدواج نکردن آن حضرت نمی تواند روگردانی از سنّت به شمارآید؛ چون آن حضرت اعراض نکرده، بلکه امر مهم تر را برگزیده است.

دلیل دوم

این گروه، افزون بر آنچه یاد شد، به روایاتی نیز استدلال کرده اند:

۱. مسعودی در اثبات الوصیه نقل کرده است: علی بن حمزه و ابن سراج و ابن ابی سعید مکاوی به محضر امام رضا علیه السلام وارد شدند. علی بن ابی حمزه سخن را آغاز کرده، گفت: «برای ما از پدرانتان نقل شده است که تمام وظائف امام، پس از رحلت به امامی مانند او منتقل می شود.» امام رضا علیه السلام به او فرمود: «خبر بده مرا از حسین بن علی علیهما السلام امام بود یا نه؟» گفت: «امام بود.» حضرت فرمود: «پس چه کسی جانشین او شد؟» عرض کرد: «علی بن حسین. علیهما السلام»

این پرسش و پاسخ ادامه یافت تا این که ابن ابی حمزه گفت: «برای ما روایت شده است که امام در نخواهد گذشت، تا این که جانشین و نسل خود را ببیند.»

امام رضا علیه السلام فرمود: «آیا در این روایت، بیش از این چیزی برای شما گفته نشده است؟» گفت: «نه.» حضرت فرمود:

«بلی و الله لقد رویتم فیه إلا القائم... ؛ بله؛ به خدا سوگند! برایتان روایت شده است، مگر قائم....»

ابن ابی حمزه (با حالتی شبیه اعتراض) گفت: «این قسمت در حدیث است؟»

امام رضا علیه السلام فرمود:

وای بر تو! چگونه جرأت کردی به چیزی که بخشی از آن را رها کرده ای، بر من احتجاج کنی؟(۱)

افزون بر مسعودی، کشی نیز در

۱- «ویلک کیف اجترأت علی بشی ء تدع بعضه»، علی بن حسین مسعودی، اثبات الوصیه، ص۲۰۸.

رجال خود(۱) این روایت را با اندک تفاوتی آورده است.

روشـن است که این روایت نه فقـط در دوران غیبت، بلکه در تمـام عمر آن حضـرت داشـتن فــــرزنـد بــــرای حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را منتفی می داند.

۲. شیخ طوسی در کتاب الغیبه نزدیک به همین مضمون را در روایتی دیگر آورده است.

حسن بن علی خزاز گفت: علی بن ابی حمزه بر امام رضا علیه السـلام وارد شد و پرسـید: «آیا تو امام هستی؟» حضـرت فرمود: «آری.» علی بن ابی حمزه گفت: «از پدر بزرگ شـما جعفر بن محمد شـنیدم که امامی نیست، مگر این که فرزندی دارد.» امام فرمـود: «آیـا فراموش کردی یـا خود را به فراموشـی زدی؟ این چنین که گفـتی نفرمود. بلکه فرمود: امـامی نیست، مگر این که فرزنـدی داشـته باشـد مگر امامی که حسـین بن علی برای او خارج می شود]= رجعت می کند[؛ پس همانا او فرزندی نخواهد داشت.»(۲)

علی بن ابی حمزه گفت: «راست فرمودی. این چنین فرمود جدّ بزرگوارت.»

دو روایت پیشین در اثبات ادعا کافی است؛ ولی برخی امور دیگری را می توان شاهد آورد:

۳. روایاتی حضـرت خضـر را کسـی معرفی کرده است که وحشت تنهایی حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را در دوران غیبت برطرف می سـازد، در حالی که اگر آن حضـرت زن و فرزنـد داشت، به ملازم و همراه نیازی نبود. امام رضا علیه السلام فرمود:

خضـر علیه السـلام از آب حیـات نوشـید و او زنـده است... خداونـد سـبحانه و تعـالی به واسـطه او تنهایی قائم ما را در دوران غیبتش به انس تبدیل کند و غربت و تنهایی اش را با وصلت او مرتفع سازد. (۳)

۴. در روایات فراوانی از آن

۱- محمد بن عمر کشی، رجال الکشی، ص۴۶۵.

۲- «لَما یَکونُ الْإِمَامُ إِلَّا وَ لَهُ عَقِبٌ إِلَّا الْإِمَامُ الَّذِی یَخْرُجُ عَلَیْهِ الْحُسَـیْنُ بْنُ عَلِیٍّ علیه السـلام فَإِنَّهُ لَا عَقِبَ لَهُ»، شـیخ طوسـی، کتاب الغیبه، ص۲۲۴.

۳- «إِنَّ الْخَضِـرَ شَـرِبَ مِنْ مَاءِ الْحَیَاهِ فَهُوَ حَیٌّ لَا یَمُوتُ ... وَ سَیُؤْنِسُ اللَّهُ بِهِ وَحْشَهَ قَائِمِنَا فِی غَیْبَتِه»، شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص ۳۹۰، ح۴.

حضرت با القاب فرید (تک) و وحید (یگانه) یاد شده است و این، با زن و فرزند داشتن منافات دارد.(۱)

۵. دسته ای از روایات، ملازمان حضرتش را در دوران غیبت، فقط سی تن از یاران خاص آن حضرت ذکر کرده است. امام صادق علیه السلام در این باره فرمود:

صاحب این امر، از غیبتی ناگزیر است و در غیبت خود، ناچار از گوشه گیری و کناره جویی از دیگران است. طیبه]=مدینه[خوش منزلی است و با وجود سی تن]یا به همراهی سی نفر[در آن جا وحشت و ترسی نیست.(۲)

علامه محمد تقی شوشتری درباره فرزنددار بودن امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف نوشته است:

باید گفت: در هیچ خبری وارد نشده است که آن حضرت پیش از ظهور فرزند داشته باشد، و در خصوص فرزند دار شدن آن امام پس از ظهور هم اختلاف است.(۳)

در پایان، توجه به این نکته خالی از لطف نیست که با عنایت به این که حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نزدیک به هفتاد سال از عمر خود را در دوران غیبت صغرا سپری کرده و محذورات این دوران در ازدواج کردن، به مراتب کمتر از دوران غیبت کبرا بوده است، و نیز این که در هیچ یک از منابع معتبر یا سخنان نواب خاص به این نکته اشاره ای نشده است، می توان دیدگاه زن و فرزند نداشتن را ترجیح داد. و خداوند سبحانه و تعالی آگاه تر است.

هیبت حضرت مهدی علیه السلام > شمایل حضرت مهدی علیه السلام

۱- محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج۵۲، ص۳۸۱، باب۲۶، ح۱۳.

۲- محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج۱، ص۳۴۰، ح۱۶؛ شیخ طوسی، کتاب الغیبه، ص۱۶۲؛ نعمانی، الغیبه، ص۱۸۸.

۳- جزیره خضراء افسانه یا واقعیت، ص۲۲۶، به نقل از: الاخبار الدخیله، ج۲، ص۷۲.

ی

یأجوج و مأجوج

از نشانه های نزدیک شدن قیامت در عصر ظهور

در دو سوره قرآن مجید، از یأجوج و مأجوج سخن به میان آمده است؛ یکی در آیات ۹۲ تا ۹۸ سوره کهف و دیگر در آیه ۹۶ سوره انبیاء. آیات قرآن به روشنی گواهی می دهد که این دو نام، متعلق به دو قبیله وحشی خونخوار بوده است که مزاحمت شدیدی برای ساکنان اطراف مرکز سکونت خود داشتند. در تورات، در کتاب حزقیل (فصل ۳۸ و ۳۹) و در کتاب رؤیای یوحنا (فصل۲۰) از آن ها به گوگ و مأگوگ یاد شده است که معرّب آن یأجوج و مأجوج است. به گفته صاحب المیزان، از مجموع گفته های تورات استفاده می شود که مأجوج یا یأجوج و مأجوج، گروه یا گروه های بزرگی بودند که در دوردست ترین نقطـــه شمـــال آسیـــا زندگی می کردند. آنان مردمی جنگجو و غارتگر بودند.(۱)

دلیل های فراوانی از تاریخ در دست است که در منطقه شمال شرقی زمین، در نواحی مغولستان در

۱- علامه طباطبایی، المیزان، ج۱۳، ص۴۱۱.

زمان های گذشته، گویی چشمه جوشانی از انسان وجود داشته است. مردم این منطقه به سرعت زاد و ولد می کردند و پس از کثرت و فزونی به سمت شرق، یا جنوب سرازیر می شدند و همچون سیل روانی این سرزمین ها را زیر پوشش خود قرار می دادند، و به تدریج در آن جا ساکن می گشتند.

به نظر می رسد یأجوج و مأجوج از همین قبایل وحشی بوده اند که مردم قفقاز، هنگام سفر کورش به آن منطقه، تقاضا کردند از آنان جلوگیری کند. او نیز به کشیدن سدّ معروف ذوالقرنین اقدام کرد.(۱)

امّا ارتباط این ها با مهدویت از روایاتی به دست می آید که آن ها را یکی از اشراط الساعه دانسته است.(۲) البته برخی درباره حقیقت وجودی آن ها، خواسته اند با استفاده از روایات، در انسان بودن آن ها تردید کنند!(۳)

در روایاتی چند پراکنده شدن یأجوج و مأجوج بر روی زمین، در کنار خروج دجّال و نزول حضرت عیسی علیه السلام ذکر شده است؛(۴) بنابراین می توان این احتمال را مطرح کرد که این رخداد در عصر ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف یا در آستانه قیامت، رخ خواهد داد.(۵)

ممکن است گفته شود: مقصود از یأجـــوج و مأجـــوج، افـــراد شرور با ویژگی خاص نیست؛ بلکه می تواند این حقیقت در هر گروهی باشد که در آخِرُالزّمان مقابل حق می ایستند و

۱- ناصر مکارم شیرازی و دیگران، تفسیر نمونه، ج۱۲، ص۵۵۱ _ ۵۵۲.

۲- شیخ صدوق، الخصال، ج۲، ص۴۳۱، ۴۴۶، ۴۴۹؛ همچنین ر.ک: سیوطی، الدرالمنثور، ج۳، ص۵۹، ج۴، ص۲۵.

۳- ر.ک: محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۱۲، ص۱۸۷.

۴- پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم : «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَكونَ عَشْرُ آيَاتٍ الدَّجَّالُ وَ الدُّخَانُ وَ طُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا وَ دَابَّةُ الْأَرْضِ وَ يَأْجُوجُ وَ مَأْجُوجُ وَ ثَلَاثَهُ خُسُوفٍ خَسْفٌ بِالْمَشْرِقِ وَ خَسْفٌ بِالْمَغْرِبِ وَ خَسْفٌ بِجَزِيرَهِ الْعَرَبِ وَ نَارٌ تَخْرُجُ مِنْ قَعْرِ عَدَنٍ تَسُوقُ النَّاسَ إِلَى الْمَحْشَر»، محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج۶، ص۳۰۳؛ حسن بن ابی الحسن دیلمی، ارشاد القلوب، ج۱، ص۶۶.

۵- ر.ک: شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۳۹۹.

اقدام به شرارت می کنند.

نیز ن.ک: اشراط الساعه، آستانه قیامت.

یاران حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

ی___اران وی___ژه حضرت مهـدی عجـل الله تعـالی فرجه الشـریف سـیصد و سـی___زده نـف___رنـد. احـادیث فراوانی در ستایش این گروه ممتاز وارد شده و در ق___رآن کریم آیاتی است که تأویل به آنان شده است:

۱. از امام باقر و صادق علیهما السلام در تأویل سخن خـدای متعال: ((وَلَئِنْ اَخَّرْنا عَنهُم العَـذابَ اِلی اُمَّه مَعـدُودَه...))؛(۱) «هر آینه اگر از آنـان عـذاب را تـا مـدتی معیّن [یا تا فراهم آمـدن دسته ای به تعـداد مشـخص] به تأخیر انـدازیم...» نقل شـده که فرمودند:

مراد از امت معـدود، یاران مهدی در آخرالزمانند؛ سـیصد و سـیزده نفر به شـمار افراد جنگ بدر. آنان، در ساعتی جمع شوند؛ مانند ابرهایی که در پاییز جمع می شوند.(۲)

۲. امام صادق علیه السلام در وصف یاران خاصّ حضرت مهدی علیه السلام فرمود:

مردانی که گویی قلب هایشان مانند پاره های آهن است. هیـچ چیز نتوانـد دل های آنان را در باره ذات خداوند گرفتار شـک سازد. سـخت تر از سـنگ هسـتند. اگر بر کوه ها حمله کنند، آن ها را از هم خواهند پاشـید... گویی که بر اسـبان خود، مانند عقاب هسـتند. بر زین اسب امام دست می کشند و از این کار برکت می جویند. گِرد امام خویش چرخیده، در جنگ ها، جان خود را سپر او می سازنـد و هر چه را بخواهـد برایش انجام می دهنـد. مردانی که شب ها نمی خوابنـد؛ در نمازشان همهمه ای چون صـدای زنبور عسل دارنـد. شب ها بر پای خویش ایسـتاده و صبح بر مرکب های خود سوارنـد. پارسایان شـبند و شـیران روز. اطاعت آنان برابر امامشان، از اطاعت کنیز برای آقایش زیادتر است. مانند چراغ ها هستند...

۱- هود (۱۱): ۸.

۲- «... أُمَّهٍ مَعْدُودَهٍ یَعْنِی عِدَّهً کعِدَّهِ بَدْرٍ قَالَ یَجْمَعُونَ لَهُ فِی سَاعَهٍ وَاحِدَهٍ قَزَعاً کقَزَعِ الْخَرِیفِ»، محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۵۱، ص۵۵، ح۴۲؛ نیز: ر.ک: نعمانی، الغیبه، ص۲۴۱.

گویی که دل هایشان قندیل است. از ترس خدا بیمناک و خواهان شـهادتند. تمنایشان شـهید شدن در راه خدا است. شعارشان این است: «ای مردم! برای خون خواهی حسـین به پا خیزید.» وقتی حرکت می کنند، پیشاپیش آنان به فاصـله یک ماه وحشـت حرکت کند. آنان، دسته دسته به سوی مولا می روند. خدا به وسیله آنان امام راستین را یاری می فرماید.(۱)

فرق بین یاران خاصّ و یاوران

بین یـاران ویژه حضـرت مهـدی عجـل الله تعـالی فرجه الشـریف و یاوران آن حضـرت تفاوتی هست؛ اصـحاب و یاران خاص سیصد و سـیزده نفرند. آنان کسانی اند که حضرات امام علی علیه السلام و امام صادق علیه السلام از آنان به پرچم داران تعبیر فرموده اند و هر یک از این یاران خاص، نقش عظیمی در فرماندهی سپاه و گشودن شهرها و اداره امور و... دارند.

یاوران، مؤمنان صالحی اند که به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در مکه و غیر آن ملحق می شوند. زیر پرچمش گرد می آیند و با دشمنان خدا و پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم می جنگند.

حضـرت مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف از مکه خارج نخواهـد شد؛ مگر آن که همراه او ده هزار نفر از یاوران خواهند بود.(۲) البته این شـمار، گروهی از یاوران ایشاننـد، نه همه آنان، برای نمونه فقط سـیّد هاشـمی با دوازده هزار نیرو در عراق به حضـرت مهـدی عجـل الله تعـالی فرجه الشـریف ملحق می شونـد ... این همه، غیر از یـاورانی است که از فرشـتگانند. آنان نیز یاوران حضرت بوده و اوامر آن بزرگوار و آموزه هایش را فرمانبردار خواهند بود.

ویژگی های یاران خاص

بیشتر یـاران خـاصّ حضـرت در سن جوانی انـد و بزرگسالاـن میان آنان کم هسـتند. این یاران، دارای افکاری متحـد و آرایی یکنواخت بوده و دل های شان به هم پیوسته است. حضرت علی علیه السلام در این باره فرمود:

همانا یاران قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف همگی جوانند و پیر میانشان نیست؛ مگر به اندازه سرمه در چشم یا به قدر نمک در توشه راه و کمترین چیز در توشه

۱- محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۵۲، ص۳۰۸.
۲- محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج۵۲، ص۳۰۷، ح۸۱.

راه، نمک است.(۱)

لازم یادآوری است در تشکیل هسته اصلی آن پیکار بزرگ و جهاد مقدس، زنان نیز نقش بسزایی دارند و طبق تعبیر برخی از احادیث، حدود پنجاه زن، از یاران اصلی امام و همراه هسته مرکزی آن قیام می باشند. این موضوع، دو نکته را روشن می سازند:

۱. زنان که در طول تاریخ، از حقوق خویش محروم بودند و شخصیت آنان تحقیر گشته بود، در دوران آن انقلاب بزرگ، شخصیت واقعی خویش را باز خواهند یافت و به عنوان کارگزاران اصلی آن تحوّل عظیم، در جامعه جهانی شرکت خواهند داشت. این موضوع، اهمیت ویژه ای دارد که ارزش واقعی و پایه قدرت و توانمندی نوع زن و ارزشیابی استعدادهای او را ــ در صورتی که خود را ساخته باشد ــ مشخص می سازد.

۲. زنان اگر در جهاد و رویارویی مستقیم شرکت نکنند، در دیگر پست ها و مسؤولیت ها و سازندگی ها، می توانند مشارکت داشته باشند. همچنین در گسترش فرهنگ اسلامی، تبیین خطوط اصلی دین، آموزش معارف الهی و جایگزین ساختن معیارها و اصول انقلاب مهدوی، می توانند کارامد باشند و نقش های اصلی و برجسته ای را برعهده گیرند. در مسائل پشت جبهه و دیگر مسائل اجتماعی، فرهنگی و تربیتی نیز می توانند نقش سازنده ای داشته باشند.

امام باقر علیه السلام فرمود:

... به خدا سوگند سیصد و چند تن از مردان نزد او می آیند، که با آنان پنجاه زن نیز هست....(۲)

این موضوع، ارجمندی جایگاه زن و بلندای رشد و تکامل او را روشن می کند. اثر تربیتی این موضوع مهم، در جامعه کنونی ــ که جامعه منتظر است ــ می تواند خودآیی زنان و

۱- «اِنَّ اَصحابَ القائِمِ شَبابٌ لا کهولَ فیهِم اِلاّ کالکحْلِ فِی العَینِ، اَوْ کالمِلْحِ فِی الزّادِ، وَاَقَل الزّادِ المِلْحُ»، نعمانی، الغیبه، ص۳۱۵، ح۱۰.

۲- «وَ یَجِی ءُ وَ اللَّهِ ثَلَاثُ مِائَهٍ وَ بِضْعَهَ عَشَرَ رَجُلًا فِیهِمْ خَمْسُونَ امْرَأَهً»، عیاشی، تفسیر عیاشی، ج۱، ص۶۵.

بازشناسی ت___وان رش___د و بازی___ابی شخصیت آنان باشد.

برای شرکت در آن دگرگونی و انقلاب بزرگ و جهانی، زنان از هم اکنون باید با معیارهای دقیق اسلامی و اخلاقی، شخصیت خود را بسازند و در بعد علم و عمل تکامل یابند، و بدانند که هم اکنون و در آینده، مسؤولیت های بزرگی بر عهده دارند و در آینده نقش های اصولی تری را به انجام خواهند رساند. پس ناگزیر از هم اکنون به شناخت دقیق و درست اسلام بپردازند و در تربیت خویش بکوشند، تا پیش از ظهور، در جامعه زنان منتظر قرار گیرند، و در دوران ظهور شایستگی شرکت در آن حرکت بزرگ و کمک رساندن به داعی حق را داشته باشند.(۱)

نیز ن.ک: ابدال، اخیار، اوتاد، عصائب، زمینه سازان ظهور.

یا لثارات الحسین علیه السلام !

شعار یاران حضرت مهدی علیه السلام

ثار در لغت به معنای خون خواهی است.(۲) یالثارات الحسین علیه السلام شعار یاران حضرت مهدی علیه السلام است که به خون خواهی امام حسین علیه السلام، هنگام قیام آن حضرت سر خواهند داد. به این معنا که «کجایند قاتلان حسین؟»(۳) یا به این معنا که «کجایند خون خواهان حسین؟».

امام صادق علیه السلام در این باره فرمود:

ی___اران مهدی... فق___ط از خ___دا می ترسند و فریاد «لا اله الاّ اللّه» آنان بل___ند است(۴) و هم___واره در آرزوی شهادت و کشته شدن در راه خدایند. شعار آنان «یالثارات الحسین» است. به هر سو که روی آورند، ترسِ از آن___ان، ___ ب___ه اندازه

۱- محمد حکیمی، عصر زندگی، ص۵۷ _ ۷۶ (با تصرف).
۲- ر.ک: ابن منظور، لسان العرب، ج۴، ص۹۷؛ کتاب العین، ج۸، ص۲۳۶؛ مجمع البحرین، ج۳، ص۲۳۴.
۳- ر.ک: مجمع البحرین، ج۳، ص۲۳۵.
۴- «... وَهُمْ مِنْ خَشیَهِ اللّهِ مُشْفِقُونَ یَدعُونَ بِالشَّهادَهِ وَیَتَمَنَّونَ اَنْ یُقتَلُوا فِی سَبیلِ اللّهِ شِعارُهُم یَا لَثاراتِ الحُسَینِ علیه السلام اِذا سَارُوا یَسیرُ الرُّعبُ اَمَامَهُمْ مَسِیرَهَ شَهرٍ»، مستدرک الوسائل، ج۱۱، ص۱۱۴، ح۱۲۵۶۵.

یک ماه مسیر ــ پیشاپیش در دل مردم افتد.(۱)

در برخی روایات، این عبارت، شعار فرشتگان، به هنگام یاری حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، یاد شده است.(۲)

البته روشن است چون حسین بن علی علیهما السلام تمـــام آینه حق و حقیقت است و دشمنان وی در آن زمان تمام نمای باطل، انتقام از خون امام حسین علیه السلام انتقـــام از خـــون همه

ص:۵۵۳

۱- ر.ک: بحارالانوار، ج۵۲، ص۳۰۸، باب ۲۶.

۲- امام رضا علیه السلام : «فَیَکونُونَ مِنْ أَنْصَارِهِ وَ شِعَارُهُمْ یَا لَثَارَاتِ الْحُسَیْنِ»، عیون اخبار الرضا علیه السلام، ج۱، ص۲۹۹؛ صدوق، ألامالی، ص۱۲۹.

مظلومان در طول تاریخ خواهد بود و آن حکومت عدل جهانی، برآورنده آرزوی همه فرودستان جهان در طول تاریخ.

به امید آن روز نورانی

والسلام

کتابنامه

۱.قرآن کریم، ترجمه: محمد مهدی فولادوند.

۲.سید رضی (م۴۰۶ ق)، نهج البلاغه، قم، انتشارات دارالهجره، بی تا.

۳.ابن ابی عاصم (م۲۸۷ ق)، کتاب الاوایل، کویت، دار الخلفاء للکتاب الاسلامی، بی تا.

۴.ابن اثیر (م۶۳۰ ق)، الکامل فی التاریخ، بیروت، دار صادر، ۱۳۸۶ ق.

۵.ابن بطریق، یحیی بن حسن حلی (م۵۸۸ق)، العمده، قم، جامعه مدرسین، ۱۴۱۱ ق.

۶.ابن حبان (م۳۵۴ ق)، صحیح ابن حبان، بی جا، موسسه الرساله، ۱۴۱۴ ق،

۷.ابن حجر (م۵۸۲ ق)، تهذیب التهذیب، بیروت، دارالفکر، ۱۴۰۴ق.

۸.ابن خلدون (م۸۰۸ ق)، تاریخ ابن خلدون، بیروت، دار احیاء التراث العربی، بی تا.

۹.ابن شهرآشوب(م۵۸۸ ق)، مناقب آل ابی طالب، قم، مؤسسه انتشارات علامه،۱۳۷۹ ق.

۱۰.ابن طاووس، علی بن موسی (م۶۶۴ ق)، اقبال الاعمال، دوم، تهران، دارالکتب الاسلامیه،۱۳۶۷ق.

۱۱.ابن طاووس، علی بن موسی، جمال الاسبوع، قم، رضی، بی تا.

ص:۵۵۵

۱۲.ابن کثیر (م۷۷۴ ق)، الفتن و الملاحم، بی جا، دار الکتب الحدیثه، بی تا.

۱۳.ابن کثیر، تفسیر ابن کثیر، بیروت، دار المعرفه، ۱۴۱۲ ق.

۱۴.ابن منظور، محمد بن مکرم (م۷۱۱ ق)، لسان العرب، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۸ق.

۱۵.ابن منادی، الملاحم، قم، دارالسیره، ۱۴۱۸ق.

۱۶.ابوالحسین احمد بن فارس (م۳۹۵ ق)، معجم مقاییس اللغه، قم، مکتبه الاعلام الاسلامی، ۱۴۰۴ق.

۱۷.ابو داود (م۲۷۵ ق)، کتاب السنن، بی جا، دار احیاء السنه النبویه، بی تا.

۱۸.احسائی، ابن ابی جمهور (م۸۸۰ ق)، عوالی اللئالی، قم، سیّد الشهدا، ۱۴۰۵ ق.

۱۹.اربلی، علی بن عیسی (م۶۹۳ ق)، کشف الغمه فی معرفه الائمه علیهم السلام، تبریز، مکتبه بنی هاشمی،۱۳۸۱ ق.

۲۰.اسفراینی، طاهر بن محمد، تاج التراجم، تهران، میراث مکتوب، ۱۳۷۵ ق.

۲۱.اصفهانی، ابوالفرج (م۳۵۶ ق)، مقاتل الطالبیین، نجف اشرف، المکتبه الحیدریه، ۱۳۸۵ ق.

۲۲.الهامی، داود، آخرین امید، دوم، قم، مکتب اسلام، ۱۳۷۱ش.

۲۳.امین، سید محسن (م۱۳۷۱ ق)، اعیان الشیعه، بیروت، دارالتعارف، بی تا.

۲۴.امینی، ابراهیم، دادگستر جهان، نوزدهم، قم، شفق، ۱۳۷۹ ش.

۲۵.امینی (م۱۳۹۲ ق)، الغدیر، بیروت، دارالکتاب العربی، ۱۳۹۷ ق.

۲۶.ایازی، سیّد محمد علی، شناختنامه تفاسیر، رشت، کتاب مبین، ۱۳۷۸ ش.

۲۷.بحرانی، سیّد هاشم، البرهان، مؤسسه بعثت، ۱۴۱۷ ق.

۲۸.بحرانی، سیّد هاشم، المحجه فیما نزل فی القائم الحجه علیه السلام، قم، موسسه الوفاء، ۱۳۷۸ش.

۲۹.بحرانی، سیّد هاشم، سیمای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در قرآن، سیّد مهدی حایری قزوینی، سوم، تهران، نشر آفاق، ۱۳۷۶ ش.

ص:۵۵۶

۳۰.بخاری، محمد بن اسماعیل (۲۵۶ ق)، صحیح البخاری، بیروت، دار ابن کثیر، ۱۴۰۷ ق.

۳۱.بدری، سیّد سامر، پاسخ به شبهات احمد الکاتب، ناصر ربیعی، قم، انوار الهدی، ۱۳۸۰ ش.

۳۲.برقی، احمد بن محمد بن خالد (م۲۷۴ ق)، المحاسن، دوم، قم، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۰ ق.

۳۳.برنجکار، رضا، آشنایی با فرق و مذاهب اسلامی، قم، مؤسسه فرهنگی طه، ۱۳۷۸ ش.

۳۴.بغدادی، ابومنصور عبدالقاهر، الفَرق بین الفِرَق، محمد جواد مشکور، انتشارات اشراقی.

۳۵.بغوی، حسین بن مسعود، معالم التنزیل فی التفسیر والتأویل، دارالفکر، ۱۴۰۵ ق.

۳۶.بنی هاشمی سیّد محمد، معرفت امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف، نیک معارف، ۱۳۸۳ ش.

۳۷.بیضاوی، ناصرالدین ابو سعید (م۶۸۲ ق)، انوارالتنزیل و اسرار التأویل، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۰ ق.

۳۸.بهشتی، محمد، ادیان و مهدویّت، مرآتی، بی تا.

۳۹.پیشوایی، مهدی، سیره پیشوایان علیهم السلام، قم، مؤسسه تعلیماتی و تحقیقاتی امام صادق علیه السلام، ۱۳۷۲ ش.

۴۰.ترمذی، محمد بن عیسی، سنن الترمذی، بیروت، داراحیاء التراث العربی.

۴۱.تمیمی مغربی، نعمان بن محمد، شرح الاخبار فی فضائل الائمه الاطهار علیهم السلام، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، بی تا.

۴۲.توفیقی، حسین، هزاره گرایی درفلسفه تاریخ مسیحیت، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۸ ش.

۴۳.تهرانی، آقابزرگ، الذریعه الی تصانیف الشیعه، دوم، بیروت، دارالاضواء، ۱۴۰۳ ق.

۴۴.جاسم حسین، تاریخ سیاسی غیبت امام دوازدهم علیه السلام، سیّد محمد تقی آیت اللهی، دوم، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۷ ش.

۴۵.جعفر مرتضی، جزیره خضراء در ترازوی نقد، قم، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۳۷۷ ش.

۴۶.جعفریان، رسول، جریان ها و سازمان های مذهبی سیاسی ایران، تهران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۳ ش.

۴۷.جمعی از نویسندگان، چشم به راه مهدی علیه السلام، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۸ ش.

۴۸.جمعی از نویسندگان، فصلنامه انتظار، قم، مرکز تخصصی مهدویّت، ۱۳۸۱ ش، (ادامه دارد).

۴۹.جمعی از نویسندگان، مجموعه مقالات و گفتارها پیرامون حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، دبیرخانه اجلاس دوسالانه ابعاد وجودی حضرت مهدی علیه السلام، سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۸۰ش.

۵۰.جمعی از نویسندگان، مشعل جاوید، محمدعلی مهدوی راد، قم، دلیل ما، ۱۳۸۰ ش.

۵۱.جمعی از نویسندگان، نور مهدی علیه السلام، تهران، آفاق، ۱۴۰۱ ق.

۵۲.جوادی آملی، عبداللّه، ولایت فقیه ولایت فقاهت وعدالت، قم، اسراء، ۱۳۷۹ ش.

۵۳.جوهری (م۳۹۳ ق)، الصحاح، بیروت، دار العلم للملایین، ۱۴۰۷ ق.

۵۴.جوینی خراسانی، علی بن محمد، فرائد السمطین، قم، مؤسسه محمودی، ۱۴۰۰ ق.

۵۵.حاجی خلیفه، کشف الظنون، بیروت، دار احیاء التراث العربی، بی تا.

۵۶.حداد عادل، غلامعلی و همکاران، دانشنامه جهان اسلام، اول، تهران، بنیاد دائره المعارف اسلامی، ۱۳۷۵ ش.

۵۷.الحرانی، حسن بن علی، تحف العقول عن آل الرسول علیهم السلام، علی اکبر غفاری، قم، انتشارات جامعه مدرسین، ۱۴۰۴ ق.

ص:۵۵۸

۵۸.حسن زاده آملی، حسن، نهج الولایه، قم، قیام، ۱۳۷۹ ش.

۵۹.حسنی البرزنجی، سید محمد بن رسول، الاشاعه لاشراط الساعه، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۱۴۲۳ ق.

۶۰.حکیمی، محمد، در فجر ساحل، بیست و یکم، تهران، آفاق، ۱۳۷۸ ش.

۶۱.حکیمی، محمد، عصر زندگی، بیست و یکم، تهران، آفاق، ۱۳۷۸ ش.

۶۲.حکیمی، محمدرضا، خورشید مغرب، شانزدهم، تهران، دفتر نشر و فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۹ش.

۶۳.حلی، حسن بن علی بن داود، رجال ابن داود، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۸۳ ق.

۶۴.حلی، حسن بن یوسف (م۷۲۶ ق)، رجال، قم، دار الذخایر، ۱۴۱۱ ق.

۶۵.حلی، علی بن یوسف، العدد القویه، قم، کتابخانه آیت الله مرعشی، ۱۴۱۸ ق.

۶۶.حموی، یاقوت بن عبداللّه (م۶۲۶ ق)، معجم البلدان، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۳۹۹ ق.

۶۷.خادمی شیرازی، محمد، مجموعه فرمایشات بقیهاللّه عجل الله تعالی فرجه الشریف، قم، رسالت، ۱۳۷۷ ش.

۶۸.خزاز قمی، علی بن محمد، کفایه الاثر، قم، انتشارات بیدار، ۱۴۰۱ ق.

۶۹.خسروشاهی، سیّد هادی، مصلح جهانی و مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف از دیدگاه اهل سنّت، دوم، تهران، اطلاعات، ۱۳۷۴ ش.

۷۰.خویی، ابوالقاسم(م۱۴۱۱ ق)، معجم رجال الحدیث، ۱۴۱۳ ق.

۷۱.دوانی، علی، دانشمندان عامّه و مهدی موعود علیه السلام، سوم، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۶۱ ش.

۷۲.دهخدا، علی اکبر، لغتنامه، محمد معین و سیّد جعفر شهیدی، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۷۳ش.

۷۳.دیلمی، حسن بن ابی الحسن (م۸۴۱ ق)، الارشاد القلوب، قم، شریف رضی، ۱۴۱۲ ق.

۷۴.رازی، ابوالفتوح، روض الجنان و روح الجنان، تهران، اسلامیه، ۱۳۴۶ ش.

۷۵.راغب اصفهانی، حسین بن محمد (م۵۰۲ ق)، المفردات فی غریب القران، دوم، بی جا، دفتر نشر الکتاب، بی تا.

۷۶.راوندی، قطب الدین (م۵۷۳ ق)، الخرائج والجرائح، قم، موسسه امام مهدی علیه السلام، ۱۴۰۹ ق.

۷۷.رضوانی،علی اصغر، موعود شناسی و پاسخ به شبهات، قم، مسجد جمکران، ۱۳۸۴ ش.

۷۸.سجستانی، سلیمان بن اشعث (م۲۷۵ ق)، سنن ابی داود، بیروت، دار الفکر،۱۴۱۰ ق.

۷۹.سعادت پرور، علی، ظهور نور، سیّد محمد جواد وزیری فرد، تهران، احیاء کتاب، ۱۳۸۰ ش.

۸۰.سلیمیان، خدامراد، بازگشت به دنیا در پایان تاریخ، قم، بوستان کتاب، ۱۳۸۴ ش.

۸۱.سمرقندی، ابواللیث، تفسیر سمرقندی، بیروت، دارالفکر، بی تا.

۸۲.سیوطی شافعی، جلال الدین عبد الرحمن (م۹۱۱ ق)، الحاوی للفتاوی، بیروت، دار الفکر، ۱۴۱۴ ق.

۸۳.سیوطی شافعی، جلال الدین عبد الرحمن، الدر المنثور، بیروت، دار المعرفه، بی تا.

۸۴.شوشتری، محمد تقی و دیگران، جزیره خضرا افسانه یا واقعیت؟، ابوالفضل طریقه دار، قم، بوستان کتاب،۱۳۸۰ ش.

۸۵.شهرستانی، محمد بن عبد الکریم (م۵۴۸ ق)، الملل و النحل، بیروت، دار و مکتبه الهلال، ۱۹۹۸م.

۸۶.شیبانی، احمد بن حنبل (م۲۴۱ ق)، مسند احمد، مصر، موسسه قرطبه، بی تا.

۸۷.صادقی تهرانی، محمد، بشارات عهدین، اول، تهران، امید فردا، ۱۳۸۲ ش.

۸۸.صافی گلپایگانی، لطف اللّه، منتخب الاثر، قم، موسسه سیّده المعصومه علیها السلام، ۱۴۱۹ ق.

۸۹.صافی گلپایگانی، لطف اللّه، فروغ ولایت در دعای ندبه، قم، حضرت معصومه علیها السلام، ۱۳۵۷ش.

۹۰.صافی گلپایگانی، لطف اللّه، امامت و مهدویّت، قم، حضرت معصومه علیها السلام، ۱۳۷۷ ش.

۹۱.صافی گلپایگانی، لطف اللّه، پیرامون معرفت امام، قم، حضرت معصومه علیها السلام، ۱۳۷۵ ش.

۹۲.صدر حاج سیّد جوادی، احمد و دیگران، دایره المعارف تشیع، تهران، نشر شهید سعید محبی، ۱۳۸۱ ش.

۹۳.صدر، سیّد رضا، راه مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، قم، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه، ۱۳۷۸ ش.

۹۴.صدر، سیّد محمد، تاریخ الغیبه الصغری، سیّد حسن افتخارزاده، تهران، نیک معارف،۱۳۷۱ش.

۹۵.صدر، سیّد محمد، تاریخ الغیبه الکبری، اصفهان، مکتبه الامام امیرالمؤمنین، ۱۴۰۲ ق.

۹۶.صدر، سیّد محمد، تاریخ ما بعد الظهور، اصفهان، مکتبه الامام امیرالمؤمنین، بی تا.

۹۷.صدر، سیّد محمد باقر (م۱۴۰۲ ق)، رهبری بر فراز قرون، تهران، موسسه موعود، ۱۳۷۹ش.

۹۸.صدوق، محمد بن علی (م۳۸۱ ق)، کمال الدین و تمام النعمه، قم، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۹۵ق.

۹۹.صدوق، محمد بن علی، عیون اخبار الرضا علیه السلام، تهران، انتشارات جهان، ۱۳۷۸ ق.

۱۰۰.صدوق، محمد بن علی، معانی الاخبار، قم، جامعه مدرسین، ۱۳۶۱ ش.

۱۰۱.صدوق، محمد بن علی، من لایحضره الفقیه، قم، جامعه مدرسین، ۱۴۱۳ ق.

۱۰۲.صدوق، محمد بن علی، ثواب الاعمال، قم، شریف رضی، ۱۳۶۴ ش.

۱۰۳.صدوق، محمد بن علی، الامالی، کتابخانه اسلامیه، ۱۳۶۲ ش.

۱۰۴.صدوق، محمد بن علی، الخصال، دوم، قم، جامعه مدرسین، ۱۴۰۳ ق.

۱۰۵.صفری فروشانی، نعمت اللّه، غالیان، مشهد، بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۷۸ ش.

۱۰۶.صنعانی، عبدالرزاق بن همام(م۲۱۱ ق)، المصنف، حبیب الرحمان الاعظمی، بی جا، بی تا.

۱۰۷.طاهری، حبیب الله، سیمای آفتاب، قم، زائر، ۱۳۸۰ ش.

۱۰۸.طباطبایی، محمد حسین (م۱۴۰۲ ق)، المیزان فی تفسیر القران، یازدهم، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۶۱ ش.

۱۰۹.طبرانی، سلیمان بن احمد، المعجم الکبیر، دوم، قاهره، مکتبه ابن تیمیه، بی تا.

۱۱۰.طبرانی، سلیمان بن احمد، المعجم الاوسط، بی جا، دارالحرمین، ۱۴۱۵ ق.

۱۱۱.طبرسی، احمد بن علی، الاحتجاج، مشهد، نشر مرتضی، ۱۴۰۳ ق.

۱۱۲.طبرسی، فضل بن حسن، اعلام الوری، تهران، دارالکتب الاسلامیه، بی تا.

۱۱۳.طبرسی، میرزا حسین، نجم الثاقب، دوم، قم، مسجد جمکران، ۱۳۷۷ ش.

۱۱۴.طبری، محمد بن جریر بن رستم، دلائل الامامه، قم، دارالذخائر، بی تا.

۱۱۵.طبری، محمد بن جریر بن رستم، تاریخ الامم والملوک، بیروت، موسسه الاعلمی، بی تا.

۱۱۶.طبری، محمد بن جریر بن رستم، جامع البیان فی تفسیر القرآن، بیروت، دارالمعرفه، ۱۴۱۲ق.

۱۱۷.طبری آملی، محمد بن ابی القاسم، بشاره المصطفی لشیعه المرتضی، نجف، کتابخانه حیدریه، ۱۳۸۳ ق.

۱۱۸.طبسی، محمدرضا، شیعه و رجعت، بی جا، محمد میرشاه ولد، بی جا، دارالنشر اسلام، بی تا.

۱۱۹.طبسی، محمد جواد، با خورشید سامرا، عباس جلالی، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۹ ش.

۱۲۰.طریحی، فخر الدین، مجمع البحرین، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق.

۱۲۱.طوسی، محمد بن حسن(م۴۶۰ ق)، کتاب الغیبه، قم، مؤسسه معارف اسلامی، ۱۴۱۱ ق.

۱۲۲.طوسی، محمد بن حسن، رجال الطوسی، نجف، انتشارات حیدریه،۱۳۸۱ ق.

۱۲۳.طوسی، محمد بن حسن، التبیان فی تفسیر القران، بی جا، دار احیاء التراث العربی، بی تا.

۱۲۴.طوسی، محمد بن حسن، مصباح المتهجد و سلاح المتعبد، بیروت، موسسه فقه شیعه،۱۴۱۰ق.

۱۲۵.طوسی، محمد بن حسن، رساله العقاید الجعفریه، موسسه النشر الاسلامی، قم.

۱۲۶.طوسی، محمد بن حسن، تهذیب الاحکام، چهارم، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۵ ش.

۱۲۷.طوسی، محمد بن حسن، الامالی، قم، دارالثقافه، ۱۴۱۴ ق.

۱۲۸.العاملی، محمد بن حسن (م۱۱۰۴ق)، الایقاظ من الهجعه فی اثبات الرجعه، احمد جنتی، تهران، نوید، ۱۳۶۲ ش.

۱۲۹.العاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، قم، مؤسسه آل البیت علیهم السلام، ۱۴۰۹ ق.

۱۳۰.عسکری، ابوهلال (م۳۹۵ ق)، الفروق اللغویه، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، ۱۴۱۲ ق.

۱۳۱.العُکبری، محمد بن محمد (شیخ مفید)(م۴۱۳ ق)، الاختصاص، علی اکبر غفاری، قم، کنگره شیخ مفید، ۱۴۱۳ ق.

۱۳۲.العُکبری، محمد بن محمد (شیخ مفید)، اربع رسالات فی الغیبه، قم، کنگره شیخ مفید، ۱۴۱۳ ق.

۱۳۳.العُکبری، محمد بن محمد، الارشاد، قم، کنگره شیخ مفید، ۱۴۱۳ ق.

۱۳۴.العُکبری، محمد بن محمد، الرسائل فی الغیبه، بیروت، دار المفید، ۱۴۱۴ ق.

۱۳۵.علم الهدی، سیّد مرتضی، جوابات المسائل التبانیات (رسائل الشریف)، قم، دارالقران الکریم، بی تا.

۱۳۶.علم الهدی، سیّد مرتضی، الانتصار، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، ۱۴۱۵ ق.

۱۳۷.علیا نسب، سید ضیاء الدین، جریان شناسی انجمن حجتیه، قم، زلال کوثر، ۱۳۸۵ ش.

۱۳۸.علی بن حسام الدین، البرهان فی علامات مهدی آخرالزمان، مصر، دارالغدیر الجدید المنصوره، ۱۴۲۵ ق.

۱۳۹.عمیدی، سیّد ثامر هاشم، در انتظار ققنوس، مهدی علیزاده، قم، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمه الله، ۱۳۷۵ ش.

۱۴۰.عمیدی، سیّد ثامر هاشم، مهدی منتظر علیه السلام در اندیشه اسلامی، محمد باقر محبوب القلوب، قم، مسجد جمکران، ۱۳۸۰ ش.

۱۴۱.عیاشی، محمد بن مسعود (م۳۲۰ ق)، تفسیر العیاشی، بیروت، منشورات اعلمی، ۱۴۱۷ق.

۱۴۲.غفار زاده، علی، پژوهشی پیرامون زندگانی نواب خاصّ امام زمان علیه السلام، قم، انتشارات نبوغ، ۱۳۷۵ ش.

۱۴۳.فراهیدی، خلیل بن احمد، العین، بی جا، مؤسسه دار الهجره، ۱۴۰۹ ق.

۱۴۴.فقیه ایمانی، مهدی، الامام المهدی علیه السلام عند اهل السنه، قم، مجمع جهانی اهل البیت علیهم السلام، ۱۴۱۸ ق.

۱۴۵.قرطبی، محمد بن احمد، تفسیر القرطبی، قاهره، دارالشعب، ۱۳۷۲ ق.

۱۴۶.قزوینی، سیّد محمدکاظم، امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از ولادت تا ظهور، حسین فریدونی، تهران، آفاق، ۱۳۷۹ ش.

۱۴۷.قزوینی، محمد بن یزید (م۲۷۳ ق)، سنن ابن ماجه، بیروت، دار الفکر، بی تا.

۱۴۸.قشیری، مسلم بن الحجاج (م۲۶۱ ق)، صحیح مسلم، محمد فؤاد عبدالباقی، بیروت، دار احیاء التراث العربی، بی تا.

۱۴۹.قمی، ابن قولویه (م۳۶۷ ق)، کامل الزیارات، نجف، مرتضویه، ۱۳۵۶ش.

۱۵۰.قمی، شیخ عباس، منتهی الامال، تهران، پیام آزادی، ۱۳۷۹ ش.

۱۵۱.قمی، شیخ عباس، تتمه المنتهی، تهران، پیام آزادی، ۱۳۷۹ ش.

ص:۵۶۴

۱۵۲.قمی، شاذان بن جبرئیل، الفضائل، دوم، قم، رضی، ۱۳۶۳ ش.

۱۵۳.کارگر، رحیم، آینده جهان، قم، بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود علیه السلام، ۱۳۸۳ ش.

۱۵۴.کحاله، عمر رضا، معجم المؤلفین، بیروت، مکتبه المثنی، بی تا.

۱۵۵.کشی، محمد بن عمر، رجال الکشی، مشهد، دانشگاه مشهد، ۱۳۴۸ ش.

۱۵۶.کفعمی، ابراهیم بن علی (م۹۰۵ ق)، المصباح، قم، رضی، ۱۴۰۵ ق.

۱۵۷.کفعمی، ابراهیم بن علی، البلد الامین، بی جا، بی تا.

۱۵۸.کلینی، محمد بن یعقوب (م۳۲۹ ق)، الکافی، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵ ش.

۱۵۹.کنجی شافعی، ابو عبدالله محمد، البیان فی اخبار صاحب الزمان علیه السلام، مهدی حمد الفتلاوی، بیروت، دارالمحجه البیضاء، ۱۴۲۱ ق.

۱۶۰.کورانی، علی، عصر ظهور، عباس جلالی، تهران، چاپ و نشر بین الملل سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۸ ش.

۱۶۱.کورانی و دیگران، علی، معجم احادیث الامام المهدی علیه السلام، قم، موسسه معارف اسلامی، ۱۴۱۱ ق.

۱۶۲.کوفی، ابن ابی شیبه (م۲۳۵ ق)، المصنف، بیروت، دارالفکر، ۱۴۰۹ ق.

۱۶۳.کوفی، فرات بن ابراهیم، تفسیر فرات، بی جا، موسسه چاپ و نشر،۱۴۱۰ ق.

۱۶۴.مازندرانی، مولی محمد صالح، شرح اصول کافی، بی جا، بی تا.

۱۶۵.مازندرانی، محمد بن شهر آشوب(م۵۸۸ ق)، مناقب آل ابی طالب، سیّد هاشم رسولی محلاتی، قم، موسسه انتشارات علامه، ۱۳۷۹ ش.

۱۶۶.مالکی، ابن صباغ (م۸۵۵ ق)، الفصول المهمه فی معرفه الائمه، قم، دارالحدیث للطباعه و النشر، ۱۴۲۲ ق.

۱۶۷.متقی هندی، علاء الدین علی (م۹۷۵ ق)، کنزالعمال، بیروت، موسسه الرساله، ۱۴۰۹ ق.

۱۶۸.المتقی الهندی، علاء الدین علی، البرهان فی علامات مهدی آخرالزمان، بی جا، بی تا.

ص:۵۶۵

۱۶۹.مجلسی، محمد باقر (م۱۱۱۰ ق)، بحارالانوار، بیروت، موسسه الوفاء، ۱۴۰۴ ق.

۱۷۰.مجلسی، محمد باقر، حق الیقین، بی جا، کانون پژوهش، ۱۳۸۰ ش.

۱۷۱.مرکز فرهنگ و معارف قرآن، دایرهالمعارف قرآن کریم، قم، دفتر تبلیغات، ۱۳۸۲ ش.

۱۷۲.مروزی، نعیم بن حماد، کتاب الفتن، بیروت، دارالفکر، ۱۴۲۴ ق.

۱۷۳.مسعودی، علی بن حسین، اثبات الوصیه، قم، موسسه انصاریان، ۱۴۱۷ ق.

۱۷۴.مشکور، محمد جواد، فرهنگ فرق اسلامی، سوم، مشهد، بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۷۵ ش.

۱۷۵.مشکور، محمد جواد، تاریخ شیعه و فرقه های اسلام، ششم، بی جا، انتشارات اشراقی، بی تا.

۱۷۶.مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۶۰ ش.

۱۷۷.مطهری، مرتضی، قیام و انقلاب مهدی علیه السلام، قم، انتشارات صدرا، ۱۳۷۹ ش.

۱۷۸.مظفر، محمدرضا(م۱۳۸۱ ق)، عقاید الامامیه، علیرضا مسجد جامعی، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی،۱۳۸۰ ش.

۱۷۹.معرفت، محمدهادی، ولایت فقیه، قم، موسسه فرهنگی انتشاراتی التمهید، ۱۳۷۷ ش.

۱۸۰.مقدسی شافعی، یوسف بن یحیی، عقد الدرر فی اخبار المنتظر، قم، انتشارات ناصح، ۱۴۱۶ق.

۱۸۱.مکارم شیرازی، ناصر ودیگران، تفسیرنمونه، چهلم، قم، دارالکتب الاسلامیه،۱۳۸۰ ش.

۱۸۲.مکارم شیرازی، ناصر، حکومت جهانی مهدی علیه السلام، قم، مدرسه امام علی علیه السلام،۱۳۸۰ ش.

۱۸۳.مکارم شیرازی، ناصر، القواعد الفقهیه، قم، مدرسه الامام امیر المؤمنین علیه السلام، ۱۴۱۱ق.

۱۸۴.موسوی اصفهانی، سیّد محمد تقی(م۱۳۴۸ ق)، مکیال المکارم، سیّد مهدی حائری قزوینی، بدر، ۱۳۷۹ ش.

۱۸۵.موصلی، ابویعلی، مسند ابی یعلی، بی جا، دار المأمون للتراث، بی تا.

۱۸۶.نجاشی، احمدبن علی (م۴۵۰ ق)، رجال النجاشی، قم، جامعه مدرسین، ۱۴۰۷ ق.

۱۸۷.نعمانی، محمد بن ابراهیم، الغیبه، تهران، مکتبه الصدوق، ۱۳۹۷ ق.

۱۸۸.نعیم بن حماد، الفتن، مصر، المکتبه التوفیقیه، بی تا.

۱۸۹.نوری، میرزا حسین (م۱۳۲۰ ق)، مستدرک الوسائل، قم، موسسه آل البیت علیهم السلام، ۱۴۰۸ ق.

۱۹۰.نیشابوری شافعی، حاکم (م۴۰۵ ق)، المستدرک علی الصحیحین، بیروت، دار المعرفه، بی تا.

۱۹۱.نیشابوری، محمد بن حسن فتال (م۵۰۸ ق)، روضه الواعظین، قم، انتشارات رضی، بی تا.

۱۹۲.النیلی النجفی، علی بن عبدالکریم، منتخب الانوار المضیئه، قم، خیام، ۱۴۰۱ ق.

۱۹۳.هاشمی شهیدی، سیّد اسداللّه، زمینه سازان انقلاب جهانی حضرت مهدی علیه السلام، دوم، قم، پرهیزکار، ۱۳۸۰ ش.

یادداشت

ص:۵۶۸

یادداشت

ص:۵۶۹

یادداشت

ص:۵۷۰

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ .ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانه‌ای
قائمیه
اصفهان
www
برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹